

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

BALZAC

OPERE

★★★★★

★★★★★

EDITURĂ PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

HONORÉ DE BALZAC

OPERE VOLUMUL X

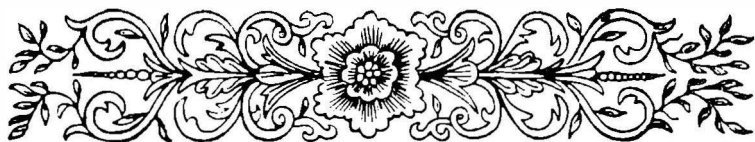
În românește de
Profira Sadoveanu

Note de
Theodosia Ioachimescu

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București — 1963

VERIȘOARA BETTE '1

Prin anul 1838, pe la mijlocul lunii iulie, trecea pe strada Universității o trăsură dintre acelea de curînd puse în circulație pe piețele Parisului și numite „milord” ; în ea se afla un bărbat pîntecos, de statură potrivită, purtînd uniforma de căpitan al gărzii naționale.

Printre parizienii învinuiți de a fi atît de spirituali, sînt unii care se cred mult mai arătoși în uniformă decît în hainele lor obișnuite, închipuindu-și că femeile ar avea gusturi atît de pervertite încît s-ar putea lăsa plăcut impresionate de felul cum arată o cușmă de grenadier sau un echipament militar.

Căpitanul acesta, din legiunea a doua, avea aerul să fie foarte mulțumit de sine, ceea ce făcea să-i strălucească pielea roșcovană a feței și obrazii puțin cam buhăiți. După aureola pe care bogăția dobîndită prin negoț o pune pe fruntea negustorilor retrași din afaceri, se putea ghici ușor că era unul dintre aleșii Parisului, cel puțin un fost ajutor de primar în sectorul său. Și vă asigur că nici panglica Legiunii de Onoare nu lipsea de pe pieptul său, pe care și-l umfla trufaș, după moda prusacă. Înfipt cu semeție în colțul „milordului”, omul acesta cu decorație își lăsa privirea să-i rătăcească asupra trecătorilor care, la Paris, culeg deseori surîsuri menite unor ochi frumoși ce nu se află de față.

„Milordul” se opri pe partea dintre străzile Belle-chasse și Bourgogne, la poarta unei clădiri mari, de curînd construite pe o porțiune din curtea unei vechi case boierești cu grădină. Casa boierească fusese cru-

țată ; își păstrase înfățișarea de odinioară, fiind situată în fundul curții micșorate pe jumătate.

Numai după felul cum căpitanul se lăsă ajutat de vizitiu ca să coboare din „milord”, s-ar fi putut vedea că avea vreo cincizeci de ani. Sînt unele gesturi atît de vădit greoaie încît par indiscrete că un act de naștere. Căpitanul își trase mînușă galbenă pe mîna dreaptă și, fără să-l întrebe nimic pe portar, se îndreptă spre peronul clădirii cu un aer ce părea a spune : „E a mea !” Portarii din Paris au privirile agere, nu-i opresc niciodată pe oamenii decorați, în haină albastră, care calcă îndesat, ceea ce înseamnă că-i recunosc numaidecît pe cei bogați.

Parterul clădirii era locuit în întregime de domnul baron Hulot d'Ervy, funcționar însărcinat cu ordonantarea plăților pe vremea Republicii, fost intendent general de armată, acum directorul uneia dintre cele mai însemnate secții din Ministerul de Război, consilier de stat, mare ofițer al Legiunii de Onoare etc. etc.

Baronul Hulot își luase singur numele d'Ervy, după locul de naștere, spre a se deosebi de fratele său, vestitul general Hulot, colonel de grenadieri ai gărzii imperiale, pe care împăratul îl făcuse conte de Forzheim, după campania din 1809. Fratele mai mare, contele, care se îngrijea de mezin, îi făcuse rost, dintr-o prudență părintească, de un loc în administrația militară, unde, datorită serviciilor aduse de amîndoi frații, baronul dobîndi și merită bunăvoința lui Napoleon. Încă din 1807, el fusese numit intendent general al armatelor din Spania.

După ce sună, căpitanul din miliția burgheză făcu mari efortări ca să-și îndrepte haina ridicată, atît în față cît și în spate, din pricina pîtecului său umflat ca o pară. Impunător și foarte sigur de sine, îl urmă pe feciorul în livrea care-l primise imediat și care-l anunțase apoi, deschizînd ușa salonului :

— Domnul Crevel !

La auzul acestui nume atît de potrivit ² cu înfățișarea celui ce-l purta, o femeie înaltă, blondă, încă foarte bine pentru vîrsta ei, se ridică, străbătută parcă de un fior.

— Hortense, îngerașule, du-te în grădină cu verișoara Bette, îi spuse ea repede fiicei sale care stătea alături și broda.

Domnișoara Hortense Hulot, după ce îl salută grațios pe căpitan, ieși pe ușa cu geam, luînd cu sine și pe-o fată bătrînă și uscată ce părea mai în vîrstă decît baroana, deși era cu cinci ani mai tînără.

— E vorba de căsătoria ta, șopti verișoara Bette la urechea nepoatei sale Hortense, fără să pară jignită de felul în care baroana le poftise să plece, ca și cum n-ar fi ținut seama de ea.

Îmbrăcămintea verișoarei ar fi putut lămuri, la nevoie, lipsa aceasta de considerație.

Într-adevăr, fata aceasta bătrînă purta o rochie de lînă de culoarea strugurilor de Corint, cu o croială și cu niște panglicuțe tocmai de pe vremea Restaurației³, un guleraș brodat ce nu putea să coste mai mult de trei franci și o pălărie de pai cu garnitură de satin albastru, tivită tot cu pai, cum se mai pomenea doar pe la precupețele din hală. După aspectul pantofilor din piele de capră, care se vedeau că erau lucrați de un cizmar de mîna a treia, un străin ar fi șovăit s-o socotească pe verișoara Bette ca pe o rudă a familiei, căci semăna leit cu o croitoreasă cu ziua. Totuși, înainte de-a părăsi încăperea, fata bătrînă îi adresă un salut ușor și prietenos domnului Crevel, iar acesta îi răspunse printr-o privire plină de înțeles.

— Vij mîine, nu-i așa, domnișoară Fischer? zise el.

— N-ai musafiri? întrebă verișoara Bette.

— Copiii mei și dumneata, atîta tot, îi răspunse oaspetele.

— Bine, spuse ea, voi veni negreșit.

— Iată-mă, sînt la ordinele dumneavoastră, doamnă, rosti căpitanul din miliția burgheză, salutînd-o din nou pe baroană.

Și aruncă doamnei Hulot o privire asemeni aceleia pe care Tartuffe i-o aruncă Elmirei⁴, atunci cînd un actor de provincie vrea, într-o reprezentație la Poitiers sau la Coutances, să scoată în relief intențiile acestui rol.

— Fii bun și urmează-mă, domnule, e mai potrivit să vorbim de afaceri dincolo, decît aici în salon, i se adresă doamna Hulot arătînd o cameră vecină, care, în planul apartamentului, figura ca sală de joc.

Încăperea aceasta era despărțită doar printr-un perete subțire de iatacul a cărui fereastră dădea înspre grădină; doamna Hulot îl lăsă o clipă singur pe domnul

Crevel, socotind că era mai înțelept să închidă fereastra și ușa iatacului, ca să nu poată trage nimeni cu urechea. Avu grijă să închidă și ușa cu geamuri a salonului cel mare, zîmbind fiicei sale și verișoarei, pe care le văzu instalate într-un chioșc vechi din fundul grădinii. Se întoarse lăsînd deschisă ușa sălii de joc, ca să poată auzi dacă ar intra cineva în salonul cel mare. Tot umbînd încoace și încolo, baroana, știind că n-o observă nimeni, lăsa să i se citească pe față toate gîndurile ; dacă cineva ar fi zărit-o însă, s-ar fi înspăimîntat de tulburarea ei. Dar cînd se întoarse în sala de joc, intrînd pe ușa din-spre salonul cel mare, figura ei își recăpătă acea rezervă de nepătruns, de care poate să se folosească, cînd vrea, orice femeie, chiar și cea mai sinceră.

În timpul acestor pregătiri cel puțin ciudate, guardul național cercetă mobilierul încăperii în care se afla. Privind perdelele de mătase odinioară roșii, acum atît de ieșite de soare că deveniseră violete, cu faldurile rase de vechime, covorul ce-și pierduse coloritul, mobilele cu poleiala ștearsă a căror mătase era pătată și destrămată pe alocuri, pe figura plată a negustorului parvenit se oglindiră în voie, rînd pe rînd, disprețul, mulțumirea și nădejdea. Tocmai se privea în oglindă pe deasupra unei vechi pendule *empire*⁵, cercetîndu-se cu de-amănuntul, cînd foșnetul rochiei de mătase îi vesti întoarcerea baroanei. Imediat își îndreptă ținuta.

Luînd loc pe o canapeluță, care, fără îndoială, fusese splendidă în 1809, baroana îi făcu lui Crevel semn să se așeze, arătîndu-i un fotoliu ale cărui brațe se sfîrșeau cu niște capete de sfînx bronzate, cu vopseaua scorojită, lăsînd să se vadă pe alocuri lemnul.

— Grijă dumneavoastră, doamnă, ar putea fi o prevestire îmbucurătoare pentru un...

— Îndrăgostit, sfîrși ea tăindu-i vorba.

— E prea puțin spus, urmă el ducîndu-și mîna dreaptă la inimă și rotindu-și ochii atît de caraghios, încît orice femeie indiferentă privind asemenea gesturi ar fi pufnit de rîs. Îndrăgostit ! Îndrăgostit ! Mai degrabă vrăjit...

— Ascultă, domnule Crevel, continuă baroneasa prea serioasă pentru a putea să rîdă, știu că ai cincizeci de ani, adică ești cu zece ani mai tînăr decît domnul Hulot ; dar la vîrsta mea, nebuniile unei femei trebuiesc în-

dreptăţite prin ceva : prin frumuseţe, prin tinereţe, prin celebritate, prin merite, prin una dintre acele splendori care ne orbesc într-atît încît ne fac să uităm totul, pînă şi vîrsta. Dacă ai un venit de cincizeci de mii de livre, în schimb vîrsta dumitale îţi precumpăneşte cu prisosinţă averea, astfel încît, din tot ceea ce ar putea pretinde o femeie, dumneata n-ai nimic.

— Dar dragostea ? întrebă guardul naţional ridicîndu-se şi apropiindu-se de ea; o dragoste care...

— Nu, domnule, e numai îndărătnicie ! îl întrerupse baroana ca să curme o situaţie ridicolă.

— Da, îndărătnicie şi dragoste, stăruie el, ba chiar ceva mai mult, drepturi...

— Drepturi ? îşi ridică vocea doamna Hulot ce păru dintr-odată sublimă prin dispreţul, sfidarea şi indignarea ei. Dar, adăugă ea, în felul acesta nu mai sfîrşim nici-odată şi nu te-am chemat aici ca să vorbim de ceea ce a pricinuit izgonirea dumitale, deşi familiile noastre sînt înrudite.

— Am crezut...

— Iarăşi ! îl opri ea. Nu înţelegi, domnule, după nepăsarea şi uşurinţa cu care vorbesc despre amanţi şi dragoste, despre cele mai primejdioase lucruri pentru o femeie, că sînt deplin încredinţată că voi rămîne cinstită ? Nu mă tem de nimic, nici măcar că aş putea fi bănuită, retrăgîndu-mă aici cu dumneata. Aceasta să fie oare purtarea unei femei slabe ? Ştii bine de ce te-am chemat !...

— Nu, doamnă, răspunse Crevel, luînd o înfăţişare rece.

Îşi subţie buzele şi-şi reluă poziţia militărească.

— Atunci să-ţi povestesc în cîteva cuvinte, ca să nu ne mai prelungim amîndoi chinul, spuse baroana Hulot privindu-l pe Crevel.

Acesta îi adresă un surîs ironic în care un om priceput ar fi recunoscut graţiile unui fost comis-voiajor.

— Fiul meu e căsătorit cu fiica dumitale...

— Ei, dacă ar fi s-o luăm de la început... zise Crevel.

— Mă îndoiesc dacă această căsătorie s-ar mai face, se grăbi să răspundă baroana. Totuşi n-ai de ce să te plîngi. Fiul meu, pe lîngă că-i unul dintre cei mai de seamă avocaţi din Paris, e şi deputat de vreun an, şi debutul lui la Cameră a fost atît de strălucit, încît se pare că în curînd va ajunge ministru. Victorin a fost numit în două

rînduri raportorul unor legi importante și, dacă ar vrea, ar putea de pe acum să ajungă procuror la Curtea de Casație. Și dacă ții să-mi dai a înțelege că ai un ginere fără avere...

— Un ginere pe care sînt silit să-l întretin, răspunse Crevel, asta e și mai rău, doamnă. Din cei cinci sute de mii de franci pe care i-am dat ca zestre fiicei mele, două sute de mii s-au și dus, Dumnezeu știe pe ce!... Pe datoriile prea onoratului dumneavoastră fiu, pentru a-i mobila *mirobolant* casa, o casă de cinci sute de mii de franci, care abia aduce un venit de cincisprezece mii, deoarece o locuiește el aproape în întregime, și pentru care mai datorează încă două sute șazeci de mii de franci... Venitul abia acoperă dobînzile datoriei. Anul acesta trebuie să-i dau fiicei mele vreo douăzeci de mii de franci ca s-o poată scoate la capăt. Și ginerele meu, care cîștiga, se pare, treizeci de mii de franci la Palatul de Justiție, are de gînd să-l lase pentru Camera Deputaților...

— Domnule Crevel, acesta e un amănunt de prisos, care ne depărtează de subiect. Dar ca să sfîrșim o dată, dacă fiul meu ar ajunge ministru și te-ar numi ofițer al Legiunii de Onoare și consilier pe lîngă prefectura Parisului, ca fost neguțător de parfumuri cred că n-ai avea de ce să te plîngi...

— A! asta-i buba. Sînt negustor, un băcan, am ținut prăvălie, am vîndut cremă de migdale, apă de Portugalia, ulei de cap, trebuie să mă simt prea onorat că mi-am măritat fata după unicul fiu al domnului baron Hulot d'Ervy, că fata mea va fi baroană. Ca pe vremea Regenței, a lui Ludovic al XV-lea, *Oeil de boeuf*⁶ sună bine !... Mi-e dragă Célestine cum ți-e drag întotdeauna singurul copil, și-o iubesc atît de mult, încît m-am hotărît să îndur toate neplăcerile văduviei la Paris numai ca să nu-i dau vreun frate sau vreo soră (și asta în floarea vîrstei, doamnă !), dar cu toată dragostea mea nebunească pentru fiica mea, să știi că n-am să-mi risipesc averea pentru fiul dumatăle, care face cheltuieli ce-mi par suspecte, mie, fost negustor.

— Domnule Crevel, vezi doar că la Ministerul de Comerț e acum domnul Popinot, fostul droghist de pe strada Lombards...

— Prietenul meu, doamnă !... zise fostul negustor de parfumuri ; căci eu, Célestin Crevel, pe vremuri prim-

vînzător la César Birotteau, am cumpărat fondul de comerț al acestui Birotteau, socrul lui Popinot, care Popinot nu era decît un simplu băiat de prăvălie, după cum mi-o amintește chiar el, căci nu se poartă prea fudul (trebuie să-i recunosc acest merit) cu oamenii care au o situație și un venit de șaizeci de mii de franci.

— Iată dar că ideile pe care dumneata le socotești de pe vremea Regenței nu mai sînt la modă într-o epocă în care oamenii sînt judecați după valoarea lor personală ; la fel ai făcut și dumneata măritîndu-ți fata după fiul meu.

— Nu știi cum s-a hotărît căsătoria asta !... spuse cu năduf Crevel. Ah ! blestemată viață de holtei ! De n-aș fi călcat pe delături, astăzi Célestine a mea ar fi vicontesa Popinot !

— Încă o dată, să nu mai cîrtim împotriva unui fapt împlinit, reluă cu hotărîre baroana. Vreau să-ți spun că trebuie să mă plîng de purtarea dumitale neobișnuită. Fiica mea Hortense ar fi putut să se mărite, căsătoria depindea numai de dumneata ; am crezut în simțămintele dumitale generoase, gîndindu-mă că vei da dreptate unei femei care n-a avut niciodată în inimă altă icoană decît aceea a soțului ei și vei recunoaște că a fost silită să închidă ușa unui om în stare s-o compromită, că-ți vei da osteneala, pentru onoarea familiei cu care ești înrudit, să înlesnești căsătoria domnului consilier Lebas cu Hortense... Și dumneata, domnule, dumneata ai stricat-o...

— Doamnă, răspunse fostul negustor de parfumuri, m-am purtat ca un om cinstit. Am fost întrebat dacă cei două sute de mii de franci făgăduiți ca zestre domnișoarei Hortense ar putea fi plătiți. Iată ce-am răspuns cuvînt cu cuvînt : „N-aș putea garanta. Ginerele meu, care a primit de la familia Hulot aceeași sumă drept dotă, avea datorii, și dacă mîine domnul Hulot d'Ervy moare, cred că văduva lui ar rămîne pe drumuri“. Asta-i tot, frumoasă doamnă.

— Tot așa ai fi vorbit, întreabă doamna Hulot, privindu-l țintă pe Crevel, dacă mi-aș fi călcat îndatoririle pentru dumneata ?...

— N-aș fi avut dreptul să fac una ca asta, scumpă Adeline, strigă ciudatul îndrăgostit tăind vorba baroanei, căci ai fi găsit în buzunarul meu zestrea...

Și, pentru a-și întări cele spuse, rotofeiu Crevel se lăsa într-un genunchi și îi sărută mîna doamnei Hulot, luînd drept șovăială stupoarea plină de dezgust pe care i-o provocaseră aceste cuvînte.

— Să cumpăr fericirea fetei mele cu prețul?... Ah! ridică-te, domnule, căci de nu, pun mîna pe sonerie...

Fostul negustor de parfumuri se ridică cu mare greutate, ceea ce-l înfurie atît de tare, încît își luă imediat poziția militărească. Mai toți bărbații își aleg cîte o atitudine care, cred ei, le scoate în evidență farmecele cu care i-a înzestrat natura. La Crevel aceasta consta într-o poză à la Napoleon, cu brațele încrucișate, cu capul întors pe trei sferturi și cu privirea exact așa cum o zugrăvise pictorul într-un portret, adică pierdută în depărtări.

— Să rămii, spuse el cu o minie bine ticluită, să rămii credincioasă unui desfrî...

— Unui soț, domnule, care o merită, îl întrerupse doamna Hulot pe Crevel, împiedicîndu-l să rostească un cuvînt pe care ea nu voia să-l audă.

— După ce mi-ai scris să vin, doamnă, ca să aflu pricina purtării mele, mă scoți din fire cu aerele dumitale de împărăteasă, cu lipsa de considerație și cu... disprețul dumitale! Parcă aș fi un negru! Și o repet, crede-mă, că am dreptul să... să-ți fac curte... pentru că... Dar nu, mai bine tac, căci te iubesc prea mult...

— Vorbește, domnule, împlinesc peste cîteva zile patruzeci și opt de ani și nu fac pe mironosița, pot asculta orice...

— Îmi dai cuvîntul dumitale de femeie cinstită — fiindcă pentru mine, din păcate, ești femeie cinstită — că nu mă vei trăda, că nu vei spune nimănui că eu ți-am dezvăluit secretul?...

— Dacă asta-i condiția destăinuirii, jur să nu spun nimănui, nici chiar soțului meu, de la cine știu grozăviile pe care ai să mi le încredințezi.

— Cred și eu, căci e vorba numai de dumneata și de el...

Doamna Hulot păli.

— A! dacă-l mai iubești pe Hulot, ai să suferi! Poate ar fi mai bine să tac?...

— Vorbește, domnule, căci înțeleg că vrei să-ți justifici față de mine declarațiile ciudate pe care mi le-ai făcut și încăpăținarea dumitale de a chinui o femeie de

vîrsta mea, care nu dorește decît să-și mărite fata și apoi... să moară liniștită !

— Vezi, ești nefericită...

— Eu, domnule ?

— Da, nobilă și frumoasă făptură ! exclamă Crevel, ai suferit destul !...

— Încetează, domnule, și pleacă ! Sau vorbește-mi cum se cuvine...

— Știi, doamnă, cum ne-am cunoscut, amicul Hulot și cu mine ? La amantele noastre, doamnă.

— Vai ! domnule...

— La amantele noastre, doamnă, repetă Crevel pe un ton melodramatic, părăsindu-și poziția rigidă ca să facă un gest cu mîna dreaptă.

— Ei, și-apoi ?... spuse cu atîta liniște baroana, încît Crevel rămase uluit.

Seducătorii care urmăresc țeluri meschine nu pricep niciodată sufletele tari.

— Eram de cinci ani văduv, urmă Crevel, vorbind ca și cum ar fi început să istorisească o poveste, și fiindcă nu voiam nici să mă recăsătoresc din pricina fetei mele pe care o ador, nici să am încurcături la mine acasă, deși aveam pe atunci o vînzătoare foarte nostimă, am luat sub protecția mea, cum s-ar spune, o mică lucrătoare de cincisprezece ani, de-o frumusețe răpitoare și de care, mărturisesc, m-am îndrăgostit ca un nebun. Așa că am rugat-o pe mătușa mea (sora mamei mele), pe care am adus-o de la țară, să aibă grijă de ființa asta încîntătoare și s-o supravegheze ca să rămînă cît se poate de cuminte în situația ei, cum să spun ?... cam deocheată... adică nepermisă... Fetița, care arăta o vădită vocație pentru muzică, a învățat cu profesori și a primit o educație îngrijită (trebuia să aibă și ea o ocupație!). De altfel voiam să fiu în același timp pentru ea și tată și binefăcător și, ca s-o spun pe șleau, și amant ; voiam să împușc doi iepuri dintr-o dată ; să fac o faptă bună și să m-aleg și cu o prietenă. Cinci ani de zile am fost fericit. Mititica are o voce din care un teatru ar putea să scoată multe parale ; aș putea spune că e un al doilea Duprez⁷ feminin. Am cheltuit două mii de franci pe an numai ca să-i desăvîrșesc talentul de cîntăreață. M-a făcut să mă înnebunesc și eu după muzică ; am luat pentru ea și pentru fiica mea

o lojă în abonament la Opera italiană, unde mă duceam pe rînd, într-o zi cu Célestine și într-o alta cu Josépha...

— Cum, celebra cîntăreață?...

— Da, doamnă, răspunse cu mîndrie Crevel, mie îmi datorează totul vestita Josépha... În sfîrșit, în anul 1834, cînd micuța a împlinit douăzeci de ani, crezînd că o cucerisem pentru totdeauna, am început să-i fac toate chefurile. Ca s-o mai distrez, am lăsat-o să se împrietenească cu o actriță drăguță, Jenny Cadine, care avusese cam aceeași soartă ca și dînsa. Actrița aceasta își datora și ea întreaga situație unui protector care îi dăduse o educație aleasă. Protectorul acela era baronul Hulot...

— Știu, domnule, zise baroana cu o voce liniștită în care nu se simțea nici urmă de tulburare.

— Ei! Asta-î! strigă Crevel din ce în ce mai uluit. Bine! Dar știi că monstrul dumitale de bărbat a luat-o sub protegierea sa pe Jenny Cadine încă de la vîrsta de treisprezece ani?

— Bine, domnule, și apoi? întrebă baroana.

— Jenny Cadine, ca și Josépha, avea douăzeci de ani cînd s-au cunoscut, continuă fostul negustor, iar baronul juca încă din anul 1826 rolul lui Ludovic al XV-lea pe lîngă domnișoara de Romans⁸, și pe atunci dumneata erai cu doisprezece ani mai tînără...

— Am avut anumite motive ca să-i las soțului meu deplină libertate, domnule. ,

— Fără îndoială, minciuna asta, doamnă, va fi de ajuns ca să-ți răscumpere toate păcatele pe care le-ai săvîrșit și să-ți deschidă porțile raiului, răspunse Crevel cu un aer șiret, care o făcu pe baroană să roșească. Asta s-o spui altora, ființă sublimă și adorată, nu lui taica Crevel care, poți să mă crezi, a făcut prea multe chefuri în patru cu ticălosul dumitale de soț ca să nu știe cît de mult prețuiești! Uneori își făcea singur muștrări, între două pahare de vin, în timp ce-mi dezvăluia în amănunt farmecele dumitale. Ah! te cunosc prea bine; ești un inger. Un desfrînat ar sta poate la îndoială între o fată de douăzeci de ani și dumneata. Eu însă nu.

— Domnule!...

— Bine, tac... Dar să știi, femeie nobilă și sfîntă, că orice soț, cînd e cam amețit, îi spune metresei sale — care rîde de se prăpădește — multe lucruri despre soția sa.

Guardul național se opri deodată, văzînd lacrimile de rușine ce lunecau printre frumoasele gene ale doamnei Hulot și uită să-și mai reia poziția rigidă.

— Dar să continui, zise el. M-am împrietenit cu baronul din pricina ștrenghăritelor noastre. Baronul, ca toți oamenii vicioși, e foarte simpatic și cumsecade. O ! Mi-a fost tare drag, caraghiosul ! Cîte mai știa să născocască... Dar mai bine să las amintirile... Ajunsesem ca doi frați... Ticălosul, ca un depravat de pe vremea Regenței, încerca să mă strice și pe mine, să-mi predice tot felul de teorii saint-simoniene în materie de femei⁹, virîndu-mi în cap idei de mare senior ; dar, vezi duni-neata, eu o iubeam pe micuța mea atît de mult, încît m-aș fi însurat cu ea de nu m-aș fi temut că o să am copii. Ca părinți buni și prieteni cum... cum eram, desigur că ne-am gîndit să ne căsătorim copiii ! Trei luni după ce-și însurase băiatul cu fata mea Célestine, Hulot (mi-e scîrbă să-i rostesc numele, mișelul, căci ne-a înșelat pe amîndoi, doamnă !...), trei luni după aceea, mișelul mi-a suflat-o pe Josépha ! Ticălosul, știind că fusese înlocuit cu un tînăr consilier de stat și cu un artist (închipuie-ți, numai atît !) în inima actriței Jenny Cadine, care avea succese din ce în ce mai năstrușnice, mi-a șterpelit amanta, drăguța de ea, o bomboană de fată ; ai văzut-o desigur la Opera italiană, unde a ajutat-o să intre baronul cu trecerea pe care-o are. Bărbatul dumitale nu-i chibzuit ca mine, eu sînt un om măsurat ca o partitură de muzică (și Jenny Cadine îi storsese destule parale, căci îl costa vreo treizeci de mii de franci pe an). Te asigur însă că Josépha are să-l curețe de tot. Josépha, doamnă, e o evreică, o cheamă Mirah (anagrama cuvîntului Hiram), un cifru izraelit ca să poată fi recunoscută, căci e o copilă părăsită în Germania (cercetările pe care le-am făcut dovedesc că este fiica naturală a unui bancher evreu foarte bogat). Teatrul, și mai ales lecțiile pe care i le-au dat Jenny Cadine, doamna Schontz, Malaga și Carabine au învățat-o cum să se poarte cu bătrînii. Deși o deprinsesem cu o viață cinstită și modestă, s-a trezit în ea instinctul pentru bani și bijuterii, pentru vițelul de aur ! Cîntăreața celebră, lacomă de cîștig, vrea să ajungă bogată, foarte bogată. Așa că nu risipește nimic din tot ce se risipește pentru ea. S-a năpustit asupra lui Hulot și l-a jumulit

zdravăn ! Ce jumulit, l-a ras cu desăvîrșire ! Nenorocitul, după ce ținuse piept lui Keller și marchizului d'Esgrignon, amîndoi nebuni după Josépha, fără să mai pun la socoteală pe adoratorii necunoscuți, și-o vede suflată de sub nas de ducele acela putred de bogat, protector al artelor. Cum îi spune... un fel de pitic... a ! ducele d'Hérouville. Acest mare senior vrea s-o păstreze pe Josépha numai pentru el. În lumea cocotelor nu se vorbește decît despre asta, numai baronul nu știe nimic ; căci și în arondismentul al treisprezecelea lucrurile se petrec la fel ca în toate celelalte : amantul, ca și soțul, e ultimul care află. Înțelegi acum care sînt drepturile mele ? Soțul dumitale, frumoasă doamnă, mi-a furat fericirea, singura mea bucurie de cînd am rămas văduv. Da, de n-aș fi avut ghinionul să-mi iasă în cale craiul ăsta bătrîn, Josépha ar fi fost și astăzi a mea. Căci, vezi dumneata, eu n-aș fi îndemnat-o să facă teatru, ar fi rămas în umbră, cuminte, și numai a mea. A ! s-o fi văzut acum opt ani : subțire și nervoasă, cu ten auriu de andaluză, cu păr negru strălucitor ca satinul, cu ochi plini de flăcări, cu gene lungi castanii ; da, avea în gesturi distincția unei ducese, modestia sărăciei, un farmec discret și o gingășie de căprioară. Din vina domnului Hulot, farmecul ei neprihănit s-a prefăcut în capcană pentru lupi și pușculiță de strîns parale. Cu alte cuvinte, mititica a ajuns regina nerușinatelor. Acum își bate joc de toate, ea care pe vremuri nici nu cunoscuse acest cuvînt !

Fostul negustor de parfumuri își șterse ochii din care se prelingeau cîteva lacrimi. Sinceritatea acestei dureri o trezi pe doamna Hulot din visarea în care căzuse.

— Crezi, oare, doamnă, că la cincizeci și doi de ani mai pot găsi asemenea comoară ? La vîrsta asta, dragostea costă treizeci de mii de franci pe an ; cifra am aflat-o chiar de la soțul dumitale, și o iubesc prea mult pe Célestine ca s-o ruinez. Cînd te-am văzut la cea dintîi serată pe care ai dat-o pentru noi, n-am înțeles cum de poate întreține nemernicul de Hulot o femeie ca Jenny Cadine... Părai o împărăteasă... Nu-ți dădeam nici treizeci de ani, doamnă, pari atît de tînără, atît de frumoasă ! Îți dau cuvîntul meu că în seara aceea am fost foarte tulburat și mă gîndeam : „De n-aș avea-o pe Josépha, ce bine mi s-ar potrivi soția lui Hulot, de

vreme ce el o lasă în părăsire. Ca o mănușă !" (A ! iartă-mă, e un cuvînt ce mi-a rămas din vechea meserie. Negustorul de parfumuri reînvie din cînd în cînd, și aceasta mă împiedică să aspir la deputăție.) De aceea, cînd am fost atît de mișelește înșelat de baron, căci între pehlivani bătrîni ca noi amanta prietenului trebuie să fie un lucru sfînt, am jurat să-i iau nevasta. Așa-i drept. Baronul n-ar putea să spună nimic, iar noi n-am putea fi învinuiți. Cînd am vrut să-ți dezvălui starea mea sufletească, m-ai dat pe ușa afară ca pe-un cîine rîios, de cum am deschis gura ; mi-ai stîrniț astfel dragostea, sau îndîrjirea dacă vrei, așa că vei fi a mea.

— Și cum, mă rog ?

— Nu știu, dar așa are să se întîmple. Vezi dumneata, un negustor de parfumuri neghiob (retras din comerț), care nu are decît o singură idee în cap, e mai tare decît un om de spirit care dispune de idei cu ghioțura. Sînt nebun după dumneata și ești răzbunarea mea ! E ca și cum aș iubi de două ori. Vorbesc pe șleau, ca un om hotărît. Cu toate că-mi spui : „Nu voi fi a dumitale“, eu îți vorbesc foarte liniștit. Cum s-ar zice : joc cu cărțile pe față ! Da, pînă la urmă vei fi a mea... A ! chiar la cincizeci de ani, și tot vei fi amanta mea. Și așa va fi, căci m-aștept la orice din partea bărbatului dumitale...

Doamna Hulot îi aruncă acestui burghez calculat o privire atît de țintuită de groază, încît Crevel crezu că înnebunise și se opri.

— Dumneata ești de vină; m-ai copleșit cu dispreț, m-ai înfruntat și m-ai silit să vorbesc, zise el simțind că trebuie să-și justifice cruzimea ultimelor sale cuvinte.

— O ! biata mea copilă ! Biata mea copilă ! suspină baroana cu o voce stinsă.

— Nu mai vreau să știu de nimic ! continuă Crevel. În ziua cînd mi-a fost luată Josépha, eram ca o tigroaică ce-și vede puii răpiți... Eram așa cum ești dumneata acum. Fata dumitale e pentru mine mijlocul de a te cuceri. Da, eu am stricat căsătoria fiicei dumitale !... și n-o vei mărita fără ajutorul meu ! Oricît de frumoasă ar fi domnișoara Hortense, tot are nevoie de o zestre...

— Vai ! așa este, zise baroana ștergîndu-și ochii.

— Încearcă, atunci, să ceri zece mii de franci baronului, adăugă Crevel reluîndu-și poza obișnuită.

Și așteaptă o clipă ca un actor care subliniază o pauză.

— Dacă i-ar avea, i-ar dăruia aceleia care o va înlocui pe Josépha, rosti el pocnindu-și degetul mijlociu. Cine se poate opri când a apucat-o pe drumul acesta? Mai întâi îi plac prea mult femeile! (Există o cale de mijloc în toate, cum a spus regele nostru.¹⁰) Și apoi aici mai intervine și vanitatea! E bărbat frumos! Ca să-și facă gusturile, vă va duce pe toți la sapă de lemn. De altfel ați și apucat-o pe calea ruinei. Uite, de când n-am mai pus piciorul pe aici, n-ați mai fost în stare să reînnoiți mobilierul salonului. Cuvîntul strîmtoare se vede din toate rupturile stofelor de pe mobile. Oare există vreun viitor ginere care să nu se retragă îngrozit în fața dovezilor abia ascunse ale celei mai crunte mizerii, mizeria oamenilor din lumea mare? Am ținut prăvălie și mă pricep la asta. Cine are privirea mai ageră decît negustorul parizian cînd e vorba să deosebească bogăția adevărată de cea aparentă?... Ați rămas fără un ban, spuse el cu voce joasă. Toate o dovedesc, pînă și livreaua feciorului. Vrei să-ți dezvălui anumite secrete îngrozitoare pe care nu le știi?

— Destul! Destul, domnule, exclamă doamna Hulot care plîngea cu lacrimi grele.

— Ei bine! Află că ginerele meu îi dă bani tatălui său! Asta am vrut să-ți spun la început cînd îți vorbeam de cheltuielile fiului dumitale. Dar eu veghez asupra intereselor fiicei mele... fii fără grijă.

— O! să-mi mărit fata și să mor!... strigă nefericita femeie, pierzîndu-și capul.

— Să-ți spun eu ce-i de făcut! zise fostul negustor de parfumuri.

Doamna Hulot îl privi pe Crevel cu o umbră de nădejde ce-i schimbă atît de repede înfățișarea, încît doar asta și ar fi fost de ajuns să-l înduioșeze și să-l facă să renunțe la planul său ridicol.

— Vei mai fi frumoasă încă zece ani, reluă Crevel cu atitudinea lui obișnuită, fii drăguță cu mine, și domnișoara Hortense e ca și măritată. Hulot mi-a dat dreptul să propun tîrgul pe față și n-are să se supere. De trei ani am tras foloase de pe urma capitalurilor mele, căci am pus friu strengăriilor. Am mai cîștigat trei sute de mii de franci, peste averea mea: sînt ai dumitale...

— Ieși, domnule! îi răspunse doamna Hulot, ieși, și să nu te mai văd niciodată înaintea ochilor! De n-ar fi

trebuia neapărat să afli secretul purtării dumitale lașe în cheștiunea căsătoriei plănuite pentru Hortense... Da, lașă... repetă ea la un gest al lui Crevel. De ce să pătimească o biată fată, o ființă frumoasă și nevinovată din pricina vrăjmășiilor dintre noi?... De nu m-ar fi silit inima mea de mamă, n-ai mai fi izbutit niciodată să stai de vorbă cu mine, n-ai mai fi pus piciorul în casa mea. Treizeci și doi de ani de cinste, de credință ai unei femei nu pot pieri sub loviturile unui Crevel...

— Fost negustor de parfumuri, succesor al lui César Birotteau, la Regina trandafirilor, strada Saint-Honoré, spuse în batjocură Crevel, fost ajutor de primar, căpitan în garda națională, cavaler al Legiunii de Onoare, întocmai ca și predecesorul său...

— Domnule, continuă baroana, după douăzeci de ani de statornicie, domnul Hulot a putut să se sature de nevastă-sa, dar asta mă privește numai pe mine; vezi însă, domnul meu, că el a știut să-și tănuiască necredința, de vreme ce eu nu știam că ți-a luat locul în inima domnișoarei Josépha...

— A! strigă Crevel, dar cu ce preț, doamnă! Pitu-licea asta l-a costat, în doi ani, mai mult de o sută de mii de franci. Ehe! încă nu le știi pe toate...

— Destul! domnule Crevel. N-am să renunț pentru dumneata la fericirea pe care o simte o mamă când își îmbrățișează copiii fără să aibă nici o muștrare în suflet, când se știe respectată și iubită de-ai săi; și eu am să mă înfățișez înaintea lui Dumnezeu fără nici o pată...

— Amin! zise Crevel cu aerul de amărăciune diabolică pe care îl au toți oamenii cu pretenții când dau greș în astfel de încercări. Nu cunoști mizeria sub ultimul ei aspect, rușinea... dezonoarea... Am încercat să-ți deschid ochii, să te salvez pe dumneata și pe fata dumitale! Dacă-i așa, ai să trăiești parabola modernă a tatălui risipitor, de la prima pînă la ultima buche. Lacrimile și mîndria dumitale mă mișcă, fiindcă e groaznic s-o vezi plîngînd pe femeia iubită... făcu Crevel, așezîndu-se. Îți pot făgădui numai, scumpă Adeline, să nu întreprind nimic nici împotriva dumitale, nici împotriva soțului dumitale; dar să nu mai trimiți niciodată după informații la mine. Asta-i tot!

— Ce-î de făcut atunci? strigă doamna Hulot.

. Pînă acum baroana întîmpinase cu bărbăție întreitele chinuri la care o supusese explicația aceasta, căci suferea ca femeie, ca mamă și ca soție. Într-adevăr, atîta timp cît socrul fiului său se arătase țănoș și agresiv, găsise putere în rezistența pe care o opunea brutalității negustorului; dar în fața bunăvoinței de care dădea dovadă acum, cu toată exasperarea lui de îndrăgostit respins și de chipeș guard național umilit, ea se destinse ca o coardă gata să plesnească; izbucni în lacrimi, frîngîndu-și mîinile într-un asemenea hal de deznădejde și slăbiciune, încît îl lăsă pe Crevel, care îngenunchease, să-i sărute mîinile.

— Doamne, ce să mă fac? repetă ea ștergîndu-și ochii. Cum poate o mamă să rămînă nepăsătoare cînd își vede fata ofilindu-se sub ochii ei? Care va fi soarta unei ființe atît de minunate, înzestrată de natură cu daruri pe care viața curată dusă alături de maică-sa i le-a scos și mai mult în evidență? Sînt zile cînd se plimbă prin grădină, tristă, fără să știe de ce; o găsesc cu lacrimi în ochi...

— Are douăzeci și unu de ani, zise Crevel.

— S-o trimit oare la mănăstire? întrebă baroana. Dar în asemenea crize, pînă și religia e deseori neputincioasă în fața naturii, și chiar fetele crescute cu pioșenie își pierd capul!... Dar ridică-te, domnule, nu-ți dai seama că totul s-a sfîrșit între noi, că mi-e scîrbă de dumneata, că ai distrus ultima nădejde a unei mame?...

— Și dacă ți-aș reda-o? rosti el.

Doamna Hulot se uită la Crevel cu atîta înfrigurare, încît acesta se simți mișcat. Dar își înăbuși mila din fundul sufletului, din pricina cuvintelor: „Mi-e scîrbă de dumneata!” Virtutea e uneori prea dintr-o bucată, nu cunoaște nuanțele și compromisurile care te ajută să ieși din situațiile neplăcute.

— În ziua de azi nu mai poți mărita fără zestre o fată atît de frumoasă ca domnișoara Hortense, observă domnul Crevel, reluîndu-și aerul înțepat. Fiica dumată e una dintre frumusețile care îi înspăimîntă pe soți; e ca un cal de rasă care nu găsește cumpărători din pricină că-i prea scump de întreținut. Încearcă, de pildă, să ieși la plimbare pe jos cu o asemenea femeie la braț! Toți trecătorii vor căsca ochii, te vor urmări, îți vor dori soția. Asemenea succese îi îngrijorează pe mulți bărbați, care

nu vor să fie siliți să ucidă amanți ; pentru că, la urma urmelor, nu poți ucide decît unul. În situația dumitale, nu-ți poți mărita fata decît în trei feluri : cu ajutorul meu, dar nu vrei ! Ăsta-i unul ! Să-i găsești un moșneag de șaizeci de ani, putred de bogat, fără copii, și care ar vrea să mai aibă — cam greu, dar se mai întîmplă. Sînt atîția bătrîni ce se-ncurcă cu cîte o Josepha sau Jenny Cadine, de ce n-ai găsi și dumneata unul care să facă prostia asta în mod legal ?... Dacă n-aș avea-o pe Célestine și pe cei doi nepoți, m-aș căsători eu cu Hortense. Ăsta-i al doilea ! Ultimul mijloc e cel mai simplu...

Doamna Hulot își ridică fruntea și îl privi neliniștită pe fostul negustor de parfumuri.

— Parisul e un oraș unde se adună toți oamenii întreprinzători, care cresc ca ciupercile pe pămîntul Franței, și în el mișună tot felul de talente fără nici un căpătîi, îndrăzneți, în stare de orice, chiar să se-mbogățească... Ei bine, tinerii aceștia... (prea supusa dumitale slugă a fost și el unul dintre ei și a cunoscut destui... Ce era du Tillet ? Ce era Popinot, acum douăzeci de ani ?... Se căzneau amîndoi la dugheana lui Birotteau, neavînd alt capital decît dorința de-a parveni, care, după mine, face mai mult decît orice capital !... Capitalul ți-l poți mînca, firea însă nu !... Ce-aveam eu ? Nimic altceva decît dorința de-a parveni și curajul. Du Tillet a ajuns pe aceeași treaptă cu cele mai de seamă personalități. Mărunțelul de Popinot, cel mai bogat droghist de pe strada Lombards, a ajuns deputat și iată-l acum ministru...). Ei bine, numai unul dintre acești condottieri¹¹, cum li se spune, ai comanditei, ai condeifului sau ai pensulei ar fi în stare, la Paris, să ia în căsătorie o fată frumoasă fără nici un ban, căci toți au curajul să înfrunte orice. Domnul Popinot a luat-o pe domnișoara Birotteau fără să spere un ban ca zestre. Oamenii aceștia sînt smintiți ! Cred în dragoste cum cred în norocul și în talentul lor !... Caută un bărbat întreprinzător care să se îndrăgostească de fata dumitale, și-o va lua fără să se uite în jur. Recunoaște că sînt un dușman destul de generos, căci sfatul pe care ți-l dau e împotriva mea.

— A ! domnule Crevel, dacă ai vrea să-mi fii prieten, să renunți la ideile dumitale ridicole !...

— Ridicole ? doamnă, nu trebuie să te nesocotești în felul acesta, privește-te în oglindă... Te iubesc, și tot la

mine ai să vii. Vreau să-i pot spune într-o bună zi lui Hulot: „Mi-ai luat-o pe Josépha, ți-am luat soția!” E vechea lege a talionului! Și nu voi renunța la planul meu decît dacă ai deveni prea urită. Iată de ce voi izbuti! adăugă el, reluîndu-și poziția lui obișnuită și privind-o pe doamna Hulot. N-ai să găsești nici un moșneag, nici un tînăr care să se îndrăgostească de fiica dumitale, continuă el după o pauză, fiindcă îți iubești prea mult fata ca s-o dai pe mîna unui bătrîn desfrînat sau ca să te hotărăști, dumneata, baroană Hulot, cumnata bătrînului general de divizie, comandant al vechilor grenadiri din vechea gardă, să iei de oriunde un om energic și cutezător, căci s-ar putea să fie un simplu lucrător, după cum cutare milionar de azi nu era acum zece ani decît un simplu mecanic, șef de echipă sau contramaistru de fabrică. Și atunci, temîndu-te ca fata, sub imboldul tinereții, să nu facă vreo prostie, îți vei spune: „Mai bine să mă dezonzorez eu, și dacă domnul Crevel se va învoi să păstreze secretul, voi obține zestrea fetei, două sute de mii de franci, în schimbul unei legături de zece ani cu fostul negustor de mînuși... cu bătrînul Crevel!...” Te plictisesc, și ceea ce îți povestesc ți se pare foarte imoral, nu-i așa? Dar dacă ai fi cuprinsă de o patimă nestăvilită, ai găsi destule argumente ca să-mi cedezi ca toate femeile îndrăgostite... Ei bine, în interesul Hortensei, vei ști să-ți adormi conștiința și să capitulezi...

— Hortense mai are un unchi.

— Cine? bătrînul Fischer?... Afacerile lui stau cam prost, tot din vina baronului, care golește orice casă de bani pe care poate să pună mîna.

— Conte Hulot...

— A! soțul dumitale a și tocat economiile bătrînului general, ca să mobileze casa cîntăreței sale... Va să zică mă lași să plec fără nici o nădejde?

— Adio, domnule. Nu e greu să te vindeci de-o patimă pentru o femeie de vîrsta mea și vei ajunge să ai, poate, gînduri mai creștinești. Dumnezeu îi apără pe cei aflați în nenorocire.

Baroana se ridică pentru a-l sili pe căpitan să se retragă și să treacă în salonul cel mare.

— Oare se cuvine ca frumoasa doamnă Hulot să trăiască în mijlocul unor asemenea zdrențe? zise el arătînd

spre lampa veche, spre candelabrul cu poleiala ștearsă, spre covorul căruia i se vedea urzeala, într-un cuvânt spre toate rămășițele belșugului de odinioară ce făceau ca salonul acesta mare, îmbrăcat în alb, roșu și aur să pară ca o fantomă a serbărilor de pe vremea Imperiului ¹².

— Pe toate aceste lucruri strălucește virtutea. Și n-ai vrea ca în schimbul unei mobile superbe să fac din frumusețea pe care mi-o atribui o capcană de lupi, o pușculiță de strîns bani !

Căpitanul își mușcă buzele recunoscîndu-și vorbele. Prin care el singur înfierase lăcomia amantei sale Josépha.

— Și pentru cine atîta statornicie ? întrebă el.

Între timp, baroana îl însoțise pe fostul negustor de parfumuri pînă la ușă.

— Pentru un desfrînat !... adăugă el cu un aer de milionar virtuos.

— Dacă ar fi precum spui, atunci aș avea cel puțin un merit, că-i rămîn credincioasă, și asta ar fi destul !

Apoi îl părăsi pe căpitan, salutînd cu aerul acela pe care-l adoptă față de un pisălog de care vrei să scapi, și se întoarse atît de repede, încît nu-l mai putu vedea încă o dată luîndu-și poziția militărească. Se duse să deschidă ușile, pe care le închisese, fără să observe gestul amenințător cu care Crevel își luă rămas bun. Pășea, mîndră și nobilă, ca o martiră în Coliseu ¹³. Era însă sleită de puteri și se prăbuși pe divanul din camera ei albastră, ca o femeie gata să leșine, rămînînd cu ochii ațintiți asupra chioșcului dărăpănat în care fata ei flecărea cu verișoara Bette.

Din primele zile ale căsătoriei sale pînă în ciipa aceea, baroana își iubise soțul precum Josefina ajunsese să-l iubească pe Napoleon ¹⁴, cu o dragoste plină de admirație, cu o dragoste maternă, cu o dragoste lașă. Chiar dacă nu cunoscuse amănuntele dezvăluite de Crevel, totuși își dăduse prea bine seama că baronul Hulot o înșela de douăzeci de ani ; dar își trăsese un vâl de plumb pe ochi, plînsese în tăcere și nu lăsase niciodată să-i scape vreo vorbă de dojană. Din pricina blîndeței sale îngerești, bărbatul ei o venera și toți cei din jur o divinizau. Dragostea pe care o soție o are pentru soțul ei, respectul ce i-l arată sînt molipsitoare într-o familie.

Hortense vedea în tatăl său modelul desăvârșit al dragostei în căsnicie. Iar Hulot-fiul, crescut în admirația față de baron, pe care toți îl socoteau drept unul dintre giganții care îl slujiseră pe Napoleon, știa că-și datora întreaga situație numelui, poziției și faimei tatălui său ; de altfel, impresiile din copilărie se șterg cu greu, astfel încât el mai avea oarecare teamă de tatăl său. Și chiar de-ar fi bănuiră rătăcirile destăinuite de Crevel, nu s-ar fi plîns, căci îl respecta prea mult, și ar fi încercat să le justifice judecînd lucrurile, în această privință, după felul de a vedea al bărbaților.

E necesar să lămurim acum devotamentul extraordinar al acestei femei frumoase și nobile. Iată, în cîteva cuvinte, povestea vieții sale.

În urma rechizițiilor republicane, trei frați cu numele de Fischer, simpli plugari dintr-un sat așezat la hotarele cele mai îndepărtate ale Lorenei, la poalele Vosgilor, porniseră să se înroleze în armata numită a Rinului¹⁵.

În anul 1799, fratele mijlociu, André, văduv, tatăl doamnei Hulot, își lăsase fiica în grija fratelui mai mare, Pierre Fischer, care rămăsese invalid în urma unei răni primite în 1797 și care făcuse cîteva afaceri cu transporturile militare, datorită protecției comisarului însărcinat cu ordonanțarea plăților, Hulot d'Ervy. Printr-o întîmplare destul de firească, Hulot, venind la Strasbourg, cunoscuse familia Fischer. Tatăl Adelinei și fratele lui mai mic erau pe atunci furnizori de furaje în Alsacia.

Adeline, care pe vremea aceea avea șaisprezece ani, se putea măsura cu vestita doamnă du Barry, o altă fiică a Lorenei. Era de o frumusețe desăvârșită, orbitoare, una dintre acele ființe pe care, asemenea doamnei Tallien, natura le făurește cu deosebită grijă, înzestrîndu-le cu cele mai prețioase daruri : distincție, noblețe, grație, finețe, eleganță, o carnație rară, un ten minunat, plămădite în atelierul tainic în care lucrează norocul. Femeile acestea frumoase se aseamănă toate între ele. Bianca Cappello, al cărei portret e una din capodoperile lui Bronzino, Venus de Jean Goujon, al cărei model a fost vestita Diana de Poitiers, signora Olympia, al cărei portret se află în galeria Doria, apoi Ninon, doamna du Barry, doamna Tallien, domnișoara Georges, doamna Récamier¹⁶, toate femeile acestea, care au rămas frumoase în ciuda anilor, a pasiunilor și a unei vieți prea pline de

plăceri, au în statura lor, în felul cum sînt construite, în caracterul frumuseții lor, asemănări atît de izbitoare încît s-ar putea crede că există în oceanul generațiilor un curent afrodisiac din care se ivesc toate venusurile acestea, fiice ale aceleiași unde saline.

Adeline Fischer, una dintre cele mai frumoase din tribul acesta divin, avea trăsăturile sublime, liniile unduoase, țesutul venos al acelor femei care se nasc regine. Părul blond pe care maica noastră Eva l-a primit din mîna lui Dumnezeu, talia de împărăteasă, aerul de măreție, profilul atît de impunător, modestia de fată de la țară îi făceau pe toți bărbații să se oprească fermecați, ca amatorii în fața unui tablou de Rafael ; de aceea, văzînd-o, comisarul însărcinat cu ordonanțarea plăților nu șovăi s-o ia de soție, în cel mai scurt timp îngăduit de lege, spre marea mirare a fraților Fischer, crescuți în respectul și admirația superiorilor lor.

Cel mai în vîrstă, soldat din 1792 ¹⁷, grav rănit cu prilejul atacului liniilor lui Wissembourg, îl diviniza pe împăratul Napoleon și tot ce era în legătură cu marea armată. André și Johann vorbeau cu mult respect de comisarul-ordonator Hulot, acest protejat al împăratului, căruia îi datorau de altfel întreaga lor situație ; căci Hulot d'Ervy, văzîndu-i deștepți și cinstiți, îi scosese de la furgoanele armatei, punîndu-i în fruntea unui serviciu de urgență pentru aprovizionări. Frații Fischer aduseseră servicii în timpul campaniei din 1804 ¹⁸. La încheierea păcii, Hulot obținuse pentru ei un loc de furnizori de furaje în Alsacia, fără să știe că va fi trimis mai tîrziu la Strasbourg pentru pregătirea campaniei din 1806 ¹⁹.

Pentru tînăra țărăncă, această căsătorie însemna un fel de înălțare la cer. Frumoasa Adeline trecu dintr-o dată din noroiul satului ei în paradisul curții imperiale. Pe atunci, comisarul-ordonator, unul dintre cei mai conștiincioși și mai harnici oameni din corpul său de armată, fu făcut baron, și împăratul, chemîndu-l pe lîngă el, îl trecu în garda imperială. Țăranca cea frumoasă a avut curajul să-și desăvîrșească educația din dragoste pentru soțul ei, pe care-l iubea ca o nebună. Baronul era de altfel, ca bărbat, o replică a Adelinei, ca femeie. Aparținea corpului de elită al bărbaților chipeși. Înalt, bine făcut, blond, cu ochi albaștri ce aveau o strălucire, o privire și o nuanță fermecătoare, cu o talie elegantă, se

distingea printre oameni ca d'Orsay, Forbin și Ouvrard ²⁰ în batalionul celor mai frumoși bărbați ai Imperiului. Deși era un mare cuceritor și avea în privința femeilor ideile din vremea Directoratului ²¹, dragostea conjugală îi întrerupse pentru un timp destul de îndelungat cariera galantă.

Astfel că, pentru Adeline, baronul fusese dintr-un început un fel de zeu ce nu putea greși; îi datora totul: bogăția, căci avea la dispoziție trăsură, locuință splendidă și tot luxul de pe acele vremuri; fericirea, fiind iubită în văzul lumii; titlul de baroană; celebritatea, deoarece i se spunea la Paris frumoasa doamnă Hulot; în sfârșit, cinstea de a fi în măsură să respingă omagiile împăratului, care-i dăruise o salbă de diamante și care-și amintea mereu de ea întrebând din când în când: „Ce mai face frumoasa doamnă Hulot; e tot atât de cumințe?”, ca un om gata să se răzbune pe cel care ar izbuti acolo unde el dăduse greș.

Nu e deci nevoie de prea multă istețime ca să poți citi într-un suflet simplu, naiv și frumos pricinile care transformară dragostea doamnei Hulot într-un adevărat fanatism. După ce ajunse la convingerea că soțul ei nu va putea fi niciodată vinovat față de ea, deveni, în adîncul sufletului, umila slujitoare, devotată pînă la orbire, a celui care o crease. De altfel era înzestrată cu mult bun-simț, acel bun-simț al oamenilor din popor, care îi întări educația temeinică. Vorbea puțin; cînd era în saloane nu critica pe nimeni, nu căuta să strălucească; cumpănea totul, asculta, urmînd pilda celor mai cinstite și mai nobile femei.

În 1815 Hulot îl urmă pe prințul de Wissembourg, unul dintre prietenii săi intimi, și fu printre organizatorii acelei armate improvizate al cărei dezastru încheie, la Waterloo ²², ciclul napoleonian. În 1816 baronul suferi o cruntă persecuție din partea ministrului Feltre și nu izbuti să fie reintegrat la intendența armatei decît în 1823, cînd avură nevoie de el în războiul din Spania ²³. În 1830, cînd Ludovic-Filip făcu un fel de recrutare printre vechile rămășițe napoleoniene, apăru din nou în administrație ca ministru-adjunct. După suirea pe tron a ramurei cadete ²⁴, eveniment la care luase și el parte activă, rămase unul dintre directorii cei mai prețuiți din Ministerul de Război, Primise de altfel bastonul de mare-

șal, și regele nu-l mai putea face acum decît sau ministru plin, sau membru pe viață al Senatului francez.

Rămînînd fără ocupație din 1818 pînă în 1823, baronul Hulot își reluase serviciul activ pe lângă femei. Doamna Hulot socotea că infidelitățile lui Hector începuseră o dată cu mărețul sfîrșit al Imperiului. Timp de doisprezece ani, baroana 'avusese în căsnicie rolul de *prima dona assoluta*²⁵, neîmpărțindu-l cu nimeni. Se bucura și astăzi de trainica afecțiune pe care bărbații o poartă soțiilor ce se resemnează la rolul de blînde și virtuose tovarășe și știa prea bine că nici o rivală nu i-ar putea ține piept mai mult de două ore, dacă ar scoate o singură vorbă de mustrare ; dar închidea ochii, își astupa urechile și nu voia să cunoască purtările soțului ei în afară. Se purta cu Hector al ei ca o mamă cu un copil răsfățat. Cu trei ani înainte de discuția care tocmai avusese loc, Hortense, zărindu-l la teatrul *Varietés* pe tatăl ei într-o lojă de la parter în tovărășia actriței Jenny Cadine, exclamase :

— Uite-l pe tata !

— Te înșeli, îngerașule, tata e la mareșal, îi răspunsese baroana. Baroana o văzuse foarte bine pe Jenny Cadine ; dar în loc să aibă o strîngere de inimă, dîndu-și seama cît e de frumoasă, se gîndise : „Ce fericit trebuie să fie ștregarul de Hector“. Totuși suferea, și cînd era singură se lăsa în prada unor furii îngrozitoare, dar, în fața lui Hector, își amintea întotdeauna de cei doisprezece ani de fericire desăvîrșită pe care îi trăise cu el și nu mai avea puterea să se plîngă. Ar fi dorit din tot sufletul să fie confidenta baronului. Din respect pentru dînsul, nu îndrăznise însă niciodată să-i dea a înțelege că știe de aventurile sale galante. O delicatețe atît de excesivă nu se mai găsește decît la fetele acelea frumoase din popor care știu să primească o lovitură fără s-o întoarcă, avînd încă în vine rămășițe din singele celor dintii martiri. Fetele din lumea bună, socotindu-se egale cu soții lor, simt nevoia să-i chinuiască și să-și sublinieze îngăduința prin vorbe înțepate — de parcă ar fi calculat loviturile la biliard —, dintr-un spirit de răzbunare diabolică și ca să-și asigure fie superioritatea, fie dreptul la revanșă.

Un admirator înflăcărat al baroanei era cumnatul ei, generalul de divizie Hulot, veteranul comandant al gre-

nadirilor pedestri din garda imperială, căruia urma să i se confere la sfârșitul vieții bastonul de mareșal. Bătrînul, după ce comandase din 1830 pînă la 1834 divizia militară din departamentele bretone care fuseseră teatrul isprăvilor sale din 1799 și 1800, se stabilise la Paris, lîngă fratele său, căruia îi purta aceeași dragoste de părinte. Acest bătrîn soldat inimos o înțelegea pe cumnata sa ; o admira, socotind-o cea mai nobilă și mai sfîntă femeie din lume. Nu se însurase, fiindcă dorise să găsească și el o femeie ca Adeline, zadarnic căutată de-a lungul a douăzeci de țări și a douăzeci de campanii. Pentru a nu pierde simpatia de care se bucura din partea acestui vechi republican, statornic și fără pată, despre care Napoleon spunea : „Hulot ? de treabă om, e republican înfocat, dar nu m-ar trăda niciodată”, Adeline ar fi fost în stare să îndure orice suferințe, mai crude chiar decît cele care-o copleșiseră acum. Dar moșneagul de șaptezeci și doi de ani, obosit peste măsură de cele treizeci de campanii, rănit pentru a douăzeci și șaptea oară la Waterloo, putea fi pentru Adeline un admirator, nu însă și un sprijin. Bietul conte, pe lîngă celelalte infirmități, era surd și nu auzea decît cu ajutorul unui cornet.

. Cît timp baronul Hulot d'Ervy fusese un bărbat frumos, legăturile de dragoste n-avuseseră nici o înriurire asupra averii sale ; dar de la cincizeci de ani zeițele grației începură să-l coste bani. La vîrsta aceasta, dragostea devine un viciu, la care se adaugă tot felul de vanități ridicole. Cam pe vremea aceea, Adeline observă că soțul ei începuse să dea o importanță de necrezut felului de a se îmbrăca, își cănea părul și favoriții, purta centuri și corsete. Voia să rămînă frumos cu orice preț. Ajunsesse să ducă pînă la manie grija de sine, de care își bătuse joc pe vremuri. În sfîrșit, Adeline își dădu seama că belșugul în care trăiau amantele baronului își avea izvorul în propria ei casă. În opt ani de zile, o avere considerabilă fusese risipită în chip atît de desăvîrșit încît la întemeierea gospodăriei tînărului Hulot, cu doi ani înainte, baronul se văzuse nevoit să-i mărturisească soției sale că nu mai aveau alt venit în afară de leafă.

— Unde o să ajungem ? întrebuse Adeline.

— Fii liniștită, îi răspunse consilierul de staț, îți las leafa mea ; pentru înzestrarea fetei și pentru viitorul nostru voi face afaceri.

Încrederea nețărnută ce-o avea doamna Hulot în puterea, valoarea deosebită, priceperea și caracterul bărbatului ei îi potoli îngrijorarea de-o clipă.

Vă puteți ușor închipui gândurile și lacrimile ce-o năpădiră pe baroană după plecarea lui Crevel. Biata femeie se știa de doi ani de zile în fundul unei prăpăstii, dar se credea singură acolo. Habar n-avusese cum se înfăptuise căsătoria fiului ei și nici nu știuse nimic de legătura lui Hector cu lacoma Josépha. Nădăjduise cel puțin că nimeni pe lume nu-i va cunoaște durerile. Dar din moment ce Crevel vorbea cu atîta ușurință de desfrînarea baronului, Hector era amenințat să piardă stima de care se bucura. Întrezărea, din pălăvrăgelile grosolane ale fostului negustor de parfumuri înfuriat, în ce cîmetrie mîrșavă se plănuise căsătoria tînarului avocat. Două prostituate fuseseră preotesele căsniciei puse la cale de doi moșnegi beți, în timpul unei orgii, pe cînd își des-tăinuiau unul altuia intimități înjositoare !

— Așadar a uitat-o pe Hortense ! se gîndea ea, și totuși o vede zilnic ; o fi avînd de gînd să-i găsească un bărbat la ticăloasele lui ?

Mama, mai tare decît soția, vorbea în clipa aceea singură, căci o vedea pe Hortense cum rîdea împreună cu verișoara Bette, stăpînită de veselia nebunească a tineretii fără griji ; dar baroneasa știa că rîsul acela nervos era un semn tot atît de primejdios ca și plimbările ei singurate și înlăcrimate prin grădină.

Hortense semăna cu mama sa, avea însă un păr aurii ondulat natural, uimitor de bogat, cu un luciu ca de fildeş. Se cunoștea că era rodul unei căsnicii cinstite și al unei iubiri nobile și curate în toată plinătatea ei. Chipul fetei trăda o fire pasionată, o veselie și o vioiciune tinerască, o prospețime și un dor de viață și atîta sănătate încît toate parcă răspîndeau în jur niște unde electrice. Hortense atrăgea privirile. Cînd ochii ei azurii, plutind în fluidul nevinovăției, se opreau asupra vreunui trecător, îl făceau să tresară fără voie. De altfel pe tenul ei nu se zărea nici măcar un singur pistrui, care de obicei se ivesc pe fețele blondelor aurii cu pielea albă ca laptele. Înaltă și plină, fără să fie grasă, cu mijlocul tot

atît de mlădios și nobil ca al mamei sale, merita titlul de zeiță, atît de des întîlnit la vechii autori. De aceea, oricine o vedea pe Hortense pe stradă exclama fără voie : „Doamne ! Ce fată frumoasă !” Și era atît de copilăroasă încît, ajungînd acasă, întreba : „Ce-or fi avînd oamenii, mamă, de spun «Ce fată frumoasă !» cînd sîntem împreună ? Doar tu ești mai frumoasă decît mine !...” E adevărat că baroana, deși trecuse de patruzeci și șapte de ani, putea fi preferată fiicei sale de amatorii de apusuri, căci nu-și pierduse nimic din farmecele ei, cum spun femeile, ceea ce se întîmplă foarte rar, mai ales la Paris, unde o frumusețe de același fel, Ninon, a stîrnit un adevărat scandal în secolul al XVII-lea, într-atît părea că furase partea cuvenită celor urîte.

De la fiica sa, gîndul baroanei se întoarse iar la tatăl fetei și-l văzu decăzînd din ce în ce mai rău, cufundîndu-se în drojdia societății, rămînînd, poate, și fără slujbă într-o bună zi. Ideea că idolul ei s-ar putea prăbuși, însoțită de viziunea tulbure a nenorocirilor proorocite de Crevel, o lovi atît de crunt, încît biata femeie își pierdu cunoștința, asemenea celor care cad în extaz.

Verișoara Bette, stînd de vorbă cu Hortense, se uita din cînd în cînd să vadă dacă se puteau întoarce în salon ; dar nepoata o sîcîia atîta cu întrebările, că nu obșeryă oînd baroana deschise ușa cu geamuri.

Lisbeth Fischer, mai tînără cu cinci ani decît doamna Hulot, deși fata celui mai mare dintre frații Fischer, era departe de a fi frumoasă ca vara ei ; de aceea fusese nemaipomenit de geloasă pe Adeline. Gelozia stătea la temelia firii sale *excentrice*, cuvînt născocît de englezi numai pentru nebuniile celor din lumea înaltă, nu ale celor mărunți. Era tipul țărăncii din Vosgi, uscată, negricioasă, cu părul negru și lucios, cu sprîncene groase și împreunate, cu brațe lungi și vînjoase, cu picioare groase, și cu cîțiva negi pe fața-i lungă și *simiescă* ²⁶, iată în cîteva linii portretul acestei fecioare.

Familia, trăind laolaltă, o sacrificase pe fata vulgară fetei frumoase, fructul uscat, florii strălucitoare. Lisbeth muncea ogorul, în timp ce vara ei era răsfățată ; de aceea, într-o bună zi, găsind-o pe Adeline singură, fu cît pe ce să-i rupă nasul, o frumusețe de nas grecesc, foarte admirat de femeile bătrîne. Deși mîncase bătaie pentru

pozna aceasta, nu se astimpărase, rupîndu-i mereu rochiile și stricînd gulerașele alintatei.

După nunta ca din basme a verișoarei sale, Lisbeth se plecase în fața soartei, după cum frații și surorile lui Napoleon se plecaseră în fața strălucirii tronului și a puterii stăpînitoare. Adeline, fire nespuse de bună și blîndă, o dată ajunsă la Paris, își amintise de Lisbeth și o chemase, prin 1809, plănuiind s-o mărite pentru a o scăpa de mizerie. Fiindcă fata cu ochi negri și sprîncene ca de cărbune, care nu știa nici să citească, nici să scrie, nu putuse fi măritată atît de repede cum ar fi voit Adeline, baronul îi găsise o meserie : o ajutase pe Lisbeth să intre ucenică la *brodeurii* curții imperiale, la vestiții frați Pons.

Cu energia ei de munteancă, verișoara, numită pe scurt Bette, ajungînd lucrătoare de ceaprazărie în aur și argint, avu curajul să învețe să citească și să scrie, deoarece vărul ei, baronul, o încredințase că avea neapărat nevoie de aceste cunoștințe pentru a-și deschide un magazin de broderie, verișoara voind să se îmbogățească : în doi ani era de nerecunoscut. În 1811, țărancă de pe vremuri ajunsese o maestră destul de drăguță, de îndemînică și de isteasă.

Specialitatea aceasta, numită ceaprazărie în aur și argint, cuprinde epoleții, dragoanele, eghileții, în sfîrșit, toată puzderia de lucruri strălucitoare ce sclipesc pe uniforme bogate ale armatei franceze și pe hainele civile. Împăratul, ca un italian iubitor de fast, își gătise slujitorii cu broderii de aur și argint pe la toate cusăturile, și imperiul lui cuprindea o sută și trei de departamente. Furniturile acestea, care erau vîndute de obicei croitorilor, oamenilor bogați și cu situație ori de-a dreptul marilor demnitari, alcătuiau o negustorie sigură.

În clipa cînd verișoara Bette, cea mai pricepută lucrătoare a casei Pons și conducătoarea atelierului, fu în măsură să-și deschidă prăvălia ei, Imperiul se prăbuși. Ramura de măslin a păcii, pe care o țineau în mînă Bourbonii ²⁷, o înspăimîntă pe Lisbeth, care se temu de o criză în branșa aceea de comerț, care de acum înainte nu mai avea de exploatat decît optzeci și șase de departamente în loc de o sută treizeci și trei, în afară de faptul că și armata avea să fie mult redusă. În sfîrșit, înspăimîntată de soarta schimbătoare a afacerilor industriale, refuză

oferta baronului, care o crezu nebună. Lucru de care se convinge pe deplin cînd Bette se sfădi cu domnul Rivet, unul dintre clienții casei Pons, cu care băronul voise s-o asocieze, rămînînd mai departe simplă lucrătoare.

Familia Fischer era din nou strîmtoată, ca pe vremuri, cînd o ridicase din sărăcie baronul Hulot.

Ruinați de catastrofa de la Fontainebleau²⁸, cei trei frați Fischer, în disperare de cauză, se înrolară în armata franceză din 1815²⁹. Cel mai mare, tatăl Lisbethiei, muri pe cîmpul de luptă. Tatăl Adelinei, condamnat la moarte de consiliul de război, fugi în Germania și muri în 1820, la Trèves. Mezinul, Johann, veni la Paris să ceară ajutor de la regina familiei, despre care se zicea că mănîncă numai cu tacîmuri de aur și argint și că nu ieșea în lume decît gătită cu salbe și diademe de diamante cît alunele, dăruite de împărat. Johann Fischer, pe atunci în vîrstă de patruzeci și trei de ani, primi de la baronul Hulot o sumă de zece mii de franci pentru a-și înjgheba un mic negoț de furaje la Versailles, sumă obținută de la Ministerul de Război prin stăruințele discrete ale unor prieteni pe care-i mai avea acolo fostul intendent general.

Nenorocirile acestea de familie, dizgrația baronului Hulot și simțămîntul nimicniciei ei în furnicarul uriaș de oameni, interese și afaceri ce fac din Paris un iad și un rai o domoliră pe Bette. Cu toate că suferise pe vremuri simțînd în atîtea privințe superioritatea verișoarei sale, renunțase acum să mai lupte și să i se mai asemuiască; dar invidia rămăsese ascunsă în adîncul inimii sale, ca un germen de ciumă care poate izbucni pustiind un oraș, dacă desfaci balotul de lînă fatal în care stă pitit. Din cînd în cînd tot se mai gîndea :

— Sîntem din același sînge și eu și Adeline, părinții noștri erau frați; ea locuiește într-un palat, eu într-o mansardă.

Dar în fiecare an, de ziua ei, și de anul nou, Lisbeth primea daruri de la baron și de la baroană; baronul se purta foarte bine cu ea, îi plătea lemnele pentru iarnă; bătrînul general Hulot o poftea o dată pe săptămînă la masă, iar la verișoara ei avea totdeauna tacîmul pus. O luau peste picior, dar nu le era rușine de ea. În sfîrșit, o ajutaseră să aibă o situație independentă la Paris și trăia după placul ei.

Într-adevăr, îi era teamă de orice fel de jug. O poftea vara ei să locuiască la dînsa ? Bette întrezărea numai-decît căpăstrul gospodăriei. Baronul hotărîse de cîteva ori s-o mărite ; încîntată în prima clipă, refuza apoi, temîndu-se că i s-ar fi putut critica lipsa de educație, ignoranța și sărăcia. În sfîrșit, cînd baroana o sfătua să țină gospodăria unchiului, scutindu-l astfel de o menajeră care l-ar costa foarte scump, răspundea că astfel nu va mai putea să se mărite de loc.

Verișoara Bette avea un fel ciudat de a gîndi, ca oamenii care se dezvoltă foarte tîrziu, ca sălbaticii, care cugetă mult și vorbesc puțin. Deșteptăciunea ei țărănească căpătase, de altfel, ascultînd pălăvrăgelile din atelier și fiind în contact cu lucrătorii și lucrătoarele, o oarecare ascuțime pariziană. Fata aceasta, a cărei fire se asemuia foarte mult cu aceea a unui corsican, frămîntată zadarnic de instinctele celor puternici, ar fi dorit să ocrotească un om slab ; viața de capitală o schimbase, dar numai la suprafață. Poleiala Parisului îi acoperise ca o rugină sufletul neîmblînzit. Înzestrată cu o ascuțime din ce în ce mai pătrunzătoare, ca toți cei sortiți adevăratului celibat, ar fi putut, cu tonul ironic în care își îmbrăca ideile, să treacă, în orice altă situație, drept o ființă primejdioasă. Cu răutatea ei ar fi fost în stare să dezbine familia cea mai unită.

La început, cît timp mai nutrise oarecare nădejdi, pe care nu le împărtășise nimănui, se hotărîse să poarte corset, să se îmbrace la modă și avusese chiar un moment de strălucire, cînd baronul găsisse că putea foarte ușor să se mărite. Lisbeth fusese atunci nostima bruneîă din vechile romane franceze. Privirea-i pătrunzătoare, pielea măslinie, talia ca de trestie ar fi putut ispiti pe vreun ofițer de administrație în retragere ; ea se mulțumise însă cu propria-i admirație, cum spunea singură, rîzînd. Socotea că duce un trai fericit, acum cînd scăpase de grijile materiale, căci cina zilnic în oraș după munca începută din zori. Nu avea decît grija dejunului și a chiriei ; rudele o îmbrăcau și-i dădeau o mulțime de provizii trebuincioase, zahăr, cafea, vin etc.

În 1837, după ce douăzeci și șapte de ani trăise în bună parte pe socoteala familiei Hulot și a unchiului Fischer, verișoara Bette, resemnîndu-se să rămînă în umbră, nu se mai supăra de lipsa de considerație pe

care i-o arătau oamenii. Refuza să ia parte la mesele de gală, preferînd intimitatea ce îi îngăduia să-și aibă locul ei firesc și să nu sufere în amorul ei propriu. Pretutindeni, la generalul Hulot, la Crevel, la Hulot cel tinăr, la Rivet, succesorul fraților Pons, cu care se împăcase și care o primea ca pe un musafir ales, la baroană, era socotită ca unul de-ai casei. În sfîrșit, știa să se pună bine peste tot cu servitorii, dîndu-le din cînd în cînd mici bacșișuri și zăbovind totdeauna cîteva clipe de vorbă cu ei, înainte de a intra în salon. Familiaritatea cu care se punea, fățiș, la același nivel cu oamenii de serviciu îi asigura bunăvoința subalternilor, atît de necesară paraziților. „E fată bună și cumsecade!” spuneau toți despre ea. Bunăvoința fără margini pe care o arăta cînd nu era nevoie, ca și blîndețea-i, prefăcută de altfel, erau absolut trebuincioase în situația ei. Văzîndu-se la cheremul tuturor, înțelegea în sfîrșit viața și, vrînd să fie pe placul tuturor, rîdea cu tinerii care o găseau simpatică, fiindcă-i lingusea într-un anumit fel ce-i cucerea întotdeauna, le ghicea și le îmbrățișa dorințele, se făcea interpreta lor, pîrîndu-le o confidentă bună, căci nu avea dreptul să-i dojenească. Oamenii mai în vîrstă aveau încredere în discreția ei desăvîrșită, căci avea, ca și Ninon, însușiri bărbătești. În general, confidentele se fac mai degrabă celor mai mici, decît celor mai mari. În afacerile tainice, te folosești mai mult de inferiori decît de superiori; în felul acesta, ei ajung complicitii gîndurilor noastre ascunse și iau parte la debateri. Richelieu, de pildă, se socoti un om făcut din clipa în care căpătă dreptul de a asista la Consiliu. O credeau pe biata fată atît de îndatorată față de toți, că părea sortită unei muțenii desăvîrșite. Verișoara se po-reclise singură duhovnicul familiei. Numai baroana, care îndurase în copilărie persecuțiile verișoarei sale mai voinice, deși mai tinere, mai arăta față de ea o oarecare neîncredere. De altfel, dintr-o sfiiciune sufletească, n-ar fi încredințat decît lui Dumnezeu necazurile căsniciei ei.

Ar fi poate nevoie să atragem atenția aici că locuința baroanei își păstrase toată strălucirea de odinioară în ochii verișoarei Bette, care nu vedea, ca negustorul de parfumuri parvenit, mizeria întipărită pe fotoliile roase, pe draperiile înnegrite și pe mătasea tăiată. Mobilele din jurul nostru ne împărtășesc întotdeauna

soarta. Cînd te uiți zilnic în oglindă ajungi, ca baronul, să te crezi neschimbat și tînăr, pe cînd ceilalți văd că începi să încărunțești pe la tîmple, că ai zbîrcituri pe frunte și că ți-a crescut burta. Pentru verișoara Bette, apartamentul acesta rămăsese tot luminat de focurile bengale ale victoriilor imperiale, pîrîndu-i la fel de strălucitor.

Cu timpul, verișoara Bette căpătase niște manii cam ciudate, de față bătrînă. Astfel, de pildă, nu voia să se ia după modă, vrînd ca moda să se supună și să se potrivească obiceiurilor și fanteziilor sale învechite. Dacă baroana îi dădea vreo pălărie nouă și drăguță, vreo rochie croită după ultima modă, verișoara Bette se punea îndată pe lucru, schimbîndu-le pe toate după gustul ei, și le strica făcîndu-și din ele o îmbrăcăminte ce amintea epoca imperială și costumele de acasă, din Lorena. Pălăria de treizeci de franci se prefăcea într-o cîrpă, și rochia într-o zdreanță. În privința aceasta, Bette era de o încăpăținare de catîr ; voia să-și placă numai ei și se credea în felul acesta încîntătoare ; cu toate că transformarea era armonioasă, căci o făcea să pară față bătrînă din cap pînă-n picioare, îi dădea o înfățișare atît de ridicolă, încît nici cei mai îngăduitori nu se încumetau să o primească în zilele de recepție.

Firea îndărătnică, independentă și capricioasă, sălbăticia de neînțeles a fetei bătrîne, pe care baronul voise s-o mărite în patru rînduri (cu un funcționar din serviciul lui, cu un maior, cu un furnizor de alimente și cu un căpitan la pensie) și care respinsese pe un ceaprazar ce se îmbogățise mai tîrziu, îi îndreptătea porecla de Capră pe care i-o scornise rîzînd baronul. Dar porecla nu se potrivea decît ciudățeniilor superficiale, acelor schimbări în felul de a fi pe care le avem toți, unii față de ceilalți, în societatea omenească. Dacă ar fi fost cercetată cu luare-aminte, s-ar fi văzut în fata aceasta firea aprigă a clasei țărănești, căci rămăsese tot copilul de odinioară ce voia să rupă nasul verișoarei sale și pe care ar fi fost poate în stare s-o ucidă într-o izbucnire de gelozie, dacă viața n-ar fi cumințit-o. Numai cunoașterea lumii și a legilor o ajuta să-și domolească firea impulsivă, oare-i face pe oamenii de la țară, ca și pe sălbatici, să treacă într-o clipă de la gînd la faptă. Poate că în aceasta constă toată deosebirea din-

tre omul primitiv și omul civilizat. Sălbaticul are numai sentimente, omul civilizat are sentimente și idei. Astfel, creierul sălbaticilor primește puține impresii, fiind stăpinit în întregime de sentimentul ce-l cuprinde, pe cînd la omul civilizat ideile coboară spre inimă, schimbînd-o; omul civilizat are nenumărate preocupări și multe sentimente, în timp ce sălbaticul nu poate cuprinde decît o singură idee deodată. Aceasta este cauza superiorității temporare a copilului asupra părinților, superioritate care încetează o dată cu împlinirea dorinței; dar la omul aproape de natură cauza aceasta stăruie. Verișoara Bette, sălbatica lorenă, cam perfidă, făcea parte din această categorie de caractere, mult mai des întîlnite în popor decît s-ar crede, și care pot lămurii purtarea oamenilor în timpul revoluțiilor.

În clipa cînd începe această povestire, dacă verișoara Bette ar fi vrut să se îmbrace după cerințele modei, dacă s-ar fi deprins, ca toate parizienele, să poarte ultimele modele, ar fi fost prezentabilă și chiar plăcută. Era însă țeapănă ca un băț. Și, dacă nu e grațioasă, femeia nici nu există la Paris. Astfel încît părul ei negru, ochii frumoși dar aspri, trăsăturile rigide ale feței, pielea-i smeadă ca de calabreză ce-o făceau pe verișoara Bette să semene cu o figură de Giotto ³⁰, fapt pe care o adevărată pariziancă ar fi știut să-l folosească, dar mai ales îmbrăcămintea-i ciudată îi dădeau o înfățișare atît de bizară, că uneori semăna cu maimuțele îmbrăcate femeiește pe care le plimbă prin oraș micii savoiazzi ³¹. Deoarece se ducea numai în casele unde avea legături de familie și era bine cunoscută și cum își restrînsese relațiile sociale la cercul acesta, plăcîndu-i să stea mai mult pe acasă, ciudățeniile ei nu mai mirau pe nimeni, iar în afară dispăreau în furnicarul uriaș al străzii pariziene, unde numai femeile frumoase atrag privirile.

Hortense rîdea în clipa aceea fiindcă izbutise să înfrîngă încăpățînarea verișoarei Bette; îi smulsese o mărturisire pe care o aștepta de trei ani. Oricît de ascunsă ar putea fi o fată bătrînă, există totuși un sentiment, anume vanitatea, care o face întotdeauna să-și rupă legămîntul tăcerii. De trei ani, Hortense, care devenise foarte curioasă într-o anumită privință, o asalta pe verișoara sa cu întrebări, de altfel cu totul nevinovate: voia să știe de ce verișoara nu se măritase. Hortense

știa povestea celor cinci pretendenți respinși și-și făurise un mic roman ; își închipuia că verișoara Bette ascundea în adîncul inimii sale o pasiune, ceea ce le făcea să glumească mereu între ele. Hortense spunea : „Noi, fetele !” vorbind despre ea și verișoara sa. Verișoara Bette îi răspundea deseori pe un ton glumeț : „De unde știi că nu am un iubit ?” Iubitul verișoarei Bette, închipuit ori adevărat, fusese un prilej de glume fără răutate. În sfîrșit, după doi ani de mici lupte, primul cuvînt al Hortensei, cînd verișoara Bette venise ultima oară, fusese : „Ce-ți mai face iubitul ?” „Bine, răspunsese ea ; e cam suferind bietul băiat.” „A ! e plătînd ?” întrebase baroana rîzînd. „Cred și eu, e blond... O fată negricioasă ca mine nu poate iubi decît un băiat blond și palid ca luna.” „Dar ce este, cu ce se ocupă ? Nu cumva o fi vreun prinț ?” întrebase Hortense. „Prinț al uneltei, cum sînt și eu regina bobinei. Cum ar putea o biată fată ca mine să fie iubită de un om înstărit, cu casă proprie și rentă de stat, sau de vreun duce ori un senator, sau de vreun făt-frumos din poveștile tale cu zîne ?” „Vai, tare aş vrea să-l văd !...” exclamase Hortense zîmbînd. „Ca să știi cum arată cel care poate iubi o capră bătrînă ?” răspunse verișoara Bette. „Trebuie să fie vreo dihanie de funcționar bătrîn, cu bărbîță de țap !” spusese Hortense, uitîndu-se la maică-sa. „Te înșeli grozav, domnișoară.” „Zău ! adevărat, ai un iubit ?” întrebase Hortense, cu un aer de triumf. „Pe cît e de adevărat că tu n-ai !” rostise înțepat verișoara. „Dacă ai un iubit, Bette, de ce nu te măriți cu el ?...” zisese baroana făcînd un semn fetei sale. Sînt trei ani de cînd tot ne vorbești de el, ai avut destulă vreme să-l cunoști și nu ar trebui să prelungești o situație care ar putea să-l obosească, dacă ți-a rămas credincios. De altfel e o chestiune de conștiință ; și apoi, dacă e tînăr, ar fi timpul să-ți găsești un toiag pentru bătrînețe.” Verișoara Bette o privise țintă pe baroană și, văzînd-o că rîde, îi răspunsese : „Ar însemna să unim foamea și cu setea ; el e lucrător, eu sînt lucrătoare ; copiii noștri ar fi tot lucrători... Nu, nu, iubirea noastră e numai sufletească... E mai puțin costisitoare.” „De ce-l ții ascuns ?” întrebase Hortense. „Fiîndcă n-are haine”, răspunsese rîzînd verișoara. „Îl iubești ?” întrebase baroana. „Cred și eu ! dar cu totul dezinteresat, ingerașul. De patru ani îl port în suflet.” „Dacă-l iubești dezinte-

feșat, adăugase baroana cu seriozitate, și dacă există, atunci te porți cu el ca o criminală. Nu știi ce înseamnă să iubești cu adevărat." „Meșteșugul acesta îl cunoaștem toate din naștere", spusese verișoara. „Nu, sint femei care rămân egoiste, deși iubesc. Așa ești și tu!..." Verișoara își aplecase capul, și cel care i-ar fi zărit privirea s-ar fi cutremurat, dar ea se uita fix la lucrul său. „Dacă ni l-ai prezenta pe pretinsul tău iubit, Hector ar putea să-i găsească o ocupație, ar putea să-l ajute să facă avere." „Nu-i cu puțință, exclamase verișoara Bette." „De ce?" „E un fel de polonez, un refugiat..." „Un conspirator?... strigase Hortense. Ce noroc pe tine!... A avut multe aventuri?" „A luptat pentru Polonia. Era profesor la gimnaziul de unde a pornit răscoala și, deoarece fusese numit acolo de marele duce Constantin ³², nu poate nădăjdui o grațiere." „Ce fel de profesor?" „De arte frumoase!" „Și după înfringere a venit la Paris?" „În 1833 a străbătut Germania pe jos..." „Bietul tânăr! Câți ani are?..." „N-avea decît douăzeci și patru de ani pe vremea răscoalei, acum are douăzeci și nouă..." „E cu cincisprezece ani mai tânăr decît tine!" spusese atunci baroana. „Din ce trăiește?..." întrebasese Hortense. „Din talentul său." „A! Dă lecții?..." „Ba primește, răspunsese verișoara Bette, și încă destul de grele!..." „Și are un pronume draguț?..." „Wenceslas!" „Cîtă fantezie au fetele bătrîne! se mirase baroana. După felul cum vorbești, Lisbeth, s-ar putea găsi cineva care să te creadă." „Nu înțelegi, mamă, că e un polonez atît de obișnuit cu cnutul încît Bette îi amintește de mîngîierea asta dulce din patria lui?"

Se porniră pe rîs toate trei, iar Hortense cîntase: *Wenceslas! idolul sufletului meu!* pe aria: *O, Mathilde* ³³... Urmase apoi un fel de armistițiu de cîteva clipe. „Ce ți-e și cu fetițele astea! spusese verișoara Bette, privind-o pe Hortense, care venise să se așeze iar lîngă dînsa. Își închipuie că numai ele pot fi iubite!" „Știi ce, răspunsese Hortense cînd rămăsese singură cu vara ei, dacă-mi dovedești că Wenceslas nu-i o poveste, îți dau șalul meu cel galben de cașmir." „Dar e conte..." „Toți polonezii sînt conți!" „Dar nu-i polonez, e din Li... va... Lit..." „Lituania?" „Nu..." „Livonia?" „Ai ni merit." „Și cum îl cheamă?" „Dacă aș ști că ești în stare să păstrezi un secret..." „Am să tac, dragă verișoară..."

„Ca un pește ?” „Ca un pește.” „Juri pe sufletul tău ?” „Pe sufletul meu !” „Nu, pe fericirea ta.” „Pe fericirea mea.” „Bine, îl cheamă Wenceslas Steinbock !” „Și pe unul dintre generalii lui Carol al XII-lea îl chema la fel.” „E strămoșul lui ! Tatăl lui Wenceslas s-a stabilit în Livonia după moartea regelui Suediei, dar și-a pierdut averea în timpul campaniei din 1812³⁴ și a murit lăsându-l pe drumuri pe bietul copil, la vîrsta de opt ani. Marele duce Constantin l-a luat sub protecția sa, fiindcă era un Steinbock, și l-a dat la școală...” „Am să mă țin de cuvînt, răspunsese Hortense. Dovedește-mi că într-adevăr există și-ți dau șalul meu cel galben ! Ah ! are o culoare ca un fard pentru brune.” „Ai să-mi păstrezi secretul ?” „Am să-ți încredințez în schimb tainele mele.” „Bine, atunci data viitoare cînd vin îți aduc dovada.” „Dovada, însă, e chiar iubitul”, răspunsese Hortense.

Verișoara Bette, căreia încă de cînd venise la Paris îi plăcuseră nespuse de mult șalurile de cașmir, era încîntată la gîndul că ar putea căpăta cașmirul acela galben, dăruit de baron soției sale în 1808 și care, în 1830, trecuse, cum e obiceiul în unele familii, de la mamă la fiică. De vreo zece ani șalul se cam învechise ; dar teșătura aceea prețioasă, frumos păturită într-o cutie de lemn de santal, i se părea tot nouă fetei bătrîne, ca și mobila baroanei. Așa că adusese în săculeț un obiect pe care voia să-l dăruiască baroanei de ziua ei și care, socotea ea, trebuia să dovedească baroanei existența fantasticului său iubit.

Darul era o pecete de argint alcătuită din trei figurine, spate în spate, învelite într-o mulțime de frunze și sprijinind globul pămîntesc. Cele trei personaje reprezentau Credința, Speranța și Milostenia. Stăteau cu picioarele pe niște monștri ce se sfîșiau între ei, printre care se zvîrcolea și șarpele simbolic. În 1846, cînd talente ca domnișoara de Fauveau, un Wagner, un Jeanest, un Froment-Meurice și sculptori în lemn ca Liénard³⁵ duseseră atît de departe meșteșugul lui Benvenuto Cellini, capodopera aceasta n-ar mai fi uimit pe nimeni ; în clipa de față, însă, tinăra fată, care se pricepea în materie de bijuterii, luînd în mînă și cercetînd pecetea aceasta, rămase înmărmurită. Verișoara Bette i-o arătase spunîndu-i:

— Uite, îți place ?

Figurile, prin desenul, mișcarea și draperiile lor, vădeau școala lui Rafael; execuția, însă, amintea școala meșterilor în bronz din Florența, pe care o creaseră Donatello, Brunelleschi, Ghiberti, Benvenuto Cellini, Jean de Bologne³⁶ și alții. În Franța, Renașterea nu făurise monștri mai chinuiți și mai capricioși decât aceia care simbolizau patimile rele în această lucrare. Frunzele de palmier, ferigile, papura și trestia care înveșmîntau Virtuțile erau potrivite cu un gust și o eleganță ce-ar fi putut înnebuni pe oamenii de meserie. O panglică unea cele trei capete, și în fiecare interval dintre ele se vedea un W, o capră neagră și cuvîntul *fecit*³⁷.

— Cine a sculptat asta? întrebă Hortense.

— Cine? Iubitul meu, răspunse verișoara Bette. A muncit la ea zece luni; eu am cîștigat mai mult cu dragoanele mele... Mi-a spus că Steinbock înseamnă, în limba germană, animal de stîncă, adică o capră neagră. A luat hotărîrea să-și semneze astfel lucrările... A! o să pun mîna pe șalul tău...

— De ce mă rog?

— Aș putea eu să cumpăr o astfel de bijuterie? S-o comand? E cu neputință! Deci mi-a dăruit-o! Și cine ar fi în stare să-mi facă asemenea daruri? Numai un îndrăgostit!

Hortense, cu o putere de prefăcătorie care ar fi înspăimîntat-o pe Lisbeth Fischer dacă ar fi bănuț-o, se feri să-și arate admirația, cu toate că fusese cuprinsă de emoția aceea pe care toți oamenii cu inima deschisă spre frumos o simt în fața unei capodopere desăvîrșite, depline și neașteptate.

— Într-adevăr, zise ea, e tare drăguță.

— Da, e tare drăguță, repetă fata bătrînă, dar îmi place mai mult un cașmir portocaliu. Cum vezi, drăguță, iubitul meu își pierde vremea făcînd asemenea lucruri. De cînd a venit la Paris, a lucrat vreo trei sau patru flecușete de felul acesta; iată ce roade au dat patru ani de învățătură și de muncă. A intrat ca ucenic la turnătorii în bronz, în ghips, la bijutieri... Ehe! a cheltuit sute și mii de franci. Dumnealui pretinde acum că, în cîteva luni, va ajunge celebru și bogat...

— Atunci, te întîlnești des cu el?

— Asta-i bună! Tu tot mai crezi că-i o născocire, și cînd colo eu ți-am spus, glumind, adevărul.

— Și te iubește ? întrebă Hortense.

— Mă adoră ! răspunse verișoara cu un aer serios. Vezi tu, fetițo, pînă acum a cunoscut numai femei palide, lincede, ca toate cele din Nord ; o fată brună, zveltă, tinăra ca mine i-a încălzit inima. Dar nici o vorbă ! mi-ai făgăduit.

— Are să se întîmple și cu acesta ca și cu ceilalți cinci, glumi copila privind pecetea.

— Șăse, domnișoară, am lăsat unul în Lorena, care și azi mi-ar da luna de pe cer dacă i-aș cere-o.

— Dar ultimul e mai grozav, răspunse Hortense, căci îți aduce soarele.

— Unde se pot vinde lucruri de acestea ? întrebă verișoara Bette. Îți trebuie mult pămînt ca să te poți bucura de soare.

Glumele ce-și aruncau una alteia, urmate de tot felul de nebunii ușor de ghicit, stîrneau rîsetele acelea care sporiseră deznădejdea baroanei, silind-o să compare viitorul fiicei sale cu clipa de față, cînd o vedea lăsîndu-se în voia tinereței zburdalnice.

— Se vede că ți-e foarte îndatorat, dacă-ți dăruiește bijuterii care cer șase luni de muncă ? întrebă Hortense foarte preocupată de bijuterie.

— A ! prea multe vrei să știi dintr-o dată ! răspunse verișoara Bette. Dar, stai... știi ceva ? Am să pun la cale un complot la care să iei și tu parte.

— Împreună cu iubitul tău ?

— Aha ! tare ai mai vrea să-l vezi ! Dar să știi că o fată bătrînă ca verișoara Bette, care a știut să-și păstreze iubitul cinci ani, se pricepe să și-l ascundă... Așa că, să mă lași în pace. Vezi tu, eu n-am nici pisică, nici canar, nici cățel, nici papagal ; o capră bătrînă ca mine simte nevoia să aibă ceva care să fie al ei și să-l poată iubi și necăji în voie ; eu mi-am făcut rost de un polonez.

— Are mustăți ?

— Uite, atît de lungi ! spuse Bette arătîndu-i suveica plină cu fire de aur.

Își lua întotdeauna cu ea lucrul în oraș și cosea așteptînd să se servească masa.

— Dacă mă tot cicălești cu întrebările, nu-ți mai povestesc nimic, continuă ea. N-ai decît douăzeci și doi de ani, și de pe acum ești mai guralivă ca mine, care-s de patruzeci și doi, ba chiar patruzeci și trei de ani.

— Bine, ascult, sint stană de piatră, zise Hortense.

— Iubitul meu a făcut un grup în bronz, de douăzeci și cinci de centimetri înălțime, spuse mai departe verișoara Bette, care-l înfățișează pe Samson sfîșiind un leu, și l-a îngropat în pămînt ca să ruginască și să pară că e vechi, de pe vremea lui Samson. A expus capodopera asta la un negustor de antichități, care își are prăvălia în piața Carrousel, lîngă locuința mea. Ce-ar fi dacă tatăl tău, prieten cu domnul Popinot, ministrul comerțului și al agriculturii, și cu contele de Rastignac, le-ar vorbi de grupul acesta ca de o operă veche și minunată pe care ar fi zărit-o în treacăt ! Se pare că persoanele sus-puse caută asemenea articole, în loc să se intereseze de dragoanele noastre, și că, dacă domnii aceștia ar binevoi să cumpere sau măcar dacă ar veni să vadă fleacul acela de bronz, ar da norocul peste iubitul meu. Bietul băiat își închipuie că-l vor lua drept un lucru antic și îl vor plăti cu bani buni. Și atunci, dacă vreunul din miniștri îi va cumpăra grupul, se va duce să i se prezinte, îi va dovedi că el e autorul și va fi purtat în triumf ! O ! Se și vede sus de tot ! E orgolios tînarul, cît doi conți proaspăt făcuți.

— E aceeași poveste ca și cu Michel-Angelo ; dar, pentru un îndrăgostit, iubitul tău dă dovadă că nu și-a pierdut capul, zise Hortense. Cît vrea pe grup ?

— O mie cinci sute de franci... Negustorul nu poate să-l vîndă mai ieftin, căci trebuie să adauge și comisionul lui.

— Papa, spuse Hortense, e în momentul de față comisar regal ; îi vede zilnic pe cei doi miniștri la Cameră și îți făgăduiesc că te va ajuta. Ai să te îmbogățești, doamnă contesă Steinbock !

— Nu, omul meu e prea leneș. Tot sucește la ceară roșie cu săptămînile, fără să izbutească să facă ceva, sau își petrece vremea la Luvru, la bibliotecă, uitîndu-se la stampe și desenîndu-le. E un hoinar.

Și cele două verișoare glumiră mai departe. Hortense rîdea cu un rîs silit, cuprinsă deodată de dragostea aceea pe care toate fetele de vîrsta ei au simțit-o, dragostea de necunoscut, dragostea nelămurită, care adună toate gîndurile în jurul unei singure ființe ivite din întîmplare, ca florile de gheață ce se prind pe firele de pai agățate de vînt pe marginea unei ferestre. De zece luni

Își făurise o ființă aievea din iubitul fantastic al verișoarei, pe care o credea, ca și mama ei, hărăzită să rămână pentru totdeauna fată bătrână ; și de opt zile năluca aceea se prefăcuse în contele Wenceslas Steinbock, visul avea un nume, umbra se întruchipase într-un tânăr de treizeci de ani. Pecetea pe care o ținea în mână, un fel de Bună-Vestire din care geniul izbucnea ca o lumină, căpăta pentru ea o putere de talisman. Hortense se simțea atât de fericită, încît nu-i venea să creadă că povestea putea fi adevărată, singele-i clocotea în vine și rîdea ca o nebună ca să-și ascundă tulburarea față de verișoara ei.

— Dar mi se pare că ușa salonului e deschisă, zise verișoara Bette ; haide să vedem dacă domnul Crevel a plecat...

— Mama e tare tristă de două zile încoace, cu siguranță că au dat greș planurile de căsătorie...

— Ei, se pot drege ; pretendentul (pot să-ți spun asta) e judecător, consilier de curte. Nu ți-ar plăcea să fii doamna președintă ? În caz că domnul Crevel are vreun amestec aici, aflu eu mîine dacă mai e vreo nădejde !...

— Verișoară, lasă-mi pecetea, se rușă Hortense ; n-am s-o arăt nimănui. Ziua mamei e de-abia peste o lună și o să ți-o înapoiez în dimineața aceea...

— Nu se poate, dă-mi-o înapoi... trebuie să-i cumpăr o cutiuță.

— Vreau să i-o arăt tatei, ca să poată vorbi ministrului în cunoștință de cauză, căci autoritățile nu trebuie să se compromită, zise ea.

— Ei, atunci, ți-o las, dar cu condiția să n-o arăți mamei tale, căci ar rîde de mine dacă ar afla că am un iubit...

— Îți făgăduiesc...

Cele două verișoare ajunseră la ușa iatacului chiar în clipa cînd baroana leșina, și țipătul pe care-l scoase Hortense izbuti s-o trezească. Bette se duse să caute săruri. Cînd se întoarse, le găsi pe amîndouă îmbrățișate, iar mama căuta să-și liniștească fata spunîndu-i : „Nu-i nimic, e o criză nervoasă”. Iată-l pe tata, adăugă ea recunoscînd felul de a suna al baronului ; nu cumva să scapi vreo vorbă despre asta...

Adeline se ridică să iasă în întâmpinarea sotelui ei cu gândul ca, în așteptarea mesei, să-l ducă în grădină, pentru a-i vorbi despre ruperea proiectului de căsătorie și pentru a afla repede ce va face în viitor, încercînd în același timp să-i dea cîteva sfaturi.

Baronul Hector Hulot apăru într-o ținută parlamentară și napoleoniană, căci imperialii (fostii slujitori ai imperiului) se recunosc numaidecît după felul lor milităresc, după hainele lor albastre cu nasturi de aur, încheiate pînă sus, după cravatele de tafta neagră, după mersul autoritar ce trădează obișnuința despotică de a comanda în împrejurări neprevăzute. Trebuie să recunoaștem că baronul nu părea de loc îmbătrînit : vedea încă destul de bine ca să poată citi fără ochelari ; chipu-i frumos, oval, încadrat de favoriți cam prea negri, avea, din păcate, o carnație brăzdată de vine, ca la temperamentele sangvine ; burta strînsă în centură păstra, cum spune Brillat-Savarin ³⁸, o formă impunătoare. Un aer de înaltă aristocrație și o bunăvoință deosebită ascundeau firea desfrînatului cu care Crevel pusese la cale atîtea petreceri rafinate. Era unul dintre oamenii aceia cărora li se aprind ochii de îndată ce zăresc o femeie nostimă și care împart surîsuri tuturor fetelor frumoase, chiar trecătoarelor pe care nu le vor mai întîlni niciodată.

— Ai vorbit, dragul meu ? întrebă Adeline, văzîndu-l cu fruntea îngrijorată.

— Nu, răspunse Hector, dar sînt plictisit pentru că am fost nevoit să îndur două ore de vorbărie fără să ajungem la vot... Se războiesc cu vorbele, și discursurile lor sînt ca niște șarje de cavalerie care nu izbutesc să împrăștie dușmanul ! Au înlocuit faptele cu vorba, și asta ne supără pe noi, oamenii deprinși cu acțiunea, după cum îi spuneam mareșalului cînd ne-am despărțit. Dar mi-ajunge plictiseala de pe băncile ministeriale, hai să ne distrăm... Bună ziua, Capră !... Ce faci, Căprioară ?

Și cuprinzîndu-și fata de după gît, o sărută, o alintă, o luă pe genunchi și-i aplecă fruntea pe umărul lui, ca să simtă pe obraz mîngîierea frumosului ei păr auriu.

— E necăjit și obosit, se gîndi doamna Hulot, de ce să-l mai supăr și eu ; trebuie să aștept. Rămii cu noi astă seară ? întrebă ea cu glas tare.

— Nu, copii. După masă vă părăsesc, și dacă astăzi n-ar fi fost ziua cînd vin la noi Capra, copiii și fratele meu, nici nu m-ați fi văzut...

Baroana luă ziarul, se uită la rubrica teatrelor și îndoi foaia la spectacolele Operei, unde citise că se joacă *Robert Diavolul*³⁹. Rolul Alicei îl cînta Josépha, pe care Opera italiană o cedase de șase luni Operei franceze. Gestul acesta nu-i scăpă baronului, care își privi țintă soția. Adeline își plecă ochii și ieși în grădină; baronul o urmă.

— Adeline, ce ai? zise el luînd-o de mijloc, atrăgînd-o spre el și îmbrățișînd-o. Doar știi că te iubesc mai mult decît...

— Mai mult decît pe Jenny Cadine ori pe Josépha! îi curmă ea vorba cu îndrăzneală.

— Cine ți-a spus? întrebă baronul dînd drumul soției sale și făcînd doi pași înapoi.

— Am primit o scrisoare anonimă pe care am ars-o și care mă înștiințează că planurile de căsătorie s-au poticnit din pricina strîmtorării în care ne aflăm. Soția ta, dragă Hector, n-ar fi scos nici o vorbă; cu toate că a știut de legătura ta cu Jenny Cadine, ai auzit-o vreodată plîngîndu-se? Dar mama Hortensei e datoare să-ți spună adevărul...

Hulot, după o clipă de tăcere îngrozitoare pentru Adeline, care-și auzea bătăile inimii, își desfăcu brațele, o cuprinse, o strînsé la piept, o sărută pe frunte și-i spuse cu înflăcărarea entuziasmului:

— Adeline, ești un înger, iar eu un ticălos...

— Nu! nu! răspunse baroana punîndu-i iute mîna pe gură ca să-l împiedice de a se vorbi singur de rău.

— Da, e adevărat, în clipa de față nu sînt în stare să-i dau nici un ban Hortensei, și asta mă face să fiu foarte nenorocit; dar, fiindcă ți-ai deschis inima, am să-ți destăinuiesc necazurile care mă apasă... Din vina mea, unchiul tău Fischer se află într-o mare încurcătură, căci a semnat pentru mine polițe în valoare de douăzeci și cinci de mii de franci! Și toate acestea din pricina unei femei care mă înșală, care-și bate joc de mine cînd nu sînt de față, care mi-a scornit porecla de cotoi cănit!... A! E groaznic ca satisfacerea unui viciu să coste mai scump decît întreținerea unei familii... Și să nu te poți stăpîni!... Chiar dacă ți-aș făgădui acum să nu mă mai

întorc la femeia aceea mîrșavă, e destul să-mi trimită două rînduri, ca să alerq la ea așa cum se pornea la atac pe vremea împăratului.

— Nu te mai frămînta atît, Hector, spuse biata femeie cuprinsă de deznădejde și uită cu totul de Hortense la vederea lacrimilor ce curgeau din ochii soțului ei. Știi ce ? am niște diamante ; scapă-l înainte de toate pe unchiul meu !

— Diamantele tale nu valorează astăzi decît cel mult douăzeci de mii de franci. Nu-i de ajuns pentru bătrînul Fischer ; de aceea păstrează-le mai bine pentru Hortense. O să-l văd miine pe mareșal.

— Dragul meu ! exclamă baroana luînd mîinile scumpului ei Hector și sărutîndu-le.

Aceasta fusese toată dojana. Adeline își oferea diamantele, tatăl le dăruia Hortensei ; efortarea aceasta i se păru sublimă și se simți lipsită de puteri.

— E stăpîn în casa lui, are dreptul să ia orice, și-mi cruță diamantele ; e un zeu !

Astfel gîndea această femeie, care prin blindețea sa dobîndise mai mult decît ar fi obținut o alta care s-ar fi lăsat pradă geloziei.

Moralistul nu poate tăgădui că, îndeobște, oamenii bine-crescuți și foarte vicioși sînt mult mai plăcuți decît cei virtuoși ; ca să-și răscumpere nelegiuirile, ei caută să-și asigure îngăduința tuturor neluînd în seamă cusururile celor ce-i judecă, astfel că par foarte buni. Cu toate că și printre cei virtuoși găsești unii oameni încîntători, virtutea se crede destul de frumoasă ca să nu-și mai dea nici o osteneală ; apoi, cei cu adevărat virtuoși, lăsînd la o parte pe ipocriți, au mai totdeauna o vagă bănuială că n-ar fi îndeajuns de răsplătiți ; se cred trași pe sfoară în tîrgul vieții, fiind uneori cam acri, asemenea celor cărora nu li se recunosc meritele. De aceea, baronul, care se simțea vinovat de ruina familiei sale, se sili să fie cît se poate de drăguț și de fermecător cu soția, copiii și verișoara sa, folosindu-și toate talentele de seducător. Cînd fiul său veni împreună cu Célestine Crevel, care alăpta un Hulot mititel, se purtă foarte atent cu nora, copleșind-o cu laude și complimente, hrană neobișnuită pentru vanitatea Célestinei, căci o fată de bani-gata mai comună și mai neînsemnată ca ea nici nu se pomenise. Bunicul își luă în brațe plo-

dul. îl sărută, găsimdu-l dulce și încântător ; îi vorbi ca o doică, prezise că băiețașul va crește mai mare decât el, strecură câteva lingușiri fiului său și dădu înapoi pruncul normandei voinice care-i purta de grijă. De aceea, Célestine aruncă baroanei o privire care însemna : „Ce om fermecător !” E de la sine înțeles că întotdeauna lua apărarea socrului împotriva propriului ei tată.

După ce se arată un socru simpatic și o *bomboană* de bunic, baronul îl duse pe fiul său în grădină, dându-i câteva sfaturi pline de bun simț în privința atitudinii pe care trebuia s-o aibă la Cameră într-o împrejurare delicată ce se ivise în dimineața aceea. Stirni admirația tânărului avocat cu profunzimea vederilor sale, îl înduioșă cu tonul prietenesc și mai cu seamă cu atitudinea ce părea că vrea să-i arate că de acum înainte îl socotea egalul său.

Domnul Hulot-fiul era tipul tânărului ieșit din revoluția de la 1830⁴⁰ : mintea îi era îmbibată de politică, își urmărea cu grijă propriile năzuințe, pe care le ascundea sub o seriozitate prefăcută ; era foarte dornic să aibă o faimă bine stabilită, se exprima în fraze lungi în loc de a folosi cuvinte scăpărătoare, care sînt adevăratele diamante ale conversației franceze, își păstra însă o ținută și credea că îngîmfarea înseamnă demnitate. Oamenii aceștia sînt un fel de sicrie ambulante în care se află închis francezul de odinioară ; francezul se zvîrcolește uneori, încercînd să spargă învelișul englezesc⁴¹ ; dar ambiția îl oprește și se lasă singur înăbușit. Sicriul acesta e întotdeauna învesmîntat în negru.

— A ! iată-l și pe fratele meu ! zise baronul Hulot ieșind în ușa salonului ca să-l întîmpine pe conte.

După ce-l îmbrățișă pe urmașul probabil al răposatului mareșal Montcornet, îl conduse ținîndu-l de braț, cu semne vădite de dragoste și de respect.

Acest membru al Senatului francez, care fusese scutit de a lua parte la ședințe din pricina surzeniei sale, avea un cap frumos, deși vestejit de ani, cu un păr cărunț încă destul de des ca să rămînă lipit sub apăsarea pălăriei. Scurt și îndesat, acum însă cam uscățiv, își purta bătrînețea verde cu un aer voios ; păstrase încă o nepotolită poftă de acțiune și, neavînd cum s-o folosească, își împărțea vremea între plimbări și lectură.

Firea lui blajină i se vădea pe fața albă, în ținută și în vorbele-i cinstite și pline de bun simț. Nu pomenea niciodată de campanii și de războaie; se știa prea mare, pentru a mai avea nevoie de aparențele măreției. În saloane, se mărginea să aibă mereu grijă de a îndeplini dorințele femeilor.

— Sînteți cu toții veseli, zise el văzînd însuflețirea pe care baronul o răspîndise în mica reuniune de familie. Totuși, Hortense nu s-a măritat, adăugă deslușind urme de melancolie pe chipul cumnatei sale.

— O să vină și asta destul de curînd, îi strigă Bette la ureche, cu o voce tunătoare.

— Aici erai, sămîntă rea, care n-ai vrut să încolțești ! îi răspunse el rîzînd.

Eroului de la Forzheim îi era destul de dragă verișoara Bette, căci în unele privințe se asemănau. Fără educație, ridicat din popor, își făurise cariera militară numai prin curajul său, și în loc de duh avea mult bun simț. Cinstit și nepătat, își sfîrșea cu strălucire viața frumoasă în mijlocul familiei, spre care își îndrepta toată dragostea, fără să bănuiască rătăcirile, încă tănuite, ale fratelui mai mic. Nimeni nu se bucura mai mult ca el de spectacolul frumos al acestor reuniuni, unde nu se ivea niciodată nici cea mai mică pricină de discordie, unde frații și surorile se iubeau între ei, căci Célestine fusese socotită de la început ca un membru al familiei. De aceea, contele Hulot, om atît de cumsecade, întreba din cînd în cînd de ce nu venea și bătrînul Crevel. „Tata e la țară !” îi striga Célestine. De data aceasta i se răspunse că fostul negustor de parfumuri plecase într-o călătorie.

— Iată fericirea cea mai temeinică, se gîndea baroana văzînd unirea atît de deplină ce domnea în familia sa, și pe asta cine ne-ar putea-o lua ?

Generalul, observînd că baronul se purta deosebit de atent cu favorita sa Adeline, făcu atîtea glume, încît acesta, temîndu-se să nu pară ridicol, își îndreptă drăgălășeniile spre nora sa, care, la aceste mese familiare, era de obicei ținta lingușirilor sale, nădăduind ca prin ea să-l poată readuce pe Crevel în mijlocul familiei, făcîndu-l să uite orice dușmănie. Nimănui nu i-ar fi venit a crede, văzînd scena aceasta de familie, că tatăl se simțea încolțit, mama disperată, fiul peste măsură de

îngrijorat de viitorul tatălui, iar fiica preocupată să-și fure verișoarei iubitul.

La ora șapte, baronul, văzînd că fiul și fratele său împreună cu baroana și Hortense jucau *whist*, plecă la Operă să-și aplaude amanta, luînd-o și pe verișoara Bette, care locuia în strada Doyenné și pleca întotdeauna îndată după masă, pe motiv că se temea de izolarea cartierului acela pustiu. Orice parizian ar fi recunoscut că prudența fetei bătrîne era întemeiată.

Faptul că acest grup de case de lîngă vechiul Luvru mai există încă e un fel de protest pe care francezii se amuză să-l aducă bunului simț, pentru ca Europa să nu se mai simtă neliniștită socotindu-i prea inteligenți și să nu se mai teamă de ei. Poate că aici se ascunde, fără să știm, vreun mare plan politic. Nu-i ușor să descrii colțul acesta din Parisul de azi, pe care mai tîrziu nimeni nu și l-ar putea închipui; nepoții noștri, care, fără îndoială, vor vedea Luvrul isprăvit, nu vor voi să creadă că o asemenea barbarie a putut dăinui treizeci și șase de ani în inima Parisului, în fața palatului unde trei dinastii au primit, în timpul celor treizeci și șase de ani, elita Franței și a Europei.

Orice om venit la Paris, chiar numai pentru cîteva zile, nu poate să nu observe grupul celor vreo zece case ruinate aflat între poarta cea mică ce dă spre podul Carrousel și strada Muzeului, case pe care proprietarii, lipsiți de interes, nu le mai repară, ele fiind rămășițele unui vechi cartier ce începuse a fi dărîmat din ziua cînd Napoleon hotărîse să termine clădirea Luvrului. Strada și fundătura Doyenné sînt singurele căi dinlăuntrul acestui grup întunecos și pustiu care pare să fie locuit de năluci, căci nu întîlnești pe nimeni niciodată. Pavajul, mult mai jos ca acela al străzii Muzeului, e la înălțimea străzii Froidmanteau. Pe lîngă că sînt îngropate prin ridicarea pieții din jur, casele acestea mai sînt cufundate și în umbra veșnică pe care o aruncă galeriile înalte ale Luvrului, înnegrite pe partea aceea de vînturile dinspre Nord. Întunericul, tăcerea, atmosfera sinistră, adîncimea ca de groapă a solului fac din casele acestea un fel de cripte, un fel de morminte vii. Cînd treci în cabrioletă de-a lungul cartierului pe jumătate mort și dai cu ochii de ulicioara Doyenné, sufletul ți se-nfioară și te întrebi cine o fi locuind acolo, ce s-o fi întîmplînd acolo seara,

la ceasul cînd ulicioara se prefăce într-o vizuină de bandiți și cînd viciile Parisului, învăluite de mantia nopții, se dezlănțuie în voie. Problema aceasta devine și mai înspăimîntătoare, cînd vezi că acele preținse case sînt înconjurate de o mlaștină înspre strada Richelieu, de un ocean de pietroaie înspre Tuileries, de grădinițe și șandramale sinistre înspre galerii, de stepe de blocuri de piatră și dărîmături înspre bătrînul Luvru. Henric al III-lea și efebii lui ce rătăcesc căutîndu-și straiiele, amanții reginei Margot⁴², căutîndu-și capetele, vor fi jucînd sarabande la lumina lunii în pustiurile străjuite de bolta unei capele rămasă încă în picioare, ca pentru a dovedi că religia catolică, atît de puternică în Franța, supraviețuiește tuturor. În curînd se împlinesc patruzeci de ani de cînd Luvrul strigă prin toate gurile zidurilor sale crăpate și ale ferestrelor sparte : „Curățați-mi negii aceștia de pe față !” Fără îndoială, a fost recunoscut rolul folositor al acestui sălaș de bandiți și nevoia de a se simboliza în inima Parisului strînsa unire dintre mizeria și splendoarea ce caracterizează regina capitalelor. Astfel, ruinele acestea reci, în care sălășluiește ziarul legitimiștilor ce trage să moară, barăcile mizerabile din strada Muzeului, hala de scînduri, pe care micii negustori o împodobesc cu rafturile lor, se vor bucura poate de o viață mai lungă și mai înfloritoare decît aceea a trei dinastii⁴³ !

Chiria ieftină din casele sortite pieirii o făcuse pe verișoara Bette să locuiască aici încă din anul 1823, cu toate că era silită, din pricina halului în care se afla cartierul, să se întoarcă acasă înainte de a se înnopta. Grija aceasta se potrivea de altfel cu obiceiul ei țărănesc, pe care și-l păstrase, de a se scula și culca o dată cu soarele, prilej de economie la încălzit și luminat pentru oamenii de la țară. Locuia în una din casele care, de cînd se dărîmase vestitul palat al lui Cambacérès⁴⁴, căpătaseră vedere spre piață.

În clipa cînd baronul Hulot, care o însoțise pe verișoara soției sale pînă la ușa casei, îi spunea : „La revedere, verișoară !”, o femeie tînără, mică, zveltă și drăguță, îmbrăcată foarte elegant și răspîndind un parfum ales, se strecură între trăsură și zid ca să intre în aceeași clădire. Acea doamnă aruncă o privire baronului, fără nici un fel de intenție, numai ca să-l vadă pe vărul

locatarei ; desfrînatul simți însă o vie tulburare, ca toți parizienii cînd înlînesc o femeie frumoasă ce îndeplinește *desiderata*⁴⁵ lor, cum spun entomologiștii, și-și puse tacticos o mînușă înainte de a se urca în trăsura, ca să-și dea o ținută și s-o poată urmări cu privirea pe tînăra femeie, a cărei rochie era plăcut legănată de altceva decît de înspăimîntătoarele și înșelătoarele ju-poane de crinolină.

„Nostimă femeiușcă !” își zise el. Nu m-aș da în lături s-o fac fericită, căci și ea m-ar face fericit.

Cînd ajunse în capul scării ce ducea la apartamentul dinspre stradă, necunoscuta privi cu coada ochiului spre poarta casei, aproape fără să se întoarcă, și-l văzu pe baron ținut locului de admirație, mistuit de dorință și curiozitate. E ca o floare pe care toate parizienele o miros cu plăcere cînd li se ivește în cale. Unele femei de treabă, virtuose și drăguțe, se întorc prost dispuse acasă, dacă nu și-au cules micul lor buchet în timpul plimbării.

Tînăra femeie urcă repede scara. Curînd fereastra de la apartamentul etajului al doilea se deschise, și necunoscuta se ivi împreună cu un domn ce se vedea cît colo că-i soțul, după capul pleșuv și privirea-i puțin cam minioasă.

„Ce subtile și istețe sînt uneori femeile ! gîndi baronul ; îmi dă a înțelege că locuiește aici. Dar o ia cam prea repede, mai ales într-un asemenea cartier. Să fim cu băgare de seamă.” Urcîndu-se în „milord”, directorul își ridică privirea, și atunci perechea se retrase la iuteală, ca și cum chipul baronului ar fi avut asupra lor efectul mitologic al capului Meduzei⁴⁶. „S-ar părea că mă cunosc, își spuse baronul. Atunci totul se explică !” Într-adevăr, cînd trăsura ajunse pe strada Muzeului, se aplecă să o mai vadă pe necunoscută și o zări din nou la fereastră. Rușinată că fusese surprinsă tocmai cînd privea poclitul trăsorii în care se afla admiratorul ei, tînăra femeie se dădu repede înapoi.

„Am să aflu de la Capră cine-i”, zise în sinea lui baronul.

Apariția consilierului de stat produsese, după cum se va vedea, o adîncă impresie asupra celor doi soți.

— Dar acesta e baronul Hulot, directorul meu ! exclamă bărbatul părăsind balconul.

— Ascultă, Marneffe, fata aceea bătrână de la etajul al treilea din fundul curții, care trăiește cu un băiat tânăr, e verișoara lui? E nostim că am aflat-o abia azi și din întâmplare!

— Domnișoara Fischer să trăiască cu un tânăr!... repetă funcționarul. Sînt birfeli de ale portăresei; nu se cuvine să vorbim cu atîta ușurință despre verișoara unui consilier de stat, care taie și spînzură la minister. Hai, vino să cinăm, te aștept de patru ore!

Frumoasa doamnă Marneffe, fiica naturală a contelei Montcornet, unul dintre cei mai vestiți colaboratori ai lui Napoleon, se măritase, datorită unei dote de douăzeci de mii de franci, cu un funcționar inferior de la Ministerul de Război. Prin influența ilustrului general de divizie, care devenise mareșal în ultimele șase luni ale vieții sale, conțopistul acesta ajunsese la situația nesferată de prim-impiecat de birou; dar tocmai cînd era să fie înaintat subșef, moartea mareșalului tăie din rădăcină nădejtile lui Marneffe și ale nevestei sale. Strîmtoarea acestui domn Marneffe, care topise toată zestrea domnișoarei Valérie Fortin plătindu-și datoriile și cumpărînd cele trebuincioase mobilării unei case, dar mai cu seamă pretențiile unei femei frumoase deprinse de acasă să-și împlinească toate poftele, silise menajul să facă economii la chirie. Strada Doyenné, situată în apropiere de Ministerul de Război și de centrul Parisului, atrăsese pe domnul și doamna Marneffe, care de patru ani locuiau în aceeași casă cu domnișoara Fischer.

Numitul Jean-Paul-Stanislas Marneffe făcea parte din tagma funcționarilor care rezistă abrutizării datorită unei puteri ascunse, izvorită din depravare. Omulețul acesta slab, cu păr și barbă rară, cu fața ofilită și palidă, mai mult obosită decît zbîrcită, cu pleoape ușor înroșite, cu ochelari, cu o înfățișare meschină și o ținută și mai meschină întruchipa imaginea pe care ne-o facem despre un individ adus în fața Curții cu Juri pentru atentat la bunele moravuri.

Apartamentul ocupat de cei doi soți, caracteristic multor căsnicii pariziene, prezenta înșelătoarele aparențe ale aceluși fals lux care domnește în atîtea case. În salon, mobilele îmbrăcate într-o catifea de bumbac, decolorată, statuetele de ghips ce imitau bronzul florentin, candelabrul prost cizelat, dat numai cu vopsea, avînd

apărătoare de sticlă ce voia să pară a fi de cristal, căvovrul al cărui preț prea mic se dovedise, mai tirziu, a fi datorat cantității de bumbac pe care o folosisese fabricantul și care ieșise acum la iveală, toate, pînă la perdelele care arătau că damascul de lînă nu ține mai mult de trei ani, toate își mărturiseau fără ascunzișuri mizeria, ca un calic zdrențaros la ușa unei biserici.

Sufrageria, prost ținută de o singură servitoare, avea înfățișarea dezgustătoare a sufrageriilor din hotelurile de provincie : toate erau murdare și neîngrijite.

Dormitorul bărbatului, aidoma unei odăi de student — cu patul și mobila de burlac, veștejită, uzată ca și el —, în care se făcea curățenie numai o dată pe săptămînă, încăperea aceasta îngrozitoare în care lucrurile zăceau aruncate peste tot, cu ciorapii vechi atîrnînd pe scaunele de culoare închisă, pe care praful sublinia înfloriturile, nu putea fi decît a unui om lipsit de grija gospodăriei, ce-și duce viața prin cafenele, la jocuri de cărți sau aiurea.

Camera doamnei era însă cu totul deosebită, nefiind cuprinsă de murdăria înjositoare care nu făcea nici un fel de cinste apartamentului propriu-zis, unde toate perdelele erau îngălbenite de fum și de praf, unde copilul, lăsat de capul lui, își uita peste tot jucăriile. Situate în aripa ce unea, într-o singură parte numai, casa clădită la stradă cu corpul de casă din fundul curții, spate în spate cu clădirea vecină, camera și cabinetul de toaletă al Valériei, elegant tapetat cu pînză persiană, avînd mobile de palisandru și mochetă pe jos, se vedea că aparțin unei femei cochete, ba, mai că ai fi putut spune, unei femei întreținute. Pe catifeaua de pe cămin se înălța pendula la modă pe atunci. O vitrină destul de plină și cîteva jardiniere de porțelan chinezesc completau mobilierul. Patul, masa de toaletă, dulapul cu oglindă, canapeluța de două locuri și toate nimicurile la modă aveau gustul sau fantezia în vigoare atunci.

Deși în privința bogăției și a eleganței totul era de mîna a doua, și mobila veche de trei ani, totuși un dandy n-ar fi avut nimic de obiectat, în afară de faptul că luxul acesta părea tipic burghez. Arta, distincția lucrurilor pline de gust lipseau cu desăvîrșire aici. Un specialist în științele sociale și-ar fi dat imediat seama de prezența unui amant, după podoabele bogate și nefolositoare ce

Nu pot veni decît din partea acestui semizeu, veşnic absent, veşnic prezent în viaţa unei femei măritate.

Felul cum prînziră bărbatul, femeia şi copilul, masa aceea întîrziată cu patru ore, putea lămuri criza financiară prin care trecea familia, căci masa e cel mai sigur termometru care poate măsura starea unei căsnicii pariziene. Supa de verdeţuri cu zeamă de fasole, carnea de viţel cu cartofi, înecată într-o zeamă roşietică ce ţinea loc de sos, mîncarea de fasole şi cireşile de calitate proastă, totul servit şi consumat în farfurii ştirbite şi cu tacîmuri dintr-o imitaţie de argint tristă şi greoaie, masa aceasta putea fi oare demnă de o femeie atît de frumoasă? Baronului i-ar fi venit să plîngă, dacă ar fi fost de faţă. Carafele murdare nu puteau totuşi să ascundă culoarea tulbure a vinului cumpărat cu litrul de la cîrciumarul din colţ. Şervetele nu fuseseră schimbate de-o săptămînă. În sfîrşit, totul arăta mizeria lipsită de demnitate şi nepăsarea soţiei şi a soţului faţă de cămin. Pînă şi un observator mai puţin pătrunzător şi-ar fi dat seama, văzîndu-i, că amîndoi ajunseseră la cotitura funestă în care nevoia de a trăi te face să cauţi vreo pungăşie ingenioasă.

De altfel, prima frază rostită de Valérie va lămuri întîrzierea acestei mese, procurate, pesemne, numai prin devotamentul interesat al bucătăresei.

— Samanon nu vrea să primească poliţele decît la jumătate preţ şi mai cere ca garanţie şi o poprire asupra lefii tale.

Mizeria, pe care directorul de la Ministerul de Război o mai putea ascunde avînd ca paravan o leafă de douăzeci şi patru de mii de franci, în afară de gratificaţii, ajunsese la slujbaş în ultima ei fază.

— L-ai dat gata pe directorul meu, spuse bărbatul privindu-şi soţia.

— Mi se pare, răspunse ea fără să se înpăimînte de cuvîntul acela luat din argoul culiselor.

— Ce ne facem? urmă domnul Marneffe. Proprietarul ne pune miine sechestru. Şi tatăl tău care s-a apucat să moară fără a lăsa nici un testament! Pe cîntea mea, oamenii aceştia de pe vremea Imperiului se credeau cu toţii nemuritori ca şi împăratul lor.

— Bietul tata, rosti ea, am fost singurul lui copil, şi cît de mult m-a iubit! Contesa a ars probabil testamen-

tul ! Cum putea să mă uite, când știu că ne dădea din
cînd în cînd cîte trei, patru mii de franci deodată ?

— Datorăm patru rate, adică o mie cinci sute de
franci ! Face atîta mobila noastră ? *That is the ques-
tion* ⁴⁷ !, cum zicea Shakespeare.

— Bine, atunci la revedere, scumpule, spuse Valérie,
care nu luase decît vreo cîteva îmbucături din friptura
de vițel uscată, deoarece servitoarea scosese tot sosul
pentru un vrednic soldat abia înapoiat din Alger. O
boală grea cere leacuri eroice !

— Unde te duci, Valérie ? strigă Marneffe tăindu-i
calea spre ușă.

— Să-l văd pe proprietarul nostru, răspunse ea potri-
vindu-și buclele englezești sub pălăria-i nostimă. Tu ar
trebui să te pui bine pe lîngă fata aceea bătrînă, dacă-i
înr-adevăr vara directorului.

Faptul că locatarii aceleiași case pot trăi laolaltă
fără să-și cunoască reciproc situația socială vădește una
dintre caracteristicile cele mai izbitoare ale forfotei pari-
ziene : și e lesne de înțeles cum de un funcționar care
pleacă dis-de-diminează la birou, se întoarce numai la
cină și iese în fiecare seară, și o femeie care se dedă
tuturor plăcerilor Parisului nu știu nimic de existența
unei fete bătrîne ce locuiește la etajul trei în fundul
curții, mai cu seamă cînd fata aceasta are obiceiurile
domnișoarei Fischer.

Lisbeth era prima care se ducea să-și ia laptele, pîi-
nea, cărbunii, nu vorbea cu nimeni și se culca o dată cu
soarele ; nu primea niciodată scrisori, nici vizite și nu
lega prietenie cu vecinii. Ducea una din viețile acelea
anonime de insectă, cum se mai întîlneau în unele case,
unde, după patru ani, se afla de existența unui domn
locuind la etajul patru, care a cunoscut pe Voltaire,
Pilastre de Rosier, Beaujon, Marcel, Molé, Sophie Ar-
nould ⁴⁸, Franklin și Robespierre. Cele spuse de domnul
și doamna Marneffe despre Lisbeth Fischer le aflaseră
de la portar, cu care întrețineau legături strînse, împinși
de mizeria în care se găseau, de pustietatea cartierului
și de nevoia de a-și asigura bunăvoința acestuia. Pe de
altă parte, trufia, muțenia și rezerva fetei bătrîne trezi-
seră la portari un respect exagerat și o atitudine plină
de răceală, care lăsau să se întrevadă nemulțumirea
ascunsă a inferiorului. De altfel, portarii nu se cred, „în

speță" cum se spune la Palatul de Justiție, mai prejos decît un locatar care plătește o chirie de două sute cincizeci de franci pe an. Destăinuirile făcute de verișoara Bette Hortensei fiind adevărate, e ușor de înțeles cum ajunsese portăreasa s-o calomnieze pe domnișoara Fischer, într-o convorbire intimă avută cu soții Marneffe, deși crezuse numai că o bîrfește.

Fata bătrînă, după ce luă sfeșnicul cu luminarea din mîinile doamnei Olivier, respectabila portăreasă, făcu vreo cîțiva pași ca să vadă dacă geamurile mansardei de deasupra apartamentului său erau luminate. În iulie, la ora aceea, era atît de întuneric în fundul curții, încît fata bătrînă nu se mai putea culca fără lumină.

— Fiți fără grijă, domnul Steinbock e acasă, nici n-a ieșit azi, îi spuse cu răutate doamna Olivier domnișoarei Fischer.

Fata bătrînă nu răspunse. Puțin îi păsa de părerea oamenilor cu care nu avea nici în clin nici în mînecă. În privința aceasta rămăsese țarancă; și după cum țaranii nu știu decît de satul lor, nici ea nu ținea decît la părerea celor din micul cerc în care trăia. Urcă deci cu pas hotărît, nu la ea, ci spre mansardă. Iată de ce la sfîrșitul cinei pusese în coșulețul ei de lucru fructe și dulciuri pentru iubitul ei și acum se ducea să i le dea, întocmai ca o fată bătrînă care aduce o mîncare bună cățelușului ei.

Lingă o lampă mică, a cărei lumină sporea trecînd printr-un glob umplut cu apă, îl găsi pe eroul din visele Hortensei, un tînăr blond, palid, stînd la o masă plină de unelte de cizelator, ceară roșie, dălți, socluri cioplite, bucăți de bronz turnat; purta un halat, iar în mînă ținea un grup mic în ceară de modelaj, pe care-l contempla cu luarea-aminte a unui poet în plin lucru.

— Wenceslas, uite ce-ți aduc, zise ea întinzînd baltista pe un colț al mesei de lucru.

Și scoase cu grijă din coșuleț dulciurile și fructele.

— Cît de bună ești cu mine, domnișoară, îi răspunse cu voce tristă bietul exilat.

— Asta o să te mai răcorească. Prea te înfierbînti lucrînd astfel, sărmane copil, nu ești făcut pentru o meserie atît de grea...

Wenceslas Steinbock privi mirat la fata bătrînă.

— Mai bine ai mânca, se răsti ea deodată, decît să te zgîiești la mine ca la chipurile tale, cînd le admiri...

La acest soi de ghiont verbal, uimirea tînărului încetă, căci recunosc pe dată dascălul cu fustă a cărei blîndețe îl mira întotdeauna, căci se deprinsese cu asprimea ei. Deși împlinise douăzeci și nouă de ani, Steinbock părea, ca unii blonzi, cu cinci, șase ani mai tînăr. Și privindu-i fața tînără, a cărei frăgezime se vestejise de oboselile și mizeriile exilului, alături de chipul uscat și aspru al fetei, îi venea să crezi că natura greșise cînd îi făcuse băiat și fată. Tînărul se sculă apoi și se trînti pe o canapeluță veche, stil Ludovic al XV-lea, îmbrăcată în catifea galbenă de Utrecht; părea că vrea să se odihnească. Fata bătrînă alege atunci o prună *reine-claude* și o întinse, cu un gest blind, prietenului ei :

— Mulțumesc, spuse el luînd fructul.

— Ești obosit ? îl întrebă ea dîndu-i alt fruct.

— Nu sînt obosit de lucru, ci obosit de viață, răspunse el.

— Ce sînt vorbele astea ! exclamă ea cu un ton cam acru. N-ai un duh bun care veghează asupra dumitale ? continuă ea, întinzîndu-i dulciurile și privindu-l cu cîtă plăcere le mănîncă. Vezi că m-am gîndit la dumneata, cînd am cinat la vara mea.

— Știu, zise el uitîndu-se la Lisbeth cu o privire totodată mîngîioasă și plîngătoare, știu că fără dumneata de mult n-aș mai fi în viață ; dar vezi, domnișoară dragă, artiștii au nevoie și de distracții...

— Aha ! asta era, strigă ea proptindu-și pumnii în solduri și ațîntindu-l cu ochi plini de flăcări. Vrei să-ți prăpădești sănătatea în dezmațurile Parisului, ca atîția lucrători care-și sfîrșesc pînă la urmă zilele într-un pat de spital ! Nu, nu, întîi îmbogățește-te, și cînd vei avea un venit poți să petreci cît vrei, drăguță, atunci ai să fii în stare să-ți plătești doctorii și distracțiile, desfrîntule !

Sub loviturile atacului însoțit de privirile ce-l străpungeau ca niște unde magnetice, Wenceslas Steinbock își plecă fruntea. Chiar birfitorul cel mai înverșunat ar fi trebuit să recunoască, dacă ar fi putut fi de față la începutul acestei scene, că vorbele scornite de soții Olivier pe seama domnișoarei Fischer erau curate calomnii. Totul — gesturile, tonul, privirile — vădea curățenia

vieții intime a acestor două ființe. Fata bătrână arăta o adevărată dragoste de mamă, deși cam brutală. Tânărul îndura tirania mamei ca un fiu respectuos. Tovărășia aceasta ciudată părea să fie rezultatul unei voinți puternice acționînd neconținut asupra unei firi slabe, o slăbiciune morală ale cărei pricini ar trebui să-i intereseze pe psihologi, căci psihologii sînt în politică ceea ce entomologii sînt în agricultură.

— Dar dacă mor înainte de a mă îmbogăți? întrebă melancolic Wenceslas.

— Să mori?... strigă fata bătrână. A! nu te las eu să mori. Am putere de viață pentru doi și ți-aș da și din singele meu de-ar fi nevoie.

La auzul acestor cuvinte violente și naive, lacrimile îi înrourară ochii lui Steinbock.

— Nu fi mîhnit, dragă Wenceslas, urmă Lisbeth mișcată. Uite, cred că verișoara mea, Hortense, a găsit desul de drăguță pecetea ta. Las' că o să te ajut să vinzi grupul tău de bronz, și-atunci o să-mi plătești datoria și o să faci ce vrei, o să fii liber. Haide, zîmbește puțin!...

— Niciodată n-o să-ți pot plăti tot ceea ce îți datorez, domnișoară, răspunse sărmanul exilat.

— Și de ce mă rog?... întrebă țărancă din Vosgi luînd partea livonianului împotriva ei însăși.

— Pentru că pe lingă că m-ai hrănit, adăpostit și îngrijit ca o mamă, mi-ai dat și putere: dumneata m-ai făcut ceea ce sînt, ai fost adesea aspră, m-ai făcut să sufăr...

— Eu? zise fata bătrână. Iar vrei să începi cu prostiile dumitale despre artă și poezie, să-ți trosnești degetele și să-ți întinzi brațele vorbind de idealuri frumoase, de nebuniile dumitale din Nord? Frumosul nu prețuiește cît trainicul, și trainicul sînt eu! Ai capul plin de idei? Grozav lucru! Și eu am idei în cap... La ce-ți slujește ce ai în suflet dacă nu tragi nici un folos din asta? Cei care au idei n-ajung să-i întrecă pe cei care n-au, dar care știu să-și facă un loc dînd din coate... În loc să stai și să visezi, mai bine ai lucra... Ce-ai făcut de cînd am plecat?...

— Ce-a spus verișoara dumitale cea frumoasă?

— Cine ți-a spus că-i frumoasă? întrebă repede Lisbeth cu un glas în care clocotea o gelozie de tigru.

— Chiar dumneata.

— Voiam să văd ce mutră o să faci. Ai poftă să alergi după fuste? Dacă-ți plac femeile, n-ai decît să cioplești cîte vrei, închide-ți dorințele în statuete de bronz. Căci trebuie să te mai lipsești încă o bucată de vreme de plăcerile dragostei, și mai ales de vara mea. Vinatul acesta nu-i de nasul tău; o fată ca ea are nevoie de un bărbat cu un venit de șaizeci de mii de franci... pe care l-a și găsit... Ia uite, patul nu-i încă făcut! zise ea privind în camera cealaltă; vai! sărăcuțul, te-am uitat!

Energica fată își scoase îndată mănuișile, mantila, pălăria, și, ca o servitoare, făcu repede pătucul modest în care dormea artistul. Amestecul acesta de asprime, de brutalitate chiar, și de bunătate ar putea explica înrîurirea Lisbethei asupra tînărului, de care dispunea ca de un obiect al ei. Oare viața nu ne supune și ea printr-un amestec de bine și de rău? Dacă livonianul ar fi întîlnit-o pe doamna Marneffe, în loc s-o întîlnească pe Lisbeth Fischer, ar fi găsit la protectoarea sa o bunăvoință care l-ar fi dus spre pierzanie, pe căi mocirloase și dezonorante. Desigur că n-ar fi muncit, și în el nu s-ar fi plămădit artistul. Astfel că, deși se plîngea de apriga lăcomie a fetei bătrîne, judecata îl îndemna să prefere această mină de fier vieții primejdioase și trîndave pe care o duceau cîțiva compatrioți de-ai săi.

Iată întîmplarea care prilejuise unirea acestei energii feminine cu acea slăbiciune bărbătească, lucru pidosnic destul de des întîlnit, se spune, în Polonia.

În 1833, domnișoara Fischer, care muncea uneori și noaptea cînd avea mult de lucru, simți către ora unu un miros puternic de acid carbonic și auzi vaietele unui muribund. Mirosul de cărbune și horcăitul veneau dinspre mansarda de deasupra celor două odăi ale apartamentului ei. Bănuî numai decît că un tînăr, mutat de curînd în casă și care locuia în mansarda ce rămăsese trei ani neînchiriată, încercase să se sinucidă. Urcă repede, sparse ușa cu puterea ei de țărancă lorenă, izbind o dată în ea, și-l găsi pe chiriaș zvîrcolindu-se în ghearele morții pe un pat de chingi. Stinse mangalul. Prin ușa deschisă aerul pătrunse înăuntru, și exilatul fu astfel salvat. Apoi, după ce îl culcă în pat ca pe un bolnav și îl lăsă să adoarmă, Lisbeth înțelese pricina sinuciderii, văzînd mizeria deplină din cele două încăperi ale man-

șardei, în care nu se aflau decît o masă ca vai de ea, un pat de chingi și două scaune.

Pe masă găsi următoarea scrisoare pe care o citi :

Sînt contele Wenceslas Steinbock, născut în localitatea Prelia din Livonia.

Nu-i nimeni vinovat de moartea mea ; pricinile sinuciderii mele se află în vorbele lui Kosciuszko : Finis Poloniae⁴⁹ !

Nepotul unui vestit general al lui Carol al XII-lea n-a vrut să cerșească. Din pricina constituției mele subrede n-am putut intra în armată, și ieri mi s-au sfîrșit cei o sută de taleri cu care am pornit din Dresda spre Paris. Las douăzeci și cinci de franci în sertarul mesei, plata chiriei pe care o datorez proprietarului.

Moartea mea nu va întrista pe nimeni, căci n-am rude. Îi rog pe compatrioții mei să nu învinuiască guvernul francez. Nu m-am anunțat nicăieri ca refugiat, n-am cerut nimic ; n-am întîlnit nici un exilat, nimeni nu știe că sînt la Paris.

Mor cu gînduri creștinești în suflet. Dumnezeu să-l ierte pe cel din urmă Steinbock !

Wenceslas

Domnișoara Fischer, foarte mișcată de cinstea muribundului care-și plătea chiria, deschise sertarul și găsi într-adevăr cinci monede de cîte cinci franci.

— Bietul băiat ! spuse ea mișcată. E singur pe lume !

Coborî în apartamentul ei, își luă lucrul și se întoarse ca să croșeteze la mansardă în timp ce-l veghea pe gentilomul livonian. Vă puteți închipui uimirea exilatului cînd, trezindu-se, văzu la căpătiul lui o femeie ; crezu că mai visează încă. În vreme ce lucrase la eghileții de aur ai unei uniforme, fata bătrînă se hotărîse să-l ia sub ocrotirea ei pe acel sărman copil, pe care-l admirase în timp ce el dormea. După ce tînărul conte se dezmetici, Lisbeth îl încurajă și îi puse tot felul de întrebări, ca să vadă cum ar putea să-i găsească un mijloc de existență. Wenceslas, după ce-i istorisi povestea sa, adăugă că ajunsese pe vremuri la o situație datorită vocației sale artistice de netăgăduit. Avusese totdeauna înclinări pentru sculptură ; dar studiile cereau prea mult timp pentru un om lipsit de mijloace, și apoi se simțea prea

slăbit în momentul de față ca să înceapă vreo meserie sau să se avînte în sculptura mare. Lisbeth Fischer nu pricepu nimic din tot ce auzi. Îi răspunse nenorocitului că Parisul oferă atîtea posibilități, încît un om care are bunăvoință poate să-și găsească o îndeletnicire. Oamenii de treabă nu pier niciodată dacă sînt îndeajuns de răbdători.

— Eu nu-s decît o biată fată, o țarancă, și totuși am fost în stare să-mi creez o situație independentă, sfîrșii ea. Ascultă-mă pe mine. Dacă ții cu adevărat să lucrezi, am ceva bani puși deoparte și-ți voi împrumuta în fiecare lună suma de care ai nevoie ca să trăiești, dar să trăiești cuminte, nu să chefuiești și să umbli ca un pierdevară! La Paris te poți hrăni cu cinci centime pe zi, și-am să-ți gătesc dejunul în fiecare dimineață o dată cu al meu. Apoi am să-ți mobilez camera și am să-ți plătesc ucenicia de care crezi că ai nevoie. Îmi vei da adevărînte în regulă pentru banii ce-i voi cheltui cu dumneata, și cînd ai s-ajungi bogat, ai să mi-i dai înapoi. Dar dacă n-ai să lucrezi, stric învoiala și te las în părăsire.

— Ah! strigă nenorocitul, în care mai stăruia încă amărăciunea primei îmbrățișări a morții, au dreptate surghiuniții de pretutindeni să privească spre Franța ca sufletele din purgatoriu spre paradis. Binecuvîntată țară, unde găsești ajutor și inimi generoase pretutindeni, chiar și într-o mansardă ca asta! De azi înainte vei fi totul pentru mine, binefăcătoarea mea, am să-ți fiu sclav supus! Nu vrei să fii prietena mea? adăugă el devenind dintr-o dată drăgăstos, după obiceiul polonezilor, ceea ce face ca lumea să-i învinovățească pe nedrept de slugărnicie.

— A! nu, sînt prea geloasă și te-aș face nefericit; dar m-aș învoi bucuroasă să-ți fiu un fel de camaradă, răspunse Lisbeth.

— O! dacă ai ști cît am dorit să găsesc pe cineva, chiar și-un tiran, care să se uite la mine cînd mă zbăteam în pustiul Parisului, urmă Wenceslas. Îmi părea rău că nu sînt în Siberia, unde cu siguranță că m-ar trimite împăratul dacă m-aș întoarce în patrie!... Fii îngerul meu păzitor... Am să lucrez, am să mă port mai bine ca pînă acum, deși n-am fost niciodată un băiat rău.

— Ai să faci tot ce-am să-ți spun? întrebă ea.

— Da !...

— Atunci te înfiez, zise ea bucuroasă. Iată-mă dintr-o dată cu un băiat care se scoală din morți. Hai ! începem de azi ! Mă duc după târguieli ; îmbracă-te, și cînd voi bate în tavan cu coada măturii vino să cinăm împreună.

A doua zi, domnișoara Fischer luă informații cu privire la sculptură de la fabricanții cărora le ducea lucrul de mînă. Tot întrebînd în dreapta și în stînga, izbuti să descopere atelierul Florent și Chanor, casă de specialitate unde se turnau și se cizelau bronzurile scumpe și argintăria de lux. Îl duse acolo pe Steinbock ca să-l bage ucenic-sculptor, propunere ce păru ciudată. Acolo se executau lucrările celor mai vestiți artiști, dar nu se învăța sculptura. Fata bătrînă stăruia cu încăpăținare și izbuti să-și plaseze protejatul ca desenator de ornamente. Steinbock învăță repede să modeleze ornamente, născocind și altele noi, căci avea talent. Cinci luni după ce-și isprăvisese ucenicia de cizelar, îl cunoscă pe vestitul Stidmann, sculptorul principal al casei Florent. După douăzeci de luni, Wenceslas își întrecu maestrul ; dar, în treizeci de luni, economiile agonisite de fata bătrînă timp de șaisprezece ani, ban cu ban, se isprăviră. Două mii cinci sute de franci aur ! era suma pe care plănuise s-o plaseze în rente viagere și cu ce se alesese ? Cu o poliță semnată de un polonez. Așa că Lisbeth, ca să-l poată întreține pe livonian, se apucase să lucreze ca în tinerețe. Cînd se trezi cu o hîrtie în locul pieselor de aur, își pierdu capul și se duse la domnul Rivet, care de cincisprezece ani era sfetnicul și prietenul primei și celei mai îndemînatice dintre lucrătoarele sale. Aflînd de această aventură, domnul și doamna Rivet o muștrară pe Lisbeth, spunîndu-i că înnebunise, și-i blestema pe străinii care, prin uneltirile lor, pentru a-și crea din nou unitatea națională, voiau cu orice chip să primejduiască bunul mers al comerțului și pacea și o îndemnară pe fata bătrînă să ia ceea ce în comerț se numește o garanție.

— Singura garanție pe care ți-o poate da tinărul e libertatea sa, fu de părere domnul Rivet.

Domnul Achille Rivet era judecător la Tribunalul de comerț.

— În ce-i privește pe străini, nu-i de glumit, urmă el. Un francez stă cinci ani în închisoare și-apoi e eliberat chiar fără să-și fi plătit datoriile, căci într-adevăr

nu mai poate fi silit decît de conştiinţa sa, care niciodată nu-l tulbură ; un străin, însă, nu mai iese de acolo. Dă-mi poliţa, o vei trece pe numele contabilului meu, el o va protesta, vă va urmări pe amîndoi, va obţine o sentinţă de constrîngere corporală şi, cînd toate vor fi în bună rînduială, îţi va semna o altă poliţă. Procedînd astfel, veţi fi amîndoi legaţi de interese comune şi vei avea întotdeauna la îndemînă o armă îndreptată împotriva polonezului dumitale.

Fata bătrînă lăasă să se ia toate aceste măsuri şi-i comunică protejatului ei să nu se sperie de o asemenea procedură, necesară spre a da garanţii unui cămătar care urma să le împrumute bani. Acest mijloc fusese născocit de geniul inventiv al judecătorului de la Tribunalul de comerţ. Artistul naiv, avînd o încredere oarbă în binefăcătoarea sa, îşi aprinse pipa cu hîrtille primite, căci fuma ca toţi cei nevoiţi să-şi potolească supărările şi excesul de energie. Într-o bună zi, domnul Rivet îi arată domnişoarei Fischer un dosar spunîndu-i : „Îl ai la mînă pe Wenceslas Steinbock şi încă atît de bine, încît oricînd îl poţi băga în douăzeci şi patru de ore la Clichy⁵⁰ ca să rămînă acolo cîte zile mai are de trăit”.

Cinstitul şi onorabilul judecător al Tribunalului de comerţ simţi în ziua aceea satisfacţia pe care o are cel care a săvîrşit o faptă rea dar necesară. Sînt atîtea soiuri de binefaceri la Paris, şi maniera aceasta ciudată nu reprezintă decît unul dintre ele. Acum cînd livonianul era încurcat în iţele procedurii comerciale, trebuia să se obţină şi plata, căci comerciantul de vază îl credea pe Wenceslas Steinbock un escroc. Bunătatea, cîntea, poezia erau socotite de el un dezastru în afaceri. În interesul biete domnişoare Fischer, care, după cum spunea el, fusese păcălită de un polonez, Rivet se duse la bogaţii fabricanţi unde lucrase Steinbock. Cînd negustorul veni să ia informaţii asupra numitului Steinbock, refugiat polonez, Stidmann, care împreună cu cei mai de seamă meşteri făurari ai Parisului, de care am mai amintit, ridicase arta franceză pînă la culmile pe care se află astăzi, făcînd-o să se poată lua la întrecere cu florentinii şi cu Renaşterea, se afla tocmai în cabinetul lui Chanor.

— Ce înţelegi dumneata prin „numitul Steinbock” ? îl întrebă ironic Stidmann. E vorba poate de un tînăr livonian ce mi-a fost elev ? Află, domnule, că e un mare

artist. Se vorbește despre mine că mă cred diavolul în persoană ; el, însă, bietul băiat, nici nu-și dă seama că ar putea deveni un zeu...

— Aha, exclamă Rivet satisfăcut. Apoi adăugă : Cu toate că dumneata vorbești cam îndrăzneț cu un om care are cîstea să fie judecător la tribunalul de Sena...

— Scuzați-mă, domnule magistrat !... îl întrerupse Stidmann ducîndu-și dosul palmei la frunte.

— Îmi pare foarte bine, continuă judecătorul, de cele aflate. Așadar, tînărul acesta ar putea cîștiga bani ?...

— Desigur, adăugă bătrînul Chanor, dar trebuie să lucreze ; ar fi adunat destul și pînă acum dacă ar fi rămas la noi. Ce să-i faci ! Artiștii nu se pot lăsa încătușați.

— Au conștiința valorii și-a demnității lor, zise Stidmann. Nu-l condamn pe Wenceslas că a vrut să fie independent, că încearcă să-și facă un nume și să ajungă un om de seamă, e dreptul lui ! Și totuși, pentru mine a fost o mare pierdere cînd m-a părăsit !

— Așa-s tinerii, exclamă Rivet ; îndată ce au ieșit din găoacea universitară au pretenții... Întîi trebuie să-ți faci o situație și pe urmă să umbli după glorie !

— Îți obosești mîna culegînd parale ! răspunse Stidmann. Gloria trebuie să aducă bogăția.

— Ce să-i faci ! se adresă Chanor lui Rivet, nu poți să-i legi...

— Și-ar roade căpăstrul ! replică Stidmann.

— Domnișorii de soiul acesta, rosti Chanor privindu-l pe Stidmann, cu cît au mai mult talent, cu atît au și toane mai multe. Cheltuiesc enorm, își iau cîte o fețișcană, aruncă banii pe fereastră, nu mai au timp să-si vadă de lucru și își neglijează comenzile ; ne ducem atunci la alți meșteri, care nu prețuiesc cît ei și care se îmbogățesc ; și se mai plîng apoi că vremurile sînt grele, cînd, dacă și-ar da osteneală, ar putea strînge munți de aur...

— Am impresia, moș Lumignon, zise Stidmann, că ești ca librarul acela dinaintea revoluției care spunea : „Ah ! dacă aș putea să-i țin pe Montesquieu, Voltaire, Rousseau, ca pe niște calici, în pod la mine și să le încui pantalonii într-un dulap, ce de mai cărțulii bune mi-ar scrie ! Aș face avere !” Dacă operele s-ar putea făuri ca

și cuiele, le-ar putea face și comisionarii... Dă-mi o mie de franci și nu mai vorbi!

Rivet se întoarse acasă încântat pentru biata domnișoară Fischer, care se afla la el, căci venea să prînzească în fiecare luni.

— Dacă îl poți face să se țină de lucru, îi zise el, o să ai mai mult noroc decît minte; o să-ți recapeți banii, dobînzile, cheltuielile și capitalul. Polonezul are talent, poate să-și cîștige existența; dar trebuie să-i ascunzi pantalonii și pantofii, nu-l lăsa să se ducă la Chaumière și în cartierul Notre-Dame-de-Lorette⁵¹, ține-l în frîu. Fără aceste măsuri de prevedere, riști ca sculptorul dumitale să umble hoinar, și de-ai ști ce înțeleg artiștii prin hoinăreală! e o grozăvie, ce să-ți spun! Chiar acum am aflat că o hîrtie de o mie de franci se poate topi într-o zi!

Episodul acesta avu o înrîurire grozavă asupra vieții intime a lui Wenceslas și a fetei bătrîne. Binefăcătoarea muia piinea exilatului în pelinul muștrărilor, cînd își vedea economiile compromise, ba deseori le crezu chiar pierdute. Mama cea bună se prefăcu într-o mașteră, îl dăscăli pe sărmanul copil, îl necăji, certîndu-l că nu lucrează destul de repede și că și-a ales o meserie prea grea. Nu putea să-și închipuie că niște modele de ceară roșie, figurine, proiecte de ornamente ori simple schițe ar putea avea vreo valoare. Dar îndată după aceea îi părea rău de asprimea ei, încerca să-l împace arătîndu-se grijulie, blîndă și plină de atenții. Bietul tînăr, după ce gemea că se află sub stăpînirea acelei furii, sub tirania unei țărance din Vosgi, era încîntat de dezmierdările și de grija de mamă iubitoare, preocupată numai de latura pozitivă, materială a vieții. Era ca o femeie care iartă persecuțiile îndurate o săptămînă întreagă numai pentru dezmierdările unei împăcări de o clipă. Astfel, domnișoara Fischer puse cu desăvîrșire stăpînire pe sufletul artistului. Pasiunea de a domina, a cărei sămînță rămăsese în adîncul inimii sale de fată bătrînă, se dezvoltă repede. Putea să-și satisfacă orgoliul și nevoia de acțiune: avea acum o ființă pe care putea s-o certe, s-o conducă, s-o măgulească, s-o facă fericită, fără să-i fie teamă de nici o rivalitate. În felul acesta, deci, și partea bună și partea rea a firii sale se manifestară la fel de puternic. Dacă uneori îl chinuia pe bietul artist, în

schimb alteori îi arăta o drăgălăşenie ce amintea de gingăşia florilor de câmp, se bucura văzînd că nu-i lipseşte nimic, şi-ar fi dat viaţa pentru el, Wenceslas era sigur de asta. Ca toate sufletele frumoase, bietul băiat uita cele îndurate, cusururile acestei fete, care de altfel îi povestise viaţa ei ca să-şi justifice sălbăticia, şi nu-şi mai amintea decît de binefaceri. Într-o zi, Lisbeth, înfuriată că Wenceslas plecase să hoinărească în loc să lucreze, îi făcu o scenă.

— Eşti al meu ! strigă ea. Şi dacă ai fi un om cinstit, ai încerca să-mi înapoiezi cît mai curînd tot ce-mi datorezi...

Lui Steinbock i se aprinse sîngele de gentilom şi păli.

— Doamne, Dumnezeu ! zise ea, în curînd o să fim siliţi să trăim dintr-un franc şi cincizeci de centime pe care-i cîştig zilnic eu, o biată fată...

Cei doi săraci, ciondănindu-se, se învrăjbiră unul împotriva celuilalt ; şi atunci bietul artist o muştră pentru prima oară pe binefăcătoarea sa că nu-l lăsase să moară şi că îl sileşte să ducă o viaţă de ocnaş, mai rea decît nefiinţa, unde cel puţin găseşti odihnă, spunea el. Şi-i spuse că are să fugă.

— Să fugi !... exclamă fata bătrînă. A ! domnul Rivet avea dreptate !

Şi îi lămuri ritos polonezului cum în douăzeci şi patru de ore putea să-l bage la închisoare pe toată viaţa. Fu ca o lovitură de măciucă. Steinbock căzu într-o melancolie neagră, închizîndu-se într-o tăcere de piatră. În noaptea următoare, Lisbeth, auzindu-l cum se pregăteşte să se sinucidă, se duse la el, înmîinîndu-i dosarul şi o chitanţă în regulă.

— Ia-le, copilul meu, şi iartă-mă ! rosti ea cu lacrimi în ochi. Îţi doresc să fii fericit, părăseşte-mă, căci te chinuiesc prea mult ; dar aş vrea să te gîndeşti uneori la sărmana fată care te-a ajutat să-ţi poţi cîştiga viaţa. Ce să fac ! tu mă sileşti să fiu rea ; s-ar putea să mor, şi atunci ce te-ai face fără mine ?... De aceea sînt nerăbdătoare să te văd izbutind să fabrici obiecte care să se poată vinde. Doar nu-ţi ceream banii înapoi pentru mine !... Mi-e teamă de trîndăvia asta pe care o numeşti visare, de planurile cu care-ţi pierzi vremea uitîndu-te la cer, şi-aş vrea să te deprinzi cu munca.

Spuse vorbele acestea cu un accent, cu o privire în ochii plini de lacrimi, cu o expresie care-l mișcă pe nobilul artist. Luînd-o în brațe pe binefăcătoarea sa, Wenceslas o strînse la piept și o sărută pe frunte.

— Ia-ți înapoi actele, răspuse el cu un fel de veselie. De ce m-ai băga la Clichy? Nu mă ține întemnițat aici recunoștința?

Episodul acesta al vieții lor comune și secrete, înțimplat cu șase luni în urmă, îl făcuse pe Wenceslas să realizeze trei lucrări: pecetea ce se afla la Hortense, grupul dus la negustorul de obiecte de artă și o pendulă splendidă, pe care tocmai o isprăvea, înșurubîndu-i ultimele piulițe.

Pendula reprezenta cele douăsprezece ceasuri ale zilei, minunat caracterizate de douăsprezece figuri de femei înălțuite într-un dans atît de nebun și de repezit încît cei trei Cupidoni cocoțați pe o grămadă de flori și de fructe nu puteau opri în trecere decît ora de la miezul nopții, a cărei hlamidă ruptă rămînea în mîna celui mai îndrăzneț dintre ei. Grupul se sprijinea pe un soclu rotund cu o ornamentație admirabilă, în care se zvîrcoleau animale fantastice. Ora se putea vedea într-o gură monstruos căscată. Fiecare oră avea felurite simboluri, măiestrit născocite, ce închipuiau îndeletnicirile obișnuite.

Acum e ușor de înțeles cum de ajunsese domnișoara Fischer să aibă un atașament extraordinar pentru livonianul ei: voia să-l știe fericit, și îl vedea cum se prăpădește și se ofilește într-o mansardă. Astfel se explică și situația îngrozitoare. Țăranca din Lorena veghea asupra acestui copil al Nordului cu o duioșie de mamă, cu o gelozie de femeie și o strășnicie de balaur; de aceea, potrivea astfel lucrurile încît să-l împiedice cu desăvîrșire de la orice nebunie sau desfrînare, lăsîndu-l veșnic fără bani. Ar fi voit să-și păstreze victima și tovarășul numai pentru ea, silindu-l să fie cuminte, neînțelegînd cît era de barbară dorința aceasta nesocotită, căci ea se obișnuise cu toate lipsurile. Îl iubea destul pe Steinbock ca să nu se mărite cu el, și-l iubea prea mult ca să-l poată da unei alte femei. Nu se putea resemna să-i fie numai mamă, și se socotea nebună cînd se gîndea la celălalt rol. Contradicțiile acestea, gelozia

ei feroce, fericirea de a avea un bărbat care să fie numai al ei, toate îi răscoleau adînc sufletul. Îndrăgostită sincer de patru ani de zile, se înșela cu speranța nebună că ar putea prelungi mereu viața aceasta absurdă, fără ieșire, care prin îndărătnicia ei avea să aducă pieirea aceluia pe care verișoara Bette îl numea copilul ei adoptiv. Lupta dintre instincte și rațiune o făcea nedreaptă și tiranică. Se răzbuna pe băiatul acesta că nu era și ea tinără, frumoasă și bogată; apoi, după fiecare război, învinuindu-se singură, se umilea și îi arăta o dragoste nețărmată. Nu putea concepe să facă un sacrificiu idolului său, fără să-și fi lăsat prin lovituri de secure pecetea puterii ce o avea. Se petrecea același lucru ca în *Furtuna* de Shakespeare, dar cu rolurile schimbate, Caliban fiind stăpînul lui Ariel și al lui Prospero⁵². Iar tinărul acesta nefericit, cu preocupări înalte, meditativ și înclinat spre lenevie, oglindea în ochii săi, ca leii închiși în cuștile din *Jardin des Plantes*⁵³, pustiul pe care ocrotitoarea lui i-l deschidea în suflet. Munca silnică la care-l supunea Lisbeth nu-i înăbușea dorințele inimii. Plictiseala lui ajunsese o boală trupească și se stingea fără să poată cere, fără să știe cum să-și facă rost de bani pentru o nebunie care era adesea și o necesitate. În unele zile, cînd se simțea mai energic, cînd starea lui nenorocită îl făcea să-și iasă din fire, se uita la Lisbeth cum se uită un călător însetat la o apă sălcie, străbătînd un ținut sterp. Lisbeth se bucura de roadele amare ale sărăciei și ale întemnițării în Paris ca de niște adevărate plăceri. Dar se gîndea cu spaimă că orice capriciu i-ar putea răpi sclavul. Cîteodată îi părea rău că, prin tirania și muștrările ei, îl silise pe poetul acesta să ajungă un mare sculptor de lucruri mici, dîndu-i astfel putința să se poată lipsi de dînsa.

A doua zi, aceste trei vieți pe care nenorocirea le însemnase atît de felurit și atît de adînc — aceea a unei mame disperate, a menajului Marneffe și a sărmanului exilat — aveau să fie schimbate de pasiunea naivă a Hortensei și de deznodămîntul ciudat al pasiunii nefericite pe care baronul o nutrea pentru Josépha.

Cînd ajunse în fața Operei, consilierul de stat se opri mirat de înfățișarea sumbră a templului din strada Lepelletier, unde nu zări nici jandarmi, nici lumini, nici

oameni de serviciu, nici cordoane pentru stăvilirea mulțimii. Privi afișul și văzu o bandă albă în mijlocul căreia străluceau cuvintele sacramentale :

SPECTACOLUL SUSPENDAT DIN MOTIVE DE BOALĂ

Se repezi numaidecît la Josépha, care locuia, ca toți artiștii Operei, pe strada Chauchat.

— Ce doriți, domnule ? i se adresă portarul, spre marea lui mirare.

— Cum, nu mă mai cunoști ? răspuse baronul neliniștit.

— Ba dimpotrivă, domnule, tocmai pentru că am cîntea să vă cunosc, vă întreb : unde vă duceți ?

Un fior de gheață îl străbătu pe baron.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el.

— Dacă domnul baron dorește să intre în apartamentul domnișoarei Mirah, va găsi acolo pe domnișoara Héloïse Brisetout, pe domnii Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, de Vernisnet, Stidmann și o mulțime de femei mirosind a paciuli, care sărbătoresc inaugurarea noului apartament.

— Dar unde-i ?...

— Domnișoara Mirah ?... Nu prea știu dacă e bine să vă spun ...

Baronul strecură două monede de cinci franci în palma portarului.

— Aflați că s-a mutat în strada Ville-l'Evêque, într-o casă mare pe care i-a dăruit-o, se zice, ducele d'Hérouville, răspuse cu voce scăzută portarul.

După ce întrebă de numărul noii reședințe, baronul se aruncă într-un „milord” și ajunse în fața unei clădiri frumoase în stil modern, din acelea cu două intrări, care-și afirmă luxul începînd de la felinarul de gaz.

Baronul, în haina-i albastră, cu cravată albă, jiletcă albă, pantaloni de nankin, cizme lustruite și jabot foarte scrobit, fu luat drept un invitat întîrziat de către portarul acelui nou Eden. Prestanța, felul lui de a păși, toată înfățișarea sa îndreptățea această părere.

La sunetul clopotului tras de portar, un fecior apăru în peristil. Feciorul acesta, nou ca și locuința, îl pofti înăuntru pe baron, care-i spuse, însoțindu-și cuvintele cu un gest măreț :

— Predă această carte de vizită domnișoarei Josépha...

Jalnicul cavaler privi, fără să-și dea seama, încăperea în care intrase. Se afla într-un salon de așteptare plin cu flori rare, cu un mobilier ce trebuie să fi costat cel puțin douăzeci de mii de franci. Feciorul se întoarse, rugându-l să treacă în salon pînă ce musafirii se vor ridica de la masă ca să ia cafeaua.

Deși baronul cunoștea luxul din epoca Imperiului — fără îndoială unul dintre cele mai fastuoase, ale cărui creații, deși efemere, costaseră sume nebunești — rămase totuși uimit, năucit, privind salonul acesta cu trei ferestre ce dădeau spre o grădină feerică, o grădină dintr-acelea lucrate într-o lună cu pămînt adus, cu flori transplantate, cu gazon ce părea făurit prin procedee chimice. Admiră nu numai podoabele prețioase, obiectele aurite, sculpturile cele mai costisitoare ale stilului Pompadour, stofele minunate pe care orice băcan parvenit le-ar fi putut comanda și cumpăra cu grămezi de aur, dar mai cu seamă ceea ce numai prinții au darul să aleagă, să descopere, să plătească și să ofere : două tablouri de Greuze și două de Watteau, două capete de Van-Dyck, două peisaje de Ruysdaël, două de Guaspre, un Rembrandt și un Holbein, un Murillo și un Tizian, două Teniers și două Metzsu, un Van-Huysum și un Abraham Mignon⁵⁴, în sfîrșit două sute de mii de franci în tablouri admirabil încadrate. Ramele valorau aproape cît și pînzele.

— Ei, pricepi acum, moșulică ? îi spuse Josépha, care, intrînd pe o ușă secretă și apropiindu-se în vîrfurile picioarelor pe covoarele persane, își surprinsese adoratorul în halul acela de uimire cînd urechile îi vijiiie atît de tare încît nu mai auzi decît clocotul sinistru al dezastrului.

Cuvîntul *moșulică*, adresat unui personaj atît de suspus în ierarhia administrativă și care zugrăvește minunat îndrăzneala acestor femei ce calcă în picioare viețile celor mai de seamă oameni, îl încremeni pe baron. Josépha, îmbrăcată toată în alb și galben, era atît de bine împodobită pentru petrecerea aceea încît izbutea să răsară ca o bijuterie rară în mijlocul luxului orbitor.

— Nu-i minunat ? continuă ea. Ducele a investit aici tot ciștigul dintr-o afacere în comandită, vînzînd acțiunile la preț ridicat. Nu-i prost micuțul meu duce ! Numai

prinții de altădată știu să schimbe cărbunele în aur. Înainte de masă, notarul mi-a adus să semnez actul de proprietate cu chitanța achitării prețului. Am ca musafiri numai oameni de vază : d'Esgrignon, Rastignac, Maxime, Lenoncourt, Verneuil, Laginski, Rochefide, La Palférine și bancherii Nucingen și du Tillet, cu Antonia, Malaga, Carabine și Schontz, care te-au compătimit cu toții. Ești și tu invitat, dar cu condiția să bei singur două sticle de vin unguresc, șampanie și vin de Cap⁵⁵, ca să fii la fel cu ei. Sîntem cu toții prea porniți ca să nu fi suspendat spectacolul de astă-seară de la Operă : directorul meu e beat ca un porc și a început să grohăie...

— Vai ! Josépha !... strigă baronul.

— Ce stupide sînt explicațiile ! îl întrerupse ea zîmbind. Gîndește-te, prețuiești tu șase sute de mii de franci cît a costat casa și mobila ? Ești tu în stare să-mi oferi o rentă de treizeci de mii de franci pe care ducele mi-a dăruit-o într-un cornet de cofeturi ?... Nostimă idee a mai avut !

— Ce depravare ! spuse consilierul, care în clipa aceea de furie ar fi fost în stare să sacrifice diamantele soției sale ca să ia locul ducelui d'Hérouville, fie și numai pentru douăzeci și patru de ore.

— Meseria m-a făcut depravată ! răspunse ea. A ! va să zică așa iei lucrurile ! De ce n-ai scornit și tu o afacere în comandită ? Bietul meu *cotoi cănit* ! ar trebui să-mi mulțumești că te părăsesc tocmai în clipa cînd te pregăteai să distrugi pentru mine viitorul soției tale, zestrea fetei și... A ! plîngi ! Imperiul e pe ducă !... Îmi iau rămas bun de la Imperiu.

Luă o poză tragică, declamînd :

De ești acel Hulot, eu nu te mai cunosc !...

Și ieși din cameră.

Prin ușa întredeschisă pătrunsese, ca o fulgerare, un val de lumină însoțit de zgomotul orgiei în creștere și de aromele unui ospăț dintre cele mai alese.

Cîntăreața se întoarse ca să se uite prin ușa crăpată și, văzînd că Hulot rămăsese încrămenit locului ca o statuie de bronz, făcu un pas înainte, apărînd din nou.

— Domnule, spuse ea, am dăruit zdrențele din strada Chauchat micuței Héloïse Brisetout a lui Bixiou : dacă vrei să-ți iei scufia de bumbac, trăgătoarea de cizme,

corsetul și ceara pentru favoriți, am lăsat vorbă acolo să ți se dea totul la cerere.

Batjocura aceasta îngrozitoare îl sili pe baron să iasă ca Loth din Gomora⁵⁰, fără să se mai uite înapoi, cum făcuse doamna.

Hulot se întoarse acasă pășind furios, vorbindu-și singur; își găsi familia jucând liniștită *whist*-ul început la plecarea lui, pe zece centime fisa. Văzîndu-și soțul, biata Adeline crezu că i s-a întîmplat cine știe ce nenorocire grozavă, că a fost cumva dezonorat. Trecu Hortensei cărțile și îl luă pe Hector în același salonaș unde, cu cinci ore înainte, Crevel îi prezisese că va sfîrși în cea mai rușinoasă mizerie.

— Ce ai? îl întrebă ea înspăimîntată.

— O, iartă-mă și îngăduie-mi să-ți istorisesc toată ticăloșia.

Și-și revărsă mînia timp de zece minute.

— Dar, dragul meu, îi răspunse cu eroism biata femeie, ființele acestea nu știu ce-i dragostea! Dragostea curată și devotată pe care o meriți. Cum te poți încumeta, tu, un om atît de deștept, să lupți cu un milion?

— Scumpă Adeline! exclamă baronul îmbrățișîndu-și soția și strîngînd-o la piept.

Vorbele baroanei fură ca un balsam pe rănille încă sîngerînde ale amorului propriu.

— Desigur, despoaie-l de avere pe ducele d'Hérouville, și ai să vezi atunci că, între noi doi, ea n-ar mai sovăi!

— Dragul meu, continuă Adeline făcînd o ultimă efortare, dacă ai neapărată nevoie de amante, de ce nu-ți iei, ca domnul Crevel, o femeie care nu costă scump, dintr-o clasă mai de jos, care să se mulțumească multă vreme cu puțin. Am fi cu toții în cîștig. Înțeleg să nu te poți lipsi de ceva, dar nu pricep de loc vanitatea...

— O! ce femeie minunată ești! strigă el. Sînt un bătrîn nebun, nu merit să am de soție un înger ca tine!

— Nu sînt decît Josefina Napoleonului meu, îi zise ea cu o urmă de melancolie.

— Josefina nu prețuia cît tine, îi răspunse el. Vino, vreau să joc *whist* cu fratele meu și cu copiii. Trebuie să mă ocup serios de meseria de tată de familie, s-o mărit pe Hortense și să-l înmormîntez pe desfrînatul din mine.

— Ființa aceea trebuie să fie cu totul lipsită de gust dacă îl preferă pe altul lui Hector al meu, spuse biata Adeline, mișcată de bunătatea lui. Eu nu te-aș ceda pentru tot aurul din lume. Nu înțeleg cum te poate părăsi o femeie când are norocul să fie iubită de tine !

Privirea cu care baronul răsplăti fanatismul soției sale o întări în convingerea că blindețea și supunerea sînt cele mai puternice arme ale femeii. Dar aici se înșela. Sentimentele nobile duse pînă la exagerare dau aproape aceleași rezultate ca marile vicii. Bonaparte a ajuns împărat fiindcă a tras în popor din apropierea locului unde Ludovic al XVI-lea și-a pierdut tronul și capul fiindcă n-a îngăduit să se verse sîngele unui oarecare domn Sauce ⁵⁷.

A doua zi, Hortense, care dormise cu pecetea lui Wenceslas sub pernă, ca să nu se despartă de ea, se îmbracă dis-de-dimineață și trimise vorbă tatălui ei să vină în grădină de îndată ce se va scula.

Către ora nouă și jumătate, tatăl, îndeplinind rugămintea fetei, o luă de braț și porniră împreună de-a lungul cheiurilor, trecînd pe Podul regal și îndreptîndu-se spre piața Carrousel.

— Hai să umblăm așa, ca și cum am hoinări, tăticule, zise Hortense trecînd de porțița ce dădea în piața aceea imensă.

— Să hoinărim pe-aici ?... o întrebă tatăl pe un ton zeflemitor.

— Ne-am înțeles doar să mergem la muzeu, și uite, exclamă ea arătînd spre barăcile proptite de zidurile caselor așezate cu una dintre fațade spre strada Doyenné, acolo sînt niște magazine cu lucruri de ocazie și cu tablouri...

— Verișoara ta locuiește pe aici...

— Știu, dar nu trebuie să ne vadă...

— Și ce vrei să faci ? întrebă baronul trezindu-se deodată la treizeci de pași de ferestrele doamnei Marneffe, care-i răsări pe neașteptate în minte.

Hortense îl duse pe tatăl ei spre vitrina uneia dintre prăvăliile situate în colțul grupului de case așezat de-a lungul galeriilor bătrînului Luvru, cu fața spre palatul Nantes. Fata intră în prăvălie, iar tatăl, rămînînd afară — cu ochii la ferestrele drăgălașei doamne Marneffe, care își lăsase în ajun imaginea în inima bătrînului ga-

lant, ca un leac pentru lovitura ce avea să primească — nu se putu împotrivi dorinței de a pune în practică sfatul pe care i-l dăduse soția sa.

— Să ne ocupăm deci de micile burgheze, se gândi el, amintindu-și de farmecele doamnei Marneffe. Femeia aceasta m-ar face s-o uit repede pe lacoma Josépha.

Dar iată ce se petrecu și în prăvălie și afară, în același timp.

Privind spre ferestrele noii sale alese, baronul îl văzu pe soțul acesteia, care își peria singur redingota și părea că stă totodată la pîndă, așteptînd pe cineva. Temîndu-se să nu fie zărit și apoi, mai tîrziu, recunoscut, baronul îndrăgostit întoarse spatele străzii Doyenné, dar numai pe trei sferturi, în așa fel încît să mai poată arunca din cînd în cînd cîte o ochire într-acolo. Mișcarea aceasta îl făcu să se întilnească aproape nas în nas cu doamna Marneffe, care, venind dinspre chei, urca strada îndreptîndu-se spre casă. Valérie avu o tresărire puternică sub privirea uimită a baronului și îi răspunse cu o otheadă de mironosiță.

— Nostimă femeie ! exclamă baronul. Merită să faci pentru ea orice nebunii !

— Nu cumva, domnule, îi spuse ea întorcîndu-se ca o femeie ce-și ia inima în dinți, nu cumva dumneavoastră sînteți domnul baron Hulot ?

Baronul, din ce în ce mai uimit, făcu un semn afirmativ.

— Atunci, fiindcă întîmplarea ne-a unit de două ori privirile, și am norocul să vă stîrnesc curiozitatea ori să vă interesez, îndrăznesc să vă spun că, în loc să faceți nebunii, mai bine ați face dreptate... Soarta soțului meu e în mîinile dumneavoastră...

— Asta înseamnă ?... întrebă galant baronul.

— Că soțul meu e funcționar la direcția dumneavoastră din Ministerul de Război, în divizia domnului Lebrun, și lucrează în biroul domnului Coquet, răspunse ea surîzînd.

— Sînt dispus, doamnă... doamnă ?

— Marneffe.

— Drăgălașă doamnă Marneffe, sînt dispus să fac chiar o nedreptate pentru ochii dumitale frumoși... În casa în care stai locuiește o vară de-a mea. Am să trec

s-o vizitez zilele acestea, cît de curînd ; vino te rog și dumneata acolo, să-mi prezinți plîngerea.

— Iertați-mi îndrăzneala, domnule baron ; am cутezat să vă vorbesc astfel numai din pricină că sînt lipsită de sprijin.

— A ! A !

— O, domnule, vă înșelați, spuse ea plecînd ochii.

Baronului i se păru că soarele dispăruse dintr-o dată.

— Mă aflu într-o situație disperată, dar sînt femeie cinstită, urmă ea. Mi-am pierdut acum șase luni singurul protector, pe mareșalul Montcornet.

— A ! Ești fiica lui ?

— Da, domnule, dar nelegitimă, și nu m-a recunoscut.

— Ca să-ți poată lăsa o parte din avere ?

— Nu mi-a lăsat nimic, domnule, căci nu s-a găsit nici un testament.

— Vai ! biata fetiță, așa e, mareșalul a căzut lovit de apoplexie... Dar nu-ți pierde nădejdea ; fata unuia dintre cei mai mari viteji ai Imperiului merită ceva.

Doamna Marneffe se înclină cu grație, mîndră de succesul ei tot pe atît cît și baronul de al lui.

— De unde naiba se întoarce atît de devreme ? se întrebă el studiînd mișcarea unduioasă a rochiei pe care și-o legăna, poate cam cu prea multă grație. De la baie nu te întorci cu o figură atît de obosită, și apoi vād că soțul o așteaptă. Nu pricep nimic ; asta mă pune pe gînduri.

După ce doamna Marneffe intră în casă, baronul își aminti că ar trebui să vadă ce face fata lui în prăvălie. Dînd să intre cu capul spre ferestrele doamnei Marneffe, fu cît pe aci să se lovească de un tînăr cu fruntea palidă și ochii cenușii, scăpărători, îmbrăcat într-un pardesiu de vară din lînă, negru, cu pantaloni de pînză groasă și pantofi cu ghetre de piele galbenă, care ieșea ca un năuc ; se uită după dînsul și îl văzu fugind spre casa doamnei Marneffe, unde dispăru. Strecurîndu-se în prăvălie, Hortense zărise numaidecît frumosul grup, expus pe o masă așezată în dreptul ușii.

De n-ar fi fost dinainte pregătită să vadă o capodoperă, tînăra fată ar fi rămas uimită de ceea ce se numește *brio*, adică strălucirea proprie marilor creații, ea care, cu siguranță, ar fi putut să pozeze în Italia pentru o statuie întruchipînd acel *Brio*.

Nu toate operele oamenilor de geniu au aceeași strălucire, aceeași splendoare ce încintă ochii tuturor, chiar a nepricepuților. Astfel, unele dintre tablourile lui Rafael, ca, de pildă, vestita *Schimbare la față* sau *Madona din Foligno* și frescele de la Vatican, celebrele *Stanze*, nu-ți stîrnesc din prima clipă admirația ca faimosul *Violonist* din galeria Sciarra, sau portretele familiei Doni, *Vedenia lui Ezechiel* din galeria Pitti, *Drumul calvarului* din galeria Borghese, sau *Nunta Fecioarei* din muzeul Brera din Milano. De asemenea, *Sfîntul Ion Botezătorul* sau *Sfîntul Luca pieptănînd-o pe Fecioara Maria*, de la Academia din Roma, nu te încintă ca *Portretul lui Leon al X-lea* și ca *Madona din Dresda*. Totuși, aceste tablouri au aceeași valoare. Mai mult! *Stanzele* și *Schimbarea la față*, picturile în „camaieu”⁵⁸ și cele trei tablouri de șevalet din Vatican sînt ultima expresie a sublimului și a desăvîșirii. Dar capodoperele acestea cer de la admiratorul cel mai instruit o anumită concentrare și pricepere ca să poată fi înțelese în întregime ; pe cînd *Violonistul*, *Nunta Fecioarei*, *Vedenia lui Ezechiel* îți pătrund dintr-o dată în suflet prin porțile ochilor, punînd stăpînire pe tine ; și-ți place să le primești astfel fără nici o efortare ; nu-i desăvîșirea artistică, e fericirea. Exemplul dovedește că și în făurirea operelor de artă intervine întîmplarea, ca în familiile unde se nasc copii fericiți înzestrați, care vin pe lume frumoși, fără să-și chinuiască mama, cărora totul le surîde, cărora totul le izbutește în viață ; există pe lume, cum s-ar spune, florile geniului, ca și florile iubirii.

Acest *brio*, cuvînt italianesc intraductibil, care a început să fie folosit și la noi, e trăsătura caracteristică primelor opere. E rodul zburdălniciei pline de avînt a talentului tînăr, zburdălnicie ce se trezește uneori și mai tîrziu, în unele ceasuri fericite, dar acest *brio* nu mai pornește atunci din inima artistului ; și în loc să se reverse asupra operei, ca flăcările unui vulcan, vine dinafară, datorită feluritelor împrejurări, dragostei, rivalităților, uneori urei, și de cele mai multe ori cerințelor imperioase ale gloriei.

Grupul lui Wenceslas era, față de operele sale viitoare, ceea ce este *Nunta Fecioarei* față de întreaga operă a lui Rafael, primul pas pe care îl face talentul cu o neîntrecută gingășie, cu vioiciunea și plinătatea surî-

zătoare a copilăriei, ca o forță ascunsă sub formele roz-albe, presărate de gropițe ce răspund ca niște ecouri la râsul mamei. Se zice că prințul Eugen a plătit patru sute de mii de franci pe tabloul acesta, care poate valora și un milion într-o țară în care se găsesc puține opere de Rafael, dar nimeni n-ar da un preț atît de mare pe cea mai frumoasă frescă, cu toate că este mult superioară ca valoare artistică.

Hortense își stăpîni entuziasmul, gîndindu-se la ce sumă se ridicau economiile ei, și îl întrebă pe negustor cu un aer nepăsător :

— Cît costă asta ?

— O mie cinci sute de franci, răspunse negustorul aruncînd o privire plină de înțeles unui tînăr ce stătea pe un scăunăș într-un colț.

Tînărul rămase înmărmurit văzînd capodopera vie a baronului Hulot. Hortense, astfel prevenită, îl recunoscu pe artist după roșeața ce-i îmbujoră obrajii îngălbeniți de suferință ; văzu strălucind în ochii săi cenușii o scînteie aprinsă de întrebarea ei ; îi privi chipul slab și scofîlcit ca de schimnic ; îi plăcură nespus gura-i roză, bine conturată, bărbia delicată și părul castaniu cu fir mătăsos cum îl au slavii.

— Dacă ar costa o mie două sute de franci, răspunse ea, ți-aș spune să mi-l trimiți acasă.

— E un lucru antic, domnișoară, obiectă negustorul, care, la fel ca toți confrății săi, credea că a spus totul cu acest *nec plus ultra*⁵⁹ al vînzătorilor de vechituri.

— Mă iartă, domnule, dar e făcut anul acesta, răspunse ea liniștită, și am venit tocmai să te rog, dacă ne înțelegem din preț, să-l trimiți și pe artist, căci am putea să-i procurăm cîteva comenzi mai însemnate.

— Dacă-i dau lui o mie două sute de franci, mie ce-mi mai rămîne ? Trăiesc din negustorie, zise omul cu blîndețe.

— A ! da, e adevărat, exclamă copila, și pe fața ei trecu o expresie de dispreț.

— Luați-l, domnișoară ! Mă înțeleg eu pe urmă cu negustorul, strigă livonianul, ieșindu-și din fire.

Sînt autorul grupului, adăugă el fermecat de frumusețea îngerească a Hortensei și de dragostea ce-o arăta pentru artă ; de zece zile vin de trei ori pe zi aici

să văd dacă se găsește cineva să-i prețuiască valoarea și să-l cumpere. Sînteți prima mea admiratoare, luați-l !

— Vino peste o oră, domnule, împreună cu negustorul... Iată cartea de vizită a tatălui meu, îi spuse Hortense.

Apoi, în timp ce negustorul trecuse într-o cameră alăturată ca să învelească statuia cu o pînză, îi șopti, spre marea uimire a artistului, care crezu că visează :

— Te sfătuiesc spre binele dumitale, domnule Wenceslas, să nu arăți nimănui cartea aceasta de vizită, și mai cu seamă să nu dezvălui domnișoarei Fischer, care-i verișoara noastră, numele cumpărătorului.

La cuvintele „verișoara noastră” artistul rămase năucit, i se păru că s-a deschis cerul și că vede în fața sa o Evă căzută de-acolo. Visase la verișoara frumoasă, de care-i vorbise Lisbeth, tot așa cum Hortense visa la iubitul verișoarei ei și se gîndise, văzînd-o intrînd : „Ah, de-ar fi ca dînsa !”

Vă puteți închipui ce privire înflăcărată schimbă amîndoi, căci îndrăgostiții virtuoși nu sînt în stare de nici o prefăcătorie.

— Dar ce Dumnezeu faci aici ? o întrebă baronul pe fiica sa.

— Mi-am cheltuit cei o mie două sute de franci, economiile mele ; să mergem.

Îl luă iarăși de braț pe tatăl său, care repetă : „O mie două sute de franci” !

— Ba chiar o mie trei sute !... dar ai să-mi împrumuți tu diferența.

— Și... și pe ce ai putut cheltui o sumă atît de mare în dugheana asta ?

— Ei, află atunci că suma nu-i atît de mare dacă la prețul ăsta mi-am găsit un bărbat, răspunse fericită Hortense.

— Un bărbat în prăvălia asta ?

— Ascultă, tăticule, te-ai împotrivi să mă mărit cu un mare artist ?

— Nu, copila mea. În vremea de azi, un mare artist e un prinț fără titlu ; e gloria și bogăția, care-s cele mai de seamă calități sociale, după virtute, adăugă el cu un ton de respect cam ipocrit.

— Bineînțeles, zise Hortense. Și ce părere ai despre sculptură ?

— E o meserie foarte ingrată, rosti Hulot dînd din cap. Trebuie, pe lîngă mult talent, și multă protecție, căci guvernul e singurul consumator. E o artă fără posibilități de desfacere, astăzi cînd nu mai există nici averi mari, nici palate moștenite, nici majorat⁶⁰, nimic din viața largă de odinioară. Nu ne mai putem împodobi casele decît cu tablouri mici, cu statuete ; de aceea, artele vor fi silite să tindă către *mic*.

— Dar un mare artist, care și-ar putea plasa lucrările... urmă Hortense.

— Asta ar fi soluția problemei.

— Și dacă ar avea și protecție ?

— Ar fi și mai bine.

— Și nobil ?

— Nu, zău !

— Conte.

— Și sculptează !

— E sărac !

— Și se bizuie pe averea domnișoarei Hortense Hulot ? întrebă zeflemitor baronul, uitîndu-se în ochii fiicei sale cu o privire de inchizițor.

— Artistul acela mare, contele care sculptează, a văzut-o chiar adineaori pe fiica dumitale pentru prima oară în viața lui și numai cinci minute, domnule baron, rosti liniștită Hortense. Știi, dragă tăticule, ieri, pe cînd erai la Cameră, mama a leșinat. Deși pretinde că a fost numai un leșin nervos, eu cred că la mijloc e altceva ; vreo supărare ascunsă din pricină că n-a izbutit mărițișul meu, căci mi-a spus că vrînd să scapi de mine...

— Te iubește prea mult ca să fi folosit astfel de vorbe...

— Puțin parlamentare, adăugă Hortense rîzînd ; nu, nu s-a slujit de cuvîntul acesta ; eu însă știu că o fată de măritat care nu se mărită e o povară pentru niște părinți cumsecade. Și mama e de părere că dacă s-ar prezenta un om energic și talentat, care s-ar mulțumi cu o zestre de treizeci de mii de franci, am fi cu toții fericiți ! În sfîrșit, socoate că trebuie să mă deprind cu gîndul unui trai modest și să nu mă las înșelată de visuri prea frumoase... Asta înseamnă că nu se mai face căsătoria și că am rămas fără zestre.

— Mama ta e o femeie bună și neprețuită, un suflet nobil, zise tatăl, umilit pînă în adîncul sufletului și bucurîndu-se totodată de această destăinuire.

— Ieri mi-a spus că-i dai voie să-și vîndă diamantele ca să mă pot mărita ; dar eu doresc să-și păstreze diamantele și aș vrea să-mi gălesc singură soțul. Cred că am și găsit un pretendent care i-ar conveni și mamei...

— Aici, în piața Carrousel !... într-o singură dimineață ?

— O, tată, *răul are rădăcini mai adînci*, răspunse ea cu șiretenie.

— Haide, fetițo, destăinuiește-i tatei ce s-a întîmplat, o îndemnă el cu un aer dezmiardător, ascunzîndu-și îngrijorarea.

După ce baronul îi făgădui că-i va păstra taina, Hortense îi povesti pe scurt cele aflate de la verișoara Bette. Și, ca să-l convingă că presupunerile îi erau întemeiate, după ce ajunseră acasă îi arătă faimoasa pecete. Tatăl admiră iscusința de care dau dovadă fețele cînd sînt minate de instinct, recunoscînd în sinea lui cît de simplu era planul pe care dragostea ideală îl insuflase într-o singură noapte acestei fete nevinovate.

— Ai să vezi îndată capodopera pe care am cumpărat-o, trebuie s-o aducă chiar acum negustorul, și cu el vine și Wenceslas... Cel care-i în stare să modeleze un asemenea grup e sortit să facă avere ; ar trebui să-l ajuți să capete comanda unei statui, și apoi un loc la Institut...

— O iei cam repede ! exclamă tatăl. Dacă ar fi după tine, v-ați și căsători în termenul legal de unsprezece zile...

— Trebuie să aștepti unsprezece zile ? întrebă ea rîzînd. Doar m-am îndrăgostit de el în cinci minute, cum te-ai îndrăgostit și dumneata de mama, văzînd-o, iar el mă iubește ca și cînd ne-am cunoaște de doi ani. Da, spuse ea, la un gest pe care-l făcu tatăl ei, am citit zece volume de dragoste în ochii lui. V-ați mai împotrivi, dumneata și mama, să-l iau de bărbat, dacă s-ar dovedi un om de geniu ? Sculptura este cea dintîi dintre arte ! strigă ea bătînd din palme și sărînd prin casă. Știi ce, am să-ți mai destăinuiesc ceva...

— Mai este și altceva ?... se miră tatăl zîmbînd.

Flecăreala aceasta copilărească și nevinovată îl liniștise pe deplin.

— O mărturisire de cea mai mare însemnătate, adăugă ea. Îl iubeam și înainte de a-l cunoaște, dar de o oră de când l-am văzut sînt nebună după el !

— Cam prea nebună, făcu baronul, care se bucura văzînd pasiunea aceasta atît de naivă.

— Să nu mă pedepsești pentru încrederea ce ți-o arăt, replică ea. E atît de bine să poți spune fără sfială unei inimi calde de părinte : „Iubesc și sînt fericită că iubesc !” Ai să-l vezi pe Wenceslas ! Ce frunte plină de melancolie !... ochi cenușii în care strălucește soarele geniului !... și cîtă distincție ! Crezi că Livonia e o țară frumoasă ?... Verișoara Bette să-i fie soție, ea care ar putea să-i fie mamă ?... Ar însemna o crimă ! Cît sînt de geloasă de tot ce-a făcut pentru el ! Cred că n-are s-o bucure căsătoria mea.

— Ascultă, îngerașule, să-i mărturisim totul mamei tale, zise baronul.

— Ar trebui să-i arăt pecetea, și i-am făgăduit verișoarei să n-o trădez, căci se teme de glumele mamei, răspunse Hortense.

— Ai scrupule în ce privește pecetea, dar nu te sfiiești să-i furi verișoarei tale iubitul.

— Făgăduiala privește pecetea, nu și autorul.

Întîmplarea aceasta, de o simplitate patriarhală, se potrivea destul de bine cu situația, necunoscută de alții, a familiei ; de aceea, baronul, arătîndu-se bucuros de încrederea ce i-o arătase fata, îi spuse că de aici înainte trebuia să lase toate în grija înțelepciunii părintești.

— Înțelegi, copila mea, nu-i treaba ta să te asiguri dacă iubitul verișoarei tale e conte, dacă are acte în regulă și dacă purtarea lui e onorabilă... Cît despre verișoara ta, a refuzat cinci претенденти cînd era cu douăzeci de ani mai tînără ; n-o să fie asta o piedică, las' pe mine.

— Ascultă, tată : dacă vrei să mă vezi măritată, să nu pomenești nimic verișoarei despre îndrăgostitul nostru pînă în clipa cînd vom semna contractul de căsătorie... De șase luni o tot întreb despre asta !... Știi, simt la ea ceva de neînțeles...

— Ce ? întrebă tatăl intrigat.

— Parcă se uită cam urît cînd mă interesez prea mult de iubitul ei, chiar cînd o fac în glumă. Informează-te

despre el, dar lasă-mă să mă descurc singură. Să ai încredere în mine ; vezi că nu-ți ascund nimic.

— Domnul a spus : „Lăsați copiii să vină la mine !” ; tu ești însă unul dintre aceia care vin mereu, spuse cu o urmă de ironie baronul.

După masă fură anunțați negustorul, artistul și grupul. Îmbujorarea ce încinse brusc obrajii fetei o neliniști în prima clipă pe baroană, apoi o făcu să fie grijulie. Tulburarea Hortensei, privirile-i înflăcărate îi dezvăluiră număidecît taina pe care inima tinerei fete n-o putea ascunde.

Contele Steinbock, în haină neagră, îi păru baronului un tânăr deosebit de distins.

— Ai putea să faci o statuie de bronz ? îl întrebă el luînd în mînă grupul.

După ce-l admiră, îl trecu soției sale, care nu se pricepea de loc la sculptură.

— Nu-i așa, mamă, că-i minunat ? șopti Hortense la urechea baroanei.

— O statuie, domnule baron ? E mult mai ușor de făcut decît o pendulă ca asta, pe care dumnealui a fost atît de drăguț s-o aducă aici, răspunse artistul la întrebarea baronului.

Negustorul tocmai punea pe bufetul din sufragerie modelul în ceară al celor douăsprezece ore pe care Cupidonii încercau să le oprească.

— Lasă-mi mie pendula, zise baronul înmărmurit de frumusețea acestei opere, căci vreau s-o arăt miniștrilor de Interne și de Comerț.

— Cine-i tânărul acesta care te interesează atît de mult ? o întrebă baroana pe fata ei.

— Un artist destul de bogat pentru a-și exploata singur acest model ar putea cîștiga cu el o sută de mii de franci, spuse negustorul cu un aer de cunoscător și totodată misterios, văzînd privirile pe care și le aruncau cei doi tineri. E de ajuns să vinzi douăzeci de bucăți a opt mii de franci una, căci montarea fiecărui exemplar ar costa trei mii de franci ; apoi, numerotînd toate exemplarele și distrugînd modelul, nu-i greu de găsit douăzeci de amatori care să fie încîntați să aibă numai ei o astfel de lucrare.

— O sută de mii de franci ! exclamă Steinbock, uitându-se pe rînd la negustor, la Hortense, la baron și baroană.

— Da, o sută de mii de franci ! repetă negustorul, și, dacă aș fi de ajuns de bogat, vi l-aș cumpăra eu cu douăzeci de mii de franci ; căci, distrugînd originalul, rămîn singurul proprietar... Dar capodopera aceasta ar trebui să fie cumpărată de vreun prinț din cei mari, cu treizeci sau patruzeci de mii de franci, ca să-și împodobească salonul. Nimeni n-a izbutit încă să creeze în domeniul artistic o pendulă care să mulțumească totodată și pe burghez și pe negustor, și opera de față, domnule, e dezlegarea acestei probleme atît de grele...

— Iată comisionul dumatăle, îi spuse Hortense punînd cinci monede de aur în palma negustorului care se retrase.

— Să nu vorbești nimănui de vizita aceasta, îi zise negustorului artistul, ajungîndu-l din urmă la ușă. Dacă te întreabă cineva unde am dus grupul, spune că la ducele d'Hérouville, vestitul amator de artă care locuiește în strada Varennes.

Negustorul dădu din cap în semn de încuviințare.

— Care-i numele dumatăle ? întrebă baronul cînd artistul se întoarse.

— Conte Steinbock.

— Ai acte care s-o dovedească ?

— Da, domnule baron, am în limba rusă și germană, dar nu sînt legalizate...

— Crezi că ai putea face o statuie de trei metri ?

— Desigur.

— Bine, atunci, dacă persoanele cu care am să mă sfătuiesc îți vor prețui lucrările, voi putea obține pentru dumneata comanda statuii ce se va ridica marelui Montcornet pe mormîntul de la Père-Lachaise. Ministerul de Război și foștii ofițeri din garda imperială contribuie cu o sumă destul de însemnată ca să avem dreptul să ne alegem singuri artistul.

— O, domnule, ar da norocul peste mine ! rosti Steinbock coplesit de-atîta fericire ce-i venea dintr-o dată.

— Să n-ai nici o grijă, răspunse binevoitor baronul, dacă cei doi miniștri cărora le voi arăta grupul și modelul de pendulă vor fi încîntați de creațiile dumatăle, cariera ți-e ca și asigurată...

Hortense strîngea cît putea de tare brațul tatălui ei.

— Adu-mi hîrțiile dumitale și nu pomeni nimănui nimic despre speranțele pe care le ai, nici chiar bătrînei noastre verișoare Bette.

— Lisbeth ? strigă doamna Hulot, care înțelegea acum scopul urmărit, fără să poată bănuî însă mijloacele.

— V-aș putea dovedi priceperea mea făcînd bustul doamnei... adăugă Wenceslas.

Izbit de frumusețea doamnei Hulot, artistul își purta ochii de la mamă la fată.

— Vezi, domnule, s-ar putea ca viața să-ți surîdă de acum înainte, zise baronul deplin cucerit de înfățișarea fină și distinsă a contelui Steinbock. Te vei convinge în curînd că nimeni la Paris nu-și irosește zadarnic talentul și că totdeauna munca stăruitoare își află răsplata.

Roșind, Hortense îi întinse tînărului o drăgălașă pungă algeriană cu șaizeci de monede de aur. Artistul, rămas totuși gentilom, răspunse la îmbujorarea Hortensei cu aceeași sfială ușor de interpretat.

— Nu cumva sînt primii bani pe care-i primești pentru munca dumitale ? întrebă baroana.

— Da, doamnă, pentru munca mea artistică, dar nu pentru truda mea, căci am muncit și ca lucrător..

— Atunci să nădăjduim că banii fetei mele au să-ți poarte noroc ! îi spuse doamna Hulot.

— Și ia-i fără nici o grijă, adăugă baronul văzînd că Wenceslas ținea în mînă punga așa cum o primise. Banii aceștia îi vom lua înapoi de la vreun mare personaj sau poate chiar de la un prinț, care ni-i va întoarce cu dobîndă înzecită ca să pună mîna pe o operă încîntătoare.

— O, tată, țin prea mult la ea ca s-o cedez cuiva, chiar prințului moștenitor !

— Aș putea face pentru domnișoara un grup și mai frumos.

— Dar nu va mai fi același, răspunse ea.

Apoi, parcă rușinată că vorbise prea mult, se duse în grădină.

— Cînd mă voi întoarce acasă, am să distrug tiparul și modelul, zise Steinbock.

— Ne-am înțeles, îmi aduci hîrțiile și vei afla cît de curînd de mine, dacă vei corespunde părerii ce mi-am făcut-o despre dumneata.

Auzind această frază, artistul înțelese că trebuia să se retragă. După ce le salută pe doamna Hulot și pe Hortense, care se întorsese anume din grădină ca să-i primească salutul, se duse să se plimbe în Tuileries, ne-fiind în stare, neîndrăznind să se înapoieze în mansarda unde-l aștepta tiranul său, ca să-l chinuiască cu întrebările și să-i smulgă taina.

Iubitul Hortensei își făurea în închipuire sute de statui și de compoziții ; se simțea în stare să cioplească singur marmura, ca și Canova ⁶¹, care, plătind fiind, ca și dînsul, era să-și piardă viața din pricina aceasta. Plutea în al nouălea cer, ridicat de Hortense, care însemna pentru el inspirația întruchipată.

— Ei, dar ce înseamnă asta ? zise baroana, către fiică-sa.

— Află, dragă mamă, că cel pe care l-ai văzut nu-i altul decît iubitul verișoarei Bette, care, nădăjduiesc, va fi de aci înainte al meu... Dar închide ochii și prefă-te că nu știi nimic... Vai, Doamne, eu care voiam să mă feresc de tine, și uite că am început să mă spovedesc...

— Atunci, la revedere, copii, spuse cu însuflețire baronul, îmbrățișîndu-și fata și soția ; voi trece poate s-o văd pe Capră, de la care voi afla multe lucruri despre tînărul acesta.

— Fii prudent, tată, repetă Hortense.

— O ! copilă dragă ! exclamă baroana cînd Hortense își sfîrși de povestit poemul 'al cărui ultim cînt era aventura din dimineața aceea, fetița mea scumpă, cea mai mare vicleană din lume e tot naivitatea !

Pasiunile adevărate își au instinctul lor. Poftește-l pe un cunoscător să ia un fruct dintr-o farfurie ; nu se va înșela și, chiar fără să se uite, va pune mîna pe cel mai bun. Tot astfel, lăsați fetele cumînți să-și aleagă singure soțul ; dacă au posibilitatea să-l obțină pe cel ales, arareori se vor înșela. Natura nu dă greș. Opera naturii în privința aceasta se numește : iubire de la prima vedere. Iar în dragoste, prima vedere e pur și simplu cea de-a doua vedere, a premuniției.

Mulțumirea baroanei, deși ascunsă sub învelișul demnității materne, era tot atît de mare ca și aceea a fetei ; căci, din cele trei posibilități de a o mărita pe Hortense de care-i vorbise Crevel, cea mai nimerită, după cum

credea ea, părea că izbuteste. În aventura aceasta vedea răspunsul providenței la rugile sale fierbinți.

Prizonierul domnișoarei Fischer, nevoit în cele din urmă să se înapoieze acasă, se gîndi că ar fi mai bine să-și ascundă bucuria de îndrăgostit sub mulțumirea artistului încîntat de primul său succes.

— Victorie ! am vîndut grupul, mi l-a cumpărat ducele d'Hérouville, care mi-a făgăduit să-mi dea de lucru, strigă el aruncînd cei o mie două sute de franci aur pe masa fetei bătrîne.

E lesne de înțeles că își păstrase punga Hortensei, ascunzînd-o la pieptul său, în dreptul inimii.

— Bine c-a dat Dumnezeu, răspunse Lisbeth, căci m-am spetit de atîta lucru. Vezi, băiete, banii vin tare greu în meseria pe care ți-ai ales-o ; sînt primii bani pe care-i cîștigi, și se împlinesc cinci ani de cînd te omori muncind ! Banii aceștia abia ajung să acopere suma pe care am cheltuit-o cu tine de cînd am făcut polița ce-mi garantează economiile. Dar fii fără grijă, adăugă ea după ce numără monedele, tot pentru tine îi voi cheltui. Sîntem asigurați pe un an. Într-un an, vei putea să-ți achiți datoriile și să strîngi o sumă bunicică, dacă îți va merge mereu la fel.

Văzînd că șiretlicul său izbutise, Wenceslas începu să născocească verzi și uscate despre ducele d'Hérouville.

— Vreau să-ți fac haine negre, moderne, și să-ți înnoiesc rufăria, căci trebuie să fii bine îmbrăcat cînd te duci la protectorii tăi, îi spuse Bette. Și apoi, acum ai nevoie de un apartament mai mare, mai prezentabil decît mansarda asta mizerabilă. Va trebui să-l mobilăm frumos !... Ce vesel ești ! nu te mai recunosc, adăugă ea privindu-l cercetătoare.

— Au fost de părere că grupul meu e o capodoperă.

— Ei, cu atît mai bine ! Fă cît mai multe, continuă ființa aceasta uscată și prozaică, care nu era în stare să înțeleagă bucuria triumfului sau frumusețea în artă. Nu-ți mai bate capul cu un lucru vîndut, mai bine născocește altceva pentru vînzare. Ai cheltuit două sute de franci cu afurisitul tău de *Samson*, fără să mai pun la socoteală timpul și munca. Pendula pe care trebuie s-o dai la montat are să te coste peste două mii de franci. Ascultă-mă pe mine : ar trebui să isprăvești grupul cu cei doi băieți care încununează fetița cu albăstrițe, asta

o să-i dea gata pe parizieni. În drum spre domnul Crevel am să trec pe la domnul Graff, croitorul... Urcă-te la tine și lasă-mă să mă îmbrac.

A doua zi, baronul, mistuit de patimă pentru doamna Marneffe, se duse s-o vadă pe verișoara Bette, care ră-mase uimită cînd deschise ușa și-l văzu, căci nu mai fu-sese niciodată pe la ea. De aceea își spuse în sinea ei : „Oare Hortense rîvnește la iubitul meu ?”... căci în ajun aflase de la domnul Crevel că plănuita căsătorie cu consilierul de curte se stricase.

— Dumneata aici, vere ? Vii pentru prima oară în viața dumatăle să mă vezi, și, fără îndoială, nu de dragul ochilor mei frumoși ?

— Frumoși, ce-i drept, răspunse baronul, ai cei mai frumoși ochi ce mi-a fost dat să văd...

— De ce-ai venit ? Uite, mi-e rușine să te primesc în cocioaba mea.

Apartamentul verișoarei Bette era alcătuit din două încăperi : prima servea totodată de salon, de sufragerie, de bucătărie și de atelier. Era mobilată ca o odaie de lucrător înstărit : scaune de lemn de nuc cu tăblii de pai împletit, o măsuță de sufragerie tot de nuc, o masă de lucru, gravuri colorate cu rame de lemn ars, perdele de muselină la ferestre, un dulap mare de nuc, podele bine lustruite, strălucind de curățenie, și nicăieri un fir de praf ; dar totul într-un colorit rece, ca un tablou de Terburg ⁶² din care nu lipsea nimic, nici chiar tonalitatea cenușie ce i-o dădea tapetul care fusese cîndva albastru, iar acum ajunsese de culoarea inului. În dormitor nu intrase nimeni niciodată.

Baronul observă totul dintr-o ochire, văzu pecetea mediocrității pe fiecare lucru, de la soba de fontă pînă la uneltele de gospodărie, și se simți cuprins de greață, gîndind în sinea lui : „Deci asta-i virtutea !”

— De ce am venit ? răspunse el cu voce tare. Ești o fată prea deșteaptă ca să nu ghicești pînă la urmă, așa că mai bine îți spun de la început, exclamă el, așezîndu-se și dînd puțin la o parte perdeaua de muselină plisată ca să arunce o privire în curte. Se află în casa aceasta o femeie foarte nostimă...

— Doamna Marneffe ! Aha ! făcu ea, pricepînd numai decît. Dar Josépha ?

— Vai ! verișoară, s-a sfârșit cu Josépha !... M-a dat afară, ca pe o slugă !

— Și ai vrea poate... ? întrebă verișoara privindu-l pe baron cu demnitatea unei mironosițe care se simte jig-nită dinainte.

— Deoarece doamna Marneffe e o femeie foarte onorabilă, soție de funcționar, cu care te poți întâlni fără să te compromiți, continuă baronul, aș vrea să legi prietenie cu ea. A ! Fii liniștită, are să se poarte cît se poate de prevenitor cu verișoara domnului director.

În clipa aceea auziră pe scară un foșnet de fuste și un pas ușor de femeie purtînd ghetе de cea mai fină calitate. În capul scării, zgomotul încetă. După ce ciocăni de două ori în ușă, doamna Marneffe își făcu apariția.

— Iartă-mă, domnișoară, că am dat buzna la dumneata ; ieri, cînd am venit să-ți fac o vizită, nu te-am găsit acasă ; sîntem vecine, și, de-aș fi știut că ești verișoara domnului consilier de stat, de multă vreme ți-aș fi cerut protecția. L-am văzut pe domnul director cînd a intrat, și atunci mi-am permis să vin ; soțul meu, domnule baron, mi-a vorbit de un tabel de mișcare a personalului care va fi supus mîine ministrului.

Părea că este emoționată, că palpită ; dar pur și simplu urcase scările în fugă.

— Nu-i nevoie să veniți la mine pentru o rugăminte, frumoasă doamnă, vă cer eu permisiunea să vă vizitez !

— Dacă domnișoara ne dă voie, poftiți ! spuse doamna Marneffe.

— Du-te, vere, am să vin și eu, zise cu viclenie verișoara Bette.

Pariziana se bizuise într-atît pe vizita și înțelegerea domnului director, încît nu numai că se gătise potrivit unei asemenea întrevederi, dar făcuse o găteală de zile mari și apartamentului. Dis-de-dimineată pusese peste tot flori cumpărate pe datorie. Marneffe o ajutase pe nevastă-sa să curețe mobilele, să lustruiască pînă și cele mai mici obiecte, periind și scuturînd peste tot. Valérie voia să apară într-un decor plin de prospețime, ca să placă domnului director și să-l cucerească îndeajuns ca să-și poată îngădui să fie crudă, să-l momească ca pe un copil, folosind mijloacele tacticii moderne. Îl cîntărise bine pe Hulot. Dă-i un răgaz de douăzeci și patru de

ore unei pariziene la ananghie și-ți va răsturna un întreg minister.

Bărbatul acesta din vremea Imperiului, obișnuit cu viața de odinioară, nu cunoștea șiretlicurile amorului modern și noile scrupule, feluritele conversații născocite de la 1830 încoace, în care *sărmana femeie slabă* ajunge să fie privită ca o victimă a poftelor amantului ei, ca o soră de caritate ce pansează rănilor, ca un înger care se devotează. Această *nouă artă a iubirii* se folosește de o cantitate enormă de cuvinte evanghelice pentru scopuri diavolești. Pasiunea e o mucenicie. Și una și alta au o năzuință către ideal, către infinit, vrînd să se înalțe prin dragoste. Toate vorbele frumoase nu sînt decît un pretext pentru a pune în dragoste mai multă înflăcărare și a se dăruia cu mai multă pasiune ca în trecut. Ipocrizia aceasta, pecetea timpului nostru, a distrus cavalerismul. Cei doi îngeri se poartă ca doi diavoli, dacă pot. Între două războaie, dragostea nu mai avea timp să se analizeze, și în 1809 mergea tot atît de repede la țintă ca și Imperiul la victorii. Dar, în timpul Restaurației, chipeșul Hulot, începînd iarăși să se țină de femei, își consolase cîteva foste prietene căzute ca niște aștri stinși de pe firmamentul politic, și apoi, îmbătrînind, încăpuse pe mîna unor curtezane ca Jenny Cadine și Josépha.

Aflînd isprăvile din trecut ale directorului, pe care soțul ei i le povestise pe îndelete după ce culesese cîteva informații de prin birouri, doamna Marneffe se pregătise de atac. Intrucît această comedie sentimentală la modă putea să aibă farmecul noutății pentru baron, Valérie se hotărîse pentru ea, și putem spune că felul cum își încercase puterea, în dimineața aceea, îi îndreptătea toate nădejdlile. Datorită manevrelor ei sentimentale și romantice, Valérie dobîndi pentru soțul ei, fără să fi făgăduit nimic, locul de subșef și crucea Legiunii de Onoare.

Acest război în miniatură se desfășură cu multe mese la *Rocher de Cancale*, spectacole și nenumărate daruri, mantile, eșarfe, rochii și bijuterii. Apartamentul din strada Doyenné era neplăcut; baronul plănuia în ascuns să mobileze unul splendid în strada Vanneau, într-o casă modernă, încîntătoare.

Domnul Marneffe căpătă o gratificație și un concediu de cincisprezece zile, pentru luna următoare, ca să se

ducă în oraşul său natal să-şi aranjeze nişte treburi. Drept care, domnul Marneffe se gîndi să facă o mică excursie în Elveţia, ca să studieze sexul frumos.

Deşi preocupat de protejata lui, baronul Hulot nu-şi uitase nici protejatul. Ministrul de Comerţ, contele Popinot, era mare amator de artă : plăti două mii de franci pe un exemplar din grupul *Samson*, cu condiţia ca tiparul să fie distrus, să nu mai existe altul în afară de exemplarul lui şi cel al domnişoarei Hulot. Această lucrare stîrni admiraţia unui prinţ, care comandă pendula, văzînd modelul ce-i fusese adus ; oferi treizeci de mii de franci ; lucrarea însă trebuia să rămînă unică. Artiştii consultaţi, printre care se număra şi Stidmann, declarară că autorul acestor două opere era în măsură să execute o statuie. Îndată, mareşalul prinţ de Wissembourg, ministru de Război şi preşedinte al comitetului de subscripţie pentru monumentul mareşalului Montcornet, ţinu un consiliu, hotărînd ca execuţia să fie încredinţată lui Steinbock. Contele de Rastignac, pe atunci subsecretar de stat, voi să aibă o operă a artistului a cărui glorie creştea în aclamaţiile rivalilor săi. Cumpără de la Steinbock încîntătorul grup al celor doi băieţi încununînd o fetiţă şi îi făgădui un atelier la depozitul de marmură al statului, care, după cum se ştie, se află la Gros-Caillou.

Şi astfel veni succesul, un succes cum se întîmplă numai la Paris, adică un succes nebun, gata să-i zdrobească pe cei care nu sînt destul de puternici să-i facă faţă, ceea ce, între noi fie zis, se întîmplă adeseori. În ziare şi reviste se vorbea de contele Wenceslas Steinbock, fără ca el sau domnişoara Fischer să fi aflat ceva. În fiecare zi, îndată ce domnişoara Fischer pleca la masă, Wenceslas se ducea la baroană. Îşi petrecea acolo o oră sau două, în afară de ziua în care trebuia să vină Bette. Această situaţie dură cîteva zile.

Baronul, care se convinsese de însuşirile şi de starea civilă a contelui Steinbock, baroana, încîntată de firea şi felul lui de a se purta, Hortense, mîndră de dragostea ei consfinţită, de gloria pretendentului ei, vorbeau acum pe faţă despre căsătorie ; în sfîrşit, artistul era în culmea fericirii, cînd o indiscreţie a doamnei Marneffe fu cît pe ce să strice totul. Şi iată cum.

Lisbeth, pe care baronul dorea să o împrietenească cu doamna Marneffe pentru a afla tot ce se petrece în casa acesteia, fusese de mai multe ori la masă la Valérie, care, la rîndul ei, vrînd să cunoască situația din familia Hulot, îi arăta multă simpatie fetei bătrîne. Valérie se gîndi s-o poștească pe domnișoara Fischer la inaugurarea noului său apartament, în care urma să se instaleze. Fata bătrînă, bucuroasă că mai găsisese o casă unde să fie invitată la masă și încîntată de doamna Marneffe, o îndrăgise. Dintre toți cei cu care avea legături de prietenie, nimeni nu-și dăduse atîta osteneală față de ea. Într-adevăr, doamna Marneffe, copleșind-o pe domnișoara Fischer cu atenții delicate, era, ca să zicem așa, față de ea, ceea ce verișoara Bette era față de baroană, de domnul Rivet, de Crevel, în sfîrșit față de toți cei care o primeau la masă. Soții Marneffe stîrniseră mai cu seamă compătimirea verișoarei Bette, lăsînd-o să vadă marea strîmtorare în care se aflau și pe care o îmbrăcau, ca de obicei, în culorile cele mai frumoase : prieteni nerecunoscători pe care-i ajutaseră, boli, o mamă, doamna Fortin, căreia i se ascunsese disperata ei stare materială și care murise cu credința că mai e încă bogată, datorită sacrificiilor de necrezut făcute de ei etc.

— Bieții oameni ! spunea ea vărului Hulot, bine faci că-i ajuți, căci într-adevăr o merită. ; sînt atît de curajoși și atît de buni ! Din salariul acela de subșef, de o mie de taleri pe an, de-abia au cu ce trăi ; sînt plini de datorii de cînd a murit mareșalul Montcornet ! E o barbarie din partea guvernului să silească un funcționar cu nevastă și copil să trăiască la Paris cu o leafă de două mii patru sute de franci.

Astfel, tînăra femeie, care se prefăcea că-i este prietenă povestindu-i toate, cerîndu-i sfatul, lingușind-o și pîrînd a se lăsa îndrumată de ea, ajunsese în scurt timp să-i fie mai dragă excentricei verișoare Bette decît toate rudele ei.

Baronul, admirînd la doamna Marneffe decența, buna creștere și manierele pe care nu le întîlnise nici la Jenny Cadine, nici la Josépha și nici la prietenele lor, se lăsase, în mai puțin de o lună, cuprins de o patimă tîrzie, nesăbuită, ce părea totuși plină de cumințenie. Într-adevăr, de data aceasta nu întrezărea nici bătaia de joc, nici orgiile, nici cheltuielile nebunești, nici depravarea,

nici disprețul față de orînduielile sociale și nici spiritul de independență care fuseseră pricina tuturor nenorocirilor sale cît timp trăise cu actrița și cu cîntăreața. Scăpase de asemenea și de lăcomia curtezanei, care se putea asemui cu setea nisipului.

Doamna Marneffe, care îi era acum prietenă și confidentă, făcea tot felul de mofturi ciudate cînd trebuia să primească de la el un lucru cît de neînsemnat. Înțeleg slujbe, gratificații și tot ce poți să ne obții de la guvern ; dar nu dezonora femeia pe care pretinzi că o iubești, spunea Valérie ; altminteri n-o să te mai cred... Și-mi place să te cred, adăuga ea dînd ochii peste cap asemenea sfintei Tereza cătînd galeș spre cer.

Ori de cîte ori îi aducea vreun dar, trebuia să lupte ca și cum ar fi fost vorba de o cetate de cucerit și de o încălcare a conștiinței. Bietul baron recurgea la tot felul de șiretlicuri pentru orice fleac, foarte scump de altfel, pe care i-l dăruia, felicitîndu-se că găsise în sfîrșit o ființă virtuoasă, că-și văzuse visurile împlinite. În menajul acesta primitiv (cum zicea el), baronul era un zeu, ca și la el acasă. Părea că domnului Marneffe nici prin gînd nu i-ar trece că Jupiterul ministerului său ar avea intenția să pogoare într-o ploaie de aur asupra nevastei sale și făcea pe valetul augustului său șef.

Doamna Marneffe, în vîrstă de douăzeci și trei de ani, burgheză neprihănită și temătoare, floare ascunsă în strada Doyenné, nu cunoștea firește destrăbălările și lipsa de cuviință a curtezanelor care-i stîrneau baronului o nemaipomenită scîrbă, căci el nu gustase încă farmecul virtuții ce se apără, cu care-l desfăta sfioasa Valérie „de-a lungul rîului”, vorba cîntecului.

Astfel stînd lucrurile între Hector și Valérie, nu-i de mirare că ea aflase de la baron taina viitoareii căsătorii a marelui artist Steinbock cu Hortense. Între un îndrăgostit fără drepturi și o femeie care se hotărăște cu greu să-și ia un amant, se desfășoară tot felul de bătălii orale și morale în care vorba trădează gîndul, astfel precum într-un atac floreta capătă înflăcărarea spadei folosite în duel. Chiar și omul cel mai prudent urmează în acest caz pilda domnului de Turenne⁶³. Baronul îi dăduse a înțelege cîtă libertate de acțiune ar cîștiga prin căsătoria fetei sale, răspunzînd astfel dragăstoasei Valérie, care exclamase de nenumărate ori : „Nu înțeleg cum poate să

păcătuiască o femeie pentru un om care nu-i al ei trup și suflet". Pînă atunci, baronul jurase de mii de ori că de *douăzeci și cinci de ani* nu mai era nimic între el și doamna Hulot.

— Se zice că-i atît de frumoasă ! îi replică doamna Marneffe ; vreau dovezi.

— Le vei avea, spusese baronul, fericit că prietena lui își arăta o dorință care o compromitea.

— Dar cum ? Ar trebui să te am mereu lîngă mine, îi ceruse Valérie.

Hector fusese atunci silit să-și dezvăluie în strada Vanneau planurile sale în curs de înfăptuire, ca să-i arate iubitei sale că avea de gînd să-i închine și jumătatea de viață ce aparținea unei femei legitime, dacă presupunem că ziua și noaptea împart în chip egal traiul oamenilor civilizați. Putea să se despartă de soția sa în chip onorabil, zicea el, lăsînd-o singură după căsătoria fetei. Atunci baroana ar sta toată vremea la Hortense și la tinerii Hulot, și era sigur că soția sa se va supune.

— Iar pe urmă, îngerășule, viața mea adevărată și căminul meu vor fi în strada Vanneau.

— Doamne ! cum pui stăpînire pe mine !... exclamase atunci doamna Marneffe. Și bărbatul meu ?...

— Cine, lepădătura aceea ?

— E drept că pe lîngă dumneata... răspunsese ea rîzînd.

Aflîndu-i povestea, doamna Marneffe simți o poftă nebună să-l cunoască pe tînărul conte Steinbock ; poate că nădăjduia să capete vreo bijuterie, cît timp mai locuia sub același acoperiș. Curiozitatea aceasta îi displăcuse atît de mult baronului, încît Valérie jură să nu se uite niciodată la Wenceslas. Dar, după ce primise drept răsplată, pentru că renunțase la fantezia ei, un mic serviciu de ceai de porțelan vechi de Sèvres în nuanțe gingașe, rămase cu dorința întipărită în fundul inimii, scrisă ca într-un carnețel. De aceea, într-o zi, rugînd-o pe verișoara Bette să poftească pînă la ea, la o ceașcă de cafea, aduse vorba de iubitul acesteia, voind să afle dacă s-ar putea să-l vadă fără nici o primejdie.

— Draga mea, zise ea, căci își spuneau una alteia „dragă“, de ce nu mi l-ai prezentat încă pe iubitul tău ?... Știi că în scurt timp a ajuns celebru ?

— El, celebru ?

— Nu se vorbește decît de el !..

— Ei, asta-i ! exclamă Lisbeth.

— Are să execute statuia tatălui meu, și i-aș putea fi de mare folos pentru reușita lucrării, căci doamna Montcornet nu poate să-i împrumute, ca mine, o miniatură de Sain, înfățișîndu-l pe Montcornet tînăr și frumos, o capodoperă făcută în 1809, înainte de lupta de la Wagram, și dăruită sărmanei mele mame...

Sain și Augustin⁶⁴ dețineau deopotrivă sceptrul picturii în miniatură pe vremea Imperiului.

— Spui, dragă, că e vorba să facă o statuie ?... întrebă Lisbeth.

— De trei metri, comandată de Ministerul de Război. Ei, asta-i ! dar pe ce lume trăiești ? aflu noutatea de la mine ! Nu știi că guvernul vrea să dea contelui Steinbock un atelier și o locuință la Gros-Caillou, la depozitul de marmură ? Polonezul dumitale va fi numit poate director acolo, va avea o slujbă de două mii de franci și un inel în deget...

— Cum de ai aflat asta, cînd eu nu știu nimic ? întrebă în sfîrșit Lisbeth dezmeticîndu-se.

— Scumpă verișoară Bette, îi zise grațios doamna Marneffe, ești în stare de o prietenie devotată, pe viață și pe moarte ? Vrei să fim ca două surori ? Vrei să-mi juri că n-ai să ai secrete față de mine, tot așa cum n-am să am nici eu față de dumneata, să fii spionul meu și eu al dumitale ?... Dar mai cu seamă, vrei să-mi juri că n-ai să mă dai de gol, nici față de bărbatul meu, nici față de domnul Hulot, și n-ai să destăinuiești niciodată că eu ți-am spus...

Doamna Marneffe își întrerupse rolul ei de *picador*⁶⁵, înspăimîntată de înfățișarea verișoarei Bette. Chipul lorenei luase o înfățișare cumplită. Ochii ei negri și pătrunzători aveau ceva din imobilitatea ochilor de tigru. Chipul ei era asemenea unei măști de vrăjitoare. Strîngea din dinți ca să nu clănțane, scuturată toată de un tremur grozav. Strecurîndu-și mîna sub bonetă, își înfipse ghearele în păr de parc-ar fi vrut să-și sprijine capul devenit dintr-o dată prea greu. Ardea ! Și fumul incendiului care o pustia părea că îi iese prin toate zbîrciturile feței, ca prin niște crăpături deschise de o erupție vulcanică. Era un spectacol măreț.

— Ei, de ce te-ai oprit ? murmură ea cu glas înăbușit, am să fiu pentru dumneata ce-am fost pentru el. O ! mi-aș fi dat viața pentru el...

— Așadar, îl iubești ?

— Ca pe copilul meu !...

— Atunci, continuă doamna Marneffe răsuflînd ușurată, dacă-l iubești astfel, nu poți să fii decît fericită știindu-l fericit !

Lisbeth, drept răspuns, scutură iute din cap ca o nebună.

— Peste o lună se însoară cu nepoata dumitale.

— Cu Hortense ? strigă fata bătrînă plesnindu-se cu palma peste frunte și ridicîndu-se de pe scaun.

— A, va să zică îl iubești ? spuse doamna Marneffe.

— Micuțo, ne-am legat pe viață și pe moarte, zise domnișoara Fischer. Legăturile tale sufletești vor fi pentru mine sfinte, iar păcatele tale le voi lua drept virtuți, căci îmi vor fi de folos.

— Așadar trăiai cu el ? exclamă Valérie.

— Nu, voiam să-i fiu numai mamă...

— Atunci nu mai înțeleg nimic, adăugă Valérie, ar trebui să fii foarte mulțumită că face o căsătorie bună, căci nu ești nici trasă pe sfoară, nici înșelată. Iată-l că face carieră ! De altfel, ce să mai vorbim, totul s-a sfîrșit pentru dumneata. Artistul nostru se duce zilnic la doamna Hulot, la ora cînd dumneata pleci la masă...

„Adeline !... zise în sinea ei Lisbeth, o ! Adeline, ai să mi-o plătești, am să te fac s-ajungi mai urîtă ca mine !”

— Vai ! te-ai îngălbenit ca o moartă ! strigă Valérie. Ce se ascunde aici ?... Ah, proastă mai sînt ! mama și cu fata, de frică să nu le pui bețe în roate, se feresc de dumneata, continuă doamna Marneffe ; dar, dacă nu trăiești cu tînărul acesta, atunci, îți spun drept, draga mea, nu mai pricep nimic... e ceva tot atît de nepătruns ca și inima bărbatului meu...

— Ah ! nu poți să-ți închipui, rosti Lisbeth, nici nu poți să-ți închipui ce înseamnă uneltirile acestea ! E lovitura de grație ! Și am primit pînă acum destule lovituri care mi-au sfîșiat inima ! Dumneata nu știi că, de cînd mă cunosc, am fost sacrificată pentru Adeline ! Eu primeam lovituri, ea mîngîieri ! Eu eram îmbrăcată ca o cenușăreasă, ea ca o cucoană. Săpam la grădină, curățam zarzavat, în vreme ce mînuțele ei nu se osteneau

decît cu gătelile !... S-a măritat cu baronul și a venit să strălucească la curtea imperială, pe cîtă vreme eu am rămas pînă în 1809 în sat, așteptînd patru ani de zile un pețitor mai curățel ; m-au scos de acolo, dar au făcut din mine lucrătoare și mi-au propus să iau de bărbat niște bieți funcționari și niște căpitani semănînd a portari ! Vreme de douăzeci și șase de ani n-am avut decît lăturile lor... Și iată, întocmai ca-n vechiul testament, sârmanul are numai un mieluț, care-i singura lui bucurie, iar bogatul, care și-a agonisit turme întregi, rîvnește la oaia săracului și i-o înhață... pe neașteptate și fără să i-o ceară ! Adeline îmi răpește fericirea !... Adeline ! Adeline ! Să te văd ajunsă în mocirlă, căzută mai jos decît mine !... Hortense, pe care o iubeam, m-a înșelat... Baronul... Nu, nu e cu puțință. Haide, repetă-mi ce-i adevărat în toată povestea asta.

— Liniștește-te, draga mea...

— Valérie, îngerașule, uite, mă liniștesc, răspunse fata aceea ciudată așezîndu-se. Un singur lucru mă poate împiedica să nu-mi pierd mințile : vreau o dovadă !...

— Află că verișoara ta a cumpărat grupul *Samson* ; iată litografia publicată într-o revistă. L-a plătit din economiile ei, și chiar baronul îl sprijină și îl ajută pe viitorul lui ginere ca să ajungă celebru.

— Apă !... apă ! ceru Lisbeth, după ce-și aruncă ochii pe litografia în josul căreia citi : *grup aparținînd domnișoarei Hulot d'Ervy*. Apă ! îmi ard creierii, îmi vine să innebunesc !

Doamna Marneffe aduse apă ; fata bătrînă își scoase scufia, își despleti părul negru și își vîrî capul în ligheanul pe care noua ei prietenă i-l ținea dinainte. Își muie fruntea de cîteva ori, oprind congestia gata să izbucnească. După ce se răcori, își recăpătă dintr-o dată stăpînirea de sine.

— Nici un cuvînt, spuse ea doamnei Marneffe ștergîndu-se de apă, nici un cuvînt nimănui, auzi ?... Uite, vezi, m-am liniștit, am uitat tot, gîndul mi-e acum la altele.

— O-nchide sigur, mîine, la casa de nebuni... gîndi doamna Marneffe privind-o pe țărancă lorenă.

— Ce pot să fac ? se tîngui Lisbeth. Vezi tu, îngerașule, n-am încotro, trebuie să tac, să-mi plec grumazul și s-alunec de-a dreptul în groapă, cum alunecă apa spre

riu. Ce-aş putea să încerc ? Aş vrea să-i prefac pe toţi în pulbere, pe Adeline, pe fată şi pe baron ! Dar mă pot pune, eu, o biată rudă săracă, împotriva unei familii bogate ?... S-ar întâmpla ca-n povestea cu oala de lut care s-a izbit de oala de fier.

— Da, ai dreptate, îi răspunse Valérie ; trebuie să cauţi să tragi din toate cât mai mult folos, aşa-i viaţa aici la Paris !

— Să ştii, spuse Lisbeth, dacă-mi pierd copilul, n-o mai duc mult ; credeam că-i țin loc de mamă şi-mi închipuiam că o să-mi sfîrşesc zilele lângă el...

Se opri, o podidiră lacrimile ! Doamna Marneffe se înfioră văzînd cât de simţitoare putea fi fata, altminteri numai foc şi pară.

— Din fericire te-am întîlnit pe dumneata, adăugă Bette apucînd mîna Valériei ; e o mîngiere în cumplita năpastă care mă loveşte... Îmi vei fi foarte dragă ; şi de ce ne-am mai despărţi ? Nu îţi voi sta niciodată în cale. Pe mine nu mă poate iubi nimeni !... Cei care m-au cerut în căsătorie se gîndeau numai la protecţia vărului meu... Ştii ce-nseamnă să simţi în tine o putere în stare să spargă porţile cerului şi să ţi-o iroseşti muncind pentru un codru de piine, o cană de apă, cîteva zdrenţe şi o cocioabă ? Ah ! cumplită caznă, micuţo ! Am ars ca pe rug.

Se opri deodată şi-şi adînci privirile negre în ochii albaştri ai doamnei Marneffe, care le simţi tăişul pînă în fundul sufletului, de parcă un pumnal i-ar fi străpuns inima.

— Dar ce tot vorbesc ? strigă ea, dojenindu-se singură. Ah ! Niciodată n-am spus atîtea !... Mi-o veni şi mie o dată apa la moară ! adăugă ea după o clipă de tăcere, amintindu-şi de-o vorbă din copilărie. Bine ai zis tu : să ne ascuţim dinţii, ca să putem trage cât mai mult folos din toate.

— Aşa e, îi răspunse doamna Marneffe, care nu-şi amintea de loc să fi rostit o asemenea maximă, atît de tare o înspăimîntase criza aceasta. Şi-ţi dau dreptate, draga mea. Vezi, viaţa e scurtă, trebuie să profităm de ea cât putem şi să ne folosim de cei din jur pentru plăcerile noastre... Deşi sînt tînără, asta-i concluzia la care am ajuns ! Am fost un copil răsfăţat, tatăl meu s-a însurat din ambiţie şi m-a uitat aproape cu totul, după ce

fusesem idolul lui și mă crescuse ca pe-o prințesă. Mama, sârmana, care visase întotdeauna un viitor strălucit pentru fiica ei, a murit de inimă rea când a văzut că mă mărit cu un pirlit de funcționar, care n-avea decît o mie două sute de franci leafă : un desfrînat, bătrîn la treizeci și nouă de ani, putred pînă-n măduva oaselor, care nu vedea în mine decît ceea ce vedeau alții în dumneata. adică o unealtă de făcut avere !... Ei bine, am descoperit că un asemenea ticălos poate fi soțul cel mai bun. Fiindcă-i plac mai mult tîrfele din colțul străzii, îmi lasă toată libertatea, și fiindcă-și păstrează leafa numai pentru el, nu mă întreabă niciodată cum îmi fac rost de bani...

La rîndul ei doamna Marneffe se opri, ca o femeie ce s-a lăsat tîrită de șuvoiul mărturisirilor, și, izbită de atenția cu care o asculta Lisbeth, socoti prudent să se asigure de discreția ei înainte de a-i destăinui cele mai ascunse secrete.

— Vezi, draga mea, cîtă încredere am în tine !... zise Valérie ; dar Lisbeth îi răspunse printr-un semn, dîndu-i a înțelege că poate să se bizuie orbește pe ea.

Adesea, cu ochii și cu un semn din cap faci un jurămintă mai solemn decît în fața Curții cu juri.

— Pari o femeie cinstită, continuă doamna Marneffe punîndu-și mîna pe a Lisbeth, ca pentru a-i primi jurămintul de credință, dar, deși-s măritată, sînt atît de stăpînă pe mine, încît dacă, de pildă, domnului Marneffe îi vine pofta dimineața să-mi spună la revedere înainte de a pleca la birou și găsește ușa mea încuiată, pleacă foarte liniștit. Nu ține la copilul lui cum nu țin eu la cei doi copilași de marmură care se zbenguiesc la picioarele celor două Fluvii din Tuileries⁶⁶. Dacă nu mă întorc la masă, e mulțumit să prînzească cu servitoarea, căci servitoarea e numai a dumnealui, și în fiecare seară după cină pleacă și se întoarce tocmai pe la douăsprezece, unu, noaptea. Din nefericire, de mai bine de un an am rămas fără cameristă, asta înseamnă că de un an am rămas văduvă... Am avut o singură pasiune în viață, o singură fericire... un brazilian bogat, care a plecat de un an, singurul meu păcat ! S-a dus să-și vîndă tot ce are acolo, ca să se poată stabili în Franța. Ce va mai găsi din draga lui Valérie cînd se va întoarce ? Nu,

dar el e de vină, nu eu, de ce întîrzie atîta? Se va fi prăpădit și el pe undeva, ca și virtutea mea.

— La revedere, micuț, îi spuse brusc Lisbeth, de-acum înainte nu ne vom mai despărți. Te iubesc, te prețuiesc și sînt trup și suflet alături de tine. Vărul meu îmi bate capul să mă mut în viitoarea ta casă din strada Vanneau, și eu l-am tot refuzat, căci am bănuît numai-decît motivele care se ascund sub pretinsa lui bunătate...

— A! Înțeleg, trebuia să mă supraveghezi, exclamă doamna Marneffe.

— Da, asta însemna generozitatea lui, răspunse Lisbeth. La Paris, binefacerea e mai întotdeauna o afacere, și recunoștința o răzbunare!... Cu o rudă săracă te porți ca și cu un guzgan pe care-l ademenești la o bucată de slănină. Am să primesc propunerea baronului, căci mi s-a făcut silă de casa asta. Dacă-i așa, sîntem destul de istețe amîndouă ca să trecem sub tăcere tot ce ne-ar putea strica și să nu povestim decît ceea ce trebuie să se știe; deci, nici o indiscreție, și numai prietenie...

— Trainică!... strigă voioasă doamna Marneffe, fericită că-și găsisese un paravan, o confidentă, un fel de mătușă respectabilă. Știi că baronul nu precupețește nimic în strada Vanneau?...

— Cred și eu, răspunse Lisbeth; dacă a cheltuit treizeci de mii de franci! Habar n-am de unde i-a mai putut scoate, căci Josépha, cîntăreața, a luat două rînduri de piei de pe el. Ah! ai nimerit-o bine, adăugă ea. Baronul e-n stare să fure pentru aceea care-i ține inima în minunile ei atît de albe și de catifelate!

— Știi ce, draga mea, spuse doamna Marneffe cu dărnicia femeilor ușoare, care în fond nu e decît un fel de nepăsare, dacă vrei, poți lua din apartamentul meu tot ce crezi că s-ar potrivi pentru noua dumitale locuință... Scrinul de colo, dulapul acela cu oglindă, covorul, perdeaua...

Ochii Lisbethiei deveniră mai mari, pătrunși de o bucurie sălbatică: nu-i venea a crede că i se oferă un astfel de dar.

— Într-o singură clipă faci pentru mine mai mult decît au făcut rudele mele bogate în treizeci de ani!... strigă ea. Ei niciodată nu s-au gîndit dacă am mobilă! Baronul, cînd a venit prima oară în vizită la mine, acum trei săptămîni, a făcut o strîmbătură de bogătaș scîrbit

în fața mizeriei... Îți mulțumesc, draguțo, și să știi c-am să te răsplătesc pentru asta, ai să vezi mai tirziu cum !

Valérie o însoți pe verișoara Bette pînă în capul scărilor, unde cele două femei se îmbrățișară.

— Uf, urît mai miroase-a furnici ! se gîndi dragălașa doamnă Marneffe cînd rămase singură : n-am să-mi sărut prea des verișoara ! Dar trebuie să iau seama, s-o cruț, căci îmi va fi de folos, mă va ajuta să ajung bogată !

Ca o adevărată creolă pariziană, doamna Marneffe ura munca, era leneșă ca o pisică ce se avîntă și sare numai cînd o îboldește nevoia. Credea că viața trebuie să fie plină de plăceri și că plăcerea trebuie dobîndită cu ușurință. Iubea florile, dacă i se trimiteau acasă. Nu înțelegea să se ducă la un spectacol decît cu trăsura și dacă avea o lojă bună, numai pentru ea. Valérie moștenise gusturile acestea de curtezană de la maică-sa, răsfățată de generalul Montcornet, ori de cîte ori acesta se afla la Paris, și obișnuită să vadă o lume întreagă la picioarele ei timp de douăzeci de ani ; cheltuitoare, risipise cu amîndouă miinile și tocase totul în viața aceea luxoasă, care a dispărut o dată cu căderea lui Napoleon. Oamenii de vază ai Imperiului puteau fi comparați în nebuniile lor cu marii seniori de odinioară. În timpul Restaurației, nobilimea, neputînd uita că fusese învinsă și jefuită, deveni, cu cîteva excepții, econoamă, cumințe, prevăzătoare, cu alte cuvinte, burgheză și lipsită de măreție. Începînd de atunci, epoca lui 1830 a desăvîrșit înfăptuirile din 1793 ⁶⁷. În Franța vor mai exista și de acum înainte nume mari, nu însă și case mari, afară de cazul cînd se vor produce schimbări politice, greu de presupus. În toate se vede pecetea personalității. Averea celor mai înțelepți e viageră. Astfel a fost distrusă familia.

Crunt incolțită de mizerie, Valérie se hotărîse, din ziua cînd îl „agățase” pe director, cum se exprima Marneffe, să-și folosească frumusețea ca un mijloc de îmbogățire. De aceea, de cîteva zile simțea nevoia să aibă lîngă ea, în locul maică-si, o prietenă devotată, căreia să-i poată încredința ceea ce nu trebuie spus cameristei, care să-i învîrte itele, să se ducă, să vină, să pună totul la cale, un suflet vîndut diavolului, care să se mulțu-

mească cu o părticică mai mică în viață. Ca și Lisbeth, Valérie bănuise ce intenții avea baronul când voia s-o apropie de verișoara Bette. Îndemnată de inteligența ei ageră de creolă pariziană, care-și petrece vremea tolănită pe un divan, plimbându-și ascuțitul ei spirit de observație prin toate cotloanele întunecoase ale sufletelor, simțimentelor și intrigilor, îi venise în minte să-și facă din spioană o complice. Se prea poate ca teribila indiscreție pe care o săvârșise să fi fost premeditată : bănuise adevărata fire a acelei fete pătimase, care se mistuia zădarnic, și se hotărîse s-o atragă de partea ei. Astfel, scena de mai sus poate fi asemuită cu piatra pe care o zvîrle călătorul în prăpastie, ca să se încredințeze cît de adîncă e. Și doamna Marneffe se înspăimîntase descoperind, într-o ființă în aparență atît de slabă, umilă și inofensivă, un Iago dublat de un Richard al III-lea⁶⁸.

Într-o clipă, verișoara Bette se regăsi pe sine ; într-o clipă, firea ei de corsicană și de sălbatică rupsesse legăturile slabe ce o țineau plecată, ridicîndu-se în toată înălțimea-i amenințătoare, ca o creangă care scapă din mîinile unui copil ce o trăsese pînă la el, ca să-i fure fructele crude încă.

Cel ce studiază societatea omenească va fi întotdeauna cuprins de admirație în fața plinătății, desăvîrșirii și rapidității modului de a gîndi la naturile feciorelnice.

Virginitatea, ca toate monstruozitățile, vădește bogății deosebite, atinge culmi ametoitoare. Individul virgin, economisindu-și forțele de viață, capătă o putere de rezistență și de durată incalculabilă. Creierul se îmbogățește din pricina lipsei de întrebuințare a celorlalte facultăți. Cînd oamenii neprihăniți simt nevoia să-și folosească trupul sau sufletul, cînd trebuie să făptuiască sau să gîndească, își descopăr oțel în mușchi și o rezervă nebănuită de știință în minte, o forță diabolică și magia neagră a voinței.

Din acest punct de vedere, fecioara Maria, dacă o privim pentru o clipă numai ca un simbol, întrece în măreție toate întruchipările indienilor, egiptenilor și ale grecilor. Virginitatea, izvorul tuturor marilor înfăptuiri, *magna parens rerum*⁶⁹, ține în mîinile sale albe și gingașe cheia lumilor superioare. În sfîrșit, acestei mărețe și teribile excepții i se cuvin toate onorurile cu care-o cinstește biserica catolică.

Așadar, cît ai clipi din ochi, verișoara Bette se transformă în mohicanul meșter la întins capcane, de o prefăcătorie de nepătruns și care ia hotărîri repezi, bizuindu-se pe o nemaipomenită ascuțime a tuturor simțurilor. Deveni Ura și Răzbunarea necruțătoare, așa cum le întâlnești numai în Italia, Spania și Orient. Aceste două sentimente, însoțite de obicei de Prietenia și Dragostea împinse pînă la absurd, nu sînt cunoscute decît în țările scîldate de soare. Dar Lisbeth se dovedi mai ales fiică a Lorenei, adică hotărîtă să înșele.

Nu-și însuși cu ușurință această ultimă parte a rolului ei ; mai făcu o încercare ciudată, datorită profunde sale ignoranțe. Își închipui că închisoarea este așa cum o văd copiii ; crezu că a fi închis înseamnă *a fi pus la secret*. Punerea la secret e superlativul întemnițării, și superlativul acesta e rezervat numai justiției criminale.

Plecînd de la doamna Marneffe, Lisbeth alergă la domnul Rivet, pe care-l găsi la birou.

— Știi, dragă domnule Rivet, îi spuse ea după ce trase zăvorul ușii, că aveai dreptate în privința polonezilor !... sînt niște pușlamale... niște oameni fără de lege și fără de credință.

— Vor să dea foc Europei, răspunse pașnicul Rivet, sînt în stare să ruineze pentru patria lor întreg comerțul și pe toți comercianții. Polonezii nu-și dau seama în ce vreme trăim. Nu mai sîntem barbari ! Războaiele s-au sfîrșit, dragă domnișoară, au dispărut o dată cu regii ! Astăzi trăim sub domnia comerțului și a industriei victorioase, a înțelepciunii burgheze, care a creat Olanda. Da, rosti el însuflețindu-se, trăim într-o epocă în care popoarele trebuie să obțină totul prin folosirea legală a libertăților dobîndite și prin jocul pașnic al instituțiilor constituționale ; iată ce nu știu polonezii, și de aceea mai trag nădejde... Ce spuneai, frumoasa mea ? se întreprinsese dintr-o dată, văzînd după figura lucrătoare sale că aceasta nu pricepe o boabă din politica înaltă.

— Iată dosarul, răspunse Bette, ticălosul acesta trebuie vîrît numaidecît la închisoare, dacă vreau să nu pierd cele trei mii două sute de franci ai mei !

— Aha ! Ți-am spus-o eu ! strigă oracolul din cartierul Saint-Denis.

Casa Rivet, succesoarea fraților Pons, era situată tot în vechiul palat Langeais, de pe strada Mauvaises-Paro-

les, clădire ce fusese ridicată de vestita familie încă de pe vremea cînd cei mai de seamă nobili se îngrămădeau în jurul Luvrului.

— De-ai ști cît te-am binecuvîntat venind înapoi !... exclamă Lisbeth.

— Dacă n-apucă să prindă de veste, putem să-l vîrîm la răcoare chiar de la patru dimineața, zise judecătorul cercetîndu-și almanahul, ca să verifice răsăritul soarelui ; dar abia poimîine, căci nu-l poți închide fără să-l înștiințezi mai întîi că va fi arestat pe baza unei hotărîri ce prevede o constrîngere corporală. Așa că...

— Ce lege tîmpită, fu de părere verișoara Bette, dactornicul poate foarte bine s-o șteargă.

— Pe bună dreptate, replică judecătorul zîmbind. Uite cum ar trebui...

— Dacă-i vorba pe așa, am să iau hîrtia, rosti Bette intrerupîndu-l pe magistrat, și am să i-o dau spunîndu-i c-am fost nevoită să împrumut o sumă de bani, în schimbul căreia creditorul a pretins formalitatea asta. Îmi cunosc polonezul, în loc să desfacă hîrtia, o să-și aprindă pipa cu ea !

— A ! nu-i rău, nu-i rău, domnișoară Fischer ! Ei, atunci poți să fii liniștită, treaba va merge ca pe roate. Dar, stai o clipă ! Nu e de ajuns să-l bagi pe om la răcoare. Nu-ți poți îngădui luxul acesta judiciar decît dacă ești sigură că îți vei redobîndi banii ! Cine are să ți-i plătească ?

— Cei care îi dau bani.

— A ! da, uitasem că ministrul de Război i-a comandat monumentul ce se va ridica în cinstea unui client de-al nostru. Ce de uniforme a mai furnizat casa noastră mareșalului Montcornet, și cît de repede le innegrea cu fumul tunurilor. Țasta zic și eu c-a fost viteaz ! Și întotdeauna plătea cu *bani peșin* !

Se poate spune despre un mareșal al Franței că și-a salvat împăratul sau patria, dar cea mai mare laudă în gura unui negustor e tot faptul că *plătea cu bani peșin*.

— Ei, atunci, domnule Rivet, sîmbătă îți aduc ciucurii pentru uniformă. Știi, mă mut din strada Doyenné, voi locui de-acum în strada Vanneau.

— Bine faci, mi-era milă de dumneata cînd te știam în groapa aceea, care — cu toată sila mea pentru tot ce e în legătură cu opoziția — dezonoarează, îndrăznesc să

afirm aceasta, da ! dezonoarează Luvrul și Piața Carrousel. Îl ador pe Ludovic-Filip, e idolul meu, e augusta întruchipare a clasei pe care și-a clădit-o dinastia, și n-am să uit niciodată binele pe care ni l-a făcut nouă, ceaprazilor, reorganizînd garda națională...

— Cînd te aud vorbind astfel, spuse Lisbeth, mă mir cum de n-ai ajuns deputat.

— Dușmanii mei politici, care-s și ai regelui, se tem de dragostea ce-o port dinastiei, răspunse Rivet. Ah ! ce suflet nobil, ce familie strălucită ! În sfîrșit, își urmă el șirul argumentelor, regele e idealul nostru în toate : moravuri, economie, tot ce vrei ! Faptul că a isprăvit clădirea Luvrului a fost una dintre condițiile care ne-au determinat să-i dăm coroana ; iar lista civilă, căreia nu i s-a fixat încă termen, recunosc că lasă inima Parisului într-o stare jalnică... Tocmai pentru că mă situez ca poziție politică la centru, aș vrea să văd centrul Parisului într-o altă stare. Cartierul dumitale e înfiorător. Puteai să fii asasinată într-o bună zi... Ei, iată-l și pe domnul Crevel al dumitale numit comandant de batalion al legiunii lui ; sper că tot noi o să-l servim cu epoletul cel lat.

— Prînzesc astăzi la el, o să ți-l trimit.

Lisbeth credea că va putea să pună stăpînire pe livonian, tăindu-i orice legătură cu lumea. Dacă n-ar mai fi lucrat, lumea l-ar fi dat uitării, și artistul ar fi fost închis ca-ntr-un cavou, unde numai ea s-ar fi dus să-l vadă. Avu astfel două zile de fericire, nădăjduind să dea o lovitură de moarte baroanei și fiicej sale.

Ca să ajungă la domnul Crevel, care locuia în strada Saussayes, o luă pe podul Carrousel, cheiul Voltaire, cheiul d'Orsay, strada Belle-Chasse, strada Universității, podul Concorde și bulevardul Marigny. Calea aceasta nelogică era impusă de logica pasiunilor, totdeauna vrăjmașă neîmpăcată a picioarelor. Mergînd foarte încet de-a lungul cheiurilor, verișoara Bette privea spre țărmlu drept al Senei. Își făcuse bine socoteala. Îl lăsase pe Wenceslas îmbrăcîndu-se ; își spusese că îndată ce va scăpa de ea, îndrăgostitul se va duce la baroană, apucînd pe drumul cel mai scurt. Într-adevăr, pe cînd trecea de-a lungul cheiului Voltaire, privind tot timpul spre rîu și mergînd cu gîndul pe celălalt mal, îl zări pe artist care tocmai ieșea pe porțița dinspre Tuileries și se îndrepta

spre Podul regal. Acolo îl ajunse din urmă pe necredincios și-l putu urmări fără să fie văzută, căci îndrăgostiții se uită rareori înapoi ; îl însoți pînă la locuința doamnei Hulot, unde-l văzu intrînd ca un obișnuit de-al casei.

Această ultimă dovadă, care întărea destăinuirile doamnei Marneffe, o scoase din sărite pe Lisbeth. Cînd ajunse la proaspătul comandant de batalion, se afla într-o stare de surescitare ca acelea în care se făptuiesc crimele, și-l găsi pe Crevel așteptîndu-și în salon copiii, pe domnul și doamna Hulot-junior.

Dar Célestin Crevel e întruchiparea atît de naivă și de reală a parvenitului parizian, încît cu greu poți intra fără formalitate la norocosul succesor al lui César Birotteau. Célestin Crevel reprezintă el însuși o lume întreagă ; de aceea i se cuvin, mai mult decît lui Rivet, onorurile penelului, dat fiind rolul însemnat pe care-l va juca în această dramă de familie.

Ați observat că, în copilărie sau la începutul vieții sociale, ne făurim adesea, singuri și fără să ne dăm seama, un model de urmat. Astfel, funcționarul de bancă visează, cînd intră în salonul patronului său, să aibă un salon la fel. Dacă se îmbogățește, își va introduce în casă, după douăzeci de ani, nu luxul ultimei mode, ci luxul învechit care-l fascinase odinioară. Nimeni nu e în măsură să cunoască toate prostiile datorite acestei invidii retrospective, după cum neștiute rămîn toate nebuniile pricinuite de rivalitățile acestea ascunse, care îi îmboldesc pe oameni să imite tipul pe care și l-au ales, silindu-se din răspuțeri să strălucească ca o stea. Crevel ajunsese ajutor de primar fiindcă patronul lui fusese ajutor de primar, și era comandant de batalion fiindcă jinduse epoleții lui César Birotteau. Așa că, impresionat de minunățiile realizate de arhitectul Grindot, în momentul în care norocul îl ridicase pe patronul său, Crevel dezlegase larg baierile pungii, cum spunea el în limbajul lui, cînd fu vorba să-și împodobească apartamentul ; se duse de-a dreptul cu ochii închiși și cu punga deschisă la Grindot, un arhitect dat uitării în vremea aceea. Gloriile apuse mai durează încă cine știe cîtă vreme, datorită admirațiilor întîrziate.

Grindot repetase pentru a mia oară salonul său tip în alb și aur, îmbrăcat cu damasc roșu. La Expoziția industrială, mobila aceasta din lemn de palisandru sculp-

tat, lucrată ca produsele obișnuite, fără finețe, dăduse pe drept cuvînt prilej provinciei să se fălească cu produsele ei față de cele pariziene. Candelabrele, sfeșnicele de perete, garniturile de sobă, policandrul, pendula erau în stil *rocaille*⁷⁰. Masa rotundă, fixată în mijlocul salonului, avea o placă de marmură încrustată cu tot felul de marmure italiene și antice aduse de la Roma, unde se fabrică acest soi de hărți mineralogice ce seamănă cu mostrele croitorilor. Placa aceasta de marmură stîrnea de fiecare dată admirația tuturor burghezilor pe care îi primea Crevel. Puse cite două, față în față, portretele răposatei doamne Crevel, al lui Crevel, al fiicei și al ginerelui, zugrăvite de Pierre Grassou — pictor cu renume în lumea burgheză, căruia Crevel îi datora ridicola sa poză byroniană —, împodobeau pereții încăperii. Ramele, plătite cite o mie de franci bucata, se potriveau perfect cu luxul acela de cafenea, în fața căruia un ade-vărat artist ar fi dat din umeri.

Aurul nu scapă niciodată prilejul de a se arăta stupid. Dacă negustorii îmbogățiți ar fi avut, ca italienii, gustul înfăptuirilor mărețe, astăzi am fi numărat la Paris zece Veneții. Chiar și în zilele noastre un negustor milanez e în stare să lase o danie de cinci sute de mii de franci pentru *Duomo*⁷¹, ca să fie aurită Fecioara uriașă de pe cupolă. Canova poruncește prin testament fratelui său să ridice o biserică de patru milioane, și fratele mai adaugă ceva și de la el. I-ar da prin gînd vreunui burghez din Paris (căci toți, asemenea lui Rivet, poartă în suflet o mare dragoste pentru Parisul lor) să ridice clopotnițele ce lipsesc turnurilor de la Notre-Dame? Socotiți numai ce sume adună statul din averi fără moștenitori. Cu prețul tuturor ornamentelor idioate de carton imitînd piatra de hîrtie presată și aurită, ori cu imitații de sculptură cumpărate de cincisprezece ani încoace de indivizii de soiul lui Crevel s-ar fi putut înfăptui înfrumusețarea Parisului.

La capătul salonului se afla un birou măreț, mobilat cu mese și dulăpuri imitînd genul Boulle⁷².

Dormitorul, îmbrăcat tot în persiană, se afla de asemenea lingă salon. Mahonul, în toată splendoarea lui, năpădea sufrageria, iar panourile erau împodobite cu vederi din Elveția, luxos înrămate. Bătrînul Crevel, care

visa o călătorie în Elveția, ținuse să aibă măcar pe pînă țara aceasta, pînă ce va putea să se ducă s-o viziteze aieva.

După cum se vede, Crevel, fost ajutor de primar, decorat, guard național, reprodusesese fidel tot fastul, pînă și mobilierul nefericitului său predecesor. În timpul Restaurației, în vreme ce unul căzuse, celălalt, care fusese dat uitării, se ridicase, și nu datorită unei întîmplări norocoase, ci prin forța împrejurărilor. Revoluțiile, ca și furtunile pe mare, cufundă valorile solide; iar valul scoate la suprafață numai ce e ușor. César Birotteau, regalist, favorit al regimului, fiind invidiat, fusese ținta atacurilor opoziției burgheze, iar burghezia triumfătoare își văzu propria-i imagine în oamenii de felul lui Crevel.

Acest apartament, pentru care plătea o chirie de trei mii de franci, înșesat cu tot soiul de lucruri arătoase și vulgare, pe care ți le procură banii, se afla la primul etaj al unui vechi hotel înconjurat de curte și grădină. Totul era păstrat ca într-un insectar de entomologist, căci Crevel stătea foarte puțin acasă.

Acel *local* somptuos reprezenta domiciliul legal al ambițiosului burghez. Avea o bucătăreasă și un fecior în casă; cînd dădea cite un ospăț prietenilor politici, celor pe care voia să-i impresioneze, sau cînd își primea familia, mai angaja încă doi servitori cu ziua, iar mîncarea o comanda la Chevet⁷³. Adevărata reședință a lui Crevel, care fusese pe vremuri în strada Notre-Dame-de-Lorette, la domnișoara Héloïse Brisetout, se mutase, după cum am văzut, în strada Chauchat. În fiecare dimineață, *fostul negustor* (căci toți burghezii îmbogățiți se intitulează *foști negustori*) își petrecea două ore în strada Saussayes ca să-și vadă de treburi, iar restul timpului îl dăruia Zăirei, fapt ce-o necăjea foarte tare pe Zăire. Orosmane⁷⁴-Crevel încheiase un tîrg foarte strict cu domnișoara Héloïse, care trebuia să-i furnizeze, lunar, de cinci sute de franci fericire, fără nici un fel de report. De altfel, Crevel îi plătea masa și toate celelalte cheltuieli suplimentare. Contractul acesta cu prime, căci îi făcea și multe daruri, îi părea economic fostului amant al celebrei cîntărețe. În privința aceasta, Crevel le spunea negustorilor văduvi, care-și iubeau foarte mult fiicele, că e mai bine să închiriezi cai cu luna decît să ții un grajd.

Cu toate acestea, dacă ne amintim destăinuirile făcute baronului de portarul din strada Chauchat, Crevel nu se dădea în lături să țină și vizitiu și îngrijitor de cai.

Crevel, deci, se folosea de dragostea nemăsurată pentru fata lui ca să-și satisfacă plăcerile. Își justifica imoralitatea situației cu argumente de înaltă morală. Și-apoi, ducând această viață (viață necesară, viață dezordonată, stil regentă, Pompadour, mareșal de Richelieu etc.), fostul negustor de parfumuri dobîndea un aer de superioritate. Crevel își dădea ifose de om cu vederi largi, făcea pe marele senior în miniatură, pe omul generos, lipsit de meschinărie, și totul fără să-l coste mai mult de vreo mie două sute pînă la o mie cinci sute de franci pe lună. Și asta nu dintr-o ipocrizie politică, ci dintr-o vanitate de burghez, care ducea la același rezultat. La bursă, Crevel trecea drept un om superior epocii sale și mai cu seamă drept un mare chefliu.

În privința aceasta, Crevel era încredințat că-l depășește cu mult pe bătrînul Birotteau.

— Bravo ! strigă domnul Crevel înfuriindu-se de îndată ce o văzu pe verișoara Bette, am auzit că o măriți pe domnișoara Hulot cu un conte tinerel, pe care l-ai crescut în puf anume pentru dînsa !

— S-ar părea că asta te supără ? răspunse Lisbeth țintindu-l cu o privire pătrunzătoare. Ce interes ai s-o împiedici pe nepoata mea să se mărite ? Căci am auzit că dumneata ai stricat căsătoria ei cu fiul domnului Lebas...

— Ești o fată cumsecade și foarte discretă, zise Crevel. Crezi oare că am să-i iert vreodată *domnului* Hulot crima pe care a săvîrșit-o răpindu-mi-o pe Josépha... și mai ales că a făcut dintr-o ființă cinstită, pe care, pînă la urmă, aș fi luat-o de nevastă la bătrînețe, o nemernică, o saltimbancă, o cocotă de la Operă ?... Nu, nu ! niciodată !

— Totuși, domnul Hulot e un om de treabă, spuse verișoara Bette.

— Binevoitor !... foarte binevoitor, prea binevoitor ! răspunse Crevel, și nu-i doresc răul ; dar vreau să-mi iau revanșa, și o să mi-o iau. Asta-i ideea mea fixă !

— Oare, din pricina acestei pofte nu mai vii pe la doamna Hulot ?

— Se prea poate.

— Aşadar, îi făceai curte verişoarei mele ? întrebă Lisbeth zîmbind. Am bănuir eu !

— M-a tratat ca pe-un ciine, mai rău, ca pe-o slugă ; sau, mai bine zis, ca pe un deţinut politic. Dar voi izbuti, spuse el strîngînd pumnul şi lovindu-şi cu el fruntea.

— Bietul om, ar fi îngrozitor să descopere că nevas-tă-sa îl înşală, după ce amanta l-a dat afară !...

— Cum ? strigă Crevel, Josépha l-a părăsit, l-a dat afară, l-a alungat ?... Bravo, Josépha ! M-ai răzbunat ! Am să-ţi trimit două perle de pus la urechi, puicuţa mea de altădată !... N-am ştiut nimic, căci, a doua zi după ce frumoasa Adeline m-a rugat să nu-i mai trec niciodată pragul, m-am dus să-l văd pe Lebas la Corbeil, de unde abia m-am întors. Héloïse a făcut pe dracul în patru ca să mă trimită la ţară, şi am descoperit pricina uneltirilor ei : voia să scape de mine ca să-şi sărbătorească inau-gurarea noului ei apartament din strada Chauchat cu o clică de artişti, cabotini şi literaţi... M-a tras pe sfoară ! Dar o iert, căci mă distrează. E leită Déjazet ⁷⁵. E nos-timă drăcoica ! Uite ce scrisoare am găsit aseară de la ea :

Dragă moşulică, mi-am instalat cortul în strada Chau-chat. Am avut grijă să chem nişte prieteni ca să benche-tuim de casă nouă. Totul merge strună. Poţi veni cînd vrei, domnul meu. Agar îl aşteaptă pe Abraham ⁷⁶.

Héloïse are să-mi povestească noutăţi, căci ştie toate cancanurile vieţii de boem în care se învîrteşte.

— Dar pe văru-meu nu l-a tulburat de loc întîmpla-rea asta, răspunse verişoara.

— Nu se poate ! strigă Crevel oprindu-se din mersul său ce semăna cu legănarea unui pendul.

— Domnul Hulot nu mai este chiar atît de tinerel, zise Lisbeth cu răutate.

— Îl cunosc, răspunse Crevel ; doar ne asemănăm în-tr-o anumită privinţă : Hulot nu poate trăi fără o pa-siune. E în stare să se întoarcă la nevestă-sa, îşi spuse el. Ar fi o noutate pentru dînsul, dar atunci adio răzbunarea

mea ! Zîmbești, domnișoară Fischer... Ah ! mi se pare că-mi ascunzi ceva !...

— Rîd de ce-ți trece prin cap, urmă Lisbeth. E drept că vara mea e încă destul de frumoasă ca să mai inspire pasiuni ; și eu aș iubi-o dacă aș fi bărbat.

— Năravul din fire n-are lecuire ! exclamă Crevel ; îți bați joc de mine ! Baronul și-o fi găsit vreo consolare.

Lisbeth dădu din cap în semn de încuviințare.

— Ah, ce noroc are că o poate înlocui cît ai bate din palme pe Joséphă ! spuse Crevel. Dar nu mă miră, căci, într-o seară la un chef, mi-a mărturisit că în tinerețe, din precauție, avea întotdeauna trei amante : una era cea de care voia să se lepede ; a doua, favorita, iar a treia, cea pe care o curta, adică viitoarea. Desigur și-a ținut în parcul de vînătoare, în heleșteu, vreo fetișcană de rezervă. E gen Ludovic al XV-lea, pușlamaua ! Oh ! Ce-i pasă, e bărbat frumos ! Totuși parcă a început și el să îmbătrînească, vremea l-a însemnat. Cine știe, poate c-a ochit vreo lucrătoare tinerică.

— Ba nu ! răspunse Lisbeth.

— Vai ! zise Crevel, ce n-aș da să-i pot pune bețe în roate ! N-a fost chip să i-o iau pe Joséphă, femeile de teapa asta nu se întorc niciodată la prima lor dragoste. De altfel, vorba aceea, aceeași dragoste a doua oară nu mai face o para chioară ! Îți spun drept, verișoară Bette, mult aș da, vreau să spun c-aș da cincizeci de mii de franci, ca să-i pot sufla amanta frumosului nostru cavalier și să-i arăt eu lui că un moșulică cu burtă de șef de batalion și chelie de viitor primar al Parisului nu se lasă cu una cu două cînd i-ai șterpelit metresa și se pricepe să ți-o plătească cu vîrf și îndesat.

— Situația în care mă aflu, rosti Bette, mă silește să ascult totul și să nu știu nimic. Poți să-mi vorbești fără frică. Nu suflu niciodată nici un cuvînt cînd cineva binevoiește să mi se destăinuiască. Cum îți închipui că aș trece peste regula pe care mi-am impus-o ? Nimeni n-ar mai avea încredere în mine.

— Știu, răspunse Crevel, ești cea mai prețioasă dintre fetele bătrîne... Dar ce Dumnezeu, mai sînt și excepții. Văd că cei din familie nu s-au gîndit niciodată să-ți facă o rentă.

— Am și eu mîndria mea. Nu vreau să fiu datoare nimănui, făcu Bette.

— Ei, dacă ai vrea să mă ajuți ca să mă răzbun, continuă fostul negustor, aș plasa zece mii de franci într-o rentă viageră pe numele dumitale. Povestește-mi, dragută verișoară, cine i-a luat locul Joséphei, și vei avea cu ce să-ți plătești chiria și cafeluța de dimineață, cafeluța aceea care îți place dumitale atît de mult ; vei putea să-ți îngădui luxul să bei chiar moca veritabilă... hai, ce părere ai ? Și, zău, bună mai e moca veritabilă !

— Țin mai mult la o discreție desăvîrșită decît la cei zece mii de franci în rentă viageră, care mi-ar aduce un venit de cinci sute de franci, răspunse Lisbeth, căci, dragă domnule Crevel, vezi dumneata, baronul se poartă minunat cu mine, vrea să-mi plătească chiria...

— Da, și multă vreme crezi c-o să dureze ? strigă Crevel. De unde dracu o să mai ia bani ?

— Nu știu. Văd că cheltuiește peste treizeci de mii de franci cu apartamentul pe care-l pregătește acelei doamne drăguțe...

— O doamnă ! Nu cumva e o femeie din societate ? Ticălosul, ce noroc a dat peste el ! numai lui i se poate întîmpla așa ceva !

— E o femeie măritată, foarte cumsecade, adăugă verișoara.

— Adevărat ? întrebă Crevel holbînd niște ochi aprinși nu numai de dorință, dar și de vraja cuvintelor : *o femeie foarte cumsecade.*

— Da, răspunse Bette, e talentată, muziciană, are douăzeci și trei de ani, un chip drăgălaș de înger, o piele ca laptele, dinți de cățeluș, ochii ca luceferii, o frunte superbă... și niște piciorușe, cum n-am mai pomenit de cînd sînt, nu-s mai groase ca balenele corsetului ei.

— Dar urechile ? se informă Crevel ațîțat de amănuntele acestor farmece amoroase.

— Parcă-s sculptate, nu alta, răspunse ea.

— Și mînuțe mici ?...

— Într-un cuvînt, pot să-ți spun că e un juvaer de femeie, atît de cinstită, de modestă, de delicată !... Are o inimă de aur, e un înger, și foarte distinsă, căci tatăl ei a fost mareșal al Franței...

— Un mareșal al Franței ! strigă Crevel sărind ca ars. Ei, drăcia dracului ! Ia te uită, comedie... A ! potlogarul !

Iartă-mă, verișoară, turbez... aș fi în stare să dau o sută de mii de franci...

— Te cred ! Când îți spun că-i o femeie cinstită, virtuoasă. Așa că baronul a potrivit bine lucrurile.

— Dar ți-am spus doar că e lefter !

— Și pe soțul ei îl ajută să avanseze...

— Cum ? întrebă Crevel rîzînd cu amărăciune.

— Soțul a fost numit subșef și va fi, fără îndoială, foarte binevoitor, căci așteaptă să fie decorat și cu crucea Legiunii de Onoare.

— Guvernul n-ar trebui să împartă în dreapta și-n stînga decorațiile, să-i respecte pe cei care le poartă, făcu Crevel jignit în mîndria sa de politician. De ce se crede așa de grozav dulăul acela bătrîn de baron ? Cred că nici eu nu prețuiesc mai puțin, adăugă el uitîndu-se într-o oglindă și luîndu-și poza obișnuită. Héloïse mi-a spus adesea, în clipele cînd femeia nu minte, că-s strașnic.

— A ! zise verișoara, femeilor le plac oamenii grași, căci mai toți sînt buni. De-ar fi să aleg între dumneata și baron, eu pe dumneata te-aș alege. Domnul Hulot e spiritual, chipeș, are ținută, dar dumneata ești voinic, și apoi, drept să-ți spun... pari mai ștregar decît el !

— Curios lucru cum toate femeile, chiar cele mai cuminți, se dau în vînt după bărbații cu asemenea înfățișare ! strigă Crevel apropiindu-se de Bette și cuprînzînd-o de mijloc, de încîntat ce era.

— Greutatea nu-i asta, continuă Bette. Îți dai seama că o femeie care se bucură de atîtea avantaje nu-și va înșela protectorul pentru un fleac, și *afacerea* ar trebui să coste mai mult de o sută de mii de franci, căci femeiușca își și vede bărbatul șef de birou peste doi ani. Mizeria l-a împins pe îngerașul ăsta în prăpastie.

Crevel se plimba furios de la un capăt la celălalt al salonului.

— O fi ținînd mult la femeia asta ? întrebă el după o clipă, căci între timp dorința-i biciuită de Lisbeth se prefăcuse într-un fel de turbare.

— Judecă și dumneata ! răspunse Lisbeth. Nu cred că s-a ales măcar cu atîta pînă acum ! zise ea lovindu-și unghia degetului mare de unul din dinții ei albi, enormi ; și i-a și făcut cadouri de zece mii de franci.

— Ce-aș mai rîde, exclamă Crevel, să i-o iau înainte !

— Vai, Doamne, nu fac bine că-ți destăinuiesc astfel de bîrfeli, spuse Lisbeth, ca și cum ar fi fost cuprinsă de remușcări.

— Nu, uite ce-i. Vreau să-i fac de rușine pe ai tăi. Mîine pun pe numele dumitale o sumă, în rente viagere de cinci la sută, care să-ți aducă un venit de șase sute de franci, dar trebuie să-mi mărturisești numele și locuința Dulcineei. Îți spun drept: eu pînă acum n-am avut ca amantă o femeie cumsecade, și cea mai mare ambiție a mea e să am una. Femeile din raiul lui Mahomed mi se par un fleac pe lîngă ce-mi închipui eu despre cucoanele din lumea bună. În sfîrșit, e idealul meu, slăbiciunea mea, și asta pînă într-atît, încît pentru mine, de pildă, baroana Hulot n-are să aibă niciodată cincizeci de ani, spuse el repetînd fără să știe cuvintele unuia dintre cei mai spirituali oameni din secolul trecut. Uite, dragă Lisbeth, sînt în stare să sacrific o sută, două sute... Sst! sosesc copiii, îi văd în curte. N-am aflat nimic de la dumneata, îți dau cuvîntul meu de onoare, căci nu vreau să pierzi încrederea baronului, dimpotrivă... Grozav trebuie s-o mai iubească pe muierușca asta cumătrul meu!

— Ca un nebun! zise verișoara. N-a putut face rost de patruzeci de mii de franci ca să-și mărite fata, dar pentru noua lui pasiune a găsit numaidecît.

— Și crezi că-l iubește? întrebă Crevel.

— La vîrsta lui!... răspunse fata bătrînă.

— Ce prost sînt! exclamă Crevel. Parcă eu nu-i trec cu vederea Héloïsei pe artistul ei, întocmai cum Henric al IV-lea îi îngăduia Gabrielei⁷⁷ pe-un Bellegarde. Ah, bătrînețe, bătrînețe!

— Bună ziua, Célestine, ce faci, păpușico, dar puștiul unde-i? A! iată-l! Pe cuvîntul meu că începe să-mi semene! Bună ziua, dragă Hulot, cum îți mai merge?... Curînd o să avem încă o nuntă în familie.

Célestine și soțul ei făcură un semn arătînd spre Lisbeth, iar fata își întrebă cu îndrăzneală tatăl:

— Ce nuntă, mă rog?

Crevel luă o mutră șireată, dînd a înțelege că o să dregă numaidecît indiscreția.

— Nunta Hortensei, răspunse el, dar nu-i încă hotărîtă. Mă întorc acum de la Lebas, unde tocmai se vorbea de domnișoara Popinot pentru tînărul consilier de Curte,

care de-abia aşteaptă să ajungă prim-preşedinte în provincie... Haidem la masă.

La ora şapte, Lisbeth se întorcea acasă cu omnibuzul, arzînd de nerăbdare să-l vadă pe Wenceslas, care o minţea de douăzeci de zile ; totuşi se grăbea spre el cu săculeţul doldora de fructe. I-l umpluse chiar Crevel, a cărui dragoste pentru verişoara sa Bette crescuse dintr-o dată nespus de mult. Urcă la mansardă ca o vijelie şi-l găsi pe artist dînd zor să isprăvească ornamentele unei cutii, pe care voia s-o dăruiască scumpei sale Hortense. Marginile capacului reprezentau o ghirlandă de hortensii printre care se zbenguiau nişte amoraşi. Ca să aibă bani pentru cutie, care trebuia să fie de malachită, bietul îndrăgostit lucrase pentru Florent şi Chanor două sfeşnice, două capodopere, vinzîndu-le şi dreptul de autor.

— Lucrezi prea mult de cîteva zile, dragul meu, rosti Lisbeth, ştergîndu-i fruntea îmbrobonată de sudoare şi sărutîndu-i-o. O asemenea activitate, în luna lui august, mi se pare primejdioasă. Îţi poţi zdruncina sănătatea... Uite, ţi-am adus piersici şi prune de la domnul Crevel... Nu te mai necăji atîta, am împrumutat două mii de franci, şi, dacă vinzi pendula, o să-i putem da înapoi, afară numai dacă nu se întîmplă vreo nenorocire... Totuşi am o bănuială în privinţa creditorului meu, căci mi-a trimis notificarea asta.

Şi puse hîrtia care conţinea notificarea de constrîngere corporală sub schiţa mareşalului Montcornet.

— Pentru cine faci lucrurile astea frumoase ? întrebă ea luînd în mînă ghirlănzile de hortensii modelate în ceară roşie, pe care Wenceslas le pusese la o parte ca să mănînce fructele.

— Pentru un bijutier.

— Care bijutier ?

— Nu ştiu. Stidmann m-a rugat să-i împodobesc cutia asta, căci e grăbit.

— A ! Hortensii... zise ea cu glas sugrumat. Cum se face că pentru mine n-ai mînuit ceara niciodată ? E chiar atît de greu să născoceşti un inel, o cutiuţă sau orice ar fi, o amintire ? zise ea aruncînd o privire teribilă artistului, care din fericire îşi ţinea ochii plecaţi. Şi spui că mă iubeşti !

— Nu mă crezi... domnişoară ?

— Ah ! cu cîtă căldură îmi spui *domnișoară !*... Știi că, de cînd te-am văzut aici aproape pe moarte, ai fost singurul meu gînd... Cînd te-am salvat, ai primit să fii al meu ; nu ți-am amintit niciodată de învoiala noastră, eu însă mi-am luat un angajament față de mine. Mi-am spus : „fiindcă băiatul se dă pe mîna mea, vreau să-l fac fericit și bogat !” Și iată, am izbutit să-ți fac o situație.

— Cum ? întrebă bietul artist, în culmea fericirii, prea naiv pentru a bănuî că i se întinde o cursă.

— Iată cum, continuă Iorena.

Lisbeth nu-și putu înfrîna plăcerea sălbatică de a-l privi pe Wenceslas, lăsîndu-se înșelată de iubirea filială pe care o citea în ochii lui, dar în care ardea și dragostea pentru Hortense. Era prima oară că zărea flacăra pasiunii în ochii unui bărbat, și crezu că ea o aprinsese.

— Domnul Crevel ne comanditează cu o sută de mii de franci pentru înființarea unei case de comerț, cu condiția să te însori cu mine, zice el ; are niște idei ciudate, moșneguțul acela rotofei... Ce părere ai ? îl întrebă ea.

Artistul, îngălbenindu-se la față ca un mort, îi aruncă binefăcătoarei sale o privire ștearsă, care-i dezvăluia gîndurile. Rămăsese cu gura căscată, năucit.

— Niciodată nu mi s-a spus atît de limpede, reluă ea cu un rîs amar, că sînt groaznic de urîtă !

— Domnișoară, răspunse Steinbock, binefăcătoarea mea nu-mi va părea niciodată urîtă ; am pentru dumneata o adîncă afecțiune, dar n-am nici treizeci de ani și...

— Și eu am patruzeci și trei ! exclamă Bette. Verișoara mea Hulot, care are patruzeci și opt, inspiră încă pasiuni arzătoare, dar ea-i frumoasă !

— Cincisprezece ani deosebire de vîrstă între noi, domnișoară ! Ce fel de căsnicie ar putea fi ?... În interesul nostru trebuie să chibzuim. Recunoștința mea nu va fi mai mică decît binefacerile dumitale. De altfel, banii îți vor fi înapoiți în scurt timp.

— Banii ! strigă ea. Te porți cu mine ca și cum aș fi un cămătar fără suflet.

— Iartă-mă, continuă Wenceslas, dar de atîtea ori mi-ai amintit de ei... În sfîrșit, dumneata m-ai creat, nu mă distruge acum !

— Vrei să mă părăsești, văd bine, spuse ea clătînd din cap. De unde ai atîta putere să fii nerecunoscător, *dumneata care ești ca o cîrpă ?* Nu ai încredere în mine,

eu care-ți sînt îngerul păzitor?... Eu care mi-am pierdut atîtea nopți lucrînd ca să te întrețin ! Eu care ți-am dat toate economiile agonisite într-o viață întreagă ! Eu care, timp de patru ani de zile, mi-am împărțit cu dumneata pîinea, pîinea unei sărmane lucrătoare, și ți-am dăruit tot, pînă și curajul meu !

— Destul ! Destul ! domnișoară, strigă el îngenunchind în fața ei și întinzînd mîinile. Taci, te rog ! Peste trei zile am să-ți vorbesc, am să-ți destăinuiesc totul ; lasă-mă, zise el sărutîndu-i mîinile, lasă-mă să fiu fericit, iubesc și sînt iubit.

— Bine, fii fericit, copilul meu, spuse ea ridicîndu-l.

Apoi îl sărută pe frunte și pe păr cu pasiunea unui condamnat la moarte, care se bucură de ultima lui dimineață.

— Ah ! ești cea mai bună și cea mai nobilă ființă din lume : semeni cu aceea pe care o iubesc, rosti bietul artist.

— Te mai iubesc încă destul ca să fiu îngrijorată de viitorul dumitale, reluă ea cu un aer posomorît. Iuda s-a spînzurat !... Toți cei nerecunoscători o sfîrșesc rău ! Dacă mă părăsești, n-ai să mai faci nimic de seamă ! Dar fără să ne căsătorim, căci știu că sînt o fată bătrînă și nu vreau să-ți înăbuși floarea tinereții, a poeziei, cum spui, în brațele mele uscate ca niște vreascuri, fără să ne căsătorim, n-am putea rămîne împreună ? Ascultă, mă pricip la negustorie și aș putea să-ți strîng o avere în zece ani de muncă, căci eu, eu sînt Economia ; pe cînd cu o femeie tînără, care n-ar ști decît să cheltuiască, ai risipi totul, ai lucra numai ca s-o faci fericită. Fericirea nu creează nimic, nu lasă în urmă decît amintiri. Cînd mă gîndesc la dumneata, stau ceasuri întregi dusă pe gînduri... Rămii cu mine, Wenceslas... Uite, sînt înțeleghătoare : vei avea amante, femei drăguțe, ca micuța Marneffe, care vrea să te vadă și care ar putea să-ți dea fericirea pe care n-o poți găsi lîngă mine. Și pe urmă, după ce-ți vei fi făcut un venit de treizeci de mii de franci, ai să te însori !

— Ești un înger, domnișoară, și n-am să uit niciodată clipa aceasta, zise Wenceslas ștergîndu-și lacrimile.

— Așa te vreau, copile, spuse ea privindu-l cu patimă.

Atît de puternică este vanitatea noastră, a oamenilor, încît Lisbeth credea că ieșise învingătoare. Făcuse

o jertfă nespus de mare oferindu-i-o pe doamna Marneffe ! Niciodată în viața ei nu simțise o emoție atât de puternică, și pentru întâia oară inima i se umplu de bucurie. Ar fi fost în stare să-și vîndă diavolului sufletul, ca să mai poată trăi încă o dată o astfel de clipă.

— Sînt logodit, răspunse el, și iubesc o femeie care-i mai presus de toate celelalte. Dar dumneata ai să rămii întotdeauna pentru mine în locul mamei pe care am pierdut-o.

Acest cuvînt căzu ca o avalanșă de zăpadă peste vulcanul acela arzător. Lisbeth se așeză contemplînd cu un aer neguros tinerețea, frumusețea aceea plină de distincție, fruntea de artist, părul frumos, tot ce trezea instinctele înăbușite ale femeii din ea, și cîteva lacrimi, șterse îndată, îi înrouară o clipă genele. Semăna cu statuile acelea firave, pe care făuritorii de chipuri din evul mediu le-au așezat pe morminte.

— Nu te blestem, rosti ea ridicîndu-se deodată, căci nu ești decît un copil. Dumnezeu să te aibă în pază !

Apoi coborî și se închise în odaia ei.

— Mă iubește, sărmana, gîndi Wenceslas. Cu cită patimă vorbea ! E nebună.

Ultima sfortare a acestei ființe seci și prozaice de a-și păstra icoana frumuseții și a poeziei fusese atât de năprasnică, încît nu putea fi asemuită decît cu încordarea sălbatică a naufragiatului, care face ultima încercare ca să atingă țărmul.

Peste două zile, pe la patru și jumătate de dimineată, pe cînd era cufundat în somnul cel mai adînc, contele Steinbock auzi pe cineva bătînd la ușa mansardei ; se duse să deschidă și văzu intrînd doi oameni prost îmbrăcați, întovărășiți de un al treilea, care, după haine, se vedea că-i un biet portărel.

— Dumneavoastră sînteți domnul Wenceslas, conte Steinbock ? întrebă acesta din urmă.

— Da, domnule.

— Mă numesc Grasset, domnule, și sînt succesorul domnului Louchard, portărel...

— Și ce doriți ?

— Sînteți arestat, domnule, și trebuie să ne urmați la închisoarea Clichy... Îmbrăcați-vă, vă rog... Vă cruțăm pe cît putem, după cum vedeți : n-am adus un gardian municipal, iar jos așteaptă o trăsură.

— Vă ridicăm în mod politicos... zise unul dintre însoțitorii portărelului ; de aceea sperăm că veți fi darnic cu noi.

Steinbock se îmbracă și coborî scara, ținut de fiecare braț de cîte unul dintre însoțitori ; după ce oamenii legii îl urcară în trăsură, birjarul porni fără ordin, ca unul care știa unde merge ; într-o jumătate de oră, bietul străin se văzu întemnițat după toată rînduiala, fără a fi încercat să protesteze, atît de uluit fusese.

La ora zece, fiind chemat la grefa închisorii, o găsi acolo pe Lisbeth, care, plîngînd cu lacrimi amare, îi dădu bani ca să poată trăi bine și să-și facă rost de o cameră mai mare, unde să poată lucra.

— Nu cumva să comunicî cuiva de arestarea ta, copile, îi spuse ea ; să nu scrii nimănui nici un cuvînt, căci asta înseamnă să-ți distrugi viitorul ; trebuie să ținem ascunsă înjosirea asta ; o să te scap curînd, numai să adun bani... fii liniștit. Scrie-mi ce trebuie să-ți aduc pentru lucru. Să știu bine că mor și tot te scot de-aici.

— Am să-ți datorez pentru a doua oară viața ! strigă el cu însuflețire, căci aș pierde mai mult decît viața dacă aș trece drept un nemernic.

Lisbeth plecă cu inima plină de bucurie ; ținîndu-l închis pînă la artist, nădăjduia să poată strica planul căsătoriei sale cu Hortense, povestindu-le că e însurat, că a fost grațiat prin intervenția soției sale și că a plecat în Rusia. De aceea, ca să-și poată duce la îndeplinire acest proiect, pe la ora trei se înființă la baroană, cu toate că nu era ziua în care venea de obicei la masă ; voia, însă, să se bucure de chinul pe care avea să-l îndure nepoata, cînd va vedea că Wenceslas nu apare la ora obișnuită.

— Vii să prînzești, Bette ? întrebă baroana ascunzîndu-și nemulțumirea.

— Da.

— Bine, răspunse Hortense, voi porunci să pregătească masa la timp, căci știu că nu-ți place să aștepți.

Hortense făcu mamei sale un semn, ca s-o liniștească ; avea de gînd să dea poruncă feciorului să nu-l primească pe domnul Steinbock cînd va veni. Dar feciorul era plecat, astfel că Hortense se văzu nevoită să-i spună jupînesei, care dădu fuga pînă sus în odaia ei ca să-și ia lucrul de mîna și să stea în vestibul.

— Și iubitul meu? întrebă verișoara Bette, când Hortense se întoarce, nu te mai interesezi de el?

— Adevărat, zise Hortense, ce se mai aude despre el? căci a ajuns celebru. Cred că ești mulțumită, adăugă ea la urechea verișoarei, pretutindeni se vorbește numai de domnul Wenceslas Steinbock.

— Chiar prea mult, răspunse ea cu voce tare. Dumnezeu-l vrea să plece. Dacă ar fi vorba numai să-l încînt ca să-l fac să prefere plăcerile Parisului, îmi cunosc puterea; dar se spune că împăratul Nicolae, ca să aibă în preajma sa un astfel de artist, îl va grația...

— Ei, vorbe! făcu baroana.

— De unde știi? întrebă Hortense simțind ca o gheară strîngîndu-i inima.

— O persoană, care are drepturi asupra lui, nevastă-sa, i-a scris, continuă groaznică Bette. Și el, bineînțeles, vrea să plece; ah! ar fi un prost să părăsească Franța pentru a se duce în Rusia...

Hortense își privi mama, lăsîndu-și moale capul într-o parte; baroana abia avu timp s-o prindă în brațe, leșinată, albă ca dantela eșarfei sale.

— Lisbeth! mi-ai ucis fata!... strigă baroana. Ești sortită să ne aduci numai nenorociri.

— Ei asta-i! ce vină am eu, Adeline? întrebă lorenă ridicîndu-se cu un aer amenințător, pe care, în tulburarea ei, baroana nu-l observă.

— Sînt nedreaptă, zise Adeline, sprijinind-o pe Hortense. Sună!

În clipa aceea, ușa se deschise. Amîndouă femeile întoarseră în același timp capul și-l zăriră pe Wenceslas Steinbock, căreia îi deschisese bucătăreasa, fata din casă fiind plecată.

— Hortense! strigă artistul ajungînd dintr-un salt lîngă cele trei femei.

Și, sub ochii mamei, își sărută pe frunte aleasa, dar cu atîta respect încît baroana nu se putu supăra. Lucru ce se dovedi a fi un leac împotriva leșinului mai bun decît toate sărurile englezești.

Hortense deschise ochii, îl văzu pe Wenceslas, și paloarea îi dispăru de pe față. O clipă mai tîrziu se simțea foarte bine.

— Deci, asta îmi ascundeai? îi spuse zîmbind verișoara Bette lui Wenceslas, prefăcîndu-se că ghicește

adevărul după înfălișarea încurcată a verișoarelor. Cum mi-ai furat iubitul ? o întrebă pe Hortense luînd-o cu ea în grădină.

Hortense îi povesti cu naivitate romanul ei de dragoste. Tatăl și mama ei, incredințați că Bette nu are să se mărite niciodată, încuviințaseră vizitele contelui Steinbock. Dar Hortense, deși naivă, ca o fiică a Evei ce era, puse pe seama întâmplării cumpărarea grupului și sosirea autorului care, spunea ea, voise să afle numele primului său cumpărător. Steinbock veni și el numaidecît în grădină ca să-i mulțumească din tot sufletul fetei bătrîne că fusese atît de repede eliberat. Lisbeth răspunse cu viclenie că, deoarece creditorul îi făcuse numai vagi făgăduieli, credea că de-abia a doua zi va putea să-l scoată din închisoare ; se vede însă că, rușinat de o persecuție atît de mîrșavă, creditorul i-o luase înainte. De altfel, Bette părea fericită și-l felicită pe Wenceslas de norocul lui.

— Copil rău ce ești ! îl dojeni ea în fața Hortensei și a mamei, dacă mi-ai fi mărturisit alaltăieri seară că te-ai îndrăgostit de verișoara mea Hortense și că ea te iubește, mi-ai fi cruțat atîtea lacrimi. Credeam că vrei să-ți părăsești vechea prietenă și povățuitoare, și cînd colo, dimpotrivă, ne vom înrudi, vei fi vărul meu ; de aci înainte între noi vor exista legături mai slabe, e drept, dar suficiente pentru sentimentele ce ți le păstrez.

Și-l sărută pe Wenceslas pe frunte. Hortense izbucni în lacrimi, aruncîndu-se în brațele verișoarei sale.

— N-am să uit niciodată, îi spuse ea, că-ți datorez fericirea.

— Verișoară Bette, zise baroana sărutînd-o pe Lisbeth, amețită de fericire că lucrurile se potriviseră atît de bine, baronul și cu mine avem o datorie față de tine, pe care trebuie să ne-o îndeplinim ; haide să vorbim în grădină despre afaceri ; și o luă cu dînsa.

Lisbeth jucase deci, în aparență, rolul îngerului păzitor al familiei ; se vedea acum adorată de Crevel, de Hulot, de Adeline și de Hortense.

— Nu vreau să mai muncești, făcu baroana. Să zicem că poți cîștiga doi franci pe zi, fără să socotim duminicile, asta înseamnă că face șase sute de franci pe an. Ce sumă ai economisit pînă acum ?

— Patru mii cinci sute de franci.

— Biată verișoară! exclamă baroana ridicându-și ochii spre cer, atît se simțea de înduioșată, gîndindu-se cîte greutăți și lipsuri îndurase această Bette timp de treizeci de ani ca să poată strînge suma. Lisbeth înțelese greșit aceste cuvinte; văzu în ele disprețul batjocoritor al parvenitei, și ura ei spori cu o doză formidabilă de venin, chiar în clipa în care, din sufletul verișoarei, se ștergea orice urmă de neîncredere față de tiranul copilăriei sale.

— Vom adăuga la aceasta suma de zece mii cinci sute de franci, continuă vorba Adeline, și vom pune totul pe numele tău, lăsîndu-ți uzufructul, iar Hortensei îi va rămîne nuda proprietate; vei avea astfel un venit de șase sute de franci...

Lisbeth păru în culmea fericirii. Intrînd înăuntru, cu batista la ochi și tot ștergîndu-și lacrimile de bucurie, Hortense îi povesti succesele lui Wenceslas, favoritul întregii familii.

Cînd baronul se întoarse acasă, își găsi toată familia reunită, căci baroana îl numise față de toată lumea pe contele Steinbock „fiul meu” și hotărîse nunta peste cincisprezece zile, dacă și baronul avea să fie de acord. Îndată ce apăru în salon, consilierul de stat se văzu înconjurat de soția și fiica lui, care alergară să-l întîmpine, una șușotindu-i la ureche, cealaltă sărutîndu-l.

— Cred că ai mers prea departe, doamnă, făcînd promisiuni în locul meu, rosti sever baronul. Căsătoria încă nu-i făcută, adăugă el, aruncînd o privire spre Steinbock, pe care îl văzu pîlînd.

— A aflat de arestarea mea, își zise nefericitul artist.

— Haideți cu mine, copii, făcu baronul ieșind cu fata și cu viitorul său ginere în grădină.

Se așază împreună cu ei în chioșc, pe o bancă acoperită de mușchi.

— Domnule conte, o iubești pe fata mea cum am iubit-o eu pe mama ei? îl întrebă baronul pe Wenceslas.

— Mai mult, domnule, răspunse artistul.

— Mama ei era fată de țăran și n-avea un ban zestre.

— Dați-mi-o pe domnișoara Hortense, așa cum e acum, chiar fără trusou...

— Cred și eu! exclamă baronul zîmbind, Hortense e fiica baronului Hulot d'Ervy, consilier de stat, director în Ministerul de Război, mare ofițer al Legiunii de Onoare,

fratele contelui Hulot, a cărui faimă va rămîne în veci și care va ajunge curînd mareșal al Franței. Și apoi... are și zestre...

— E adevărat, spuse artistul îndrăgostit, s-ar putea crede că sînt un ambițios ; însă chiar dacă scumpa mea Hortense ar fi fată de lucrător, eu tot aș cere-o în căsătorie...

— Asta voiam să știu, reluă baronul. Du-te, Hortense, lasă-mă să vorbesc cu contele, ai văzut că te iubește cu adevărat.

— O, tată, am știut eu că glumeai, răspunse fericită fata.

— Dragă Steinbock, i se adresează baronul cu o voce nespus de binevoitoare și într-o formă deosebit de aleasă, cînd rămase singur cu artistul, i-am trecut fiului meu două sute de mii de franci în foaia de zestre, dar bietul băiat n-a văzut nici un ban și nici n-o să vadă niciodată nimic. Zestrea fetei mele va fi de două sute de mii de franci, pentru care îmi vei da dovadă de primire.

— Da, domnule baron.

— Ești prea grăbit, zise consilierul de stat. Fii bun, te rog, și ascultă-mă. Nu poți pretinde unui ginere devotamentului la care te aștepti de la un fiu. Băiatul meu știa tot ce pot face pentru el și ce voi face pentru viitorul lui : va ajunge ministru și-și va cîștiga cu ușurință cei două sute de mii de franci. Cu dumneata, tinere, e altceva ! Vei primi șaiszeci de mii de franci sub forma unei înscrieri în registrul dotal pe numele soției dumitale, sumă care va produce un venit de cinci la sută. Suma aceasta va fi grevată de o mică rentă în favoarea Lisbethiei, care de altfel nu mai are mult de trăit, căci e bolnavă de piept. Să nu dezvălui nimănui taina aceasta, ca biata fată să poată muri liniștită. Fiica mea va avea un trusou de douăzeci de mii de franci, din care șase mii de franci reprezintă numai diamantele pe care i le va dărui mama sa...

— Mă copleșiți, domnule !... exclamă Steinbock înmărmurit.

— Cît despre restul de o sută douăzeci de mii de franci...

-- De ajuns, spuse artistul, n-o vreau decît pe scumpa mea Hortense...

— Stai și ascultă-mă, tinere înfierbîntat ! Cît despre cei o sută douăzeci de mii de franci, nu-i am, dar îi vei primi...

— Domnule !..

— Îi vei primi de la guvern, în comenzi pe care ți le voi procura, îți dau cuvîntul meu de onoare. Precum știi, vei avea un atelier la depozitul de marmură. Vei expune cîteva statui frumoase și vei fi numit membru al Institutului. Fratele meu și cu mine sîntem bine priviți la curte, astfel încît nădăjduiesc că voi putea obține pentru dumneata o comandă de sculpturi la Versailles reprezentînd o pătrime din suma ce-ți datorez. În sfîrșit, vei avea comenzi din partea orașului Paris și a Senatului. Vei avea atîtea comenzi, dragul meu, încît vei fi nevoit să-ți iei ajutoare. Și în felul acesta mă voi achita. Gîndește-te dacă îți convine zestrea plătită și dacă ești în stare..

— Mă simt în stare să asigur un viitor frumos soției mele, chiar singur, fără ajutorul nimănui ! răspunse nobilul artist.

— Așa-mi place ! făcu baronul ; tinerețea de-a pururi încrezătoare ! Pe vremuri mă simțeam și eu în stare să înfrunt o oaste întreagă pentru o femeie ! Bine, zise el luînd mîna artistului și strîngîndu-i-o, ai consimțămîntul meu. Duminica viitoare facem cununia civilă, iar simbăta următoare, de ziua soției mele, nunta la bise-rică !

— Totul s-a sfîrșit cu bine, îi spuse baroana fetei, care stătea lipită de geam ; tata și logodnicul tău se îmbrățișează.

Seara, cînd se întoarse acasă, Wenceslas dezlegă enigma eliberării sale ; găsi la portar un pachet mare, sigilat, ce cuprindea dosarul datoriei cu chitanța în regulă, redactată potrivit legii, în josul sentinței de judecată, împreună cu următoarea scrisoare :

Dragă Wenceslas,

Am venit să te văd, azi dimineață la ora zece, ca să te prezint unei altețe regale ce dorea să te cunoască. Am descoperit atunci că „englezii“ te-au dus într-o insuliță de-a lor, a cărei capitală se numește Clichy's Castle.⁷⁸

M-am dus îndată la Léon de Lora, căruia i-am spus în glumă că nu poți să te întorci de la țară din pricina unei sume de patru mii de franci, și că-ți primejduiești viitorul dacă nu te înfățișezi înaltului tău protector. Din fericire, se afla acolo și Bridau, omul de geniu⁷⁹ care a cunoscut mizeria și care-ți știe povestea. Băiete, ei amîndoi mi-au dat suma necesară și m-am dus s-o plătesc pentru tine mîrlanului care a săvîrșit o crimă de lèse-geniu băgîndu-te la răcoare. Fiindcă trebuia să fiu la Tuileries la amiază, n-am mai putut rămîne să te văd cum respiri aerul curat. Deoarece știu că ești un gentilom, am garantat pentru tine față de cei doi prieteni ai mei; dar du-te mîine să-i vezi.

Léon și Bridau nu-ți vor accepta banii; îți vor cere fiecare cîte-o lucrare, și le dau dreptate. Astfel gîndește acela care ar vrea să se poată numi rivalul tău, dar care nu-i decît prietenul tău,

S t i d m a n n

P. S. L-am înștiințat pe principe că te întorci din călătorie abia mîine, și mi-a zis: „Ei bine, atunci pe mîine!”

Contele Wenceslas se culcă în așternutul purpuriu fără o cută, pregătit de către Favoare, zeița șchioapă care ajunge la oamenii de geniu și mai tîrziu decît Justiția și Norocul, fiindcă Jupiter n-a vrut să fie legată la ochi. Lăsîndu-se amăgită de parada șarlatanilor, atrasă de costumele și trompetele lor, își pierde vremea plătind și privindu-le panorama, în loc să-i caute pe oamenii merituoși în colțurile unde stau ascunși.

Trebuie acum să lămurim felul în care izbutise domnul baron Hulot să îmbine cifrele care reprezentau zestreă Hortensei și, în același timp să facă și cheltuieli atît de nebunești pentru apartamentul delicios, unde urma să se instaleze doamna Marneffe. Concepția sa financiară purta pecetea talentului, ce-i duce pe toți oamenii cheltuitori și pătimași în mocirla în care își pot pierde și viața. Nimic nu dovedește mai bine forța ciudată ce inspiră viciul, și căreia i se datoresc toate acrobațiile ce le săvîrșesc din cînd în cînd ambițioșii, voluptoșii, în sfîrșit toți ucenicii diavolului.

Cu o dimineață înainte, un moșneag, anume Johann Fischer, neputînd plăti cei treizeci de mii de franci în-

casă de nepotul său, se vedea silit să-și depună bilanțul, dacă baronul nu-i înapoia banii.

Bătrînul acela onorabil, cu părul alb, în vîrstă de șaptezeci de ani, avea o încredere atît de oarbă în Hulot, care pentru un bonapartist ca dînsul însemna strălucirea soarelui napoleonian, încît se plimba liniștit cu tînărul funcționar al băncii în anticamera modestului său apartament de la parter, pentru care plătea o chirie de opt sute de franci și de unde își conducea diferitele întreprinderi de cereale și furaje.

— Marguerite s-a dus să ia banii de la cineva din apropiere, îi spunea el.

Funcționarul cu haina cenușie și galoane de argint se bizuia într-atît pe cîntărea alsacianului, încît voia să-l lase polițele în valoare de treizeci de mii de franci. Dar bătrînul îl sili să rămînă, arătîndu-i că nu sunase încă ora opt. O cabrioletă se opri în fața casei, bătrînul se repezi în stradă și, cu o siguranță ce nu putea fi dezmințită, întinse mîna baronului, care îi dădu treizeci de bilete de bancă.

— Oprește-te cu trei case mai încolo, am să-ți explic pe urmă de ce, zise bătrînul Fischer. Iată, tinere, spuse moșneagul întorcîndu-se și înmîinînd hîrțile reprezentantului băncii, pe care-l petrecu apoi pînă la ușă.

Cînd omul băncii se făcu nevăzut, Fischer chemă înapoi cabrioleta în care aștepta augustu-i nepot, mîna dreaptă a lui Napoleon, și-i spuse, însoțindu-l înăuntru :

— Vrei să afle cei de la Banca Franței că mi-ai dat treizeci de mii de franci pentru plata polițelor pe care le-ai girat?... E de ajuns că au semnătura unui om ca dumneata !...

— Haidem în fundul grădiniței, moș Fischer, spuse înaltul funcționar. Ești voinic, continuă el așezîndu-se sub o boltă de viță și măsurîndu-l din ochi pe moșneag ca un negustor de carne vie ce-și cercetează un înlocuitor.

— Destul de voinic să pui pe numele meu o rentă viageră, răspunse vesel moșneguțul uscățiv, slab, nervos și cu ochii ageri.

— Căldura îți face rău ?...

— Dimpotrivă.

— Ce spui de Africa ?

— Frumoasă țară !... Francezii au fost acolo cu micul caporal⁸⁰.

— Trebuie să te duci în Algeria, dacă vrei să ne salvezi pe toți...

— Și afacerile mele ?...

— Un funcționar din Ministerul de Război, care iese la pensie și n-are din ce trăi, îți cumpără firma.

— Ce să fac în Algeria ?

— Ai să furnizezi armatei alimente, grâne și furaje. Am delegația dumatăle gata semnată. Acolo ai să găsești mărfurile cu șaptezeci la sută mai ieftin decât ți le plătim noi.

— Și cine are să mi le livreze ?

— Raziile, așurul și califatele⁸¹. În Algeria (țară puțin cunoscută, deși ne aflăm de opt ani acolo) se găsesc colosal de multe cereale și furaje. Dar când aprovizionările sînt în mîinile arabilor, le luăm sub tot felul de pretexte ; apoi, cînd le deținem noi, arabii se zbat să ni le ia înapoi. Se dau lupte înverșunate pentru grîu, și pînă în cele din urmă nu se mai poate ști ce cantități s-au furat dintr-o parte și din alta. Pe cîmpiile acelea întinse, n-ai vreme să-ți cîntărești grîul cu hectolitru ca la hală, sau fînul ca în strada Infernului. De aceea căpeteniile arabilor, ca și spahiii noștri, vînd marfa la prețuri foarte scăzute, preferînd banii. Însă intendența Ministerului de Război are nevoie de cantități precise, încheie contracte la prețuri colosale, socotite după greutatea procurării alimentelor și după primejdiile la care sînt expuse transporturile. Asta-i Algeria din punctul de vedere al aprovizionării. E o zăpăceală pe care zadarnic încearcă s-o descurce birocratismul unei administrații în fașă. Noi, administratorii, nu vom putea vedea limpede pînă-n zece ani ; dar particularii au ochi ageri. Deci te trimit acolo ca să te îmbogățești ; te instalez așa cum își instala Napoleon cîte un mareșal sărac la cîrma unei țări, unde contrabanda putea fi ocrotită pe ascuns. Sînt ruinat, dragă Fischer. Pînă într-un an am nevoie de o sută de mii de franci...

— Nu cred că-i un păcat să-i luăm de la beduini, răspunse liniștit alsacianul. Așa se făcea și pe vremea Imperiului...

— Cumpărătorul firmei dumatăle va veni să te vadă azi dimineață și-ți va da zece mii de franci, adăugă ba-

ronul Hulot. Cred că-i de ajuns ca să poți pleca în Africa ?

Bătrînul făcu un semn de încuviințare.

— Cît privește fondurile, o dată sosit acolo, fii fără grijă, zise baronul. Voi încasa eu restul de bani pentru firma de aici, căci am nevoie.

— Totul îți aparține, chiar și sîngele meu, spuse moșneagul.

— Nu avea nici o teamă, răspunse baronul crezîndu-l pe unchiul său mai pătrunzător decît era ; cît privește afacerile noastre cu așurul, cîntea dumitale nu va avea nimic de suferit. Acolo totul depinde de aceste autorități, și autoritățile eu le-am numit, mă pot bizui pe ele. E însă o taină pe viață și pe moarte, moș Fischer ; te cunosc și de aceea ți-am vorbit pe șleau.

— Mă voi duce, zise bătrînul. Cît timp va dura această afacere ?

— Doi ani ! Vei avea apoi o sută de mii de franci cu care să poți trăi fericit în Vosgi.

— Fie precum dorești ; cîntea dumitale e și-a mea, rosti liniștit moșneguțul.

— Așa-mi place să fie oamenii. Dar nu pleci pînă nu-ți vezi mai întîi nepoțica fericită și măritată ; are să fie contesă.

Așurul, razia raziilor, și prețul oferit de funcționar pe firma Fischer nu-i puteau pune la dispoziție imediat șazeci de mii de franci, dota Hortensei, inclusiv trusoul care mai costa încă vreo cinci mii de franci și alți patruzeci de mii de franci cheltuiți sau urmînd să fie cheltuiți cu doamna Marneffe. Dar de unde luase oare baronul cei treizeci de mii de franci pe care-i adusese ? Iată cum și-i procurase. Cu cîteva zile înainte, Hulot își făcuse o asigurare de o sută cincizeci de mii de franci pe trei ani, la două societăți de asigurare pe viață. Înarmat cu polița de asigurare a cărei primă fusese plătită, îi vorbise astfel baronului Nucingen, senator al Franței, pe cînd se întorcea în trăsura lui de la o ședință a Senatului, mergînd să cîneze împreună.

— Baroane, am nevoie de șaptezeci de mii de franci, pe care ți-i cer. Îți vei alege un interpus căruia îi voi ceda pe timp de trei ani cota disponibilă din salariul meu, care se ridică la douăzeci și cinci de mii de franci

pe an, adică șaptezeci și cinci de mii de franci. Îmi vei spune : „S-ar putea să mori.”

Baronul făcu un semn de încuviințare.

— Iată o poliță de asigurare de o sută cincizeci de mii de franci, care-ți va fi transferată pînă la concurența sumei de optzeci de mii de franci, răspunse baronul scoțînd o hîrtie din buzunar.

— *Și taca ești testiduit ?* întrebă rîzînd baronul milionar.

Celălalt baron, *antimilionar*, rămase pe gînduri.

— *Fii fara grișa, n-am zis asta decît ca să fezi că sunt pun și eu la cefa, tîntu-ți panii. Se pare că ești tare șenat, căci panca are semnătura tunitale.*

— Îmi mărit fata, spuse baronul Hulot, și, ca toți cei din corpul administrativ, n-am nici o avere, căci ne aflăm într-o epocă ingrată, cînd cei cinci sute de burghezi care stau pe băncile Parlamentului nu sînt în stare să-i răsplătească precum s-ar cuveni pe oamenii devoțați, cum făcea împăratul !

— *Haite, te-ai pucurat te Sosepha !* continuă senatorul, *și asta egzblica tot ! La trept forpind, tucele d'Heroufille ți-a făcut un mare serficiu luîntu-ți libitoarea asta te pe punga.*

AM PLESTEMAT NEGAZUL ȘI-AM ÎNȚELES TURE-REA ! adăugă el, închipuindu-și că citează un vers francez. *Asculta o pofața prietenească : Laz-o mai tomol, că altfel te parlești...*

Afacerea aceasta suspectă se încheie prin mijlocirea unui mic cămătar numit Vauvinet, unul dintre mijlocitorii care stau la pîndă în fața băncilor mari, ca acel peștișor ce pare a fi valetul rechinului. Puiul acela de hienă era atît de ahtiat de a dobîndi protecția marelui personaj, încît îi făgădui domnului baron Hulot să-i negocieze polițe în valoare de treizeci de mii de franci, pe optzeci de zile, obligîndu-se să le reînnoiască de patru ori și să nu le pună în circulație.

Succesorul lui Fischer urma să plătească patruzeci de mii de franci pentru firmă, făgăduind, însă, că va deveni furnizor de furaje într-un departament din vecinătatea Parisului.

Iată labirintul înspăimîntător în care îl vîrîseră patimile pe unul dintre oamenii cei mai cinstiți pînă atunci, unul dintre cei mai pricepuți funcționari din administra-

ția napoleoniănă : fraudă, pentru a plăti camăta, iar camăta pentru a-și satisface viciile și a-și mărita fata. Toată această știință a risipei, toate aceste efortări erau depuse pentru a trece drept un om mare în ochii doamnei Marneffe, pentru a fi Jupiterul acestei Danae burgheze. Nici pentru a-ți face în mod cinstit avere n-ai cheltui mai multă energie, iscusință și îndrăzneală decât desfășura baronul ca să-și vîre capul într-un viespar, îndeplinindu-și îndatoririle la direcție, zorind tapițerii, controlînd lucrătorii, verificînd cu multă grijă cele mai mici amănunte ale menajului din strada Vanneau. Deși se dedicase cu totul doamnei Marneffe, mai găsea vreme și pentru ședințele de la Cameră ; era pretutindeni, și nimeni, nici chiar familia, nu-i observa preocupările.

Adeline, uimită de vestea că unchiul fusese salvat și văzînd o zestre trecută în contract, simțea un fel de neliniște ce-i tulbura fericirea prilejuită de căsătoria Hortensei, căsătorie încheiată în condiții atît de onorabile ; dar, în ajunul căsătoriei fiicei sale, pe care baronul o potrivise să coincidă cu ziua în care doamna Marneffe avea să se instaleze în apartamentul din strada Vanneau, Hector curmă uimirea soției sale cu următorea comunicare :

— Adeline, fata noastră s-a măritat, astfel că-n privința aceasta am scăpat de-o grijă. A sosit clipa să ducem o viață mai retrasă : nu mai am decît trei ani ca să ies la pensie. Ce rost ar avea să facem cheltuieli de prisos : chiria apartamentului ne costă șase mii de franci, ținem patru servitori, hrana ne revine la treizeci de mii de franci pe an. Dacă vrei să-mi îndeplinesc obligațiile, căci mi-am angajat salariul pe trei ani, în schimbul sumei trebuincioase pentru înzestrarea Hortensei și scadența unchiului tău...

— Ah ! ce bine ai făcut, dragule, exclamă ea întreprîndu-l și sărutîndu-i mîinile.

Destăinuirea aceasta spulbera îngrijorările Adelinei.

— Dar am să-ți cer unele jertfe, continuă el, desprînzîndu-și mîinile și sărutîndu-și soția pe frunte. Am găsit în strada Plumet, la etajul întîii, un apartament tare frumos, decent, împodobit cu ornamentații splendide de lemn și care costă numai o mie cinci sute de franci pe an ; acolo ai nevoie doar de o fată în casă, și eu m-aș mulțumi cu un fecior.

— Da, dragul meu.

— Ducînd o viață simplă, dar păstrînd aparențele, n-ai cheltui decît șase mii de franci pe an, în afară de cheltuielile mele personale, care cad însă în grija mea...

Femeia atît de generoasă sări încîntată de gîtul soțului ei.

— Ce fericire să-ți pot arăta din nou cît de mult te iubesc ! rosti ea. Ești atît de priceput !

— Vom primi familia o dată pe săptămînă ; cît despre mine, după cum știi, prînzesc rar acasă... Ai putea, fără să te compromiți, să te duci de două ori pe săptămînă la masă la Victorin și de două ori la Hortense, și, deoarece cred că am să izbutesc să-l împac și pe Crevel, o să prînzim o dată pe săptămînă și la el, astfel că cele cinci mese, împreună cu a noastră, vor completa prînzurile săptămînii, ținînd seamă și de unele invitații în afara familiei.

— Am să-ți fac economii, zise Adeline.

— Ești o femeie minunată, îi spuse el încîntat.

— Dragul meu, neprețuitul meu Hector ! am să te binecuvîntez pînă la ultima suflare, exclamă ea, căci ai măritat-o bine pe scumpa noastră Hortense.

Astfel începu decăderea casei frumoasei doamne Hulot și, de ce să n-o spunem, părăsirea solemn făgăduită doamnei Marneffe.

...Papa Crevel cel rotofei, fiind, firește, invitat la semnarea contractului de căsătorie, se purtă ca și cum nici n-ar fi avut loc scena cu care începe această povestire, ca și cum n-ar mai fi avut nimic împotriva baronului Hulot. Célestin Crevel se arată amabil ; tot cam prea fost negustor de parfumuri, dar pornit pe calea măreției, de cînd fusese numit șef de batalion. Se lăudă că va dansa la nuntă.

— Frumoasă doamnă, se adresă el galant baroanei Hulot, oameni ca noi știu să uite orice, nu mă izgoni din casa dumitale și binevoiește să-mi împodobești din cînd în cînd locuința venind împreună cu copiii. Fii pe pace, n-am să-ți amintesc niciodată de ceea ce păstrez în adîncul sufletului meu. M-am purtat ca un dobitoc, căci dacă nu te-aș mai putea vedea aș pierde prea mult.

— Domnule, o femeie cinstită nu trebuie să asculte vorbele despre care-mi dai a înțelege, și dacă te vei ține de cuvînt, poți fi sigur că mă voi bucura văzînd

că încetează o dezbinare totdeauna dureroasă într-o familie...

— Ei, îmbufnatule, spuse baronul Hulot luîndu-l cu de-a sila pe Crevel în grădină, continui să mă ocolești, chiar și în casa mea. Merită ca doi vechi iubitori ai sexului frumos să se certe pentru o fustă? Ce naiba, așa fac numai băcanii.

— Domnule, nu sînt un bărbat atît de frumos ca dumneata, și slabele mele mijloace de seducție nu-mi dau posibilitatea să-mi înlocuiesc atît de ușor pierderile ca dumneata...

— Ah! sîntem ironici! făcu baronul.

— Ironia îngăduită celor învinși față de învingători...

Începînd pe un astfel de ton, discuția se sfîrși cu o împăcare deplină; dar Crevel ținu să arate limpede că avea dreptul să-și ia revanșa.

Doamna Marneffe ținu să fie invitată la nunta domnișoarei Hulot. Ca să-și poată aduce în casă viitoarea amantă, consilierul de stat se văzu nevoit să-i invite pe toți funcționarii departamentului său, pînă la subșefi inclusiv. Trebuia deci să dea un bal mare. Baroana, ca o bună gospodină, socoti că o serată ar costa mai puțin decît o masă și i-ar permite să primească mai multă lume. Căsătoria Hortensei făcu așadar mare vîlvă.

Mareșalul prinț de Wissembourg și baronul de Nuncingen fură martorii miresei, conții de Rastignac și Popinot cei ai lui Steinbock. Pe lîngă asta, de cînd contele devenise celebru, cei mai de seamă dintre emigranții polonezi se interesaseră de el, și artistul crezu de cuviință să-i invite. Consiliul de stat, administrația, din care făcea parte baronul, armata, care voia să-l onoreze pe contele Forzheim, trebuiau să fie reprezentate prin oamenii cei mai de vază. Numărul celor care trebuiau neapărat să fie invitați ajunse astfel la vreo două sute. Cine nu va înțelege rîvna micuței doamne Marneffe de a apărea în toată strălucirea în mijlocul unei asemenea serbări!

De o lună, baroana folosea banii, obținuți pe diamantele ei, pentru gospodăria fiicei sale, după ce pusese deoparte pietrele cele mai frumoase pentru trusou. Obținuse din vînzare cincisprezece mii de franci, dintre care cinci mii fuseseră cheltuiți cu trusoul Hortensei. Dar ce însemnau zece mii de franci pentru mobilarea aparta-

mentului tinerilor căsătoriți, dacă ținem seama de cerințele luxului modern? Tînărul domn Hulot, însă, și soția sa, papa Crevel și contele Forzheim le făcură daruri prețioase, căci unchiul cel bătrîn își pusese deoparte banii pentru argintărie. Datorită atîtor ajutoare, o pariziană pretențioasă ar fi fost mulțumită de felul în care se instalară tinerii căsătoriți în apartamentul ales în strada Saint-Dominique, lîngă Esplanada Invalizilor. Toate se potriveau cu dragostea lor atît de curată, de spontană, de sinceră și de o parte și de cealaltă.

În sfîrșit, sosi și ziua cea mare, care avea să fie tot atît de mare și pentru baron ca și pentru Hortense și Wenceslas : doamna Marneffe se hotărîse să-și inaugureze noua locuință a doua zi după căsătoria îndrăgostiților și după ce va fi păcătuit și ea.

Cine n-a luat parte, măcar o dată în viață, la un bal dat cu prilejul unei nunți? Și, furat de amintiri, va zîmbi, fără îndoială, la evocarea tuturor persoanelor în ținută de sărbătoare, atît prin vestmintele cît și prin fizionomia de rigoare. Există oare vreun fapt social care să dovedească mai bine influența mediului? Într-adevăr, ținuta împopoțonată a unora influențează într-atît pe ceilalți, încît chiar cei obișnuiți să fie bine îmbrăcați par să facă parte din categoria celor pentru care o nuntă e una dintre sărbătorile cele mai însemnate din viața lor. Amintiți-vă și de oamenii aceia cumsecade, de bătrînii cărora totul le este atît de indiferent încît au venit îmbrăcați în hainele lor negre de toate zilele ; apoi, de cei căsătoriți mai demult, pe fețele cărora se vede trista experiență a vieții, pe care cei tineri abia o încep. Nu uitați nici desfătările, ce sînt ca acidul carbonic care face ca șampania să fie spumoasă, nici fetele invidioase, nici femeile preocupate de succesul toaletei lor, nu uitați nici rudele sărace cu hainele pompositate contrastînd cu lumea *in fiocchi*⁸², nici mîncăcioșii care nu se gîndesc decît la ospăț, nici jucătorii cu mintea numai la cărți. Toți sînt de față, bogații și săracii, invidioșii și cei invidiați, filozofii și oamenii cu iluzii, înconjurînd-o pe mireasă precum plantele dintr-un coșuleț însoțesc o floare rară. O petrecere de nuntă e lumea văzută în mic.

În toiul petrecerii, Crevel îl luă de braț pe baron și-i șopti la ureche cu aerul cel mai firesc :

— Ei drăcie ! nostimă femeie e doamna acea micuță, îmbrăcată în roz, care te străpunge cu privirea !...

— Cine ?

— Nevasta subșefului acela pe care-l sprijini, Dumnezeu știe cum ! doamna Marneffe.

— De unde ai aflat ?

— Uite, Hulot, voi încerca să trec peste tot ce mi-ai făcut, dacă te învoiești să mă duci la dînsa ; iar eu am să te primesc la Héloïse. Toată lumea se întreabă cine-i ființa asta încîntătoare. Ești atît de sigur că nimeni din birourile tale nu va da în vileag felul în care a fost semnată numirea bărbatului ei ?... Ah ! ticălos plin de noroc, o astfel de femeie prețuiește mai mult decît orice slujbă... Tare aș mai trece pe la biroul ei. Hai, să fim prieteni, Cinna⁸³ !...

— Mai buni ca niciodată, îi răspunse baronul negustorului de parfumuri, îți făgăduiesc că voi fi băiat de treabă. Peste o lună o să te poftesc la masă la îngerașul meu... căci am ajuns să ne spunem unul altuia „îngerășule”. Te sfătuiesc, bătrîne prieten, să faci ca mine, să renunți la demoni...

Verișoara Bette, instalată în strada Vanneau, într-un apartament mic și drăguț, la etajul al treilea, părăsi balul pe la ora zece, ca să se mai uite încă o dată la titlurile care-i aduceau o rentă de o mie două sute de franci pe an în două inscripții : nuda proprietate a uneia aparținea contesei Steinbock, iar cealaltă tinerei doamne Hulot. De aceea nu-i greu de înțeles cum putuse domnul Crevel să-i vorbească prietenului său Hulot despre doamna Marneffe și cum de aflase un secret neștiut de nimeni ; căci domnul Marneffe fiind plecat, numai verișoara Bette, baronul și Valérie cunoșteau această taină.

Baronul săvîrșise imprudența de a-i dăruii doamnei Marneffe o toaletă mult prea luxoasă pentru nevasta unui subșef : celelalte femei fură geloase și de toaleta Valériei și de frumusețea ei. Se șușotea pe sub evantaie, căci strîmtoarea soților Marneffe dăduse diviziei prilej de vorbă ; funcționarul ceruse un ajutor tocmai cînd baronul se îndrăgostise de nevasta lui. Hector nu se pricepea să-și ascundă încîntarea văzînd succesul Valériei, care, modestă, plină de distincție, invidiată, fu supusă cercetării amănunțite de care se tem atît de

mult femeile cînd pășesc pentru prima oară într-o lume nouă.

După ce-și urcă soția, fiica și ginerele în trăsură, baronul găsi prilejul să se furișeze nevăzut, lăsînd rolul de gazdă în grija fiului și a nurorii sale. Plecă în trăsura doamnei Marneffe, însoțind-o pînă acasă. Îi păru tăcută și gînditoare, aproape melancolică.

— Văd că fericirea mea te întristează, Valérie, îi spuse, atrăgînd-o spre el, în fundul trăsurii.

— Dragul meu, cum s-ar putea să nu cadă pe gînduri o biată femeie pe cale să facă primul pas greșit, chiar cînd ticăloșia soțului îi dă dreptul la libertate?... Crezi oare că n-am și eu un suflet, o credință, un Dumnezeu? Astă seară ți-ai arătat cît se poate de indiscret bucuria și m-ai expus în chip scandalos. Pînă și un licean ar fi fost mai puțin îngîmfat decît dumneata. Așa că toate doamnele m-au sfîrtecat, asaltîndu-mă cu priviri și cuvinte tăioase! Ce femeie nu ține la reputația ei? M-ai compromis! Ah! sînt acum a dumitale, ce să mai vorbim! Și n-am altceva de făcut pentru a-mi scuza greșeala decît să-ți rămîn credincioasă... Monstrule! exclamă Valérie rîzînd și lăsîndu-se sărutată, ai știut bine ce faci. Doamna Coquet, nevasta șefului nostru de birou, a venit și s-a așezat lîngă mine ca să-mi admire dantelele. „Sînt din Anglia, mi-a spus ea. V-au costat scump, doamnă?” „Habar n-am, i-am răspuns eu. Le am de la mama mea, nu sînt destul de bogată ca să-mi cumpăr astfel de lucruri!”

După cum se vede, doamna Marneffe izbutise să-l vrăjească pînă într-atît pe bătrînul crai de pe vremea Imperiului, încît acesta era încredințat că săvîrșea primul ei pas greșit și că-i trezise o patimă destul de puternică pentru a o face să-și uite toate îndatoririle. Pretindea că fusese părăsită de mîrșavul Marneffe la trei zile după căsătorie, și din niște motive înspăimîntătoare. De atunci rămăsese o fată cît se poate de cuminte și era foarte fericită, căci căsătoria i se părea un lucru groaznic. De aceea era atît de tristă.

— O, dacă și dragostea ar fi la fel ca și căsătoria!... zise ea plîngînd.

Aceste minciuni cochete, pe care le înșiră aproape toate femeile ce se află în situația Valériei, îl făceau pe baron să se simtă în al nouălea cer. Și astfel, în timp

ce Valérie făcea mofturi, artistul îndrăgostit și Hortense așteptau cu nerăbdare, poate, ca baroana să dea fetei ultima binecuvîntare și ultima sărutare.

La ora șapte dimineața, baronul, în culmea fericirii, căci descoperise fata cea mai nevinovată și diavolul cel mai iscusit în Valérie a lui, se întoarse să-i libereze de corvoadă pe tînărul Hulot și pe soția sa. Dansatorii și dansatoarele, aproape niște străini pentru cei ai casei și care la toate nunțile pun pînă la urmă stăpînire pe sa-loane, dansau cu înverșunare ultimele cotilioane, iar jucătorii de cărți stăteau țintuiți la mese ; bătrînul Crevel cîștigase șase mii de franci.

În ziarele abia puse în vînzare se putea citi următoarea notiță la rubrica *Știri din Paris* :

Oficierea căsătoriei domnului conte Steinbock și a domnișoarei Hortense Hulot, fiica baronului d'Ervy, consilier de stat și director la Ministerul de Război, nepoată a ilustrului conte Forzheim, a avut loc astăzi dimineață la biserica Saint-Thomas-d'Aquin. Un numeros public a asistat la această solemnitate. Printre cei de față se aflau cîteva celebrități din lumea artistică, Léon de Lora, Joséph Bridau, Stidmann, Bixiou, cele mai de seamă personalități din Ministerul de Război, din Consiliul de Stat și mai mulți membri ai celor două Camere⁸⁴ ; apoi fruntașii emigranților polonezi, conții Paz, Laginski etc.

Domnul conte Wenceslas Steinbock este strănepotul vestitului general al lui Carol al XII-lea, regele Suediei. Tînărul conte, care a luat parte la răscoala poloneză, a venit să caute un refugiu în Franța, unde talentul și celebritatea sa, binemeritată, i-au dat dreptul de a fi socotit ca unul dintre ai noștri.

Astfel, cu toată strîmtoarea îngrozitoare în care se afla baronul Hulot d'Ervy, nimic nu lipsi din toate cele cerute de opinia publică, nici chiar răsunetul în presă al căsătoriei fiicei sale ; iar solemnitatea fu în totul asemănătoare cu aceea a nunții tînărului Hulot cu domnișoara Crevel. Sărbătorirea aceasta mai stăvili bîrfelile cu privire la situația financiară a directorului, după cum zestrea dată fiicei sale îi îndreptăți nevoia de a recurge la credit.

Aici se sfîrşeşte, oarecum, introducerea acestei povestiri. Faţă de drama ce-o întregeşte, istorisirea de faţă e ca o premiză a unei propoziţii, ori ca partea expozi-tivă din orice tragedie clasică.

La Paris, cînd o femeie se hotărăşte să-şi facă din frumuseţea ei o meserie şi un negoţ, nu înseamnă numai-decît că se va îmbogăţi. Întîlneşti fiinţe minunate, foarte spirituale, trăind într-o mediocritate cumplită, sfîrşind foarte rău o viaţă începută în desfătări. Iată de ce : nu-i de ajuns să te dedici carierei ruşinoase de curtezană, cu gîndul de a trage foloase, păstrînd în acelaşi timp aspectul de burgheză cinstită. Viciul nu triumfă cu uşurinţă ; se aseamănă în această privinţă cu geniul, avînd şi unul şi celălalt nevoie de un concurs fericit de împrejurări, ca să poată întruni împreună norocul şi talentul. Dacă suprimi fazele ciudate ale Revoluţiei, Împăratul n-ar mai exista, căci ar fi rămas o palidă reeditare a lui Fabert⁸⁵. Frumuseţea venală fără amatori, fără faimă, fără medalia dezonoarei pe care ţi-o dau averile risipite, e ca un Corregio într-un hambar⁸⁶, ca Geniul ce se stinge într-o mansardă. La Paris, o curtezană ca Laïs⁸⁷ trebuie, înainte de toate, să găsească un om bogat care să se-nflăcăreze îndeajuns ca s-o pună în valoare. Trebuie mai ales să fie de o eleganţă strălucitoare, care pentru ea e ca o firmă, să aibă maniere de ajuns de alese ca să zgîndărească amorul propriu al bărbaţilor, să posede spiritul unei Sophie Arnould⁸⁸ ce-i trezeşte pe bogătaşi din apatie ; în sfîrşit, trebuie să se facă dorită de destrăbă-laţi, prefăcîndu-se credincioasă unuia singur, a cărui fericire o invidiază atunci toţi.

Aceste condiţii, pe care femeile de soiul acesta le numesc *noroc*, se întîlnesc destul de rar la Paris, cu toate că Parisul e un oraş plin de milionari şi de trîndavi, de oameni blazaţi ori plini de fantezie. Providenţa a ţinut astfel să ocrotească îndeosebi familiile funcţionarilor şi mica burghezie, pentru care piedicile acestea sînt cel puţin de două ori mai mari, datorită mediului în care trăiesc. Totuşi, la Paris se găsesc încă destule doamne Marneffe ca s-o putem prezenta pe Valérie ca un personaj tipic în romanul nostru de moravuri. Unele dintre aceste femei o fac în acelaşi timp şi din pasiune şi din nevoie, ca doamna Coleville, de pildă, care a fost atîta vreme prietena celebrului orator de stînga, bancherul

Keller; altele sînt împinse de vanitate, ca doamna de la Baudraye, care a rămas aproape cinstită cu toate că a fugit cu Lousteau⁸⁹; unele sînt furate de cerințele elegantei, altele văzînd că nu-și pot ține gospodăria cu o leafă îngrozitor de mică. Zgîrcenia statului, sau mai bine zis a Camerelor, pricinuieste o mulțime de nenorociri, îmbie la tot felul de corupții. Astăzi toată lumea com-pătimeste soarta claselor muncitoare, despre care se spune că sînt sugrumate de fabricanți; dar statul e de o sută de ori mai nemilos decît industriașul cel mai hră-păreț, căci împinge economia, în ce privește lefurile, pînă la absurd. Dacă muncești mult, industria te plătește pro-porțional cu munca; cu ce răsplătește statul pe atîția funcționari umili și devotați?

A călca pe de lături e pentru o femeie măritată o crimă de neiertat; există însă trepte în situația asta. Unele nu sînt de loc desfrîinate, și-și tăinuiesc greșelile rămînînd în aparență femei cinstite, ca cele două femei ale căror aventuri le-am amintit mai sus; altele, însă, adaugă la greșelile lor josniciile unei specule rușinoase. Astfel, doamna Marneffe reprezintă tipul ambițioaselor curtezane măritate, care acceptă de la început deprava-rea cu toate urmările ei, hotărîte să se distreze și să facă avere, fără să le pese prin ce mijloace; au însă mai totdeauna, ca și doamna Marneffe, un soț care atrage clienții și care este complicele lor. Acești Machiaveli cu fustă sînt cele mai primejdioase femei; și reprezintă cea mai rea dintre toate speciile de pariziene stricate. Ade-văratele curtezane, cum sînt Josépha, Schontz, Malaga, Jenny Cadine etc., prin însăși situația lor recunoscută în societate, îți dau un avertisment la fel de luminos ca și felinarul roșu al prostituției, ori lampa tripourilor. Astfel, omul știe că riscă să fie ruinat. Dar aerele de mironosiță, prefăcuta virtute și fașoanele ipocrite ale unei femei căsătorite, care se arată preocupată numai de treburile prozaice ale gospodăriei și pare că se împotri-vește nebuniilor, te duc pe nesimțite la ruină, care-ți pare și mai neînțeleasă, deoarece îi găsești scuze fără să ți-o poți explica. Nu fantezia veselă, ci mîrșava listă de cheltuieli mistuie averile. Un tată de familie se rui-nează fără strălucire, și în mizeria lui nu are nici măcar mîngîierea vanității satisfăcute.

Tirada aceasta va străpunge ca o săgeată inima multor familii. Întâlnești doamne Marneffe la toate etajele edificiului social și chiar la curte, căci Valérie e o tristă realitate luată din viață în cele mai mici amănunte. Din nefericire, portretul acesta nu va lecui pe nimeni de mânia de a se îndrăgosti de îngeri cu surîsul dulce, cu aere visătoare, cu chip nevinovat și o casă de bani în loc de inimă.

În 1841, după vreo trei ani de la căsătoria Hortensei, baronul Hulot d'Ervy trecea drept un om care s-a cumințit, care a „deshămat căruța”, cum avea obiceiul să spună primul chirurg al lui Ludovic al XV-lea, deși doamna Marneffe îl costa de două ori mai scump decât îl costase Josépha. Dar Valérie, cu toate că se îmbrăca bine, afecta simplitatea unei femei căsătorite cu un subșef, păstrînd luxul pentru rochiile de casă, pentru îmbrăcămintea de interior. Își sacrifică astfel vanitatea de pariziană scumpului ei Hector. Totuși, cînd ieșea la spectacole, purta întotdeauna o pălărie frumoasă și o toaletă după ultima modă; baronul îi rezerva o lojă bună și o conducea cu trăsura.

Apartamentul din strada Vanneau, care ocupa tot etajul al doilea al unei clădiri moderne, cu o curte în față și o grădină în fund, părea o locuință de oameni cumsecade. Singurul lux ce se vedea erau pereții îmbrăcați în persiană și mobilele frumoase și comode. Numai în dormitor era o risipă de bogăție, așa cum întâlnești doar la o Jenny Cadine sau Schontz: perdele de dantele, cașmiruri, portiere de brocart, o garnitură de cămin după modele făcute de Stidmann, un scrin mic încărcat cu minunății. Hulot nu voise s-o vadă pe Valérie a lui într-un cuib mai puțin strălucitor ca mocirfa de aur și perle a Joséphei. Cele două odăi principale, salonul și sufrageria, erau mobilate una în damasc roș, cealaltă în stejar sculptat. Dar, îndemnat de dorința de a armoniza totul, în șase luni, baronul adăugase luxului efemer unul adevărat, cumpărînd lucruri de preț, ca, de pildă, un serviciu întreg de argintărie ce costase peste douăzeci și patru de mii de franci.

În doi ani de zile, casa doamnei Marneffe căpătase faima de a fi una dintre cele mai plăcute. Avea mese de joc, Valérie trecea drept o femeie simpatcă și spirituală. Pentru a justifica această schimbare de situație, se răs-

pîndi zvonul despre o moștenire colosală pe care *tatăl ei natural*, mareșalul Montcornet, i-o lăsase printr-un fideicomis. Gîndindu-se la viitor, Valérie adăugase ipocrizia religioasă ipocriziei sociale. Fiind nelipsită la slujba de duminică, era respectată ca o ființă cucernică. Merse cu chete, începu să se ocupe de operele filantropice, împărți anafura și făcu vreo cîteva binefaceri în cartier, toate pe socoteala lui Hector. Se arătă corectă în toate privințele. De aceea, mulți susțineau că între ea și baron exista o legătură curată, aducînd ca argument vîrsta consilierului de stat, căruia îi atribuiau o slăbiciune platonice pentru dragălașia spirituală, farmecul manierelor și conversația doamnei Marneffe, slăbiciune asemănătoare aceleia a răposatului Ludovic al XVIII-lea pentru bilețelele bine întoarse din condei.

Baronul pleca o dată cu toată lumea, către miezul nopții, și se întorcea peste un sfert de oră. Iată substratul acestui mare secret.

Portarii casei erau domnul și doamna Olivier, care, prin sprijinul baronului, prieten cu proprietarul ce căuta un portar, trecuseră din slujba modestă și puțin bănoasă din strada Doyenné în cea elegantă și productivă din strada Vanneau. Doamna Olivier, fostă lenjereasă la curtea lui Carol al X-lea, decăzută din acest „rang” o dată cu monarhia legitimă, avea trei copii. Băiatul cel mare, care intrase conțopist la un notar, era slăbiciunea soților Olivier. Răsfățatul acesta, amenințat să facă șase ani de zile serviciul militar, și-ar fi văzut întreruptă strălucita carieră, dacă doamna Marneffe nu l-ar fi scăpat pe temeiul unuia dintre defectele de conformație pe care se pricep să le descopere comisiile de revizie, cînd sînt rugate încetișor la ureche de către vreo putere ministerială. De aceea Olivier, fostul îngrijitor de cîini ai lui Carol al X-lea, și soția sa ar fi fost în stare de orice pentru baronul Hulot și doamna Marneffe.

Ce putea să vorbească lumea care nu cunoștea isprăvile din trecut cu brazilianul Montes de Montejanos? Nimic. Lumea, de altfel, e foarte îngăduitoare cu stăpîna unui salon unde se petrece bine. Doamna Marneffe mai adăuga, în sfîrșit, la toate celelalte însușiri, calitatea prețioasă de a fi o putere ocultă. Astfel, Claude Vignon, ajuns secretar al mareșalului Wissenbourg și care visa să intre ca raportor la Consiliul de stat, era

unul dintre obișnuiții acestui salon, unde începuseră a veni și cîțiva deputați, oameni de treabă și jucători de cărți. Societatea doamnei Marneffe se formase cu o încetineală înțeleaptă; se statorniceau legături numai între oameni de păreri și obiceiuri asemănătoare, avînd interesul să se sprijine unii pe alții și să preamărească neasemuitele daruri ale gazdei. Spiritul de gașcă, țineți bine minte această axiomă, formează o adevărată sfîntă-alianță⁹⁰ la Paris. Interesele, pînă în cele din urmă, îi pot despărți pe oameni, dar cei vicioși se împacă întotdeauna între ei.

Nu trecuseră nici trei luni de cînd se mutase în strada Vanneau, că doamna Marneffe îl și primi pe domnul Crevel, care, îndată după aceasta, deveni primar al sectorului și ofițer al Legiunii de Onoare. Crevel stătu mult la îndoială: trebuia să-și lepede celebra uniformă de guard-național cu care se fudulea la Tuileries, crezîndu-se tot atît de ostaș ca și împăratul; dar ambiția, la sfatul doamnei Marneffe, învinse vanitatea. Domnul primar socotise că legătura cu domnișoara Héloïse Brise-tout era cu totul nepotrivită cu situația sa politică. Cu mult înainte de a se urca pe tronul burghez al primăriei, viața galantă îi fu învăluită într-un adînc mister. Dar, precum bănuîți, dreptul de a se răzbuna cît va putea de des pentru răpirea Joséphei, Crevel îl plătise cu o rentă de șase mii de franci înscrisă pe numele Valériei Fortin, soția domnului Marneffe. Între soții Marneffe intervenise o separație de bunuri. Valérie, care moștenise poate de la mama ei acel geniu deosebit al femeii întreținute, ghici dintr-o singură aruncătură de ochi firea caraghiosului ei adorator. Vorbele pe care le rostise Crevel în fața verișoarei Bette: „N-am avut niciodată o femeie din lumea bună!”, și pe care Lisbeth le raportase scumpei sale Valérie, fuseseră exploatare cu prisosință în tranzacția din care doamna Marneffe se alesese cu șase mii de franci rentă, plasați cu cinci la sută. Și de atunci avusese grijă să-și păstreze prestigiul în ochii fostului comis-voiajor al lui César Birotteau.

Crevel se căsătorise din interes cu fata unui morar din Brie, de altfel singurul copil la părinți, și își datora trei sferturi din avere moștenirilor primite de nevasta sa, căci negustorii „en detaille” se îmbogățesc de cele mai multe ori nu atît din afaceri, cît din alianța prăvăliei cu

economia rurală. Foarte mulți dintre fermierii, morarii, crescătorii de vite și cultivatorii din împrejurimile Parisului visează pentru fetele lor gloria tejghelei și găsesc că un negustoraș, un bijutier, un zaraf sînt gineri mai pe gustul lor decît un notar sau un avocat, care-i cam sperie cu înaltul lor rang social, căci se tem să nu fie disprețuiți mai tîrziu de somitățile acestea ale burgheziei. Doamna Crevel, femeie destul de urîță, vulgară și proastă, răposată la vreme, nu-i dăruise soțului ei nici o plăcere în afară de aceea a paternității. La începutul carierei sale comerciale, desfrînatul nostru, încătușat de îndatoririle conjugale și constrîns de sărăcie, îndurase chinurile lui Tantal. Venind în contact, după expresia lui, cu femeile din cea mai înaltă societate pariziană, se ploconează în fața lor admirîndu-le grația, eleganța cu care se îmbrăcau și întreg farmecul acela nelămurit, într-un cuvînt, *rasa*. Din tinerețe își înăbușise în suflet dorința tainică de a se ridica pînă la una din zinele aceleia de salon. Să obțină favorurile doamnei Marneffe fusese așadar pentru el nu numai întruchiparea unui vis, dar și o chestiune de orgoliu, de vanitate, de amor propriu, după cum s-a văzut. Succesul îi stîrni ambiția. Se bucura grozav în gînd, iar cînd gîndul ți-e prins se resimte și inima, și atunci fericirea crește de zeci de ori. De altfel, doamna Marneffe îi oferi lui Crevel rafinamente pe care nici nu le bănuise pînă atunci, căci nici Josépha, nici Héloïse nu-l iubiseră; doamna Marneffe însă socoti de cuviință să-l amăgească bine, văzînd în el o visterie nesecată. Înșelătoriile amorului venal sînt mai încîntătoare decît realitatea. În dragostea adevărată, se mai întîmplă certuri, ca între vrăbii, ce pricinuiesc răni dureroase; cearta în glumă, dimpotrivă, e o dezmierdare pentru amorul propriu al păcălitului. Astfel, întîlnirile rare făceau ca dorința să rămînă pătimașă la Crevel. Se lovea mereu de asprimea virtuoasă a Valériei, care se prefăcea că are remușcări și se întreba neconținut ce ar crede despre dînsa tatăl ei, dacă ar privi-o de acolo, din paradisul eroilor. Trebuia mereu să înfrîngă un fel de răceală, să dea o luptă din care vicleana muierușcă îl lăsa să creadă că iese învingător, prefăcîndu-se că cedează patimii înflăcărata a acestui burghez; apoi, rușinată parcă, își relua mîndria de femeie cînstită și aerele de virtute, întocmai ca o englezoaică, turtindu-l veșnic pe Crevel

sub greutatea demnității, căci Crevel o crezuse din primul moment virtuoasă. În sfârșit, Valérie avea anumite meșteșuguri drăgăstoase de care Crevel și baronul nu se mai puteau lipsi. În văzul lumii, arăta un amestec fermecător de candoare sfioasă și visătoare, de decență fără cusur și un spirit îmbinat cu drăgălășenia, grațiile și felul de a fi al unei creole ; în schimb, între patru ochi, le întrecea pe curtezane, era nostimă, amuzantă, bogată în născociri. Acest contrast place nespus de mult unor indivizi de soiul lui Crevel. El este încântat de a fi unicul obiect al acestei comedii, pe care o crede jucată numai pentru el, și face haz de atîta drăgălașă ipocrizie, admirînd-o din plin pe marea comediană.

Valérie pusese cu totul stăpînire pe baronul Hulot, silindu-l prin tot felul de lingușiri meșteșugite, care sînt în firea diabolică a acestui gen de femei, să se îmbătrînească. Pentru oamenii bine făcuți, vine o vreme cînd, ca și la o cetate asediată care a rezistat prea mult, nu se mai poate ascunde situația adevărată. Prevăzînd apropiata descompunere a acestui bărbat galant de pe vremea Imperiului, Valérie găsise de cuviință să o grăbească. De ce te canonești, iubitul meu veteran ? îl întrebă ea șase luni după căsătoria lor clandestină, de două ori adulteră. Nu cumva mai ai pretenții ? Nu cumva ai de gînd să mă înșeli ? Găsesc că ți-ar sta mult mai bine dacă nu te-ai căni. Fă-mi hatîrul și renunță la farmececele tale false. Crezi că asta mă încîntă la tine, luciul cizmelor, centura de cauciuc, vesta-corset și peruca ? De altfel e mai bine s-arăți mai bătrîn, scap și eu de teama c-o să mi te răpească o rivală ! Crezînd în prietenia sublimă și în dragostea doamnei Marneffe, lîngă care socotea să-și sfîrșească zilele, consilierul de stat îi urmase sfatul, încetînd de a-și mai căni părul și favoriții. Ca urmare a duioasei mărturisiri făcute de doamna Marneffe, falnicul și frumosul Hector apăru într-o bună zi alb colilie. Doamna Marneffe îl convinsese cu ușurință pe scumpul ei Hector că observase de sute de ori că părul îi este alb la rădăcină. „Părul alb ți se potrivește de minune, îi spuse ea văzîndu-l, îți îndulcește trăsăturile, îți șade mult mai bine așa, ești pur și simplu încîntător !”

O dată pornit pe această cale, baronul își scoase vesta de piele, corsetul, renunțînd la toate înșelătoriile vestimentare. Burta îi căzu ; deveni obez. Stejarul se prefăcu

într-un turn, iar mișcările îi fură cu atît mai greoaie, cu cît baronul, jucînd rolul lui Ludovic al XII-lea⁹¹, îmbătrînea repede. Doar sprîncenele îi rămăseseră negre, amintind vag de frumosul Hulot, precum un ușor amănunt dintr-o sculptură ce se mai vede în ruinele unui zid feudal îți îngăduie să-ți închipui frumusețea, castelului de odinioară. Acest contrast făcea ca privirea-i vioaie și încă tînără să apară cu atît mai ciudată pe chipul lui vinețiu, cu cît acolo unde altădată înfloriseră culorile lui Rubens întreveadeai acum, prin boțiturile și brazdele adînci ale ridurilor, sforțările unei patimi răzvrătite împotriva naturii. Hulot nu mai era decît o falnică ruină omenească, vădindu-și virilitatea prin smocurile zbîrlite din urechi, din nas și de la degete, ca mușchiul ce crește pe monumentele aproape eterne ale Imperiului roman.

Cum izbutea Valérie să-i păstreze laolaltă lîngă ea pe Crevel și pe Hulot, cu toate că vindicativul șef de batalion voia să dobîndească o victorie răsunătoare împotriva lui Hulot? Fără să răspundem numaidecît la această întrebare pe care drama o va dezlega, putem totuși lămuri că Lisbeth și Valérie născociseră un sistem ingenios, pe care-l foloseau ca pe un mecanism puternic pentru a-și atinge scopul. Marneffe, văzîndu-și soția înflorind, mai frumoasă în mediul acela în care trona, ca soarele într-un sistem astral, se arăta, în ochii lumii, cuprins de o nouă pasiune pentru ea, îndrăgostit nebunește. Gelozia aceasta, care pe domnul Marneffe îl transforma într-un personaj nesuferit, dădea un preț deosebit favorurilor Valériei. Cu toate acestea, Marneffe îi arăta directorului său o încredere care degenera într-un soi de bunăvoință caraghioasă. Numai pe Crevel nu putea să-l înghită de loc.

Distrus de acele dezmățuri specifice marilor capitale, dezmățuri pe care le descriu poeții romani și cărora pu-doarea noastră modernă nu le-a găsit încă un nume, Marneffe ajunsese hidos ca un manechin de ceară dintr-un panopticum. Dar ciuma aceasta ambulantă, îmbrăcată în stofe fine, își bălăbănea prăjinile picioarelor în pantaloni eleganți. Pieptul său sfrijit îl acoperea cu că-mășile cele mai fine; parfumul de mosc mai potolea du-hoarea infectă a putreziciunii omenești. Figura aceasta hîdă a viciului muribund, investmintată ca un curtean, căci Valérie voise ca Marneffe să aibă o înfățișare po-

trivită cu averea, decorația și slujba sa, îl înspăimînta pe Crevel, care nu putea înfrunta privirea ochilor albi ai subșefului. Marneffe era ca un vis urît pentru primar. Profitînd de puterea ciudată cu care-l investiseră Lisbeth și soția sa, șmecherul acesta ticălos se amuza silindu-l pe Crevel să joace cum îi cînta ; și, deoarece cărțile erau ultima resursă a acestui suflet tot atît de ofilit ca și trupul, îl jumulea pe Crevel, care se simțea obligat s-o lase moale cu respectabilul funcționar pe care-l încornora.

Văzîndu-l pe Crevel, care se purta sfios ca un copilăș nevinovat cu mumia aceea hidoasă și netrebnică, a cărei depravare primarul n-o putea cunoaște, și mai ales observînd cît de mult îl disprețuia Valérie, care făcea haz de negustorul de parfumuri ca de un măscărici, baronul, în chip firesc, nici nu se putea gîndi la o rivalitate și îl poftea mereu la masă.

Valérie, ocrotită de aceste două patimi ce vegheau lîngă ea și de un soț gelos, atrăgea toate privirile, stîrnea toate poftele celor ce intrau în cercul în care strălucea. Astfel, păstrînd aparențele, izbutise în mai puțin de trei ani să întrunească cele mai grele condiții ale succesului rîvnit de curtezane, și pe care acestea îl ating rareori, ajutate de scandal, de îndrăzneala și de răsunețul unei vieți desfășurate în văzul tuturor. Ca un diamant admirabil tăiat, pe care Chanor l-ar fi montat într-o delicioasă bijuterie, frumusețea Valériei, pe vremuri îngropată în minele din strada Doyenné, făcea mai mult decît prețuia într-adevăr, căci culegea numai victime în jurul ei !... Claude Vignon o iubea în taină pe Valérie.

Această lămurire retrospectivă, destul de necesară cînd revezi niște oameni după ce au trecut trei ani, poate fi socotită bilanțul Valériei. Iată acum și pe acela al asociatei sale, Lisbeth.

Verișoara Bette avea în casa Marneffe situația unei rude, îndeplinind totodată rolul de doamnă de companie și de menajeră ; dar nu cunoștea umilînțele îndurate mai totdeauna de persoanele care sînt atît de nenorocite încît se vîd silite a munci în asemenea situații îndoielnice. Prietenia strînsă dintre Lisbeth și Valérie oferea un spectacol înduioșător. Era o prietenie dintre acelea rar întîlnite, pe care parizienii, veșnic prea spirituali, le calomniază numaidecît. Contrastul dintre înfățișarea aspră și bărbătească a lorenei și firea drăgălașă de creolă a Valé-

riei contribuia la răspîndirea calomniei. De altfel, doamnă Marneffe, fără să-și dea seama, întărise birfelile prin grija pe care o arăta prietenei sale, dintr-un interes matrimonial ce trebuia, după cum se va vedea, s-o răzbune cu prisosință pe Lisbeth. În verișoara Bette se săvîrșise o revoluție extraordinară; Valérie, care o hotărîse să se îmbrace, izbutise să-i pună în valoare tot ce se putea pune. Fata aceasta ciudată, strînsă acum în corset, căpătase o siluetă fină, își ungea părul lucios cu *bandolină*⁹², purta rochiile așa cum i le făcea croitoreasa, ghetescurpe și ciorapi de mătase gri, pe care de altfel furnizorii îi treceau în contul Valériei, urmînd să fie plătiți de cel în drept. Restaurată în felul acesta, cu nelipsitul ei cașmir galben, verișoara Bette nici nu mai putea fi recunoscută de aceia care n-o mai văzuseră de trei ani. Diamantul acesta negru, cel mai rar dintre nestemate, șlefuit de o mîină meșteră și fixat în montura cea mai potrivită, era prețuit la justa lui valoare de cîțiva funcționari ambițioși. Cel care o vedea întîia oară pe Bette se înfiora fără voie în fața sălbaticii poezii, pe care îndemînatica Valérie știuse s-o scoată la lumină, gătind cu multă grijă figura aceasta de călugăriță sîngeroasă⁹³, încadrîndu-i artistic cu bandouri bogate fața uscată, măslinie, cu ochi strălucitori și negri ce se potriveau cu părul, punîndu-i în valoare talia-i țepăună. Bette, asemeni *Madonelor* lui Cranach și ale lui Van Eyck⁹⁴, asemeni unei *Fecioare* bizantine, desprinsă din ramă, păstra rigiditatea, regularitatea acelor figuri misterioase, înrudite cu Isis⁹⁵ și cu celelalte zeități cioplite de sculptorii egipteni. Era ca o bucată de granit, de bazalt sau de porfir în plină mișcare. Știindu-și existența asigurată pe tot restul vieții, Bette era foarte dispusă, răspîndind veselie oriunde se ducea la masă. De altfel, baronul îi plătea chiria micului apartament, pe care-l mobilase, după cum știm, cu vechiturile rămase din buduarul și camera prietenei sale. „Mi-oi fi început eu viața ca o capră flămîndă, spunea ea, dar mi-o sfîrșesc ca o leoaică.” Ca să nu-și piardă vremea stînd degeaba, tot mai lucra pentru domnul Rivet podoabele cele mai complicate de cea-prăzărie. Cu toate acestea, după cum se va vedea, ducea o viață foarte activă; căci oamenii veniți de la țară socotesc că nu trebuie să-ți părăsești niciodată

munca din care ți-ai scos existența, și în această privity seamănă cu evreii.

În fiecare dimineață, încă din zorii zilei, verișoara Bette se ducea la hala cea mare împreună cu bucătăreasa. În planul verișoarei, caietul în care trecea cheltuielile gospodăriei, care îl ruinau pe baronul Hulot, trebuia s-o îmbogățească pe scumpa ei Valérie, și într-adevăr o îmbogățea. Dintre toate neajunsurile economice ale gospodăriei, servitorimea e cea mai mare pacoste. În afară de foarte rare excepții, care ar merita premiul Monthyon⁹⁶, toți bucătarii și bucătăresele sînt n.ște hoți în casă, hoți cu simbrie, nerușinați, iar guvernul s-a făcut de bunăvoie tăinuitorul lor, îndemnîndu-i astfel pe calea furtului, aproape autorizat pentru bucătărese, prin vechea tradiție a „ciupelii”. Pe cînd odinioară se mulțumeau cu opt centime pentru biletul de loterie, astăzi iau cincizeci de franci pentru livretul de economie. Iar puritanii rigizi, care se distrează făcînd în Franța experiențe filantropice, cred că au moralizat poporul ! Între masa stăpînilor și piață, oamenii de serviciu și-au înființat vama lor secretă, și orașul Paris nu e în stare să-și perceapă drepturile cum și le încasează ei pe ale lor. În afară de cei cincizeci la sută cu care încarcă socotelile, pretind și de la furnizori bacșișuri grase. Negustorii cei mai de vază tremură în fața acestei puteri oculte ; toți plătesc fără să crîcnească : bijutierii, caretașii, croitorii etc. Celor ce încearcă să-i controleze, servitorii le răspund cu obrăznicii ori le produc pagube, prefăcîndu-se neîndemînatici ; în zilele noastre ei sînt aceia care cer informații despre stăpîni, după cum altădată stăpînii luau informații asupra lor. Răul pe care tribunalele încearcă zadarnic să-l combată cu asprime a ajuns la culme și nu poate fi înlăturat decît printr-o lege, care-i va sili pe servitorii cu leafă să aibă o carte de lucrător. Pacostea ar înceta atunci ca prin minune. Cînd orice servitor ar fi silit să-și arate condicuța, iar stăpînii ar fi obligați să însemne în ea pricinile pentru care îi concediază, s-ar pune o stavilă acestui nărav păcătos. Oamenii ce se ocupă cu înalta politică a clipei de față habar n-au de halul de depravare a claselor inferioare din Paris, care-i tot atît de mare ca și invidia ce le roade. Statistica nu pomeneste nimic despre numărul înspăimîntător de lucrători de douăzeci de ani care se însoară cu bucătărese

de patruzeci și cincizeci de ani, îmbogățite din furturi. Te cutremuri oînd te gîndești la urmările unor astfel de căsătorii, din întreitul punct de vedere : al criminalității, al degenerescentei rasei și al căsniciilor nenorocite. Cît privește răul pur financiar pricinuit de furturile domestice, și el este foarte mare din punct de vedere politic. Traiul fiind de două ori mai scump, din pricina aceasta multe familii nu-și mai pot îngădui să facă nici o cheltuială de prisos. Prisosul... reprezintă o jumătate din comerțul statelor, precum și eleganța vieții. Cărțile, florile sînt pentru mulți oameni tot atît de trebuincioase ca și pîinea.

Lisbeth, cunoscînd această groaznică plagă a gospodăriilor pariziene, se hotărîse să conducă menajul Valériei, făgăduindu-i ajutorul în scena teribilă în care amîndouă își juraseră să fie ca două surori. De aceea, își adusese din fundul Vosgilor o rudă dinspre partea mamei, fostă bucătăreasă la episcopul din Nancy, o fată bătrînă și evlavioasă, de o cinste mai presus de orice bănuială. Temîndu-se totuși de lipsa ei de experiență în Paris și mai ales de sfaturile rele care pot strica atîția oameni cinstiți, dar slabi de înger, Lisbeth o însoțea pe Mathurine în hala mare ca s-o învețe să facă cumpărături. La Paris, însușirea cea mai de seamă în economia unei case e acel simț de gospodină care te face să cunoști adevăratul preț al mărfurilor pentru a obține respectul negustorului, să alegi numai alimentele obișnuite, cum ar fi de pildă peștele, în epocile cînd sînt mai ieftine, să fii la curent cu prețul lor și să știi dinainte cînd se scumpesc, pentru a le cumpăra din timp cînd costă mai puțin. Și cum Mathurine avea o leafă bună și primea foarte multe daruri, se simțea destul de legată de stăpîinii ei pentru a se bucura cînd găsea un chilipir. De aceea, de cîtva timp, începuse să se ia la întrecere cu Lisbeth, care o socotea destul de formată și destul de sigură ca să nu mai meargă și ea la hală decît în zilele în care Valérie primea lume, cazuri, putem spune, care se întîmplau destul de des. Iată de ce. La început, baronul păstra aparențele cele mai stricte ; dar patima pentru doamna Marneffe ajunsese în scurtă vreme atît de aprigă, de nesățioasă, încît nu-i venea să se despartă nici o clipă de ea. La început, cina la dînsa de patru ori pe săptămînă, apoi i se păru că ar fi mai încîntător să vină

În fiecare zi la masă. După șase luni de la căsătoria fetei sale, începu să dea două mii de franci pe lună ca plată a pensiunii. Doamna Marneffe îi invita pe toți cei pe care scumpul ei baron dorea să-i ospăteze. De altfel, masa era totdeauna pusă pentru șase persoane, baronul putînd deci să aducă trei musafiri fără să anunțe. Lisbeth, prin spiritul ei de economie, izbuti să dezlege problema de a servi o masă splendidă pentru suma de o mie de franci pe lună, dînd restul de o mie de franci doamnei Marneffe. Toaletele Valériei fiind plătite cu prisosință de Crevel și de baron, cele două prietene mai scoteau încă o mie de franci pe lună și din aceste cheltuieli. Astfel, femeia aceasta atît de candidă, atît de neprihănită, își agonisise aproape o sută cincizeci de mii de franci. Își îngrămădisise rentele și beneficiile lunare, capitalizîndu-le și sporindu-le cu cîștiguri uriașe datorită generozității cu care Crevel făcea să participe capitalul *micuței sale* ducese în norocoasele-i operații financiare. Crevel o inițiasse pe Valérie în jargonul și speculațiile de bursă, iar ea, ca toate parizienele, își întrecuse în scurt timp maestrul. Lisbeth, care nu cheltuia nici o para din cei o mie două sute de franci ai ei, avînd locuința și îmbrăcămintea plătite fără să scoată nici un ban din buzunar, își strînsese de asemeni un mic capital, de vreo cinci, șase mii de franci, pe care Crevel, cu o bunăvoință părintească, i-l valorifica.

Dragostea baronului și a lui Crevel erau totuși o grea corvoadă pentru Valérie. În ziua în care reîncepe povestirea acestei drame, Valérie, enervată de unul din evenimentele care joacă în viață același rol ca și clopotul de alarmă ce adună gloatele, se urcase la Lisbeth ca să-și verse necazul, să se plîngă, să fumeze, să pălăvrăgească și să uite de mizeriile mărunte ale vieții.

— Lisbeth, iubito, azi dimineată trebuie să petrec două ore cu Crevel ! E îngrozitor ! Ah ! tare aș vrea să te pot trimite pe tine în locul meu !

— Din păcate nu-i cu putință, răspunse Lisbeth zîmbind. Eu o să mor fecioară.

— Să trăiești cu doi moșnegi ! Sînt unele clipe cînd mi-e rușine de mine ! Ah ! Dacă m-ar vedea biata mamă !

— Mi se pare că mă iei drept Crevel, zise Lisbeth.

— Spune-mi, drăguțo, nu mă disprețuiești ?...

— A ! dacă aș fi fost frumoasă, ce de mai... aventuri aș mai fi avut ! exclamă Lisbeth. Iată-te dezvinovățită.

— Dar ți-ai fi urmat numai îndemnul inimii, rosti doamna Marneffe oftînd.

— Ei ! reluă Lisbeth, Marneffe e un cadavru rămas neîngropat, baronul la fel cu bărbatul tău, iar Crevel e adoratorul ; găsesc că totul e în regulă, ca la orice femeie.

— Nu, nu-i asta, fetiță scumpă, nu asta mă doare, nu vrei să mă înțelegi...

— Ba da !... exclamă Lorena, căci acela la care te gîndești e o parte din răzbunarea mea. Ce vrei !... Îmi dau toată osteneala.

— Mă tolesc după Wenceslas, și nu-i chip să-l văd ! zise Valérie întinzîndu-și alene brațele. Hulot îl pofteste mereu să vină la noi la masă, dar artistul nostru refuză ! Nu știe că-i idolul meu, urîciosul ! Ce-i nevastă-sa ? Carne frumoasă ! Da, e frumoasă, dar eu știu ce pot : sînt mai îndrăcită !

— Fii pe pace, fetițo, o să vină, spuse Lisbeth așa cum le vorbesc doicile copiilor nerăbdători, pentru că vreau eu...

— Dar cînd ?

— Poate chiar săptămîna asta.

— Lasă-mă să te sărut.

După cum se vede, cele două femei alcătuiau o singură ființă ; toate faptele Valériei, chiar nebuniile, plăcerile, îmbufnările erau hotărîte împreună după chibzuțeli serioase.

Lisbeth se simțea ciudat de mișcată în fața acestei vieți de curtezană ; o sfătuia pe Valérie în toate și își urma calea răzbunării cu o logică neînduplecată. De altfel o adora pe Valérie, care era fiica, prietena și iubirea ei ; găsea la ea supunerea creolelor, moliciunea femeii voluptoase ; îi plăcea să flecărească în fiecare dimineață cu ea, mai mult decît îi plăcuse să stea de vorbă cu Wenceslas ; puteau rîde de micile lor răutăți puse împreună la cale, de prostia bărbaților și să-și socotească dobînzile ce făceau să crească tot mai mult comoara fiecăreia. De altfel, Lisbeth găsisse în noua ei îndeletnicire și prietenie un cîmp de activitate mult mai mare decît în dragostea-i nesăbuită pentru Wenceslas. Sufletul își află cele mai

vii și mai puternice bucurii într-o ură satisfăcută. S-ar putea spune că dragostea e aurul, pe cînd ura e fierul, în acea mină de sentimente care zace în noi. Apoi, pentru Lisbeth, Valérie era, în toată gloria ei, frumusețea pe care o adora, cum adorăm tot ce nu avem, frumusețe cu mult mai ușor de mînuit decît Wenceslas, care fusese totdeauna rece și nesimțitor față de ea.

După aproape trei ani, Lisbeth începea să vadă progresele uneltirilor sale ascunse, pentru care își cheltuia viața și-și chinuia mintea. Lisbeth gîndea, doamna Marneffe înfăptuia. Doamna Marneffe era securea, Lisbeth era mîna care o mînuia, și mîna dărima cu lovituri repezi familia aceea care, din zi în zi, îi era tot mai odioasă, căci urăști din ce în ce mai tare, după cum, cînd iubești, iubești pe zi ce trece tot mai mult. Dragostea și ura sînt sentimente ce se hrănesc din substanța lor; dar dintre amîndouă, ura dăinuie mai mult. Dragostea are puteri limitate, își trage tăria din viață, din dărnicie; ura seamănă cu moartea, cu zgîrcenia, e un fel de abstracție activă, deasupra ființelor și a lucrurilor. Intrînd în felul de existență care i se potrivea, Lisbeth se putea folosi de toate însușirile ei; domnea ca iezuiții, ca o putere ocultă. De aceea, în toată ființa ei fremăta un suflu nou de viață. Chipul îi strălucea. Lisbeth visa să devină doamna mareșal Hulot.

Scena aceasta în care cele două prietene își spuneau verde pînă și cele mai mărunte gînduri, fără să aleagă cuvintele, se petrecea chiar după întoarcerea de la hală, unde Lisbeth se dusese să cumpere cele de trebuință pentru o masă mai rafinată. Marneffe, care jînduia locul domnului Coquet, îl invitase pe acesta împreună cu virtuoasa doamnă Coquet, și Valérie nădăjduia că Hulot va pune la cale chiar în seara aceea demisia șefului de birou. Lisbeth se îmbrăca pentru a se duce la baroană, unde lua masa.

— Te întorci să ne servești ceaiul, dragă Bette? întrebă Valérie.

— Sper că da.

— Cum speri? Nu cumva ai fi în stare să te culci cu Adeline ca să-i sorbi lacrimile cînd doarme?

— Ah, dacă aș putea! răspunse Lisbeth rîzînd, nu m-aș da în lături. Își ispășește fericirea; sînt încîntată, asta mi-aduce aminte de copilărie. Vine rîndul fiecăruia.

Ea are să ajungă în noroi, pe cînd eu o să fiu contesă de Forzheim !...

Lisbeth porni spre strada Plumet, unde se ducea de cîtva timp, cum te duci la spectacol, ca să te bucuri din plin de tot felul de emoții.

Apartamentul ales de Hulot pentru soția sa era alcătuit dintr-o anticameră mare și încăpătoare, un salon și un dormitor, cu cabinet de toaletă. Sufrageria se afla într-o parte, alături de salon. Două odăi de servitori și o bucătărie, la etajul al treilea, completau locuința demnă încă de un consilier de stat, director în Ministerul de Război. Casa, curtea și scara erau impunătoare. Baroana, nevoită să-și mobileze salonul, camera și sufrageria cu rămășițele fostei splendori, luase tot ce era mai bun din strada Universității. Biata femeie ținea de altfel la aceste mărturii mute ale fericirii sale, care îi erau aproape ca o consolare. În ele își vedea amintirile înflorite, tot astfel cum doar ea mai deosebea pe covoare desenele care pentru ceilalți păreau aproape șterse.

Cînd intrai în anticamera vastă, în care douăsprezece scaune, un barometru și o sobă mare, perdele lungi de pînză albă și groasă tivită cu roșu aminteau groaznicele anticamere din ministere, ți se strîngea inima ; simțai singurătatea în care trăia acea femeie. Durerea, ca și plăcerea, își creează climatul ei. De la prima ochire asupra unui interior, îți dai seama cine domnește acolo, dragostea sau deznădejdea. O găseai pe Adeline într-un dormitor imens, cu mobile frumoase de mahon împestrițat, lucrat de Jacob Desmalters ⁹⁷, împodobit cu ornamente în stil *empire*, cu bronzurile acelea care izbutesc să fie mai reci decît alămurile lui Ludovic al XVI-lea ! Și te cutremurai cînd o vedeai stînd într-un fotoliu roman, în fața sfîncșilor de pe mesuța-i de lucru, cu obraji palizi, prefăcîndu-se veselă și păstrîndu-și aerul ei imperial, tot așa cum știa să-și păstreze rochia de catifea albastră pe care o purta în casă. Sufletul mîndru îi susținea trupul și îi păstra frumusețea. La sfîrșitul primului ei an de exil în apartamentul acela, baroana își dăduse seama cît de mare era nenorocirea ce o lovise. „Surghiunindu-mă aici, Hector al meu mi-a făcut o viață mai frumoasă decît i se cuvenea unei simple țărănci, își spunea ea. Vrea să trăiesc astfel ; facă-se voia lui ! Sînt baroana Hulot, cumnata unui mareșal al Franței, n-am să-

vîrșit nici cea mai mică greșeală, copiii mei sînt la casele lor, pot să-mi aștept moartea, înfășurată în vălurile imaculate ale unei soții fără de prihană, în zăbranicul fericirii mele stinse."

Portretul lui Hulot, în uniformă de ofițer al gărzii imperiale, pictat de Robert Lefebvre⁹⁸ în 1810, trona deasupra mesei de lucru lîngă care ședea Adeline în așteptarea unei vizite, ținînd în mînă *Imitația lui Isus Cristos*⁹⁹, lectura ei obișnuită. Această Magdalenă fără pată asculta și ea glasul sfîntului duh în pustiul singurătății sale.

— Mariette, fetițo, o întrebă Lisbeth pe bucătăreasa care venise să-i deschidă ușa, ce mai face scumpa mea Adeline ?

— Bine, după cum s-ar părea, domnișoară, dar, între noi fie vorba, dacă se încăpățînează s-o mai ducă tot așa, o să se omoare, îi șopti Mariette Lisbethi la ureche. Ar trebui s-o convingeți să ducă o viață mai omenească. De ieri, doamna mi-a poruncit să-i servesc dimineața lapte de zece centime și un corn de zece centime, la amiază o scrumbie ori puțină friptură rece, gătind o jumătate de kilogram de carne pentru o săptămînă întreagă, bineînțeles cînd prînzește singură aici... Nu vrea să cheltuiască deoît cincizeci de centime pe zi pentru hrana ei. Asta nu-i cuminte. Dacă i-aș vorbi domnului mareșal de planul ăsta năstrușnic, ar fi în stare să se certe cu domnul baron și să-l dezmoștenească, pe cînd dumneavoastră, care sînteți atît de bună și deșteaptă, ați putea aranja lucrurile...

— Dar de ce nu te adresezi vărului meu ? întrebă Lisbeth.

— Ah ! dragă domnișoară, n-a mai dat pe aici de vreo douăzeci ori douăzeci și cinci de zile, adică de cînd nu v-am mai văzut nici pe dumneavoastră ! De altfel, doamna m-a oprit să cer bani domnului, amenințîndu-mă că mă dă afară dacă o fac. Cît despre suferință... sărmana doamnă, știu că a îndurat ! E prima oară cînd o uită domnul atîta vreme... De cîte ori suna cineva, se repezea la fereastră... dar, de cinci zile, nu se mai ridică din fotoliu. Citește ! Cînd se duce la doamna contesă, îmi poruncește : „Mariette, zice ea, dacă vine domnul, spune-i că sînt acasă și trimite portarul să mă cheme ; am să-i dau un bacșiș bun !"

— Biata verișoară ! suspină Bette, mi se rupe inima de milă. Vorbesc despre ea în fiecare zi cu vărul meu. Ce să-i faci ? „Ai dreptate, Bette, îmi răspunde el, sînt un ticălos, nevasta mea e un înger, iar eu sînt un monstru ! O să mă duc mîine...” Și rămîne la doamna Marneffe. Femeia asta îl ruinează, și el o adoră, nu poate trăi decît lingă ea. Eu fac ce pot ! Dacă n-aș fi acolo și dacă n-aș avea-o cu mine pe Mathurine, baronul ar fi cheltuit de două ori mai mult și, cum nu mai are aproape nimic, poate că și-ar fi zburat creierii pînă acum. Și, știi, Mariette, Adeline s-ar prăpădi și ea dacă bărbatul său ar muri, sînt sigură. Încerc cel puțin s-o scot la capăt măcar acolo, împiedicîndu-l pe vărul meu să risipească prea mulți bani...

— La fel spune și biata doamnă, știe cît de îndatorată vă este, rosti Mariette ; zicea că multă vreme v-a judecat greșit.

— A ! făcu Lisbeth. Altceva nu ți-a mai spus ?

— Nu, domnișoară. Dacă vrei să-i faceți plăcere, vorbești-i de domnul ; vă socoate fericită că-l puteți vedea zilnic.

— E singură ?

— Iertați-mă, mareșalul e aici. A ! vine în fiecare zi, și ea îi povestește totdeauna că l-a văzut dimineața pe domnul, căci se întoarce noaptea foarte tîrziu.

— Astăzi avem o masă bună ?... întrebă Bette.

Mariette se codea să-i răspundă, ocolind privirea lorednei, cînd ușa salonului se deschise, și mareșalul Hulot ieși atît de grăbit, încît o salută pe Bette fără s-o privească și scăpă jos o hîrtie. Bette ridică de jos bucata de hîrtie și alergă pe scară, căci e zadarnic să strigi după un surd ; dar făcu în așa fel ca să nu-l poată ajunge pe mareșal și, întorcîndu-se, citi pe furiș cele de mai jos, scrise cu creionul :

Dragul meu frate, Hector mi-a dat banii de cheltuială pentru trimestru ; dar Hortense a avut o nevoie atît de mare de bani, încît i-am împrumutat toată suma, care abia i-a ajuns ca să iasă din încurcătură. Poți să-mi împrumuți cîteva sute de franci ? Căci nu vreau să-i mai cer din nou bani soșului meu ; dacă m-ar certa, aș suferi prea mult.

— Hm ! gîndi Lisbeth, cît de încolțită o fi de mi-zerie ca să-și calce în așa hal mîndria în picioare ?

Lisbeth intră, o zări pe Adeline plîngînd și-i sări de gît.

— Adeline, drăguța mea, știi tot, strigă verișoara Bette. Uite, de tulburat ce era, pe cînd fugea ca un ogar, mareșalul a pierdut hîrtiuța asta. De cînd nu ți-a mai dat bani ticălosul de Hector ?...

— Ba mi-a dat întotdeauna, răspunse baroana, însă Hortense a avut nevoie și...

— N-aveai ce ne da de mîncare, o întrerupse Bette. Acum pricep de ce era încurcată Mariette cînd am întreat-o de masă. Te porți ca un copil, Adeline ! Știi ce, lasă-mă să-ți dau economiile mele.

— Mulțumesc, buna mea Bette, zise Adeline ștergîndu-și o lacrimă. S-a întîmplat să fiu acum strîmtorată, dar m-am asigurat pentru viitor. De aci înainte voi cheltui doar două mii patru sute de franci pe an, în care intră și chiria, și-i voi avea. Dar Bette, nici un cuvînt, lui Hector mai ales. Cum îi merge, bine ?

— A ! e sănătos tun și vesel ca un pițigoi, nu se gîndește decît la drăcoaica aceea care l-a vrăjit.

Doamna Hulot privea la un brad argintiu din fața ferestrelor, și Lisbeth nu putu vedea expresia din ochii verișoarei sale.

— L-ai anunțat că azi e ziua cînd luăm masa aici cu toții împreună ?

— Da, însă e zadarnic ! Doamna Marneffe dă astăzi o masă mare, speră să pună la cale demisia domnului Coquet ! Și asta e mai important ca toate ! Ascultă-mă, Adeline, știi ce fire teribil de independentă am. Soțul tău, drăguța mea, te va ruina cu siguranță. Am crezut că vă pot fi tuturor de folos apropiîndu-mă de femeia asta, dar e o creatură din cale afară de depravată, care îl va împinge pe bărbatul tău să săvîrșească lucruri ce-ar putea să vă dezonzoreze pe toți.

Adeline făcu o mișcare ca cel care primește o lovitură de pumnal în inimă.

— Sînt absolut sigură de asta, dragă Adeline. Trebuie să-ți deschid ochii, să ne gîndim la viitor ! Mareșalul e bătrîn, dar va ajunge departe și are o leafă frumoasă. Dacă ar muri, văduva lui ar avea o pensie de șase mii de franci. Cu suma asta eu îmi pot lua răs-

punderea să vă întrețin pe toți ! Ai mare trecere pe lângă bătrîn, pune o vorbă bună să mă ia în căsătorie. Nu că aş dori s-ajung doamna mareşal, nu mă sinchiesc eu de asemenea fleacuri, cum nu-mi pasă de conştiinţa doamnei Marneffe; dar în felul acesta o să aveţi toţi ce mînca. Se vede că şi Hortense duce lipsă, dacă tu îi dai din piinea ta.

Mareşalul îşi făcu apariţia. Bătrînul veteran venise într-o goană şi-şi ştergea fruntea cu fularul.

— I-am dat Mariettei două mii de franci, îi şopti el la ureche cumnatei sale.

Adeline se îmbujoră toată. Două lacrimi i se iviră pe genele încă lungi; tăcută, strînse mîna moşneagului, pe chipul căruia se citea bucuria îndrăgostitului fericit.

— Voiam să-ţi cumpăr ceva cu aceşti bani, Adeline, continuă el, de aceea, în loc să mi-i înapoezi, ia-ţi mai bine singură ce ţi-o plăcea mai mult.

Se duse la Lisbeth, îi luă mîna şi, din distracţie, de mulţumit ce era, i-o sărută.

— Asta-i o prevestire bună, îi spuse Adeline Lisbethei surizîndu-i, atît cît mai era în stare să suridă.

În clipa aceea intră tînărul Hulot cu soţia lui.

— Fratele meu cînează cu noi? întrebă scurt mareşalul.

Adeline luă un creion şi scrise pe un pătrăţel de hîrtie :

Îl aştept, mi-a făgăduit că cînează cu noi. Dacă nu vine, înseamnă că l-a oprit mareşalul care-i copleşit de treburi.

Şi-i întinse hîrtia. Născocise felul acesta de a conversa cu mareşalul, şi un teanc de hîrtiuţe pătrate se afla rînduit, împreună cu un creion, pe măsuta ei de lucru.

— Ştiu, răspunse mareşalul, nu-şi mai vede capul de treburi din pricina Algeriei.

Hortense şi Wenceslas sosiră şi ei, şi baroana, văzîndu-şi familia adunată în jurul ei, îi aruncă mareşalului o privire pe care n-o pricepu decît Lisbeth.

Fericirea îl înfrumuseţase mult pe artistul care era adorat de soţia lui şi răsfăţat de o lume întreagă. Faţa i se rotunjise, talia-i elegantă scotea în evidenţă darurile ce le moştenesc, prin sînge, adevăraţii nobili. Faima

lui timpurie, importanța ce i se dădea, laudele înșelătoare pe care lumea le acorda artiștilor, cum ai spune bună ziua sau cum ai vorbi despre vreme, îi dădeau conștiința aceea a propriei valori, care degenerază în înfumurare când talentul dispare. Crucea Legiunii de Onoare îi întregea, credea el, reputația de mare om.

După trei ani de căsnicie, Hortense avea față de bărbatul său o atitudine de cîine credincios, îi urmărea toate mișcările cu o privire cercetătoare, nu-și dezlipa o clipă ochii de la el, ca un avar ce-și păzește comoara, că te simțai înduișat în fața unei asemenea admirații mergînd pînă la abnegație. Se vedea că firea mamei sale și sfaturile ce i le dăduse avuseseră o mare înrîurire asupra ei. Frumusețea, rămasă aceeași, era învăluită, poetic, de altfel, în umbrele blinde ale unei tainice melancolii.

Văzînd-o pe verișoara ei intrînd, Lisbeth crezu că tînguirile înăbușite atîta vreme în inima ei aveau să rupă învelișul subțire al discreției. Lisbeth își dăduse seama, încă din primele zile ale lunii lor de miere, că tînăra căsnicie dispunea de venituri prea mici pentru o dragoste atît de mare.

Hortense, îmbrățișîndu-și mama, schimbă cu ea la ureche cîteva fraze spuse din toată inima, pe care Bette le pricepu după felul cum clătinară amîndouă din cap.

— Adeline va fi nevoită să lucreze ca și mine pentru a-și cîștiga existența, se gîndi verișoara Bette. Vreau să-mi spună ce are de gînd să facă... Degetele ei gingașe vor ști, ca și ale mele, ce înseamnă să muncești de nevoie.

La ora șase, familia trecu în sufragerie. Tacîmul lui Hector era pus.

— Lasă-l! se adresă baroana Mariettei, domnul vine uneori mai tîrziu.

— Tata va veni ou siguranță, zise Hulot-fiul mamei sale, mi-a făgăduit cînd ne-am despărțit la Cameră.

Lisbeth, ca un păianjen în mijlocul pînzei sale, pîdea fizionomiile din juru-i. Știîndu-i pe Hortense și Victorin de cînd se născuseră, chipurile lor erau pentru dînsa ca o oglindă prin care citea limpede în sufletele acelea tinere. După felul în care Victorin se uita pe furiș la maică-sa, își dădu seama că Adeline era ame-

nințată de o nouă nenorocire, pe care băiatul se temea să i-o dezvăluie. Tânărul și celebrul avocat era ros de o tristețe ascunsă. Profunda venerație pe care o avea pentru mama sa izbucnea ca un strigăt de durere din ochii ce-o priveau; se vedea bine că Hortense era preocupată de propriile ei necazuri. Și Lisbeth știa că, de cincisprezece zile, era încolțită de cele dintii griji pe care lipsa de bani o prilejuiește oamenilor cinstiți, femeilor tinere, cărora viața le-a suris întotdeauna și care-și ascund neliniștea. De aceea, din prima clipă, verișoara Bette ghicise că mama nu-i dăduse nimic fetei. Gingașa Adeline se coborise deci pînă la minciunile scornite, de nevoie, de cei care vor să capete bani cu împrumut. Îngrijorarea Hortensei și a fratelui ei, adîncă melancolie a baroanei întristară cîna aceea și așa destul de tăcută din pricina surzeniei bătrînului mareșal. Trei persoane însuflețeau scena: Lisbeth, Célestine și Wenceslas. Dragostea Hortensei încurajase înflăcărarea specific poloneză a artistului, înflăcărare ce-i caracterizează pe acești francezi ai Nordului. Buna lui dispoziție și fizionomie erau suficiente pentru a dovedi că avea o mare încredere în sine și că biata Hortense, urmînd povețele mamei, îi ascundea toate grijile gospodăriei.

— Trebuie să fii tare fericită, i se adresă Lisbeth nepoatei sale în timp ce se ridicau de la masă, că mama te-a scos din încurcătură dîndu-ți banii ei.

— Mama? întrebă mirată Hortense. O! biata mamă, să cer de la dînsa, eu care aș vrea să pot face rost de bani pentru ea! Să-ți spun drept, Lisbeth, bănuiesc un lucru îngrozitor: mama lucrează în ascuns.

În timp ce străbăteau salonul cel mare și întunecos, fără luminări, în urma Mariettei, care ducea lampa din sufragerie în dormitorul Adelinei, Victorin le făcu un semn Lisbeth și Hortensei, atingîndu-le ușor brațul; amîndouă, pricepînd semnificația gestului, îi lăsară pe Wenceslas, Célestine, mareșal și baroană să intre în dormitor, iar ei se retraseră lîngă o fereastră.

— Ce-i, Victorin? întrebă Lisbeth. Pun rămașag că s-a întîmplat iar vreo catastrofă din pricina tatălui tău.

— Din păcate, asta-i adevărul, răspunse Victorin. Un anume Vauvinet, cămătar de meserie, are polițe semnate de tata în valoare de șaizeci de mii de franci și vrea să-l urmărească! Am încercat să vorbesc cu tata

la Camera de afacerea astanenorocită, dar n-a vrut să mă asculte, aproape că m-a ocolit. N-ar trebui oare s-o prevenim pe mama?

— Nu, strigă Lisbeth, are prea multe necazuri pe cap, i-ai da o lovitură de moarte, trebuie s-o cruțăm. Nici nu știți în ce hal a ajuns, noroc de unchiul vostru, căci altfel n-ați fi avut ce mânca azi, aici.

— Ah! Doamne, Victorin, sîntem niște monștri, îi zise Hortense fratelui său. Aflăm de la Lisbeth ceea ce ar fi trebuit să ghicim singuri. Îmi stă mîncarea în gît!

Hortense se opri și își puse batista la gură ca să-și înăbușe hohotul de plîns.

— L-am rugat pe acest Vauvinet să vină mîine la mine, continuă Victorin. Are să se mulțumească oare cu garanția mea ipotecară? Nu cred. Oamenii aceștia vor bani gheață, ca să poată storce alte dobînzii cămătărești.

— Să vindem renta noastră! spuse Lisbeth Hortensei.

— Cît ar face? Cincisprezece, șaisprezece mii de franci, replică Victorin, și ne trebuie șaiszeci de mii!

— Verișoară scumpă! strigă Hortense sărutînd-o pe Lisbeth cu entuziasmul unui suflet curat.

— Nu, Lisbeth, păstrează-ți micul tău avut, rosti Victorin, după ce îi strînse mîna lorenei. Am să văd mîine ce are de gînd omul acela. Cu consimțămîntul soției mele, voi putea împiedica ori întîrzia urmărirea, căci ar fi îngrozitor să văd compromisă reputația tatei!... Ce ar spune ministrul de Război? Salariul tatei, angajat pe trei ani, nu va fi liber decît în luna decembrie; nu poate fi deci oferit ca garanție. Vauvinet a reînnoit de unsprezece ori polițele, gîndiți-vă ce dobînzii a avut de plătit tata! Trebuie să umplem această prăpastie.

— Dacă doamna Marneffe l-ar părăsi... zise Hortense cu amărăciune.

— Ferească Dumnezeu, una ca asta! exclamă Victorin. Tata ar nimeri în altă parte; aici cel puțin cheltuielile mai mari au fost făcute.

Ce schimbare la copiii aceștia atît de respectuoși altădată, pe care mama îi învățase de mici să-l privească pe tatăl lor cu o admirație fără margini! Acum ajunseseră să-l judece.

— Fără mine, spuse Lisbeth, tatăl vostru ar fi fost azi și mai ruinat.

— Să intrăm, fu de părere Hortense, mama e foarte ageră, ar bănuî numaidecît ceva. Lisbeth are dreptate, să-i ascundem totul... și să fim veseli !

— Victorin, nici nu-ți dai seama unde te poate duce slăbiciunea tatălui tău pentru femei, îi șopti Lisbeth. Gîndește-te să-ți asiguri unele venituri, ajutîndu-mă să mă căsătoresc cu mareșalul. Ar trebui să vorbești toți cu el în astă seară. Eu am să plec anume mai devreme.

Victorin intră în cameră.

— Dar tu, biata mea fetiță, o întrebă încet Lisbeth pe verișoara sa, cum o să te descurci ?

— Vino mîine la noi la masă, și-o să stăm de vorbă, îi răspunse Hortense. Nu știu ce o să mă fac, tu ești deprinsă cu greutățile vieții, mă poți sfătui.

În timp ce toată familia încerca să-l convingă pe mareșal să se căsătorească, iar Lisbeth se întorcea în strada Vanneau, se petrecu aici un eveniment dintre acelea care unor femei ca doamna Marneffe le îmboldesc vigoarea viciului, silindu-le să-și întrebuițeze toate resursele perversității. Trebuie să recunoaștem un fapt bine stabilit : La Paris lumea e atît de ocupată, încît cei vicioși nu săvîrșesc răul din instinct, ci sînt nevoiți să-și facă din viciu o pavază împotriva atacurilor din afară.

Salonul doamnei Marneffe era plin de adoratorii ei, și Valérie tocmai întocmise partidele de *whist*, cînd te-ciorul, un fost militar acum la pensie, pe care-l găsisse baronul, anunță :

— Domnul baron Montes de Montejanos.

Valérie simți un junghi în inimă, dar se îndreptă repede spre ușă strigînd :

— Vărul meu !...

Și, ajungînd lîngă brazilian, îi șopti la ureche :

— Trebuie să treci drept ruda mea, de nu, totul s-a sfîrșit între noi !

— Bravo, Henri, rosti ea cu voce tare conducîndu-l pe brazilian lîngă cămin, n-ai naufragiat cum mi s-a povestit ? Trei ani de zile te-am plîns...

— Bine ai venit, amice, zise domnul Marneffe întinzînd mîna brazilianului, care avea înfățișarea unui ade-vărat brazilian milionar.

Domnul baron Henri Montes de Montejanos, înzestrat de climatul ecuatorial cu fizicul și culoarea atribuită lui Othello în teatru, înspăimînta cu aerul său întunecat, simplu efect plastic, căci prin firea sa blîndă și plină de duioșie era sortit, ca toți bărbații tari, să fie prada femeilor slabe. Disprețul ce i se citea pe față, vigoarea mușchilor ce reieșea din statura-i vînjoasă, toată această putere nu se adresa decît bărbaților, ca o măgulire adusă femeilor și pe care ele o savurează cu atîta plăcere, încît oamenii aceștia, cînd dau brațul amantelor, au toți niște aere de matadori încîntați. Cu o înfățișare superbă în haina-i albastră cu nasturi de aur masiv, cu pantaloni negri, purtînd cizme de piele fină perfect lustruite și mănuși la modă, baronul nu părea a fi brazilian decît după diamantul foarte mare purtînd aproape o sută de mii de franci care strălucea ca o stea pe o somptuoasă cravată de mătase albastră, încadrată de o jiletcă albă, anume întredeschisă ca să se poată zări o cămașă de pînză de o nemaipomenită finețe. Fruntea bombată ca a unui satir, semn al îndărătniciei în pasiune, se continua cu un păr negru ca tăciunele, stufos ca o pădure virgină, sub care scînteiau doi ochi limpezi, atît de sălbatici încît s-ar fi putut crede că mama baronului, înainte de a-l fi născut, ar fi fost speriată de un jaguar.

Exemplarul acesta superb al rasei portugheze din Brazilia se postă cu spatele la sobă, luînd o poză ce trăda obîrceiuri pariziene; cu pălăria într-o mînă, cu brațul rezemat pe catifeaua de pe marmura căminului, se aplecă spre doamna Marneffe vorbind cu ea în șoptă, fără să-i pese de burghezii aceia nesuferiți care, după părerea lui, n-aveau ce căuta acolo.

Această intrare în scenă, poza și aerele brazilianului pricinuiră lui Crevel și baronului aceeași tresărire de neliniște și de curiozitate. Amîndoi avură aceeași expresie, aceeași presimțire. Astfel că mimica și gesturile celor doi mari îndrăgostiți apărură atît de comice prin simultaneitatea lor, încît stîrniră zîmbetul oamenilor destul de fini pentru a vedea în ele o destăinuire. Crevel, burghez și negustor sadea, ca întotdeauna, deși primar al Parisului, își păstră din nefericire această atitudine mai mult timp decît colaboratorul său, și baronul outu surprinde în treacăt mărturisirea involunțară a lui

Crevel. Era încă o săgeată în inima moșneagului îndrăgostit, care se hotărî să-i ceară Valériei o explicație.

— În astă seară, își spunea Crevel potrivit-și cărțile, trebuie să iau o hotărîre...

— *Ai cupă!* *... îi strigă Marneffe, și faci *renonce*?

— A! iartă-mă, răspunse Crevel vrînd să ia înapoi cartea. „Baronul acesta nou mi se pare de prisos, continuă el să-și spună în gînd. Îi îngădui Valériei să trăiască cu baronul meu; mă răzbun astfel și știu cum mă pot descotorosi de el, dar vărul de colo!... e un baron de prisos, nu vreau să fiu dus de nas, trebuie să aflu ce fel de rudă e cu dînsa!”

În seara aceea, printr-un noroc de care se bucură numai femeile frumoase, Valérie era minunat de bine îmbrăcată. Pieptul ei de o albeață strălucitoare era strîns într-o ghiapiură ale cărei tonuri roșcate scoteau în evidență pielea satinată a umerilor frumoși, cum numai parizienele izbutesc să aibă, păstrîndu-și în același timp (prin ce mijloace, nu se știe) talia zveltă și o carnație superbă. Purta o rochie de catifea neagră ce părea în fiecare clipă gata să-i alunece de pe umeri, iar pe cap o dantelă presărată cu buchețele de flori. Brațele ei, totodată durdulii și fine, ieșeau la iveală din niște mînici bufante împodobite cu dantelă. Era ca un fruct frumos așezat cu multă artă pe o farfurie de preț și care stîrnește poftă tăișului de cuțit.

— Valérie, îi șoptea brazilianul la ureche tinerei femei, ți-am rămas credincios; unchiul meu a murit și sînt de două ori mai bogat ca înainte de a pleca. Vreau să trăiesc și să mor la Paris, lîngă tine și pentru tine.

— Mai încet, Henri! te rog!...

— Ei, asta-i! trebuie să-ți vorbesc, să știu că-i zvîrl pe fereastră pe toți cei de-aici, te caut, doar, de două zile. Voi rămîne ultimul, nu-i așa?

Valérie surise pretinsului ei văr.

— Nu uita că ești fiul unei surori a mamei mele, care s-a căsătorit cu tatăl tău pe vremea campaniei lui Junot în Portugalia¹⁰⁰.

— Eu, un Montes de Montejanos, strănepotul unuia din cuceritorii Braziliei, să mint!

— Mai încet, ori nu ne mai vedem niciodată!..

* Joc de cuvinte: în limba franceză *coeur* înseamnă și *inimă* și *cupă* (la cărți de joc).

— Și de ce ?

— Marneffe s-agață și el ca muribunzii de o ultimă dorință, e nebun după mine...

— Sluga asta ?... întrebă brazilianul, care știa cine-i Marneffe, o să-l plătesc...

— Cîtă brutalitate !

— Ei drăcie ! de unde atîta lux ?... zise brazilianul observînd abia acum podoabele scumpe ale salonului. Ea începu să rîdă.

— Ce ton nesuferit, Henri !

Tocmai zărise două priviri înflăcărâte de gelozie care o siliseră să-și arunce ochii spre cele două ființe chinuite. Crevel, care juca împotriva baronului și a domnului Coquet, îl avea ca partener pe domnul Marneffe. Partida fu egală din pricina neatenției, atît a lui Crevel cît și a baronului, care făceau greșeli cu nemiluita. Cei doi bătrîni îndrăgostiți mărturisiră într-o clipă patima pe care Valérie izbutise să-i facă s-o ascundă timp de trei ani ; dar nici ea nu-și putuse stăpîni fericirea ce-i strălucea în ochi, revăzîndu-l pe cel dintîi bărbat care o făcuse să-i bată inima, prima ei dragoste. Drepturile acestor fericiți muritori dăinuiesc tot atît cît și femeia de la care le-au cucerit.

Între cele trei pasiuni arzătoare, una sprijinindu-se pe impertinența banului, alta pe dreptul de proprietate și cea din urmă pe tinerețe, putere, avere și înțîietate, doamna Marneffe rămase liniștită și cu mintea limpede, asemenea generalului Bonaparte la asediul de la Mantua, cînd fusese nevoit să se lupte cu două armate pentru a putea continua blocada. Hulot, cu chipul răvășit de gelozie, avea înfățișarea teribilă a răposatului mareșal Montcornet pornind la o șarjă de cavalerie împotriva liniilor rusești. În calitatea sa de bărbat frumos, consilierul de stat nu știuse niciodată ce-i gelozia, după cum Murat¹⁰¹ nu cunoscuse frica. Fusese totdeauna sigur de succes. Înfrîngerea suferită pe lîngă Josépha, cea dintîi în viața lui, o atribuisese lăcomiei de bani ; se pretindea învins de un milion, nu de o lepădătură ca ducele d'Hérouville. Otrăvurile și furiile pe care le vărsa ca un puhoi patima aceasta nebună îi umpluseră într-o clipă inima. Se răsucea de la masa de joc spre cămin cu mișcări ce aminteau pe Mirabeau¹⁰², și, cînd lăsa cărțile aruncînd o privire provocatoare înspre brazilian

și Valérie, obișnuirii salonului erau cuprinși de spaima amestecată cu curiozitatea pe care o stîrnește violența gata să izbucnească din clipă în clipă. Pretinsul văr se uita la consilierul de stat ca și cum ar fi cercetat cine știe ce vas de porțelan chinezesc. O asemenea situație nu se putea prelungi fără să ajungă la un scandal monstru. Marneffe se temea de baronul Hulot, tot atît cît se temea Crevel de Marneffe, căci nu avea de gînd să rămînă mereu în postul de subșef. Muribunzii cred în viață precum pușcărișii cred în libertate. Voia cu orice preț să fie șef de birou. Înfricoșat pe bună dreptate de pantomima lui Crevel și a consilierului de stat, se ridică, îi șopti ceva la ureche soției sale, și, spre marea mirare a celor de față, Valérie trecu în dormitor împreună cu brazilianul și cu bărbatul ei.

— Ți-a vorbit vreodată doamna Marneffe de vărul acesta ? îl întrebă Crevel pe baronul Hulot.

— Niciodată ! răspunse baronul ridicîndu-se. Apoi adăugă : destul pe astă seară, pierd doi ludovici, iată-i.

Azvirli două piese de aur pe masă și porni să se așeze pe divan cu un aer pe care toată lumea îl luă drept o înștiințare că era timpul de plecare. Domnul și doamna Coquet, după ce schimbară cîteva cuvinte, părăsiră salonul, și Claude Vignon, cu deznădejea în suflet, îi imită. Semnalul dat de aceștia îi făcu și pe cei mai puțin pătrunzători să plece, simțindu-se de prisos. Baronul și Crevel rămaseră singuri, tăcuți. Hulot, uitînd pînă la urmă de Crevel, se duse în vîrfurile picioarelor să asculte la ușa dormitorului și făcu un salt formidabil înapoi cînd domnul Marneffe deschise ușa și ieși cu fața senină, arătîndu-se foarte mirat că nu mai găsește decît două persoane în salon.

— Dar ceaiul ! rosti el.

— Unde-i Valérie ? întrebă baronul furios.

— Nevastă-mea, răspunse Marneffe, s-a dus pînă la verișoara dumneavoastră, dar se întoarce numaidecît.

— Și de ce ne-a lăsat aici, ca pe niște caraghioși, pentru nesuferita aceea de Capră ?...

— Domnișoara Lisbeth s-a întors de la doamna haroană, soția dumneavoastră, cu un fel de indigestie, spuse Marneffe. Mathurine a cerut ceai, iar Valérie s-a dus să vadă ce are domnișoara Bette.

— Și vărul ?...

— A plecat !

— Crezi ? zise baronul.

— L-am urcat în trăsură ! răspunse Marneffe cu fața schimonosită de un zîmbet.

Jos în stradă, se auzi zgomotul unei trăsurii. Baronul, fără să-l ia în seamă pe Marneffe, ieși și se duse la Lisbeth. Îi trecuse prin minte una dintre acele idei pe care le trezește inima mistuită de gelozie. Cunoștea atît de bine josnicia lui Marneffe, încît bănuia o înțelegere mirșavă între nevastă și bărbat.

— Dar ce s-a făcut cu domnii și doamnele care erau aici ? întrebă Marneffe rămînînd singur cu Crevel.

— Cînd soarele apune, găinile se culcă, rosti Crevel : cum a dispărut doamna Marneffe, au plecat și adoratorii. Hai să jucăm un pichet, adăugă el nevoind să plece.

Era incredințat că brazilianul se mai afla în casă. Domnul Marneffe primi. Primarul era tot atît de șiret ca și baronul, putea rămîne oricît jucînd cărți cu soțul, care, de cînd se desființaseră tripourile, se mulțumea cu jocul meschin și sărăcăcios de societate.

Baronul Hulot urcă repede la verișoara Bette, dar găsi ușa încuiată, și, cu obișnuitele întrebări în fața unei uși închise, trecu destulă vreme pentru ca niște femei sprintene și șirete să poată înigheba spectacolul unei indigestii îngrijite cu ceai. Lisbeth suferea atît de tare, încît Valérie era foarte îngrijorată, de aceea, doamna Marneffe abia luă în seamă intrarea furioasă a baronului. Boala e unul dintre paravanele de care se servesc femeile de cele mai multe ori pentru a se feri de furtuna unui scandal. Hulot se uită peste tot pe furiș, dar nu zări în dormitorul verișoarei Bette nici un loc potrivit pentru a ascunde un brazilian.

— Indigestia ta, Bette, face cinste prînzului soției mele. zise el privind-o pe fata bătrînă care era sănătoasă, tun și încerca să imite, luînd ceai, horcăielile convulsiunilor stomacale.

— Vezi ce bine e că scumpa noastră Bette locuiește în aceeași casă cu mine ! De n-ăș fi fost eu, biata fată își dădea sufletul... spusese doamna Marneffe.

— Mi se pare că nu crezi că sînt bolnavă, adăugă Lisbeth, și asta ar fi o infamie...

— De ce ? întrebă baronul, cunoști deci motivul vizitei mele ?

Și trase cu coada ochiului spre ușa unui cabinet de toaletă a cărei cheie fusese scoasă.

— Nu pricep nimic... răspunse doamna Marneffe cu aerul sfișietor al unei duioșii și al unui devotament jignit.

— Dumneata ești de vină, scumpe văr, da, din pricina dumitale mă aflu în starea în care mă vezi, rosti Lisbeth cu hotărîre.

Strigătul ei abătu atenția baronului, care îi aruncă fetei bătrîne o privire de adîncă uimire.

— Știi că țin la dumneata, continuă Lisbeth, faptul că mă aflu aici ar fi destul. Mă silesc din toate puterile să veghez asupra intereselor dumitale, avînd grijă de scumpa noastră Valérie. Cheltuiești în casă de zece ori mai puțin decît se cheltuiește cu o casă ca a ei. Fără mine, în loc de două mii de franci pe lună, ai fi silit să dai trei sau patru mii.

— Știu asta, răspunse baronul cu nerăbdare, ne ocrotește în felurite chipuri, adăugă el, întorcîndu-se lîngă doamna Marneffe și cuprinzînd-o pe după gît, nu-i așa fetița mea frumoasă ?...

— Drept să-ți spun, exclamă Valérie, am impresia că ai înnebunit !...

— Sînt sigură că nu te îndoiești de devotamentul meu, zise Lisbeth, dar mi-e dragă și vara mea Adeline, pe care am găsit-o plîngînd. Nu te-a văzut de o lună ! Nu, e ceva revoltător... O lași pe sărmana Adeline fără un ban. Fata dumitale Hortense era cît pe-aci să moară, cînd a aflat că numai datorită fratelui dumitale am avut ce minca la masă ! Astăzi, acasă la dumneata, nu se găsea o bucățică de pîine. Adeline a luat hotărîrea eroică de a-și cîștiga singură existența. Mi-a spus : „Am să fac ca tine !” Vorba asta m-a întristat într-atît, încît după masă gîndindu-mă ce era vara mea în 1811 și ce-a ajuns în 1841, după treizeci de ani, mi s-a oprit digestia... Am încercat să mă potolesc, dar, cînd am ajuns acasă, am crezut că mor...

— Vezi, Valérie, exclamă baronul, unde m-a dus pasiunea ce ți-o port !... să săvîrșesc crime împotriva familiei mele !

— Am avut dreptate să rămîn nemăritată, strigă Lisbeth cu o bucurie sălbatică. Ești un om bun și ales, Adeline e un înger, și iată răsplata unui devotament orb!

— Un înger bătrîn! șopti doamna Marneffe aruncînd o privire pe jumătate duioasă și pe jumătate șăgalnică lui Hector al ei, care o privea ca judecătorul de instrucție pe un inculpat.

— Biata femeie! rosti baronul. De mai bine de nouă luni nu i-am dat bani, și totuși pentru tine, Valérie, găsesc întotdeauna, dar cu ce preț! Nimeni n-are să te mai iubească așa cum te iubesc eu, în schimb însă cite necazuri îmi pricinuiești!

— Necazuri? întrebă ea. Atunci ce înțelegi prin fericire?

— Nu știu încă ce legături ai avut cu pretinsul tău văr, despre care nu mi-ai vorbit niciodată, urmă baronul, fără să ia în seamă vorbele Valériei. Dar, cînd a intrat, am simțit o lovitură de cuțit în inimă. Oricît aș fi de orbit, nu sînt orb. Am citit în ochii tăi și ai lui. Și-i scînteiau maimuțoiului ochii cînd te privea, iar privirea ta... A! pe mine nu m-ai privit niciodată astfel, niciodată... Taina asta, Valérie, se va lămuri... Ești singura femeie care m-a făcut să cunosc ce-i gelozia, de aceea să nu te miri de vorbele mele... Dar o altă taină a mai ieșit la iveală, și care-mi pare o ticăloșie...

— Haide, vorbește, zise Valérie.

— Da, am observat că Crevel, monumentul acela de carne și de prostie, te iubește și că tu îi încurajezi îndeajuns galanteriile pentru ca nerodul să-și dezvăluie pasiunea față de toată lumea!

— Și-al treilea? N-ai mai observat și pe alții? întrebă doamna Marneffe.

— Poate că or mai fi! răspunse baronul.

— Că domnul Crevel mă iubește, e dreptul lui de bărbat. Dar ca eu să-l încurajez în această pasiune, ar însemna să mă port ca o cochetă sau ca o femeie care, în multe privințe, n-ar fi satisfăcută... Iubește-mă cu cursurile mele ori părăsește-mă. Dacă îmi redai libertatea, nici dumneata, nici domnul Crevel nu veți mai pune piciorul aici, mi-l voi lua în schimb pe vărul meu, ca să nu-mi pierd încîntătoarele obiceiuri pe care mi le atribui. Adio, domnule baron Hulot!

Și se ridică, dar consilierul de stat o apucă de braț, silind-o să se așeze iar. Bătrînul nu se mai putea lipsi de Valérie ; devenise pentru el mai necesară decît toate necesitățile vieții și prefera să rămînă cu îndoiala decît să aibă cea mai ușoară dovadă de necredință.

— Dragă Valérie, îi spuse el, nu vezi cît sufăr ? Nu-ți cer decît să te justifici... să mă convingi că n-am dreptate.

— Bine, du-te și așteaptă-mă jos ; sper că nu ai de gînd să asisti la felurile ritualuri pe care le impune starea verișoarei dumitale.

Hulot se retrase încet.

— Desfrînat bătrîn ce ești, exclamă verișoara Bette, nici nu mă întrebi ce-ți fac copiii ? Ce ai de gînd cu Adeline ? Eu, pînă una alta, o să-i duc mîine economiile mele.

— Ești dator să-i dai soției măcar pîinea de toate zilele, zise zîmbind doamna Marneffe.

Baronul, fără să se simtă jignit de tonul Lisbethei, care-l muștruluia ca și Josépha, plecă asemenea unui om încîntat că poate evita o întrebare supărătoare.

După ce puseră zăvorul, brazilianul ieși din camera de toaletă, unde stătuse ascuns, cu ochii plini de lacrimi, într-o stare jalnică. Firește, Montes auzise tot.

— Nu mă mai iubești, Henri ! strigă doamna Marneffe ducîndu-și batista la ochi și izbucnind în plîns.

Era glasul iubirii adevărate. Izbucnirea de deznădejde a femeii e atît de convingătoare, încît smulge iertarea care se află în inima tuturor îndrăgostiților, cînd femeia e tinăra, drăguță și atît de decoltată încît ar putea ieși din corsaj în costumul Evei.

— Atunci, dacă mă iubești, de ce nu lași totul pentru mine ? întrebă brazilianul.

Acest originar din America, logic ca toți oamenii născuți în mijlocul naturii, reluă numaidecît vorba de unde o lăsase, cuprinzînd-o de mijloc pe Valérie.

— De ce?... rosti ea înălțîndu-și capul și învăluindu-l pe Henri cu o privire plină de dragoste. Doar sînt măritată, pisiule ; doar sîntem la Paris, nu în savane, în pampas, în pustiurile Americii. Dragă Henri, tu care ești cea dintîi și singura mea dragoste, ascultă-mă. Bărbatul meu, simplu subșef la Ministerul de Război, vrea să fie șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare ; pot să-l împiedic să aibă ambiții ? Or, pentru aceleași motive

pentru care ne lăsa în toată voia pe amîndoi (în curînd se împlinesc patru ani de atunci, îți amintești, răule?...), Marneffe mi-l impune astăzi pe domnul Hulot. Nu mă pot descotorosi de acest îngrozitor funcționar de administrație, care suflă ca o focă, are păr în nas și șaizeci și trei de ani, care de trei ani a îmbătrînit cu zece căznindu-se să pară tînăr, care mi-e atît de nesuferit încît a doua zi după ce Marneffe va deveni șef de birou și ofițer al Le-giunii de Onoare...

— Cu cît s-ar mări leafa soțului tău ?

— Cu trei mii de franci !

— Îi dau aceeași sumă sub forma unei rente viagere, continuă baronul Montes ; hai să părăsim Parisul și să plecăm...

— Unde ? întrebă Valérie făcînd un botișor drăguț cum fac femeile cînd îi înfruntă pe bărbații de care sînt sigure. Parisul este singurul oraș unde am putea trăi fericiți. Țin prea mult la dragostea ta ca s-o văd stingîndu-se într-o pustietate ; ascultă-mă, Henri, tu ești singurul bărbat din lumea întreagă pe care-l iubesc, bagă-ți bine asta în căpățîna ta de tigru.

Pe bărbații din care au făcut niște mielusei, femeile izbutesc întotdeauna să-i convingă că ar fi adevărați lei și că ar avea o fire neînduplecată.

— Și acum, ascultă ce-ți spun : domnul Marneffe nu mai are nici cinci ani de trăit, e putred pînă în măduva oaselor. Șapte din cele douăsprezece luni ale anului și le petrece îndopîndu-se cu doctorii și ceaiuri, trăiește ca în vată. În sfîrșit, doctorul e de părere că în orice clipă s-ar putea să-l secere moartea. Boala cea mai inofensivă pentru un om sănătos ar fi mortală pentru el ; cînd singele-i stricat, viața e surpată din temelii. De cinci ani nici o singură dată nu l-am lăsat să mă sărute, asta nu-i un om, e o ciumă ! Într-o zi, și ziua aceea nu-i departe, voi rămîne văduvă ; și uite, cu toate că mă cere un om cu șaizeci de mii de franci venit, eu, care sînt stăpînă pe omul acela ca pe bucata de zahăr, îți declar că, de-ai fi sărac ca Hulot, lepros ca Marneffe și chiar dacă m-ai bate, tot pe tine te-aș alege ca bărbat, căci ești singurul om pe care-l iubesc și căruia aș vrea să-i port numele. Sînt gata să-ți dau toate dovezile de dragoste pe care mi le-ai cere...

— Atunci, diseară...

— Copilule din Rio, jaguarul meu frumos care ai ieșit pentru mine din pădurile virgine ale Braziliei, spuse ea și-i luă mîna, sărutînd-o și mîngîind-o, respect-o cel puțin pe ființa pe care vrei s-o faci soția ta... Voi fi soția ta, Henri ?...

— Da, rosti brazilianul cucerit de glasul patimii dezlănțuite. Și căzu în genunchi.

— Ascultă, Henri, zise Valérie apucîndu-i amîndouă mîinile și privindu-l țintă în adîncul ochilor, vrei să juri aici față de Lisbeth, singura și cea mai bună prietenă a mea, care mi-e ca o soră, că, după ce-mi voi fi împlinit anul de văduvie, mă vei lua în căsătorie ?

— Jur !

— Nu-i de ajuns. Jură pe cenușa și pe sufletul mamei tale, jură pe Fecioara Maria și pe credința ta de catolic !

Valérie știa că brazilianul își va respecta jurămîntul, chiar dacă ea ar ajunge pe ultima treaptă a celei mai murdare mocirle sociale. Brazilianul rosti jurămîntul acela solemn, cu nasul în decolteul alb al Valériei, cu ochii fascinați ; era amețit, ca orice om cînd își revede iubita după o călătorie pe mare de o sută douăzeci de zile !

— Ei, acum poți fi liniștit. Și respectă în doamna Marneffe pe viitoarea baroană de Montejanos. Nu-ți dau voie să cheltuiești nici un ban pentru mine. Rămîi în camera de alături și întinde-te pe canapea, o să vin chiar eu să te înștiințez cînd poți să-ți părăsești postul... Mîine dimineată o să mîncăm împreună, și tu o să pleci pe la ora unu, ca și cum ai fi venit în vizită la amiază. N-avea nici o teamă, portarii îmi sînt devotați, am încredere în ei, ca în tatăl și mama mea... Acum cobor la mine să servesc ceaiul.

Făcu un semn Lisbethiei, care o însoți pînă în capul scărilor. Acolo, Valérie îi șopti la ureche : Harapul ăsta s-a întors prea devreme ! căci țin cu orice preț să te răzbuni pe Hortense !...

— Fii fără grijă, drăcușorul meu scump, zise fata bătrînă sărutînd-o pe frunte, cînd dragostea și răzbunarea merg mîna în mîna, izbînda e sigură. Hortense m-așteaptă mîine dimineată, e la mare strîmtoare. Pentru o mie de franci, Wenceslas e-n stare să te sărute de mii de ori.

După ce se despărțise de Valérie, Hulot coborîse pînă la ghereta portarului și apăruse pe neașteptate în fața doamnei Olivier.

— Doamnă Olivier !...

Auzind această chemare poruncitoare și văzînd gestul care o însoțea, doamna Olivier ieși din gheretă și se duse cu baronul în curte.

— Cred că-ți dai seama că numai eu îl pot ajuta pe băiatul dumitale să obțină un birou de notariat, că numai datorită mie e astăzi ajutor de notar și-și poate isprăvi studiile în drept.

— Da, domnule baron ; domnul baron poate fi sigur de recunoștința ce-i purtăm. Nu trece zi fără să mă rog lui Dumnezeu pentru fericirea domnului baron.

— Mai puține vorbe, drăguță, zise Hulot, și mai multe dovezi...

— Ce doriți să fac ? întrebă doamna Olivier.

— În astă seară a venit un domn cu trăsura ; îl cunoști ?

Doamna Olivier îl recunoscuse numaidecît pe Montes ; cum l-ar fi putut uita ? Pe vremuri, în strada Doyenné, de cîte ori nu-i strecurase el în palmă cîte cinci franci, cînd pleca prea de dimineată din casă ! Poate că baronul ar fi aflat totul dacă s-ar fi adresat domnului Olivier. Dar Olivier dormea. De multă vreme hotărîse doamna Olivier ce să facă în cazul unei ciocniri între binefăcătorii ei ; dintre cele două puteri, o socotea mai tare pe doamna Marneffe.

— Dacă-l cunosc ?... răspunse portăreasa, nu. Drept să spun, nu l-am văzut niciodată !...

— Cum ? vărul doamnei Marneffe nu venea niciodată s-o vadă cînd stătea în strada Doyenné ?

— A ! e vorba de vărul dumisale ?... exclamă doamna Olivier. Se poate să se fi reîntors, dar eu nu l-am recunoscut. Prima dată cînd am să-l văd, voi fi cu luare-aminte...

— Are să coboare îndată, spuse Hulot, tăindu-i grăbit vorba.

— Dar a și plecat, zise doamna Olivier, care pricepu deodată totul. Trăsura nu mai e aici...

— L-ai văzut plecînd ?

— Așa cum vă văd ! A poruncit slujitorului : „La ambasadă !”

Tonul și siguranța cu care fuseseră rostite aceste cuvinte smulseră un suspin de mulțumire baronului, care apucă mîna doamnei Olivier și i-o strînse.

— Mulțumesc, dragă doamnă Olivier, dar n-am isprăvit !... Și... domnul Crevel ?

— Domnul Crevel ? Ce vreți să spuneți ? Nu pricep, făcu doamna Olivier.

— Sînt sigur că o iubește pe doamna Marneffe...

— Cu neputință, domnule baron, cu neputință ! exclamă ea împreunîndu-și mîinile.

— O iubește pe doamna Marneffe ! rosti cu voce amenințătoare baronul. Cum vor fi făcînd, nu știu, dar vreau să aflu, și dumneata vei afla. Dacă dai de urmele acestei intrigi, băiatul dumitale va ajunge notar.

— Domnule baron, nu vă faceți atîta sînge rău degeaba, răspunse doamna Olivier. Doamna vă iubește, numai pe dumneavoastră vă iubește ; camerista dumneaei o știe prea bine, și tocmai vorbeam cu ea că sînteți omul cel mai fericit din lume, fiindcă vă dați seama cît prețuiește doamna !... A ! E fără cusur !... În fiecare dimineată se scoală pe la zece, apoi mănîncă. Așa ! Eh, după asta îi mai trebuie o oră ca să se gătească, și iacă au trecut două ceasuri ; pe urmă se duce să se plimbe la Tuileries, în văzul tuturor, și se înapoiază pe la ora patru, cînd veniți dumneavoastră... A !... duce o viață regulată ca un ceasornic. N-are secrete față de cameristă, și Reine îmi spune mie toate ! Păi ce credeți ? Nici că s-ar putea altfel, Reine se are bine cu fiu-meu... Vedeți că de-ar fi ceva între domnul Crevel și doamna... am fi aflată noi demult.

Baronul se urcă înapoi la doamna Marneffe cu fața strălucind de fericire, încredințat că numai el era iubit de curtezana aceea ticăloasă și perfidă, în același timp însă frumoasă și grațioasă ca o sirenă.

Crevel și Marneffe începuseră a doua partidă de picchet. Crevel pierdea, ca orice om cu gîndul aiurea. Marneffe, care știa de ce era distrat primarul, profita fără nici un scrupul : trăgea cu ochiul la cărțile rămase și le schimba cum îi convenea ; apoi, văzînd cărțile adversarului, juca la sigur. O fisă valorînd un franc izbutise să-i fure treizeci de franci primarului, în timpul cît lip-sise baronul.

— Ce-i asta ? întrebă consilierul de stat, mirat că nu mai găsește pe nimeni, ați rămas singuri ? Unde sînt ceilalți ?

— Buna dumitale dispoziție i-a alungat pe toți, răspunse Crevel.

— Ba sosirea vărului neveste-mi, interveni Marneffe. Doamnele și domnii s-au gîndit că Valérie și Henri au multe să-și povestească, după o despărțire de trei ani, de aceea s-au retras discret... Dacă aș fi fost aici, i-aș fi oprit, dar adevărul e că aș fi făcut o încurcătură, căci Lisbeth, care se simte rău, n-ar fi putut servi ceaiul la zece și jumătate ca de obicei.

— Va să zică e adevărat că Lisbeth se simte rău ? întrebă furios Crevel.

— Așa am auzit, îi răspunse Marneffe cu nepăsarea imorală a oamenilor pentru care femeile nu mai există.

Primarul se uitase la pendulă și își făcuse socoteala că baronul stătuse cam vreo patruzeci de minute la Lisbeth. Veselia lui Hulot îi învinuia destul de grav pe toți trei, pe Hector, pe Valérie și pe Lisbeth.

— Am fost s-o văd, zise baronul, suferă îngrozitor, biata fată.

— Văd că suferința altora te înveselește, scumpe prietene, făcu Crevel acru, căci te-ai întors cu o figură strălucind de bucurie ! Te pomenești că Lisbeth e în primejdie să moară ? Se zice că fata dumitale o moștenește. Nu te mai recunosc, cînd ai plecat, erai ca Maurul din Veneția și acum semeni cu Saint Preux ¹⁰³ !... Tare aș vrea s-o văd la față pe doamna Marneffe !

— Ce vrei să spui cu asta ? îl întrebă Marneffe pe Crevel strîngînd cărțile și punîndu-le dinaintea lui.

Ochii stinși ai acestui om, gîrbovit la patruzeci și șapte de ani, se aprinseră, și o ușoară roșeață îi coloră obrajii fleșcăiți și palizi ; gura lui știrbă se întredeschise, și pe buzele-i vinete se ivi o spumă albă, ca un fel de brînză cretoasă. Minia acestui neputincios, a cărui viață atîrna de un fir de păr și care într-un duel n-ar fi riscat nimic, îl înspăimîntă pe primar, care, dimpotrivă, avea totul de pierdut.

— Zic, răspunse Crevel, că mi-ar plăcea s-o văd la față pe doamna Marneffe, și pe bună dreptate, căci în clipa aceasta chipul dumitale e tare neplăcut. Pe cîntea mea, ești urît ca dracu.

— Știi că nu ești de loc politicos ?

— Acela care m-a curățat de treizeci de franci în patruzeci și cinci de minute nu poate să mi se pară frumos.

— Ah ! dacă m-ai fi văzut acum șaptesprezece ani... răspunse subșeful.

— Erai drăguț ? se interesă Crevel.

— Asta a fost nenorocirea mea ; dacă aș fi semănat cu dumneata, aș fi ajuns astăzi și senator și primar.

— Da, spuse zîmbind Crevel, prea ți-ai făcut de cap. Și tot slujindu-l pe zeul comerțului, te-ai ales cu ce-i mai prost, cu stupefiantele.

Și Crevel izbucni în rîs. Lui Marneffe îi sărea țandăra ori de cîte ori își socotea primejduită onoarea, dar gusta întotdeauna glumele acestea vulgare și mîrșave, erau ca un rest de bani mărunți pe care și-l aruncau unul altuia în discuții.

— Eva mă costă scump, e adevărat, dar, drept să-ți spun, eu am o deviză : viață scurtă și plăcută !

— Mie îmi place mai mult lungă și fericită, replică Crevel.

Doamna Marneffe intră, își văzu soțul jucînd cărți cu Crevel și pe baron alături, numai ei trei în salon ; pri-cepu, după înfățișarea demnitarului municipal, toate gîndurile ce-l munciseră și luă numaidecît o hotărîre.

— Marneffe, drăguțule ! zise ea venind să se rezeme de umărul soțului și trecîndu-și degetele gingașe prin părul lui cenușiu și spălăcit ce nu-i acoperea capul, cu toate că era adus de pe de lături, e prea tîrziu pentru tine, ar trebui să te duci la culcare. Știi că mîine trebuie să iei purgativ, așa a spus doctorul, și Reine are să-ți aducă fiertura de buruieni dis-de-dimineață, la ora șapte... Dacă vrei să mai trăiești, lasă pichetul...

— Facem ultimele cinci puncte ? îl întrebă Marneffe pe Crevel.

— Bine... eu am și făcut două, răspunse Crevel.

— Cît mai ține jocul ? întrebă Valérie.

— Zece minute, o lămuri Marneffe.

— E ora unsprezece, răspunse Valérie. Drept să-ți spun, domnule Crevel, s-ar părea că vrei să-mi omori soțul. Termină mai repede, cel puțin.

Apostrofa aceasta cu două înțelesuri îi făcu pe Crevel, pe Hulot, ba chiar și pe Marneffe să suridă. Valérie se duse să vorbească cu Hector al ei.

— Pleacă, scumpule, îi șopti ea la ureche, plimbă-te pe strada Vanneau ; te întorci după ce pleacă Crevel.

— Aș prefera să ies din apartament și să intru în camera ta prin ușa cabinetului de toaletă, ai putea spune Reinei să-mi deschidă.

— Reine e sus, o îngrijește pe Lisbeth.

— Atunci, n-ar fi mai bine să mă urc la Lisbeth ?

Primejdia o pîdea din toate părțile pe Valérie, care, prevăzînd o explicație cu Crevel, nu voia să-l aibă pe Hulot în camera ei, de unde ar fi putut auzi tot... Și brazilianul aștepta sus, la Lisbeth.

— Așa sînteți voi bărbații, îi spuse Valérie lui Hulot, cînd vă trăsnește ceva prin cap, sînteți în stare să dați foc caselor ca să puteți intra. Lisbeth e-n așa hal că nu te poate primi... Te temi c-ai să prinzi un guturai așteptînd pe stradă ?... Hai, du-te... sau de nu, bună seara !

— La revedere, domnilor, rosti baronul cu voce tare.

Atins în amorul său propriu de moșneag, Hulot vru să dea dovadă că mai putea face pe tinerelel zăbovind în stradă în așteptarea momentului potrivit, și de aceea plecă.

Marneffe ură noapte bună soției, luîndu-i amîndouă mîinile cu un gest prefăcut de afecțiune. Valérie strînse într-un anumit fel mîna bărbatului ei, ceea ce însemna : Scapă-mă de Crevel.

— Noapte bună, Crevel, spuse atunci Marneffe, sper că n-o să stai mult cu Valérie. A ! sînt gelos... m-a apucat tîrziu, dar nu-mi trece... și-am să vin să cercetez dacă ai plecat.

— Avem de discutat afaceri, dar nu stau mult, zise Crevel.

— Vorbește încet ! Ce dorești de la mine ? întrebă Valérie schimbînd tonul și privindu-l pe Crevel cu mîndrie și dispreț.

Întîlnind privirea aceea trufașă, Crevel, care voia să se arate grozav, fiindcă îi făcea servicii uriașe Valériei, deveni iarăși umil și supus.

— Brazilianul acela...

Crevel, înspăimîntat de privirea fixă și disprețuitoare a Valériei, se opri.

— Ei și?... rosti ea.

— Vărul...

— Nu-i vărul meu, răspunse ea. E vărul meu pentru domnul Marneffe și în ochii lumii. Chiar de ar fi amantul meu, n-ai nici un drept să-mi faci vreo muștrare. Un negustor care cumpără o femeie ca să se răzbune pe un altul e mai de disprețuit, cred eu, decît cel ce cumpără din dragoste. Fără să fii îndrăgostit de mine — numai pentru că eram amanta domnului Hulot — m-ai cumpărat, cum îți cumperi un pistol ca să-ți omori potrivnicul. Eram flămîndă, am primit!

— Altfel ne-a fost tocmeala, făcu Crevel, în care se trezi negustorul.

— A! vrei ca baronul să afle că trăiești cu amanta lui ca să te răzbuni de răpirea Joséphei?... Ce josnic ești! Pretinzi că iubești o femeie, o asemuiești cu o ducasă și vrei s-o dezonzorezi! Da, dragul meu, ai dreptate: eu nu sînt Josépha. Femeiușca asta are curajul să-și dezvăluie infamiile, pe cînd eu sînt o ipocrită, care ar merita să fie biciuită în piața publică. Dar, vai! Josépha e ocrotită de talentul și averea ei. Singura mea pavază e onestitatea, căci mai sînt încă o burgheză onorabilă și virtuoasă; dacă provoci însă un scandal, ce mă fac eu? Dacă aș fi bogată, mai treacă-meargă! Dar n-am mai mult de cincisprezece mii de franci venit, nu-i așa?

— Mult mai mult, zise Crevel, acum două luni ți-am dublat economiile plasate în „Orléans”¹⁰⁴.

— E lucru știut că la Paris ești stimat numai dacă ai un venit de la cincizeci de mii de franci în sus, și dumneata nu poți să cumperi cu bani considerația pe care aș pierde-o. Ce voiam eu? să ajungă Marneffe șef de birou, ar avea o leafă de șase mii de franci. Are douăzeci și șapte de ani de serviciu, și peste trei ani, dacă moare, îmi rămîne o pensie de o mie cinci sute de franci. Iar dumneata, după ce-ți dăruiesc din plin tot ce dorești, ghiftuit de fericire, nu poți avea răbdare!... Și pretinzi că mă iubești! exclamă ea.

— Chiar dacă am fost interesat la început, mărturisii Crevel, pe urmă am ajuns *jucăria* dumitale. Îți bați joc de inima mea, mă zdrobești, mă zăpăcești, și eu te iubesc cum n-am iubit niciodată. Valérie, te iubesc ca pe

Célestine. Pentru dumneata sînt în stare de orice... Știi ce? Vino de-acum înainte de trei ori pe săptămînă, în strada Dauphin, în loc de două ori.

— Numai atît? Întinerești, dragul meu...

— Lasă-mă să-l izgonesc pe Hulot, să-l umilesc, să te descotorosesc de el, continuă Crevel fără să ia în seamă batjocura. Nu-l mai primi pe brazilian, fii numai a mea, n-ai să te căiești. Pun pe numele dumitale opt mii de franci în rentă viageră : dar nu vei intra în deplina lor stăpînire decît după cinci ani de statornicie...

— Iar tocmeală ! Burghezii nu vor învăța niciodată să dăruiască ! Vrei să-ți treci la catastif popasurile amoroase prin inscripții de rentă ?... A ! negustor ce ești, vînzător de pomadă ! Vrei să etichetezi toate ! Hector mi-a spus că ducele d'Hérouville i-a dăruit Joséphei un titlu de rentă de treizeci de mii de franci într-un cornet de cofeturi ! Prețuiesc cît șase ca Josépha ! Ah, să fii iubită ! exclamă ea potrivindu-și buclele și ducîndu-se să se privească în oglindă. Henri mă iubește, e în stare să te zdrobească ca pe o muscă numai la un semn al meu ! Hulot mă iubește, pentru mine își lasă soția în cruntă mizerie. Hai, arată-te bun părinte, dragul meu. Pentru ștrengăriile dumitale, dispui de trei sute de mii de franci, în afară de averea pe care o ai, ești doldora de bani, și nu te gîndești decît cum să-i înmulțești...

— N-o fac decît pentru tine, Valérie, îți pun la picioare jumătate ! strigă el căzînd în genunchi.

— Cum așa ? Tot aici ești ? se răsti slutul de Marneffe apărînd într-un halat de casă. Ce faceți ?

— Îmi cere iertare, dragă, fiindcă mi-a făcut propuneri insultătoare. Văzînd că nu mă poate cuceri cu nici un chip, domnului i-a trăsnet prin gînd să mă cumpere...

Crevel ar fi vrut să dispară în pivniță, printr-o trapă, ca la teatru.

— Ridică-te, dragă Crevel, spuse zîbind Marneffe, căci ești caraghios. Văd, după chipul Valériei, că nu-i nici o primejdie pentru mine.

— Du-te la culcare și dormi liniștit, răspunse doamna Marneffe.

— Cît e de deșteaptă ! gîndi Crevel, e pur și simplu fermecătoare ! Mă salvează !

După ce Marneffe intră în camera lui, primarul îi luă mîinile Valeriei și i le sărută, umezindu-le cu cîteva lacrimi.

— Pun totul pe numele tău ! reluă el.

-- Asta zic și eu iubire, îi șopti Valérie la ureche. Atunci, dragoste pentru dragoste. Hulot e jos, în stradă. Stă și așteaptă, bietul moșneag, să pun o luminare la una din ferestrele dormitorului meu, ca să se poată întoarce ; îți dau voie să-i spui că te iubesc numai pe tine, n-are să te creadă nici în ruptul capului, du-l în strada Dauphin, copleșește-l cu dovezi, îți dau voie, îți poruncesc chiar. Foca asta mă plictisește, mă dezgustă, nu-l lăsa să-ți scape, ține-l toată noaptea în strada Dauphin, chinuiește-l bine de tot, răzbună-te că ți-a răpit-o pe Josépha. Are să moară, poate, dar îi salvăm soția și copiii de la o ruină înspăimîntătoare. Doamna Hulot lucrează ca să poată trăi !...

— Vai ! biata femeie ! e îngrozitor ! exclamă Crevel, pătruns deodată de sentimente generoase.

— Dacă mă iubești, Célestin, îi spuse ea încetișor la ureche, atingîndu-i-o cu buzele, oprește-l, căci altfel sînt pierdută. Marneffe a devenit bănuitor, și Hector are cheia de la poartă și vrea să se întoarcă !

Crevel o cuprinse pe doamna Marneffe în brațe și plecă în culmea fericirii. Valérie îl însoți drăgăstioasă pînă în capul scării, apoi, ca vrăjită, coborî pînă la primul etaj și îl petrecu mai departe, pînă jos.

— Draga mea Valérie, întoarce-te ! Nu te compromite față de portari... Du-te, viața și averea mea îți aparțin... Pleacă, ducesa mea !

— Doamnă Olivier ! strigă încetișor Valérie după ce se închise ușa.

— Cum ! dumneavoastră aici, doamnă ! făcu doamna Olivier uluită.

— Pune zăvoarele și sus și jos la poartă și nu mai deschide nimănui.

--- Bine, doamnă.

Zăvoarele fiind puse, doamna Olivier povesti încercarea de corupție pe care și-o îngăduise înaltul funcționar față de ea.

-- Te-ai purtat ca un înger, scumpa mea Olivier, dar mai vorbim mîine despre asta.

Valérie zbură ca o săgeată pînă la etajul al treilea, ciocăni ușor de trei ori la ușa Lisbethei și se întoarce în apartamentul ei, dînd ordine domnișoarei Reine ; căci niciodată o femeie nu scapă prilejul de a se desfăta cu un Montes proaspăt sosit din Brazilia.

„Ei, drăcie ! Numai femeile de lume sînt în stare să iubească astfel ! își zise Crevel. Cînd cobora scara luminînd-o cu privirea ei, parcă o atrăgeam după mine. Nici nu m-aș mai uita la Josépha ! strigă fostul comis-voiajor. Ah, Josépha e o tinichea ! Ce-am spus ? tinichea ? Dumnezeu ! sînt în stare, într-o bună zi, să scap vorba asta la Tuileries... Nu, dacă Valérie nu-mi face educație, n-o să ajung nimic. Eu, care țin atîta să-mi dau aere de mare senior... Ah ! ce femeie ! Cînd îmi aruncă o privire tăioasă, mă cutremur de parcă mi-ar trece un cuțit prin măruntaie... Ce grație ! ce inteligență ! niciodată Josépha nu m-a tulburat în așa măsură. Și ce farmece neînchipuite !... Aha, iată și omul meu !”

Prin bezna din strada Babylone, el zărise statura înaltă și puțin încovoiată a lui Hulot, strecurîndu-se de-a lungul gardului de scînduri al unei case în construcție, și se duse de-a dreptul la el.

— Bună dimineața, baroane, căci a trecut de miezul nopții, dragul meu ! Ce dracu faci aici ?... Te plimbi pe ploaia asta mărunță și drăgălașă ? La vîrsta noastră nu-i tocmai potrivit. Vrei să-ți dau un sfat bun ? Să ne întoarcem fiecare acasă. Fiindcă, între noi fie vorba, n-ai să vezi nici o lumină la fereastră.

Auzind ultimele cuvinte, baronul simți că avea șaizeci și trei de ani și că paltonul îi era ud.

— Dar cine ți-a spus ?... întrebă el.

— Valérie, bineînțeles, Valérie a noastră, care vrea să fie numai a mea. Sîntem chit, baroane, ne putem lua iarăși la întrecere, oricînd vrei. N-ai de ce să te superi, știi că mi-am rezervat dreptul de a-mi lua revanșa, așa ne-a fost învoiala ; ți-au trebuit trei luni ca să mi-o sufli pe Josépha, eu ți-am luat-o pe Valérie în... Să nu mai vorbim despre asta, continuă el. Vreau să fie numai a mea. Dar vom rămîne tot atît de buni prieteni.

— Nu glumi, Crevel, răspunse baronul cu o voce sugrumată de furie, e chestie de viață și de moarte.

— Ia te uită, cum o iei !... Baroane, nu-ți mai aduci aminte ce mi-ai spus în ziua în care s-a căsătorit Hor-

tense ? „Se cade ca doi crai bătrîni ca noi să se certe pentru o fustă ? Aşa fac numai băcanii, oamenii de rînd"... Hotărît lucru, noi sîntem stil regență, haină albastră, Pompadour, secolul al XVIII-lea, cît se poate de mareşal Richelieu, rocaille, şi-aş putea spune, *Liaisons dangereuses* ¹⁰⁵ !...

Crevel şi-ar fi putut înşira multă vreme cunoştinţele literare, căci baronul îl asculta precum ascultă surzii cînd încep a surzi. Văzînd, la lumina felinarului, că faţa rivalului său se făcuse albă, învingătorul se opri. După declaraţiile doamnei Olivier, după ultima privire a Valériei, toate acestea erau pentru baron ca o lovitură de trăsnet.

— Doamne ! nu se găseau destule femei în Paris ?... rosti el în sfîrşit.

— Aşa am zis şi eu cînd mi-ai luat-o pe Josépha, îi întoarse vorba Crevel.

— Ascultă, Crevel, nu-i cu putinţă... Dă-mi o dovadă !... Ai o cheie, ca mine, ca să intri ?

Şi baronul, ajuns în faţa casei, vîrî cheia în broască. Văzu însă că poarta rămîne înţepenită, încercă zadarnic s-o urnească.

— Nu mai face gălăgie, noaptea, spuse liniştit Crevel. Eu, baroane, am chei mai bune decît ale dumitale.

— Dovezi ! dovezi ! repetă baronul înnebunit de durere.

— Vino să ți le arăt, răspunse Crevel.

Şi-l duse pe baron, aşa cum îl învăţase Valérie, spre chei, prin strada Hillerin-Bertin. Nenorocitul consilier de stat mergea, cum merg negustorii în ajunul zilei cînd trebuie să-şi depună bilanţul ; făcea tot felul de presupuneri ca să afle pricina depravării ascunse în adîncul sufletului Valériei şi se credea victima unei mistificări. Trecînd pe Podul regal, îşi văzu viaţa atît de deşartă şi de sfîrşită, atît de încurcată în complicaţiile financiare, încît fu cît pe ce să se lase dus de gîndul rău de a-l împinge pe Crevel în apă şi apoi de a se arunca şi el.

Ajungînd în strada Dauphin, care pe vremea aceea nu fusese încă lărgită, Crevel se opri în faţa unei portite. Portiţa dădea spre un coridor lung, pavat cu dale albe şi negre, alcătuiind un fel de peristil, la capătul căruia se aflau o scară şi o gheretă de portar, luminate de o curte mică interioară, cum sînt atîtea la Paris.

Curtea, care despărțea casa de proprietatea vecină, nu era ca toate celelalte, căci avea o parte mai mare și una mai mică. Căsuța lui Crevel, căci el era proprietarul, avea o anexă cu un acoperiș de sticlă, clădită pe terenul vecin, cu condiția însă de a rămîne cîștigată terenului. Era complet ascunsă de ghereta portarului și de ieșitura scării.

Clădirea aceasta servise multă vreme uneia dintre cele două prăvălii de la stradă drept magazie, birou și bucătărie. Crevel nu mai închiriasse însă cele două încăperi de la parter, și Grindot le prefăcuse într-o căsuță făcută cu economie. Se putea intra acolo în două moduri : sau prin prăvălia unui negustor de mobile, căruia Crevel i-o închiria ieftin dar cu luna, ca să-l aibă la mînă în caz că se dovedea indiscret, sau printr-o ușă din zidul coridorului, destul de abil ascunsă ca să fie aproape invizibilă. Apartamentul acesta mic ce cuprindea o sufragerie, un salon și un dormitor, luminat prin partea de sus, situat jumătate pe terenul vecinului, jumătate pe cel al lui Crevel, rămăsese cu totul secret. În afară de negustorul de mobile de ocazie, locatarii nu știau de existența acestui mic paradis. Portăreasa, plătită ca să fie complicea lui Crevel, era o bucătăreasă excelentă. Domnul primar putea deci să intre în căsuța lui practică și să iasă la orice oră din noapte, fără a se teme de nici un fel de spionaj. În timpul zilei, o femeie, îmbrăcată ca orice pariziană atunci cînd se duce după cumpărături și înarmată cu o cheie, nu risca nimic venind la Crevel ; cerceta marfa de ocazie, se tocmea și intra sau ieșea din prăvălie fără să trezească nici o bănuială, dacă o întîlnea cineva.

După ce Crevel aprinse candelabrele din dormitor, baronul rămase uimit de luxul plin de gust și cochet de acolo. Fostul negustor de parfumuri îi dăduse mînă liberă lui Grindot, și bătrînul arhitect se întrecuse printr-o creație în genul Pompadour care, de altfel, costase șaiszeci de mii de franci.

— Vreau, îi spusese Crevel lui Grindot, ca o ducesă intrînd aici să rămîină uimită ! Năzuise să-și alcătuiască cel mai frumos Eden parizian, unde s-o aibă pe Eva lui, femeia de lume, Valérie a lui, ducesa lui.

— Sînt două paturi, îi spuse Crevel lui Hulot arătîndu-i un divan din care se putea scoate un pat, așa cum

tragi sertarul unui scrin. Iată unul, celălalt e în cameră. Putem petrece noaptea aici amîndoi.

— Dovezile ! făcu baronul.

Crevel luă o luminare și-și duse prietenul în dormitor, unde Hulot văzu, pe o canapeluță, un capot splendid al Valériei, pe care ea îl pusese și în strada Vaneau, ca să se fălească cu el înainte de a-l purta în căsuța lui Crevel. Primarul puse în mișcare mecanismul secret al unei mobile drăguțe lucrute în mozaic de lemn, numită *fericirea zilei*, scotoci, luă o scrisoare și i-o întinse baronului :

— Uite, citește.

Consilierul de stat citi următorul bilețel scris cu creionul :

M-ai făcut să te aștept degeaba, cotoiule ! Nu se cuvine ca o femeie de rangul meu să-l aștepte pe un fost negustor de parfumuri. N-am găsit nici masa pregătită, nici țigări. Ai să mi-o plătești.

— Nu-i scrisul ei ?

— Doamne ! exclamă Hulot așezîndu-se copleșit. Văd bine că-s lucrurile ei, scufița, papucii... Ah, asta... și de cînd ?

Crevel făcu un semn că înțelege și scoase un teanc de hîrtii din scrinul de mozaic.

— Uite, dragă ! am plătit antreprenorii în decembrie 1838. Am inaugurat căsuța asta delicioasă, cu două luni înainte, în octombrie.

Consilierul de stat își plecă fruntea.

— Cum dracu faceți ? doar știu cum își întrebuințează timpul ceas cu ceas.

— Dar plimbările la Tuileries... spuse Crevel frecîndu-și mîinile cu satisfacție.

— Ei ?... făcu Hulot năucit.

— Pretinsa ta prietenă se duce la Tuileries zicînd că se plimbă de la ora unu pînă la patru, și hop ! cît ai clipi e aici. Cunoști comediile lui Molière ? Ei bine, baroane, nu-i nimic închipuit în personajul pe care-l reprezînți.

Nemaiavînd nici o urmă de îndoială, Hulot se cufundă într-o tăcere sinistă. Catastrofele îndeamnă la filozofie firile inteligente și tari.

Din punct de vedere moral, baronul era ca un om răătăcit noaptea într-o pădure. Tăcerea-i posomorită, înfățișarea lui jalnică îl neliniștiră pe Crevel, care nu dorea moartea colaboratorului său.

— Cum îți spuneam, dragă, sîntem chit, să pornim de la început. Ce zici, vrei să ne luăm la întrecere? Care pe care!

— De ce oare, se întrebă Hulot vorbind cu sine în-suși, din zece femei frumoase cel puțin șapte sînt stricate?

Baronul era prea distrus ca să găsească dezlegarea problemei. Frumusețea este cea mai mare dintre toate puterile omenești. Orice putere nestăvilită, neînfrînată, tiranică, duce la abuzuri, la nebunie. Arbitrarul este demența puterii. La femeie, arbitrarul este fantezia.

— N-ai de ce să te plîngi, scumpul meu confrate, căci ai femeia cea mai frumoasă și mai virtuoasă.

— Îmi merit soarta, își spuse Hulot, mi-am nesocotit soția, o fac să sufere, și ea e un înger! O, sărmana mea Adeline, ești răzbunată îndeajuns! Suferă singură, în tăcere, ar trebui să-i cad la picioare, merită dragostea mea, ar trebui... căci e încă fermecătoare, albă, a întinerit; parcă-i o copilă... Și s-a mai pomenit vreodată o femeie mai ticăloasă, mai mîrșavă și mai nelegiuită decît Valérie?

— E o nemernică, răspunse Crevel, o ticăloasă ce-ar merita să fie biciuită în piața Châtelet; dar dacă noi, dragul meu Canillac¹⁰⁶, am rămas gen haină albastră, mareșal de Richelieu, Pompadour, du Barry¹⁰⁷, stricați și cît se poate de secolul al XVIII-lea, în schimb nu mai există poliție de moravuri.

— Cum poți să te faci iubit? se întrebă Hulot fără să-l asculte pe Crevel.

— E o prostie din partea noastră să vrem să fim iubiți, dragul meu, zise Crevel, putem cel mult să fim tolerați, căci doamna Marneffe e de o sută de ori mai stricată decît Josépha...

— Și cît e de nesățioasă! Mă costă o sută nouăzeci și două de mii de franci!... exclamă Hulot.

— Și cite centime? întrebă Crevel cu obrăznicia financiarului, găsind că suma era un fleac.

— Se cunoaște că n-o iubești, rosti cu melancolie baronul.

— Eu m-am săturat pînă-n gît, făcu Crevel, căci i-am dat peste trei sute de mii de franci !...

— Dar unde ? Unde se duc atîția bani ? întrebă baronul luîndu-și capul în mîini.

— Dacă ne-am fi înțeles, ca puștii care pun mîină de la mîină ca să întrețină o tîrfă de doi bani, ne-ar fi costat mai ieftin.

— Bună idee ! replică baronul, dar tot ne-ar fi înșelat, căci, ia spune, prietene, ce crezi de brazilian ?...

— Ah ! ai dreptate, vulpe bătrînă, sîntem trași pe sfoară ca niște... acționari !... spuse Crevel. Asemenea femeii sînt un soi de comandite !

— Va să zică, răspunse baronul, ea ți-a povestit despre lumina de la geam ?...

— Moșulică, urmă Crevel luîndu-și poziția militară, ne-a jumulit pe amîndoi ! Valérie e o... Mi-a spus să te țin aici... E limpede... îl are pe brazilianul ei... A ! mă lepăd de ea, căci chiar de-ai ține-o de mîini, tot ar izbuti să te înșele cu picioarele ! E o ticăloasă ! o stricată !

— Mai josnică decît o prostituată, adăugă baronul. Josépha, Jenny Cadine aveau dreptul să ne înșele, căci ele sînt de meserie !

— Și mai face pe sfînta, pe mironosița ! strigă Crevel. Ascultă, Hulot, întoarce-te la nevastă-ta, căci afacerile tale nu stau prea bine, a început să se vorbească despre niște polițe pe care le-ai dat unui cămătar de mîna a doua, care are specialitatea de a împrumuta bani femeilor de moravuri ușoare, un oarecare Vauvinet. Cît despre mine, m-am lecuit de femei distinse. De altfel, la vîrsta noastră, ce nevoie mai avem de asemenea femeiști, care, drept să-ți spun, nu se poate să nu ne înșele ? Ai părul alb, baroane, și dinți falși. Eu parc-aș fi Silen¹⁰⁸. O să mă apuc să strîng bani. Banul nu te înșală. Dacă Visteria nu se deschide decît din șase în șase luni, în schimb îți dă dobînzii, pe cînd femeii acesteia îi plătești dobînzii... Cu tine, scumpul meu confrate, Gubetta, vechiul meu complice, aș mai putea accepta o situație cum să zic ?... filozofică, dar cu un brazilian care aduce, poate, din țara lui produse coloniale suspecte...

— Femeia, spuse Hulot, e o ființă inexplicabilă !

— Eu mi-o explic, zise Crevel, noi sîntem bătrîni, brazilianul e tînăr și frumos...

— Da, așa-i, zise Hulot, recunosc, îmbătrânim. Dar cum să renunți, prietene, la niște fapte atît de frumoase ! Să nu le mai vezi dezbrăcîndu-se, făcîndu-și seara cîrlionții și privindu-ne printre degete cu un zîmbet cochet cînd își pun părul pe moațe, cu toate mofturile, minciunile lor și pretențiile că nu le iubim de ajuns, cînd ne văd hîrțuiți de griji, și înveselindu-ne în ciuda tuturor necazurilor ?

— Da, te cred ! e singurul lucru plăcut din viață... se însufleți Crevel. Ah ! cînd îți zîmbește o mutrișoară și auzi o voce : „Ah, scumpule, de-ai ști ce drăguț ești ! Eu nu sînt ca celelalte femei, care se dau în vînt după tinerei cu țacălie, niște lichele cu țigara în gură și grosolani ca niște slugi ! Căci tinerețea e de o obrăznicie !... Intră, spun bună ziua și-ți întorc spatele... Deși mă bănuiești că-s cochetă, prefer acestor mucoși pe oamenii de cincizeci de ani, căci sînt statornici și devotați, aceștia știu că o femeie nu-i ușor de cucerit și ne prețuiesc... Iată de ce te iubesc, tilharule !...” Și-și întovărășesc aceste mărturisiri cu tot soiul de fasoane și de drăgălășenii, de... A ! sînt false ca programele primăriilor.

— Adesea, minciuna prețuiește mai mult decît adevărul, spuse Hulot amintindu-și cîteva scene încîntătoare evocate de pantomima lui Crevel, care o maimuțarea pe Valérie. Minciuna, ești silit s-o șlefuiesti, să coși paiete pe costumul ei de teatru...

— Și apoi, ce mai la deal la vale ? Mincinoase, dar trăiești cu ele, asta-i !... zise Crevel cu brutalitate.

— Valérie e o zîină, exclamă baronul, te prefăce ca prin farmec din bătrîn în tînăr.

— Da, urmă Crevel, e o șerpoaică ce-ți scapă printre degete ; dar cea mai încîntătoare șerpoaică... albă și dulce ca zahărul !... hăzoasă ca Arnal ¹⁰⁹, și cîte nu născocesc !...

— În privința asta, așa e. E grozav de spirituală ! strigă baronul uitînd cu totul de nevastă-sa.

Cînd se culcară cei doi confrați erau cei mai buni prieteni din lume, amintindu-și pe rînd de toate farmecele Valériei, intonațiile glasului, lingușelile, gesturile, năzbîtiile, scăpărările spiritului ei, cele ale inimii, căci era mare meșteră în arta dragostei, avea avînturi minunate, ca tenorii care cîntă aceeași arie într-o zi mai bine decît în alta. Și amîndoi adormiră leghați de

aceste evocări ispititoare și diavolești, luminate de flăcările iadului.

A doua zi dimineața, la ora nouă, Hulot trebuia să se ducă la minister, Crevel avea treburi la țară. Ieșiră împreună, și Crevel îi întinse baronului mîna spunîndu-i :

— Nu ne purtăm pică, nu-i așa ? căci nu ne mai gîndim nici unul la doamna Marneffe.

— A ! s-a sfîrșit ! răspunse Hulot făcînd o mutră scîrbită.

La ora zece și jumătate, Crevel urca într-un suflet scările ce duceau spre apartamentul doamnei Marneffe. Găsi pe ființa ticăloasă, pe încîntătoarea sirenă, în cel mai cochet neglijeu din lume, savurînd bunătățile unui dejun ales în tovărășia baronului Henri Montes de Montejanos și a Lisbethiei. Deși simți ca o lovitură de măciucă la vederea brazilianului, Crevel o rugă pe doamna Marneffe să-i acorde o audiență de două minute. Valérie trecu cu Crevel în salon.

-- Valérie, îngerașule, spuse îndrăgostitul Crevel, domnul Marneffe nu mai are mult de trăit, dacă vrei să-mi rămii credincioasă, după ce moare, ne căsătorim. Gîndește-te. Te-am descotorosit de Hulot... Judecă singură dacă brazilianul poate prețui cît un primar al Parisului, un om care, de dragul tău, va lupta să ajungă la cele mai înalte onoruri și care are o rentă de peste optzeci de mii de franci.

— O să mă mai gîndesc, fu răspunsul ei. Voi fi la ora două în strada Dauphin și vom vorbi atunci : dar fii cuminte ! și nu uita de transferul pe care mi l-ai făgăduit ieri.

Se întoarse în sufragerie, urmată de Crevel, care se felicita că găsise mijlocul de a o cîștiga pe Valérie numai pentru el, dar îl zări pe baronul Hulot care, în timpul acelei scurte conferințe, venise cu aceleași intenții. Consilierul de stat ceru, ca și Crevel, o clipă de audiență. Doamna Marneffe se ridică din nou ca să treacă în salon, surîzînd brazilianului, ca și cum i-ar fi spus :

— Au înnebunit ! Ce mai vor, cînd te văd aici ?

— Valérie, începu consilierul de stat, dragă copilă, vărul tău e un văr suspect...

— O ! destul ! strigă ea tăindu-i vorba. Marneffe n-a fost niciodată, nu va fi și nici nu mai poate fi soțul meu.

Primul și singurul om pe care l-am iubit se întoarce pe neașteptate... Nu-i vina mea ! Dar uită-te bine la Henri. privește-te pe tine și apoi întreabă-te dacă o femeie mai poate sta la îndoială, mai ales cînd iubește. Dragul meu, nu sînt o femeie întreținută. De azi înainte nu mai vreau să fiu ca Suzana între doi bătrîni ¹¹⁰. Dacă ții la mine, dumneata și Crevel, veți fi numai prietenii casei, însă totul s-a sfîrșit, căci am împlinit douăzeci și șase de ani și vreau de-aci înainte să fiu o sfîntă, o vrednică și neprețuită soție... ca a dumatale.

— Va să zică, așa ? întrebă Hulot. Iată cum mă în-tîmpini cînd eu vin, ca papa, cu mîinile pline de indulgențe !... Să știi, atunci, că soțul tău n-are să ajungă niciodată șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare...

— Asta rămîne de văzut, răspunse doamna Marneffe privindu-l pe baron într-un anumit fel.

— Să nu ne certăm, începui iar Hulot cuprins de disperare, o să vin diseară să ne înțelegem.

— Da, la Lisbeth !...

— Fie, spuse bătrînul amorez, la Lisbeth !...

Hulot și Crevel coborîră împreună pînă în stradă fără să scoată o vorbă ; dar ajunși pe trotuar, se priviră și începură a rîde cu tristețe.

— Sîntem amîndoi niște moșnegi nebuni !... zise Crevel.

— Le-am dat răvaș de drum, se adresă doamna Marneffe Lisbeth, așezîndu-se din nou la masă. Singura mea dragoste e jaguarul meu, numai pe el îl iubesc și-l voi iubi veșnic, adăugă ea zîmbindu-i lui Henri Montes. Lisbeth, drăguță, nu știi ? Henri mă iartă pentru ticăloșiile în care m-a tîrît mizeria.

— E vina mea, spuse brazilianul, trebuia să-ți trimit o sută de mii de franci...

— Bietul băiat ! exclamă Valérie, ar fi trebuit să muncesc, dar degetele mele nu-s făcute pentru asta... întreab-o pe Lisbeth.

Brazilianul plecă, simțindu-se cel mai fericit om din Paris.

Spre prînz, Valérie și Lisbeth stăteau de vorbă în splendidul dormitor unde primejdioasa pariziană își potrivea ultimele amănunte ale toaletei, pe care orice femeie ține să și le pună singură la punct. Cu ușile zăvorîte, cu draperiile trase, Valérie povesti pînă în cele

mai mici amănunte toate întîmplările serii, ale nopții și ale dimineții.

— Ești mulțumită, comoara mea? o întrebă pe Lisbeth, sfîrșindu-și povestirea. Ce s-aleg cînd o veni vremea, să fiu doamna Crevel sau doamna Montes? Tu ce mă sfătuiești?

— Crevel n-are de trăit mai mult de zece ani, des-trăbălat cum este, răspuse Lisbeth, pe cînd Montes e tînăr. Crevel are să-ți lase o rentă de treizeci de mii de franci. Montes poate foarte bine să mai aștepte, o să fie de ajuns de fericit rămînînd copilul răsfațat. Așa că, pe la treizeci și trei de ani, poți foarte bine, fetiță dragă, păstrîndu-ți frumusețea, să te măriți cu brazilianul tău și să joci un rol însemnat cu cei șazeci de mii de franci venit, mai cu seamă dacă ai să fii *protejată* de o mareșală...

— Da, dar Montes e brazilian, n-are s-ajungă nici-odată nimic, observă Valérie.

— Trăim, zise Lisbeth, în epoca drumului de fier, și astăzi străinii izbutesc să ocupe, în Franța, situații înalte.

— Vom vedea ce-i de făcut, răspuse Valérie, cînd va muri Marneffe, cred că i se apropie sfîrșitul suferințelor.

— Boala asta a lui, care i se tot întoarce, spuse Lisbeth, parcă ar fi o remușcare a trupului... Ei, mă duc la Hortense.

— Bine, du-te, îngerașule, zise Valérie, și adu-mi-l pe artistul meu! În trei ani de zile să nu putem noi face un pas înainte! Ar trebui să ne fie rușine! Wenceslas și Henri sînt singurele mele pasiuni. Unul e dragostea, celălalt, capriciul.

— Ce frumoasă ești astăzi! exclamă Lisbeth apucînd-o de mijloc și sărutînd-o pe frunte. Mă bucur și eu de tot ce-ți place ție, de averea, de toaletele tale... Simt că am început să trăiesc cu adevărat numai din ziua în care am jurat să fim surori...

— Stai, tigroaico! strigă rîzînd Valérie, ți-ai pus strîmb șalul... Încă nu te pricepi să porți un șal, după trei ani de zile, cu toate că ți-am dat atîtea lecții, și ai pretenții s-ajungi doamna mareșal Hulot...

Purtînd ghețe de safian, cu ciorapi gri de mătase și o rochie dintr-o levantină superbă, cu părul pieptănat în bandouri, sub o pălărie foarte cochetă de catifea nea-

gră căptușită cu satin galben, Lisbeth o luă pe bulevardul Invalizilor spre strada Saint-Dominique, întrebându-se dacă Hortense, în descurajarea ei, nu-și va deschide în sfârșit sufletul, și dacă nestatornicia poloneză, folosită în clipa când asemenea firi sînt în stare de orice, nu va înfrînge dragostea lui Wenceslas.

Hortense și Wenceslas locuiau întreg parterul unei case așezate în punctul unde strada Saint-Dominique dă spre Esplanada Invalizilor. Apartamentul acesta, pe vremuri atît de potrivit cu luna lor de miere, avea acum o înfățișare pe jumătate proaspătă, pe jumătate ofilită, care ar putea fi numită toamna mobilierului. Tinerii însurăței nu sînt prea grijulii, își irosesc, fără să-și dea seama și fără voie, lucrurile din jurul lor, cum își irosesc și dragostea. Plini de ei înșiși, puțin le pasă de ziua de mîine, care abia mai tîrziu începe să preocupe pe gospodină.

Cînd sosi Lisbeth, nepoata ei, Hortense, tocmai sfîrșise să-l îmbrace pe micuțul Wenceslas, pe care-l trimisese în grădină.

— Bună ziua, Bette, spuse Hortense, venind singură să-i deschidă verișoarei.

Bucătăreasa era plecată la piață, jupîneasa, care făcea și pe dădaca, spăla.

— Bună ziua, fetițo, răspunse Lisbeth îmbrățișînd-o pe Hortense. Unde-i Wenceslas, îi șopti ea la urechă, a plecat la atelier?

— Nu, stă de vorbă cu Stidmann și Chanor, în salon.

— Am putea rămîne singure? întrebă Lisbeth.

— Hai în camera mea.

Camera Hortensei, îmbrăcată în persiană cu flori roz și frunze verzi pe fond alb, se decolorase, ca și covorul, fiind veșnic bătută de soare. Perdelele nu fuseseră spălate de multă vreme. Mirosea a fum de țigară, căci Wenceslas, socotindu-se acum un prinț al artei și fiind un gentilom înnăscut, lăsa scrumul tutunului pe brațele fotoliilor, pe lucrurile cele mai de preț, ca un bărbat iubit căruia îi este îngăduit orice, ca un bogătaș care disprețuiește meschinăria burgheză.

— Ei, haide să vorbim de necazurile tale, o îndemnă Lisbeth văzînd că nepoata ei cea frumoasă rămîne tăcută în fotoliul în care se cufundase. Dar ce ai? pari cam palidă, draga mea.

— Au apărut două articole noi în care bietul Wenceslas e forfecat rău, le-am citit, fără să i le mai arăt, căci s-ar descuraja de tot. Statuia mareșalului Montcornet e socotită o lucrare foarte slabă. Basoreliefurile sînt cruțate ca să poată fi lăudat cu o nemaipomenită perfidie talentul lui de ornamentist, întărind astfel părerea că adevărata *artă* nu-i de nasul nostru! M-a cuprins deznădejdea cînd Stidmann, pe care l-am rugat să-mi spună adevărul, mi-a mărturisit că era și el de aceeași părere, pe care o împărtășesc toți artiștii, criticii și publicul. „Dacă Wenceslas, mi-a spus el, în grădină, înainte de masă, nu expune la anul o capodoperă, trebuie să renunțe la sculptura monumentală și să se mulțumească doar cu execuția de grupuri idilice, figurine, lucrări de bijuterie și de argintărie artistică!” Sentința aceasta m-a îndurerat mult, căci Wenceslas n-o va accepta niciodată, fiind sigur de sine și avînd atîtea idei frumoase...

— Pe furnizori nu-i poți plăti cu idei, observă Lisbeth, cît mi-am bătut gura repetîndu-i asta... Îi plătești cu bani. Banii se cîștigă numai cu opere gata făcute, care trebuie să fie pe placul burghezilor, ca să le cumpere. Cînd e vorba de existență, mai mare folos trage sculptorul dacă are pe masa lui de lucru modele de sfeșnice, de garnituri de sobă, de mese, decît un grup ori o statuie, căci oricine are nevoie de astfel de lucruri, pe cîtă vreme amatorul de grupuri și banii săi pot întîrzia luni de-a rîndul...

— Ai dreptate, dragă Lisbeth! Spune-i-o, eu n-am curajul... De altminteri, cum îi zicea Wenceslas lui Stidmann, dacă se întoarce la ornamente, la sculptura mică, trebuie să renunțe la Institut, la marile creații artistice, și, în felul acesta, pierdem și lucrările de trei sute de mii de franci la Versailles, pentru municipiul Parisului și pentru minister. Iată ce păgubim de pe urma acelor articole groaznice, scornite de concurenții care vor să pună mîna pe comenzile noastre.

— Și tu ți-ai făurit alte visuri, mititico! rosti Bette sărutînd-o pe frunte, îți închipuiai că are să fie un print al artelor, fruntea sculptorilor... Dar asta, vezi tu, e poezie... un asemenea vis cere un venit de cincizeci de mii de franci, și voi n-aveți decît două mii patru sute, cît timp trăiesc eu, trei mii după moartea mea.

În ochii Hortensei se iviră cîteva lacrimi, pe care Bette le sorbi cu privirea, așa cum bea pisica laptele.

Iată pe scurt povestea acelei luni de miere care va sluji, poate, drept învățătură artiștilor.

Munca spirituală, vînătoarea în sferele înalte ale inteligenței, e una din cele mai mari sforțări omenești. Meritul gloriei în artă, înțelegînd prin acest cuvînt toate înfăptuirile minții, se datorește mai ales curajului, un curaj de care omul de rînd habar nu are și care, poate, va fi lămurit pentru întîia oară aici. Îmboldit de apăsarea groaznică a mizeriei, strunit de Bette ca un cal căruia îi pui ochelari, ca să-l împiedici de a vedea în dreapta și-n stînga drumului, sfichiuit de fata aceea aspră, icoană a Necesității, un soi de ucenic al Destinului, Wenceslas, poet și visător din fire, trecuse de la Concepție la Înfăptuire sărind, fără s-o măsoare, prăpastia ce desparte cele două emisfere ale artei. Să cugeti, să visezi, să zămislești opere frumoase e o îndeletnicire încîntătoare. Parcă ai fuma țigări fermecate, ori ai duce o viață de curtezană, ce-și împlinește toate fanteziile. Opera are atunci grația copilărească, bucuria nebună a zămislirii îmbălsămate, a florii și a sucului dinainte gustat al fructului pîrquit. Aceasta e Concepția cu voluptățile ei. Chiar acela care își poate schița planul prin cuvinte poate trece drept un om deosebit. Însușirea aceasta o au toți artiștii și scriitorii. Dar să înfăptuiești ! să zămislești ! să-ți crești cu multă caznă copilul, să-l culci după ce l-ai îndopat cu lapte în fiecare seară, să-l săruți în toate diminețile cu o neistovită inimă de mamă, să-i speli murdăriile, să-l îmbraci de sute de ori cu hăinuțele cele mai frumoase, pe care el le rupe mereu, și să nu te descurajezi de zvîrcolirile acestei vieti năvalnice, să faci o capodoperă însuflețită, care să vorbească ochilor dacă-i sculptură, inteligenței în literatură, amintirilor în pictură, tuturor inimilor în muzică, asta, înfăptuirea și caznele ei. Mina trebuie să fie pregătită gata în orice clipă, spre a da ascultare minții. Dar nimeni nu poate dispune oricînd de facultățile sale creatoare, după cum nici dragostea nu poate fi necurmată.

Deprinderea asta a creației, neistovita dragoste a Maternității, care constituie esența mamei (o capodoperă a naturii atît de bine înțeleasă de Rafael !), în sfîrșit, această maternitate cerebrală, atît de greu de dobîndit,

se pierde cu o nemaipomenită ușurință. Inspirația e pri-lejul Geniului. Nu aleargă pe o muchie de cuțit, ci plu-tește în văzduh, luîndu-și zborul cu neîncrederea temă-toare a corbilor, nu-i atîrnă un vâl de care poetul s-o poată prinde, coama îi e toată o flacără și se pierde în depărtări, ca minunatele stoluri de flamingo albi și tran-dafirii care fac deznădejdea vînătorului. Astfel, munca e o luptă istovitoare, de care se tem și pe care o îndrăgesc numai firile tari și întregi și pe care ea adesea le zdro-bește. Un mare poet al vremurilor noastre spunea vor-bind despre cazna aceasta înspăimîntătoare : „Pornesc lucrul cu deznădejde și-l părăsesc cu părere de rău.” Cei ce nu știu, s-o afle ! Dacă artistul nu se avîntă în opera sa, asemenea lui Curtius ¹¹¹ în adîncul prăpastiei, sau ca ostașul asupra redutei, fără să stea pe gînduri, dacă nu lucrează, în craterul acestui vulcan, ca minerul îngropat de o surpătură, dacă contemplă greutățile în loc să le în-vingă, una cîte una, urmînd pilda îndrăgostiților din basme, care luptă neconținut împotriva vrăjilor veșnic înnoite, ca să-și cucerească prințesa, opera rămîne ne-desăvîrșită ; pierе în fundul atelierului ori nu mai poate fi înfăptuită, și artistul își ucide singur talentul. Rossini ¹¹², geniu înfrățit cu Rafael, ne dă o pildă izbitoră : tinere-țea-i sărăcăcioasă față de belșugul maturității. Asta-i ex-plicația unei astfel de răsplăți, unui asemenea triumf și a laurilor ce-i încununează pe marii poeți și pe marii gene-rali.

Wenceslas, fire visătoare, cheltuise atîta energie pen-tru a produce, a învăța și a lucra sub conducerea tiranică a Lisbethiei, încît dragostea și fericirea îi prilejuiseră o reacție. Adevărata sa fire ieși din nou la iveală. Lenea și nepăsarea, moliciunea sarmatului ¹¹³ își regăsiră în sufle-tul său plăcutele cuiburi din care le alungase nuiuaa dascălului. În primele luni, artistul își iubi soția. Hor-ense și Wenceslas se lăsară în voia încîntătoarelor ocu-ri ale dragostei legitime, fericite, bune. Hortense, ea dintîi, îl scuti pe Wenceslas de orice muncă, mîndră și-a învins astfel singura rivală, Sculptura. Mîngîierile ameii, de altfel, alungă muza și îngenunchează îndără-tăcia sălbatică și brutală a celor ce muncesc. Trecură astfel șase, șapte luni, și degetele sculptorului se dez-vățară să mai mînuiască dalta. Cînd se văzu nevoit să se apuce de lucru, cînd prințul de Wissembourg, președin-

tele comitetului de subscripție, voi să vadă statuia, Wenceslas rosti cuvîntul suprem al trîndavilor : „De miine mă pun serios pe lucru !” O amăgi pe scumpa sa Hortense cu vorbe înșelătoare, cu planuri mărețe de artist visător. Dragostea Hortensei pentru poetul ei spori ; întrezărea o statuie sublimă a mareșalului Montcornet. Montcornet trebuia să întruchipeze vitejia, tipul cavaleristului, curajul lui Murat. Ehei ! numai privind statuia, și trebuia să pricepi toate victoriile Împăratului. Și ce execuție ! Creionul era foarte binevoitor, se potrivea vorbelor !

Dar în loc de statuie, apăru un Wenceslas mititel și încîntător.

Cînd Wenceslas trebuia să se ducă la atelierul de la Gros-Caillou ca să mînuiască lutul și să realizeze macheta, ori era chemat pentru o pendulă a prințului, la atelierul lui Florent și Chanor, unde se cizelau figurile, ori ziua era prea cenușie și întunecoasă ; azi alergături după treburi, mîine o masă de familie, fără să mai pui la socoteală indispozițiile talentului și cele trupești și, în sfîrșit, zilele cînd te giugiulești cu femeia iubită. Ca să obțină macheta, mareșalul prinț de Wissembourg se văzu silit să se supere și să-l amenințe că-i retrage comanda. Numai după nesfîrșite dojeni și multe vorbe aspre, comitetul de subscripție izbuti să vadă ghipsul. După fiecare zi de lucru, Steinbock se întorcea istovit, plîngîndu-se de munca aceea de zidar și de slăbiciunea lui trupească. În cursul primului an, menajul dusesese o viață destul de îmbelșugată. Contesa Steinbock, nebună după bărbatul ei, fericită în dragostea-i împlinită, îl blestema pe ministrul de Război ; se duse la dînsul și-i spuse că operele mari nu pot fi fabricate ca tunurile și că statul ar trebui să se supună poruncilor geniului, asemeni lui Ludovic al XIV-lea, Francisc I și Leon al X-lea ¹¹⁴. Biata Hortense, crezînd că ține în brațe un Fidias ¹¹⁵, avea slăbiciunea maternă a femeii care iubește pînă la idolatrie. „Nu te grăbi, îl sfătuia ea pe Wenceslas, de statuia asta atîrnă viitorul nostru, lucrează pe îndelete, fă o capodoperă.” Hortense venea la atelier. Steinbock, îndrăgostit, pierdea cu nevastă-sa cinci ore din șapte, ca să-i descrie statuia în loc s-o facă. În felul acesta îi trebuiră optsprezece luni ca să termine lucrarea, hotărîtoare pentru el.

După ce ghipsul fu turnat și lucrarea deveni o reali-

tate, biata Hortense, care împărtăşise sforţările uriaşe ale soţului ei, a cărui sănătate era zdruncinată de oboselile ce frîng trupul, braţele şi mîna sculptorilor, găsi că opera era minunată ; tatăl ei, care nu se pricepea de loc la sculptură, şi baroana, la fel de nepricepută, afirmară că e o capodoperă. Chemat fiind, şi influenţat de ei, ministrul de Război fu mulţumit de modelul acela izolat, prezentat într-o lumină prielnică şi bine pus în valoare pe un fond de pînză verde. Dar, vai ! la expoziţia din 1841, indignarea unanimă se manifestă prin batjocuri şi huiduieli stîrnite de cei care nu vedeau cu ochi buni ridicarea prea grabnică a noului idol. Cînd Stidmann voi să-i deschidă ochii prietenului său, fu învinuit de gelozie. Articolele din gazete erau pentru Hortense strigăte ale invidiei. Stidmann, băiat bun, făcu să apară alte articole, în care criticile erau combătute şi în care se arăta că, de la lucrarea în ghips şi pînă la opera în marmură, mai intervin multe modificări şi că nu fusese prezentată la expoziţie decît macheta în ghips. „Între proiectul de ghips şi statuia executată în marmură, spunea Claude Vignon, o capodoperă poate să fie ciuntită, iar o lucrare mediocră poate deveni o operă de valoare. Ghipsul e manuscrisul, marmura e cartea.”

În doi ani şi jumătate, Steinbock făcuse o statuie şi un copil. Copilul era de o frumuseţe desăvîrşită, statuia era foarte urîtă.

Pendula prinţului şi statuia acoperiră datoriile tinerilor însurăţei. Steinbock se deprinsese să iasă în lume, la spectacole, la Opera italiană. Vorbea minunat despre artă, în discuţiile şi în comentariile critice, îşi păstrase în lumea bună faima de mare artist. Sînt la Paris oameni de geniu care o viaţă întreagă îşi irosesc talentul în vorbe, mulţumindu-se cu un fel de glorie de salon. Steinbock, urmînd pilda acestor încîntători eunuci, prindea pe zi ce trece un dezgust tot mai mare pentru lucru. Cînd voia să-şi înceapă lucrarea, îşi dădea seama cîte greutăţi avea de întîmpinat, şi descurajarea îi slăbea voinţa. Inspiraţia, această nebunie a zămislirii intelectuale, îşi lua zborul depărtîndu-se de amantul ei bolnav.

Sculptura, ca şi arta dramatică, este cea mai grea şi totodată cea mai uşoară dintre toate artele. Copiezi un model, şi opera e înfăptuită, dar ca să-i dai suflet, să crezi un tip cînd înfăţişezi un bărbat sau o femeie, trebuie să

înduri chinurile lui Prometeu. Astfel de înfăptuiri se pot număra pe degete în analele sculpturii, cum se numără și marii poeți ai omenirii. Michel Angelo, Michel Columb, Jean Goujon ¹¹⁵, Fidias, Praxiteles ¹¹⁶, Policlet, Puget, Canova, Albert Dürer se înfrățesc cu Milton, Virgiliu, Dante, Shakespeare, Tasso, Homer și Molière. Înăptuirea aceasta e atît de măreață, încît o singură statuie poate să-l facă pe un artist nemuritor, după cum Figaro, Lovelace, Manon Lescaut au asigurat gloria nemuritoare a lui Beaumarchais, Richardson și a abatelui Prévost ¹¹⁷. Oamenii superficiali (și printre artiști se găsesc destui de felul acesta) au pretins că sculptura se mărginește numai la nud, că ea a murit o dată cu vechii greci și că îmbrăcămintea modernă nu se potrivește cu această artă. Dar mai întîi, cei din vechime au făcut statui sublime investimîntate în întregime, ca Polimnia, Julia etc., și nu s-a găsit nici a zecea parte din operele lor. Apoi, adevărații iubitori de artă n-au decît să privească, la Florența, *Gînditorul* lui Michel Angelo ori, în catedrala din Maiența, *Fecioara* lui Albert Dürer, care a făcut din abanos o femeie vie cu trei rînduri de vestminte, cu părul cel mai ondulat și mai suplu pe care l-a pieptănat vreodată o cameristă. Nepricepuții să se ducă să le vadă, și vor recunoaște cu toții că geniul poate da unei haine, unei armuri sau unei rochii un gînd, să le dăruiască un trup, după cum omul imprimă învelișului său trupesc caracterul și obiceiurile sale. Sculptura este realizarea continuă a fenomenului care în pictură s-a întîlnit o singură dată, și anume la Rafael ! Dezlegarea acestei probleme grele se află numai într-o muncă neînteruptă, încordată, căci piedicile materiale trebuie într-atît învinse, mîna să fie atît de strunită, de ascultătoare și de supusă, încît sculptorul să poată lupta numai pe tărîm sufletesc cu acea natură spirituală de necuprins pe care trebuia s-o transfigureze, materializînd-o. Dacă Paganini, care-și cînta pe strunele viorii povestea sufletului, n-ar fi exersat trei zile de-a rîndul, ar fi pierdut o dată cu interpretarea și *registru*l instrumentului său, cuvînt prin care el înțelegea legătura strînsă dintre lemn, arcuș, strune și artist. Dacă aceasta s-ar fi pierdut, Paganini n-ar mai fi fost decît un violonist ca oricare altul. Munca neînteruptă e legea artei ca și a vieții, căci arta e creația idealizată. De aceea, marii artiști și poeții desă-

vîrșiți nu așteaptă nici comenzi, nici cumpărători, zămislesc și astăzi, și mâine, și întotdeauna. Astfel se naște deprinderea lucrului, cunoștința neîntreruptă a piedicilor care păstrează legătura lor cu muza, cu forțele lor creatoare. Canova a trăit în atelierul său, după cum Voltaire și-a petrecut întreaga viață în biroul său. Homer și Fidias vor fi trăit desigur la fel.

Cînd Lisbeth îl încătușase în mansarda lui, Wenceslas Steinbock pornise pe calea aceasta anevoioasă străbătută de toți oamenii mari, cale care duce către Alpii gloriei. Fericirea, sub chipul Hortensei, îl îmbiase pe poet la lene, stare firească tuturor artiștilor, căci trîndăvia e pentru ei o îndeletnicire. E asemeni desfătărilor pașalelor în serai : dezmiardă ideii, se îmbată la izvoarele inteligenței. Mulți artiști mari, ca Steinbock, căzuți în patima visării, au fost pe drept cuvînt numiți *Visători*. Acești fumători de opium ajung pînă la urmă în mizerie, pe cînd, dacă ar fi fost împinși de neîndurarea vieții, ar fi devenit oameni de seamă. Semiartiștii aceștia sînt de altfel oameni încîntători, lumea îi iubește și-i copleșește de laude, par superiori adevăraților artiști, sînt socotiți ca niște personalități, niște sălbatici, niște răzvrătiți împotriva legilor firii. Iată de ce : oamenii mari aparțin operei lor. Desprinderea lor de cele lumești, devotamentul lor pentru muncă îi fac să treacă drept egoiști în ochii proștilor, care ar voi să-i vadă înveșmîntați la fel ca filfizonii, învîrtindu-se în societate și îndeplinind așa-zisele îndatoriri mondene. Ar vrea să-i vadă pe leii Atlasului ca pe cățelușii marchizelor, dichisiți și parfumați. Oamenii aceștia, care își întîlnesc rareori semenii, duc o viață singuratică, sînt neînțeleși de majoritatea lumii, alcătuită, după cum se știe, din proști, invidioși, incult și ușuratici. Înțelegeți ce rol poate juca femeia în viața acestor ființe excepționale ? O femeie trebuie să fie ceea ce fusese Lisbeth timp de cinci ani, și pe deasupra să le dăruiască dragostea, dragostea umilă, discretă, veșnic atentă, veșnic surîzătoare.

Hortense, pe care suferințele-i de mamă o făcuseră să vadă realitatea, fiind încolțită de cumplite nevoi, își dădu prea tîrziu seama de greșelile pe care fără voie le săvîrșise în dragostea ei nemăsurată, dar, ca o adevărată fiică a mamei sale, i se rupea inima la gîndul că trebuie să-l chinuie pe Wenceslas. Îl iubea prea mult ca să ajungă

călăul scumpului ei poet și simțea că se apropie clipa cînd va cădea pradă mizeriei, împreună cu bărbatul și pruncul ei.

— Vai de mine, fetițo, exclamă Bette văzînd că ochii frumoși ai nepoatei se înrouraseră de lacrimi, nu trebuie să te lași pradă deznădejdi. Un pahar plin de lacrimi nu face cît o farfurie de supă ! Cît îți trebuie ?

— Vreo cinci, șase mii de franci.

— Eu n-am decît trei mii de franci, cel mult, spuse Lisbeth. Ce face Wenceslas în momentul de față ?

— I s-a propus să lucreze împreună cu Stidmann un serviciu de desert pentru ducele d'Hérouville, plătit cu șase mii de franci. Domnul Chanor și-ar lua atunci angajamentul să plătească patru mii de franci, pe care-i dărează Wenceslas lui Léon de Lora și lui Bridau. E vorba de o datorie de onoare.

— Cum, ați primit bani pe statuia și basoreliefurile monumentului ridicat marelui Montcornet și n-ați plătit datoria aceea ?

— Nu știi, răspunse Hortense, că de trei ani de zile cheltuim douăsprezece mii de franci pe an, și eu n-am decît două mii de franci venit ? Cu monumentul marelui, scăzînd toate cheltuielile, n-am cîștigat mai mult de șaisprezece mii de franci. Drept să-ți spun, nu știu ce-o să ne facem, dacă Wenceslas nu se apucă de lucru. Ah ! dacă aș putea învăța și eu să fac statui, cum aș mai frămînta lutul ! exclamă ea întinzîndu-și brațele frumoase.

Tot ce avea mai frumos fata de odinioară se împlinise acum în femeia de azi. Ochii Hortensei străluceau : în vinele ei curgea un sînge fierbinte, năvalnic, îi părea rău că-și irosește avîntul ținînd în brațe un copil.

— Ei, mititica mea, o fată înțeleaptă n-ar trebui să se mărite cu un artist decît după ce are o situație, nu cînd luptă să și-o facă.

În clipa aceea, răsunară pașii și glasurile lui Stidmann și Wenceslas, care-l petreceau pe Chanor ; apoi, Wenceslas se întoarse îndată împreună cu Stidmann. Stidmann, artist lansat în lumea gazetarilor, a actrițelor ilustre și a cochetelor celebre, era un tînăr elegant, pe care Valérie voia să-l atragă în cercul ei, de altfel, Claude Vignon i-l prezentase. Stidmann tocmai se despărțise de faimoasa doamnă Schontz, care se măritase de

cîteva luni și plecase în provincie. Valérie și Lisbeth, care aflaseră de această ruptură prin Claude Vignon, crezuseră de cuviință să-l atragă pe prietenul lui Wenceslas în strada Vanneau. Cum Stidmann, din discreție, venea rar în vizită la soții Steinbock, iar cînd fusese prezentat de Claude Vignon, Lisbeth lipsise, îl vedea acum întia oară. Uitîndu-se cu atenție la vestitul artist, surprinse cîteva priviri pe care el le aruncă Hortensei și care o făcură să întrezărească posibilitatea de a-l oferi ca o consolare contesei Steinbock, în cazul cînd Wenceslas ar fi trădat-o. Într-adevăr, Stidmann se gîdea că, dacă n-ar fi fost camaradul lui Wenceslas, ar fi putut afla în tînăra și superba contesă o amantă încîntătoare ; dorința aceasta, pe care și-o stăpînea dintr-un sentiment de onoare, îl îndepărta de casa ei. Lisbeth observă stînjeneala aceea semnificativă care îi încurcă pe bărbați cînd se află în prezența femeii căreia nu-și pot îngădui să-i facă curte.

— E un tînăr foarte bine, îi șopti ea Hortensei la ureche.

— Da ? găsești ? întrebă aceasta, nici n-am băgat de seamă...

— Dragă Stidmann, îi spuse Wenceslas camaradului său la ureche, între noi nu trebuie să existe nimic ascuns. Uite ce e, avem niște afaceri de discutat cu fata asta bătrînă.

Stidmann le salută pe cele două femei și plecă.

— S-a făcut, zise Wenceslas întorcîndu-se, după ce-l petrecuse pe Stidmann, dar o asemenea muncă cere șase luni, și între timp trebuie să avem cu ce trăi.

— Avem diamantele mele, exclamă tînăra contesă Steinbock cu avîntul sublim al femeilor îndrăgostite.

În ochii lui Wenceslas se ivi o lacrimă.

— Gata ! mă apuc de lucru, răspunse el venind să se așeze lîngă soția sa și luînd-o pe genunchi. Am să fac niște fleacuri, un paneraș de nuntă, niște grupuri de bronz...

— Dragii mei copii, rosti Lisbeth, știți prea bine că voi o să mă moșteniți și o să vă rămînă de pe urma mea, puteți fi siguri, o sumă frumușică, mai cu seamă dacă mă ajutați să mă mărit cu mareșalul ; dacă o să izbutim, o să vă țin la mine și pe voi și pe Adeline. Cît de fericiți am trăi împreună ! Pentru moment, ascultați-mă pe mine, am

o veche experiență. Nu recurgeți la muntele de pietate, căci sînteți pierduți. Am văzut că cei strîmtorați n-au niciodată bani pentru plata dobînzilor la preschimbare, și atunci pierd totul. Aș putea, în schimbul unei polițe, să vă găsesc un împrumut numai cu cinci la sută.

— O ! am fi salvați ! strigă Hortense.

— Atunci, fetițo, să vină Wenceslas la persoana pe care aș ruga-o să-l îndatoreze. E doamna Marneffe, linguşind-o, căci e vanitoasă ca o parvenită, v-aş scoate din încurcătură cu cea mai mare bunăvoință. Vino și tu la ea, dragă Hortense.

Hortense se uită la Wenceslas cu aerul pe care probabil că-l au condamnații la moarte cînd urcă pe eșafod.

— Claude Vignon l-a dus și pe Stidmann acolo, răspunse Wenceslas. E o casă foarte plăcută.

Hortense își plecă fruntea. Un singur cuvînt ar putea lămuri cele ce simțea, nu era o suferință, era o boală.

— Dragă Hortense, învață să trăiești ! exclamă Lisbeth înțelegînd gestul expresiv al nepoatei sale. Altfel o să ajungi ca mama ta, surghiunită într-o odaie pustie, unde o să plîngi ca și Calipso după plecarea lui Ulise, la vîrsta cînd nu mai vine nici un Telemac !... adăugă ea repetînd o zeflemea de-a doamnei Marneffe. Trebuie să-i consideri pe oamenii din lumea asta ca pe niște unelte de care te folosești, le iei ori le lași după cum ai nevoie. Slujiți-vă, copii, de doamna Marneffe, și apoi părăsiți-o. Ți-e teamă ca Wenceslas, care te adoră, să nu se îndrăgostească de o femeie cu patru sau cinci ani mai în vîrstă ca tine, veștedă ca iarba cosită și...

— Mai bine să-mi pun diamantele amanet, zise Hortense. Să nu cumva să te duci vreodată acolo, Wenceslas !... e un iad !

— Hortense are dreptate, rosti Wenceslas sărutîndu-și soția.

— Îți mulțumesc, dragul meu, răspunse tînăra femeie în culmea fericirii. Vezi, Lisbeth, bărbatul meu e un înger : nu-i cartofor, mergem peste tot împreună, și de-ar putea să se pună pe lucru, aș fi nespus de fericită. De ce să ne ducem la amanta tatei, la o femeie care îl ruinează și-i pricinuieste mamei supărări ucigătoare, pe care biata de ea le îndură ca o eroină ?...

— Copila mea, ruina tatălui tău nu vine de acolo, cîntăreața lui l-a ruinat, și apoi căsătoria ta l spuse veri-

șoara Bette. Să știți ! Doamna Marneffe îi este de mare folos !... dar mai bine să tac...

— Tu aperi pe toată lumea, dragă Bette...

Atrasă de țipetele copilului, Hortense se duse în grădină, și Lisbeth rămase singură cu Wenceslas.

— Ai un înger de soție, Wenceslas ! zise verișoara Bette, iubește-o, să n-o superi niciodată.

— Da, o iubesc atîta încît îi ascund situația noastră, răspunse Wenceslas, dar dumitale, Lisbeth, pot să-ți povestesc... Chiar dacă punem amanet diamantele Hortensei, lucrurile nu s-ar schimba.

— Atunci fă un împrumut la doamna Marneffe... îl sfătui Lisbeth. Convinge-o pe Hortense să-ți dea voie să vii, ori du-te fără știrea ei !

— La asta mă și gîndeam, răspunse artistul, cînd am refuzat să mă duc ca să n-o mîhnesc pe Hortense.

— Ascultă, Wenceslas, vă iubesc prea mult pe amîndoi ca să nu te înștiințez că ești în primejdie. Dacă vii acolo, ține-te tare, căci femeia asta e un diavol ; toți cei care o văd o adoră. E atît de vicioasă, de atrăgătoare... te vrăjește ca o capodoperă. Împrumută bani de la ea, dar nu-i lăsa sufletul amanet. Aș fi nemîngîiată dacă ai trăda-o pe nepoată-mea... Iat-o ! exclamă Lisbeth, să nu mai vorbim nimic, bizuie-te pe mine, îți descurc eu treburile.

— Sărut-o pe Lisbeth, îngerășule, se adresă Wenceslas soției sale, căci ne scoate din încurcătură împrumutîndu-ne economiile ei.

Și îi făcu un semn Lisbethiei, care pricepu.

— Atunci sper că ai să începi să lucrezi, îngerășule ? întrebă Hortense.

— Chiar de mîine ! răspunse artistul.

— Vorba asta ne ruinează, adăugă Hortense, zîmbindu-i.

— Spune tu singură, fetiță dragă, dacă n-am avut zilnic tot felul de treburi și de piedici ?

— Da, ai dreptate, scumpule.

— Dar am aici, urmă Steinbock lovindu-și fruntea, o sumedenie de idei... A ! vreau să-mi uimesc toți dușmanii. Plănuiesc un serviciu de masă în stil german din secolul al XVI-lea, stilul acela poetic ! O să răsucesc frunze pline de tot soiul de insecte, cu copilași culcați printre himere noi, himere adevărate, întruchipările

visurilor noastre !... și care nu-mi mai scapă ! Va fi ceva plin de fantezie, elegant și bogat totodată. Chanor a plecat încântat... Aveam nevoie de o încurajare, căci ultimul articol cu privire la monumentul lui Montcornet mi-a zdruncinat moralul.

Cînd Lisbeth și Wenceslas rămaseră la un moment dat singuri, artistul îi făgădui să vină a doua zi la doamna Marneffe, fie cu învoirea soției sale, fie pe ascuns, dacă nu i-ar da voie.

Valérie, înștiințată chiar în seara aceea de succesul obținut, îl trimise pe baron să-i invite la masă pe Stidmann, Claude Vignon și Steinbock, căci începuse să-l tiranizeze cum numai femeile de soiul ei știu să-i tiranizeze pe bătrîni, de-i vezi mereu alergînd prin oraș, rugîndu-se de unul și de altul, slujind interesele și ambițiile acestor crude amante.

A doua zi, Valérie se pregăti de luptă, îmbrăcîndu-se așa cum știu pariziencele atunci cînd vor să se folosească de toate farmecele lor. Își studia rolul ca un bărbat care încearcă figuri de scrimă înaintea unui duel. Nu trebuia să se vadă nici o cută, nici o zbîrcitură. Tenu-i alb era mai frumos, mai dulce, mai fin ca niciodată. Alunițele ei false atrăgeau fără voie privirile. Se înșală cei care cred că alunițele din secolul al XVIII-lea nu se mai poartă sau că au fost date uitării. Astăzi, femeile, mai iscusite ca cele de odinioară, atrag privirile prin felurite stratageme îndrăznețe. Una descoperă cea dintîi cocarda de panglici în mijlocul căreia prinzi un diamant și stăpînește toate privirile de-a lungul unei seri întregi ; alta născocoște o rețea pe cap, sau își înfige în pieptănătură un stilet ca să-ți amintească de jartiera ei ; una își pune manșete de catifea neagră, alta își atîrnă panglici în păr. Sublimele lor eforturi — aceste *Austerlitz*-uri ale cochetăriei ¹¹⁸ și ale dragostei — ajung o modă pentru clasele de jos, în vreme ce ingenioasele caută mereu alte născociri. Pentru serata asta, la care voia să strălucească, Valérie își pusese trei alunițe, își spălase părul cu o loțiune care îi schimbuse, pentru cîteva zile, nuanța blond-aurie într-un blond-cenușiu. Voia să apară cu totul diferită de doamna Steinbock, care avea un păr de un blond aprins. Nuanța aceasta nouă îi dădea Valériei un aer provocător și ciudat, care îi surprinsese într-atît pe curtezanii ei, încît Montes o întrebă : „Nu știu, ce ai astă

seară?...” Își mai pusese la gît o panglică de catifea neagră, destul de lată, care făcea să i se vadă mai bine albeața pieptului. A treia aluniță amintea de cele pe care le purtau bunicile noastre și care fuseseră poreclite ucigașe. Valérie își înfipsese un fermecător boboc de trandafir în plin corsaj, în scobitura drăgălașă a corsetului. Acest amănunt era de ajuns ca să-i facă pe bărbații sub treizeci de ani să-și plece, rușinați, privirile.

— Sînt frumoasă, să mă mănînci! spuse ea, studiindu-se în diferite poze în oglindă, întocmai ca o dansatoare care-și încearcă suplețea.

Lisbeth se duse la hală, căci masa trebuia să fie ca acele prînzuri nespuse de rafinate pe care Mathurine le pregătea pentru episcopul ei, cînd acesta îl poftea la masă pe colegul său din parohia vecină.

Stidmann, Claude Vignon și contele Steinbock sosiră aproape în același timp, pe la ora șase. O femeie oarecare, sau una sinceră dacă vrei, ar fi venit numaidecît să-l întîmpine pe acela pe care îl dorea cu atîta înflăcărare; dar Valérie, care aștepta de cinci ore în camera ei, îi lăsă pe cei trei oaspeți singuri, încredințată că va fi subiectul conversației sau a gîndului lor tainic. Supraveghind chiar ea aranjarea salonului, pusese mai în față, ca să poată fi bine văzute, delicioasele bibelouri, produse specific pariziene, care nu pot fi fabricate în nici un alt oraș din lume, care-și dezvăluie și care anunță, ca să zicem așa, prezența unei femei: legate în email și brodate cu perle, cupe pline de inele, amintiri fermecătoare, porțelanuri de Saxa și Sèvres, adevărate capodopere montate cu un gust desăvîrșit de Florent și Chanor, în sfîrșit albume și statuete, toate bagatele acelea care valorează sume fantastice și care sînt comandate fabricanților în primul avînt al patimei ori pentru cea din urmă împăcare. De altfel, Valérie era încă stăpînită de beția succesului. Îi făgăduise lui Crevel să-i fie soție, cînd va muri Marneffe. În consecință, îndrăgostitul Crevel făcuse pe numele Valériei Fortin un transfer de zece mii de franci rentă, tot cîștigul lui pe trei ani dintr-o afacere de cale ferată, în care investise capitalul de trei sute de mii de franci, oferit baroanei Hulot. Astfel, Valérie ajunsese să aibă acum un venit de treizeci și două de mii de franci. Îl făcuse pe Crevel să-i făgăduiască un lucru mult mai însemnat decît dăruirea unor beneficii.

În delirul patimei pe care-o dezlănțuise în el *ducesa*, între ora două și patru (îi spunea *ducesa* doamnei Marneffe ca să-și întregească iluziile), căci Valérie își jucase rolul mai bine ca niciodată în strada Dauphin, Crevel crezuse că-și asigură fidelitatea făgăduită vorbindu-i cu tîlc de o casă drăgălașă pe care un antreprenor nesocotit și-o clădise pe strada Barbette și care era de vînzare. Valérie se și vedea în casa aceea încîntătoare, cu o curte în față și grădină în fund, și cu trăsură la scară !

— Cum ai putea, trăind cîstit, să obții toate acestea atît de ușor și repede ? o întrebă ea pe Lisbeth, sfîrșindu-și toaleta.

În ziua aceea Lisbeth cina la Valérie, ca să-i poată povesti lui Steinbock ceea ce nimeni nu poate spune despre sine însuși. Doamna Marneffe, cu fața strălucind de fericire, grațioasă și modestă, își făcu apariția în salon, urmată de Bette, care, îmbrăcată în negru și galben, îi servea de contrast, cum spun pictorii.

— Bună ziua, Claude, se adresă ea fostului critic atît de celebru, întinzindu-i mîna.

Claude Vignon ajunsese, ca atîția alții, om politic, o nouă denumire a ambițiosului în prima etapă a carierei sale. *Omul politic* din 1840 poate fi asemuit cu *abatele* din secolul al XVIII-lea. Orice salon trebuia să-și aibă omul politic.

— Draga mea, îți prezint pe nepotul meu, contele Steinbock, zise Lisbeth Valériei, care părea că nu-l observase pe Wenceslas.

— L-am recunoscut pe domnul conte, răspunse Valérie salutîndu-l plină de grație pe artist. Vă vedeam adesea cînd locuiam în strada Doyenné, am avut plăcerea să fiu de față la nunta dumneavoastră. E greu să-l uite cineva pe fostul tău copil, draga mea, se adresă ea Lisbeth, chiar dacă nu l-a văzut decît o singură dată. Domnul Stidmann a fost foarte amabil primind invitația mea pripită, se întoarse ea către sculptor, salutîndu-l, dar nevoia te învață multe ! Știam că ești prieten cu ceilalți doi domni. O masă la care oaspeții nu se cunosc între dînșii e lucrul cel mai plicticos și mai nesuferit cu putință, de aceea te-am chemat pentru ei, dar o să vii altădată numai pentru mine, nu-i așa ?... făgăduiește-mi l...

Și se plimbă cîteva clipe cu Stidmann, părăind că se ocupă numai de el. Sosiră apoi pe rînd Crevel, baronul Hulot și un deputat pe care-l chema Beauvisage. Acest personaj, un Crevel provincial, unul dintre oamenii aceia meniți să rămînă anonimi, urma politica lui Giraud, consilier de stat, și a lui Victorin Hulot. Cei doi politicieni voiau să formeze un nucleu progresist în marea falangă a conservatorilor. Giraud venea uneori seara la doamna Marneffe, care nădăjduia să-l cîștige astfel și pe Victorin Hulot, dar avocatul puritan găsise pînă atunci tot felul de pretexte ca să-i refuze pe tatăl și pe socrul lui. I se părea o crimă să intre în casa femeii ce pricinuise atîtea lacrimi mamei sale. Victorin Hulot era un puritan printre politicieni, cum sînt femeile pioase față de cele care se duc la biserică. Beauvisage, fost pălărier la Arcis, voia să capete *lustru de parizian*. Omul acesta, unul dintre stîlpii Camerei, se forma la drăgălașa, la ferme-cătoarea doamnă Marneffe, unde, încîntat de Crevel, și-l luase, îndemnat de Valérie, drept model și maestru, îi cerea sfatul în toate, îl întreba la ce croitor se îmbracă, îl imita și se căznea să-și ia și el un fel de poză ca a acestuia. În sfîrșit, Crevel era pentru el prototipul omului mare. Valérie, înconjurată de aceste personaje și de trei artiști, însoțită de Lisbeth, apăru în ochii lui Wenceslas ca o femeie superioară, cu atît mai mult cu cît Claude Vignon îi vorbise despre ea cu multă admirație, ca un îndrăgostit ce era.

— E doamna de Maintenon în fustele lui Ninon ¹¹⁹ ! se exprimase fostul critic. E ușor să-i plăci chiar din prima seară, dacă ești spiritual, dar să fii iubit de ea e un triumf, de care un bărbat se poate mîndri și care i-ar putea umple viața.

Arătîndu-se rece și nepăsătoare față de fostul ei vecin, Valérie îi rănise vanitatea, fără să-și dea seama de altfel, căci nu cunoștea firea polonezilor care păstrează în sufletul lor latura copilăroasă și nestatornicia națiunilor tinere. Sînt înzestrați cu inteligență, curaj și forță, dar acest curaj, această forță și această inteligență sînt, prin nestatornicia lor, lipsite de metodă și de duh, căci polonezul e nepotolit ca vîntul ce bîntuie fără odihnă cîmpia aceea imensă presărată cu mlaștini: dacă se avîntă cu furia uraganului de zăpadă ce rupe și dărîmă casele, ca acele teribile vîrtejuri din văzduh, în schimb

se pierde în primul iaz ivit în cale, mistuindu-se în ape. Omul prinde totdeauna ceva din mediul în care trăiește. Neîncetat în luptă cu turcii, polonezii au căpătat gustul luxului oriental ; se lipsesc adesea de cele necesare ca să strălucească, se gătesc ca femeile, și în același timp clima le-a dat rezistența fizică a arabilor. Astfel, polonezul, sublim prin forța lui de îndurare, a făcut să obosească brațul asupritorilor, prin loviturile pe care i-a silit să i le dea, repetînd în secolul al XIX-lea spectacolul prilejuit de primii creștini. Adăugați la firea polonezului, atît de sinceră și deschisă, zece la sută violenție englezească, și falnicul vultur alb ar domina astăzi pretutindeni în locurile unde se furișează vulturul cu două capete ¹²⁰. Puțin machiavelism ar fi împiedicat Polonia să salveze Austria, care apoi a împărțit-o, să se împrumute de la Prusia, cămătarul ei, care apoi a ruinat-o, și să fie dezbinată în momentul celei dintîi împărțiri. Fără îndoială că la botezul Poloniei, pe lîngă zînele bune, care au înzestrat această seducătoare națiune cu cele mai strălucite însușiri, a venit și ursitoarea cea rea, uitată de ele, care i-a ursit astfel : „Păstrează-ți toate darurile cu care te-au fericit surorile mele, dar să nu știi niciodată ce vrei !” Dacă Polonia ar fi ieșit biruitoare din ciocnirea cu Rusia, polonezii s-ar lupta astăzi între ei cum se războiau odinioară în dietele lor ca să se împiedice unii pe alții să se proclame regi. În ziua cînd națiunea aceasta, alcătuită în întregime din luptători viteji, va avea bunul simț să caute un Ludovic al XI-lea ¹²¹ în sînul ei și să-i accepte tirania și dinastia, ea va fi mîntuită. Cei mai mulți dintre polonezi au în viața lor particulară aceeași atitudine pe care a avut-o Polonia în politică, mai ales cînd dă nenorocirea peste ei. Astfel Wenceslas Steinbock, care de trei ani își adora soția și care știa că e un zeu pentru ea, se simți atît de jignit că doamna Marneffe aproape nu-l lua în seamă, încît se îndîrji să-i cucerească atenția. Făcînd o comparație între Valérie și soția sa, o găsi mai bine pe cea dintîi. Hortense avea o carnație frumoasă, cum îi spunea Valérie Lisbethiei, dar doamna Marneffe avea o înfățișare spirituală și puterea de atracție a viciului. Pentru un soț, devotamentul Hortensiei era un sentiment ce i se datora ; conștiința imensei valori a unei iubiri absolute se pierde îndată, așa cum i se pare da-

tornicului, după o bucată de vreme, că banii împrumutați îi aparțin. Dăruirea aceea sublimă ajunge un fel de pîine de toate zilele a inimii, și infidelitatea te ispitește ca o prăjitură. Femeia disprețuitoare, o femeie primejdioasă mai ales, stîrnește curiozitatea precum mirodețiile înviorază gustul mîncării. Disprețul simulat atît de bine de Valérie fu de altfel și o noutate pentru Wenceslas, după trei ani de plăceri ușor dobîndite. Din clipa aceea Hortense era pentru el soția, iar Valérie, amanta. Mulți oameni doresc să aibă amîndouă edițiile acestea ale aceleiași opere, deși e o dovadă de mare inferioritate la un bărbat să nu știe să-și facă din soție o amantă. Nevoia de variație în domeniul acesta e un semn de neputință. Statornicia va fi întotdeauna geniul în dragoste, semnul unei forțe colosale, din care se naște poetul ! În femeia ta trebuie să găsești toate femeile, după cum poeții libertini din secolul al XVII-lea făceau din Manon a lor o Iris sau o Cloe ¹²² !

— Spune-mi, se adresă Lisbeth nepotului ei cînd îl văzu fascinat, cum ți se pare Valérie ?

— Prea încîntătoare ! răspunse Wenceslas.

— N-ai vrut să mă ascuți, continuă verișoara Bette ! A ! dragă Wenceslas, dacă am fi rămas împreună, astăzi ai fi amantul sirenei noastre, cu care te-ai fi putut căsătorii îndată ce-ar fi rămas văduvă, avînd la dispoziție venitul ei de patruzeci de mii de franci !

— Adevărat ?...

— Desigur, adăugă Lisbeth. Dar bagă de seamă, te-am prevenit de pericol, să nu-ți pîrlești aripile la flacăra ! Dă-mi brațul, masa e gata.

Nici un discurs nu l-ar fi putut descumpăni mai rău, căci unui polonez e de ajuns să-i arăți prăpastia ca să se arunce numaidecît în ea. Poporul acesta are geniul cavalerismului, își închipuie că poate răsturna și învinge orice obstacol. Lovitura aceea de pînten, cu care Lisbeth împunsese vanitatea vărului ei, se întetii și mai mult la priveliștea sufrageriei, unde strălucea un serviciu minunat de argintărie și unde Steinbock zări prețiozitatea și rafinamentul luxului parizian.

— Ar fi fost mai bine să mă fi căsătorit cu Célimène ¹²³, se gîndi el.

În timpul mesei, Hulot, mulțumit că-și vede acolo ginearele și încîntat de a fi găsit un mijloc de împăcare cu

Valérie, care, se amăgea el, îi va rămîne credincioasă datorită făgăduielii de a-l face pe soțul ei urmașul lui Coquet, fu foarte bine dispus. Stidmann răspunse amabilității baronului cu scăpărările spiritului parizian și cu verva sa de artist. Steinbock, nevrînd să se lase eclipsat de camaradul său, își dădu silința să se arate cît mai spiritual și, izbutind să fie strălucitor, făcu impresie și fu mulțumit de el ; doamna Marneffe îi surîse de cîteva ori arătîndu-i că-l înțelege. Cu ajutorul bucatelor alese și al vinurilor gustoase, Wenceslas izbuti să se scufunde cu totul în așa-zisa mocirlă a plăcerilor. Înfierbîntat de tăria vinului, se întinse după masă pe un divan, pradă unei fericiri fizice și spirituale care atinse culmea cînd doamna Marneffe veni să se așeze lîngă el, ușoară, parfumată, frumoasă, în stare să ispitească și un sfînt. Se aplecă spre Wenceslas și-i atinse aproape urechea, vorbindu-i încet.

— Nu-i chip în astă seară să vorbim de afaceri, afară de cazul cînd vrei să rămîi cel din urmă. Noi doi împreună cu Lisbeth vom aranja lucrurile după dorința dumitale.

— Ești un înger, doamnă ! exclamă Wenceslas răspunzîndu-i în același fel. Am făcut o mare prostie că n-am ascultat-o pe Lisbeth...

— Și ce te sfătuia ?...

— Pretindea, cînd stăteam în strada Doyenné, că mă iubești !...

Doamna Marneffe îl privi pe Wenceslas, păru încurcată și se ridică brusc. O femeie tînără și frumoasă nu trezește niciodată zadarnic gîndul unui succes fulgerător în mintea unui bărbat. Mișcarea aceea de femeie virtuoaasă, care-și stăpînește pasiunea tăinuită în fundul inimii, era de o mie de ori mai convingătoare decît declarația cea mai înflăcărată.

De aceea, dorința lui Wenceslas fu atît de răscolită, încît se arătă plin de zel față de Valérie. Femeie asupra căreia se îndreaptă toate privirile, femeie dorită ! De aici vine grozava putere a actrițelor. Doamna Marneffe, știindu-se studiată, se purtă ca o adevărată actriță aplaudată. Fu fermecătoare și izbuti să aibă un succes desăvîrșit.

— Nu mă mai miră nebuniile socrului meu, îi spuse Wenceslas Lisbeth.

— Wenceslas, dacă mai vorbești astfel, răspunse verișoara, mă voi căi toată viața că ți-am îlesnit împrumutul de zece mii de franci. Nu cumva te-ai îndrăgostit și tu lulea de ființa asta ca toți cei de față? adăugă ea arătînd înspre invitați. Gîndește-te că ai fi rivalul so-crului tău! Și apoi nu-ți dai seama cîtă suferință i-ai pricinui Hortensei?

— Ai dreptate, rosti Wenceslas, Hortense e un înger, ar însemna să fiu un monstru!

— E de ajuns că avem unul în familie, zise Lisbeth.

— Artiștii n-ar trebui să se însoare niciodată, se tîngui Steinbock.

— Nu-ți spuneam și eu asta în strada Dovenné? copiii tăi sînt statuile, compozițiile, capodoperele pe care le creezi.

— Despre ce vorbiți? întrebă Valérie venind lîngă Lisbeth. Servește ceaiul, verișoară.

Steinbock, dintr-un spirit de fanfaronadă specific polonez, vru să pară familiar cu zîna acelui salon. După ce aruncă o privire sfidătoare spre Stidmann, Claude Vignon și Crevel, o apucă pe Valérie de mîină, silind-o să se așeze lîngă el pe divan.

— Ești prea mare senior, conte Steinbock! i se adresă ea împotrivindu-se puțințel.

Apoi începu să ridă, lăsîndu-se să cadă pe divan lîngă Wenceslas în așa fel, încît să-i arate bobocul cel mic de trandafir care îi împodobeia corsajul.

— Vai! exclamă el, dacă aș fi mare senior, n-aș veni aici după un împrumut.

— Biet copil! Îmi amintesc cum lucrai nopți întregi în strada Doyenné. Te-ai purtat ca un prostuț. Te-ai însurat ca înfometatul ce se repede asupra unei bucăți de pîine. Nu cunoșteai Parisul! Iată unde ai ajuns! Ai întors spatele devotamentului unei prietene și dragostei unei parizience care cunoștea Parisul pe degete.

— Ajunge! strigă Steinbock, m-ai cucerit.

— Ai să capeti cei zece mii de franci, dragă Wenceslas, dar cu o condiție, spuse ea jucîndu-se cu buclele ei fermecătoare.

— Care?

— Să știi că nu primesc dobîndă.

— Doamnă!...

— Nu te supăra, ai să-mi dai în schimb un grup în bronz. Ai început povestea lui Samson, sfîrșește-o...

Fă-o pe Dalila tăind părul acelui Hercule evreu !... Dumneata care ai să ajungi, dacă vrei să mă asculți, un mare artist, ai să înțelegi. Trebuie să exprimi puterea femeii. Samson nu înseamnă nimic aici. Nu-i decît forța neînsuflețită. Dalila e patima care distruge totul. Iar *replica* aceea... — așa obișnuți să spuneți, nu ?, schimbă ea iscusit vorba cînd îi văzu pe Claude Vignon și Stidmann că se apropiau auzind că se discută despre sculptură —, iar replica aceea a lui Hercule la picioarele Omfalei ¹²⁴ e mult mai frumoasă decît mitul grec ! Grecii s-au inspirat oare de la iudei ? sau iudeii au împrumutat de la greci simbolul acesta ?

— A, doamnă, puneți o problemă foarte serioasă ! aceea a epocilor în care au fost scrise diferitele cărți ale bibliei. Marele și nemuritorul Spinoza ¹²⁵, socotit de neghiobi în rîndul ateilor, și care a dovedit matematic existența lui Dumnezeu, pretindea că Geneza și, ca să spunem așa, partea politică a bibliei datează de pe vremea lui Moise și demonstra, aducînd dovezi filologice, că unele pasaje sînt străine de text. Drept care a primit trei lovituri de cuțit la ieșirea din sinagogă.

— Nu mă credeam atît de savantă, zise Valérie plictisită că-și văzuse întreruptă conversația între patru ochi.

— Femeile știu totul din instinct, răspunse Claude Vignon.

— Atunci îmi făgăduiești ? se adresă ea lui Steinbock apucîndu-i mîna cu o gingășie de fetiță îndrăgostită.

— Cum, dragul meu, ești atît de norocos ? strigă Stidmann, doamna îți cere ceva ?

— Ce anume ? întrebă Claude Vignon.

— Un grup mic de bronz, răspunse Steinbock, Dalila tăindu-i pletele lui Samson.

— E greu, observă Claude Vignon, din pricina patului...

— Eu găsesc, dimpotrivă, că-i extrem de ușor, rosti Valérie surîzînd.

— A ! vorbiți-ne de sculptură !... spuse Stidmann.

— Doamna ar trebui sculptată ! fu de părere Claude Vignon, care îi aruncă Valériei o privire șireată.

— Iată cum înțeleg eu compoziția, începu ea. Samson s-a trezit fără păr, ca atîția filfizoni cu perucă. Eroul stă pe marginea patului, din care nu-i nevoie să apară

decît partea de jos, învăluită în pînze și draperii. A încremenit acolo ca Marius pe ruinele Cartaginei ¹²⁶, cu brațele încrucișate, cu capul ras : un Napoleon la Sfînta-Elena ! Dalila e în genunchi, aproape ca *Magdalena* lui Canova. Cînd o femeie și-a ruinat amantul, înseamnă că-l adoră. Păreră mea e că evreica s-a temut de Samson fioros, puternic, dar l-a iubit pe Samson ajuns ca un copil mic. Așadar, Dalila se căiește de greșeala făcută, ar vrea să dea înapoi amantului părul, nu îndrăznește să-l privească, și îl privește totuși surîzînd, căci își întrezărește iertarea în slăbiciunea lui. Grupul acesta și acela al sălbaticăi Judith ¹²⁷ ar fi de ajuns ca să explice femeia. Virtutea retează capul. Viciul nu retează decît părul. Luați seama la freza dumneavoastră, domnilor !

Și-i lăasă pe cei doi artiști uluiți, și pe critic s-o ridice în slavă.

— Cît de încîntătoare e ! exclamă Stidmann cu înflăcărare.

— A ! făcu Claude Vignon, e cea mai inteligentă și mai atrăgătoare femeie pe care am întîlnit-o. E atît de rar să găsești îmbinate frumusețea cu spiritul !

— Dacă dumneata, care ai avut cîntea s-o cunoști îndeaproape pe Camille Maupin, dai asemenea verdicte, ce să mai spunem atunci noi ? întrebă Stidmann.

— Dragă conte, dacă vrei să faci din Dalila un portret al Valériei, spuse Crevel, care părăsise pentru o clipă jocul și auzise tot ce se vorbise, îți cumpăr un exemplar cu trei mii de franci. Da ! la naiba ! Trei mii de franci. Îmi storc punga !

— Cum vine asta ? întrebă Beauvisage pe Claude Vignon. „Îmi storc punga” ?

— Nu știu dacă doamna consimte să pozeze... se adresă Steinbock lui Crevel arătîndu-i-o pe Valérie. Întreab-o dumneata.

În clipa aceea, Valérie îi aducea chiar ea o ceașcă de ceai lui Steinbock. Era mai mult decît o atenție, era o favoare. Felul cum își îndeplinește o femeie îndatorirea aceasta constituie un adevărat limbaj, și femeile îl cunosc bine, astfel că e un studiu interesant să le observi mișcările, gesturile, privirile, vorba, intonația, cînd săvîrșesc actul acesta de politețe în aparență atît de simplu. De la întrebarea : „Doriți o ceașcă de ceai ? — Serviți ceai ? — O ceașcă de ceai ?” spusă pe un ton rece,

urmată de porunca de a servi, zvîrlită nimfei ce ține urnă, pînă la superbul poem al odaliscei ¹²⁸ venind de la măsuța de ceai spre pașa inimii sale cu ceșcuța în mînă, ca să i-o prezinte cu un aer supus, îmbiindu-l cu o voce mîngîioasă, cu o privire plină de făgăduieli voluptoase, un fiziologîst poate observa toate simțămintele femeii, de la aversiune și nepăsare, pînă la declarația Fedrei către Hippolit ¹²⁹. Femeile au putința să se arate atunci disprețuitoare pînă la insultă, umile ca o sclavă orientală. Valérie se arată mai mult decît o femeie, fu șarpele întruchipat într-o femeie. Își desăvîrși opera diabolică, pășind către Steinbock cu o ceașcă în mînă.

— Aș fi în stare, îi șopti artistul la ureche, ridicîndu-se și atingînd cu degetele lui degetele Valériei, să sorb la nesfîrșit cești de ceai, numai ca să te privesc oferindu-mi-le astfel !...

— Ce vorbeai de pozat ? întrebă ea fără să arate că primise drept în inimă izbucnirea aceea pe care o așteptase cu atîta nerăbdare.

— Crevel îmi oferă trei mii de franci pe un exemplar al grupului dumitale.

— Trei mii de franci, el, pentru un grup ?

— Da, dacă vrei să pozezi în Dalila, răspunse Steinbock.

— Mă tem că n-am nimerit-o, replică ea, grupul ar valora atunci mai mult decît averea lui, căci Dalila trebuie să fie cam decoltată...

După cum Crevel își alesese o poză a sa, care-i era caracteristică, tot astfel orice femeie își alege o atitudine triumfătoare, o poză studiată, în care să stîrnească admirația. În saloane vezi unele femei care tot timpul nu fac altceva decît să-și privească dantelele bluzei și să-și potrivească bretelele rochiei, ori țin într-una ochii ațîniți spre cornișele pereților, pentru a-și pune în valoare strălucirea ochilor. Doamna Marneffe însă nu avea o atitudine fățiș triumfătoare, ca toate celelalte femei. Se întoarse brusc, îndreptîndu-se spre măsuța de ceai unde era Lisbeth. Mișcarea aceea de dansatoare rotindu-și fustele, cu care îl cucerise pe Hulot, îl fascină pe Steinbock.

— Ești răzbunată ! îi șopti Valérie Lisbethi la ureche. Hortense își va seca izvorul lacrimilor plîngînd și va blestema ziua cînd ți l-a luat pe Wenceslas.

— Pînă n-ajung doamna mareșal, n-am făcut nimic, spuse lorena, dar și ei au început să fie cu toții de acord... Azi dimineață am fost la Victorin. Am uitat să-ți povestesc. Tinerii Hulot au răscumpărat de la Vauvinet polițele baronului, și mîine vor subscrie o datorie de șaptezeci și două de mii de franci cu cinci la sută dobîndă plătitibilă în trei ani, cu ipotecă asupra casei lor. Iată-i deci și pe tinerii Hulot strîmtorați pe trei ani de aici înainte, căci nu vor mai putea obține alți bani printr-o ipotecă asupra imobilului lor. Victorin părea foarte abătut, căci și-a dat seama acum ce fel de om e tatăl său. Iar Crevel e în stare nici să nu-i mai vadă, atît de tare se va înfuria din pricina acestui devotament.

— Îmi închipui că baronul nu mai are nici o para, îi spuse Valérie Lisbethi la ureche, în timp ce îi zîmbea baronului.

— Nu vād cum ar putea face rost de bani, dar în septembrie i se sfîrșește poprirea pe leafă.

— Mai are și polița de asigurare, a reînnoit-o ! Gata ! A sosit vremea să-l numească șef de birou pe Marneffe, o să-i scot sufletul în astă-seară.

— Dragă nepoate, se adresă Lisbeth lui Wenceslas apropiindu-se de el, te rog, pleacă. Ești ridicol, te uiți la Valérie în așa fel încît o vei compromite, și soțul ei e de o gelozie nebună. În loc să-l imiți pe socrul tău, mai bine te-ai întoarce acasă, sînt sigură că Hortense te așteaptă.

— Doamna Marneffe mi-a spus să rămîn ultimul, ca să punem la punct între noi trei afacerea pentru care am venit, răspunse Wenceslas.

— Nu, rosti Lisbeth, îți dau eu cei zece mii de franci, căci soțul ei te pîndește, și ar fi o nesocotință din partea ta să rămîi. Vino mîine dimineață la unsprezece cu polița, la ora aceea, turcul de Marneffe e la birou, și Valérie e singură... Ai rugat-o să-ți pozeze pentru un grup?... Treci mai întîi pe la mine. A ! am bănuir eu demult, exclamă Lisbeth surprinzînd privirea cu care Steinbock își luă rămas bun de la Valérie, că în tine zace un desfrînat. Ce-i drept, Valérie e fermecătoare, dar fii cu băgare de seamă, să n-o amărăști cumva pe Hortense !

Nimic nu-l supără mai mult pe un bărbat însurat ca faptul de a-și vedea soția intervenind mereu între el și o dorință, fie ea chiar trecătoare.

Wenceslas se întoarce acasă pe la ora unu după miezul nopții ; Hortense îl aștepta de pe la nouă și jumătate. De la nouă și jumătate pînă la zece, ascultase zgomotul trăsurilor, gîndindu-se că Wenceslas nu se întorsese niciodată atît de tîrziu cînd cina fără dînsa la Chanor și Florent. Cosea lîngă leagănul băiețelului ei, căci începuse să-și cîrpească singură lucrurile, scutindu-se de cheltuiala unei lucrătoare cu ziua. De la zece la zece și jumătate, cuprinsă de îndoială, se întrebă : „Să fie oare adevărat că s-au dus la masă la Chanor și Florent, precum mi-a spus ? A ținut să-și pună cravata cea mai frumoasă și cel mai frumos ac de cravată. Și a stat să se gătească exact ca o femeie ce vrea să pară mai bine decît este... Sînt o nebună ! Mă iubește. De altfel, iată-l.” Trăsura pe care o auzise tînăra femeie, în loc să se oprească, trecu mai departe. De la unsprezece la miezul nopții, Hortense fu cuprinsă de o groază nespusă la gîndul pustietății cartierului. „Dacă se întoarce pe jos, își spuse ea, i se poate întîmpla vreun accident !... Poate să cadă și să moară, împiedicîndu-se de un colț de trotuar ori călcînd într-o groapă care nu se vede. Artiștii sînt atît de distrați !... Dacă l-au prins niște hoți !... pentru prima oară mă lasă aici singură șase ore și jumătate. De ce m-ar chinui astfel ? Nu mă iubește decît pe mine”. Bărbații ar trebui să rămîină credincioși femeilor care-i iubesc, cel puțin din pricina minunilor neconținute pe care le săvîrșește dragostea adevărată în lumea sublimă numită *lumea spirituală*. O femeie care iubește este față de bărbatul iubit ca o somnambulă căreia un hipnotizator i-ar insufla trista însușire de a avea conștiință, ca femeie, de ceea ce simte ca somnambulă, încetînd să mai fie o oglindă a lumii reale. Pasiunea aduce forțele nervoase ale femeii pînă la starea extatică, în care presimțirea e ca o viziune de prezicător. Chiar cînd simte că e înșelată, o femeie nu vrea să creadă, are îndoieli, atît de mare îi este dragostea, și tăgăduiește ceea ce i se arată prin însușirile ei de prezicătoare. Față de culmile acestea, pe care le atinge dragostea, ar trebui să avem un adevărat cult. Admirația pentru un asemenea fenomen divin ar fi pentru firile nobile o veșnică stavilă împotriva infidelității. Cum să nu adori o ființă frumoasă, plină de duh, al cărui suflet e în stare de astfel de mani-

festări?... La ora unu după miezul nopții, neliniștea Hortensei crescuse atît de mult, încît se repezi la ușă, recunoscîndu-l pe Wenceslas după felul lui de a suna, și îl cuprinse în brațe, strîngîndu-l la piept ca o mamă.

— În sfîrșit, ai venit !... strigă ea recăpătîndu-și graiul. Dragul meu, de azi înainte te voi însoți oriunde te vei duce, căci nu vreau să mai îndur încă o dată chinul unei astfel de așteptări... Mi-am închipuit că te-ai împiedicat de un trotuar și ți-ai spart capul ! că ai fost omorît de hoți !... Nu, altădată simt că aș înnebuni... Ai petrecut bine... fără mine ? răule !

— Ce să fac, îngerașule ! erau acolo Bixiou, care ne-a înșirat tot felul de bîrfeli, Léon de Lora, spiritual ca întotdeauna, Claude Vignon, față de care sînt îndatorat pentru singurul articol încurajator ce s-a scris despre monumentul mareșalului Montcornet. Mai erau acolo...

— Femei nu erau acolo ? întrebă Hortense.

— Numai respectabila doamnă Florent.

— Fusesse vorba că la *Rocher de Cancale*... atunci masa a fost la ei acasă ?

— Da, la ei, mă înșelasem...

— N-ai luat o trăsură ?

— Nu.

— Și-ai venit pe jos din strada Tournelles ?

— Am venit împreună cu Stidmann și Bixiou pe bulevarde, și tot vorbind am ajuns la Madeleine.

— Se vede că-i uscat pe bulevarde, în piața Concordei și pe strada Bourgogne, căci nu ești murdar de noroi, spuse Hortense cercetînd cizmele de lac ale soțului ei.

Plouase, dar din strada Vanneau pînă în strada Saint-Dominique, Wenceslas nu-și putuse murdări cizmele.

— Uite, Chanor a fost darnic și mi-a împrumutat cinci mii de franci, zise Wenceslas ca să pună capăt întrebărilor ce păreau un interogator.

Făcuse două pachete din cele zece mii hîrtii de cîte o mie de franci, unul pentru Hortense, celălalt pentru el, căci avea datorii de vreo cinci mii de franci, de care Hortense nu știa. Datora încă bani meșterului și lucrătorilor săi.

— Ai scăpat de grijă, draga mea, făcu el sărutîndu-și soția. Chiar de mîine mă pun pe lucru ! Mîine, pe la opt și jumătate, o șterg la atelier. Mă duc să mă culc, ca să mă pot scula devreme, îmi dai voie, pisicuțo ?

Bănuiala ce se strecurase în inima Hortensei dispăru ! era departe de a-și închipui adevărul. Doamna Marneffe ! nici nu-i trecea prin minte. Se temea ca Wenceslas să nu se încurce cu vreo femeie ușoară. Numele lui Bixiou și Léon de Lora, doi artiști cunoscuți prin viața lor desfrînată, o neliniștiseră.

A doua zi, cînd Wenceslas plecă la ora nouă, se simțea pe deplin liniștită. „Bine că s-a apucat să lucreze, se gîndea ea pe cînd își îmbrăca băiețelul. Da, simt că s-a pornit pe lucru ! Dacă n-o să dobîndim gloria lui Michel Angelo, o vom avea pe aceea a lui Benvenuto Cellini ¹³⁰ !” Amăgindu-se singură cu astfel de nădejdi, Hortense credea într-un viitor fericit ; tocmai vorbea cu copilul ei, în vîrstă de un an și opt luni, în limbajul acela plin de onomatopee care stîrnește zîmbetul copiilor, cînd, pe la ora unsprezece, bucătăreasa, care nu știa că Wenceslas plecase, o anunță că a venit Stidmann.

— Iertați-mă, doamnă, zise artistul. Cum, Wenceslas a și plecat ?

— E la atelier.

— Venisem să mă înțeleg cu el în privința lucrărilor noastre.

— Trimit numaidecît după el, zise Hortense, poftindu-l pe Stidmann să ia loc.

Tînașa femeie, binecuvîntînd în sinea ei această întîmplare, voia să-l țină pe Stidmann ca să afle amănunte asupra seratei din ajun. Stidmann se înclină, mulțumind contesei pentru amabilitate. Doamna Steinbock sună și, cînd veni bucătăreasa, îi porunci să se ducă să-l cheme pe domnul de la atelier.

— V-ați distrat bine, ieri ? întrebă Hortense, căci Wenceslas s-a întors abia la ora unu.

— Distrat ?... Nu tocmai, răspunse artistul, care în ajun voise s-o *dea gata* pe doamna Marneffe. În lume nu te distrezi decît cînd ai anumite interese. Micuța doamnă Marneffe e grozav de spirituală, e o cochetă...

— Și Wenceslas cum o găsește ?... întrebă biata Hortense, încercînd să-și păstreze calmul. Nu mi-a povestit nimic despre asta.

— Pot să vă spun doar un singur lucru, răspunse Stidmann, cred că-i foarte primejdioasă.

Hortense se făcu palidă ca o lehuză.

— Atunci, se pare că ați cinat ieri... la doamna Marneffe, și nu... la Chanor... biigui ea... cu Wenceslas, și el...

Stidmann, fără să-și dea seama de catastrofa pricinuită, bănuia totuși că făcuse o gafă. Contesa nici nu-și isprăvi fraza și căzu leșinată. Artistul sună, veni jupîneasa. În timp ce încerca s-o ducă pe contesa Steinbock în camera ei, aceasta avu un atac nervos foarte grav, cu spasme îngrozitoare. Ca toți cei care dărimă printr-o indiscreție schelăria șubredă ridicată într-o căsnicie de minciuna unui soț, lui Stidmann nu-i venea să creadă că vorbele sale putuseră avea un asemenea efect, își închipui că Hortense se afla în starea aceea delicată, în care cea mai ușoară supărare e primejdioasă. Bucătăreasa veni să-i înștiințeze, cu voce tare din nefericire, că domnul nu era la atelier. În mijlocul crizei, auzind răspunsul, contesa fu apucată din nou de spasme...

— Du-te și cheam-o pe mama doamnei !... îi spuse Louise bucătăresei, fugi repede !

— Dacă aș ști unde-i Wenceslas, m-aș duce să-l înștiințez, făcu Stidmann deznădăjduit.

— E la femeia aceea !... strigă biata Hortense. S-a îmbrăcat cu totul altfel decît pentru atelier.

Stidmann alergă la doamna Marneffe recunoscînd în sinea lui adevărul acelei presimțiri, care se datora puterii de previziune a pasiunii. În momentul acela, Valérie poza în Dalila. Stidmann, prea șiret ca să întrebe de doamna Marneffe, trecu nepăsător prin fața gheretei portarului și urcă repede la etajul al doilea, făcîndu-și următoarea socoteală : „Dacă întreb de doamna Marneffe, n-are să fie acasă. Dacă întreb prostește de Steinbock, îmi vor ride în nas... Trebuie să dau buzna !” La sunetul clopoțelului, îi deschise Reine.

— Spune domnului conte Steinbock să vină repede, soția lui e pe moarte !...

Reine, tot atît de șireată ca și Stidmann, îl privi cu un aer prostesc.

— Domnule, dar nu știu... ce...

— Știu sigur că prietenul meu Steinbock e aici, și soția lui e pe moarte, e un caz destul de grav ca s-o poți deranja pe stăpîna dumitale.

Și Stidmann plecă. „E aici”, își spuse el. Într-adevăr, zăbovind cîteva clipe în strada Vanneau, Stidmann îl

văzu pe Wenceslas ieșind și-i făcu semn să vină repede. După ce-i povesti tragedia care se petrecuse în strada Saint-Dominique, Stidmann îl muștră pe Steinbock că nu-l prevenise să păstreze secretul asupra seratei din ajun.

— Sînt pierdut, îi răspunse Wenceslas, dar te iert. Am uitat cu totul de întîlnirea noastră de azi dimineață și am făcut greșeala că nu te-am prevenit să spui și tu că am cinat la Florent. Ce să-i faci ! Valérie m-a scos din minți, pentru o femeie ca ea, dragul meu, renunți la glorie, renunți la fericire... A ! este... Doamne ! în ce încurcătură teribilă am intrat ! Sfătuiește-mă. Ce să fac, cum să mă justific ?

— Ce să te sfătuiesc ? habar n-am, zise Stidmann. Soția ta te iubește, nu-i așa ? Atunci e în stare să creadă orice. Cel mai bun lucru e să-i povestești că veneai la mine, în timp ce eu plecasem spre tine, vei salva astfel cel puțin *poza* de azi dimineață. La revedere !

Lisbeth, înștiințată de Reine, alergă după Steinbock și-l ajunse în colțul străzii Hillerin-Bertin, îi era teamă de naivitatea lui de polonez. Nevrînd să se compromită, îi spuse doar cîteva cuvinte, iar acesta, în bucuria lui, o sărută acolo în stradă. Desigur că-i întinsese artistului o punte ca să treacă peste prăpastia aceea a vieții conjugale.

Cînd o văzu pe mama sa, care alergase într-un suflet, Hortense vărsă șiroaie de lacrimi. Astfel, criza nervoasă luă, din fericire, un alt aspect.

— M-a trădat, mamă dragă, se tîngui ea. Wenceslas, după ce-mi dăduse cuvîntul de onoare că n-o să se ducă la doamna Marneffe, ieri a luat masa acolo și s-a întors abia la unu și un sfert după miezul nopții !... Și cînd te gîndești că-n ajun avusesem, nu chiar o ceantă, ci o explicație. Îi spuseseam lucruri atît de mișcătoare : că eram geloasă și că o infidelitate m-ar ucide, că sînt o fire bănuitoare și că trebuie să-mi respecte slăbiciunile, căci toate vin din dragostea mea pentru el, că am în vine, în egală măsură, și sînge de al tatei și sînge de al tău, că în prima clipă a unei trădări aș fi în stare să fac o nebunie, să mă răzbun, dezonorîndu-l pe el, pe fiul meu și pe mine, că s-ar putea să-l ucid și apoi să mă omor și pe mine etc. Și totuși s-a dus și el acolo ! Femeia asta și-a pus în gînd să ne nenorocească pe toți ! Ieri,

fratele meu și Célestine s-au angajat să retragă polițe în valoare de șaptezeci și două de mii de franci, subscrise pentru nemernica asta... Da, mamă, tata era să fie urmărit și băgat la închisoare. Ticăloasa nu se mulțumește cu tata și cu lacrimile tale? De ce să mi-l ia și pe Wenceslas?... Am să mă duc la ea și am s-o ucid cu pumnalul!

Doamna Hulot, cu inima sfîșiată de groaznica destăinuire pe care Hortense, fără să-și dea seama, i-o făcuse în furia ei, își stăpîni durerea cu una din sforțările acelea pe care sînt în stare să le facă numai mamele sublime și strînse la sînul ei capul fetei, acoperindu-l de sărutări.

— Așteaptă să vină Wenceslas, copilă, și are să se lămurească totul. Poate că răul nu-i chiar atît de mare cum crezi! Și eu am fost înșelată, dragă Hortense. Îți par frumoasă, sînt virtuoasă și totuși sînt părăsită de douăzeci și trei de ani, pentru niște Jenny Cadine, Josépha ori Marneffe!... n-ai știut?

— Tu, mamă, tu!... înduri asta de douăzeci...?

Se opri cuprinsă de propriile ei gînduri.

— Fă ca mine, copilă, urmă mama. Fii blîndă și bună și vei avea conștiința împăcată. Pe patul de moarte, un bărbat își spune: „Soția mea nu mi-a pricinuit niciodată nici un necaz!” Și Dumnezeu, care aude ultimele suspine, ține seamă de ele. Dacă m-aș fi lăsat pradă furiilor, ca tine, ce s-ar fi întîmplat?... Tatăl tău s-ar fi acrit, poate m-ar fi părăsit, nu s-ar mai fi temut să mă mîhnească, ruina noastră de astăzi ar fi început de acum zece ani și am fi oferit spectacolul unei căsnicii în care fiecare trăiește de o parte, un scandal rușinos, dezolant, căci asta înseamnă moartea familiei. Nici fratele tău și nici tu nu v-ați mai fi putut face un rost în viață... M-am sacrificat, și cu atîta curaj, încît, dacă n-ar fi fost ultima legătură a tatălui tău, lumea m-ar crede fericită. Minciuna mea folositoare și curajoasă i-a ajutat pînă acum lui Hector, se mai bucură de considerație, dar văd că se lasă tîrît prea departe de pasiunea lui tîrzie. Mă tem că nebunia lui va dărîma paravanul pe care l-am pus între lume și noi... Dar am izbutit să mențin timp de douăzeci și trei de ani vîlul acesta îndărătul căruia plîngeam, fără să am lîngă mine o mamă, fără să am pe cineva căruia să mă destăinuiesc, fără alt sprijin decît

acela al religiei, și am păstrat onoarea familiei timp de douăzeci și trei de ani !

Hortense își asculta mama privind-o ținută. Glasul liniștit și resemnarea acelei dureri supreme avură darul să potolească zbuciumul primei răni suferite de tinăra femeie, lacrimile o podidiră din nou, curgându-i șiroaie. Într-un acces de pietate filială, zdrobită de devotamentul sublim al mamei sale, căzu în genunchi în fața ei, apucându-i poala rochiei și sărutându-i-o precum sărută catolicii sfintele moaște ale unui martir.

— Ridică-te, dragă Hortense, o îndemnă baroana, o astfel de mărturie din partea fiicei mele îmi răscumpără multe amintiri dureroase ! Vino să te strâng la pieptul meu împovărat numai de amărăciunea ta. Deznădejdea bieteii mele fetițe, a cărei bucurie a fost singura mea bucurie, a smuls pecetea tăcerii de mormînt pe care nimic n-ar fi trebuit s-o rupă. Da, voiam să-mi duc durerea în mormînt ca pe un lîțoliu. Ca să-ți potolesc furia, am vorbit... Dumnezeu mă va ierta ! O, ce n-aș face ca să nu ai și tu aceeași viață ca a mea. Oamenii, lumea, întîmplarea, natura, Dumnezeu cred că ne fac să plătim dragostea cu cele mai cumplite chinuri. Plătesc cu douăzeci și patru de ani de deznădejde, de neconținute supărări, de amărăciune, cei zece ani fericiți...

— Tu ai avut zece ani, dragă mamă, pe cînd eu nu-mai trei !... strigă fata în egoismul ei de îndrăgostită.

— Încă nu-i nimic pierdut, copilă, așteaptă-l pe Wenceslas.

— Mamă, zise Hortense, a mințit, m-a înșelat... Mi-a spus : „N-am să mă duc“, și s-a dus. Și asta, lîngă leagănul copilului !...

— Pentru plăcerile lor, micuța mea, bărbații făptuiesc cele mai mari lașități, ticăloșii, crime, se pare că asta e în firea lor. Noi, femeile, sîntem sortite să fim sacrificate. Credeam că am sfîrșit cu nenorocirile, dar văd că abia încep, căci nu mă așteptam să sufăr de două ori, suferind și pentru fata mea. Curaj și tăcere !... Dragă Hortense, jură-mi să nu-mi destăinuiești decît mie suferările tale, să nu pomeniești altcuiva de ele... Fii tot atît de mîndră ca și mama ta !

În clipa aceea, Hortense tresări auzind pașii soțului ei.

— Mi se pare, zise Wenceslas intrînd, că Stidmann a venit aici în timp ce eu mă duceam la el.

— Adevărat?... exclamă biata Hortense cu ironia sălbatică a femeii jignite, care se slujește de vorbă ca de un pumnal.

— Da, adineauri m-am întîlnit cu el, răspunse Wenceslas, prefăcîndu-se mirat.

— Dar ieri?... continuă Hortense.

— E adevărat, te-am mințit, iubita mea, și mama ta are să ne fie judecător...

Sinceritatea asta ridică o piatră de pe inima Hortensei. Toate femeile cu adevărat nobile preferă adevărul minciunii. Nu vor să-și vadă idolul înjosit, vor să fie mîndre de dominația pe care o acceptă.

— Ascultă, dragă mamă... zise Wenceslas, o iubesc atît de mult pe Hortense a mea, care-i atît de bună și de blîndă, încît i-am ascuns în ce măsură sîntem de strîmtorați. Ce să fac? mai alăpta încă, și o supărare i-ar fi făcut rău. Știi în ce primejdie se poate afla o femeie în situația asta. Frumusețea, prospețimea, sănătatea i-ar putea fi amenințate. N-am dreptate?... Ea crede că sîntem datori numai cinci mii de franci, dar eu mai datorez alte cinci mii... Alaltăieri eram disperați!... Nimeni nu vrea să împrumute bani artiștilor. Talentul, ca și fanteziile noastre, stîrnesc neîncredere. Am bătut zadarnic la toate ușile. Lisbeth ne-a oferit economiile ei.

— Biata fată! exclamă Hortense.

— Biata fată, zise baroana.

— Dar ce sînt cele două mii de franci ale Lisbethiei?... pentru ea totul, pentru noi nimic. Atunci verișoara ne-a vorbit, știi, Hortense, de doamna Marneffe, care, din mîndrie, fiind îndatorată față de baron, n-ar lua nici o dobîndă.., Hortense a vrut să-și amaneteze diamantele. Am fi obținut cîteva mii de franci, cînd, de fapt, ne trebuiau zece mii! Cei zece mii de franci îi aveam la îndemînă, fără dobînzii, pe un an!... Și mi-am spus: „Hortense n-are să știe nimic, hai să-i luăm”. Femeia aceasta m-a invitat, prin socrul meu, ieri la masă, dîndu-mi a înțelege că Lisbeth îi vorbise și că voi avea banii. Între deznădejdea Hortensei și masa aceea, n-am stat la îndoială. Asta-i tot. Cum își închipuise Hortense, care are douăzeci și patru de ani, e fragedă, curată și virtuoasă, ea care înseamnă pentru mine fericirea și gloria, pe care

n-am părăsit-o niciodată de cînd ne-am cununat, că aş putea să-i prefer pe cine?... O femeie veştejită, trecută şi baccelită, rosti el folosind o expresie crudă din jargonul de atelier, ca să-şi arate dispreţul, printr-una din acele exagerări care plac femeilor.

— Ah ! dacă tatăl tău mi-ar fi vorbit astfel ! făcu baroana.

Hortense se aruncă drăgălaş de gîtul soţului ei.

— Da, aşa aş fi făcut, spuse Adeline. Wenceslas, dragul meu, nevasta ta era cît pe ce să moară, reluă ea cu gravitate. Vezi cît te iubeşte... E trup şi suflet a ta, vai !... oftă ea din adînc. „Poate face din ea ori o martiră ori o femeie fericită”, îşi spuse baroana gîndind ceea ce gîndesc toate mamele despre căsniciile fetelor lor. „Cred că sufăr de-ajuns ca să-mi pot vedea copiii fericiţi.”

— Fii pe pace, dragă mamă, zise Wenceslas în culmea fericirii, văzînd că totul se sfîrşise cu bine. Pînă în două luni, voi fi plătit acestei groaznice femei întreaga datorie. Ce să-i faci ! adăugă el repetînd vorba asta tipic poloneză cu o graţie poloneză. Sînt clipe cînd ai lua bani cu împrumut şi de la diavol. Apoi, la urma urmei, sînt tot banii familiei. Şi din moment ce-am fost invitat, cum aş mai fi putut căpăta banii pentru care ne zbatem atîta dacă aş fi răspuns la o politeţe printr-o grosolănie ?

— O ! mamă, cît rău ne face tata ! strigă Hortense.

Baroana îi puse un deget pe buze, şi Hortensei îi păru rău că scăpase aceste vorbe, prima învinuire adusă unui părinte apărat cu atîta eroism printr-o tăcere sublimă.

— Vă las cu bine, copii, zise doamna Hulot, a venit iar vremea bună. Să nu vă mai certaţi !

Cînd se întoarseră în camera lor, după ce o petrecură pe baroană, Hortense îi spuse soţului ei :

— Povesteşte-mi cum a fost aseară ! Şi-i pîndi chipul lui Wenceslas în timpul povestirii întrerupte la tot pasul de întrebările ce se îmbulzesc pe buzele oricărei femei într-o asemenea împrejurare. Povestirea îi dădu de gîndit Hortensei, întrezărea distracţiile diabolice pe care artiştii le găsesc într-o asemenea societate stricată.

— Fii sincer, dragă Wenceslas !... erau acolo Stidmann, Claude Vignon, Vernisset şi mai cine ? În sfîrşit ai petrecut bine !...

— Eu?... eram cu gîndul numai la cei zece mii de franci ai noştri, şi-mi spuneam : „Hortense a mea o să scape de orice grijă !”

Interogatorul acesta îl obosi grozav pe livonian, şi, prinzînd un moment de veselie, o întrebă pe Hortense :

— Şi tu, îngeraşule, ce-ai fi făcut dacă artistul tău ar fi fost vinovat ?...

— Eu, răspunse ea cu un aer de îndărătnicie copilărească, l-aş fi luat pe Stidmann, dar fără să-l iubesc, bineînţeles !

-- Hortense ! strigă Steinbock ridicîndu-se brusc cu o mişcare teatrală, n-ai fi avut timp s-o faci, căci te-aş fi ucis !

Hortense, repezindu-se la bărbatul ei, îl înăbuşi sub sărutări, îl copleşi de mîngîieri, spunîndu-i :

— Văd că mă iubeşti, Wenceslas ! de aci înainte nu-mi mai este teamă de nimic ! Dar s-a isprăvit cu Marneffe. Să nu te mai vîri niciodată într-o asemenea mocrilă...

— Îţi jur, dragă Hortense, că n-am să mă mai duc acolo decît ca să-mi scot poliţa..

Ea se îmbufnă, dar aşa cum se îmbufnează femeile îndrăgostite, care vor să se aleagă din asta cu un cîştig. Wenceslas, obosit de o asemenea dimineaţă, îşi lăsă soţia înbufnată şi plecă la atelier, ca să facă macheta grupului *Samson şi Dalila*, al cărui desen îl avea în buzunar. Hortense, neliniştită de toanele ei, crezînd că Wenceslas s-a supărat, veni la atelier tocmai cînd artistul sfîrşea de modelat lutul cu furia artistului îmboldit de o fantezie năvalnică. Cînd îşi văzu soţia, aruncă iute o cîrpă udă pe grupul schiţat şi, cuprinzînd-o pe Hortense în braţe, îi zise :

— Nu mai sîntem supăraţi, nu-i aşa, pisicuţo ?

Hortense zărise grupul şi cîrpa aruncată deasupra, dar nu spuse nimic, înainte de a părăsi atelierul se întoarce, însă, ridică pînza, privi schiţa şi întrebă :

— Ce-i asta ?

— Un grup la care m-am gîndit.

— De ce nu mi-ai spus nimic ?

— Voiam să ţi-l arăt gata.

— Femeia e foarte drăguţă ! zise Hortense.

Și mii de bănuieli îi încolțiră în suflet, așa cum cresc văzînd cu ochii sălbaticile și stufoasele vegetații din Indii.

După trei săptămîni, doamna Marneffe începu să fie furioasă pe Hortense. Femeile de soiul acesta au și ele amorul lor propriu, vor să faci temeneli diavolului, nu iartă niciodată virtuții care nu se teme de puterea lor sau care se împotrivesc. Wenceslas nu se mai dusese de loc în strada Vanneau, nu făcuse nici măcar vizita de politețe care se impunea, mai ales după ce îi pozase în Dalila. Lisbeth trecuse de mai multe ori pe la soții Steinbock, dar nu-i găsisese niciodată acasă. Domnul și doamna stăteau tot timpul la atelier. Lisbeth, urmărindu-i pe cei doi porumbei pînă în cuibul lor din Gros-Caillou, îl găsi pe Wenceslas lucrînd cu înflăcărare și află de la bucătăreasă că doamna nu-l părăsea nici o clipă. Wenceslas îndura tirania dragostei. Ca și Lisbeth, Valérie începu s-o urască pe Hortense. Femeile țin tot atît de mult la amanții pentru care sînt nevoite să lupte, ca și bărbații la femeile dorite de mai mulți infumurați. Astfel că reflecțiile pe care le-am făcut cu privire la doamna Marneffe se potrivesc întocmai bărbaților cu trecere la femei, care sînt un soi de bărbați-curtezane. Capriciul Valériei se prefăcu în furie, voia mai ales să-și capete grupul și își pusese în gînd să se ducă într-o dimineață la atelierul lui Wenceslas, cînd se întîmplă unul din evenimentele acelea grave care se pot numi, pentru femeile de felul ei, *fructus belli* ¹³¹. Iată cum anunță Valérie noutatea aceasta, cu totul intimă. Dejuna cu Lisbeth și Marneffe.

— Ți-ai fi închipuit, Marneffe, că vei fi pentru a doua oară tată?

— Adevărat, ești însărcinată?.. A! trebuie să te sărut.

Se sculă, făcu înconjurul mesei, și soția îi întinse fruntea, astfel ca sărutarea să alunece pe păr.

— Am dat lovitura, adăugă el, ajung șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare! căci n-am de gînd, draga mea, să-l despoi de moștenire pe Stanislas! bietul copilaș l...

— Bietul copilaș?... strigă Lisbeth. Se împlinesc șapte luni de cînd nu l-ai mai văzut, la pensiune toți mă iau

drept mama lui, căci dintre cei de-aici numai eu mă îngrijesc de el...

— Un copil care ne costă trei sute de franci pe trimestru !.., zise Valérie. De altfel e cu adevărat copilul tău, Marneffe ! și-ar trebui să-i plătești tu întreținerea din leafă... Cel care-i pe drum, în schimb, o să ne scape de mizerie...

— Valérie, răspuse Marneffe imitându-l pe Crevel și luînd ținuta caracteristică acestuia, nădăjduiesc că domnul baron Hulot va avea grijă de fiul său și nu-l va lăsa în spinarea unui biet funcționar, o să fiu neînduplecat cu dînsul. De aceea să-ți iei măsurile de prevedere, doamnă ! fă rost de vreo scrisoare de-a lui în care să-ți vorbească de fericirea ce l-a copleșit, căci prea așteaptă multe rugăminți ca să-mi facă numirea.

Și Marneffe plecă la minister, prețioasa prietenie a directorului său îngăduindu-i să se ducă la ora unsprezece la birou, unde de altfel nu făcea mai nimic, din pricina incapacității sale notorii și a dezgustului său pentru muncă.

Cînd rămaseră singure, Lisbeth și Valérie se priviră o clipă ca doi auguri, apoi izbucniră deodată într-un hohot de rîs.

— Ascultă, Valérie, e adevărat ? întrebă Lisbeth, ori joci teatru ?

— E un adevăr evident ! răspuse Valérie. Hortense mă plictisește ! Și, astă noapte, mi-a trecut prin cap să arunc copilul ca o bombă în căsnicia lui Wenceslas.

Valérie se duse în odaia ei, urmată de Lisbeth, căreia îi arătă o scrisoare ticluită în felul următor :

Wenceslas, dragul meu prieten, mai cred încă în dragostea ta, deși se împlinesc douăzeci de zile de cînd nu te-am văzut. Mă disprețuiești ? Dalila n-ar putea s-o creadă. Mai degrabă mi se pare că e la mijloc tirania unei femei pe care mi-ai spus singur că n-o mai poți iubi. Wenceslas, ești un artist prea mare ca să te lași astfel stăpînit. Căsnicia e mormîntul gloriei. Judecă singur dacă mai semeni cu Wenceslas din strada Doyenné ! Monumentul tatălui meu nu ți-a izbutit, dar amantul din tine e superior artistului, ai avut mai mult noroc cu fata lui ! ești tată, scumpul meu Wenceslas. Dacă nu vii să mă vezi în starea în care mă aflu,

ai să treci în ochii prietenilor tăi drept un om fără suflet, dar știi bine că te iubesc cu atîta pasiune, încît nu voi avea niciodată puterea să te bleștem. Am rămas oare tot

Valérie a ta?

— Ce zici, dacă aș trimite scrisoarea la atelier cînd Hortense e singură acolo? o întrebă Valérie pe Lisbeth. Ieri seară am aflat de la Stidmann că Wenceslas trebuie să treacă să-l ia pe la ora unsprezece, căci au niște treburi la Chanor, așa că scîrba de Hortense va fi singură.

— După o asemenea ispravă, răspunse Lisbeth, nu voi mai putea rămîne pe față prietena ta, voi fi nevoită să te părăsesc, să par că nu mai vreau nici să te văd, nici să-ți vorbesc.

— Bineînțeles, spuse Valérie, dar...

— A! fii liniștită, o întrerupse Lisbeth. Ne vom revedea cînd voi fi doamna mareșal, au s-o dorească cu *toții*. Numai baronul nu-mi cunoaște planul, dar ai să-l convingi tu.

— S-ar putea însă să mă aflu în curînd într-o situație cam delicată față de baron.

— Numai doamna Olivier e în stare să se lase prinsă de Hortense cu scrisoarea asta, fu de părere Lisbeth, trebuie s-o trimitem întîi în strada Saint-Dominique și apoi la atelier.

— A! pisicuța noastră are să fie acasă, zise doamna Marneffe sunînd-o pe Reine, ca s-o trimită după doamna Olivier.

Zece minute după expedierea acelei scrisori fatale, sosi baronul Hulot. Doamna Marneffe se azvîrli, cu o mișcare de pisică, de gîtul moșneagului.

— Hector, ești tată! îi șopti ea la ureche. Iată ce înseamnă să te cerți și să te împaci...

Observînd o mișcare de uimire, pe care baronul nu și-o putu ascunde destul de repede, Valérie luă o înfățișare rece, care îl aduse la disperare pe consilierul de stat. Îl făcu apoi pe baron să-i smulgă una cîte una dovezile cele mai hotărîtoare. După ce convingerea, luată încetișor de mîna de vanitate, intră în mintea moșneagului, Valérie îi vorbi de furia lui Marneffe.

— Dragul meu veteran, îi spuse ea, va fi aproape cu neputință să nu-l numești pe girantul nostru, ca să-i zicem așa, șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare, căci tu l-ai distrus, îl adoră pe Stanislas, dihanja aceea mică ce-i seamănă și pe care eu n-o pot suferi. Dar poate preferi să-i faci lui Stanislas o rentă de o mie două sute de franci, în nudă proprietate, bineînțeles, uzufructul trecîndu-l pe numele meu...

— Dacă-i vorba de rente, mai bine le fac pentru *fiul meu*, nu pentru dihanie! zise baronul.

Fraza aceasta imprudentă, din care *fiul meu* se revărsă ca un puhoi năvalnic, se transformă după o oră de discuții în făgăduiala solemnă că pruncul ce se va naște va primi de la baron o rentă de o mie două sute de franci. Apoi, făgăduiala aceasta fu folosită de Valérie, așa cum un plod se joacă cu toba: timp de douăzeci de zile, fără încetare, îl împunse pe baron cu priviri și vorbe.

În clipa cînd baronul Hulot, fericit ca un înșurățel de un an ce-și dorește un moștenitor, pleca din strada Vanneau, doamna Olivier izbutise s-o facă pe Hortense să-i smulgă scrisoarea, pe care trebuia s-o predea numai domnului conte în mînă. Tînăra femeie cumpără scrisoarea cu o monedă de douăzeci de franci. Sinucigașul își plătește singur opiumul, pistolul și mangalul. Hortense citi scrisoarea, apoi o reciti, nu mai vedea decît hîrtia albă, împestrițată de dungi negre, nu mai exista decît hîrtia aceea pe lume, totul se făcuse negru în jurul ei. Flăcările incendiului care mistuise edificiul fericirii sale luminau hîrtia, căci domnea în juru-i o noapte neagră. Strigătele micuțului Wenceslas, care se juca, îi ajungeau la ureche ca și cum copilul s-ar fi aflat în fundul unei văgăuni, și ea pe un pisc de munte. Să înduri o astfel de umilință la douăzeci și patru de ani, în toată strălucirea frumuseții, purtînd o dragoste curată și devotată, însemna nu o lovitură de pumnal, ci moartea. Primul atac fusese numai nervos, trupul răsucindu-se în încleștarea geloziei, dar, cînd certitudinea atinse sufletul, trupul fu nimicit. Hortense rămase aproape zece minute sub această apăsare. Dar umbra mamei îi apăru înfăptuind o revoluție, își recăpătă liniștea și calmul, își veni în fire. Sună.

— Îdragă, se adresă ea bucătăresei, roag-o pe Louise să te ajute și împachetați cît mai repede toate lucrurile din casă care sînt ale mele și ale copilului. Vreau să fiți gata într-o oră. Să-mi aduci apoi o trăsură de piață și să mă vestești. Fără nici o discuție! Părăsesc casa, și pe Louise o iau cu mine. Dumneata rămîi cu domnul, vezi să ai grijă de el.

Trecu în odaia ei, se așeză la masă și scrisese următoarea scrisoare :

Domnule conte,

Scrisoarea alăturată îți va lămuri hotărîrea pe care am luat-o.

Cînd vei citi aceste rînduri, eu voi fi părăsit casa dumatăle, căutîndu-mi împreună cu copilul un refugiu lîngă mama mea.

Să nu crezi că îmi voi schimba vreodată punctul de vedere. Te înșeli grozav, dacă îți închipui că am fost mînată de o pornire tinerească, de nechibzuința și furia dragostei copilărești jignite.

De cincisprezece zile încoace m-am gîndit neșpus de mult la viață, la dragoste, la căsnicia noastră și la îndatoririle ce le avem unul față de celălalt. Am aflat tot devotamentul de care a dat dovadă mama, căci mi-a mărturisit suferințele ei! De douăzeci și trei de ani, sî se poartă zilnic ca o eroină, nu mă simt în stare să-i urmez pilda, nu fiindcă te-aș iubi mai puțin decît l-a iubit ea pe tata, ci din pricina firii mele. Căsnicia noastră ar ajunge un iad, și eu aș putea să-mi pierd capul într-atît, încît să mă dezonzorez, să te dezonzorez și pe dumneata și pe copilul nostru. Nu vreau să fiu o doamnă Marneffe, în cariera aceasta, cred că o femeie de felul meu nu s-ar mai putea opri. Din nefericire pentru mine, sînt o Hulot, nu o Fischer.

Singură și departe de priveliștea desfrînărilor dumatăle, pot fi stăpînă pe mine, avînd mai ales grija copilului nostru, lîngă mama mea vitează și sublimă, care mă va ajuta să-mi potolesc zbuciumul năvalnic al inimii. Acolo voi putea fi o mamă bună, îi voi da o creștere frumoasă băiatului nostru, ducîndu-mi mai departe viața. Dacă am rămîne împreună, mi-ar înăspri caracterul.

Aș fi bucuroasă să mor subit, dar nu vreau să fiu bolnavă timp de douăzeci și cinci de ani, ca mama. Dacă ți-ai înșelat, după trei ani de dragoste curată, neclintită, cu amanta socrului dumitale, cine știe ce fel de rivale îmi vei aduce mai târziu ! Ah ! ai apucat-o mult mai curînd decît tatăl meu pe drumul desfrîului și al risipei, care-l dezonoarează pe șeful unei familii, care îi răpește dreptul la respectul copiilor și la capătul căruia nu se află decît rușinea și deznădejdea.

Nu sînt neîndurătoare. Neînduplecarea nu se potrivește oamenilor slabi, care-și pun viața sub paza Domnului. Dacă vei cucerii gloria și averea prin muncă stăruitoare, dacă vei renunța la curtezane, la căile murdare și rușinoase pe care ai apucat, vei regăsi o femeie vrednică de dumneata.

Îmi închipui că ești îndeajuns de nobil ca să nu recurgi la drepturile pe care ți le dă legea. Îmi vei respecta voința, domnule conte, lăsîndu-mă lîngă mama, și, mai ales, să nu vii niciodată să mă vezi. Ți-am lăsat toți banii pe care ți i-a împrumutat ticăloasa aceea. Adio !

Hortense Hulot

Rîndurile acestea fură scrise cu greu, Hortense fiind copleșită de lacrimi, de strigătul pasiunii sfîșiate. Lăsă pana, apoi o luă din nou în mînă, ca să exprime cu simplitate frazele pe care de obicei iubirea le declară în aceste scrisori-testamente. Inima își vărsa focul strigînd, dar rațiunea poruncea.

Tînăra femeie, înștiințată de Louise că totul era gata, străbătu pentru ultima oară grădinița, apoi camera, salonul, luîndu-și rămas bun de la toate. După aceea, dădu instrucțiuni bucătăresei, stăruind foarte mult să aibă grijă de domnul, făgăduindu-i s-o răsplătească dacă se va purta cum se cuvine. În sfîrșit se urcă în trăsură și porni spre mama ei cu inima sfîșiată, plîngînd de-i era mai mare mila cameristei de ea, acoperindu-l pe Wenceslas cel mic cu sărutări înflăcărate, care trădau dragostea pe care o mai purta încă tatălui.

Baroana aflase de la Lisbeth că socrul era în mare parte vinovat de greșeala ginerelui, așa că nu se miră văzînd-o pe fiică-sa venind, îi aprobă purtarea și îi îngădui să rămînă la ea. Adeline, dîndu-și seama că blîn-

dețea și devotamentul nu izbutiseră niciodată să-l oprească pe Hector al ei, față de care începuse să aibă mai puțină stimă, găsi că fata avea dreptate să ia altă cale. Biata mamă primise în ultimele douăzeci de zile două lovituri care o făceau să sufere mai tare decât chinurile îndurate pînă atunci. Baronul îl sărăcise pe Victorin și pe soția acestuia, tot el era de vină că Wenceslas făcuse acest pas greșit, căci, după spusele Lisbethi, el îl îndemnase la desfrii. Impunătoarea autoritate a acestui tată de familie, păstrată cu prețul unor sacrificii imense, era acum întinată. Tinerii Hulot nu regretau banii dați, îl priveau însă pe baron cu neîncredere și îngrijorare. Adeline, înțelegînd sentimentul lor, era adînc mîhnită, căci presimțea destrămarea familiei. Baroana își instalează fata în sufragerie, care, mulțumită banilor dați de mareșal, se prefăcu îndată în dormitor, iar anticamera deveni, ca în multe alte gospodării, sufragerie.

Cînd Wenceslas se întoarse acasă, cînd citi cele două scrisori, fu cuprins de un simțimînt de bucurie amestecată cu tristețe. Ținut neconținut sub supravegherea soției, se răzvrătise în sinea lui împotriva acestei noi încătușări ce-i amintea de Lisbeth. Îndopat cu dragoste timp de trei ani, cugetase și el mult în ultimele cincisprezece zile și găsea că familia e o sarcină greu de purtat. Stidmann tocmai îl felicitase de pasiunea pe care o inspirase Valériei, căci Stidmann, îmboldit de un gînd ascuns, ușor de priceput, socotea de cuviință să zgîndăre vanitatea soțului Hortensei, în nădejdea că o va consola el pe victimă. Astfel că Wenceslas fu încîntat de a se putea întoarce la doamna Marneffe. Dar își aminti de fericirea curată, desăvîrșită, de care se bucurase, de însușirile rare ale Hortensei, de cumînțenia ei, de dragostea aceea nevinovată și naivă și îi păru amar-nic de rău. Voi să alerge la soacra sa pentru a obține iertare, dar făcu întocmai ca Hulot și Crevel : se duse s-o vadă mai întîi pe doamna Marneffe, căreia îi arătă scrisoarea soției sale, ca să-i dovedească dezastrul ce-i pricinuisse și să se folosească, cum s-ar spune, de nenorocirea aceasta ca să ceară în schimb mîngîierile amănței. La Valérie dădu de Crevel. Primarul, umflat ca un curcan, se plimba încoace și încolo prin salon ca un om răscolit de sentimente năvalnice. Își lua poziția preferată

ca și cum ar fi vrut să vorbească, dar nu îndrăznea Radia de fericire, se repezea la fereastră să bată darabana cu degetele în geam, se uita la Valérie cu o privire duioasă, dragăstoasă. Din fericire pentru Crevel, intră Lisbeth.

— Verișoară, îi șopti el la ureche, știi noutatea? Sînt tată! Am impresia c-o iubesc mai puțin pe biata Célestine. A! ce înseamnă să ai un copil de la femeia pe care o adori! Să fii tată și cu inima, nu numai cu singele! Ah! aș vrea să-i spui Valériei că am să muncesc pentru copilul nostru, vreau să fie bogat! Mi-a mărturisit că are impresia, după anumite semne, că o să fie băiat! Dacă e băiat, vreau să poarte numele de Crevel. O să mă sfătuiesc cu avocatul meu.

— Știu cît de mult te iubește, zise Lisbeth, dar, pentru Dumnezeu, dacă ții la viitorul dumitale și la al ei, stăpînește-te, nu-ți mai freca mîinile într-una.

În timp ce Lisbeth șusotea astfel cu Crevel, Valérie îi cerea lui Wenceslas să-i înapoieze scrisoarea și-i spunea la ureche vorbe ce-i alungau tristețea.

— Ești liber acum, dragul meu, îi șoptea ea. Ce rost are ca un artist adevărat să se însoare? Fantezia și libertatea creează artistul! Te voi iubi atît de mult, dragul meu poet, încît n-o vei regreta niciodată pe soția ta. Dacă totuși, ca mulți alții, dorești să păstrezi aparențele, mă însărcinez să ți-o aduc curînd înapoi pe Hortense...

— O! dacă ar fi cu putință!

— Sînt sigură, spuse Valérie atinsă în vanitatea ei. Bietul socru-tău e un om ruinat în toate privințele. Din ambiție vrea să pară că-i iubit, vrea să înșele lumea că are o amantă și e atît de vanitos în privința asta, încît îl conduc cum îmi place. Baroana îl iubește încă atît de mult pe dragul ei Hector (am impresia întotdeauna că vorbesc de Iliada), încît amîndoi bătrînii vor putea s-o înduplece pe Hortense să se împace cu tine. De vrei însă să n-ai furtună acasă, nu-ți lăsa amanta douăzeci de zile fără să vii s-o vezi... Credeam că mor. Un gentilom, iubitule, trebuie să se poarte delicat cu o femeie pe care a compromis-o punînd-o în situația în care mă aflu eu acum, mai ales cînd femeia asta trebuie să fie cu mare băgare de seamă să nu-și strice reputația... Rămii la masă, scumpul meu... Dar ia aminte că trebuie să mă port cît

se poate de rece cu tine, deși ești autorul greșelii mele atît de vizibile.

Fu anunțat baronul Montes : Valérie se sculă, alergă în întîmpinarea lui, îi vorbește cîteva clipe la ureche și-l preveni, ca și pe Wenceslas, în privința atitudinii ce trebuia s-o aibă. Brazilianul avu o purtare diplomatică, potrivită cu marea noutate ce-l copleșea de fericire, căci era într-adevăr încredințat de paternitatea copilului !...

Mulțumită acestei strategii, bazată pe amorul propriu al bărbatului cînd e amant, Valérie avu la masă patru bărbați veseli, plini de însuflețire, încîntați, crezîndu-se adorați, pe care Marneffe îi botează în glumă, față de Lisbeth, punîndu-se și pe el la socoteală, cei cinci părinți ai bisericii.

Numai baronul Hulot se arătase necăjit la începutul mesei. Iată de ce. Înainte de a pleca de la birou, se duse la directorul personalului, un general, camarad cu el de treizeci de ani, căruia îi arătase că vrea să-l numească pe Marneffe în locul lui Coquet, care se învoise să-și dea demisia.

— Dragă prietene, i se adresă el, n-am vrut să cer hatîrul acesta mareșalului fără să mă înțeleg mai întîi cu dumneata și să-ți cer învoirea.

— Dragă prietene, răspunse directorul personalului, îngăduie-mi să-ți atrag atenția, spre binele dumitale, că n-ar trebui să insiști pentru această numire. Ți-am mai spus părerea mea. Ar stîrni un mare scandal prin birouri, căci și așa se vorbește prea mult pe socoteala dumitale și a doamnei Marneffe. Asta rămîne între noi. Nu vreau să te ating la punctul dumitale sensibil, nici să-ți pricinuiesc vreun neajuns, și-am să ți-o dovedesc. Dacă ții cu orice chip, dacă vrei să ceri locul domnului Coquet, a cărui plecare ar însemna cu adevărat o pierdere pentru Ministerul de Război (e funcționar din 1809), mă voi duce pentru cincisprezece zile la țară, ca să te las singur pe lîngă mareșal, care te iubește ca pe un fiu. În felul acesta, nu voi fi nici pentru, nici contra și nu voi face nimic împotriva conștiinței mele de administrator.

— Îți mulțumesc, răspunse baronul, o să mă gîndesc la cele ce mi-ai spus.

— Dacă îmi îngădui să-ți fac această obiecție, dragă prietene, e pentru că te privește mai mult pe dumneata

personal decît pe mine sau amorul meu propriu. Înainte de orice, mareşalul e acela care hotărăşte. În afară de asta, dragul meu, ni se aduc atîtea imputări, că una mai mult sau mai puţin nu contează ! Nu sîntem virgini în privinţa criticilor. Pe vremea Restauraţiei, au fost numiţi unii numai pentru leafă, fără să se ţină seama de slujbă... Sîntem doar vechi camarazi.

— Da, răspunse baronul, tocmai fiindcă n-am vrut să dăunez vechei şi preţioasei noastre prietenii am venit...

— Dacă-i aşa, rosti directorul personalului, văzînd pe chipul lui Hulot cît era de încurcat, o să plec la ţară, prietene... Dar bagă de seamă ! ai duşmani, adică oameni care rîvnesc o slujbă împărăteşte plătită cum e a dumitale. Nu eşti menţinut decît de o singură ancoră. A ! dacă ai fi deputat ca mine, n-ai avea de ce să te temi. De aceea, ţine-te bine.

Vorbele acestea pline de prietenie îl impresionară adînc pe consilierul de stat.

— Dar la urma urmelor, Roger, ce este ? Nu mai fă pe misteriosul cu mine !

Personajul, căruia Hulot îi spunea Roger, îl privi pe Hulot, îi luă mîna şi i-o strînse.

— Sîntem prieteni prea vechi ca să nu-ţi dau un sfat. Dacă vrei să rămii cu vreo slujbă, trebuie să-ţi iei de pe acum toate măsurile în vederea retragerii. Dacă m-aş afla în situaţia dumitale, în loc să cer mareşalului postul domnului Coquet pentru domnul Marneffe, l-aş ruga mai degrabă să-mi obţină prin influenţa lui locul de consilier permanent la Consiliul de stat, pe care l-aş păstra liniştit pînă la moarte. Şi aş lăsa vînătorilor postul de director general.

— Cum, mareşalul uită... ?

— Dragă prietene, mareşalul te-a apărut atît de bine în faţa Consiliului de miniştri, încît nu mai au de gînd să te debarce, dar a fost vorba !... Aşa că nu da prilej... Nu vreau să vorbesc mai mult. În momentul de faţă, mai poţi să ai pretenţia de a deveni consilier de stat şi pair de Franţa. Dacă mai accepţi, dacă mai dai prilejul să fii atacat, nu mai răspund de nimic... Să plec în călătorie ?

— Aşteaptă mai întii să-l văd pe mareşal, zise Hulot. Am să-l trimit şi pe frate-meu să-l descoase.

E lesne de înţeles în ce dispoziţie se întoarse baronul la doamna Marneffe, uitase aproape cu totul că era tată,

căci Roger se purtase ca un adevărat camarad, arătându-i limpede situația în care se găsea. Totuși, atît de mare era înrîurirea ce o avea Valérie asupra lui, încît, pe la mijlocul mesei, baronul se alătură veseliei celorlalți, fiind cu atît mai exuberant, cu cît avea de înăbușit și mai multe îngrijorări. Nenorocitul nu bănuia însă că în seara aceea avea să se afle între fericire și primejdia de care îl prevenise directorul personalului, adică silit să aleagă între doamna Marneffe și situația sa. Pe la ora unsprezece, cînd serata ajunsese în culmea însuflețirii, căci salonul era plin de lume, Valérie îl trase pe Hector într-un colț al divanului.

— Dragă moșulică, îi șopti ea la ureche, fiica ta e atît de mînioasă pe Wenceslas că vine pe aici, încît l-a părăsit. Hortense e o exaltată. Cere-i lui Wenceslas să-ți arate numai scrisoarea pe care i-a lăsat-o prostuța aceea ! Ruptura dintre cei doi îndrăgostiți, de care sînt socotită vinovată, poate să-mi facă un rău nemaipomenit, căci în felul acesta se atacă între ele femeile virtuose. E scandalos să faci pe victima ca să compromiți o femeie, care nu poartă altă vină decît aceea de a avea o casă plăcută. Dacă mă iubești, ai să mă dezvinovățești împăcîndu-i pe cei doi porumbei. De altfel, nici nu țin să-l văd pe ginerele tău aici, tu mi l-ai adus și poți să ți-l iei înapoi ! Dacă te mai bucuri de vreo autoritate în familia ta, cred că ai putea cere soției tale să facă ea împăcarea. Spune-i din partea mea bătrînei tale că, dacă mi se atribuie pe nedrept vina de a fi vîrît vrajba între doi înșurăți, de a fi tulburat pacea unei familii și de a fi răpit totodată și pe tată și pe ginere, am să le fac atîtea zile fripte, încît să-mi merit cel puțin reputația ! Poftim, acum și Lisbeth vrea să mă părăsească !... Preferă să se ducă lîngă ai ei, și-i dau dreptate. Mi-a spus că nu rămîne cu mine decît dacă se împacă tinerii. Și să vezi atunci ! o să cheltuim de trei ori mai mult cu menajul.

— A ! cît despre asta, exclamă baronul aflînd de scandalul pricinuit de fata lui, o să potolesc eu lucrurile.

— Acum să trecem la altceva, zise Valérie. Ce se aude cu locul domnului Coquet ?

— Asta, răspunse Hector plecînd ochii, e o chestiune mai grea, ca să nu spun imposibilă !...

— Imposibilă, dragă Hector ? întrebă doamna Marneffe la urechea baronului, dar nu știi la ce e în stare

să recurgă Marneffe ? mă are la mînă și, cînd e vorba de interesul lui, e lipsit de scrupule, ca mai toți oamenii, dar mai ales e teribil de răzbunător, cum sînt toți meschinii și neputincioșii. În situația în care mă aflu din cauza ta, sînt la discreția lui. Am fost silită să-l primesc la mine pentru cîteva zile și ar fi în stare să nu mai vrea să plece din odaia mea.

Hulot se cutremură din creștet pînă-n tălpi.

— Mă lasă în pace, dar cu condiția să ajungă șef de birou. E o mișelie, dar poți să-l înțelegi.

— Valérie, mă iubești ?

— O astfel de întrebare în starea în care mă aflu, dragul meu, îmi pare o grosolanie de slugă...

— Află, atunci, că de-aș încerca numai să-i cer marelui un loc pentru Marneffe, mă curăț și eu, și Marneffe o să fie destituit.

— Credeam că ești prieten intim cu prințul.

— Fără îndoială, mi-a dovedit-o de atîtea ori, dar, fetițo, deasupra marelui se mai află cineva... se mai află întreg Consiliul de miniștri, de pildă... Cu timpul, pe căi mai ocolite, vom izbuti. Ca să reușesc, trebuie să aștept clipa cînd îmi vor cere un serviciu. Atunci am să le pot spune : „Servește-mă și te servesc și eu...”

— Dacă-i spun asta lui Marneffe, sărmane Hector, o s-o pățim cu el, are să facă vreo pozna. Știi ce ? anunță-l tu că trebuie să mai aștepte, eu nu mă încumet. A ! Îmi cunosc soarta, știe el cum să mă pedepsească, n-are să mai plece din camera mea... Nu uita de renta de o mie două sute de franci făgăduită copilului.

Hulot îl luă pe Marneffe deoparte, simțindu-se amenințat în plăcerile lui, și, pentru întâia oară, își lepădă atitudinea măreață pe care o păstrase pînă atunci, atît era de înspăimîntat la gîndul strigoiului aceuia instalat în odaia unei femei frumoase.

— Marneffe, dragă prietene, era vorba de dumneata astăzi ! Nu poți ajunge dintr-o dată șef de birou... Trebuie să mai așteptăm.

— Ba am să ajung, domnule baron, rosti răspicat Marneffe.

— Dar, dragul meu...

— Am să ajung, domnule baron, repetă cu răceală Marneffe privind pe rînd la baron și Valérie. Ai silit-o pe soția mea să se împace cu mine, o păstrez, căci o

găsesc fermecătoare, dragul meu, adăugă el cu o ironie înfiorătoare. Sînt mai stăpîn aci decît ești dumneata la minister.

Baronul își simți inima străbătută de o suferință ascuțită, ca o durere de dinți, și își stăpîni cu greu lacrimile. În timpul acestei scurte scene, Valérie îi comunica la ureche lui Henri Montes pretinsa hotărîre a lui Marneffe, descotorosindu-se astfel de el pentru o bucată de vreme.

Dintre cei patru curtezani, doar Crevel, cu căsuța lui discretă, fusese scutit de această măsură, din care pricină pe chipul său stăruia o expresie de încîntare obraznică, cu toate dojenile ce i le adresa Valérie, încruntîndu-se la el și făcîndu-i semne pline de înțeles; fericirea de a fi tată îi lumina mereu fața. Cînd Valérie se apropie de el ca să-l mustre în șoaptă, Crevel o prinse de mînă răspunzîndu-i :

— Mîine, ducesă, vei avea căsuța ta... mîine e adjudecarea definitivă.

— Și mobila? întrebă ea rîzînd.

— Am o mie de acțiuni Versailles, malul stîng, cumpărate la o sută douăzeci de franci, și care se vor urca la trei sute din pricina unirii celor două drumuri, secret de care am fost înștiințat. Am să-ți cumpăr un mobilier de regină! Dar ai să fii numai a mea, nu-i așa?...

— Da, scumpul meu primar, spuse zîmbind această doamnă de Merteuil burgheză¹³², dar poartă-te cum se cuvine! respect-o pe viitoarea doamnă Crevel.

— Dragă vere, se adresă Lisbeth baronului, mîine dis-de-dimineață voi fi la Adeline, căci, înțelegi, nu mai pot să rămîn aici, m-am hotărît să țin gospodăria fratelui dumatle, mareașalul.

— Și eu mă întorc în astă seară acasă, o înștiință baronul.

— Atunci vin mîine la dejun, adăugă zîmbind Lisbeth.

Își dădea seama cît de necesară era prezența ei la scena de familie ce avea să aibă loc a doua zi. Așa că, dis-de-dimineață, se duse la Victorin, pentru a-l înștiința de despărțirea dintre Hortense și Wenceslas.

Cînd baronul se întoarse acasă, pe la ora zece și jumătate seara, Mariette și Louise, care munciseră din greu toată ziua, tocmai închideau ușa apartamentului.

astfel încît Hulot nu âvu nevoie să mai sune. Soțul, foarte contrariat că trebuie să fie virtuos, se duse de-a dreptul spre odaia soției sale și, prin ușa întredeschisă, o zări prosternată în fața crucifixului, cufundată în rugă, într-una din acele atitudini expresive ce fac gloria pictorilor și a sculptorilor, care au norocul să le poată reda fidel după ce le-au găsit. Adeline, într-o exaltare religioasă, rostea cu voce tare :

— Doamne, Dumnezeu, îndură-te de noi și luminează-l !...

Astfel se ruga baroana pentru Hector al ei. La priveliștea aceasta, atît de diferită de cea pe care o părăsise, și auzind cuvintele prilejuite de evenimentele acelei zile, baronul, înduișat, nu-și puțu stăpîni un suspin. Adeline se întoarse cu chipul scăldat în lacrimi. Era atît de încredințată că rugămintea ei fusese ascultată, încît se repezi la Hector, cuprinzîndu-l cu puterea ce o dă dragostea fericită. Adeline renunțase la orice pretenție de femeie, durerea ajunsese să-i șteargă pînă și amintirea unui asemenea lucru. În ea nu mai rămăsese decît simțămîntul de mamă, de onoare a familiei și devotamentul cel mai curat al unei soții evlavioase pentru tovarășul ei rătăcit pe căi greșite, duiosie sfîntă ce supraviețuiește oricărui sentiment în sufletul femeii. Toate acestea se puteau, ghici.

— Hector ! izbuti ea în sfîrșit să rostească, te întorci oare la noi ? Dumnezeu are milă de familia noastră ?

— Dragă Adeline ! exclamă baronul intrînd și așezîndu-și soția pe un fotoliu lîngă el, ești făptura cea mai sfîntă pe care am cunoscut-o, și de mult nu mă mai socot vrednic de tine.

— Are să-ți fie atît de ușor, dragul meu, zise ea ținînd mîna lui Hector și tremurînd atît de tare încît părea apucată de un tic nervos, are să-ți vină atît de ușor să împaci lucrurile...

Nu îndrăzni să urmeze, simțind că fiecare vorbă putea să fie o învinuire, și nu voia să tulbure fericirea pe care clipa aceea i-o revărsa puhoi pe suflet.

— Am venit din pricina Hortensei, reluă Hulot. Copila aceasta poate să ne facă mai mult rău cu purtarea ei nesăbuită, decît ne-a pricinuit pasiunea mea absurdă pentru Valérie. Dar vom vorbi despre asta

mîine dimineață. Mariette mi-a spus că Hortense doarme, mai bine s-o lăsăm în pace.

— Da, răspunse doamna Hulot, cuprinsă deodată de o adîncă tristețe.

Simțea că baronul se întorsese acasă mai mult dintr-un interes străin, decît atras de dorul familiei.

— Să n-o tulburăm nici mîine, căci biata fetiță e într-o stare jalnică, a plîns toată ziua, adăugă baroana.

A doua zi, la ora nouă dimineața, baronul se plimba prin imensul salon pustiu așteptîndu-și fiica, pe care o chemase, căuta să descopere argumente care să înduplece încăpățînarea cea mai grea de învins, aceea a unei femei tinere, jignite și neiertătoare, a unei tinereți nevinovate, care, necunoscînd pasiunile și interesele oamenilor, nu-și închipuie ce compromisuri rușinoase sînt uneori siliți să facă.

— Iată-mă, tată! rosti cu glas tremurător Hortense, palidă de suferințele îndurate.

Hulot, așezîndu-se pe-un scaun, își cuprinse fiica de mijloc, silind-o să i se așeze pe genunchi.

— Ei, copila mea, zise el sărutînd-o pe frunte, s-a întîmplat o sfadă în căsnicie și am luat o hotărîre pripită?... O fată bine crescută nu face una ca asta. Hortense a mea nu trebuie să ia singură o hotărîre decisivă, să-și lase căminul, să-și părăsească soțul fără a cere sfatul părinților ei. Dacă draga mea Hortense ar fi alergat la măicuța ei cea sfîntă și bună, nu mi-ar fi pricinuit o supărare atît de mare!... Nu cunoști lumea, e tare rea. Ar putea să-ți iasă vorbă că bărbatul tău te-a alungat la părinți. Copiii crescuți ca tine, în fustele mamei, rămîn copii mai multă vreme decît alții, nu cunosc viața! O pasiune naivă și curată ca a ta pentru Wenceslas e, din nefericire, nesocotită, se lasă dusă de primul impuls. Inimioara noastră se avîntă, și capul o urmează. Ca să ne răzbunăm, am fi în stare să dăm foc Parisului, fără să ne gîndim la Curtea cu juri! Cînd bătrînul tău tată îți spune că nu te-ai purtat cum se cuvine, poți să-l crezi, ca să nu mai vorbesc de adîncă durere pe care mi-o pricinuiеști și care e tare amară, căci năpăstuiești o femeie a cărei inimă n-o cunoști și a cărei dușmănie poate fi cumplită... Dar vai! ești atît de candidă, de nevinovată și curată, încît nu-ți dai seama de nimic, ai putea fi înjosită, defăimată. De altfel,

îngerăşule, ai luat în serios o glumă, şi aş putea să te încredinţez de nevinovăţia soţului tău. Doamna Marneffe...

Până aici, baronul, ca un maestru în diplomatie, minuse cu o admirabilă îndemînare muştrările. După cum se vede, făcuse o introducere măiastră ca să rostească numele acela, dar, la auzul lui, Hortense făcu un gest arătînd că e adînc jignită.

— Ascultă-mă pe mine, am experienţă şi am observat toate, urmă tatăl fără s-o lase să vorbească. Persoana cu pricina se poartă cu bărbatul tău foarte rece. Da, ai fost victima unei înşelătorii, şi-am să ţi-o dovedesc. Uite, ieri, la masă, Wenceslas...

— Era la masă, acolo?... întrebă tînăra ridicîndu-se în picioare şi privindu-l pe tatăl ei cu chipul împietrit de groază. Ieri! după ce-a citit scrisoarea mea?... Doamne!... De ce n-am intrat într-o mănăstire, în loc să mă mărit? Nu mai sînt stăpînă pe viaţa mea, am un copil! adăugă ea hohotînd de plîns.

Plînsul acesta sfîşie inima doamnei Hulot, care ieşi din camera ei, alergă la Hortense şi o cuprinse în braţe, punîndu-i întrebările acelea fără rost la care te îndeamnă durerea, cele dintii care-ţi vin pe buze.

— S-au pornit lacrimile!... îşi spuse baronul, şi totul mergea aşa de bine! Acum ce să fac cu două femei care plîng?

— Copilă, îi zise baroana Hortensei, ascultă-l pe tatăl tău! ştii doar că ne iubeşte...

— Hai, Hortense, fetiţă dragă, nu plînge, te faci prea urîtă, rosti baronul. Hai, judecă puţin. Întoarce-te cîminte la gospodăria ta, şi-ţi făgăduiesc că Wenceslas n-are să mai calce niciodată în casa aceea. Îţi cer jertfa asta, dacă-i o jertfă să ierţi cea mai mărunţă greşeală a unui soţ pe care-l iubeşti, îţi cer să faci asta pentru părul meu alb şi pentru dragostea pe care o ai pentru maică-ta... Vrei să-mi amărăşti şi să-mi întristezi zilele bătrîneţii?...

Hortense, aruncîndu-se ca o nebună la picioarele tatălui ei, cu o mişcare atît de disperată încît i se desfăcu părul rău prins, întinse spre el mîinile, cu un gest în care i se citea deznădejdea.

— Tată, îmi ceri viaţa! strigă ea, ia-o dacă vrei, dar cel puţin ia-o curată şi fără pată, ţi-o dăruiesc cu

plăcere. Nu-mi cere însă să mor dezonorată, criminală ! Nu semăn mamei, nu aş putea îndura batjocura ! Dacă mă întorc la căminul meu, aş fi în stare să-l gîtui pe Wenceslas într-un acces de gelozie, sau să fac ceva şi mai rău. Nu-mi cereţi lucruri peste puterile mele. Dacă nu vreţi să mă plîngeţi de vie ! căci puţin îmi lipseşte ca să-mi pierd minţile... Da ! simt că mă pîndeşte nebunia ! Chiar ieri ! ieri prînzea la femeia aceea, îndată după ce citise scrisoarea mea !... Şi ceilalţi bărbaţi sînt la fel?... Îţi dau viaţa mea, dar nu vreau ca moartea să-mi fie ruşinoasă. Greşeala lui?... Neînsemnată ? Să aibă un copil cu femeia aceea !

— Un copil ? întrebă Hulot dîndu-se doi paşi înapoi. Nu, e o glumă, desigur.

Tocmai atunci intrară Victorin şi verişoara Bette, rămînînd înmărmuriţi în faţa acestei privelişti. Fata era prosternată la picioarele tatălui, baroana, în sufletul căreia se dădea o luptă între sentimentul de mamă şi cel de soţie, stătea tăcută, cu chipul răvăşit şi plin de lacrimi.

— Lisbeth, zise baronul apucînd-o de mîină pe fata bătrînă şi arătîndu-i-o pe Hortense, ai putea să-mi vii în ajutor. Biata Hortense şi-a pierdut capul, crede că doamna Marneffe îl iubeşte pe Wenceslas, pe cînd Valérie a vrut pur şi simplu să aibă un grup făcut de el.

— Dalila ! strigă Hortense, singurul lucru pe care l-a creat foarte repede de cînd ne-am cunutat. Domnul nu era în stare să lucreze pentru mine, pentru fiul lui şi a lucrat pentru ticăloasa aceea cu o rîvnă... Ah ! mai bine sfîrşeşte-mi zilele, tată, căci fiecare vorbă a ta e o lovitură de pumnal.

Întorcîndu-se spre baroană şi Victorin, Lisbeth ridică din umeri şi arătă cu milă spre baron, care n-o putea vedea.

— Ascultă, dragă vere, i se adresă Lisbeth, nu ştiam cine-i doamna Marneffe cînd m-ai rugat să mă instalez la etaj, deasupra apartamentului ei, şi să-i ţin gospodăria, dar în trei ani afli multe lucruri. Femeia asta e o prostituată ! e tot atît de stricată ca şi mîrşavul şi monstrul ei de bărbat. Eşti batjocura, eşti jucăria acestor oameni, care te vor duce mai departe decît îţi închipui ! Trebuie să-ţi vorbesc pe şleau, căci te-ai prăbuşit într-o prăpastie.

Auzind-o pe Lisbeth rostind aceste cuvinte, baroana si fata ei se uitară la ea cu privirea credincioşilor care mulţumesc icoanei sfintei Marii că le-a salvat viaţa.

— Făptura asta îngrozitoare a vrut să strice căsnicia ginerelui dumitale, ce interes avea? nu ştiu, căci mintea mea slabă nu poate descurca itele intrigilor ei perfide, neruşinate, mîrşave. Doamna Marneffe a dumitale nu-l iubeşte pe Wenceslas, dar, din răzbunare, vrea să-l vadă la picioarele ei. I-am arătat mizerabilei că ştiu să mă port cu ea după cum o merită. E o curtezană neruşinată, i-am declarat că plec din casă, că vreau să-mi salvez onoarea din mocirla aceea... Înainte de toate sînt legată de familia mea... Cum am aflat că nepoată-mea l-a părăsit pe Wenceslas, am şi alergat aici, Valérie a dumitale, pe care o crezi o sfîntă, e pricina crudei lor despărţiri; mai puteam eu să rămîn lîngă o astfel de femeie? Fetiţa noastră scumpă, zise atingînd braţul baronului în semn de înţelegere, e poate victima unui capriciu, pe care îl au uneori femeile de soiul acesta, care sînt în stare să sacrifice o familie întreagă pentru un giuvaer. Nu-l cred vinovat pe Wenceslas, îl cred însă slab şi în stare să cadă pradă farmecelor ei atît de rafinate. Hotărîrea mea e luată. Femeia asta e piaza voastră rea, are să vă ducă la sapă de lemn. Şi nu vreau să se creadă că am ajutat la ruina familiei, eu care am stat acolo trei ani numai ca să împiedic acest lucru. Eşti tras pe sfoară, vere. Încearcă numai să spui hotărît că nu vrei să te amesteci la numirea ticălosului de Marneffe, să vezi ce are să se întîmple! Sînt gata să-ţi facă tot felul de buclucuri din pricina asta!

Lisbeth o ridică pe nepoţică sărutînd-o cu pasiune.

— Nu te da bătută, dragă Hortense, îi şopti ea la ureche.

Baroana îşi îmbrăţişă verişoara cu entuziasmul femeii ce se vede răzbunată. Întreaga familie rămase într-o tăcere adîncă în jurul acelui părinte, destul de pătrunzător ca să-şi dea seama ce însemna această tăcere. O minie cumplită se ivi dintr-o dată în privirea şi pe chipul lui, vinele i se umflară, ochii i se împînziră de firişoare roşii, faţa i se învineţi. Aline i se aruncă la picioare, apucîndu-i mîinile şi spunînd:

— Dragul meu, fie-ţi milă!

— Vi-e scîrbă de mine ! rosti baronul lăsînd să-i scape acest strigăt al conştiinţei.

Ne cunoaştem cu toţii păcatele. Atribuim aproape întotdeauna victimelor noastre sentimentele duşmănoase pe care ar trebui să le inspire răzbunarea, şi, cu toate efortările ipocriziei, în vorba, pe chipul nostru, apare fără voie adevărul, cînd sîntem copleşiţi de o suferinţă neaşteptată, aşa cum pe vremuri criminalii îşi recunoşteau faptele sub caznele călăului.

— Pînă şi copiii noştri, spuse el voind să-şi retragă mărturisirea, sfîrşesc prin a ne deveni duşmani.

— Tată... zise Victorin.

— Îl întrerupi pe tatăl tău !... reluă cu o voce înspăimîntătoare baronul privindu-şi fiul.

— Ascultă, tată, începu Victorin pe un ton hotărît şi răspicat, cu o voce de deputat puritan. N-aş putea să fiu niciodată lipsit de cuviinţă faţă de dumneata, căci îmi dau prea bine seama de respectul ce ţi-l dau şi-ţi voi rămîne întotdeauna un prea supus şi ascultător fiu.

Toţi cei care au asistat la şedinţele Camerei vor recunoaşte sistemul de luptă parlamentar în frazele acelea întortocheate ce potolesc pentru moment furiile, cîştigînd timp.

— Nu-ţi sîntem cîtuşi de puţin duşmani, continuă Victorin, m-am certat chiar cu socrul meu, domnul Crevel, pentru că am răscumpărat de la Vauvinet poliţe în valoare de şaizeci de mii de franci şi sînt sigur că aceşti bani au ajuns în mîinile doamnei Marneffe. A ! nu-ţi aduc nici o învinuire, tată, adăugă el la un gest al baronului, vreau numai să întăresc cele spuse de verişoara Bette şi să-ţi atrag atenţia că dacă devotamentul ce-l am pentru dumneata e orb şi nemărginit, din nefericire, dragă tată, resursele noastre băneşti sînt limitate.

— Iar banii ! exclamă pasionatul moşneag zdrobit de acest raţionament, lăsîndu-se să cadă pe un scaun. Şi tocmai fiul meu !... Îţi vei primi înapoi banii, domnule. zise el ridicîndu-se.

Şi se îndreptă spre uşă.

— Hector !

Strigătul acesta îl făcu pe baron să se întoarcă şi să-şi arate faţa înlăcrămată soţiei sale, care-l cuprinsese în braţe plină de deznădejde.

— Nu pleca astfel... nu ne părăsi minios... Eu nu ți-am spus nimic !...

La strigătul acesta, sublim, copiii se aruncară la picioarele tatălui lor.

— Te iubim cu toții, spuse Hortense.

Lisbeth, nemișcată ca o statuie, observa grupul acesta cu un suris triumfător pe buze. În clipa aceea sosi mareșalul Hulot, și vocea sa răsună în anticameră. Familia înțelese că era necesar să păstreze secretul, așa că scena își schimbă deodată aspectul. Cei doi copii se ridicară, încercînd să-și ascundă tulburarea.

La ușă se iscă o ceartă între Mariette și un soldat care deveni atît de stăruitor încît bucătăreasa intră în salon.

— Domnule, un furier de regiment care cică se întoarce *din Alger* vrea să vorbească numaidecît cu dumneavoastră.

— Să aștepte.

— Domnule, spuse Mariette încet la urechea stăpînului său, m-a trimis să vă spun în taină că e vorba de unchiul dumneavoastră.

Baronul tresări, crezu că-i soseau fondurile pe care le ceruse în secret cu două luni în urmă ca să-și plătească polițele, își lăasă familia și alergă în anticameră. Zări o figură de alsacian.

— *Tumneavoastră sînteți paronul Hillotte ?*

— Da...

— În persoană ?

— În persoană.

Furierul, care în timpul acestui dialog scotocea în căptușeala chipiului, scoase o scrisoare, pe care baronul o desfăcu repede citind următoarele :

Nepoate, nici gînd să-ți pot trimite cei o sută de mii de franci pe care mi-i ceri, căci situația mea e compromisă, dacă nu iei măsuri energice să mă scapi. Ne-a venit pe cap un procuror regal, care ne face morală și îndrugă prostii despre administrație. Cu neputință să astupi gura acestei javre. Dacă Ministerul de Război se lasă dus de nas de judecătorii în haine negre, sînt un om mort. Mă pot bizui pe cel căruia i-am încredințat scrisoarea, ai grijă să fie înaintat, căci ne-a adus servicii mari. Nu mă lăsa pradă corbilor !

Această scrisoare fu ca o lovitură de trăsnet pentru baron, care întrezărea începutul zîzaniilor dintre civili și militari ce mai tulbură și astăzi guvernămîntul algerian. Își dădu seama că trebuia să născocească pe loc un leac pentru rana care apăruse. Îi spuse soldatului să vină a doua zi dimineața, și după ce-l concedie cu făgăduieli de înaintare, se înapoie în salon.

— Bună ziua și rămii cu bine, frate! se adresă el mareșalului. La revedere, copii, la revedere, dragă Adeline. Și tu, ce ai să faci acum, Lisbeth? o întrebă el.

— Eu am să țin gospodăria mareșalului, căci trebuie să-mi sfîrșesc cariera făcîndu-vă mereu servicii unora și altora.

— Să n-o părăsești pe Valérie înainte de a ne vedea, îi șopti Hulot verișoarei la ureche. La revedere, Hortense, răzvrătită mică, încearcă să fii mai înțelegătoare, s-au ivit chestiuni grave pentru mine, mai vorbim noi de împăcarea ta. Gîndește-te bine, pisicuțo, îi spuse el sărutînd-o.

Părea atît de tulburat, părăsindu-și soția și copiii, încît rămăseseră cu toții foarte îngrijorați.

— Lisbeth, zise baroana, trebuie să afli ce-a pățit Hector, nu l-am văzut niciodată în starea asta, rămii două, trei zile la femeia aceea, căci ei îi povestește toate; în felul acesta vom putea ști și noi ce l-a tulburat așa dintr-o dată. Fii fără grijă, vom aranja să te măriți cu mareșalul, căci căsătoria asta e absolut necesară.

— N-am să uit niciodată curajul de care ai dat dovadă în dimineața asta, îi spuse Hortense Lisbethi sărutînd-o.

— Ai răzbunat-o pe biata mama, rosti Victorin.

Mareșalul privea cu un aer plin de curiozitate dovezile de afecțiune adresate verișoarei Bette, care se întoarse acasă, pentru a povesti Valériei această scenă.

Schița aceasta îngăduie sufletelor nevinovate să bănuiască toate nenorocirile pe care feluritele doamne Marneffe le aduc în familiile noastre și prin ce mijloace izbutesc ele să lovească în niște biete femei virtuose, care în aparență sînt atît de departe de ele. Și dacă, în această privință, ne îndreptăm gîndul la treapta cea mai de sus a societății, în preajma tronului, închipuindu-ne cît trebuie să fi costat metresele regilor, ne dăm seama

cît de îndatorat trebuie să fie poporul față de acei suverani care dau o pildă de bune moravuri și viață de familie.

La Paris, fiecare minister e un orășel din care femeile au fost izgonite și în care totuși bîntuie atîtea birfeli și intrigi, de parcă n-ar lipsi populația feminină. După trei ani, situația domnului Marneffe era, ca să zicem așa, lămurită, dată pe față, și, prin birouri, lumea se întreba : „Domnul Marneffe va fi ori nu va fi succesorul domnului Coquet ?” întocmai ca întrebarea de odinioară de la Cameră : „Va trece proiectul de lege pentru înzestrare ¹³³, ori nu va trece ?” Erau pîndite cele mai neînsemnate mișcări de la direcția personalului, totul era pregătit în divizia baronului Hulot. Șiretul consilier de stat îl cîștigase de partea lui pe acela care ar fi trebuit să fie înaintat în postul rîvnit de Marneffe, un om muncitor și capabil, spunîndu-i că, dacă se învoia să facă el treaba lui Marneffe, avea să-i fie, negreșit, succesor, întrucît Marneffe nu mai avea mult de trăit. De aceea, funcționarul urzea tot felul de intrigi, susținîndu-l pe Marneffe.

Cînd Hulot străbătu salonul de audiență plin de lume, văzu într-un colț chipul vînat al lui Marneffe, așa că-l primi mai înții pe el.

— Ce vrei să-mi ceri, dragul meu ? îl întrebă baronul ascunzîndu-și neliniștea.

— Domnule director, sînt luat peste picior prin birouri, căci tocmai s-a aflat că domnul director al personalului a plecat azi dimineată în concediu din motive de sănătate și va lipsi aproape o lună. Și se știe ce înseamnă să aștepti o lună. Mă lăsați pradă batjocurii dușmanilor mei, mi-e de ajuns să fiu lovit dintr-o parte, dar din amîndouă părțile dintr-o dată, domnule director, asta întrece orice măsură.

— Dragă Marneffe, trebuie multă răbdare ca să-ți ajungi țelul. Ca să fii șef de birou, dacă ai s-ajungi vreodată, trebuie să mai aștepti două luni. Nu pot cere o avansare scandalooasă tocmai acum, în clipa cînd mă văd silît să-mi consolidez situația.

— Dacă dumneavoastră vă prăbușiți, n-o să mai ajung niciodată șef de birou, rosti cu răceală Marneffe ; obțineți-mi numirea, pentru dumneavoastră o să fie totuna.

— Asta înseamnă că trebuie să mă sacrific pentru dumneata? întrebă baronul.

— În caz contrar, mi-aş pierde multe iluzii despre dumneavoastră.

— Eşti cam prea Marneffe, domnule Marneffe... spuse baronul ridicîndu-se şi arătînd subşefului uşa.

— Am onoare să vă salut, domnule baron, răspunse umil Marneffe.

— Ce tip infam! se gîndi baronul. Asta parcă ar fi o somaţie de plată în douăzeci şi patru de ore sub sancţiunea de a fi expropriat.

Două ore mai tîrziu, în timp ce baronul isprăvea de dat lămuriri lui Claude Vignon, pe care voia să-l trimită la Ministerul de Justiţie să ia informaţii asupra autorităţilor judiciare din circumscripţia în care se afla Johann Fischer, Reine intră în cabinetul domnului director şi-i înmîină o scrisorică, cerînd un răspuns.

— O trimite pe Reine! îşi zise baronul. Valérie a înnebunit, ne compromite pe toţi şi compromite şi numirea nemernicului de Marneffe.

După ce-l expedie pe secretarul particular al ministrului, citi cele ce urmează :

Ah! dragul meu, ce scenă am avut de îndurat, m-ai făcut fericită timp de trei ani, dar ştiu că am plătit scump! S-a întors de la birou înspăimîntător de furios. Îl ştiam urît foc, dar acum parcă era o ciumă. Cei patru dinţi adevăraţi pe care-i mai are îi clănţăneau şi m-a ameninţat cu tovărăşia-i scîrboasă, dacă voi continua să te mai primesc. Sărmanul meu pisoai, vai! de azi înainte uşa noastră îţi va fi închisă. Vezi că plîng! Lacrimile îmi cad pe foaia de hîrtie şi o udă. Ai s-o poţi citi, dragă Hector? Ah! îmi vine să mor cînd mă gîndesc că n-am să te mai văd, că trebuie să renunţ la tine, cînd port în mine o pîrticică din viaţa ta, după cum cred că mi-ai dăruit şi tu inima ta. Gîndeşte-te la Hector al nostru cel mic : nu mă părăsi, dar nu te dezonoara pentru Marneffe, nu ceda ameninţărilor sale. Te iubesc cum n-am iubit niciodată. Îmi amintesc toate sacrificiile pe care le-ai făcut pentru Valérie a ta, şi ea nu-i ingrată, nici nu va fi vreodată, eşti şi vei fi singurul meu soţ. Nu te mai gîndi la renta de o mie două sute de franci pe care ţi-o cerusem pentru scumpul şi micuţul nostru Hector, care

va veni peste cîteva luni... nu vreau să te fac să mai cheltuiești. De altfel, avutul meu va fi întotdeauna și al tău.

Ah! dacă m-ai iubi tu cum te iubesc eu, dragă Hector, ai ieși la pensie, ne-am lăsa fiecare familiile, necazurile, mediul în care trăim, în care-i atîta ură, și ne-am duce împreună cu Lisbeth să trăim într-un ținut frumos, în Bretagne, sau unde vrei tu. Acolo n-am vedea pe nimeni și am fi fericiți, departe de lume. Pensia ta și puținul pe care-l am pe numele meu ne-ar fi de ajuns. Ai vedea-o pe Valérie a ta ocupîndu-se numai de Hector al ei și n-ai mai avea de ce să fii gelos și să mormăi ca zilele trecute. N-o să am niciodată un alt copil decît al nostru, poți să fii foarte sigur, veteranul meu drag. Nu, nu-ți poți închipui cît sînt de furioasă, de-ai ști cum s-a purtat cu mine și ce puhoi de grosolănii a revărsat asupra Valériei tale: asemenea cuvinte ar murdări hîrtia asta, o femeie ca mine, fiica lui Montcornet, n-ar fi trebuit s-audă în viața ei asemenea cuvinte. O! aș fi vrut să fii de față ca să-l pedepsim cu priveliștea pasiunii nebunești ce mă mîină spre tine. Tatăl meu l-ar fi străpuns cu sabia pe mizerabil, eu nu pot face altceva decît ce-i stă în putința unei femei: să te iubesc cu frenezie, de aceea, dragostea mea, în starea de exasperare în care mă aflu, mi-e imposibil să renunț de a te mai vedea. Dar vreau să te văd în taină, în fiecare zi, așa sîntem noi femeile: împărtășim cu iubitul resentimentele. Te implor, dacă mă iubești, nu-l face șef de birou. Să crape subșef!... Nici în clipa asta nu m-am dezmeticit, îi mai aud încă insultele. Bette, care voia să mă părăsească, s-a îndurat de mine și mai rămîne cîteva zile.

Scumpul meu, încă nu știu ce să fac. Nu văd altă soluție decît fuga.

Mi-a plăcut întotdeauna la țară, în Bretagne, Languedoc, sau unde vrei, numai să te pot iubi în voie. Sărman pisoi, cît te plîng: iată-te silit să te întorci la bătrîna ta Adeline, la izvorul acela de lacrimi, căci trebuie să-ți fi spus monstrul că mă va păzi zi și noapte, a vorbit de comisarul de poliție! Nu veni: am înțeles că este în stare de orice, din clipa cînd a făcut din mine cel mai murdar mijloc de speculație. De aceea aș vrea să-ți pot înapoia tot ce datorez generozității tale. Ah, dragă Hector, poate c-am fost cochetă și ți-am părut ușuratică, dar

lu n-● cunoști pe Valérie a ta, îi plăcea să te chinulască, dar îi ești mai scump decât orice pe lume. Nimeni nu te poate împiedica să vii să-ți vezi verișoara, am să mă înțeleg cu ea cum să facem ca să putem sta de vorbă. Pisoiiul meu drag, dacă nu te pot avea cu mine, te implor, scrie-mi un cuvântel ca să mă liniștești.. (ah ! aș da orice ca să te am lângă mine, pe divanul nostru). O scrisoare ar fi ca un talisman pentru mine : scrie-mi ceva în care să-ți pui tot sufletul tău frumos, am să-ți înapoiez scrisoarea, trebuie să fim prudenți, n-aș ști unde s-o ascund, căci scotocește peste tot. Liniștește-o pe Valérie a ta, soția ta, mama copilului tău. Să fii silită să-ți scriu, eu care te vedeam în fiecare zi... De altfel i-am spus Lisbethi : „N-am știut să-mi prețuiesc fericirea”. Mii de sărutări, pisoiiule drag. Iubește-o pe

Valérie a ta.

— Lacrimi... își zise Hulot isprăvind de citit scrisoarea, lacrimi ce fac indescifrabilă iscălitura.

— Cum se simte ? o întrebă el pe Reine.

— Doamna e în pat, are spasme, răspunse Reine. S-a răsucit ca o coardă din pricina atacului de nervi care a cuprins-o după ce-a scris. Asta pentru că a plîns atît, și pe scară tocmai se auzea vocea domnului...

Baronul, în tulburarea sa, scrisese următoarea scrisoare pe o hîrtie oficială cu adresa imprimată :

Fii liniștită, îngerașule, are să crape subșef ! Ideea ta e minunată, să plecăm departe de Paris, să trăim fericiți cu micuțul nostru Hector. Am să ies la pensie și am să-mi găsesc o situație frumoasă la calea ferată. Ah ! scumpa mea, scrisoarea ta m-a întinerit, am să încep o viață nouă și am să strîng, ai să vezi, o avere pentru mititelul nostru. Scrisoarea ta, de mii de ori mai pasionată decât aceea din „Nouvelle Héloïse”, a înfăptuit o minune, n-aș fi crezut că dragostea mea pentru tine ar putea să crească. Astă-seară ai să vezi la Lisbeth pe

Hector al tău pe vecie !

Reine luă răspunsul, prima scrisoare pe care baronul o scria scumpei sale prietene ! Asemenea emoții erau un fel de refugiu împotriva dezastrelor ce se iveau amenințătoare la orizont ; dar în clipa aceea, fiind încredințat

că va putea să înlăture loviturile îndreptate asupra uni-
chiului său Johann Fischer, era preocupat numai de de-
ficit.

Credința în atotputernicia săbiei, în superioritatea
militarului asupra civilului e una din particularitățile ca-
racterului bonapartist. Hulot își bătea joc de procurorul
regal din Algeria, unde era stăpîn Ministerul de Război.

Omul rămîne veșnic același. Cum ar fi putut să uite
ofiterii gărzii imperiale că primarii cinstitelor orașe ale
Imperiului, prefectii împăratului, acei mici împărați, ve-
neau odinioară să întîmpine cu temeneli, la hotarele
departamentului lor, garda imperială în trecere și s-o
primească cu onoruri regești ?

La ora patru și jumătate baronul se duse de-a dreptul
la doamna Marneffe ; urcînd scara, inima îi bătea ca
unui licean, căci se întreba în gînd : „Oare am s-o văd
sau n-am s-o văd ?” Cum să-și amintească de scena de
dimineată, cînd toată familia în lacrimi i se aruncase
la picioare ? Scrisoarea Valériei, pe care și-o pusese pen-
tru vecie într-un mic portofel la piept, aproape de inimă,
nu-i dovedea oare că-i mai iubit decît tînărul cel mai
fermecător ? Îndată ce sună, nefericitul baron auzi zgo-
motul tîrșit al papucilor și tusea scîrboasă a neputin-
ciosului Marneffe. Marneffe deschise ușa și, luîndu-și
un aer impunător, îi arătă lui Hulot scara cu același gest
cu care Hulot îi arătase ușa cabinetului său.

— Ești cam prea Hulot, domnule Hulot ! rosti el.

Baronul dădu să intre, dar Marneffe scoase din buzunar un pistol și-l armă.

— Domnule consilier de stat, un om atît de mîrșav
ca mine, căci mă crezi mîrșav, nu-i așa ? ar fi un prost
și jumătate dacă n-ar trage toate foloasele de pe urma
onoarei pe care și-a scos-o la mezat. Vrei război ! Va fi
o luptă înverșunată și fără cruțare ! Să nu mai calci pe
aici și nu-ncerca să intri, am prevenit comisarul de po-
liție în ce situație mă aflu față de dumneata.

Și, profitînd de uluirea lui Hulot, îl împinse afară
închizînd ușa.

— Ce ticălos fără pereche ! își spuse Hulot urcînd
la Lisbeth. Înțeleg acum scrisoarea. O iau pe Valérie și
plec din Paris. Valérie va fi a mea cîte zile mai am de
trăit, ea îmi va închide ochii.

Lisbeth nu era acasă. Doamna Olivier îl informă că plecase la doamna baroană, crezînd că îl va găsi acolo pe domnul baron.

— Biata fată ! s-a dovedit mai deșteaptă decît o credeam azi dimineață, gîndi baronul amintindu-și de purtarea Lisbethei pe cînd se îndreptă spre strada Plumet. La întretăierea străzii Vanneau cu strada Babylonne, se întoarse ca să mai arunce o privire asupra Edenului de unde drepturile matrimoniale îl alungaseră cu sabia legii în mînă. Valérie, în fața geamului, îl urmărea pe Hulot cu privirea ; cînd baronul ridică ochii, o văzu fluturîndu-și batista, dar ticălosul de Marneffe o lovi peste bonetă și o trase cu brutalitate de la fereastră. În ochii consilierului de stat apăru o lacrimă. Ce mult mă iubește : să sufere o femeie atît pentru mine, un om de aproape șaptezeci de ani ! Lisbeth venise să aducă familiei vestea cea bună. Le înștiințase pe Adeline și pe Hortense că, întrucît baronul nu a vrut să se dezonoreze în ochii tuturor celor din administrația ministerului numindu-l pe Marneffe șef de birou, soțul îl va da afară, devenindu-i dușman. Adeline, fericită, poruncise un prînz care să-i placă baronului mai mult decît mesele Valériei, și Lisbeth cea devotată o ajută pe Mariette să ducă la bun sfîrșit un plan atît de greu. Verișoara Bette ajunsese un fel de idol, și mama și fata îi sărutau miinile, aducîndu-i la cunoștință cu o bucurie emoționantă că mareșalul consimțise s-o ia menajeră.

— De aici, draga mea, și pînă la a fi soția lui nu-i decît un pas, adăugă Adeline.

— În sfîrșit, nu s-a împotrivit cînd Victorin i-a vorbit de asta, spuse la rîndul ei contesa Steinbock.

Baronul fu întîmpinat de ai săi cu atîta căldură și duioșie, simți în jurul său atîta dragoste, încît fu silit să-și ascundă supărarea. La masă veni și mareșalul. Hulot nu plecă după cină. Sosiră Victorin și soția lui. Jucară *whist*.

— De multă vreme nu ne-ai mai dăruit o astfel de seară, Hector !... rosti grav mareșalul.

Din partea veteranului, care-și răsfăța fratele, aceste cuvinte însemnau o muștrare ascunsă, și ele făcură o impresie adîncă. Căci trădau rănilor vechi și grave ale unei inimi în care toate durerile bănuite își găsiseră

ecou. La ora opt, baronul voi s-o conducă singur pe Lisbeth, făgăduind să se întoarcă.

— Ai văzut, Lisbeth, cât de rău se poartă cu ea ! îi zise el pe drum. A ! niciodată n-am iubit-o ca acum !

— N-aş fi crezut că Valérie te iubeşte atît de mult ! exclamă Lisbeth. E uşuratică, cochetă, îi place să fie curtată, să i se joace comedia dragostei, cum spune ea, dar numai de dumneata e legată cu adevărat.

— Îmi trimite vreo vorbă prin tine ?

— Da, răspunse Lisbeth. Ştii că a fost drăguţă cu Crevel, nu trebuie să-i porţi pică pentru asta, a pus-o la adăpost de mizerie pe tot restul vieţii, dar nu-l poate suferi, şi apoi povestea-i pe drojdie. Iată ce este : Valérie a păstrat cheia unui apartament...

— Din strada Dauphin ! strigă preafericitul Hulot. Asta-i de-ajuns ca să-l iert pe Crevel.. Am fost acolo, ştiu unde-i...

— Iată cheia, spuse Lisbeth. Dă să-ţi faci una la fel, sau două dacă poţi, mîine în timpul zilei.

— Şi pe urmă ?... întrebă Hulot nerăbdător.

— Mîine am să vin iar să cinez la dumneata. Ai să-mi înapoiezi atunci cheia Valériei (căci bătrînul Crevel ar putea să-şi ceară cheia înapoi), şi vă veţi întîlni acolo poimîine ca să vă înţelegeţi ce-i de făcut. Sînteţi în siguranţă, căci există două ieşiri. Dacă, din întîmplare, Crevel, care fără îndoială are obiceiuri din vremea Regenţei, cum spune el, ar intra prin alee, ai putea să pleci prin dugheană, şi invers. Ei, crai învechit în rele, mie îmi datorezi asta ! Cum ai să mă răsplăteşti ?...

— Fac orice pentru tine !

— Atunci nu te împotrivi la căsătoria mea cu fratele dumitale.

— Tu, doamnă mareşal Hulot ! tu, contesă de Forzheim ! rosti surprins Hector.

— Adeline cum e baroană ?... răspunse cu voce acră, teribilă, Bette. Ascultă, bătrîn desfrînat, ştii doar în ce situaţie te afli ! Ca mîine îţi poţi vedea familia fără pline, ajunsă în noroi...

— De asta mi-e groază ! răspunse Hulot tulburat.

— Dacă-ţi moare fratele, cine le va ajuta pe soţia şi pe fata dumitale ? Văduva unui mareşal de Franţa va avea o pensie de cel puţin şase mii de franci, nu-i aşa ?

Fii incredințat că mă mărit numai ca să asigur piinea fiicei și soției tale, bătrîn smintit ce ești !

— Vezi, la asta nu m-am gîndit, zise baronul. Am să-l încînt pe fratele meu, căci sîntem siguri de tine... Spune-i îngerașului meu că viața mea îi aparține !...

Și baronul, după ce o conduse pe Lisbeth pînă în strada Vanneau, se întoarse să joace *whist* și rămase acasă. Baroana era în culmea fericirii, soțul ei părea că revine la viața de familie. Timp de aproape cincisprezece zile se ducea zilnic la ora nouă dimineța la minister, la șase se întorcea pentru cină, seara și-o petrecea în sînul familiei. Le însoți de două ori la spectacol, pe Adeline și pe Hortense. Mama și fata plătiră trei slujbe la biserică și înălțară rugi către Dumnezeu să le păstreze soțul și tatăl pe care li-l dăruise iar. Într-o seară, Victorin Hulot, văzîndu-l pe tatăl său ducîndu-se la culcare, îi spuse maică-si : sîntem fericiți, tata s-a întors la noi, nici eu, nici soția mea nu vom regreta banii, dacă asta va dura...

— Tatăl vostru împlinește în curînd șaptezeci de ani, răspunse baroana, am observat că se mai gîndește încă la doamna Marneffe, dar în curînd o va uita, patima pentru femei nu-i ca jocul de cărți, ca speculațiile sau ca avariția, are un sfîrșit.

Frumoasa Adeline, căci era tot frumoasă în ciuda celor cincizeci de ani și a necazurilor, se înșela în această privință. Desfrînații, oamenii pe care natura i-a înzestrat cu însușirea prețioasă de a iubi peste limitele hotărîte ale dragostei, n-au aproape niciodată vîrsta pe care o arată. În acest răstimp de virtute, baronul fusese de trei ori în strada Dauphin și nu avusese de loc șaptezeci de ani. Patima înviorată îl întinerea, și ar fi fost în stare să-și sacrifice onoarea, familia, totul pentru Valérie, fără nici o părere de rău. Dar Valérie, complet schimbată, nu-i vorbea nici de bani, nici de renta de o mie două sute de franci pentru fiul lor, dimpotrivă, îi oferea bani, îl iubea pe Hulot așa cum iubește o femeie de treizeci și șase de ani un student în drept, frumos, sărac, sentimental și îndrăgostit lulea. Și biata Adeline credea că-l cucerise pentru totdeauna pe Hector al ei ! A patra întîlnire a celor doi amanți fusese hotărîtă în ultima clipă a celei de-a treia, întocmai cum se anunța pe vremuri la Comedia Italiană, după sfîrșitul reprezen-

tației, spectacolul pe a doua zi. Ora stabilită era ora nouă dimineața. În ziua scadenței acelei fericiri așteptate, ce-l făcea pe pățimașul moșneag să îndure viața de familie, pe la ora opt veni Reine să-l caute pe baron. Temîndu-se de vreo catastrofă, Hulot ieși să stea de vorbă cu fata, care nu voia să intre în casă. Credincioasa cameristă îi înmînă baronului următoarea scrisoare :

Dragul meu veteran, nu te duce în strada Dauphin, coșmarul nostru s-a îmbolnăvit și trebuie să-l îngrijesc, dar vino acolo diseară la ora nouă. Crevel e la Corbeil, la domnul Lebas ; sînt sigură că n-are să aducă vreo prințesă în căsuța lui. M-am aranjat în așa fel ca să pot lipsi noaptea și să mă întorc înainte de a se trezi Marneffe. Dă-mi un răspuns, căci poate soția ta, elegia aceea încîntătoare, nu te mai lasă liber ca pe vremuri. Se spune că-i încă atît de frumoasă, încît ai fi în stare să mă trădezi, ștregar fără pereche ce ești ! Arde scrisoarea, mă tem de orice.

Hulot îi răspunse în cîteva rînduri :

Dragostea mea, ți-am spus doar că de douăzeci și cinci de ani soția mea nu m-a stînjedit niciodată să-mi văd de plăcerile mele. Ți-aș sacrifica o sută de Adeline ! Voi veni diseară pe la ora nouă, în templul lui Crevel, ca să-mi aștept zeița. De-ar da Dumnezeu să crape o-dată subșeful ! nu ne-ar mai despărți nimic atunci, asta-i cea mai fierbinte dorință a lui

H e c t o r al tău

Seara, baronul își vesti soția că va pleca la Saint-Cloud să lucreze cu ministrul și se va întoarce pe la patru sau pe la cinci dimineața. Și se duse în strada Dauphin. Era spre sfîrșitul lunii iunie.

Puțini oameni au avut cu adevărat în viața lor simțămîntul groaznic că se duc la moarte ; printre aceștia se numără și cei care se întorc de la eșafod ; doar în vis unii oameni au îndurat cu adevărat asemenea agonie simțind pînă și cuțitul care le atinge gîtul, în clipa cînd o dată cu lumina zilei vine și trezirea salvatoare.. Senzația încercată de consilierul de stat, pe la ora cinci dimineața, în patul elegant și cochet al lui Crevel întrecu

cu mult pe aceea pe care trebuie s-o simți sub bascula fatală, în fața a zece mii de spectatori ce te străpung cu douăzeci de mii de săgeți arzătoare. Valérie dormea într-o atitudine fermecătoare. Era frumoasă cum sînt frumoase femeile, destul de frumoase ca să fie frumoase chiar cînd dorm. Era arta invadînd natura, cu alte cuvinte tabloul devenit realitate. Stînd culcat, baronul se afla cu ochii numai la un metru deasupra dușumelei, privirea rătăcind la întîmplare, cum face orice om cînd se trezește și începe să se dezmeticească, se opri asupra ușii împodobite cu flori pictate de Jan, un artist căruia puțin îi pasă de glorie. Baronul nu văzu, ca osînditul la moarte, douăzeci de mii de ochi ațintiți asupra-i, ci văzu doar o singură privire cu mult mai teribilă decît cele zece mii din piața publică. Senzația asta, în plin joc al dragostei, e mult mai rară decît a celor condamnați la moarte și ar fi desigur plătită foarte scump de atîția englezi bolnavi de *spleen*. Baronul rămase mai departe culcat, scăldat într-o sudoare rece. Ar fi voit să creadă că s-a înșelat, dar ochiul asasin avea glas. Un murmur de voci se auzea sușotind îndărătul ușii.

— Să știi că e Crevel, vrea să-mi facă o farsă! își spuse baronul, sigur de data asta că se afla cineva în templu.

Ușa se deschise. Maiestoașa lege franceză, care ocupă primul loc după rege, se ivi sub forma unui comisar de poliție mititel, întovărășit de un judecător de pace deșirat, amîndoi aduși de jupîn Marneffe. Comisarul de poliție, înfipt în niște pantofi cu urechile legate cu funde clăpăuge, se isprăvea cu o țeastă galbenă, pleșuvă, ce vădea un șmecher, un hîtru, pentru care viața Parisului nu mai avea nici o taină. Dindărătul ochelarilor, ochii săi sfredeleau sticla cu priviri fine, batjocoritoare. Judecătorul de pace, fost avocat, vechi adorator al sexului frumos, îl invidia pe împricinat.

— Vă rog să iertați, domnule baron, măsurile neplăcute la care ne obligă legea, spuse comisarul, sîntem chemați de un reclamant. Domnul judecător de pace asistă la descinderea la domiciliu. Știm cine sînteți dumneavoastră și cine este delicventa.

Valérie deschise niște ochi mirați, scoase un țipăt ascuțit, născocit de actrițe ca să exprime nebunia în

teatru, se zvîrcoli în spasme pe pat, ca o vrăjitoare din evul mediu, în cămaşa de pucioasă pe rug.

— Mai bine moartea !... dragă Hector, dar nu poliția corecțională ! O, niciodată ! Se repezi, trecînd ca un înger alb printre cei trei spectatori și se ghemui sub scrinul denumit „fericirea zilei”, ascunzîndu-și capul în mîini. Sînt pierdută ! moartă !... strigă ea.

— Domnule, se adresează Marneffe lui Hulot, dacă doamna Marneffe înnebunește, n-ai fi numai un desfrînat, ai fi și un asasin...

Ce poate face și ce poate spune un om surprins într-un pat care nu-i al lui, nefiind nici măcar închiriat, cu o femeie care-i aparține și mai puțin ? Iată ce :

— Domnule judecător de pace, domnule comisar de poliție, zise baronul cu demnitate, aveți grijă, vă rog, de biata femeie a cărei minte mi se pare că-i în primejdie... și veți încheia procesul-verbal pe urmă. Ușile sînt desigur închise, n-aveți de ce să vă temeți de vreo evadare, nici din partea mea și nici dintr-a ei, avînd în vedere starea în care ne aflăm...

Cei doi funcționari ascultară de porunca consilierului de stat.

— Haide, vino să vorbim, slugă netrebnică ! îi șopti Hulot lui Marneffe luîndu-l de braț și trăgîndu-l spre dînsul. Nu eu sînt asasinul, tu ești ! Vrei să fii șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare ?

— Negreșit, domnule director, răspunse Marneffe înclinînd din cap.

— Bine, ai să fii, liniștește-ți soția și expediază-i pe domnii aceștia.

— Ba nu, zise Marneffe cu viclenie. Domnii trebuie să încheie procesul-verbal de flagrant delict, căci fără hîrtia asta, care reprezintă totul, ce m-aș face ? Înalta administrație e plină de pungășii. Mi-ai furat nevasta și nu m-ai făcut șef de birou, domnule baron, îți mai acord doar două zile ca să te execuți. Iată niște scrisori...

— Scrisori !... exclamă baronul, întrerupîndu-l pe Marneffe.

— Da, scrisori care dovedesc că acest copil pe care-l poartă acum soția mea e al dumatăle... Înțelegi ? va trebui să faci fiului meu o rentă egală cu partea pe care i-o ia bastardul acesta. Dar am să fiu modest, nu fac nici un caz, căci nu sînt ahtiat după paternitate ! O rentă de o

sută de ludovici ar ajunge. Mîine dimineată voi fi succesorul domnului Coquet și voi fi pus pe lista celor ce vor fi făcuți ofițeri, cu prilejul sărbătorilor din iulie, sau... procesul-verbal va fi depus împreună cu plîngerea mea la parchet. Nu-i așa că sînt generos ?

— Tii ! ce femeie drăguță ! îi spunea judecătorul de pace comisarului de poliție. Ar fi o mare pierdere dacă ar înnebuni !

— Nu-i nebună de loc, răspunse sentențios comisarul de poliție.

Poliția e întotdeauna îndoiala întruchipată.

— Domnul baron Hulot a căzut într-o capcană, adăugă comisarul de poliție destul de tare ca să poată fi auzit de Valérie.

Valérie îi aruncă comisarului o privire care l-ar fi omorît pe loc, dacă privirile ar putea transmite furia pe care o exprimă. Comisarul zîmbi, întinsese și el o cursă, și femeia căzuse în ea. Marneffe își pofti soția să intre și să se îmbrace cuviincios, după ce se înțelese definitiv cu baronul, care luă un halat și se întoarse în prima cameră.

— Domnilor, se adresă el celor doi funcționari, nu-i nevoie să vă cer păstrarea secretului.

Cei doi oameni ai legii se înclinară. Comisarul de poliție ciocăni ușor de două ori în ușă, secretarul lui intră și, așezîndu-se la birou, începu să scrie sub dictarea comisarului, care vorbea cu glas scăzut. Valérie plîngea neîntrerupt cu șiruri mari de lacrimi. După ce își sfîrși toaleta, Hulot trecu la rîndu-i în cameră și se îmbrăcă. Între timp fu întocmit procesul-verbal. Marneffe voi să plece cu soția sa, dar Hulot, crezînd că o vede pentru ultima oară, imploră printr-un gest favoarea de a-i vorbi.

— Domnule, doamna mă costă destul de scump ca să-mi îngădui să-mi iau rămas bun... bineînțeles față de toți.

Valérie se apropie și Hulot îi șopti la ureche : nu ne mai rămîne decît să fugim, dar cum să comunicăm ? am fost trădați...

— De Reine ! răspunse ea. Dragul meu, după un asemenea scandal nu ne mai putem vedea. Sînt dezonorată. Și-apoi, ai să auzi vorbindu-se ticăloșii pe socoteala mea și-ai să le crezi... Baronul făcu un semn de negare.

Ba ai să le crezi, și mulțumesc lui Dumnezeu pentru asta, căci așa poate n-o să-ți pară rău că mă pierzi.

„N-o să crape subșef !” șopti Marneffe la ureche consilierului de stat venind să-și ia soția, căreia îi ordonă cu brutalitate : Destul, doamnă, dacă sînt îngăduitor cu dumneata, nu vreau să mă creadă ceilalți prost.

Valérie părăsi căsuța lui Crevel aruncînd o otheadă atît de galeșă baronului încît Hulot se crezu adorat. Judecătorul de pace întinse galant mîna doamnei Marneffe, ca s-o conducă pînă la trăsură. Baronul, trebuind să semneze procesul-verbal, rămăsese acolo, năucit, împreună cu comisarul de poliție. După ce consilierul de stat semnă, comisarul îl privi pe deasupra ochelarilor cu un aer șiret.

— O iubiți mult pe femeiușca asta, domnule baron ?...

— Spre nenorocul meu, vedeți bine...

— Dacă nu v-ar iubi ? continuă comisarul, dacă v-ar înșela ?...

— Am avut dovada, chiar aici, în casa asta... Eu și cu domnul Crevel ne-am destăinuit unul altuia...

— A ! știți că vă aflați în căsuța domnului primar ?

— Fără îndoială.

Comisarul își ridică încetișor pălăria, salutîndu-l pe bătrîn.

— Sînteți foarte îndrăgostit, așa că mai bine tac, zise el. Respect pasiunile fără leac cum respectă medicii bolile primej... L-am văzut pe domnul Nucingen, bancherul, cuprins de o asemenea patimă...

— Sîntem prieteni, răspunse baronul. Am fost adesea poftit să cinez, împreună cu frumoasa Esther, femeia asta făcea cele două milioane de franci pe care le-a cheltuit baronul pentru ea.

— Mai mult, adăugă comisarul. Fantezia asta a bătrînului financiar a costat patru vieți. A ! Asemenea pasiuni sînt ca holera...

— Ce voiai să-mi spui ? întrebă consilierul de stat interpretînd greșit sfatul acela ocolit.

— De ce să vă spulber iluziile ? răspunse comisarul de poliție, la vîrsta dumneavoastră, asta-i o raritate.

— Lecuiește-mă ! exclamă consilierul de stat.

— Ca pe urmă să-l blestemați pe doctor ? zise surîzînd comisarul.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule comisar !...

— Bine, atunci aflați că femeia era înțeleasă cu soțul.

— O !...

— Asta se întâmplă în două cazuri din zece. A ! avem experiență în privința asta.

— Ai vreo dovadă a acestei complicități ?

— Mai întâi soțul !... spuse șiretul comisar de poliție cu calmul unui chirurg obișnuit că curețe rănilor. Se citește limpede pe chipul lui ordinar și dezgustător că-i un speculant. Nu cumva țineți mult la o anumită scrisoare pe care v-a scris-o femeia asta și-n care e vorba de copil ?

— Țin atât de mult la scrisoarea aceea, că nu mă despart niciodată de ea, răspunse baronul Hulot comisarului de poliție scotocind în buzunarul de la piept, ca să scoată portofelul cel mic pe care-l purta întotdeauna la el.

— Lăsați portofelul la locul lui, îl îndemnă comisarul, fulgerându-l deodată cu replica lui de rechizitoriu, iată scrisoarea. Am aflat acum ceea ce voiam să știu. Desigur că doamna Marneffe cunoștea conținutul acestui portofel.

— Nimeni altcineva...

— Bănuiam... Acum iată dovada pe care mi-ați cerut-o ca să vă convingeți de complicitatea femeii.

— S-o vedem ! zise baronul încă neîncrezător.

— Domnule baron, când am sosit, continuă comisarul, mizerabilul de Marneffe a intrat primul și a luat scrisoarea pe care soția lui o pusese pe scrinul acesta, spuse el arătând spre „fericirea zilei“. Bineînțeles că soțul și soția se înțeleseseră alegând dinainte locul, în cazul când femeia ar fi izbutit să fure în timpul somnului scrisoarea, căci scrisoarea pe care v-a scris-o, împreună cu cele pe care le are de la dumneavoastră, vor fi hotărâtoare la procesul în fața tribunalului corecțional.

Comisarul îi arătă lui Hulot scrisoarea pe care baronul o primise prin Reine la minister.

— Face parte din dosar, adăugă comisarul, vă rog să binevoiți a mi-o înapoia.

— Ah ! domnule, spuse Hulot descompus la față, femeia asta e desfrînarea în persoană, sînt sigur acum că are trei amanți.

— Se și vede, fu de părere comisarul de poliție. Ce vreți, nu sînt toate pe trotuar. Când fac meseria asta, domnule baron, în echipagii, în saloane și acasă, nu mai poate fi vorba nici de franci, nici de centime. Domnișoara

Esther, de care vorbeai și care s-a otrăvit, a tocat milioane.. Ascultați-mă pe mine, domnule baron, lăsați-vă păgubaș. Aventura asta din urmă are să vă coste prea scump. Pungașul acela de Marneffe are de partea lui legea... În sfârșit, fără mine, femeiușca v-ar fi prins din nou în laț !

— Mulțumesc, domnule, spuse consilierul de stat încercînd să-și păstreze o ținută demnă.

— Acum trebuie să închidem apartamentul, comedia s-a sfârșit, și-i puteți înapoia domnului primar cheia.

Hulot se întoarse acasă atît de descurajat, încît abia se mai putea ține pe picioare, copleșit de tot felul de gînduri care de care mai negre. O trezi pe nobila, neprihănită și sfînta lui soție și îi povesti tot ce suferise în ultimii trei ani, plîngînd cu hohote, ca un copil căruia i s-a luat jucăria. Spovedania acestui moșneag cu inimă încă tînără, epopeea lui jalnică și îngrozitoare o înduioșă pe Adeline, pricinuindu-i totodată în adîncul sufletului o puternică bucurie. Biata femeie mulțumi lui Dumnezeu pentru ultima lovitură, căci își vedea soțul întors pentru totdeauna în sînul familiei.

— Lisbeth avea dreptate ! rosti doamna Hulot cu o voce blîndă, fără să-i facă muștrări zadarnice, ne-a prevenit doar.

— Da ! Ah ! dacă aș fi ascultat-o în loc să mă înfurii, în ziua cînd voiam s-o silesc pe biata Hortense să se întoarcă la soțul ei ca să nu compromită reputația acelei... Vai ! Dragă Adeline, trebuie să-l salvăm pe Wenceslas ! A intrat pînă în gît în mocirlă !

— Dragul meu, nu ți-a mers mai bine cu femeiușca asta burgheză decît cu actrițele tale, zise zîbind Adeline.

Baroana se sperie, atît de schimbat părea Hector al ei, de cîte ori îl vedea nenorocit, suferind, împovărat de necazuri, era toată numai inimă, milă și dragoste ; și-ar fi dat și sufletul numai ca să-l facă pe Hector fericit.

— Rămii cu noi, dragul meu Hector. Spune-mi cum fac femeile acelea ca să te atragă lîngă ele, voi încerca și eu... De ce nu m-ai format și pe mine ca să-ți fiu pe plac ? Oare nu sînt destul de deșteaptă ? Se pare că mai sînt încă destul de frumoasă ca să mi se facă curte.

Multe femei măritate, care-și iubesc bărbații și își respectă îndatoririle, s-ar putea întreba de ce oamenii aceș-

ția atît de puternici și de buni, dar atît de slabi în fața unei femei de teapa doamnei Marneffe, nu-și îndreaptă spre soțiile lor fantezia și pasiunea, mai cu seamă cînd sînt frumoase ca baroana Adeline Hulot. E una dintre tainele de nepătruns ale modului în care este organizat omul. Dragostea, acest formidabil dezmăț al rațiunii, această robustă și gravă bucurie a sufletelor mari, și plăcerea, această marfă vulgară ce se află de vînzare în tîrg, nu sînt decît două aspecte ale aceluiași fenomen. Femeia care izbutește să satisfacă amîndouă aceste cerințe atît de vaste e tot atît de rară cum sînt în viața unei națiuni un mare general, un mare scriitor, un artist de geniu ori un inventator strălucit. Omul superior ca și neghiobul, un Hulot ca și un Crevel, simt deopotrivă nevoia atît a idealului cît și a plăcerii, toți umblă în căutarea acelui androgin misterios, acelei rarități, care de cele mai multe ori se întîmplă a fi o operă în două volume. Căutarea aceasta e o depravare ce se datorește societății. Desigur, căsătoria trebuie să fie acceptată ca o îndatorire, e însăși viața cu munca și cruntele ei jertfe făcute de ambele părți. Desfrînații, căutătorii aceia de comori, sînt tot atît de vinovați ca și alți răufăcători mult mai aspru pedepsiți decît ei. Reflecțiile acestea nu sînt o lecție de morală, ele lămuresc pricina atîtor nenorociri neînțelese. De altfel, din scena asta putem trage mai multe soiuri de învățăminte.

Baronul se duse fără întîrziere la mareșalul prinț Wissembourg, a cărei înaltă protecție îi era ultima resursă. Fiind de treizeci și cinci de ani protejatul bătrînului ostaș, nu-i erau niciodată închise ușile, și putu pătrunde de vreme, dimineața, în apartamentele acestuia.

— A ! bună-ziua, dragă Hector, spuse marele și bunul comandant. Ce ai ? pari necăjit. Sesiunea parlamentară s-a încheiat doar. A mai trecut încă una ! Am ajuns să vorbesc despre ele cum vorbeam pe vremuri de campaniile noastre. Dacă nu mă înșel și ziarele le numesc acum campaniile parlamentare.

— Într-adevăr, am avut de furcă, domnule mareșal, asta-i plaga vremii noastre, răspunse Hulot. Ce vreți ! așa-i făcută lumea. Fiecare epocă cu neajunsurile ei. Cea mai mare pacoste a anului 1841 e că nici regalitatea, nici ministrii nu sînt liberi în acțiunile lor, cum era împăratul.

Mareșalul îi aruncă lui Hulot una dintre privirile acelea de vultur : conștiente, mîndre, pătrunzătoare, ce arăta că, în ciuda anilor, sufletul său mare rămăsese tot tînăr și viguros.

— Vrei ceva de la mine ? îl întreabă el cu un aer glumeț.

— Mă vād silit să vă cer, ca o favoare personală, avansarea unui subșef de al meu la gradul de șef de birou și numirea lui ca ofițer al Legiunii...

— Cum îl cheamă ? îl întrerupse mareșalul, fulgerîndu-l pe Hulot cu privirea.

— Marneffe !

— Are o nevastă frumoasă, am văzut-o la nunta fiicei tale... Dacă Roger... dar Roger nu mai este aici. Hector, fiule, iar e vorba de plăcerile tale. Cum ? la vîrsta ta. A ! faci cinste gărzii imperiale ! Iată ce-nseamnă să servești la partea administrativă, ai încă rezerve !... Lasă baltă afacerea asta, băiete dragă, e prea galantă ca s-o poți face administrativă.

— Nu, domnule mareșal, e o afacere urîtă, căci e vorba de poliția corecțională, vreți să mă vedeți ajuns în mîinile ei ?

— Ei, comedie ! strigă mareșalul cuprins deodată de îngrijorare. Spune mai departe.

— În momentul de față mă aflu ca o vulpe prinsă în capcană... Ați fost întotdeauna atît de bun cu mine, încît o să binevoiți să mă scoateți și de astă dată din situația rușinoasă în care mă aflu. Hulot își povestea pățania cît se poate de nostim și de spiritual.

— Vreți să pricinuiți moartea fratelui meu la care țineți atît de mult și să-l lăsați pradă dezonoarei pe unul dintre directorii dumneavoastră, un consilier de stat ? Marneffe acesta e un mizerabil, îl putem scoate la pensie în doi, trei ani.

— Ce ușor vorbești de doi, trei ani, dragul meu !... spuse mareșalul.

— Garda imperială e nemuritoare !

— Am rămas singurul mareșal din cea dintîi promoție, zise ministrul. Ascultă, Hector. Nici nu știi cît de mult țin la tine, am să-ți arăt acum ! În ziua cînd voi părăsi ministerul, îl vom părăsi împreună. A ! nu ești deputat, prietene, și mulți îți rîvnesc slujba, de n-aș fi fost eu, de mult n-o mai aveai. Da, m-am războit de multe ori

ca să te scap... Ei bine, îți satisfac cele două rugăminți, căci ar fi prea crud să te văd pe banca acuzaților la vârsta ta și în situația pe care o ai. Să știi însă că dai prea multe prilejuri de birfeală. Dacă numirea asta va stîrni vreun scandal, vom fi învinuiți. Mie puțin îmi pasă, dar la tine se adaugă încă un ghimpe. La viitoarea sesiune, îți vei pierde slujba. Locul tău e jinduit de cinci sau șase persoane influente, și nu te-ai menținut decît datorită subtilității argumentelor mele. Le-am spus că în ziua cînd vei ieși la pensie și locul tău va fi dat altuia, vom avea cinci nemulțumiți și un fericit, pe cînd dacă te vor mai lăsa în suspensie încă doi ani, vom avea asigurate șase voturi. Toți cei din consiliu au început să rîdă și au găsît că *bătrînul din vechea gardă*, cum mi se spune, a devenit destul de tare și în tactica parlamentară... Ți-o spun pe șleau. De altfel, încărunești și tu... Halal de tine că te mai poți vîri în asemenea încurcături ! Unde-s vremurile cînd sublocotenentul Cottin avea amante ! Mareșalul sună. Trebuie să intervenim să fie rupt procesul-verbal !

— Vă purtați ca un tată, monseniore ! nu îndrăzneam să vă vorbesc de îngrijorarea mea.

— M-am obișnuit să-l am mereu pe Roger pe lîngă mine, exclamă mareșalul văzîndu-l intrînd pe Mitouflet, ușierul său, și era să trimit după el. Poți pleca, Mitouflet, iar tu, dragul meu camarad, du-te și pregătește numirea ca s-o semnez. Dar intrigantul acela mîrșav n-are să se bucure mult de roadele crimelor sale, va fi supravegheat îndeaproape și-i vom da la cap la cea mai mică greșală. Acum, după ce te-ai văzut salvat, dragă Hector, fii cu băgare de seamă. Nu-ți scoate din răbdări prietenii. Ai să primești în cursul dimineții numirea, și omul tău are să fie ofițer al Legiunii ! Ce vîrstă ai ?

— Împlinesc șaptezeci de ani peste trei luni.

— Strașnic ștregar mai ești ! zise mareșalul surîzînd. Ai fi meritat mai degrabă tu să fii avansat, dar, mii de bombe ! nu mai sîntem pe vremea lui Ludovic al XV-lea !

Acesta fu rezultatul camaraderiei ce leagă strîns între ele glorioasele rămășițe ale falangei napoleoniene, veteranii se cred tot în bivuac, datori să se apere unii pe alții împotriva tuturor.

— Încă o favoare ca asta, își spuse Hulot străbătînd curtea, și sînt pierdut.

Nefericitul funcționar se duse la baronul Nucingen¹³¹, căruia nu-i mai datora decât o sumă neînsemnată. Reuși să împrumute de la el patruzeci de mii de franci, angajându-și leafa pe încă doi ani; dar baronul puse condiția ca, în cazul ieșirii la pensie a lui Hulot, cota disponibilă din pensie să fie destinată pentru plata sumei pînă la lichidarea dobînzilor și a capitalului. Afacerea aceasta fu încheiată, ca și prima dată, prin mijlocirea lui Vauvinet, pe numele căruia baronul iscăli polițe în valoare de douăsprezece mii de franci. A doua zi, funestul proces-verbal, reclamația soțului, scrisorile, toate fură distruse. Avansarea scandalooasă a domnului Marneffe, abia luată în seamă în vîrtejul festivităților din iulie¹³⁵, nu prilejui nici un articol de gazetă.

Lisbeth, în aparență certată cu doamna Marneffe, se instalează la mareșalul Hulot. Zece zile după aceste întîmplări, se făcură primele strigări pentru căsătoria fetei bătrîne cu ilustrul veteran. Ca să-l facă să consimtă, Adeline îi povesti mareșalului catastrofa financiară a lui Hector, rugîndu-l să nu-i pomenească baronului, care, zicea ea, era întunecat, abătut, cu totul demoralizat... Vai! l-a ajuns bătrînețea! adăugă ea. Așadar, Lisbeth triumfa! Avea să-și atingă ținta ambițiilor sale, avea să-și vadă planul înlăptuit și ura satisfăcută. Se bucura dinainte de fericirea de a domni asupra familiei, care o disprețuisese atîta vreme. Își făgăduia să fie protectoarea protectorilor ei, îngerul păzitor care va da familiei ruinate puțința să trăiască, își spunea singură *doamnă contesă* sau *doamnă mareșală*! salutîndu-se în oglindă. Adeline și Hortense își vor sfîrși zilele în deznădejde, zbătîndu-se în mizerie, în timp ce verișoara Bette, primită la Tuileries, va triumfa în lumea mare.

Un eveniment îngrozitor o prăbuși însă pe biata fată bătrînă de pe culmile sociale unde se așeza cu atîta trufie.

Chiar în ziua cînd se făcură primele strigări, baronul primi un alt mesaj din Africa. Un al doilea alsacian se prezentă, îi înmînă o scrisoare, încredințîndu-se mai întîi că o dădea baronului Hulot, și, după ce-și lăsă adresa, îl părăsi pe înaltul demnitar, care rămase ca trăsnet de îndată ce citi primele rînduri:

Dragă nepoate, vei primi scrisoarea de față, după socoteala mea, la 7 august. Presupunînd că ți-ar trebui trei

zile ca să ne trimiți ajutorul pe care ți-l cerem și că ai face cincisprezece zile pe drum pînă aici, înseamnă că l-am primi la 1 septembrie.

Dacă totul poate fi rezolvat în acest termen, vei salva onoarea și viața devotatului dumitale Johann Fischer.

Iată care sînt propunerile funcționarului pe care mi l-ai dat drept complice, căci se pare că aș putea să fiu trimis în fața Curții cu juri sau a unui Consiliu de război. Știi însă că Johann Fischer nu va fi tîrît niciodată în fața vreunui tribunal, se va duce singur, de bună voie, înaintea judecătorului suprem.

Slujbașul dumitale mi se pare un om rău, în stare de orice, chiar să te compromită, dar e isteț ca un pungaș. E de părere că trebuie să faci mai multă gălăgie decît ceilalți și să ne trimiți un inspector, un comisar special pentru descoperirea vinovaților, pentru anchetarea abuzurilor, în sfîrșit, care să intervină între noi și tribunale, stîrnind un conflict.

Dacă acest comisar sosește aci la 1 septembrie și are un cuvînt de ordine din partea dumitale și dacă ne trimiți două sute de mii de franci ca să punem la loc în magazie cantitățile pe care am declarat că le avem în localități îndepărtate, vom fi socotiți drept gestionari cinstiți și fără pată.

Poți încredința soldatului ce-ți va înmîna scrisoarea un mandat la ordinul meu, asupra unei bănci din Alger. E un om de încredere, o rudă, care nu va încerca să afle ce cuprinde scrisoarea pe care o are asupra lui. Am luat măsuri ca să asigur întoarcerea băiatului. Dacă nu poți face nimic, voi muri bucuros pentru acela căruia îi datorăm fericirea Adelinei noastre.

Neliniștile și plăcerile patimii, catastrofa ce pusese capăt carierei sale galante îl împiedicaseră pe baronul Hulot să se gîndească la bietul Johann Fischer, care în prima scrisoare îi vestise totuși deslușit pericolul devenit acum iminent. Baronul plecă din sufragerie atît de tulburat încît se trînti pe canapeaua din salon. Era distrus, cufundat în amorteala pe care ți-o pricinuieste o cădere violentă. Stătea cu privirea ațintită asupra unui desen al covorului, fără să-și dea seama că are în mînă scrisoarea fatală a lui Johann. Adeline îl auzi din camera ei pe baron trîntindu-se greoi pe canapea. Zgomotul i se păru

atît de ciudat, încît crezu că fusese lovit de un atac de apoplexie. Privi prin deschizătura ușii în oglindă, cuprinsă de o frică ce-ți taie răsuflarea, și-l văzu pe Hector al ei într-o atitudine de om zdrobit. Baroana se apropie în vîrfurile picioarelor. Hector nu auzi nimic, astfel că putu să vină lîngă el, zări scrisoarea, o luă, o citi și începu să tremure toată. Suferi una din zguduirile acelea nervoase atît de puternice încît rămîn întipărite pentru totdeauna. Dar abia după cîteva zile, baroana începu să aibă un tremur nervos, căci, o dată trecută prima criză, nevoia de a acționa îi dăduse o putere ce nu se află decît în inșeși izvoarele forței vitale. ,

— Hector ! vino în cameră la mine, rosti ea cu o voce ce părea un suflu. Să nu te vadă fiica ta în asemenea hal ! Hai, dragul meu, vino.

— Unde să găsesc două sute de mii de franci ? Aș putea obține să fie trimis Claude Vignon ca inspector. E un băiat isteț, inteligent... Asta s-ar face în două zile... Dar două sute de mii de franci, nici băiatul meu nu-i are, casa lui e ipotecată pentru trei sute de mii de franci. Fratele meu n-are economii mai mari de treizeci de mii de franci. Nucingen mi-ar rîde în nas !... Vauvinet ?... mi-a dat cu destulă greutate zece mii de franci, ca să întregesc suma pentru copilul nemernicului de Marneffe. Nu, nu-i nimic de făcut, trebuie să mă duc la mareșal, să mă arunc la picioarele lui, să-i mărturisesc cum stau lucrurile, să-mi spună că sînt un ticălos, să-i înghit ocările, ca să mă pot da la fund în mod decent.

— Dar nu-i numai ruina, Hector, e dezonoarea ! zise Adeline. Bietul meu unchi are să se omoare. Ucide-ne pe noi, ai dreptul, dar nu deveni un asasin ! Ai curaj, se mai găsesc mijloace.

— Nu mai există nici unul ! răspunse baronul. Nimeni în tot guvernul nu poate găsi două sute de mii de franci, chiar de-ar fi vorba să salveze un minister !... O ! Napoleon, unde ești ?

— Unchiul meu ! bietul om ! Hector, nu-l putem lăsa să se sinucidă, din pricină că și-a pierdut onoarea !

— Ar mai fi totuși un mijloc, adăugă baronul, dar... e tare problematic... Da, Crevel e la cuțite cu fata lui... A ! e plin de bani, numai el ar putea...

— Ascultă Hector, e mai bine să piară nevasta ta decît să lăsăm să piară unchiul nostru, fratele tău și

onoarea familiei ! rosti baroana luminată dintr-o dată de un gând. Da, pot să vă salvez pe toți... Doamne ! ce mîrșavie ! Cum de m-am putut gândi la asta ?

Își împreună minile, căzu în genunchi și se rugă. Apoi, cînd se ridică, văzu o expresie de bucurie atît de nebună pe chipul soțului ei încît gîndul acela diabolic îi reveni și se lăsă cuprinsă de tristețea îndobitociților.

— Du-te, dragul meu, fugi la minister, exclamă ea trezindu-se din amorțirea aceea, și încearcă să trimită numaidecît un comisar. *Îmbrobodește-l* pe mareșal ! Și cînd ai să te întorci pe la ora cinci, ai să găsești poate... da ! ai să găsești două sute de mii de franci. Familia, onoarea ta de om, de consilier de stat, de administrator, cîntea, fiul tău, toate vor fi salvate, dar Adeline a ta va fi pierdută și n-ai s-o mai vezi niciodată. Hector, dragul meu, zise ea îngenunchind, strîngîndu-i mîna și sărutîndu-i-o, binecuvîntează-mă, ia-ți rămas bun.

Scena era atît de sfișietoare încît Hulot o ridică pe Adeline și o sărută spunîndu-i : Nu te înțeleg !

— Dacă ai înțelege, continuă ea, aș muri de rușine, ori n-aș mai avea puterea să-mi îndeplinesc ultimul meu sacrificiu.

— Masa e servită, anunță Mariette.

Hortense veni să dea bună dimineața tatălui și mamei ei. Trebuiau să se ducă la masă și să-și ascundă tulburarea sub masca minciunii.

— Duceți-vă la masă fără mine, eu vin mai pe urmă ! le spuse baroana.

Și, așezîndu-se la o măsuță, scrise următoarele rînduri :

Dragă domnule Crevel, am să-ți cer un serviciu : te aștept în dimineața asta, și mă bizui pe cavalerismul dumitale, care mi-e atît de bine cunoscut, ca să sper că n-o vei face să aștepte prea mult timp pe

devotata dumitale
Adeline Hulot

— Louise, se adresă ea cameristei fiicei sale, care servea la masă, coboară și dă scrisoarea aceasta portarului, spune-i s-o ducă chiar acum la adresa indicată și să ceară un răspuns.

Baronul, care citea ziarele, întinse o gazetă republicană soției sale și, arătându-i un articol, zise : Oare o mai fi timp ? Iată articolul, o notiță dintre acelea teribile cu care-și piperează ziarele tartinele lor politice :

Un corespondent ne scrie din Alger că s-au descoperit abuzuri atît de grave în serviciul aprovizionării din provincia Oran încît justiția a fost nevoită să intervină. Fraudele sînt dovedite, vinovații cunoscuți. Dacă nu se iau măsuri aspre, vom continua să pierdem mai mulți oameni prin delapidările care le reduc hrana, decît prin sabia arabilor sau prin clima arzătoare. Așteptăm noi informații pentru a putea dezvălui mai departe aceste triste fapte.

Nu ne mai miră panica stîrnită prin înființarea presei în Alger, conform dispozițiilor Chartei din 1830.

— Mă îmbrac și mă duc la minister, le înștiință baronul ridicîndu-se de la masă, timpul e prea prețios, de fiecare clipă atîrnă viața unui om.

— Vai, mamă, nu mai am nici o nădejde ! exclamă Hortense.

Și, fără să-și poată stăpîni lacrimile, întinse baroanei un număr din *Revue des beaux arts*. Doamna Hulot zări o gravură a grupului Dalila sculptat de contele Steinbock, sub care scria : *Aparține doamnei Marneffe*. De la primele rînduri, articolul, semnat de un V, trăda talentul și îngăduința lui Claude Vignon.

— Biată fetiță ! rosti baroana.

Speriată de tonul aproape nepăsător al mamei sale, Hortense o privi și, văzînd întipărită pe chipu-i o suferință pe lîngă care durerea ei pălea, veni s-o îmbrățișeze spunîndu-i :

— Ce ai mamă ? ce s-a întîmplat ? putem fi oare mai nenorocite decît sîntem ?

— Copilă dragă, suferințele groaznice din trecut nu sînt nimic pe lîngă ceea ce îndur astăzi. Cînd voi înceta oare să mai sufăr ?

— În cer, dragă mamă ! zise cu voce gravă Hortense.

— Haide, îngerășule, vino, ajută-mă să mă îmbrac. Dar nu... nu vreau să mă ajuți tu. Trimite-mi-o pe Louise.

Adeline intră în camera ei și se duse să se privească în oglindă. Se cercetă cu tristețe și curiozitate, întrebîn-

du-se în sinea ei : Mai sînt încă frumoasă ?... Mă mai poate oare dori cineva ?... Am zbîrcituri ?

Își ridică părul frumos, descoperindu-și tîmplele care păstrasera o frăgezime feciorelnică. Adeline merse mai departe, își dezgoli umerii și fu mulțumită, avu chiar un gest care trăda mîndrie. La femei, frumusețea umerilor e ultima care se ofilește, mai cu seamă cînd au dus o viață curată. Adeline își alese cu grijă tot ce-i trebuia, dar femeia evlavioasă și castă rămase cuviincios îmbrăcată, cu toate micile născociri ale cochetăriei. La ce bun să pui ciorapi noi de mătase gri și pantofi de satin, dacă nu ești de loc inițiată în arta de a arăta, la momentul hotărîtor, vîrfurile unui picior drăgălaș, de sub poalele rochiei ușor ridicate, ca să deschizi orizonturi dorinței ! Purta, e drept, rochia cea mai frumoasă de muselină cu flori pictate, decoltată și cu mîneci scurte, dar, îngrozindu-se de goliciunea ei, își acoperi brațele cu mîneci din tul de culoare deschisă, își înveli pieptul și umerii cu un fișiu brodat. Pieptănătura englezească cu bucle i se păru prea semnificativă, așa că-i strică farmecul cu o bonetă foarte elegantă, dar, cu bonetă ori fără, ar fi știut ea parcă să se joace cu cîrlionții-i aurii, ca să atragă atenția și admirația asupra mîinilor ei fine ?... Iar în privința fardului, iată ce făcu. Convingerea că săvîrșește o nelegiuire, gîndul că se pregătește să păcătuiască cu bună știință îi pricinuiră acestei femei sfinte o febră violentă, care-i dădu pentru o clipă strălucirea tinereții. Ochii îi scînteiau, tenul își recăpătă minunatele-i culori. În loc să arate seducătoare, i se păru că a căpătat un aer de desfrînată care o scîrbi. Lisbeth, la rugămintea Adelinei, îi povestise cum își încălcase Wenceslas datoriile conjugale, și astfel aflate, spre marea sa uimire, că într-o singură seară, într-o clipă, doamna Marneffe pusese stăpînire pe artistul vrăjit. Cum fac oare femeile acestea ? o întrebă pe Lisbeth. Nimic nu întrece curiozitatea femeilor virtuose în această privință, ar vrea să stăpînească farmececele viciului și să rămînă sfinte. „Seduc și gata, asta-i meseria lor, răspunse verișoara Bette. Ce să-ți spun, drăguță, în seara aceea Valérie era în stare să ispitească și un sfînt.” „Povestește-mi mijloacele de care se folosește.” „În meseria asta, nu există teorie, practica-i totul, îi explicase cu ironie Lisbeth.” Baroana, amintindu-și de această convorbire, ar fi vrut să ceară

sfatul verișoarei Bette, dar nu mai avea timp. Biata Adeline, nefiind în stare să nascocoască o aluniță, să-și pună un boboc de trandafir drept în mijlocul corsajului, să descopere gâteli meșteșugite care să trezească dorințele amorțite ale bărbaților, izbuti să fie doar bine îmbrăcată. Nu oricine poate fi curtezană! Soția e supa bărbatului, a spus glumeț Molière prin gura înțeleptului Gros-René¹³⁶. Comparația aceasta presupune un fel de știință culinară în dragoste. Femeia virtuoasă, onorabilă, s-ar putea asemui cu un ospăț homeric, carnea aruncată direct pe jeratec. Curtezana, dimpotrivă, ar fi o mâncare de lăsata-secului, cu condimentele, mirodeniile și rafinamentele ei. Baroana nu putea, nu știa să-și *ofere* pieptul alb pe un minunat talger de dantele ca doamna Marneffe. Nu cunoștea taina unor anumite atitudini, efectul unor anumite priviri. În sfârșit, nu avea știința loviturilor tai-nice. O femeie nobilă ca ea s-ar fi rotit în zadar de o sută de ori, ochiul savant al unui libertin n-ar fi putut descoperi nimic de preț. Numai o femeie de geniu, și sînt puține, poate să rămînă cinstită și cuminte în ochii lumii și să se poarte ca o curtezană cu soțul ei. Acesta-i secretul legăturilor durabile, de neînțeles pentru femeile care nu-s înzestrate cu amîndouă aceste minunate însușiri. Închipuiți-v-o pe doamna Marneffe virtuoasă !... ați avea-o în fața dumneavoastră pe marchiza de Pescaire¹³⁷ ! Asemenea femei celebre și sublime — asemenea Diane de Poitiers¹³⁸ virtuoase — le numeri pe degete.

Scena prin care a început acest studiu serios și crîncen al moravurilor pariziene avea să se repete, cu ciudata deosebire că nenorocirile prorocite de căpitanul din miliția burgheză pricinuiseră o schimbare de roluri. Doamna Hulot îl aștepta pe Crevel avînd aceleași planuri care-l făcuseră cu trei ani în urmă pe fostul negustor de parfumi să privească zîmbind din înălțimile „milordului” la parizieni. Și lucru straniu ! baroana rămînea cinstită și credincioasă în adîncul inimii sale, cu toate că se hotărîse la cea mai josnică infidelitate, pe care nici orbirea patimei n-ar fi putut-o scuza în ochii unor judecători. Ce să fac, ca să fiu ca doamna Marneffe ? se gîndi ea cînd auzi sunînd. Febra îi învioră chipul, și, stăpînindu-și lacrimile, sărmana, nobila făptură își făgădui să se poarte ca o adevărată curtezană !

— Ce dracu o fi vrînd de la mine baroana asta cumsecade ? se întreba Crevel urcînd scările. Ei ! te pome-nești că are de gînd să-mi vorbească despre cearta mea cu Célestine și Victorin, dar n-am să mă las înduplecat... Intrînd în salon în urma Louisei, își spuse privind *localul* acela sărăcăcios (stil Crevel) : Sărmana femeie !... a ajuns ca un tablou celebru zvîrlit în hambar de un om care nu se pricepe la pictură. Crevel, care-l vedea pe contele Popinot, ministrul Comerțului, cumpărînd tablouri și statui, voia să ajungă și el celebru printre acei Mecena parizieni, a căror dragoste pentru artă constă în a căuta să cumpere, pe un preț de nimic, lucrări de valoare. Adevline îi surise cu grație lui Crevel, făcîndu-i semn să se așeze pe un scaun în fața ei.

— Iată-mă, frumoasă doamnă, sînt la ordinele dumneavoastră, rosti Crevel.

Domnul primar, ajuns om politic, își luase obiceiul să poarte haină neagră. Chipul lui, deasupra vesmintelor, părea ca o lună plină răsărind deasupra unei pînze întunecate de nori. Cămașa, pe care străluceau trei perle mari a cinci sute de franci bucata, scotea la iveală grozavele resurse ale toracelui. Chiar el singur spunea : „Sînt privit ca un viitor atlet al tribunei !” Își puna de dimineață mănuși galbene în mîinile lui mari și butucănoase. Cizmele lustruite arătau că venise într-un mic cupeu cafeniu cu un cal. În trei ani, ambiția îi schimbase ținuta lui Crevel. Ca și pictorii celebri, își găsisese o nouă manieră. În lumea mare, cînd se ducea la prințul de Wissembourg, la prefectură, la contele Popinot etc., își ținea pălăria în mînă cu un aer degajat, așa cum îl învățase Valérie ; degetul mare al celeilalte mîini și-l vîra cu un aer cochet în deschizătura jilecii, mișcîndu-și afectat capul și ochii. Această a doua *poză* se datora Valériei, care-n batjocură, pretinzînd că vrea să-l întinerească pe primarul ei, îl făcuse și mai ridicol.

— Te-am rugat să vii, scumpe domnule Crevel, zise baroana cu glas tulburat, pentru o chestiune de cea mai mare importanță...

— O ghicesc, doamnă, îi răspunse Crevel cu un aer șiret, dar îmi ceri un lucru imposibil... A ! nu sînt un tată hapsîn, un îndărătnic în zgîrcenie, după cum spune Napoleon. Ascultă, frumoasă doamnă. Dacă copiii mei s-ar ruina pentru ei, le-aș veni în ajutor, dar să-l scot din

încurcătură pe bărbatul dumitale, doamnă?... ar fi ca și cum aş încerca să umplu butoiul Danaidelor¹³⁹ ! Au o ipotecă de trei sute de mii de franci pe casa lor, pentru un tată incorigibil ! Au rămas fără nimic, ticăloșii ! Și nici măcar n-au petrecut ! Vor trebui acum să trăiască numai din ceea ce câștigă Victorin la Palatul de Justiție. N-are decît să *trăncănească* domnișorul, fiul dumitale ! Ah, ar fi trebuit să ajungă ministru, doctorașul ! nădejdea noastră a tuturor. Frumoasă corabie care se împotmolește prostește, căci, dacă s-ar fi împrumutat să poată parveni, dacă s-ar fi îndatorat ca să poată da mese deputaților, ca să câștige voturi și să-și sporească influența, i-aș fi spus : „Uite punga mea, ia cît îți trebuie, dragul meu !” Dar să plătească nebuniile lui papa, nebunii pe care eu le-am prorocit ! A ! tată-său l-a împiedicat să ajungă la putere... Ministru, eu am să ajung !...

— Vai ! *dragă Crevel*, nu-i vorba de copiii noștri devotați, sărmanii !... Dacă inima nu-ți mai este deschisă pentru Victorin și Célestine, am să-i iubesc atît încît să le îndulcesc poate amărăciunea pe care mînia dumitale a pricinuit-o în sufletele lor alese. Îți pedepsești copiii pentru o faptă bună !

— Da, pentru o faptă bună rău făcută ! E pe jumătate o crimă ! zise Crevel, foarte satisfăcut de acest joc de cuvinte.

— A face binele, dragă Crevel, continuă baroana, nu înseamnă să scoți banii dintr-o pungă doldora ! înseamnă să înduri lipsuri din pricina generozității, înseamnă să suferi de pe urma binefacerii tale ! înseamnă să te aștepți la nerecunoștință ! Cerul nu ține seama de milostenia care nu te costă nimic...

— Sfinții își pot îngădui să intre în spital, căci știu că asta înseamnă pentru ei poarta raiului. Eu sînt un om de lume, mă tem de Dumnezeu, dar mi-e frică și mai tare de infernul mizeriei. Să n-ai un ban reprezintă ultima treaptă a nenorocirii, în ordinea socială actuală. Aparțin epocii mele, respect banul !...

— Ai dreptate, spuse Adeline, din punctul de vedere lumesc.

Era hăt-departe de subiect și se simțea, ca sfîntul Laurențiu, pe jeratec, gîndindu-se la unchiul ei, căci îl vedea trăgîndu-și un glonte ! Își plecă ochii, apoi îi ridică asupra lui Crevel cu o privire de o blîndețe îngerească,

lipsită de desfrinarea ațîțătoare și atît de spirituală a Valérieri. Cu trei ani în urmă, l-ar fi fascinat pe Crevel cu o astfel de privire fermecătoare.

— Te știam, zise ea, mai generos... Vorbeai de trei sute de mii de franci, așa cum vorbesc marii seniori...

Crevel o privi pe doamna Hulot, i se păru un crin spre sfîrșitul înfloririi și o vagă idee îi încolți în minte, dar o respecta atît de mult pe ființa asta sfîntă încît își înăbuși bănuielile în ungherele desfrinate ale sufletului său.

— Doamnă, am rămas același, dar un fost negustor este și trebuie să fie mare senior cu metodă, cu economie, fiind ordonat în toate. Îți deschizi un cont pentru nebunii, le creditezi, îți folosești în acest scop unele beneficii, dar să-ți știrbești capitalul!... ar fi o nebunie. Copiii mei își vor căpăta averea ce li se cuvine de la mama lor și de la mine, dar, fără îndoială, ei nu pot dori ca tatăl lor să se plictisească, să se călugărească și să se mumifice!... Eu duc o viață veselă! Cobor voios povîrnișul. Îmi îndeplinesc toate îndatoririle cerute de legi, de inimă și de familie, precum mi-am achitat scrupulos și polițele la scadență. Dacă copiii mei se vor purta cum m-am purtat eu în căsnicia mea, mă voi declara mulțumit, deocamdată, întrucît nebuniile mele nu dăunează nimănui, decît doar *ageamiilor*... (iartă-mă! nu cunoști cuvîntul acesta folosit la bursă), nu vor avea să-mi reproșeze nimic și vor moșteni o avere destul de frumoasă, la moartea mea. Copiii dumitale n-ar putea spune același lucru despre tatăl lor, care-și face de cap, ruinîndu-și fiul și pe fata mea...

Baroana se depărta tot mai mult de țelul ei...

— Porți multă pică soțului meu, *dragă Crevel*, și ai fi fost totuși prietenul lui cel mai bun dacă soția lui ar fi avut slăbiciunea...

Și îi aruncă lui Crevel o otheadă înfocată. Dar făcu întocmai ca Dubois, care îi dădea prea multe lovituri de picior regentului¹⁴⁰, se prefăcu prea mult, și fostului negustor, care voia să imite stilul Regentei, îi reveniră pînă într-atît ideile sale desfrîinate încît își spuse: „Nu cumva o fi vrînd să se răzbune pe Hulot?... M-o fi găsin-d oare mai bine ca primar decît ca guard național?... Fe-meile sînt atît de ciudate!” Și-și adoptă ținuta aceea nouă, privind-o pe baroană cu un aer în stil Regență.

— S-ar zice, adăugă baroana, că te răzbuni pe el din pricina unei virtuți care ți-a rezistat, a unei femei pe care o iubeai de-ajuns... ca s-o... cumperi, zise ea cu o voce abia șoptită.

— O femeie divină, răspunse Crevel zîmbind cu înțeles baroanei, care-și plecă ochii cu genele înrourate... Ai înghițit multe !... de trei ani încoace... așa-i, draguța mea ?

— Să nu vorbim de suferințele mele, *dragă Crevel*, ele depășesc puterile omenești ! Ah ! dacă m-ai iubi încă, ai putea să mă scoți din prăpastia în care mă aflu ! Da, trăiesc într-un iad ! Suferințele regicizilor, care erau torturați cu cleștele înroșit în foc și sfîșiați de patru cai, nu înseamnă nimic față de suferințele mele, căci trupul le era rupt în bucăți, pe cînd mie inima mi-e sfîntecată !...

Crevel își scoase mîna din răscoiala jiletcii, își puse pălăria pe măsua de lucru începînd să suridă, își părăsi atitudinea rigidă. Zîmbetul era atît de nerod încît baroana se înșelă, luîndu-l drept o expresie de bunătate.

— Ai în fața dumitale o femeie care nu-i deznădăjduită, dar cinstea îi e în agonie și e hotărîtă la orice, *dragul meu*, pentru a opri săvîrșirea unei crime... Temîndu-se să nu vină Hortense, puse zăvorul la ușă, apoi căzu cu avînt în genunchi la picioarele lui Crevel și, luîndu-i mîna, i-o sărută. Fii salvatorul meu ! rosti ea. Credea că în inima negustorului există fibre generoase și fu cuprinsă deodată de nădejdea că ar putea obține cele două sute de mii de franci și fără să se dezonoreze. Cumpără un suflet, dumneata care voiai să cumperi o virtute !... continuă ea, aruncîndu-i o privire rătăcită. Ai încredere în cinstea mea de femeie, în onoarea mea, căci știi că-i de nezdruccinat. Fii prietenul meu ! Salvează o familie întreagă de la ruină, de la rușine, de la disperare, n-o lăsa să se rostogolească în mocirlă, în tina plămădită cu sînge ! Nu-mi cere explicații ! făcu ea la o mișcare a lui Crevel, care voi să-i vorbească. Și mai cu seamă să nu-mi spui : „Ți-am prorocit asta !”, ca prietenii care se bucură de o nenorocire. Hai !... înduplecă-te pentru femeia pe care o iubeai și a cărei înjosire la picioarele dumitale e poate culmea nobleței, nu-i cere nimic, așteaptă totul de la recunoștința ei !... Nu, nu-mi da nimic, împrumută-mi, împrumută-i aceleia pe care o numeai Adevline !...

În clipa aceea o podidită lacrimile și începu să plîngă cu hohote, atît de tare încît îi udă mînușile lui Crevel. Cuvintele : „Îmi trebuie două sute de mii de franci !” abia se deslușiră în șuvoiul de lacrimi, tot astfel precum pietrele, oricît ar fi de mari, trec nebăgate în seamă prin cascadele alpine umflate de topirea zăpezilor.

Atît de naivă e virtutea ! Viciul nu cere nimic, cum am văzut la doamna Marneffe, lui i se oferă totul. Femeile de acest soi devin pretențioase numai după ce nu te mai poți lipsi de ele, sau cînd e vorba să exploateze un om, așa cum se exploatează o carieră în care ghipsul s-a rărit, e *pe sfîrșite*, cum spun exploatatorii de cariere. Auzind cuvintele : „Două sute de mii de franci !” Crevel pricepu totul. O ridică galant pe baroană rostind cuvintele acestea obraznice : „Hai, liniștește-te, măicuță” pe care Adeline, în rătăcirea ei, nu le auzi. Scena lua o altă întorsătură. Crevel ajunse, după cum spunea el, stăpîn pe poziție. Enormitatea sumei îl surprinse atît de tare pe Crevel, încît emoția puternică pe care o avusese vînzînd-o la picioarele sale pe femeia aceea frumoasă plîngînd se risipi. Și-apoi, oricît de angelică și de sfîntă ar fi o femeie, cînd plînge cu două rînduri de lacrimi, îi piere frumusețea. Doamnele Marneffe, precum am văzut, se prefac numai că plîng, dau drumul la cîte o lacrimă să le alunece pe obraz, dar să izbucnești în hohote de plîns, să-ți înroșești ochii și nasul !... greșeala aceasta n-o să-vîrșesc niciodată.

— Hai, *puiule*, liniștește-te odată, ce naiba ! adăugă Crevel luînd mîinile frumoasei doamne Hulot într-ale sale și lovindu-le ușurel. De ce-mi ceri două sute de mii de franci ? ce vrei să faci cu ei ? pentru cine sînt ?

— Nu-mi cere nici o explicație, dă-mi-i !... Ai să-ți viața a trei oameni și onoarea copiilor noștri.

— Și crezi, măicuță, zise Crevel, c-ai să găsești în tot Parisul un om care, la vorba unei femei aproape nebune, are să se apuce să caute, *hic et nunc*¹⁴¹, în vreun sertar sau altundeva, două sute de mii de franci, care stau pitiți, așteptînd acolo ca ea să binevoiască să vină să-i culeagă ? Se vede că nu cunoști viața, afacerile, frumoasa mea !... Oamenii dumitale sînt tare bolnavi, trimite-le preotul să-i împărtășească, pentru că nimeni în tot Parisul, în afară de Alteța-Sa divină Banca, ilustrul Nucingen sau cîțiva zgîrciți nesocotiți, îndrăgostiți de aur,

după cum noi ceilalți sîntem îndrăgostiți de-o femeie, nu poate săvîrși o asemenea minune ! Lista Civilă, pînă și Lista Civilă, oricît ar fi ea de civilă, te-ar ruga să treci mîine. Toată lumea își valorifică banul și-l speculează cît poate. Te înșeli, îngerășule, crezînd că regele Ludovic Filip e cel care domnește. Nici el nu-și face asemenea iluzii. Știe, ca noi toți, că deasupra Chartei se află sfînta, adorata, puternica, plăcuta, fermecătoarea, frumoasa, nobila, tînăra, atotputernica monedă de cinci franci ! Or, banii, îngerul meu, cer dobîndă și-s întotdeauna ocupați să și-o capete ! Dumnezeuul evreilor, tu ești mai tare ! a spus marele Racine. În sfîrșit, vechea alegorie a vițelului de aur !... Chiar și pe vremea lui Moise se specula la bursă în pustiuri ! Ne-am întors la timpurile biblice ! Vițelul de aur a fost cel dinții registru de contabilitate cunoscut, zise el mai departe. Adeline, trăiești cam prea mult în strada Plumet. Egiptenii datorau sume enorme evreilor și nu alergau după poporul ales, ci după capitaluri. O privi pe baroană cu un aer ce părea a spune : „Spiritual mai sînt !” Habar n-ai de dragostea cetățenilor pentru avutul lor ! adăugă el după un răstimp. Uite, ascultă vorbele mele ! Urmează-mi raționamentul. Vrei două sute de mii de franci ?... Nimeni nu-i poate da fără să-și schimbe unele plasamente făcute. Socotește !... Ca să ai două sute de mii de franci în bani peșin, trebuie să vinzi aproape șapte mii de franci în rente cu trei la sută. Și atunci n-ai putea avea banii decît peste două zile. Asta-i calea cea mai grabnică. Ca să convingi pe cineva să se despartă de o avere (căci două sute de mii de franci reprezintă întreaga avere a multor oameni !), ar mai trebui să-i povestești ce vrei să faci cu ei și din ce cauză...

— E vorba, scumpul meu Crevel, de viețile a doi oameni, dintre care unul va muri de supărare, și celălalt se va sinucide ! Și apoi, și eu îmi voi pierde mințile ! Poate chiar sînt puțin nebună ?

— Nu chiar așa nebună, exclamă el cuprinzîndu-i genunchii, bătrînul Crevel e un om prețios din moment ce te-ai gîndit să-l chemi, îngerășule.

„Se vede că trebuie să te lași cuprinsă de genunchi”, se gîndi femeia cea sfîntă și nobilă, ascunzîndu-și fața în mîini.

— Pe vremuri, îmi puneai averi la picioare ! roști ea roșind.

— A ! măicuțo, acum trei ani !... răspuse Crevel. Îmi pari mai frumoasă ca niciodată ! strigă el apucînd brațul baroanei și strîngîndu-l la pieptul său. Drace ! dar bună memorie mai ai, fetițo dragă !... Ei, așa-i că te căiești amarnic c-ai făcut atunci pe mironosița ? căci cele trei sute de mii de franci, pe care i-ai refuzat ou atîta noblețe, sînt acum în punga alteia. Te-am iubit și te iubesc încă, dar să ne întoarcem cu trei ani în urmă. Cînd îți spuneam : „Vei fi a mea !” ce scop urmăream ? Voiam să mă răzbun pe ticălosul de Hulot. Or, soțul dumitale, frumoasa mea, și-a găsit o amantă, un giuvaer de femeie, un mărgăritar, o șmecheră mică, de douăzeci și trei de ani pe atunci, acum de douăzeci și șase. Am descoperit că-i mai nostim, mai grozav, mai gen Ludovic al XV-lea, mareșal de Richelieu, mai interesant să-i suflu făptura aceea fermecătoare, care de altfel nu l-a iubit niciodată pe Hulot și care de trei ani e îndrăgostită nebunește de preasupusa dumneavoastră slugă...

În timp ce el vorbea astfel, baroana își retrase mîinile dintr-ale lui Crevel, care își reluase poza obișnuită. Își virîse degetele sub răscoiala jiletcii și se bătea pe piept, de parcă ar fi dat din niște aripi, închipuindu-și că-i seducător și draguț. Părea a spune : „Pe un bărbat ca mine l-ai dat pe ușă afară.”

— Asta-i, dragă copilă, m-am răzbunat, și soțul dumitale a aflat-o ! I-am dovedit limpede că l-am dus, că i-am tras clapa, cum spunem noi... Doamna Marneffe e amanta mea și, dacă jupîn Marneffe crapă, o' iau de nevastă...

Doamna Hulot se uită la Crevel cu o privire fixă, ră-tăcită.

— Hector a știut asta ! exclamă ea.

— Și s-a întors la dînsa ! răspuse Crevel. Iar eu i-am îngăduit, fiindcă Valérie voia să ajungă soția unui șef de birou, dar mi-a jurat să potrivească atît de bine lucrurile, să-l joace atît de frumușel pe degete pe baronul nostru, încît să nu se mai arate. Și ducesa mea (căci femeia asta e născută ducesă, pe onoarea mea !) s-a ținut de cuvînt. Ți-l înăpoiază pe Hector al dumitale *virtuos pe vecie*, cum spunea ea atît de spiritual !... A căpătat o lecție bună, zău ! știu c-a avut mult de înghițit baronul,

n-are să mai întrețină nici dansatoare, nici femei distinse, s-a vindecat de-a binelea, căci e complet curățat. Dacă l-ai fi ascultat pe Crevel, în loc să-l umilești, să-l dai pe ușă afară, ai fi avut patru sute de mii de franci, căci atât mă costă răzbunarea. Dar am să-mi revăd banii, sper, la moartea lui Marneffe... Am făcut plasamente pe numele viitoarei mele soții. Asta-i taina dărnicii mele. Am descoperit cum poți fi mare senior și să te coste puțin.

— Vrei să-i dai fetei dumitale o astfel de mamă vi-tregă?... întrebă uimită doamna Hulot.

— N-o cunoști pe Valérie, doamnă, răspunse grav Crevel, reluîndu-și ținuta de pe vremuri. E o femeie de familie bună, o femeie distinsă, o femeie care se bucură de multă stimă. De pildă, ieri, cina la ea preotul parohiei. Am dăruit bisericii, căci ea-i evlavioasă, un potir minunat! A! de-ai ști cât e de îndemînică, de deșteaptă, de încîntătoare, de instruită, nu-i lipsește nimic. Iar eu, scumpă Adeline, dacă sînt cineva astăzi, numai ei i-o datorez: mi-a dezmoștit mintea, m-a dezbrăcat, după cum vezi, de expresiile mele vulgare, mă corectează cînd fac glume, îmi dă idei, mă învață să vorbesc. Nu mai spun lucruri nepotrivite. Se simte o mare schimbare în mine, cred c-ai observat. În sfîrșit, mi-a trezit ambiția. Am să fiu deputat și n-am să fac boroboate, căci am să mă sfătuiesc cu Egeria mea ¹⁴² în orice lucru, cît de mic. Toți marii politicieni, Numa ¹⁴³, ilustrul nostru ministru de azi, toți au avut Sibila lor de spumă ¹⁴⁴. În casa Valériei vin vreo douăzeci de deputați, așa că începe să se bucure de foarte mare trecere. Și cum o să aibă casă splendidă și trăsură la scară, o să ajungă una dintre suveranele oculte ale Parisului. Strașnică locomotivă e o asemenea femeie! De cîte ori nu ți-am mulțumit în gînd că ai fost neîndurătoare cu mine!...

— Îți vine să te îndoiești de virtutea lui Dumnezeu, spuse Adeline, căreia, de indignare, i se uscaseră lacrimile. Dar nu, pedeapsa celui de sus o va lovi cîndva!...

— Nu cunoști lumea, frumoasă doamnă, reluă marele politician Crevel, adînc jignit. Lumea, scumpă Adeline, iubește succesul! Nu vezi că n-are nici o căutare virtutea dumitale sublimă, al cărui tarif e de două sute de mii de franci?

Auzind vorbele acestea, doamna Hulot se înfioră, și tremurul nervos o cuprinse din nou. Înțelese că fostul

negustor de parfumuri se răzbuna pe ea în mod josnic, cum se răzbunase și pe Hulot, și simți un dezgust atât de puternic încît nu fu în stare să mai rostească nici un cuvînt.

— Banii !... mereu banii ! zise ea în cele din urmă.

— M-ai înduioșat mult, continuă Crevel, căruia cuvîntul acesta îi aminti de decăderea femeii ce o avea în fața lui, cînd te-am văzut plîngînd la picioarele mele !.. Uite, poate n-ai să crezi, dacă aș fi avut la mine portofelul, ți l-aș fi pus la dispoziție. Spune-mi, ai nevoie numaidecît de suma asta ?...

Auzind fraza care făgăduia două sute de mii de franci, Adeline uită insultele mîrșave ale pretinsului suflet nobil, care o amăgea cu atîta machiavelism, căci Crevel voia doar să afle secretele Adelinei, ca să poată rîde de ea împreună cu Valérie.

— Sînt în stare de orice ! strigă nefericita. Chiar să mă vînd, domnule... dacă trebuie, am să devin o Valérie.

— Asta ar fi cam greu, răspunse Crevel. Valérie atinge sublimul în genul ei. Douăzeci și cinci de ani de virtute, măicuțo, înseamnă o boală de care nu mai scapi, pentru că n-ai îngrijit-o la timp. Și cinstea dumitale a mucegăit tare, aici, draga mea. Dar am să-ți dovedesc cît de mult te iubesc. Am să te sfătuiesc cum poți să-ți faci rost de cele două sute de mii de franci.

Adeline îi apucă mîna lui Crevel, o apăsă pe inima ei fără să poată rosti o vorbă, și o lacrimă de bucurie îi umezi pleoapele.

— A ! stai ! Nu se face cît ai bate din palme. Sînt un om de viață, cumsecade, fără prejudecăți și-am să-ți spun pe șleau cum stau lucrurile. Vrei să faci ca Valérie, bun ! Asta însă nu-i de ajuns, mai trebuie și un guguman, un acționar, un Hulot. Cunosc un fost băcan, cu avere, a fost chiar și pălărier. E greoi, grosolan, lipsit de spirit, îl formez eu, dar nu știu dacă o să pot scoate ceva din el. Omul meu e deputat, prost și vanitos, a fost ținut în fundul unei provincii, sub tirania unui soi de femeie cu turban. Habar n-are de luxul și plăcerile vieții pariziene, dar, Beauvisage (Beauvisage îi zice) e milionar și ar da, ca și mine acum trei ani, trei sute de mii de franci ca să fie iubit de o femeie distinsă... Da, zise el crezînd că a priceput gestul pe care-l făcuse Adeline, mă invidiază, închipuiește-ți !.. da, mă invidiază că-s fericit cu doamna

Marneffe și ar fi în stare să-și vîndă o proprietate ca să fie proprietarul unei...

— Destul, domnule Crevel ! rosti doamna Hulot, care, nemaiputînd să-și ascundă dezgustul, lăsă să i se citească pe față toată rușinea. Sînt pedepsită acum mai mult decît am păcătuit. Conștiința, înăbușită atît de violent de mîna nevoii, strigă acum, în fața acestei ultime batjocure, că asemenea sacrificii sînt cu neputință. Nu mai am mîndrie, nu mă mai mîinii ca pe vremuri, nu-ți poruncesc : „Ieși !”, după ce mi-ai dat lovitura de moarte. Nu mai am dreptul ! M-am oferit dumatule, ca o prostituată... Da, răspunse ea unui gest de dezaprobare, mi-am murdărit, cu intenții mîrșave, viața neprihănită de pînă acum și... sînt de neiertat, știu ! Merit toate batjocurile cu care mă copleșești ! Facă-se voia lui Dumnezeu ! Dacă vrea moartea celor două ființe demne de a se îndrepta spre el, atunci să moară, le voi plînge și mă voi ruga pentru ele ! Dacă vrea umilirea familiei noastre, să ne plecăm grumazul sub sabia răzbunării, îmbrățișînd-o ca adevărați creștini ce sîntem ! Știu cum să-mi ispășesc rușinea unei clipe, care mă va chinui pînă la sfîrșitul zilelor mele. Aceea care-ți vorbește acum, domnule, nu mai este baroana Hulot, ci biata păcătoasă umilită, femeia creștină în sufletul căreia nu va mai exista decît un singur sentiment, căința, și care își va închina viața rugilor și milosteniei. Greșeala mea e atît de mare încît nu voi mai putea fi decît cea din urmă dintre femei și cea dintîi dintre pocăite. Dumneata ai fost pricina întoarcerii mele către înțelepciune, către vocea dumnezeiască ce glăsuiește acum în mine, îți mulțumesc !...

O cuprinse un tremur, care din clipa aceea nu avea s-o mai părăsească niciodată. Glasul ei de o nemărginită blîndețe contrasta cu vorba înfrigurată a femeii hotărîte să se necinstească pentru a salva o familie. Sîngele i se scurse din obraji, pîli și ochii i se uscară.

— De altfel, nu-i așa că-mi jucam tare prost rolul ? întrebă ea uitîndu-se la Crevel cu privirea blajină pe care trebuie s-o fi avut primii martiri cînd își îndreptau ochii către proconsul. Dragostea adevărată, dragostea curată, neclintită, a unei femei prilejuiește alte bucurii decît acelea care se pot cumpăra la taraba prostituției !... De ce toate aceste cuvinte ? spuse ea revenind și făcînd încă un pas pe calea desăvîrșirii sufletești, par ironice,

fără să vreau. Te rog să mi le ierți. De altfel, domnule, poate că n-am vrut să mă rănesc decît pe mine...

Măreția virtuții, lumina ei cerească înlăturaseră vremelnica impuritate a acestei femei, care, strălucind în toată frumusețea, îi păru și mai impunătoare lui Crevel. În clipa aceea, Adeline era sublimă, asemenea figurilor din religie sprijinite de cruce, așa cum le pictau vechii venețieni, dar ea exprima întreaga măreție a propriei nenorociri și aceea a bisericii catolice, în care își căuta un refugiu ca o porumbiță rănită. Crevel rămase uluit, năucit.

— Doamnă, sînt la dispoziția dumatăle, fără nici o condiție ! exclamă el într-un elan de generozitate. Să vedem cum stă chestiunea... Ce vrei ?... uite... Imposibilul ?... voi face și asta... depun acțiuni la Bancă și-n două ore aduc banii...

— Doamne, Dumnezeule, ai săvîrșit o minune ! spuse sărmana Adeline căzînd în genunchi.

Și prinse a se ruga cu o evlavie care-l mișcă atît de adînc pe Crevel, încît, la sfîrșitul rugăciunii, cînd se ridică, doamna Hulot îl văzu cu lacrimi în ochi.

— Vrei să-mi fii prieten ? zise ea. Ești mai bun la suflet decît te arată vorba și purtările. Sufletul ți l-a dat Dumnezeu, iar părerile le datorezi lumii și slăbiciunilor dumatăle ! Te voi iubi din toată inima ! exclamă ea cu o înflăcărare îngerească și cu o expresie ce contrasta ciudat cu bieteale cochetării stîngace.

— Nu mai tremura așa, o îndemnă Crevel.

— Cum, tremur ? întrebă baroana, care nu observa infirmitatea aceea ivită pe neașteptate.

— Da, uite, zise Crevel luînd brațul Adelinei și arătîndu-i că avea un tremur nervos. Te rog liniștește-te, doamnă, i se adresă el respectuos, mă duc chiar acum la Bancă...

— Și întoarce-te degrabă, prietene ! Gîndește-te, adăugă ea trădîndu-și secretele, că unchiul meu Fischer, sărmanul, se sinucide dacă nu-l salvăm, căci baronul l-a compromis, îți destăinuiesc totul, căci de azi înainte am o încredere desăvîrșită în dumneata ! Dacă nu vom izbuti să descurcăm lucrurile la timp, îl cunosc pe mareșal, are un suflet atît de delicat, încît ar muri în cîteva zile.

— Plec numaidecît, spuse Crevel sărutînd mîna baroanei. Dar ce-a făcut bietul Hulot ?

— A furat statul !

— Vai, doamne !... Plec în goană, doamnă, te înțeleg, te admir.

Crevel se lăsă într-un genunchi, îi sărută poala rochiei și dispăru strigînd : Pe curînd ! Din nefericire, din strada Plumet, ca să se ducă să ia acțiunile de acasă, Crevel trebuia să treacă prin strada Vanneau și nu-și putu stăpîni dorința de a o vedea o clipă pe mica lui ducesă. Cînd intră, tulburarea i se mai zărea pe față. O găsi pe Valérie în camera ei, coafîndu-se. Spionîndu-l pe Crevel prin oglindă, doamna Marneffe, ca toate femeile de soiul ei, se simți jignită fără să știe încă nimic, văzîndu-l stăpînit de o emoție adîncă pe care nu i-o pricinuisese ea.

— Ce ai, pușorule ? îl întrebă pe Crevel. Așa se intră la micuța ta ducesă ? Chiar dacă n-aș mai fi ducesa dumitale, domnule, voi rămîne întotdeauna *păpușica ta scumpă*, urîciosule !

Crevel răspunse cu un surîs trist și arătă spre Reine.

— Reine, fetiço, destul pentru astăzi, îmi sfîrșesc singură pieptănătura. Dă-mi rochia de casă din stofă chinezească, căci *domnul meu* mi se pare cam chinez astăzi...

Reine, o fată cu chipul găurit ca un ciur și care părea că fusese anume creată pentru Valérie, schimbă un zîmbet cu stăpîna ei și-i aduse rochia de casă. Valérie își scoase capotul, rămînînd numai în cămașă, și intră în rochia-i de casă ca o șopîrlă sub tufa ei de iarbă.

— Doamna nu-i acasă pentru nimeni ?

— Ce întrebare ! zise Valérie. Haide, spune-mi, pi-soiule, acțiunile de pe malul stîng au scăzut ?

— Nu.

— S-a ajuns la supralicitatie în vînzarea casei ?

— Nu.

— Nu mai crezi că ești tatăl micuțului tău Crevel ?

— Eh, prostii ! răspunse bărbatul, sigur de dragostea iubitei sale.

— Atunci nu mai înțeleg nimic ! zise doamna Marneffe. Dacă-i vorba să trag cu cleștele necazurile din sufletul unui prieten, cum se scot dopurile sticlelor de șampanie, mă las păgubașă... Pleacă, mă plictii...

— Nimic de seamă, făcu Crevel. Îmi trebuie două sute de mii de franci în două ore...

— Ah ! și ai să-i găsești ? Uite, n-am cheltuit cei cincizeci de mii de franci din procesul-verbal Hulot și mai pot să-i cer încă cincizeci de mii de franci lui Henri !

— Henri ! mereu Henri !... strigă Crevel.

— Nu cumva îți închipui, grăsunule cu pretenții de Machiavel, că am să-l trimit la plimbare pe Henri ? Franța renunță la flota ei ? Henri e un pumnal în teacă atârnat de un cui. Mă servesc de el ca să știu dacă mă iubești. Și, în dimineața asta, nu mă iubești.

— Nu te iubesc, Valérie ? zise Crevel, te iubesc ca pe un milion.

— Nu-i de ajuns !... zise ea sărind pe genunchii lui Crevel și trecându-i brațele pe după gât, ca și cum s-ar fi agățat de un cuier. Vreau să fiu iubită ca zece milioane, ca tot aurul de pe pământ și mai mult încă. Henri n-ar sta nici cinci minute fără să-mi povestească ce-l apasă ! Ia spune, ce ai, grăsunule drag ? Hai să deșertăm sacul... Să spunem repede păpușelei noastre tot ce avem pe suflet ! Și atinse cu părul ei fața lui Crevel, sucindu-i nasul. Poți avea un asemenea nas, continuă ea, și să păstrezi un secret față de Vava — lélé — ririe... ! La Vava, nasul se ducea la dreapta, la lélé, mergea la stînga, la ririe, îl puse la loc.

— Ei uite, tocmai am văzut-o pe... Crevel se întrerupse și aruncă o privire doamnei Marneffe. Valérie, giuvaerul meu, îmi făgăduiești pe onoarea ta... adică a noastră, să nu spui nimănui nici un cuvînt din cele ce am să-ți destăinuiesc...

— Înțeles, primarule ! Ridic mîna, uite !... și piciorul !

Și se așeză așa, ca să-l facă pe Crevel să ajungă, cum a spus Rabelais, despuiat de minte, din creștet pînă-n tălpi, atît fu de drăcoasă și de sublimă cu nudu-i întrezărit prin ceața voalului.

— Adineauri mi-a fost dat să văd deznădejdea Virtuții !...

— Are virtute deznădejdea ? întrebă ea înălțîndu-și capul și încrucișîndu-și brațele ca Napoleon.

— E vorba de biata doamna Hulot, îi trebuie două sute de mii de franci ! Altfel, mareșalul și bătrînul Fischer își zboară creierii, și cum tu ai o oarecare vină în asta, ducesa mea, o să repar eu răul. A ! e o femeie sfîntă, o cunosc, o să-mi înapoieze banii.

Cînd auzi de Hulot și de cei două sute de mii de franci, Valérie avu o privire ce-i străbătu pleoapele lungi ca flacăra tutunului prin fum.

— Ce a făcut oare bătrîna ca să te înduioșeze într-atît? Ce ți-a arătat?... cucernicia ei?...

— Nu-ți bate joc de ea, inimioara mea, e o femeie cu adevărat sfîntă, nobilă și evlavioasă, demnă de respect!...

— Și eu, nu sînt oare și eu demnă de respect? zise Valérie uitîndu-se la Crevel cu o privire sinistră.

— N-am spus asta, răspunse Crevel, dîndu-și seama cît de mult o jignise pe doamna Marneffe lăudînd Virtutea.

— Și eu sînt credincioasă, adăugă Valérie, trecînd pe un alt fotoliu, dar eu nu fac caz de evlavie mea, mă duc la biserică fără să știe nimeni.

Rămase tăcută și nu-l mai luă în seamă pe Crevel. Crevel, îngrijorat peste măsură, veni în fața fotoliului în care se scufundase Valérie, și o găsi pierdută în gîndurile pe care i le trezise atît de prosteste.

— Valérie, ingerașule!...

Tăcere adîncă. O lacrimă cam problematică fu ștersă pe furiș.

— Numai o vorbă, păpușico...

— Domnule!

— La ce te gîndești, scumpa mea?

— A! domnule Crevel, mă gîndesc la ziua primei mele comuniuni!... Cît de frumoasă eram! cît de curată! cît eram de sfîntă! neprihănită!... Ah! dacă ar fi venit cineva să-i spună mamei: „Fata dumitale are să ajungă o tîritură, are să-și înșele bărbatul. Într-o bună zi un comisar de poliție o va găsi într-o căsuță și se va vinde unui Crevel, ca să-l trădeze pe un Hulot, doi moșnegi scîrboși.” Pfui!... Ar fi murit înainte de a auzi sfîrșitul frazei, atît de mult mă iubea, biata femeie!...

— Liniștește-te!

— Tu nu știi cît de mult trebuie să iubești un bărbat, ca să poți înăbuși remușcările ce hărțuiesc inima unei femei adultere. Îmi pare rău că Reine a plecat, ți-ar fi spus că azi-dimineață m-a găsit cu lacrimile în ochi, rugîndu-mă lui Dumnezeu. Eu, domnule Crevel, nu-mi bat joc de religie. M-ai auzit vreodată rostind un cuvînt urît despre ea?

Crevel făcu un gest de negare.

— Și nici nu dau voie nimănui să vorbească urît față de mine... Fac glume despre orice : despre regi, politică, finanțe, despre tot ce-i mai sfînt pentru oameni, despre justiție, căsătorie, dragoste, fecioare și bătrîni ! Dar biserica... Dumnezeu... A ! aici mă opresc ! Știu bine că greșesc sacrificîndu-ți viitorul meu... Și dumneata nu-ți dai seama de toată dragostea mea !

Crevel își împreună mîinile.

— O ! ar trebui să pătrunzi în inima mea, să-ți dai seama cît de mare mi-e credința, pentru ca să știi tot ce-ți sacrific ! Simt că am firea unei Magdalene. De aceea vezi cît de mult îi respect pe preoți și cîte daruri fac bisericii ! Mama m-a crescut în credința catolică, și-l simt pe Dumnezeu ! Tocmai nouă, păcătoaselor, ne vorbeste cu mai multă tărie !

Valérie își șterse două lacrimi ce-i alunecau pe obraji. Crevel se înspăimîntă, doamna Marneffe se ridică în picioare exaltată.

— Liniștește-te, micuța mea !... mă înspăimînti !

Doamna Marneffe căzu în genunchi.

— Doamne ! nu sînt rea ! exclamă ea împreunîndu-și mîinile. Îndură-te de primește oia răătăcită, lovește-o, fă-o să sufere ca s-o scapi din mîinile ce-o fac mîrșavă și adulteră, se va ghemui bucuroasă pe umărul tău ! se va întoarce fericită în sînul bisericii !

Se ridică, îl privi pe Crevel, și Crevel se înfricoșă văzîndu-i ochii răătăciți.

— Și apoi, Crevel, știi ? Mă cuprinde teama uneori... Dreptatea lui Dumnezeu se împlinește și-n lumea asta ca și-n cealaltă. La ce răsplată m-aș putea aștepta de la Dumnezeu ? Răzbunarea lui cade în toate chipurile asupra celui vinovat, ia toate formele nenorocirii. Toate nenorocirile, pe care imbecilii nu și le explică, sînt ispășiri. Iată ce-mi spunea mama pe patul de moarte, vorbindu-mi de bătrînețea ei. Și dacă te-aș pierde ?... adăugă ea înclăștîndu-l pe Crevel într-o strînsoare sălbatică... ah ! aș muri !

Doamna Marneffe îi dădu drumul lui Crevel și, îngennunchind din nou în fața fotoliului ei, își împreună mîinile (și în ce atitudine fermecătoare !) și rosti următoarea rugăciune, cu o nemaipomenită evlavie : Și tu, sfîntă Valérie, slăvita ma ocrotitoare, de ce nu vii mai des la că-

pătiul celei ce ți-a fost încredințată ? O ! vino și în astăseară, precum ai venit și azi-dimineață, să-mi inspiri gânduri bune, și voi părăsi calea cea rea, voi renunța, ca Magdalena, la bucuriile deșarte, la strălucirea înșelătoare a lumii și chiar la cel pe care-l iubesc atît de mult !

— Păpușică ! exclamă Crevel.

— S-a isprăvit cu păpușica, domnule ! Se întoarce, mîndră ca o femeie virtuoasă și, cu ochii umeziți de lacrimi, rămase demnă, rece, indiferentă. Lasă-mă, spuse ea respingîndu-l pe Crevel. Care-i datoria mea ?... să fiu credincioasă soțului meu. Bietul om e pe moarte, și eu ce fac ? îl înșel pe marginea mormîntului ! Crede că-i al lui copilul dumitale... Am să-i mărturisesc adevărul, ca să dobîndesc iertarea lui, înainte de a-i cere iertare lui Dumnezeu. Să ne despărțim !... Adio, domnule Crevel !... continuă ea stînd în picioare și întinzîndu-i lui Crevel o mînă ca de gheață. Adio, dragul meu, n-o să ne mai vedem decît într-o lume mai bună... Ți-am dăruit cîteva plăceri, păcate de neiertat, acum vreau... da, să am stima dumitale.

Crevel plîngea cu lacrimi fierbinți.

— Nătărăule ! strigă ea izbucnind într-un hohot de rîs infernal, iată cum se pricep femeile evlavioase să-ți stoarcă un fleac de două sute de mii de franci ! Și tu care vorbești de mareșalul de Richelieu, modelul după care a fost scris Lovelace ¹⁴⁵, te lași dus de astfel de șabloane, cum spune Steinbock. Și eu aș putea, dacă aș vrea să te curăț de două sute de mii de franci, nerod ce ești !... Păstrează-ți banii ! Dacă ai un prisos, e-al meu ! Dacă ai să dai un ban acestei femei onorabile, care face pe evlavioasa fiindcă are cincizeci și șapte de ani, n-o să ne mai vedem niciodată, și-ai să fii nevoit s-o iei pe ea ca amantă ; a doua zi, o să-mi vii plin de vînatăi din pricina mîngîierilor ei colțuroase și sătul de lacrimile ei, de scufițele-i caraghioase, de miorlăiturile ei, care fac ca drăgălășeniile ce ți le arată să semene cu niște ropote de ploaie.

— E drept, zise Crevel, că două sute de mii de franci sînt bani...

— Sînt lacome, nu glumă, femeile cucernice !... ah ! șmechera ! se pricep să-și vîndă mai bine predicile decît vindem noi ceea ce-i mai rar și mai sigur pe acest pămînt, plăcerea... Și fac la romane ! Nu... ah ! le cunosc,

am văzut destule la maică-mea ! Cred că totul li-e îngăduit pentru biserică, pentru... Uite, ar trebui să-ți fie rușine, ursulețule ! tu, atât de puțin darnic... căci mie cu totul nu mi-ai dat încă două sute de mii de franci.

— Ba da, ripostă Crevel, numai casa ta o să coste atîta...

— Atunci ai patru sute de mii de franci ? întrebă ea cu un aer visător.

— Nu.

— Atunci, domnule, voiai să împrumuți ciumei ăleia bătrîne cele două sute de mii de franci destinați pentru casa mea ? Iată o crimă de lèse-păpușică !...

— Dar stai și ascultă-mă !

— Dacă ai da banii pentru vreo nerozie filantropică, ai trece drept un om de viitor, se însufleți ea, și aș fi cea dintii care te-aș îndemna s-o faci, căci ești prea naiv ca să poți scrie lucrări politice importante, care să-ți aducă vreo reputație, n-ai un stil care să-ți îngăduie să umpli o broșură, ai putea să-ți găsești un rost ca toți cei de felul tău, care-și creează un nimb de glorie punîndu-se în fruntea unei mișcări sociale, morale, naționale sau generale. De binefacere nu te mai poți apuca, a încăput pe mîna tuturor... Problema deținuților, cărora li se asigură o soartă mai bună decît a bieților pîrliți de oameni cumsecade, e cam răsuflată. Aș vrea să te văd născocind pentru două sute de mii de franci ceva mai greu, ceva într-adevăr folositor. S-ar vorbi de tine ca de un Montyon, și m-aș simți mîndră ! Dar să arunci două sute de mii de franci într-un aghiasmătar, să-i împrumuți unei femei cucernice, părăsite de bărbatul ei pentru un motiv oarecare, de ! un motiv trebuie să fie ! (pe mine mă părăsește cineva ?), e o nerozie care în epoca noastră nu poate încolți decît în capul unui fost negustor de parfumuri ! Miroase a teighea. După două zile, n-ai mai îndrăzni să te privești în oglindă ! Du-te să-ți depui banii la bancă, fugi repede, căci nu te mai primesc fără chitanța sumei. Hai ! du-te, grăbește-te !

Îl împinse pe Crevel de umeri afară din cameră, vînzînd cum înflorea pe chipul său din nou zgîrcenia. După ce se închise ușa apartamentului, își zise : „Iat-o răz-răzbunată pe Lisbeth !... Ce păcat că-i la veteranul ei, mareșalul, altfel ce-am mai fi rîs ! A ! baba vrea să-mi ia pîinea de la gură !... Îi arăt eu ei.”

Obligat să-și ia un apartament potrivit cu înaltul său rang militar, mareșalul Hulot se instalase într-o splendidă clădire de pe strada Montparnasse, unde se aflau două sau trei case princiare. Cu toate că închiriasse întreaga clădire, nu locuia decît parterul. Cînd Lisbeth veni să-i țină casa, voi să subînchirieze etajul întii care, era ea de părere, ar fi acoperit toată chiria, și contelui i-ar fi revenit locuința aproape gratuit, dar bătrînul ostaș refuză. De cîteva luni, mareșalul era frămîntat de gînduri triste. Ghicise strîmtorarea cumnatei sale, îi bănuia nenorocirea, fără să poată afla pricina. Moșneagul acela, de-o surzenie atît de voioasă, devenise acum tăcut, se gîdea că într-o zi casa lui va fi adăpostul baroanei Hulot și al fiicei ei și le păstra etajul întii. Se știa atît de bine că averea contelui Forzheim era foarte modestă, încît ministrul de Război, prințul de Wissembourg, îi dăduse cu de-a sila vechiului său camarad o indemnizație de instalare. Hulot folosisese suma primită pentru a-și mobila parterul, unde totul era foarte cuviincios, căci nu rîvnise bastonul de mareșal, după cum spunea, ca să meargă cu el pe jos. Pe vremea Imperiului, clădirea fiind proprietatea unui senator, saloanele de la parter fuseseră aranjate foarte luxos, numai în alb și aur, cu sculpturi care se mai păstraseră încă destul de bine. Mareșalul le împodobise cu mobile vechi și frumoase în același stil. Ținea în remiză o trăsură, care avea zugrăvite pe portiere cele două bastoane încrucișate, iar cînd trebuia să se ducă *in fiocchi*, la minister, la castel, la vreo ceremonie sau la vreo serbare, închiria cai. De treizeci de ani avea același servitor, un fost soldat, în vîrstă de șaizeci de ani, a cărui soră era bucătăreasă, în felul acesta putea să economisească vreo zece mii de franci, pe care-i adăuga unei sume ce o strînsese pentru Hortense. În fiecare zi, bătrînul venea pe jos din strada Montparnasse pînă în strada Plumet, trecînd pe bulevard, și toți invalizii, care-l întîlneau, se opreau și îl salutau, iar mareșalul îi răsplătea pe veterani cu zîmbete.

— Cine-i omul în fața căruia faceți drepti ? îl întrebă într-o zi un tînăr lucrător pe un căpitan bătrîn de la *Invalizi*.

— Am să-ți spun povestea îndată, băiete, răspunse ofițerul. Băiatul se așeză ca un om resemnat să asculte un flecar. În 1809, începu veteranul, acopeream flancul

marii armate, de sub comanda împăratului, care se îndrepta asupra Vienei. Ajungem la un pod apărat de trei baterii de tunuri așezate pe un fel de stîncă, trei redute una deasupra alteia, care barau podul. Eram sub comanda mareșalului Masséna¹⁴⁶. Cel pe care l-ai văzut era pe atunci colonel de grenadieri ai gărzii, și mergeam cu el... Coloanele noastre stăpîneau un mal al fluviului, redutele erau de partea cealaltă. De trei ori fu atacat podul, și de trei ori ne-am poticnit. „Chemați-l pe Hulot ! ordonă mareșalul, numai el și oamenii lui sînt în stare s-o scoată la capăt.” Sosim. Ultimul general care se retrăgea din fața podului îl opri pe Hulot sub bătaia focului, ca să-l sfătuiască în ce fel să procedeze, împiedicîndu-i astfel trecerea. „Nu-mi trebuie sfaturi, ci loc să trec”, răspunse liniștit generalul ajungînd la pod în fruntea coloanei sale. Și-apoi bumm ! treizeci de tunuri se descărcară asupra noastră !... „Ei, drăcia dracului ! strigă lucrătorul, mulți trebuie să se fi ales cu cîrje !” Dacă l-ai fi auzit ca mine rostind în liniște vorbele acelea, tinere, l-ai saluta pînă la pămînt ! Nu-i atît de cunoscut ca podul Arcole¹⁴⁷, dar poate că-i mai măreț. Și-am ajuns cu Hulot în pas alergător pînă la baterii. Glorie celor care au căzut acolo ! făcu ofițerul scoțîndu-și pălăria. Bieții *kaiserlici*¹⁴⁸ au rămas năuciți. De aceea, împăratul l-a făcut conte pe bătrînul pe care-l vezi ; prin șeful nostru ne-a cinstit pe toți, iar acum, pe bună dreptate, l-au făcut mareșal. „Trăiască mareșalul”, strigă lucrătorul. „Poți să strigi cît vrei ! mareșalul a surzit de-atîta bubuială de tun.”

Anecdota de mai sus arată cît de mare era respectul pe care invalizii îl purtau mareșalului Hulot, care, datorită nestrămutatelor sale idei republicane, cîștigase simpatia tuturor locuitorilor din cartierul său.

Îți venea greu să vezi mîhnirea acestui suflet curat, blînd și nobil. Baroana era silită să mintă, ascunzînd cumnatului ei, cu iscusința femeii, groaznicul adevăr. În dimineața aceea nenorocită, mareșalul, care dormea puțin ca toți bătrînii, o înduplecase pe Lisbeth să-i destăinuiească situația fratelui său, făgăduindu-i, drept răsplată a indiscreției săvîrșite, s-o ia în căsătorie. Vă închipuiți plăcerea pe care o simțea fata bătrînă lăsînd să i se smulgă mărturisirile pe care voise să le facă mareșalului

de cînd se instalase în casă, căci în felul acesta, își consolida căsătoria.

— Fratele dumitale nu se poate lecu! striga Lisbeth la urechea mai teafără a mareșalului...

Datorită glasului ei puternic și ascuțit, Lorena izbutea să stea de vorbă cu bătrînul. Își obosea plămîinii, într-atît dorea să-i arate viitorului ei soț, că nu va fi niciodată surd pentru dînsa.

— A avut trei amante, spunea moșneagul, cînd avea o Adeline !... Biata Adeline !

— Ascultă-mă pe mine, strigă Lisbeth, ar fi bine să profiți de influența dumitale pe lângă prințul de Wissembourg, ca să capeți pentru vara mea o slujbă onorabilă, are să aibă nevoie, căci baronul va avea rețineri din leafă timp de trei ani.

— Am să mă duc la minister, răspunse el, ca să-l văd pe mareșal, să aflu ce crede despre fratele meu și să cer s-o ia sub protecția lui activă pe sora mea. Găsește-mi o ocupație demnă de ea !

— Doamnele din Paris care se ocupă cu filantropia au întemeiat, cu aprobarea arhiepiscopului, societăți de binefacere, au nevoie de inspectoare, bine retribuite, care să cerceteze unde se află adevărata mizerie. O astfel de ocupație s-ar potrivi dragii mele Adeline, ar fi pe plăcul inimii sale.

— Trimite după trăsură, zise mareșalul : mă îmbrac numaidecît. Dacă va fi nevoie, mă duc și la Neuilly !

— Cît o iubești ! Așadar, pretutindeni și veșnic am să mă împiedic de ea ! se gîndi Lorena.

Lisbeth se făcuse stăpînă în casă de îndată ce venise, dar nu în văzul mareșalului. Vîrîse spaima în cei trei servitori. Își luase o cameristă și-și desfășura activitatea de fată bătrînă, pretinzînd să i se dea socoteală de tot, cercetînd tot și căutînd la tot pasul să-i facă viața cît mai plăcută scumpului ei mareșal. Tot atît de republicană ca și viitorul ei soț, Lisbeth îi plăcea mareșalului prin părerile ei democratice, de altfel se și pricepea grozav să-l lingusească. Mareșalul, care de două săptămîni ducea un trai mai bun și se vedea îngrijit ca un copil de mama lui, descoperise pînă la urmă că Lisbeth era într-o privință tovarășa visată.

— Dragă mareșale ! strigă ea întovărășindu-l pînă la peron, ridică geamurile, să nu te tragă curentul, fă asta pentru mine !...

Mareșalul, flăcău bătrîn, care nu fusese niciodată colit, îi zîmbi la plecare Lisbethei, cu toate că sufletul îi era plin de amărăciune.

Chiar în clipa aceea, baronul Hulot ieșea de la Ministerul de Război, ducîndu-se spre cabinetul mareșalului, prinț de Wissembourg, care-l chemase. Cu toate că nu era un lucru extraordinar ca ministrul să cheme pe unul dintre directorii săi generali, conștiința lui Hulot era atît de bolnavă, încît i se păru că figura lui Mitouflet avea ceva sinistru și întunecat.

— Cum se simte prințul, Mitouflet ? întrebă el în-
cuindu-și biroul și ajungîndu-l pe ușier, care o luase înaintea.

— E supărat pe dumneavoastră, domnule baron, răspunse ușierul, căci vocea, privirea și chipul lui prevestesc furtună...

Hulot se făcu pămîntiu și rămase tăcut, străbătu anticamera, saloanele și ajunse, cu inima bătîndu-i năvalnic, la ușa cabinetului. Mareșalul, care împlinise șaptezeci de ani, cu părul alb colilie, cu fața tăbăcită ca a bătrînilor care au ajuns această vîrstă, avea o frunțe atît de vastă încît puteai să-ți închipui că e un cîmp de bătălie. Sub cupola aceea cenușie acoperită de zăpadă, străluceau, umbriți de arcadele proeminente ale sprîncenelor, doi ochi de un albastru napoleonian, aproape întotdeauna triști, grei de gînduri amare și de părerii de rău. Acest rival al lui Bernadotte¹⁴⁹ nădăjduse să se odihnească pe un tron. Dar ochii îi deveneau două fulgere teribile cînd trădau un sentiment puternic. Vocea sa, de obicei adîncă, avea atunci izbucniri stridente. Cînd se înfuria, prințul devenea din nou soldat, întrebuintînd limbajul sublocotenentului Cottin, fără să țină seama de nimic. Hulot d'Ervy îl zări pe-acel leu bătrîn, cu părul zbîrlit ca o coamă, în picioare, rezemat cu spatele de marginea căminului, cu sprîncenele încruntate, cu privirea, în aparență, distrată.

— La ordinele dumneavoastră, principe ! spuse Hulot curtenitor și cu un aer degajat.

Din clipa în care directorul trecu pragul și pînă cînd ajunse la cîțiva pași de el, mareșalul îl privi țintă fără

să spună nimic. Privirea aceea de plumb parcă ar fi fost privirea lui Dumnezeu, Hulot n-o putu îndura și plecă, încurcat, ochii. Știe tot, își zise el.

— Nu-ți spune nimic conștiința? întrebă mareșalul cu vocea sa înăbușită și gravă.

— Ba îmi spune, principe, că sînt, pesemne, vinovat că am pus la cale razii în Algeria fără să vă înștiințez. La vîrsta mea și cu gusturile pe care le am, după patruzeci și cinci de ani de serviciu, sînt un om sărac. Cunoașteți principiile celor patru sute de aleși ai Franței. Domnii aceștia sînt invidioși pe toate situațiile înalte, au redus lefurile miniștrilor, ce mai vorbă!... încearcă să le ceri bani pentru un vechi slujbaș!... La ce te poți aștepta din partea unor oameni care-i plătesc atît de rău pe magistrați? care dau șase franci pe zi muncitorilor din portul Toulon, cînd e absolut imposibil să trăiască o familie cu mai puțin de opt franci! care nu se gîndesc la mizeria funcționarilor din Paris cu lefuri de șase sute, o mie și o mie două sute de franci și care rîvnesc la locurile noastre plătite cu patruzeci de mii de franci!... în sfîrșit, care nu vor să înapoieze coroanei un bun al coroanei confiscat în 1830, și încă un bun cumpărat de Ludovic al XVI-lea¹⁵⁰ cu banii lui! cînd li se cerea să-l înapoieze unui prinț sărac!... Dacă n-ați avea avere, v-ar lăsa foarte frumos, principe, ca pe fraatele meu, numai cu leafa, fără să-și amintească că ați salvat marea armată împreună cu mine, în cîmpiile mlăștinoase ale Poloniei.

— Ai furat statul! Pentru faptele comise, poți fi trimis în fața Curții cu juri, rosti mareșalul, ca și casierul acela al Vîstieriei! Și mai poți vorbi cu atîta ușurință?...

— Dar e o mare deosebire, monseniore! strigă baronul Hulot. Mi-am vîrît eu oare mîinile într-o casă de bani ce mi s-a încredințat?...

— Cînd săvîrșești asemenea ticăloșii, în situația dumitale, ești de două ori vinovat, căci te-ai dovedit și nepriceput. Ai compromis într-un chip mîrșav înalta noastră administrație, care a fost pînă acum cea mai cinstită din toată Europa!... Și pentru ce, domnule! pentru două sute de mii de franci și pentru o nemernică!... zise mareșalul cu o voce teribilă. Ești consilier de stat, și un simplu soldat care-și vinde echipamentul e pe-

depsit cu moartea. Iată ce mi-a povestit într-o zi colonelul Pourin, din regimentul doi lăncieri. Pe cînd era în Saverne, unul dintre oamenii lui s-a îndrăgostit de o alsaciană, care dorea un şal ; drăcoica l-a sîciit atîta, încît bietul lăncier, care trebuia să fie înaintat sergent-major de cavalerie, după douăzeci de ani de serviciu, şi care era fala regimentului, a vîndut, ca să-i poată dărui şalul, nişte lucruri de-ale companiei sale. Ştii ce-a făcut lăncierul, baroane d'Ervy ? A mîncat geamurile unei ferestre după ce le pisase, şi-a murit bolnav, în unsprezece ore, la spital... Vezi de poţi să mori şi dumneata de o apoplexie, ca să-ţi mai putem salva onoarea...

Baronul se uită la bătrînul viteaz cu ochii rătăciţi, şi mareşalul, văzînd expresia aceea care trăda laşitatea, simţi cum i se roşesc obrajii şi cum i se aprind privirile.

— Se poate să mă părăsiţi ?... bolborosi Hulot.

În momentul acela, mareşalul Hulot, care aflase că fratele său şi ministrul erau singuri, îşi îngădui să intre, şi se duse către prinţ, de-a dreptul, ca surzî.

— A ! strigă eroul campaniei din Polonia, ştiu de ce-ai venit, dragă prietene !... Dar totul e de prisos !...

— De prisos ?... repetă mareşalul Hulot, care n-auzise decît cuvîntul din urmă.

— Da, vrei să-mi vorbeşti de fratele tău. ştii tu cine-i fratele tău ?

— Fratele meu ?... întrebă surdul.

— Să-ţi spun eu cine-i, strigă mareşalul, e un escroc nedemn de tine !...

Şi-n ochii mareşalului cuprins de furie scăpără privirea aceea fulgerătoare, care semăna cu a lui Napoleon şi care înfrîngea voinţele şi gîndurile.

— Minţi, Cottin ! răspunse mareşalul Hulot devenind livid. Aruncă-ţi bastonul cum mi-l arunc şi eu !... Îţi stau la dispoziţie.

Prinţul se duse de-a dreptul spre camaradul său, se uită ţintă la el şi-i spuse în ureche, strîngîndu-i mîna :

— Eşti în stare să te-arăţi bărbat ?

— Ai să vezi...

— Atunci, ţine-te bine ! trebuie să înfrunţi cea mai mare nenorocire ce ţi se putea întîmpla.

Prinţul se întoarse, luă de pe masă un dosar şi-l puse în mîinile mareşalului Hulot, strîgîndu-i :

— Citește !

Contele Forzheim citi următoarea scrisoare anexată la dosar :

EXCELENȚEI-SALE PREȘEDINTELUI CONSILIULUI
(Confidențial)

Alger, data ...

Scumpul meu principe, ne-a căzut pe cap o afacere foarte urâtă, cum veți vedea din actele pe care vi le trimit.

Pe scurt, baronul Hulot d'Ervy a trimis în provincia Oran pe un unchi de-al său, pentru a face învîrteli cu grînele și furajele, și i-a dat drept complice un magazioner. Acest magazioner a făcut mărturisiri complete, ca să-și dea importanță, și pînă la urmă a evadat. Procurorul regal, văzînd că în această afacere sînt amestecați doar doi funcționari subalterni, a pornit o anchetă severă, dar Johann Fischer, unchiul directorului general în subordinele dumneavoastră, amenințat de a fi trimis în fața Curții cu juri, s-a înjunghiat în închisoare cu un piron.

Afacerea s-ar fi sfîrșit aici, dacă omul acesta cumsecade și cinstit, înșelat, fără nici o îndoială, de complicele său și de nepot, nu s-ar fi gîndit să-i scrie baronului Hulot. Scrisoarea lui, căzută în mîinile justiției, l-a uimit atît de tare pe procurorul regal încît acesta a venit la mine. Arestarea și darea în judecată a unui consilier de stat, a unui director general devotat, care ne-a făcut mari servicii, căci ne-a salvat pe toți după trecerea Berezinei¹⁵¹ reorganizînd administrația, ar fi însemnat o lovitură atît de puternică, încît am cerut să mi se trimită dosarul.

Ce-i de făcut ? să lăsăm afacerea să-și urmeze cursul ? Sau, avînd în vedere că principalul vinovat, aparent, e mort, putem să înăbușim procesul condamîndu-l pe magazioner în lipsă ?

Procurorul general consimte să vă fie transmise actele ; iar baronul d'Ervy locuind la Paris, procesul va fi de competența Curții regale de-acolo. Am găsit această porțiță de scăpare, ca să ieșim deocamdată din încurcătură.

Dar vă rog, scumpe domnule mareșal, să luați numai decît o hotărîre. A și început să se vorbească prea mult de această afacere nenorocită, care ne va pricinui și nouă tot atîtea neajunsuri ca și celor în cauză, dacă se va da în vileag complicitatea marelui vinovat, de care nu știm deocamdată decît procurorul regal, judecătorul de instrucție, procurorul general și cu mine.

Ajungînd aici, mareșalul Hulot scăpă hîrtia din mîini și, privindu-și fratele, văzu că era de prisos să mai cerceteze dosarul, căută însă scrisoarea lui Johann Fischer și i-o întinse, după ce o citi dintr-o aruncătură de ochi.

Din închisoarea Oran

Nepoate, cînd vei citi scrisoarea aceasta, eu nu voi mai fi printre cei vii.

Poți fi liniștit, nu se vor găsi dovezi împotriva dumitale. Cum eu mor, și ipocritul dumitale de Chardin a dispărut, procesul se va opri. Chipul Adelinei noastre, pe care o faci atît de fericită, mă ajută să primesc moartea cu sufletul împăcat. Nu mai e nevoie să-mi trimiți cei două sute de mii de franci. Adio.

Scrisoarea aceasta ți-o va înmîna un deținut, pe care cred că mă pot bizui.

J o h a n n F i s c h e r

— Vă cer iertare, rosti cu o mîndrie înduioșătoare mareșalul Hulot prințului de Wissembourg.

— Haide, tutuiește-mă ca și înainte, Hulot! răspunse ministrul strîngînd mîna vechiului său prieten. Sărmanul lăncier nu s-a omorît decît pe el, adăugă el fulgerîndu-l cu privirea pe Hulot d'Ervy.

— Cît ai luat? îl întrebă cu asprime pe fratele său contele de Forzheim.

— Două sute de mii de franci.

— Dragă prietene, zise contele 'adresîndu-se ministrului, ai să primești înapoi banii în patruzeci și opt de ore. Nu se va putea spune niciodată că un om pe care-l cheamă Hulot a păgubit statul, fie chiar cu cinci parale.

— Ce copilărie! exclamă mareșalul. Știu unde se află cei două sute de mii de franci, și voi face în așa fel ca să fie restituiți. Prezintă-ți demisia și cere-ți pensio-

narea ! rosti el făcînd să zboare o hîrtie ministerială dublă pînă la capătul mesei la care se așezase consilierul de stat, care nu se mai putea ține pe picioare. Procesul dumitale ar fi o rușine pentru noi toți, de aceea am obținut din partea Consiliului de Miniștri libertatea de a proceda cum voi crede de cuviință. Întrucît acceptîi o viață lipsită de onoare, lipsită de stima mea, o viață plină de înjosire, vei primi pensia ce ți se cuvine. Un lucru, numai : fă-te cît mai uitat.

Mareșalul sună.

— Funcționarul Marneffe e aici ?

— Da, excelență, spuse ușierul.

— Să intre.

— Dumnea'ta, strigă ministrul văzîndu-l pe Marneffe, împreună cu soția dumitale ați ruinat cu bună-știință pe baronul Hulot d'Ervy, care-i de față.

— Vă cer iertare, domnule ministru, sîntem foarte săraci, trăim numai din leafa mea și am doi copii, autorul celui din urmă fiind domnul baron.

— Ce mutră de ticălos ! se adresă prințul mareșalului Hulot, arătîndu-l pe Marneffe. Scutește-mă de discursuri în genul lui Sganarelle¹⁵², continuă el ; dacă nu înapoiezi cei două sute de mii de franci, vei fi trimis în Algeria.

— Dar, *domnule ministru*, n-o cunoașteți pe soția mea, a tocat tot. Domnul baron invita zilnic șase persoane la masă... Acasă la mine se cheltuiesc cincizeci de mii de franci pe an.

— Pleacă ! strigă ministrul cu vocea lui formidabilă, care trîmbița atacul în toiul bătăliilor ; în două ore vei primi înștiințarea detașării dumitale... ieși !

— Prefer să-mi dau demisia, răspunse cu obrăznicie Marneffe, căci prea e de tot să fiu ceea ce sînt și pe deasupra să mai primesc și lovituri ; mie unuia nu-mi convine !

Și ieși.

— Ce lichea nerușinată ! zise prințul.

Mareșalul Hulot, care în timpul acestei scene rămăsese în picioare, nemișcat, palid ca un mort, privind pe furiș la fratele său, se apropie de prinț și, luîndu-i mîna, repetă : în patruzeci și opt de ore paguba bănească va fi acoperită, însă onoarea !... Adio, mareșale ! Ultima

lovitură e cea care ucide... Da, asta mă va omorî, îi șopti el la ureche.

— De ce naiba ai venit tocmai astăzi dimineață ? îl întrebă prințul mișcat.

— Venisem pentru soția lui, răspunse contele arătînd spre Hector ; n-are cu ce trăi... mai ales acum.

— Are pensia lui !

— Are poprire pe ea !

— Trebuie să ai pe dracul în tine ! spuse prințul dînd din umeri. Ce băutură vrăjită ți-au dat să bei femeile astea ca să te scoată din minți ? făcu el către Hulot d'Ervy. Cum ai putut, dumneata, care știai cu cîtă migăloasă precizie înregistrează totul administrația franceză, dresînd la tot pasul procese-verbale, consumînd teancuri de hîrtie ca să constate intrarea sau ieșirea cîtorva centime, dumneata, care te plîngeai că trebuie sute de iscălituri pentru orice fleac, ca să eliberezi un soldat, ca să cumperi țesale, cum ai putut crede că vei putea ascunde multă vreme un furt ? Dar ziaarele ! Dar invidioșii, dar cei care vor să fure ! Femeile te-au făcut să-ți pierzi bunul simț ! Ți-au astupat oare ochii, sau vei fi fiind alcătuit altfel decît noi ceilalți ? Din clipa în care ți-ai dat seama că nu mai erai om, ci un sclav al firii dumitale, trebuia să-ți dai demisia din administrație. Dacă ai fost în stare să săvîrșești atît de prostește această crimă, vei sfîrși... mai bine nu-ți spun unde...

— Îmi făgăduiești să ai grijă de ea, Cottin ?... întrebă contele Forzheim, care n-auzea nimic și nu se gîndea decît la cumnata sa.

— Fii fără grijă ! răspunse ministrul.

— Atunci, îți mulțumesc și rămîi cu bine ! Haidem, domnule, i se adresă el fratelui său...

Prințul îi privi cu un ochi în aparență liniștit pe cei doi frați atît de deosebiți ca înfățișare, atitudine și fire, cel viteaz și cel laș, pătimașul și puritanul, cinstitul și cel care delapidase, și-și spuse în gînd : „Lașul n-are să știe să moară ! pe cînd bietul meu Hulot, atît de cinstit, și-a văzut scrisă sentința de moarte !”

Se așeză în fotoliu și continuă să citească telegramele din Africa cu o mișcare ce vădea în același timp sîngele rece al căpitanului și mila adîncă trezită de priverile cîmpurilor de bătălie ! Căci, în realitate, nimeni nu este mai uman decît militarul, deprins din pricina

războiului să-și păstreze liniștea deplină, ca de gheață, atît de necesară pe cîmpul de bătălie.

A doua zi, apărură în cîteva ziare, la rubrici diferite, următoarele articole :

Domnul baron Hulot d'Ervy și-a cerut pensionarea. Neregulile din administrația algeriană, descoperite o dată cu moartea unui funcționar și fuga altuia, au influențat asupra hotărîrii luate de înaltul demnitar. Aflînd de greșelile săvîrșite de niște slujbași, în care din nenorocire avusese toată încrederea, domnul baron Hulot d'Ervy a fost lovit de un atac de paralizie chiar pe cînd se afla în cabinetul ministrului.

Domnul Hulot d'Ervy, fratele mareșalului, a împlinit patruzeci și cinci de ani de serviciu. Hotărîrea aceasta, zadarnic combătută, a mîhnit pe toți cei ce-l cunosc pe domnul Hulot, ale cărui însușiri personale egalează talentele sale administrative. Nimeni n-a uitat devotamentul de care a dat dovadă la Varșovia șeful ordonator al gărzii imperiale, nici hărnicia neîntrecută cu care a organizat diferitele servicii ale armatei improvizate de Napoleon în 1815¹⁵³.

Încă una din gloriile epocii imperiale care părăsește scena. Din 1830, domnul baron Hulot n-a încetat a fi una din cele mai luminoase competențe atît de necesare în consiliul de stat cît și în Ministerul de Război.

ALGER. Afacerea cu furajele, care în unele ziare a luat proporții ridicole, s-a sfîrșit cu moartea principalului vinovat. Johann Wisch s-a sinucis în închisoare, iar complicele său a fugit ; dar va fi judecat în lipsă.

Wisch, vechi furnizor al armatei, era un om cinstit, foarte stimat, care n-a putut să se resemneze la gîndul că a fost înșelat de Chardin, magazionerul dispărut.

La rubrica Întîmplări din Paris, se putea citi următoarea știre : Domnul mareșal ministru de Război, ca să prevină în viitor alte nereguli, a hotărît să înființeze în Africa un birou al aprovizionării. Cu organizarea acestui serviciu a fost însărcinat un șef de birou, domnul Marneffe !

Locul rămas vacant în urma demisiei baronului Hulot a trezit multe ambiții. Se spune că direcția aceasta e făgăduită domnului conte Martial de la Roche-Hugon,

deputat și cumnat al domnului conte de Rastignac. Domnul Massol, raportor al consiliului, va fi numit consilier de stat, iar domnul Claude Vignon, raportor.

Dintre toate știrile false, cea mai primejdioasă pentru ziarele de opoziție e minciuna oficială. Oricît de isteți ar fi ziaristii, sînt uneori păcăliți, cu sau fără voie, de dibăcia acelora dintre ei care au trecut, ca acel Claude Vignon, din presă în sferele înalte ale Puterii. Ziarul nu poate fi învins decît de un ziarist. De aceea, se poate spune, adaptînd versul lui Voltaire :

Ale Parisului fapte diverse nu-s ce crede ușuratică lume.

Mareșalul Hulot îl luă pe fratele său, care se așeză respectuos pe scăunelul din față al trăsुरii, lăsîndu-l pe bătrîn în fund. Cei doi frați nu schimbară nici o vorbă. Hector era distrus. Mareșalul rămase țeapăn, ca un om care-și adună forțele, care și le încordează ca să susțină o povară zdrobitoare. După ce ajunse acasă, îl conduse pe baron fără să rostească un cuvînt, numai prin gesturi poruncitoare, în biroul său. Contele primise de la împăratul Napoleon o pereche de pistoale minunate, lucrate la Versailles ; scoase cutia, pe care era gravată inscripția : *Dăruite de împăratul Napoleon generalului Hulot*, din dulăpașul în care o ținea și, arătînd-o fratelui său, îi spuse :

— Iată leacul tău.

Lisbeth, care privea prin ușa întredeschisă, se repezi la trăsura poruncind vizitiului să pornească într-o goană pînă în strada Plumet. În mai puțin de douăzeci de minute, trăsura era înapoi cu baroana, înștiințată de amenințarea pe care mareșalul o îndreptase asupra fratelui său.

Contele, fără să se mai uite la fratele său, își chemă servitorul credincios, veteranul care-l sluzea de treizeci de ani.

— Beaupied, îi zise el, du-te de-l cheamă pe notarul meu, pe contele Steinbock, pe nepoata mea Hortense și pe agentul de schimb al Vistieriei. E zece și jumătate, la douăsprezece să fie toți aici. Ia o trăsura... Și mișcă mai repede !... adăugă el regăsind o expresie republicană, pe care o întrebuița des pe vremuri. Apoi își luă aerul fioros care-i făcea pe soldații lui să stea cu urechile

ciulite cînd cerceta hățișurile bretone, în 1799 (vezi *Șuanii* ¹⁵⁴).

— Voi îndeplini porunca, domnule mareșal, răspunse Beaupied ducîndu-și dosul palmei la frunte.

Fără să-i mai dea vreo atenție baronului, bătrînul se întoarse în birou, luă o cheie ascunsă într-un dulăpaș și deschise o casetă de malahit legată în oțel, un dar al împăratului Alexandru. Din ordinul lui Napoleon, mareșalul se dusesese să restituie țarului niște obiecte personale, luate ca pradă în luptele de la Dresda, în schimbul cărora Napoleon spera să obțină eliberarea lui Vandamme ¹⁵⁵. Țarul îl răsplăti împărătește pe generalul Hulot, dîndu-i această casetă și spunîndu-i că nădăjduiește să se poată arăta la fel de curtenitor față de împăratul francez, dar nu-l eliberă pe Vandamme. Pe capacul acestei cutii, împodobită toată cu aur, se vedeau armele imperiale ale Rusiei. Mareșalul numără bancnotele și monedele de aur aflate în cutie : avea o sută cincizeci și două de mii de franci ! Nu-și putu stăpîni un gest de mulțumire. În clipa aceea, intră doamna Hulot, într-o stare care ar fi putut înduioșa chiar pe niște judecători de crime politice. Se repezi la Hector, privind cu un aer înnebunit, cînd la cutia cu pistoale, cînd la mareșal.

— Ce ai împotriva fratelui dumitale ? Ce ți-a făcut soțul meu ? întrebă ea cu un glas atît de pătrunzător încît mareșalul o auzi.

— Ne-a dezonorat pe toți ! răspunse fostul ostaș al Republicii, cu o sforțare care făcea să i se deschidă iar una din vechile sale răni. A furat statul ! A necinstit numele ce-l port ; din pricina lui îmi doresc moartea ; m-a ucis.. Nu mai am altă putere decît aceea de a înapcia banii. Am fost umilit în fața lui Condé ¹⁵⁶ al Republicii, în fața omului pe care-l stimez cel mai mult, pe care l-am învinovătit pe nedrept de minciună, în fața prințului de Wissenbourg !.. Asta-i nimic ? Iată cum și-a servit patria !

Și-și șterse o lacrimă.

— Și acum vine la rînd familia ! continuă el. Vă răpește pîinea pe care v-o păstram, economiile agonisite timp de treizeci de ani, comoara strînsă de un bătrîn soldat cu prețul atîtor lipsuri ! Uite ce vă hărăzeam ! spuse el arătînd biletele de bancă. Și-a ucis unchiul, căci Fischer, un suflet curat și nobil de alsacian, n-a putut,

aşa cum face Hector, să îndure gândul ca numele său de ţăran să fie pătat. În sfârşit, Dumnezeu s-a arătat atît de îngăduitor cu el încît l-a lăsat să-şi aleagă un înger printre femei! A avut norocul nemaivăzut să se însoare cu o femeie ca Adeline şi a înşelat-o, i-a făcut viaţa amară, a părăsit-o pentru nişte destrăbălate, nişte lepădături, nişte saltimbance, nişte actriţe de teapa unei Cadine, Josépha, Marneffe !... Iată omul pe care l-am socotit copilul meu, mîndria mea !... Dacă te împaci cu viaţa ticăloasă în care te-ai vîrît, pleacă, nenorocitul ! N-am puterea să-mi blestem fratele pe care l-am iubit atît de mult, sînt tot atît de slab faţă de el ca şi dumneata, Adeline, dar să nu mai apară niciodată în faţa mea. Îi interzic să asiste la înmormîntarea mea, să meargă în urma sicriului meu. Să se ruşineze cel puţin de crima lui, dacă nu poate să aibă remuşcări...

Mareşalul, livid la faţă, se lăsă pe divanul din birou, cu puterile sleite de cuvintele solemne pe care le rostise. Şi, poate pentru întîia oară în viaţa lui, două lacrimi i se rostogoliră, curgîndu-i de-a lungul obrazilor.

— Sărmanul meu unchi Fischer ! strigă Lisbeth punîndu-şi batista la ochi.

— Dragă frate ! spuse Adeline venind să ingenuncheze înaintea mareşalului, trăieşte pentru mine ! Ajută-mă să-l împac pe Hector cu viaţa, şi-l fac să-şi răscumpere greşelile !...

— El ! rosti mareşalul, dacă mai trăieşte încă, înseamnă că n-a ajuns la capătul crimelor sale ! Un om care a dispreţuit o soţie ca Adeline, care şi-a ucis simţimintele de adevărat republican, dragostea de ţară, de familie şi faţă de cei oropsiţi, simţiminte pe care m-am silit întotdeauna să i le sădesc în suflet, un astfel de om e un monstru, un porc... Ia-l de aici, dacă îl mai iubeşti, căci aud în mine o voce care-mi strigă să-mi încarc pistoalele şi să-i zbor creierii ! Dacă l-aş ucide, v-aş salva pe voi toţi, iar pe el de sine însuşi !

Bătrînul mareşal se sculă cu o mişcare atît de ameninţătoare, încît biata Adeline strigă :

— Haide, Hector !

Îşi luă soţul şi părăsi casa, trăgîndu-l după ea pe baron, care era atît de zdrobit, încît trebui să-l urce în trăsură ca să-l ducă în strada Plumet, unde căzu la pat. Omul acesta, aproape distrus, rămase mai multe zile

în pat, refuzînd mîncarea, fără să rostească o vorbă. Adeline îl înduplecă, după multe lacrimi, să ia măcar cîte o supă ; îl veghea, stînd la căpăţîiul lui, şi, din toate sentimentele ce-i umpleau odinioară sufletul, nu-i mai rămăsese decît o milă adîncă.

La ora douăsprezece şi jumătate, Lisbeth introduse în cabinetul scumpului ei mareşal, de care nu se mai despărţea, atît de înspăimîntată era de schimbările care se vedeau în el, pe notar şi pe contele Steinbock.

— Domnule conte, zise mareşalul, te rog să semnezi autorizaţia necesară pentru nepoată-mea, soţia dumitale, ca să poată vinde un titlu de rentă, din care nu are decît nuda proprietate. Domnişoară Fischer încuviinţează această vînzare, renunţînd la uzufruct.

— Da, dragă conte, spuse Lisbeth fără şovăire.

— Bine, draga mea, răspunse bătrînul ostaş. Nădăjduiesc să mai trăiesc de ajuns ca să te pot răsplăti. Nu mă îndoiam de dumneata, eşti o adevărată republicană, o fiică a poporului.

Luă mîna fetei bătrîne şi o sărută.

— Domnule Hannequin, se adresă el notarului, fă actul necesar sub formă de procură şi vezi să-l am pînă la ora două, ca să pot vinde renta astăzi la bursă. Titlul îl are nepoata mea, contesa, care va veni să semneze actul, împreună cu domnişoara, cînd îl vei aduce. Domnul conte are să te întovărăşească pînă la dumneata, ca să-ţi dea semnătura.

Artistul, la un semn al Lisbethiei, îl salută cu respect pe mareşal şi plecă.

A doua zi, la ora zece dimineaţa, contele de Forzheim ceru să fie anunţat prinţului de Wissembourg şi fu primit imediat.

— Ei, dragă Hulot, i se adresă mareşalul Cottin înmîinînd bunului său prieten ziarele, vezi că am salvat aparenţele... citeşte...

Mareşalul Hulot puse gazetele pe masa vechiului său camarad şi-i întinse două sute de mii de franci.

— Iată ceea ce a luat fratele meu de la stat, zise el.

— Asta-i nebunie ! exclamă ministrul. E cu neputinţă, adăugă el luînd cornetul pe care i-l întinse mareşalul şi vorbindu-i la ureche, să operăm această restituire. Am fi nevoiţi să mărturisim delapidările fratelui dumitale, şi-am făcut tot ce se poate ca să le ascundem...

— Fă cu ei ce poțesteți, nu vreau ca în avutul familiei Hulot să fie vreun ban furat de la stat, spuse contele.

— Voi cere regelui să-mi dea dispoziții în această privință. Să nu mai vorbim de asta, adăugă ministrul dându-și seama de neputința de a învinge sublima încăpăținare a bătrînului.

— Rămii cu bine, Cottin, rosti bătrînul luînd mîna prințului de Wissembourg, îmi simt sufletul ca de gheață... Apoi, după ce făcu un pas, se întoarse, se uită la prinț pe care-l văzu adînc mișcat, deschise brațele ca să-l strîngă, și prințul îl îmbrățișă pe mareșal. Îmi pare, zise el, că spunîndu-ți adio îmi iau rămas bun de la toată armata cea mare.

— Adio, deci, bătrîne, și scumpe camarad! spuse ministrul.

— Da, adio, căci mă duc acolo unde se află ostașii noștri pe care i-am plîns...

În clipa aceea, intră Claude Vignon. Cele două vechi rămășițe ale falangei napoleoniene se salutară grav, făcînd să dispară de pe chipurile lor orice urmă de emoție.

— Cred că ați fost mulțumit de gazete, excelență? întrebă viitorul raportor. Am manevrat în așa fel ca foile opoziției să creadă că au publicat secretele noastre...

— Din nefericire, totul e zadarnic, replică ministrul, privindu-l pe mareșal, care părăsea salonul. Mi-am luat chiar acum un ultim rămas bun, care mă doare mult. Mareșalul Hulot nu mai are nici trei zile de trăit, am văzut asta, de altfel, de ieri. Omul acesta de o cinste sublimă, un soldat pe care ghiulelele l-au cruțat, cu toată vitejia lui... uite... aici, pe fotoliu... a primit lovitura de moarte, din mîna mea, printr-o hîrtie!... Sună și poruncește să-mi vină trăsura. Mă duc la Neuilly, adăugă el punînd cele două sute de mii de franci în portofoliul ministerial.

Cu toate îngrijirile Lisbethiei, trei zile mai tîrziu, mareșalul Hulot își dădu sufletul. Asemenea oameni sînt o fală pentru partidele lor. Pentru republicani, mareșalul era idealul patriotismului. Astfel toți se alăturară cortegiului, care fu urmat de o mulțime imensă. Armata, administrația, Curtea regală, poporul, toată lumea veni să omagieze înalta virtute, cinstea neclintită, gloria nepătată. Nu oricine poate avea poporul în urma cortegiului

său mortuar. În mormîntarea asta purta pecetea unei măr-turii pline de delicatețe, de bun-gust și de suflet, care, din cînd în cînd, amintesc meritele și gloria nobleței franceze. Printre cei care urmau sicriul se afla și bătrînul marchiz de Montauran, fratele aceluia care fusese adver-sarul, și încă nefericit, al lui Hulot în revolta Șuanilor din 1779. Marchizul, murind sub gloanțele guvernamen-talilor, îi încredințase ostașului Republicii pe fratele mai tînăr. (Vezi *Șuanii*.) Hulot primise cu atîta bună-cre-dință testamentul verbal al nobilului, încît izbuti să sal-vezi bunurile tînărului, pe atunci emigrat. De aceea, și vechea noblețe franceză aduse omagiile sale soldatu-lui, care cu nouă ani în urmă o învinsese pe *Madame* ¹⁵⁷.

Pentru Lisbeth, moartea marelui, cu patru zile înainte de ultima strigare a căsătoriei, fu ca trăsnetul care arde recolta împreună cu hambarul. Lorena, cum se întîmplă adesea, sărise peste cal. Mareșalul murise de pe urma loviturilor pe care ea și cu doamna Marneffe le pricinuiseră familiei. Ura fetei bătrîne, care părea potolită de izbîndă, crescuse o dată cu speranțele ei spulberate. Lisbeth se duse să-și verse furia la doamna Marneffe ; rămăsese fără locuință, căci mareșalul încheiase contrac-tul de închiriere numai pe durata vieții sale. Crevel, ca s-o consoleze pe prietena Valériei sale, îi luă economiile, pe care le dublă cu multă generozitate, și îi plasă capi-talul cu cinci la sută, dîndu-i uzufructul și punînd nuda proprietate pe numele Célestinei. Datorită acestei opera-ții, Lisbeth avu o rentă viageră de două mii de franci. La facerea inventarului, se găsi o comunicare a mareșalului către cumnata sa, nepoata sa Hortense și nepotul său Victorin, însărcinîndu-i să plătească cu toți împreună o rentă viageră de o mie două sute de franci aceleia care trebuia să-i fie soție, domnișoarei Lisbeth Fischer.

Adeline, văzîndu-l pe baron între viață și moarte, izbuti să-i ascundă timp de cîteva zile decesul mareșalului ; dar Lisbeth veni în doliu, și groaznicul adevăr i se dezvălui, după unsprezece zile de la funeralii. Această teribilă lovitură îl făcu pe bolnav să-și recapete energia, se sculă și-și găsi toată familia adunată în salon, îmbră-cată în negru, rămînînd tăcută la ivirea lui. În cincispre-zece zile, Hulot slăbise și arăta ca o stafie, înfățișîndu-se familiei ca umbra celui de altădată.

— Trebuie să luăm o hotărîre, zise el cu glas stins așezîndu-se într-un fotoliu și privind adunarea din care lipseau Crevel și Steinbock.

— Nu mai putem rămîne aici, spunea tocmai Hortense, în clipa cînd intra tatăl ei, chiria e prea scumpă...

— În privința locuinței, spuse Victorin rupînd penibila tăcere, ofer *mamei*...

Auzind aceste cuvînte, care păreau că-l exclud, baronul, care stătea cu capul plecat contemplînd florile covorului fără să le vadă, își înălță fruntea, aruncînd o privire jalnică avocatului. Drepturile unui tată sînt totdeauna atît de sfinte, chiar cînd e un ticălos lipsit de onoare, încît Victorin se opri.

— Mamei tale... repetă baronul. Ai dreptate, băiete.

— Apartamentul de deasupra noastră, din pavilion, sfîrși Célestine fraza bărbatului ei.

— Vă stingheresc, copii?... întrebă baronul cu blîndețea oamenilor care s-au osîndit singuri. Pe viitor puteți fi fără grijă, n-o să mai aveți de ce vă plînge de tatăl vostru și n-o să-l mai vedeți decît în clipa cînd nu veți mai avea de ce să vă fie rușine de el.

Se duse la Hortense și o sărută pe frunte. Își deschise brațele fiului său, și Victorin se aruncă la pieptu-i cu deznădejde, ghicîndu-i intențiile. Făcînd un semn Lisbethei, care se apropie, baronul o sărută pe frunte. Apoi se retrase în odaia lui, iar Adeline, cuprinsă de neliniște, îl urmă.

— Fratele meu avea dreptate, Adeline, îi spuse el luîndu-i mîna. Nu sînt vrednic de viața de familie. N-am îndrăznit să-i binecuvîntez decît în fundul sufletului meu pe bieții copii, care au avut o purtare sublimă; spune-le că n-am putut decît să-i sărut, căci o binecuvîntare de la un om mîrșav, de la un tată care-i asasinul și pacostea familiei, în loc să fie sprijinul și gloria ei, ar putea să le fie fatală. Dar am să-i binecuvîntez de departe, în fiecare zi. Iar ție numai Dumnezeu singur, căci e atotputernic, poate să-ți răsplătească după meritele tale!... Iartă-mă, zise el ingenunchind în fața soției sale, luîndu-i mîinile și udîndu-i-le cu lacrimi.

— Hector ! Hector ! greșelile tale sînt mari, dar mila lui Dumnezeu e nesfîrșită, și ai putea îndrepta totul dacă ai rămîne cu mine... Ridică-te, cu gînduri creștinești, dragul meu... Îți sînt soție, nu judecător. Sînt a ta, fă cu

mine ce vrei, du-mă cu tine oriunde te duci, mă simt în stare să te consolez, să-ți fac viața suportabilă prin dragostea, grija și respectul meu... Copiii noștri își au rosturile lor, nu mai au nevoie de mine. Lasă-mă să încerc să te distrez, să te înveslesc. Îngăduie-mi să împart cu tine necazurile surghiunului și ale mizeriei, ca să ți le îndulcesc. Tot am să fiu bună la ceva, cel puțin să te scutesc de cheltuiala unei slujnice...

— Mă ierți, scumpa și iubita mea, Adeline ?

— Te iert, dar ridică-te, dragul meu !

— Bine, cu iertarea ta, am să pot trăi ! continuă el ridicându-se. M-am întors aici în camera noastră, ca să nu fie și copiii noștri martori la înjosirea tatălui lor. Ah ! să ai în fiecare zi în fața ta un tată criminal ca mine e ceva înspăimântător, care nimicește puterea părintească și dezbină familia. De aceea nu pot rămîne în mijlocul vostru, vă părăsesc, ca să vă cruț de priveliștea odioasă a unui tată nedemn. Nu te împotrivi fugii mele, Adeline. Ar însemna să ridici chiar tu piedica pistolului cu care mi-ăș zbură creierii.. Și apoi, nu mă urma în surghiunul meu, m-ai lipsi de singura putere care-mi mai rămîne — a remușcării.

Energia lui Hector o sili pe Adeline, care era sleită de puteri, să tacă. Femeia asta, impunătoare în mijlocul atîtor ruini, își afla curajul în sentimentul unei comuniuni desăvîrșite cu soțul ei. Îl știa al ei, simțea că are misiunea sublimă de a-l consola și de a-l reda vieții de familie, de a-l împăca pe el cu sine însuși.

— Hector, mă lași să mor de deznădejde, de grijă și de neliniște ?... Asta vrei tu ? exclamă ea văzînd că-și pierde izvorul energiei sale.

— Mă voi întoarce la tine, înger coborît din cer anume parcă pentru mine ; mă voi întoarce, dacă nu bogat, măcar cu bunăstare. Ascultă, dragă Adeline, nu pot rămîne aici dintr-o mulțime de motive. Mai întîi, pensia mea, care va fi de șase mii de franci, e angajată pe patru ani, așadar n-am nimic. Și asta nu-i tot ! Sînt amenințat să fiu arestat peste cîteva zile, din pricina polițelor pe care le-am semnat la ordinul lui Vauvinet... De aceea sînt nevoit să dispar pînă ce Victorin, căruia îi voi lăsa instrucțiuni precise, mi le va fi răscumpărat. Dispariția mea va fi de mare folos la încheierea acestei operațiuni. Cînd pensia îmi va fi liberă, cînd Vauvinet își va fi

primit banii, voi reveni în mijlocul vostru. Tu n-ai fi în stare să păstrezi taina surghiunului meu. Fii liniștită, nu plînge, Adeline... E vorba numai de o lună...

— Unde ai să te duci ? ce-ai să faci ? ce-are să se întîmple cu tine ? cine te va îngriji, căci nu mai ești tînăr ? lasă-mă și pe mine să dispar împreună cu tine, să plecăm în străinătate, spuse Adeline.

— Bine, vom vedea, răspunse el.

Baronul sună și îi porunci Mariettei să-i strîngă toate lucrurile, să le pună repede în geamantane, fără să vadă nimeni. Apoi, îmbrățișîndu-și soția într-un elan de iubire, cu care nu mai era obișnuită, o rugă să-l lase singur o clipă, ca să scrie lămuririle de care are nevoie Victorin, făgăduindu-i să nu plece de acasă decît noaptea, împreună cu ea. Îndată ce baroana se întoarse în salon, vicleanul moșneag, trecînd prin cabinetul de toaletă, ieși în anticameră, lăsînd Mariettei un petic de hîrtie pe care scrisese : *Trimite geamantanele cu trenul de Corbeil domnului Hector, poste-restante, Corbeil*. Baronul, luînd o trăsură, ajunsese hăt-depart pe străzile Parisului, cînd Mariette veni să-i arate baroanei însemnarea și să-i spună că domnul ieșise în oraș. Adeline se repezi în camera lui, tremurînd mai tare ca oricînd ; copiii, auzind un țipăt sfișietor, o urmară speriați. O ridicară de jos leșinată și o culcară în pat, căci fusese cuprinsă de o febră nervoasă, care o ținu între viață și moarte timp de o lună.

— Unde-i ? atîta putea rosti.

Cercetările lui Victorin nu duseră la nici un rezultat. Iată de ce baronul ceruse vizitiului să-l ducă în piața Palais Royal. Acolo, recăpătîndu-și toată luciditatea, ca să-și poată înfăptui planul chibzuit în timpul zilelor cît stătuse în pat zdrobit de durere și de supărare, străbătu galeriile de la Palais Royal și se duse să ia o splendidă trăsură de piață, în strada Joquelet. Urmînd porunca primită, vizitiul intră în curtea casei din strada Ville-l'Evêque, unde locuia Josépha și ale cărei porți se deschisera larg la strigătul omului de pe capră, lăsînd să treacă trăsura cea impunătoare. Josépha coborî, mînată de curiozitate ; feciorul îi spusese că un bătrîn neputincios, care nu era în stare să coboare din trăsură, o ruga să vină jos pentru o clipă.

— Josépha ! eu sînt !..

Celebra cîntăreață îl recunoscuse pe Hulot numai după voce.

— Cum, tu ești, sărmane prieten ! Drept să-ți spun, semenii cu monedele de douăzeci de franci spălate de evreii din Germania și pe care zarafii nu le mai primesc.

— Vai ! așa e, răspunse Hulot, căci abia am scăpat din brațele morții ! Dar tu ai rămas tot frumoasă ! Vei fi oare și bună ?

— Să vedem, depinde ! zise ea.

— Uite ce-i, reluă Hulot. Poți să mă găzduiești într-o odaie de servitori, la pod, pentru cîteva zile ? Am rămas fără un ban, fără nici o nădejde, fără pîine, fără locuință, fără soție, fără copii, fără adăpost, fără onoare, fără curaj, fără prieteni, și, mai rău decît toate, sub amenințarea polițelor...

— Sărmanul meu prieten ! Prea mulți „fără”. Nu cumva ești și „sans culotte” ?

— Tu rîzi, iar eu sînt pierdut ! exclamă baronul. Și eu care mă bizuiam pe tine, ca Gourville pe Ninon¹⁵⁸.

— Am auzit, zise Josépha, că o femeie din lumea bună te-a adus în halul ăsta ! Șmecherele ! Se pricep mai bine ca noi să jumulească o curcă ! Parcă ai fi un schelet părăsit de corbi... ești străveziu !

— N-avem vreme de pierdut, Josépha !

— Intră, dragul meu ! sînt singură, și servitorii mei nu te cunosc. Dă drumul trăsorii. Ai plătit-o ?

— Da, răspunse baronul pe cînd cobora sprijinindu-se de brațul Josépheii.

— Dacă vrei, poți trece drept tatăl meu, îl sfătui cîntăreața cuprinsă de milă.

Îl instală pe Hulot în salonul superb unde baronul o văzuse ultima oară.

— E adevărat, bătrîne, i se adresă ea, că ți-ai ucis fratele și unchiul, că ți-ai ruinat familia, că ai supraipotecat casa copiilor tăi și ai tocat cu prințesa ta banii furați statului în Africa ?

Baronul își plecă cu tristețe capul.

— Ei, să știi că asta îmi place, strigă Josépha rîdîndu-se entuziasmată. Distrugere pe toată linia ! E sardanapalic ! Măreț ! Desăvîrșit ! Să fii canalie, dar să ai inimă ! Îți mărturisesc, prefer o mîină spartă, ca tine, ce se dă în vînt după femei, bancherilor reci și fără suflet cu reputația de oameni virtuoși și care ruinează mii de

familii cu căile lor ferate, care înseamnă aur pentru ei și fier ruginit pentru gugumani ! Tu, cel puțin, nu i-ai ruihat decît pe-ai tăi, și ce-ai făcut, ai făcut-o pe pielea ta ! Și-apoi, ai o scuză fizică și morală...

Își luă o poză tragică și declamă :

E Venus pe de-a întregul, de prada-i agățată.

— Asta-i ! adăugă ea făcînd o piruetă.

Viciul îi ierta lui Hulot păcatele. Viciul îi surîdea, înconjurat de luxul lui dezvățat. Măreția crimelor însemna aici, ca pentru jurați, o circumstanță atenuantă.

— Cel puțin, e frumoasă femeia ta din lumea bună ? întrebă cîntăreața, încercînd să-l distreze pe Hulot și să-și facă o pomană ou el, căci durerea lui o mîhnea.

— Drept să-ți spun, aproape tot atît de frumoasă ca și tine ! răspunse șiret baronul.

— Și nostimă tare, am auzit ? Ce-ți făcea ? avea mai mult haz ca mine ?

— Să nu mai vorbim de asta, zise Hulot.

— Se spune că l-a îmbrobodit și pe Crevel al meu, pe micuțul Steinbock și pe un brazilian superb ?

— Se prea poate...

— Are o casă tot atît de frumoasă ca și a mea, pe care i-a dăruit-o Crevel. Tîrfa asta e adjutantul meu, victima lovită de mine primește de la ea lovitura de grație ! Iată de ce sînt curioasă, moșulică, să știu ce fel de ființă e. Am zărit-o în trăsura la Bois de Boulogne, dar de departe... Carabine mi-a spus că e o *hoată de prima clasă* ! Vrea să-l înghită pe Crevel, dar n-are să-l poată ronțai, Crevel e un *zgîrie-brînză*. Un zgîrie-brînză blînd, care spune totdeauna *da* și face cum crede el de cuviință. E vanitos, pătimaș, dar banii lui nu se aprind. De la indivizii de soiul lui nu scoți mai mult de o mie pînă la trei mii de franci pe lună, căci în fața unei cheltuieli mai mari se opresc ca măgarul înaintea pîrîului. Nu-i ca tine, dragul meu, tu ești un pătimaș, te poate face cineva să-ți vinzi și patria ! Așa că, vezi tu, sînt gata să fac orice pentru tine ! Ești părintele meu, tu m-ai lansat, e lucru sfînt. Ce-ți trebuie ? Vrei o sută de mii de franci ? O să mă dau peste cap să-ți fac rost de ei. Cît privește hrana, adăpostul, asta nu contează. O să găsești în fiecare zi un loc la masa mea și poți să-ți alegi o cameră frumoasă, la etajul al doilea. O să-ți dau trei sute de franci pe lună, ca bani de buzunar.

Baronul, mișcat de o asemenea primire, mai avu un ultim acces de nobleță.

— Nu, fetițo, nu, n-am venit la tine ca să mă întreții, roști el.

— La vârsta ta, te poți mindri cu o astfel de victorie ! spuse ea.

— Uite ce doresc, copila mea. Ducele tău d'Hérouville are proprietăți imense în Normandia. Aș vrea să-mi iau numele de Thoul și să fiu administratorul lui. Sînt un om priceput, de încredere, căci una-i să iei de la guvern, și alta să ai de-a face cu o pungă străină.

— Ehe ! făcu Josépha, cine fură azi un ou, mîine fură și un bou !

— Nu doresc decît să trăiesc undeva, neștiut de nimeni, timp de trei ani.

— Asta se poate face într-o clipă ; astă-seară, după cină, spuse Josépha, n-am decît să-i vorbesc. Dacă aș vrea, ducele m-ar lua și în căsătorie, dar am averea lui, vreau mai mult !... Vreau stima lui ! E un duce de mare clasă. Nobil, distins, măreț ca Ludovic al XIV-lea și Napoleon la un loc, deși e pitic. Și-apoi, am făcut și eu ca Schontz cu Rochefide, datorită sfaturilor mele, a cîștigat două milioane. Dar ascultă-mă, te cunosc ce poamă îmi ești, îți plac prea mult femeile, și ai să alergi și acolo după normandele tinerele, care-s niște fete strașnice ; o să-ți rupă oasele flăcăii sau părinții, și ducele o să fie nevoit să-ți dea răvaș de drum. Parcă eu nu văd, după felul cum te uiți la mine, că-n tine tot mai trăiește tînarul, cum spunea Fénelon¹⁵⁹. Treaba asta nu-i pentru tine. Vezi, moșulică, tu nu poți să rupi așa dintr-o dată cu Parisul și cu noi ceilalți ! Ai innebuni de plictiseală la Hérouville !

— Ce-i de făcut ? întrebă baronul, căci nu vreau să rămîn la tine decît pînă ce iau o hotărîre.

— Știi ce ? lasă-mă să-ți fac un rost, cum cred eu de cuviință ! Ascultă, hoțomanule !... Ai nevoie de femei. E leacul cel mai bun ca să uiți toate necazurile. Ascultă-mă bine. Cunosc o familie de oameni sărmani, pe strada Saint-Maur-du-Temple, mai la vale de Courtille, care au o comoară : o fetiță mai fermecătoare decît eram eu la șaisprezece ani !... A ! ți s-au și aprins ochii ! Biata fetiță lucrează șaisprezece ore pe zi ca să brodeze stofe scumpe pentru negustorii de mătăsuri și cîștigă

optzeci de centime pe zi, cinci centime pe oră, o mizerie!... Acasă se hrănește ca irlandezii, cu cartofi, dar prăjiți în grăsime de guzgan, iar pâine nu mănincă decât de cinci ori pe săptămână și bea apă de la cișmelele orașului, fiindcă apa din Sena e prea scumpă; nu-și poate deschide un atelier pe seama ei, căci i-ar trebui șase ori șapte mii de franci. Și s-ar vinde și diavolului pentru aceste șapte mii de franci! Ți-e lehamite de familie și nevastă, nu?... De altfel nu-ți convine să te vezi disprețuit de cei care înainte se uitau la tine ca la un zeu. Un tată fără bani și fără cinste e bun de împăiat și de pus într-o vitrină...

Baronul surise fără să vrea de aceste glume crude.

— Ei bine, micuța Bijou vine mâine să-mi aducă o rochie de casă brodată, o bomboană; mi-au lucrat-o în șase luni, țesătură ca asta nu mai există! Bijou mă iubește, căci îi dau dulciuri și rochiile mele vechi. Și pe deasupra, mai trimite și familiei lemne și carne, așa că ar fi în stare să facă orice pentru mine. Încerc și eu să-i mai ajut pe alții. Ah! n-am uitat ce-am suferit când eram flămîndă! Bijou mi-a făcut cîteva mărturisiri. Am descoperit că fetița asta are în ea stofă de figurantă la Ambigu-Comique. Bijou visează să poarte rochii frumoase ca ale mele și, mai ales, să umble în trăsură. Am să-i spun: „Drăguț, îți convine un domn de...?” Cîți ai? Întrebă ea, oprindu-se, șaptezeci și doi?...

— Nu mai am vîrstă.

— Am să-i spun, îți convine, un domn de șaptezeci și doi de ani, foarte curățel, care nu prizează tabac, e sănătos tun și prețuiește ca unul tînăr? Te măriți cu el la primăria arondismentului al treisprezecelea¹⁶⁰; o să se poarte bine cu tine, o să-ți dea șapte mii de franci ca să-ți poți deschide un atelier și o să-ți mobileze un apartament numai în lemn de mahon; apoi, dacă ești cuminte, o să te ducă din cînd în cînd la spectacole, o să-ți dea o sută de franci pe lună pentru tine și cincizeci pentru cheltuiala casei. O cunosc pe Bijou, parcă aș fi eu la paisprezece ani! Am sărit în sus de bucurie, cînd urîciosul de Crevel mi-a făcut asemenea propuneri mirșave! Ei, să știi, unchiule, că te-ai aranjat pe trei ani de zile. Fata-i cuminte și cinstită; trei, patru ani, o să fie încîntată, căci atît o să-și păstreze iluziile, nu mai mult.

Hulot nu șovăi nici o clipă; era hotărît să refuze. Dar, ca să pară recunoscător față de cîntăreață, atît de bună și de cumsecade, care făcea binele în felul ei, se prefăcu că stă la îndoială între Viciu și Virtute.

— Na! ai rămas ca un sloi de gheață! strigă ea mirată. Să știi, vei face fericirea unei întregi familii alcătuită dintr-un bunic care mai umblă de colo-colo, o mamă care se spetește muncind și două surori, dintre care una foarte urîtă, și care împreună nu cîștigă decît un franc și treizeci de centime pe zi, stricîndu-și ochii. Asta-i o despăgubire pentru nenorocirea pe care ai pricinuit-o familiei tale, îți răsumperi greșelile petrecînd cu o fetișcană la balul Mabilie ¹⁶¹.

Hulot, ca să pună capăt ispitei, făcu un gest ca și cum ar fi numărat banii.

— Fii liniștit în privința mijloacelor, reluă Josépha. Ducele meu o să-ți împrumute zece mii de franci, șapte mii ca să deschizi un magazin de broderie pentru Bijou, pe numele ei, trei mii ca să-ți mobilezi un apartament, și, la fiecare trei luni, vei găsi aici un plic cu șase sute cincizeci de franci. Cînd o să-ți recapeți pensia, o să înapoiezi ducelui cei șaptesprezece mii de franci. Pînă atunci, o să fii fericit ca un vrăbioi ascuns într-o gaură, unde nici poliția nu te-ar mai putea dibui! Să porți redingotă groasă de castorină, ca să pari un proprietar înstărit din cartier. N-ai decît să te numești Thoul, dacă ai chef. Eu, față de Bijou, te dau drept un unchi al meu falit, venit din Germania, și o să fii giugiulit ca un zeu. Așa, tăticule!... Cine știe? poate n-o să regreți? Dacă se întîmplă să te plictisești, păstrează-ți una din hainele cele bune și vino aici să cînezi și să-ți petreci seara.

— Eu care voiam să fiu de-aci înainte un om cu-minte, așezat!... Știi ce? găsește-mi un împrumut de douăzeci de mii de franci, și plec în America să fac avere, ca prietenul meu d'Aiglemont, pe care l-a ruinat Nucingen...

— Tu! strigă Josépha, lasă bunele moravuri în seama băcanilor, a nepricopsiților, a cetățenilor frrrrancezi, care nu se pot fuduli decît cu cîntărea! Tu, tu nu ești sortit să fii o nătăfleață! Ești replica mea, ca bărbat, ai geniul dezmațului!

— Noaptea-i cel mai bun sfetnic, o să mai vorbim despre asta mîine.

— Vei cina cu ducele ; d'Hérouville al meu o să te primească politicos ca și cum ai fi salvat statul ! Și, mîine, te hoțărăști. Haide, fii vesel, dragul meu ! Viața-i ca o haină, cînd s-a murdărit, o perii ; cînd s-a rupt, o cîrpești ; dar te străduiești să rămii îmbrăcat cît mai mult.

Cu această filozofie a viciului și cu veselia ei, artista izbuti să-i alunge lui Hulot necazurile care-l rodeau.

A doua zi, la amiază, după un dejun copios, Hulot văzu întrînd o capodoperă vie, așa cum numai Parisul în lumea întregă e în stare să înfăptuiască, datorită necurmătei sale împerecheri a Luxului cu Mizeria, a Viciului cu Cinstea, a Dorinței înăbușite cu Ispita mereu trează, care-l face să fie vrednic urmaș al Ninivei, al Babilonului și al Romei imperiale. Domnișoara Olympe Bijou, fetiță de șaisprezece ani, avea chipul sublim pe care l-a descoperit Rafael pentru Madonele sale, ochi în care se oglindea o nevinovăție întristată de o muncă grea, ochi negri visători înarmați cu gene lungi, dar al căror luciu se ofilea sub focul nopților istovitoare, ochi întunecați de trudă, un ten ca de porțelan și aproape bolnăvicios, o gură ca o rodie întredeschisă, un sîn învolburat, forme pline, mîini frumoase, dinți cu smalțul fin, păr negru, bogat, și toate astea gătite în indiană de șaptezeci și cinci de centime metrul, împodobite cu un guleraș brodat, înălțate pe pantofi de piele fără cuie și cu mănuși de un franc și patruzeci și cinci centime. Copila, care nu-și dădea seama cît prețuia, se îmbrăcase cu tot ce avusese mai frumos, ca să vină la doamna cea bogată. Baronul, cuprins din nou de ghearele Voluptății, simți că tot sufletul i se scurge prin ochi. Uită de toate în fața acestei făpturi minunate. Era ca vînătorul ce și-a zărit prada ; chiar și în fața împăratului, pui pușca la ochi !

— E cinstită și garantată proaspătă ! îi șopti Josépha la ureche, și n-are ce mînca. Așa-i Parisul ! Și eu am fost ca ea !

— S-a făcut, răspunse moșneagul, ridicîndu-se și frecîndu-și mîinile.

După ce Olympe Bijou plecă, Josépha se uită la baron cu un aer ștregăresc.

— Dacă vrei să n-ai neplăceri, papa, spuse ea, fii sever ca un procuror general în jilțul său. Ține-o pe fetiță în frâu, fii Bartholo¹⁶² ! Ferește-te de Auguști, Hipoliți, Nestori, Victori și de toți cei în or !... Căci îndată ce are să fie îmbrăcată și bine hrănită, dacă îi dai nas, ți se suie în cap... O să am grijă să-ți procur o locuință. Ducele face lucrurile din plin, îți împrumută, mai bine zis îți dă zece mii de franci, și mai depune opt mii la notarul lui, care va avea însărcinarea să-ți înmîneze șase sute de franci la fiecare trimestru, căci nu am încredere în tine... Sînt drăguță ?

— Minunată !

Zece zile după ce-și părăsise căminul, pe cînd toată familia înlăcrimată se afla la căpătîiul Adelinei, care se zbătea între viață și moarte repetînd cu un glas stîns : „Ce o fi cu el ?”, Hector apărea sub numele de Thoul, împreună cu Olympe, în strada Saint-Maur, în fruntea unui atelier de broderie, cu firma năstrușnică „Thoul și Bijou”.

Nenorocirile abătute asupra familiei avură o influență hotărîtoare asupra lui Victorin Hulot, o influență dintre acelea care sau îl desăvîrșesc, sau îl demoralizează pe un om. Ajunse fără cusur. În clipele grele ale vieții, urmău cu toți pilda căpitanilor, care pe timp de furtună ușurează nava aruncînd încărcăturile grele. Avocatul se lepădă de trufia-i lăuntrică, de vădita-i încredere în sine, de îngîmfarea sa de orator și de pretențiile politice. Ajunse, ca bărbat, ce era mama sa ca femeie. Se hotărî să se mulțumească cu Célestine a lui, care, desigur, nu-i împlinea visurile, ajunse să privească sănătos viața, văzînd că orînduiala lumii te silește să te mulțumești în toate cu *mai puțin*. Își jură deci să-și îndeplinească îndatoririle, atît era de îngrozit de purtarea tatălui său. Simțămintele lui se întăriră la căpătîiul mamei sale, în ziua cînd fu salvată. Fericirea aceasta, cea dintîi, nu veni singură. Claude Vignon, care se interesa în fiecare zi, din partea prințului de Wissembourg, de sănătatea doamnei Hulot, îl rugă pe deputatul de cîrînd reales să-l însoțească la ministru.

— Excelența sa, îi spuse el, dorește să aibă o confătuire cu dumneata în privința unor chestiuni familiale. Victorin Hulot și ministrul se cunoșteau de multă

vreme ; mareşalul îl primi foarte călduros, ceea ce părea a fi un semn bun.

— Dragul meu, i se adresă bătrînul oştean, am jurat unchiului dumitale, mareşalul, aici, în cabinetul în care ne aflăm, să port' de grijă mamei dumitale. Şi cum mi s-a spus că femeia asta sfîntă e pe cale să se însănătoşească, cred că a sosit momentul să vă vindecaţi rănilor. Am aici două sute de mii de franci pentru dumneata, ţi-i voi da acum.

Avocatul făcu un gest demn de unchiul său, mareşalul.

— Fii pe pace, zîmbi prinţul. E o sarcină de încredere. Zilele îmi sînt numărate, nu voi rămîne veşnic aici ; ia deci suma asta şi înlocuieşte-mă în sînul familiei dumitale. Te poţi folosi de banii aceştia ca să-ţi plăteşti ipotecile asupra casei. Aceşti două sute de mii de franci sînt ai mamei şi ai sorei dumitale. Dacă i-aş da doamnei Hulot, mă tem că, din devotament pentru soţul ei, banii ar fi risipiţi ; iar intenţia celor care-i dăruiesc e să se asigure pîinea doamnei Hulot şi a fiicei sale, contesa Steinbock. Eşti un om cuminte, un fiu demn de nobila dumitale mamă, un adevărat nepot al prietenului meu, mareşalul. Eşti bine văzut, dragul meu, aici şi pretutindeni. Aşadar, fii îngerul păzitor al familiei, primind dania unchiului dumitale şi a mea.

— Monsenior, spuse Hulot luînd mîna ministrului şi strîngînd-o, oameni de felul dumneavoastră ştiu că a mulţumi prin cuvinte nu înseamnă nimic, recunoştinţa se dovedeşte.

— Dovedeşte-mi recunoştinţa dumitale ! rosti bătrînul oştean.

— Ce trebuie să fac ?

— Să accepţi propunerea mea, zise ministrul. E vorba să fii numit avocat în contenciosul Ministerului de Război, la departamentul geniului, care e supraîncărcat cu afaceri litigioase din pricina construirii fortificaţiilor Parisului, apoi, avocat consultant al Prefecturii de poliţie şi avocat consilier al Listei Civile. Aceste trei funcţiuni îţi vor aduce un salariu de optsprezece mii de franci pe an şi nu-ţi vor ştirbi întru nimic independenţa. Vei vota la Cameră după cum îţi vor dicta conştiinţa şi părerile dumitale politice. Ai toată libertatea să faci ce vrei ! Ne-am simţi foarte încurcaţi dacă n-am avea

și opoziție națională ! În sfârșit, rîndurile scrise de unchiul dumitale, cu cîteva ore înainte de a-și da sfîrșitul, m-au călăuzit în privința grijii pentru mama dumitale, pe care mareșalul o iubea atît de mult !... Doamnele Popinot, de Rastignac, de Navarreins, d'Espard, de Grandlieu, de Carigliano, de Lenoncourt și de La Bâtie au înființat pentru scumpa dumitale mamă un loc de inspecție de binefaceri. Prezidentele acestea ale societăților de binefacere nu pot să facă totul, au nevoie de o persoană cinstită, care să activeze în locul lor, să-i viziteze pe cei nenorociți, să observe dacă nu se fac înșelătorii, să vegheze ca ajutoarele să fie date într-adevăr celor ce le-au cerut, să se ducă la nevoiașii cărora le e rușine să ceară etc. Mama dumitale va îndeplini misiunea unui înger, neavînd de-a face decît cu oamenii bisericii și cu doamnele care se ocupă cu filantropia ; va primi șase mii de franci pe an, iar trăsurile îi vor fi plătite pe deasupra. Vezi, tinere, cum, din fundul mormîntului, omul cu suflet curat, de înaltă virtute, își mai ocrotește încă familia. Nume ca acela al unchiului dumitale sînt și trebuie să fie o pavăză împotriva nenorocirii, în societățile bine organizate. Mergi pe urmele unchiului dumitale, perseverează, căci văd că ești pe calea cea bună !

— Atîta delicatețe, principe, nu mă miră de la un prieten al unchiului meu, răspunse Victorin. Îmi voi da toată silința să îndreptătesc speranțele dumneavoastră.

— Du-te repede și consolează-ți familia !... A ! dar spune-mi, adăugă prințul dînd mîna cu Victorin, tatăl dumitale a dispărut ?

— Vai ! da.

— Cu atît mai bine. A avut minte, nenorocitul ; de altfel asta nu i-a lipsit niciodată.

— Se teme de niște polițe.

— Vei primi, îi comunică mareșalul, leafa pentru cele trei slujbe pe șase luni înainte. Această plată anticipată te va ajuta desigur să retragi polițele din mîinile cămătarului. De altfel, îl voi vedea pe Nucingen și poate voi izbuti să eliberez pensia tatălui dumitale, fără nici o cheltuială pentru dumneata și nici pentru ministerul meu. Senatorul Franței n-a ucis încă bancherul ; Nucingen e nesățios și cere o concesiune pentru nu știu ce...

Întorcîndu-se acasă, Victorin își putu deci împlini planul de a-și lua mama și sora la el.

Singura avere a tînărului și celebrului avocat era un imobil, unul dintre cele mai frumoase din Paris, aflat pe bulevard, între strada de la Paix și strada Louis-le-Grand, cumpărat în 1834 în vederea căsătoriei sale. Un speculant construisese, cu fațada atît spre stradă cît și spre bulevard, două clădiri în mijlocul cărora se găsea, între două grădinițe, un splendid pavilion, o rămăsită a marelui palat Verneuil. Hulot-fiul, sigur de zestrea domnișoarei Crevel, cumpărase la licitație, pe un milion, proprietatea aceea minunată, achitînd deocamdată cinci sute de mii de franci. Se instalase la parterul pavilionului, trăgînd nădejdea ca din banii încasați din chirii să poată plăti restul sumei datorate; dar dacă afacerile cu case sînt sigure la Paris, în schimb sînt încete sau capricioase, căci depînd de împrejurări neprevăzute. După cum au putut observa parizienii ce hoinăresc prin oraș, bulevardul dintre strada Louis-le-Grand și strada de la Paix n-a fost pus în valoare decît mai tîrziu; a fost curățat și înfrumusețat atît de greu, încît abia prin anul 1840 s-au deschis aici prăvăliile cu vitrine strălucitoare, cu aurul zarafilor, feeria modei și luxul dezmățat al negoțului de specialitate. Deși Crevel dăruise fetei sale două sute de mii de franci, pe vremea cînd mai era în-cîntat de căsătoria ei, și baronul nu i-o luase încă pe Josépha, și cu toate că Victorin plătise două sute de mii de franci în șapte ani, datoria care greva imobilul crescuse cu încă cinci sute de mii de franci, ca urmare a devotamentului arătat de fiu tatălui său. Din fericire, scumpirea neconținută a chiriilor, poziția minunată făcînd ca valoarea celor două imobile să devină mai mare. Rezultatele începeau să se vadă abia acum, după opt ani de zile, vreme în care Victorin se zbătuse să plătească dobînzii și sume neînsemnate din capitalul datorat. Negustorii ofereau chirii avantajoase pentru prăvălii, cu condiția să facă contractele de închiriere pe termen de optsprezece ani. Apartamentele căpătau un preț tot mai ridicat, din pricina schimbării centrului comercial, care se fixa între bursă și biserica Madeleine și care avea să fie de aci înainte sediul puterii politice și financiare a Parisului. Suma dată de ministru, adăugată la chiria plătită pe un an înainte și la filodormele

la care se învoiseră locatarii, aveau să scadă datoria lui Victorin la două sute de mii de franci. Cele două imobile de raport, închiriate în întregime, trebuiau să aducă o sută de mii de franci pe an. Mai trebuiau să treacă încă doi ani, în care timp Hulot-fiul avea să trăiască din onorariile sale dublate prin posturile procurate de mareșal, și tinărul avocat avea să ajungă la o situație strălucită. Era o mană căzută din cer. Victorin îi putea da mamei sale tot etajul întâi al pavilionului, și surorii sale apartamentul de la etajul doi, unde Lisbeth urma să aibă și ea două încăperi. În sfârșit, condusă de verișoara Bette, această întreită gospodărie ar fi putut s-o scoată la capăt cu cheltuielile, ducînd un trai onorabil, potrivit cu situația celebrului avocat. Luceferii Palatului de Justiție apuneau repede, și Hulot-fiul, cu vorba sa cumpănită, cu probitatea sa de netăgăduit, impunea judecătorilor și consilierilor; își studia procesele, nu afirma nimic fără să aducă dovezi, nu pleda orice cauză, în sfârșit făcea cinste baroului.

Locuința din strada Plumet îi ajunsese atît de ne-suferită baroanei, încît se lăsă transportată în strada Louis-le-Grand. Datorită fiului ei, Adeline se instalează deci într-un apartament minunat; era cruțată de toate grijiile casnice, căci Lisbeth acceptase sarcina să reînceapă acrobațiile gospodărești înfăptuite la doamna Marneffe, văzînd în aceasta un mijloc de a-și continua răzbunarea ascunsă împotriva celor trei ființe atît de nobile, față de care ura i se întetise de cînd toate speranțele îi fuseseră spulberate. O dată pe lună, se ducea s-o vadă pe Valérie, trimisă de Hortense, care voia să aibă vești despre Wenceslas, și de Célestine, peste măsură de îngrijorată de legătura mărturisită și recunoscută a tatălui său cu o femeie care le ruina și le nenorocise pe soacra și cumnata ei. E lesne de înțeles că Lisbeth se folosea de curiozitatea lor ca s-o vadă pe Valérie ori de cîte ori poftea.

Trecu un an și opt luni, și baroana începu a prinde puteri, deși tremurul nervos mai stăruia încă. Îndatoririle ocupației pe care și-o luase în primire o făceau să-și mai uite durerea, oferindu-i preocupări nobile și o hrană pentru harul divin al sufletului ei. De altfel vedea în asta și un mijloc de a-și regăsi soțul, printr-o fericită întîmplare, în vreme ce cutreiera cartierele Parisului.

Între timp, polițele lui Vauvinet fură achitate, și pensia de șase mii de franci fixată baronului Hulot fu aproape liberată de orice sarcină. Cu cei zece mii de franci, care reprezentau dobînda capitalului dat de mareșal, Victorin acoperea toate cheltuielile mamei sale și ale Hortensei. Leafa Adelinei, de șase mii de franci, împreună cu pensia baronului, tot de șase mii de franci, reprezentau pentru mamă și fiică un venit anual de douăsprezece mii de franci, care avea să fie în curînd liber de orice sarcină. Biata femeie ar fi fost aproape fericită, dacă n-ar fi trăit într-o veșnică îngrijorare cu privire la soarta baronului, pe care ar fi vrut să-l vadă bucurîndu-se de norocul ce începuse din nou să surîdă familiei, dacă n-ar fi văzut-o pe fata ei părăsită și dacă ar fi fost cruțată de loviturile cumplite date cu *nevinovăție* de Lisbeth, care își arăta acum din plin firea ei diabolică.

O scenă petrecută pe la începutul lunii martie 1843 va lămuri urmările urii neînduplecate și mocnite a Lisbeth, ajutată neconținut de doamna Marneffe. Acestea i se întîmplaseră două evenimente importante. Mai întîi, născuse un copil care muri numaidecît și al cărui sicriu îi aduse încă o rentă de două mii de franci. Și apoi, o altă noutate în legătură cu domnul Marneffe, adusă de Lisbeth cu unsprezece luni în urmă, după una din obișnuitele sale expediții la casa Marneffe.

— Azi-dimineață, le povesti ea, ticăloasa de Valérie l-a chemat pe doctorul Bianchon ca să se încredințeze dacă medicii, care-l condamnaseră în ajun pe bărbatu-său, nu se înșelaseră cumva. Doctorul i-a înștiințat că mîrșavul acela va porni chiar în acea noapte spre iadul care-l așteaptă. Moș Crevel și doamna Marneffe l-au petrecut pe doctor, și tatăl dumitale, dragă Célestine, l-a răsplătit cu cinci monede de aur pentru asemenea veste bună. Întorcîndu-se în salon, Crevel a început să țopăie ca un dansator, și-a sărutat amanta și a prins a striga : „În sfîrșit vei fi doamna Crevel !...” Iar mie, după ce Valérie s-a dus din nou la căpătiul bărbatului ei care trăgea să moară și ne-a lăsat singuri, ce crezi că mi-a spus respectabilul dumitale tată : „Cu o soție ca Valérie, ajung cu siguranță *pair* de Franța. Cumpăr și o moșie, pe care am pus de mult ochii, moșia Presles, pe care vrea s-o vîndă doamna Serizy. Voi fi Crevel de Presles, și voi ajunge membru în consiliul general al

departamentului Seine et Oise și deputat. Voi avea și un fiu ! Voi ajunge tot ce poftesc." Bine, bine, i-am răspuns eu, dar cum rămîne cu fata dumitale ? „Eh ! nu-i decît o fată !... mi-a zis, și-apoi prea s-a dat după neamul Hulot, și Valérie nu-i poate înghiți... Ginerile meu n-a binevoit niciodată să vină aici ; de ce face pe mentorul, pe spartanul, pe puritanul, pe filantropul ? De altfel mi-am încheiat socotelile cu fata mea, a primit toată averea de la maică-sa și două sute de mii de franci pe deasupra ! Așa că, sînt liber să fac ce-mi place. O să mă socotesc eu cu fata și cu ginerile meu, cu prilejul căsătoriei : mă voi purta cum se vor purta și ei. Dacă vor fi drăguți cu mama lor vitregă, vom vedea. Sînt om de înțeles." În sfîrșit, tot felul de prostii de-ale lui ! Și-și dădea niște aere, de-ai fi zis că-i statuia lui Napoleon !

Cele zece luni de văduvie oficială, impuse de codul lui Napoleon, trecuseră de cîteva zile. Moșia Presles fusese cumpărată. Victorin și Célestine o trimiseră chiar în dimineața aceea pe Lisbeth să aducă noutăți de la doamna Marneffe cu privire la căsătoria încîntătoarei văduve cu primarul Parisului, ajuns membru în consiliul general al departamentului Seine et Oise.

Célestine și Hortense, care se legaseră mai strîns de cînd trăiau împreună sub același acoperiș, deveniseră aproape nedespărțite. Baroana, dintr-un simțămînt de corectitudine care o făcea să-și exagereze îndatoririle slujbei, se consacrase cu totul operelor de binefacere pe care le înlesnea, ieșind în oraș în fiecare zi de la ora unsprezece pînă la cinci. Cele două cumnate, unite prin grija copiilor, pe care îi supravegheau împreună, rămîneau acasă și lucrau. Ajunseseră să gîndească cu voce tare, oferind priveliștea înduioșătoare a două surori unite — una fericită, cealaltă melancolică. Frumoasă, plină de viață, însuflețită, voioasă și spirituală, sora fericită părea că dezmente prin înfățișarea ei adevărata-i situație, după cum cea melancolică, blindă și liniștită, senină ca înțelepciunea, de obicei gînditoare și așezată, ar fi dat a crede că avea supărări ascunse. Poate că acest contrast contribuia la strînsa lor prietenie. Cele două femei se completeau una pe cealaltă. Stînd într-un chioșc din mijlocul grădiniței, cruțată de mistria speculei dintr-un capriciu al constructorului, care se gîndise să-și

păstreze cei unsprezece metri pătrați pentru sine, se bucurau de cei dintii muguri de liliac, sărbătore a primăverii care nu poate fi gustată pe de-a întregul decît la Paris, unde, timp de șase luni, parizienii trăiesc fără să mai știe ce-i verdeață, printre falezele de piatră între care se zbuciumă oceanul lor omenesc.

— Célestine, spuse Hortense răspunzînd unei observații a cumnatei sale, care-l plîngea pe bărbatul ei știindu-l la Cameră pe un timp atît de frumos, găsesc că nu ești destul de mulțumită de fericirea ta. Victorin e un înger, și tu îl chinuiești uneori.

— Draga mea, bărbaților le place să-i necăjim ! Si-
ciuelile sînt uneori o dovadă de dragoste. Dacă mama ta ar fi fost cît de cît pretențioasă, n-ați fi avut, desigur, atîtea nenorociri de îndurat.

— Lisbeth nu s-a întors încă. Am să cînt refrenul lui Malborough ¹⁶³ ! zise Hortense. Ard de nerăbdare să am vești de la Wenceslas !... Din ce trăiește ? N-a mai lucrat nimic de doi ani.

— Victorin mi-a spus că l-a zărit ieri cu nemernica aceea și bănuiește că ea îl ține în trîndăvie... A ! numai să vrei, dragă surioară, să vezi cum l-ai face pe bărbatul tău să se întoarcă la tine !

Hortense dădu din cap în semn de negare.

— Crede-mă, situația ta are să ajungă în curînd de nesuferit, continuă Célestine. În prima clipă, furia, deznadejdea, indignarea ți-au dat puteri. Nenorocirile groaznice care de-atunci ne-au copleșit familia : doi morți, ruina, catastrofa baronului Hulot, ți-au frămîntat min-
tea și sufletul ; dar, acum cînd trăiești în tihnă și tăcere, n-ai să mai înduri ușor golul vieții tale ; și cum nu poți și nu vrei să te abați de la calea cîstei, va trebui numaidecît să te împaci cu Wenceslas. Și Victorin, care te iubește atîta, e de aceeași părere. Există ceva mai puternic decît simțămintele noastre, și anume : natura !

— Un om atît de laș ! exclamă trufașă Hortense. O iubește pe femeia aceea fiindcă-l întreține... Așadar ea i-a plătit datoriile !... Doamne ! mă gîndesc zi și noapte la situația în care se află ! E tatăl copilului meu și se dezonorează...

— Uită-te la maică-ta, drăguțo... adăugă Célestine.

Célestine făcea parte din categoria de femei care, oricît de tari ar fi argumentele ce li se dau, argumente

în stare să convingă și un țăran breton, își încep de la capăt pentru a suta oară același raționament primitiv. Chipul ei cam plat, rece și comun, părul castaniu-deschis strîns în bandouri țepene, culoarea pielii, totul vădea în ea femeia chibzuită, fără farmec, dar și fără slăbiciuni.

— Ce n-ar da baroana să fie lîngă soțul ei dezonorat, să-l mîngîie, să-l ascundă în inima ei de toate privirile ? continuă Célestine. A și aranjat sus o cameră pentru domnul Hulot, ca și cum s-așteaptă din zi în zi să-l găsească și să-l aducă acasă.

— O ! mama e sublimă ! răspunse Hortense, a fost sublimă vreme de douăzeci și șase de ani, clipă de clipă, zi de zi ; dar eu nu am firea ei. Ce să fac ? uneori mi-e ciudă pe mine. A ! tu nu știi, Célestine, ce-nseamnă să te împaci cu ticăloșia !

— Ca și tatăl meu !... zise liniștită Célestine. A apucat-o desigur pe calea ce l-a aduș la pieire și pe-al tău. Tata e cu zece ani mai tînăr decît baronul, și a fost negustor, e adevărat ; dar oare cum se vor sfîrși toate ? Doamna Marneffe a făcut din tata cățelușul ei, e stăpînă pe averea lui, pe gîndurile lui, și nimeni nu-i poate deschide ochii. În sfîrșit tremur cînd îmi amintesc că s-au făcut strigările de căsătorie ! Bărbatul meu mai face o încercare, căci socoate ca o datorie să răzbune societatea, familia și să ceară socoteală femeii aceleia de toate crimele ei. A ! dragă Hortense, suflete nobile ca al lui Victorin, inimi ca ale noastre înțeleg prea tîrziu lumea și armele ei de luptă ! Asta, dragă surioară, e un secret, și ți-l destăinuiesc, căci te interesează ; dar nu-l dezvălui nici Lisbeth, nici mamei tale, nimănui, deoarece...

— Iat-o pe Lisbeth ! exclamă Hortense. Ei, verișoară, ce s-aude cu infernul din strada Barbet ?

— E rău pentru voi, copii. Bărbatul tău, dragă Hortense, e mai nebun decît oricînd după femeia asta, care, trebuie s-o recunosc, îl iubește cu pasiune. Tatăl dumitale, dragă Célestine, e orbit cu desăvîrșire. Ei, dar asta nu-i încă nimic, e ceea ce am văzut la fiecare cincisprezece zile cînd m-am dus la ea, și sînt pur și simplu fericită că n-am știut niciodată ce-nseamnă un bărbat... Sînt niște animale ! Peste cinci zile, Victorin și cu tine, dragă fetițo, veți pierde averea tatălui vostru !

— S-au făcut strigările ? întrebă Célestine.

— Da, răspunse Lisbeth. Eu v-am pledat cauza. I-am spus acestui monstru, care calcă pe urmele celui alt, că, dacă vrea să vă scoată din strîmtoarea în care vă aflați, liberîndu-vă casa de ipotecă, i-ați fi recunoscători și ați primi-o pe mama vitregă...

Hortense făcu un gest de spaimă.

— Victorin va hotărî... răspunse rece Célestine.

— Și știți ce mi-a răspuns domnul primar? continuă Lisbeth: „Am să-i las la strîmtoare; caii nu se îmbîlînesc decît prin foame, nesomn și zahăr”. Baronul Hulot era mai de treabă decît domnul Crevel. Așa că, bieții mei copii, puteți să vă luați gîndul de la moștenire. Și ce avere! Tatăl dumitale a plătit trei milioane pentru moșia Presles, și-i mai rămîne o rentă de treizeci de mii de franci! El n-are secrete față de mine! zice că vrea să cumpere palatul Navarreins din strada Bac. Iar doamna Marneffe are și ea o rentă de patruzeci de mii de franci. A! iată-l și pe îngerul nostru păzitor; a venit maică-ta... exclamă ea auzind zgomotul unei trăsurii.

Într-adevăr, îndată după aceea, baroana coborî scările peronului venind să se alăture grupului de familie. La cincizeci și cinci de ani, după atîtea nesfîrșite suferințe, Adeline, deși palidă acum și zbîrcită și tresărind într-una ca scuturată de friguri, își mai păstra încă statura frumoasă, trăsăturile superbe și noblețea ei în-născută. „Trebuie să fi fost foarte frumoasă!” spuneau cei care o vedeau. Mistuită de supărarea de a nu ști nimic de soarta soțului ei, de a nu putea împărtăși cu el, în oaza aceea pariziană, în liniște și tihnă, traiul bun de care avea să se bucure familia, împrăștiată în jurul suava măreție a ruinelor. După fiecare nădejde spulberată, după fiecare cercetare zadarnică, Adeline cădea într-o neagră melancolie, care-i ducea la disperare pe copii. Baroana, care plecase de dimineață cu o nouă speranță, era așteptată cu nerăbdare. Un intendent general, îndatorat lui Hulot, căci cu ajutorul lui își făcuse o situație bună în administrație, pretindea că îl zărise pe baron într-o lojă la teatrul Ambigu-Comique, în tovarășia unei femei de o frumusețe răpitoare. Adeline se dusesese la baronul Vernier. Acest înalt funcționar susținea că-l văzuse pe vechiul său protector și că în timpul reprezentației observase, după felul lui de a se purta cu femeia aceea, că la mijloc era vorba de o că-

sătorie clandestină; dar, în cele din urmă, îi comunicase doamnei Hulot că soțul ei, ca să nu dea ochii cu el, plecase înainte de sfârșitul spectacolului.

— Arăta ca un bărbat însurat, și îmbrăcămintea lui vădea o strîmtorare ascunsă, adăugă el încheind.

— Ce s-aude? o întrebare cele trei femei pe baroană.

— Am aflat că domnul Hulot e în Paris, răspunse baroana. Pentru mine e o rază de bucurie să-l știu aproape de noi.

— Nu pare să se fi cumințit! zise Lisbeth, după ce Adeline sfîrși de povestit cum se desfășurase întrevăderea ei cu baronul Vernier. O fi trăind cu vreo lucrătoare tinerică. Dar de unde o fi luînd bani? Pun rămășag că le cere fostelor lui amante, domnișoara Jenny Cadine ori Josépha.

Tremurul nervos al baroanei spori, își șterse lacrimile, care-o podidiră, în vreme ce-și ridica îndurerată ochii spre cer.

— Nu-mi vine a crede că un mare ofițer al Legiunii de Onoare poate coborî atît de jos, spuse ea.

— Pentru plăcerea lui, ripostă Lisbeth, ce nu-i în stare să facă? A jefuit statul, are să-i jefuiască și pe particulari, e în stare poate să și ucidă...

— O! Lisbeth! strigă baroana, păstrează asemenea gînduri pentru tine.

În clipa aceea, Louise se apropie de grupul de familie, la care se adăugaseră cei doi copii ai tinerilor Hulot împreună cu Wenceslas cel mic, veniți să scotocească buzunarele bunicii în căutare de dulciuri.

— Ce este, Louise?... o întrebare.

— A venit un om care o caută pe domnișoara Fischer.

— Ce fel de om? se interesă Lisbeth.

— Un zdrențaros, domnișoară, plin de fulgi, ca un plăpumar, cu nasul roșu și care miroase de la o poștă a vin și a rachiu... E dintr-acei care muncesc numai jumătate de săptămînă.

Această descriere puțin atrăgătoare o făcu pe Lisbeth să se ducă repede în curtea ce da spre strada Louis-le-Grand, unde-l găsi pe cel care o aștepta fumînd dintr-o pipă înnegrită de fum, care vădea un mare specialist în arta fumatului.

— Ce cauți aici, moș Chardin ? îi spuse ea. Nu ne-am înțeles să vii întotdeauna sîmbătă la începutul fiecărei luni, la poarta casei Marneffe din strada Barbet-de-Jouy ? Vin de acolo, te-am așteptat cinci ore, și nu te-ai arătat.

— Ba fusei, preastimabilă și milostivă domnișoară ! răspunse plăpumarul, dar am dat peste o ispită grozavă la Cafeneaua savanților din strada Coeur Volant și de ! fiecare cu slăbiciunile lui. Slăbiciunea mea e biliardul. De n-ar fi biliardul, aș înota în bani, căci, să vedeți dumneavoastră ! spuse el, scotocindu-se în buzunarul pantalonilor lui rupți ca să găsească o hîrtie, biliardul te trage la un păhărel și la rachiuașul de prune... Așa e cu lucrurile cele mai frumoase : au cîte-o codiță pe de lături, care te curăță. Știu porunca, dar bătrînul e la mare nevoie și musai a trebuit să vin în pămîntul oprit... Dacă lîna ar fi lînă curată, am dormi pe saltea fără grijă ; dar, vedeți, e amestecată ! Vorba ceea : Dumnezeu nu-i acasă pentru toată lumea, își are și el protecției lui ; n-am ce zice, are tot dreptul. Iată răvașul preastimatei dumneavoastră rude, mare prieten al plapomei... Asta-i părerea lui politică.

Moș Chardin încercă să desemneze în aer zigzaguri cu arătătorul mîinii drepte.

Lisbeth, fără să-l asculte, citi următoarele rînduri :

— *Dragă verișoară, fii providența mea ! Dă-mi chiar astăzi trei sute de franci.*

H e c t o r

— De ce-i trebuie atîția bani ?

— Propitarul, spuse moș Chardin, căznindu-se înainte să deseneze arabescuri. Ș-apoi, s-a întors fiu-meu din Alger, prin Spania, Bayonne și... n-a luat nimic, împotriva obiceiului său, căci, să mă iertați, e un șnapan fi-meu ăsta !... Ce vreți ! foamea : dar o să vă înapoieze ce vă ia cu împrumut, căci vrea să înceapă o *itri-priză*, are niște idei care pot ca să-l ducă departe...

— La tribunalul corecțional ! răspunse Lisbeth. E asasinul unchiului meu ! Nu pot să uit asta.

— Ei ? vai de mine ! da' nu-i în stare să taie un pui de găină, stimabilă domnișoară.

— Na-ți trei sute de franci, zise Lisbeth scoțînd cincisprezece monede de aur din pungă. Pleacă, și să nu te mai văd pe aici... Îl însoți pe tatăl magazinierului de la serviciul aprovizionării din Oran pînă la poartă și acolo îl arătă portăresei pe moșneagul beat.

— Dacă se întîmplă să mai vină omul acesta pe aici, să nu-l lași să intre, să-i spui că nu-s acasă. De va încerca să afle dacă locuiește aici domnul Hulot, fiul și doamna baroană Hulot, să-i răspunzi că n-ai auzit de asemenea nume.

— Bine, domnișoară.

— Să știi că-i în joc slujba dumitale, dacă săvîrșești vreo prostie, chiar din greșeală, șopti fata bătrîna la urechea portăresei.

— Te amenință o mare nenorocire, vere, îl vesti ea pe avocatul care se întorcea acasă.

— Ce nenorocire?

— Peste cîteva zile doamna Marneffe va fi mama vitregă a soției dumitale.

— Asta rămîne de văzut! răspunse Victorin.

De șase luni, Lisbeth plătea cu exactitate o mică pensiune protectorului ei, baronul Hulot, a cărui protecție ajunsese; aflase taina ascunzătorii sale și savura lacrimile Adelinei, căreia îi spunea, cînd o vedea veselă și plină de speranță, cum o văzuse mai înainte: „Așteaptă-te să citești într-o zi numele bietului meu văr la rubrica *Tribunale*”. Dar aici, ca și mai sus, răzbu-narea ei întrecea măsura. Victorin începuse să se fe-rească de ea. Avocatul se hotărîse să sfîrșească o dată cu sabia aceea a lui Damocles, pe care le-o arăta me-reu Lisbeth, cu demonul acela cu chip de femeie care pricinuisese mamei sale și întregii familii atîtea nenoro-ciri. Prințul de Wissembourg, care cunoștea purtările doamnei Marneffe, sprijinea demersurile secrete ale tî-nărului avocat; îi făgăduise, cum făgăduiește un președinte de consiliu, ajutorul ascuns al poliției, ca să-i deschidă ochii lui Crevel și să salveze o avere din ghearele acelei curtezane diabolice, căreia nu-i putea ierta nici moartea marelui Hulot, nici ruina totală a consilierului de stat.

Cuvintele: „Se duce să ceară pe la fostele lui amante!” rostite de Lisbeth, o chinură toată noaptea pe baroană. Asemeni bolnavilor fără nădejde, care se

dau pe mîna şarlatanilor, asemeni oamenilor ajunşi în ultima sferă dantescă a disperării, sau ca naufragiaţii care iau drept otgon un băţ ce pluteşte, începu pînă la urmă să creadă că înjosirea care o indignase atît de tare la început ar fi posibilă şi se gîndi să se ducă la una dintre femeile acelea groaznice, să-i solicite ajutorul. A doua zi dimineată, fără să mai ceară sfatul copiilor, fără să spună nimănui un cuvînt, se duse la domnişoara Josépha Mirah, primadona Academiei regale de muzică, să-şi împlinească sau să-şi piardă nădejdea care-i lucise ca o flacăra în beznă. La amiază, camerista celebrei cîntăreţe îi prezentă cartea de vizită a baroanei Hulot, înştiinţînd-o că persoana care voia s-o vadă pe domnişoara aştepta afară la poartă.

— E deretecat apartamentul ?

— Da, domnişoară.

— Florile sînt schimbate ?

— Da, domnişoară.

— Spune-i lui Jean să mai facă o inspecţie prin cameră, să fie totul în ordine, înainte de a pofti înlăuntru pe doamna asta, şi să vă purtaţi cu ea cît se poate de respectuos. Du-te, şi pe urmă întoarce-te să mă îmbraci, căci vreau să arăt teribil de frumoasă ! Se apropie de oglindă, privindu-se. „Să ne gătim ! îşi spuse ea. Viciul trebuie să se prezinte înarmat în faţa Virtuţii ! Biată femeie ! ce-o fi vrînd de la mine ?... Mă înduioşează să văd :

«A suferinţei augustă victimă !...»

Tocmai sfîrşea de cîntat aria asta celebră, cînd se întoarse camerista.

— Domnişoară, spuse fata, doamna a fost apucată de un tremur nervos...

— Serviţi-i flori de portocal, rom, o supă !...

— Aşa am şi făcut, domnişoară, dar a refuzat toate. Spune că asta-i un fel de infirmitate, nervii zdruncinaţi...

— Unde-ai poftit-o ?

— În salonul mare.

— Grăbeşte-te, fetiço ! Haide, repede, pantofii cei mai frumoşi, capotul cu flori brodat de Bijou, numai dantele spumoase. Să-mi faci o pieptănătură care s-o dea gata şi pe-o femeie... Femeia asta joacă un rol opus celui al meu. Şi să fie anunţată doamna... (căci e o

doamnă mare, fetiço ! ba mai mult, ceva ce n-o să ajungi tu niciodată : o femeie ale cărei rugăciuni mîntuie sufletele din purgatoriul vostru !), să fie anunţată că sînt în pat, fiindcă am jucat ieri, şi că mă scol...

Baroana, poftită în salonul cel mare din apartamentul Joséphei, nu-şi dădu seama că trecuse o jumătate de oră de cînd aştepta. Salonul acela, care mai fusese o dată reînnoit după instalarea Joséphei, era îmbrăcat tot în mătăsuri aurii şi massaca. Luxul cu care îşi împodobeau odinioară marii seniori micile pavilioane, ale căror splendide rămăşiţe sînt mărturia vechilor *folies* ¹⁶⁴ ce-şi justificau pe atunci atît de bine denumirea, strălucea acum perfecţionat de tehnica modernă, în cele patru camere deschise, în care domnea o temperatură plăcută, întreţinută de un calorifer cu guri nevăzute. Baroana, zăpăcită, cerceta fiecare obiect de artă cu o adîncă uimire. Găsea explicaţia tuturor averilor topite în cuptorul mic, sub care Plăcerea şi Vanitatea aţîţeau un foc mistuitor. Femeia aceasta care, trăind de douăzeci de ani în mijlocul relicvelor reci ale luxului imperial, era obişnuită să vadă numai covoare cu flori decolorate, bronzuri cu poleiala ştearsă, mătăsuri veştejite ca inima ei, întrezări puterea de ademenire a Viciului, avînd în faţa ochilor rezultatele. Era cu neputinţă să nu jinduieşti acele lucruri frumoase, creaţiile acelea admirabile, la care contribuiseră marii artişti necunoscuţi care au făurit Parisul de azi şi produsele sale europene. Te uimea aici desăvîrşirea lucrului unic. Modelele fiind sfărimate, formele, figurinele, sculpturile erau toate originale. E ultima invenţie a luxului de astăzi. Să ai lucruri pe care nu le-au vulgarizat două mii de burghezi avuţi, care se cred luxoşi cînd îşi arată bogăţiile de care sînt înţesate magazinele, asta e pece-tea luxului adevărat, luxul marilor seniori moderni, aştii efemerii ai firmamentului parizian. Cercetînd jardinierile cu flori exotice dintre cele mai rare, împodobite cu bronzuri cizelate şi fasonate în genul numit Boulle, baroana se înspăimîntă de bogăţiile adunate în acest apartament. Fireşte, acest sentiment trebuia să aibă o înrîurire asupra persoanei ce se vedea înconjurată de atîta risipă de bogăţie. Adeline se gîndea că Josépha Mirah, al cărei portret, executat de Joseph Bridau, strălucea în buduarul de alături, era o cîntăreaţă de geniu,

o Malibran ¹⁶⁵, și se aștepta să vadă o adevărată leoaică. Îi părea rău că venise. Dar era îmboldită de un simțămînt atît de puternic, de firesc, de un devotament atît de dezinteresat, încît își luă inima în dinți ca să poată îndura această întrevedere. Apoi avea să-și satisfacă și curiozitatea care-o rodea ; să studieze ce fel de farmec aveau femeile acelea, ce puteau să extragă atîta aur din zăcămintele avare ale solului parizian. Baroana se privi, ca să-și dea seama dacă nu cumva distonează în mijlocul aceluia lux ; dar rochia ei de catifea, împodobită cu un guleraș frumos dintr-o dantelă superbă, îi venea bine, ca și pălăria de catifea de aceeași culoare cu rochia. Văzîndu-se încă impunătoare ca o regină, se gîndi că noblețea suferinței valora cît și noblețea talentului. După ce auzi cîteva uși deschizîndu-se și închizîndu-se, o zări în sfîrșit pe Josépha. Cîntăreața semăna cu Judith de Alloris, întipărită în mintea tuturor celor care au văzut-o în palatul Pitti, lîngă ușa unui salon mare : aceeași atitudine mîndră, același chip sublim cu părul negru răsucit simplu și un capot galben, brodat cu mîi de flori, întocmai ca și brocardul cu care-i îmbrăcată nemuritoarea ucigașă, creată de nepotul lui Bronzino ¹⁶⁶.

— Doamnă baroană, sînt uluită de onoarea ce-mi faceți venind aici, rosti cîntăreața, care-și pusese în gînd să joace perfect rolul de doamnă din lumea mare.

Apropie chiar ea un fotoliu capitonat, poftind-o pe baroană să stea, și se așeză pe un scăunel. Recunoscuse frumusețea trecută a acestei femei și o cuprinse o milă adîncă, văzînd-o scuturată de tremurul acela nervos, care la cea mai mică emoție devenea convulsiv. Între-zări, dintr-o singură privire, viața sfîntă despre care-i povestiseră pe vremuri Hulot și Crevel și părăsi orice gînd de luptă împotriva acestei femei ; ba, mai mult, se umili chiar în fața măreției pe care o simțea. Artista sublimă admira ceea ce disprețuia curtezana.

— Domnișoară, m-a adus aici deznădejdea, care te face să recurgi la toate mijloacele...

La un gest al Joséphei, baroana își dădu seama că o rănise pe aceea în care-și pusese nădejdea și se uită la artistă. Privirea ei rugătoare stinse flacăra din ochii Joséphei, care pînă la urmă zîmbi. Între cele două femei se petrecu o scenă mută de o elocvență înspăimîntătoare.

— Sînt doi ani și jumătate de cînd domnul Hulot și-a părăsit familia, și nu-i pot da de urmă, deși știu bine că locuiește la Paris, începu baroana cu glas mișcat. Un vis mi-a dat ideea, absurdă poate, că dumneata trebuie să te fi interesat de domnul Hulot. Dacă ai putea să mă ajuți să-l gălesc, ah ! domnișoară, mă voi ruga lui Dumnezeu în fiecare zi pentru dumneata, cît îmi va fi dat să mai trăiesc pe acest pămînt...

Două lacrimi mari ce se rostogoliră din ochii cîntăreței dădură răspunsul.

— Doamnă, răspunse ea cu un accent de adîncă umilință, v-am făcut un rău fără să vă cunosc, dar, acum cînd am avut fericirea să întrezăresc, privindu-vă, icoana cea mai sublimă a virtuții pe pămînt, credeți-mă că-mi dau seama de greșeala săvîrșită, și sufletul mi-e plin de căință. Să știți că sînt în stare de orice ca s-o îndrept !...

Luă mîna baroanei, fără ca baroana să se poată împotrivi, și i-o sărută cu mult respect, umilindu-se pînă într-atît, încît ingenunche. Apoi se ridică mîndră, ca și cum ar fi intrat în scenă, în rolul Matildei, și sună.

— Repede, spuse ea feciorului, du-te călare, chiar de-ar fi să omori calul, găsește-o pe micuța Bijou, în strada Saint-Maur-du-Temple, și adu-mi-o aici, urc-o într-o trăsură și plătește birjarului să vină în galop. Nu pierde o clipă... de nu vrei să-ți pierzi slujba ! Doamnă, zise ea întorcîndu-se către baroană și vorbindu-i pe un ton plin de respect, ar trebui să mă iertați. Îndată ce l-am avut protector pe ducele d'Hérouville, vi l-am trimis înapoi pe baron, aflînd că-și ruinează familia pentru mine. Ce puteam face mai mult ? În cariera noastră de actrițe, avem nevoie de un protector cînd debutăm. Nu ne putem plăti nici jumătate din cheltuieli cu leafa noastră, de aceea ne luăm soți vremelnici... Nu țineam să-l păstrez pe domnul Hulot, care m-a făcut să părăsesc un om bogat, o bestie vanitoasă. Desigur, bătrînul Crevei m-ar fi luat în căsătorie.

— Mi-a spus asta, i se adresă baroana, întrerupînd-o pe cîntăreață.

— Ei, vezi, doamnă ! aș fi fost astăzi o femeie cinstită, aș fi avut un bărbat legitim.

— Atunci ești nevinovată, domnișoară, zise baroana, și Dumnezeu va ține seamă de asta. Dar eu, departe de

ă-ți face muștrări, am venit, dimpotrivă, să iau asupră-mi o datorie de recunoștință.

— Doamnă, se împlinesc aproape trei ani de când îi port de grijă domnului baron.

— Dumneata ! exclamă baroana, și ochii i se umeziră de lacrimi. Ah ! ce-aș putea face pentru dumneata ? nu pot decît să mă rog...

— Eu și ducele d'Hérouville, continuă cîntăreața, o inimă nobilă, un adevărat gentilom...

Și Josépha îi povesti despre instalarea și căsătoria lui moș Thoul.

— Deci, domnișoară, întrebă baroana, soțul meu n-a dus lipsă de nimic datorită dumitale ?

— Am făcut tot ce-am putut, doamnă.

— Și unde-i acum ?

— Domnul duce mi-a spus, acum vreo șase luni, că baronul, cunoscut de notarul său sub numele de Thoul, isprăvisese cei opt mii de franci ce trebuiau să-i fie înmînați numai din trei în trei luni, în părți egale, răspunse Josépha. Nici eu, nici domnul d'Hérouville n-am mai auzit nimic despre baron. Noi, artistele, avem o viață atît de plină, sîntem atît de ocupate, încît n-am mai putut să mă interesez de moș Thoul. Din întîmplare, de șase luni, Bijou, brodeza mea, și cum să spun ?...

— Amanta lui, zise doamna Hulot.

— Amanta lui, repetă Josépha, n-a mai venit pe aici. Domnișoara Olympe Bijou se prea poate să fi divorțat. Divorțul e ceva obișnuit în cartierul nostru.

Josépha se ridică, răscoli florile rare din jardinieră și făcu un buchet încîntător, un buchet splendid pentru baroană, care, trebuie s-o spunem, se înșelase cu desăvîrșire în așteptările sale. Ca și burghezii naivi, care socot că oamenii de geniu sînt un fel de monștri ce mă-nîncă, beau, merg și vorbesc cu totul altfel decît ceilalți oameni, baroana se așteptase să găsească în Josépha o femeie fatală, o cîntăreață, o curtezană spirituală și seducătoare, și găsise o ființă liniștită și așezată, avînd noblețea talentului, simplitatea unei actrițe care știe că-i regină numai seara, ba, mai mult, o fată care, prin atitudinea, privirea și felul ei de-a fi, aducea un omagiu deplin și sincer femeii virtuose, acelei *Mater dolorosa* ¹⁶⁷ din cîntările sfinte, acoperindu-i rănile cu flori, așa cum sînt împodobite Madonele în Italia.

— Doamnă, veni să anunțe feciorul, care se întoarce după o jumătate de oră, bătrîna Bijou a pornit încoace, dar să n-o așteptați pe micuța Olympe. Brodeza doamnei a ajuns burgheză, s-a căsătorit.

— De ocazie?... întrebă Josépha.

— Nu, doamnă, s-a căsătorit cu adevărat. E în fruntea unei întreprinderi splendide, s-a măritat cu proprietarul unui mare magazin de noutăți, pentru care s-au cheltuit milioane, pe bulevardul des Italiens, și și-a lăsat atelierul de broderie surorii și mamei sale. Acum e doamna Grenouville. Negustorul acela mare...

— Un Crevel!

— Da, doamnă, povesti feciorul. Prin contractul de căsătorie i-a făcut o rentă de treizeci de mii franci domnișoarei Bijou. Sora ei mai mare se va mărita și ea, se zice, cu un măcelar bogat.

— Se pare că lucrurile merg rău, se adresă cîntăreața baroanei. Domnul baron nu se mai află unde îl instalasem.

După zece minute, fu anunțată doamna Bijou. Din prudență, Josépha o duse pe baroană în budoarul ei și trase ușa.

— Ați intimidat-o, îi spuse ea baroanei, și n-ar mai scoate o vorbă ghicind că vă interesează destăinuirile ei; lăsați-mă pe mine s-o spovedesc! Ascundeți-vă aici, veți auzi tot. Scena asta se joacă tot atît de des în viață, ca și la teatru.

— Ei, mătușă Bijou, zise ea către bătrîna înfășurată din cap pînă în picioare într-o stofă numită *tartan*, care o făcea să semene cu o portăreasă gătită de sărbătoare, sînteți cu toții fericiți? fata dumitale a avut noroc!

— Ei! fericiți!... fata mea ne dă o sută de franci pe lună, pe cînd ea se plimbă în trăsură și mănîncă cu tacîmuri de argint, e *milionară*!... Olympe ar fi putut foarte bine să mă scape de griji. La vîrsta mea, să mai lucrez!... Asta se cheamă binefacere?

— N-ar trebui să fie nerecunoscătoare, căci dumitale îi datorează frumusețea ei, continuă Josépha, dar de ce n-a mai venit să mă vadă? Doar eu am scos-o din încurcătură, măritînd-o cu unchiul meu...

— Da, doamnă, cu moș Thoul!... da-i tare bătrîn, și-i prăpădit rău...

— Ce ați făcut cu el ? mai e la voi ?... A făcut rău Olympe că s-a despărțit, căci acum e bogat, are milioane...

— Of ! Doamne, Doamne ! exclamă bătrîna Bijou... asta îi spuneam și noi cînd se purta rău cu el, și doar era blînd ca un miel, bietul bătrîn ! A ! ce-l mai căznea, săracul ! Olympe s-a stricat rău, doamnă !

— Cum așa ?

— S-a încurcat, să nu vă fie cu supărare, cu unul dintre cei care fac galerie la teatru, nepotul unui plăpumar bătrîn din mahalaua Saint-Marceau. Un tînăr ca toți bărbații frumoși, un pește de culise ! e răzgîiatul celor de pe bulevardul du Temple, unde lucrează la pie-sele noi, îngrijind intrările actrițelor, cum zice el. Dimineața mîncînd, înainte de reprezentație mîncînd iar, ca să prindă puteri ; îi plac din născare băutura și biliardul.

— Asta nu-i o meserie ! îi spuneam eu fetei.

— Din nefericire e o meserie, răspuse Josépha.

— Ce să spun, Olympe se prăpădea după băiatul ăsta, care, doamnă, n-avea de-a face cu oameni de treabă, ca dovadă că era cît pe-acî să fie arestat într-o speluncă de hoți ; dar vezi că domnul Broulard, șeful celor care fac galerie, l-a scăpat. Și poartă, mă rog, cercei de aur și trăiește în trîndăvie pe spinarea femeilor, care se dau în vînt după asemenea bărbați chipeși. A mîncat toți banii pe care domnul Thoul i-a dat micuței. Afacerea mergea foarte rău. Ce ieșea cu broderia se ducea pe biliard. Pe deasupra, băiatul ăsta, doamnă, avea o soră frumușică, care făcea aceeași meserie cu frate-său, o netrebnică din cartierul studentesc.

— O femeiușcă din Chaumière, zise Josépha.

— Da, doamnă, adăugă mătușa Bijou. Așa că Idamore, așa-l cheamă, Idamore e numele lui de teatru, căci se numește Chardin, Idamore a intrat la bănuială că unchiul dumneavoastră trebuie să aibă mai multe parale decît spunea el, și a găsit un mijloc s-o trimită, fără ca fata mea să știe, pe sora lui, Elodie (i-a dat un nume de teatru), ca lucrătoare la noi ; sfinte Doamne ! a întors toate cu susul în jos, le-a stricat într-atît pe biete fete, că nu se mai pot spăla nici în zece ape, nu vă fie cu supărare... Și a învățat lucrurile în așa fel, că l-a îmbrobodit pe moș Thoul și l-a dus cu ea, că nu știm nici

noi unde, de ne-a băgat la mare încurcătură, cu polițele va să zică. Nici în ziulica de azi nu sîntem în stare să plătim, dar fata mea, care răspunde de asta, are grijă de scadențe... Cînd Idamore a văzut că l-a înhăitat pe bătrîn cu soră-sa, va să zică, a lăsat-o pe fii-meă, biata de ea, și acum e cu o tînără stea de la Funambules¹⁶⁸... Și de-aici se trage căsătoria fiicei mele, iaca să vedeți cum...

— Și știi unde locuiește plăpumarul?... întrebă Josépha.

— Moș Chardin? Da' dracu' știe pe undé umblă?... De la șase dimineața e beat, face cîte o saltea pe lună, toată ziua bate cîrciumile, umblă după partide...

— Cum, vrea să se însoare?... strașnic bărbat.

— N-ați înțeles, doamnă, partide de biliard, cîștigă trei sau patru în fiecare zi și bea...

— Zeamă de biliard! spuse Josépha. Dar Idamore își are slujba pe bulevard, și l-am putea găsi, adresîndu-ne prietenului meu Broulard.

— Nu știu, doamnă, vezi că toată povestea asta s-a întîmplat acum șase luni. Idamore e unul dintre cei care înfundă închisoarea, de acolo la Melun, și apoi... de !...

— La tăiat sare! zise Josépha.

— A! doamna le știe pe toate, adăugă bătrîna Bijou. Dacă fata mea nu l-ar fi cunoscut pe omul ăsta ar fi... Dar a avut totuși noroc, care va să zică, o să-mi spuneți; că domnul Grenouville s-a îndrăgostit de ea atît de tare, că a luat-o de nevastă...

— Și cum de s-a măritat?...

— Din disperare, doamnă. Cînd s-a văzut părăsită pentru o lucrătoare a ei, căreia i-a tras o săpuneală! ah! ce-a mai scărmanat-o!... și fiindcă-l pierduse pe moș Thoul care-o adora, a vrut să renunțe la bărbați. Drept care, domnul Grenouville, care venea să cumpere mult de la noi, la fiecare trimestru cîte două sute de eșarfe de China, brodate, a vrut s-o consoleze; acumă, c-o fi adevărat sau nu, cică ea nici n-a vrut să audă de asta, decît cu primărie și biserică. „Vreau să fiu cinstită!... o ținea într-una, ori îmi fac seama!” Și-a ținut-o una și bună. Domnul Grenouville a consimțit la căsătorie, cu condiția să renunțe la noi, și noi am primit.

— Cu bani?... ghici pătrunzătoarea Josépha.

— Da, doamnă, zece mii de franci și o rentă tatălui meu, care nu mai poate munci.

— O rugasem pe fata dumitale să-l facă fericit pe moș Thoul, și ea l-a zvîrlit la gunoi! Nu-i frumos! De-aci înainte n-o să mai ajut pe nimeni! Iată ce se întîmplă cînd te-apuci să faci un bine cuiva!... Hotărît lucru că binefacerea nu-i bună decît ca speculă. Olympe trebuia să mă prevină și pe mine de învîrtelile astea ale ei! Dacă-l găsești pe moș Thoul pînă-n cincisprezece zile, ai de la mine o mie de franci...

— E tare greu, doamnă dragă, dar o mie de franci sînt bani mulți, și o să încerc să-i cîștig...

— Cu bine, mătușă Bijou.

Intrînd în buduar, cîntăreața o găsi pe doamna Hulot leșinată; dar cu toate că-și pierduse simțirea, tremurul nervos tot o mai făcea să tresară, precum o năpîrcă tăiată în bucăți se mai zvîrcolește încă. Sărurile tari, apa rece și toate mijloacele obișnuite în asemenea împrejurare o readuseră pe baroană la viață, sau, mai bine zis, la durerile ei.

— Ah! domnișoară, cît de jos a căzut!... zise ea recunoscînd-o pe cîntăreață și văzînd că e singură cu dînsa.

— Nu vă pierdeți curajul, doamnă, răspunse Josépha, care se așezase pe o pernă la picioarele baroanei și-i săruta mîinile, îl vom găsi, și dacă-i în noroi, nu-i nimic, se va spăla. Credeți-mă, pentru persoanele bine crescute e o chestie de haine... Lăsați-mă să-mi răscumpăr greșelile față de dumneavoastră, căci îmi dau seama, din faptul că ați venit aici, ce dragoste adîncă aveți pentru soțul dumneavoastră, cu toată purtarea lui!... Da! bietul om! îi plac femeile... Vedeți, dacă ați fi avut puțin din farmecul nostru, l-ați fi împiedicat să calce pe de lături, căci ați fi fost ceea ce știm noi să fim pentru un bărbat: toate femeile într-una singură. Guvernul ar trebui să creeze o școală de gimnastică pentru femeile cinstite! Dar guvernele sînt atît de toante!... sînt conduse doar de oameni pe care îi ducem noi de nas! Bietele popoare, le plîng!... Dar să lăsăm gluma, trebuie să facem ceva pentru dumneavoastră... Fiți pe pace, doamnă, duceti-vă acasă și nu vă mai chinuiți. Am să vi-l aduc pe Hector al dumneavoastră, așa cum era acum treizeci de ani.

— Ah ! domnișoară, hai să mergem chiar acum la doamna Grenouville ! o îndemnă baroana ; trebuie să știe ceva, poate aș putea să-l văd pe domnul Hulot chiar astăzi, smulgîndu-l cu o clipă mai devreme mizeriei și rușinii !...

— Doamnă, țin să vă dovedesc dinainte adîncă recunoștință ce v-o păstrez pentru onoarea pe care mi-ați făcut-o și pentru că n-ați pus-o pe Josépha, cîntăreața și amanta ducelui d'Hérouville, în situația de a fi nevoită să apară alături de cea mai frumoasă și mai sfîntă icoană a virtuții. Vă respect prea mult ca să mă arăt alături de dumneavoastră. Departe de a fi o umilință de actriță, e un omagiu pe care vi-l aduc. Mă faceți să regret, doamnă, că n-am urmat calea dumneavoastră, cu toți spinii care vă însingerează mințile și picioarele ! Dar, ce să fac, m-am dăruit artei, după cum dumneavoastră v-ați dăruit virtuții...

— Biata fată ! rosti baroana, mișcată, în durerea ei, de un sentiment ciudat de simpatie și compătimire, am să mă rog lui Dumnezeu pentru dumneata, căci ești o victimă a societății, care nu poate trăi fără spectacole. O dată ce nu vei mai fi tînăra, pocăiește-te... vei fi izbăvită, dacă Dumnezeu se îndură să asculte rugile unei...

— Unei martire, doamnă, zise Josépha sărutîndu-i respectuos poala rochiei.

Dar Adeline, luînd-o de mîină pe cîntăreață, o atrase spre ea și o sărută pe frunte. Îmbujorată de plăcere, cîntăreața o petrecu pe Adeline pînă la trăsura, înconjurînd-o cu cele mai prevenitoare atenții.

— Trebuie să fie vreo doamnă de la societățile de binefacere, zise feciorul către cameristă ; cu nimeni nu se poartă așa, nici cu prietena ei cea mai bună, cu Jenny Cadine !

— Mai aveți răbdare numai cîteva zile, doamnă, încheie ea, și-l veți vedea.

Pe cînd baroana intra la Josépha, Victorin primea în biroul său o femeie de vreo șaptezeci și cinci de ani, care, ca să ajungă pînă la celebrul avocat, se slujise de numele temut al șefului siguranței.

— Doamna de Saint-Estève ! anunță feciorul.

— E unul din numele false de care mă slujesc, îi explică ea așezîndu-se.

Victorin fu străpuns, ca să spunem așa, de un fior lăuntric la vederea acelei zgripturoaice. Deși luxos îmbrăcată, femeia inspira groază, prin cruzimea rece ce se vădea pe figura ei lătăreață, hidos de zbîrcită, albă și musculoasă. Marat, sub chip de femeie ¹⁶⁹ și la aceeași vîrstă, ar fi fost desigur, ca și doamna de Saint-Estève, imaginea vie a Teroarei. Era o babă feroasă cu niște ochi mici, de culoare deschisă, în care se citea lăcomia sîngeroasă a tigrlui. Nasul ei turtit, cu nările ca niște găuri mari, ovale, prin care răsufiau parcă flăcările iadului, amintea de pliscul celor mai aprige păsări de pradă. Sub fruntea-i îngustă și crudă sălășluia geniul intrigii. Țepi lungi de barbă, presărați la întîmplare prin toate brazdele feței, vădeau bărbăția planurilor ei. La vederea acelei femei, oricine s-ar fi gîndit că nici un pictor nu izbutise pînă atunci să înfățișeze cu adevărat chipul lui Mefistofeles.

— Dragă domnule, i se adresă ea pe un ton protector, eu nu mă mai ocup de multă vreme cu treburile altora. Dacă vreau să fac ceva pentru dumneata, e de hatîrul nepotului meu, la care țin mai mult ca la un fiu... Și prefectul de poliție, căruia președintele de consiliu i-a spus două vorbe la ureche în privința dumitale, sfătuindu-se cu domnul Chapuzot, s-a gîndit că poliția nu trebuie să apară de loc într-o astfel de afacere. I s-a dat mîna liberă nepotului meu, dar el nu se va amesteca decît cu sfatul, căci nu se poate compromite...

— Sînteți mătușa... ?

— Da, și mă mîndresc oarecum cu asta, răspunse ea tăindu-i vorba, căci e elevul meu, un ucenic care și-a întrecut în scurtă vreme maestrul... Am studiat afacerea, cîntărind-o bine pe toate fețele ! Dai treizeci de mii de franci și te vezi descotorosit de toată chestia asta ! lichidez repede ! și plătești numai după ce treaba e făcută...

— Cunoașteți persoanele ?

— Nu, dragă domnule, aștept deslușiri de la dumneata. Ni s-a spus : „Este un nătăflet de moșneag care a încăput pe mîini/le unei văduve. Văduva asta de douăzeci și nouă de ani și-a făcut atît de bine meseria de *hoată* încît are o rentă de patruzeci de mii de franci, smulsă de la doi oameni însurați și cu copii. Acum e pe

punctul să pună mîna pe o rentă de optzeci de mii de franci, măritîndu-se cu un babalîc de şaizeci şi unu de ani; va ruina o întreagă familie onorabilă şi va trece toată averea asta colosală pe numele unui copil făcut cu vreun amant, după ce se va fi descotorosit cît mai repede de bărbatul ei bătrîn... Iată problema.

— Întocmai! zise Victorin. Socrul meu, domnul Crevel...

— Fost negustor de parfumuri, acum primar. Locuiesc în sectorul lui, unde sînt cunoscută sub numele de tuşa Nourrisson, răspunse ea.

— Persoana cealaltă e doamna Marneffe.

— N-o cunosc, spuse doamna de Saint-Estève, dar în trei zile voi şti şi cîte cămăşi are.

— Aţi putea să împiedecaţi căsătoria?... întrebă avocatul.

— În ce stadiu se află?

— La a doua strigare.

— Ar trebui răpită femeia. Azi e duminică, nu ne mai despart decît trei zile, fiindcă miercuri se căsătoresc; e cu neputinţă. Dar ar putea fi ucisă...

La auzul acelor cuvinte rostite cu atîta sînge rece, Victorin Hulot, ca orice om de treabă, sări de pe scaun ca ars.

— Un asasinat!... exclamă el. Şi cum veţi face?

— Sînt patruzeci de ani, domnule, de cînd înlocuim Destinul, răspunse ea cu un orgoliu formidabil, şi facem tot ce vrem în Paris. Ehe, de-ai şti cîte familii, şi încă din cartierul Saint-Germain, mi-au destăinuit tainele lor! Am făcut şi am desfăcut multe căsătorii, am rupt multe testamente, am salvat cîstea multora! Țin coala, spuse ea ducînd un deget la cap, o turmă întreagă de taine, care-mi aduc un venit de treizeci şi şase de mii de franci, şi dumneata ai să fii unul dintre mieluşei mei! O femeie ca mine ar putea fi ceea ce este, dacă ar vorbi despre mijloacele ei? Eu făptuiesc! Tot ce se va întîmpla, dragă maestre, va fi opera întîmplării, şi nu vei avea nici cea mai mică mustrare de conştiinţă. Vei fi ca acei vindecaţi de somnambuli, după o lună cred că natura a făcut totul.

Pe Victorin îl trecu o sudoare rece. Prezenţa călăului l-ar fi tulburat mai puţin decît cea soră sentenţioasă

și pretențioasă a ocnei ; uitîndu-se la rochia ei de culoarea drojdiei de vin, i se păru că fusese muiată în sînge.

— Doamnă, nu primesc ajutorul experienței și activității dumneavoastră, dacă reușita ar trebui să coste viața cuiva și dacă ar avea drept urmare o crimă cît de mică.

— Ești un copil mare, domnule ! zise doamna de Saint-Estève. Vrei să rămîi cinstit față de dumneata însuși, dorind totodată să-ți nimicești dușmanul.

Victorin făcu un semn de negare.

— Da, continuă, vrei ca această doamnă Marneffe să-și lase prada pe care o ține în ghearele ei ! Or, cum îl poți sili pe un tigru să-și lase ciozvința de bou ! Doar n-o să-l mîngîi pe spate alintîndu-l : *pis... pis...* Ești ne-logic. Dai ordin de atac, dar nu vrei să fie nimeni rănit. Bine, n-o să pierzi nevinovăția asta la care ții atît de mult ! După mine, cîntea are stofă de ipocrizie ! Într-o zi, peste vreo trei luni, un biet preot va veni să-ți ceară patruzeci de mii de franci pentru o operă pioasă, o mănăstire ruinată din Levant, din pustiu ! Dacă ești mulțumit de soarta dumitale, dă moșneagului cei patruzeci de mii de franci ; doar la fisc ai să dai și mai mult ! Va fi un fleac, da, pe lingă ce ai să recoltezi.

Se ridică pe labele-i mari, ce de-abia îi încăpeau în pantofii de satin din care carnea se revărsa pe de lături, salută zîmbind și plecă.

— Asta-i Talpa-iadului, își spuse Victorin ridicîndu-se.

Petrecu pe fioroasa necunoscută răsărită parcă din tenebrele spionajului, precum un monstru apare din al treilea subsol al Operei, la un semn de bagetă al unei zîne, într-un balet feeric. După ce-și sfîrși treburile la tribunal, Victorin se duse la domnul Chapuzot, șeful unuia din cele mai importante servicii de la Prefectura de poliție, ca să se informeze asupra necunoscutei. Văzînd că domnul Chapuzot era singur în cabinetul său, Victorin Hulot îi mulțumi pentru ajutorul dat.

— Mi-ați trimis, zise el, o bătrînă care-ar putea personifica Parisul din punct de vedere criminal.

Domnul Chapuzot își puse ochelarii pe hîrțiile de pe birou, și îl privi pe avocat cu uimire.

— Nu mi-aş fi îngăduit să vă trimit pe cineva fără să vă fi prevenit mai întâi şi fără o vorbă de recomandare, răspunse el.

— Atunci o fi domnul prefect...

— Nu cred, răspunse Chapuzot. Ultima oară cînd prinţul de Wissembourg a cinat la ministrul de Interne, l-a văzut pe domnul prefect şi i-a vorbit de situaţia în care vă aflaţi, o situaţie regretabilă, întrebîndu-l dacă ar putea să vă vină prieteneşte în ajutor. Domnul prefect, intrigat de supărarea pe care o pricinuise excelenţei-sale această chestiune de familie, a binevoit să mă consulte. Cînd el a luat frînele acestei administraţii atît de calomniate şi atît de folositoare, cel dintîi principiu pe care şi l-a fixat a fost să nu aducă nici o atingere Familiei. A avut dreptate şi în principiu şi ca morală, dar în fapt nu a avut dreptate. Poliţia, de patruzeci şi cinci de ani încoace, de cînd fac eu parte din ea, a adus imense servicii familiilor, de la 1799 pînă-n 1815 ; de la 1820, presa şi guvernul constituţional însă au schimbat cu totul condiţiile de existenţă. De aceea am fost de părere să nu ne ocupăm de o astfel de afacere, şi domnul prefect a avut bunătatea să-mi dea dreptate. Şeful siguranţei a primit în faţa mea ordinul să nu întreprindă nimic ; dacă, din întîmplare, v-a trimis pe cineva din partea lui, îl voi mustra. Ar fi un caz de destituire. S-a spus îndată : „Poliţia să facă asta !” Poliţia ! Poliţia ! Dragă maestre, mareşalul şi Consiliul de Miniştri habar n-au ce-i poliţia. Numai poliţia singură se cunoaşte pe sine. Regii, Napoleon, Ludovic al XVIII-lea îşi cunoşteau treburile lor ; de ale noastre, numai Fouché, domnul Lenoir, domnul de Sartines¹⁷⁰ şi cîţiva prefecţi, oameni deştepti, şi-au dat seama... Astăzi, totul s-a schimbat. Sîntem slăbiţi, dezarmaţi ! Am văzut încolţind multe nenorociri de familie, pe care le-aş fi curmat de-aş fi avut măcar un dram de libertate de acţiune !... Vom fi regretaţi chiar de acei care ne-au dărimat, cînd vor fi, ca dumneavoastră, puşi în faţa unor monstruozi morală ce-ar trebui să fie înlăturate aşa cum curăţăm no-roaiele ! În politică, poliţia e obligată să prevină orice, cînd e vorba de salvarea publică ; Familia, însă, e sfîntă. Aş face orice ca să descopăr şi să împiedic un atentat la viaţa regelui ! aş fi în stare să fac ca zidurile caselor să devină străvezii, dar să ne întindem ghearele asupra

căsniciilor, asupra intereselor particulare !... nicio dată, cît am să mai rămîn în funcția asta, căci mi-e teamă...

— De ce ?

— De presă ! domnule deputat din grupul de centru al stîngii !

— Ce-i de făcut ? întrebă Hulot-fiul după o pauză.

— Ei ! Nu sînteți dumneavoastră Familia ? continuă șeful de divizie ; așa că ce să mai vorbim, faceți cum vă pricepeți ! Ar fi oare cu putință să vă vin în ajutor, să las ca poliția să devină o unealtă a patimelor și a intereselor particulare ?... Aici se află, vedeți dumneavoastră, explicația persecuției necesare, pe care magistrații au găsit-o nelegală, îndreptată împotriva celui ce-a fost predecesorul actualului șef al siguranței. Bibi-Lupin puneă poliția în serviciul particularilor. Și asta însemna un mare pericol social ! Cu mijloacele pe care le avea la îndemină, omul acesta ar fi ajuns formidabil, ar fi fost ca un al *doilea Destin*.

— Dar, în situația mea ? zise Hulot.

— A ! îmi cereți o consultație, tocmai dumneavoastră care obișnuiți să le dați ! replică domnul Chapuzot. Mi se pare că mă luați peste picior, maestre dragă.

Hulot îl salută pe șeful poliției și plecă fără să observe că funcționarul nu se putuse împiedica să ridice ușor din umeri, cînd se sculă să-l conducă. Și un om ca ăsta vrea să fie bărbat de stat ! se gîndi domnul Chapuzot reluîndu-și rapoartele.

Victorin se întoarce acasă tot atît de nedumerit, fără a avea cu cine să se mai sfătuiască. La prînz, baroana își vesti cu bucurie copiii că pînă într-o lună tatăl lor va putea să împărtășească cu ei bunul trai și să-și sfîrșească zilele bătrîneții în mijlocul familiei.

— Ah ! mi-aș da bucuroasă renta de trei mii șase sute de franci, ca să-l pot vedea pe baron aici ! strigă Lisbeth. Însă, dragă Adeline, te rog nu te grăbi să te bucuri prea devreme.

— Lisbeth are dreptate, fu de părere Célestine. Dragă mamă, așteaptă mai întii să se întoarcă.

Baroana, însuflețită și plină de speranță, le povesti despre vizita la Josépha, găsind că aceste sărmene ființe erau nefericite în fericirea lor ; apoi le vorbi de Chardin plăpumarul, tatăl magazinierului de la Oran, arătînd astfel că nu se lăsa dusă de speranțe deșarte.

A doua zi dimineată, pe la ora șapte, Lisbeth, urcîndu-se într-o birjă, o luă pe cheiul Tournelle, oprindu-se la colțul străzii Poissy.

— Du-te în strada Bernardins, îi porunci ea birjarului, la numărul 7, o să dai de-o casă cu alee și fără portar. Te urci la etajul al patrulea și suni la ușa din stînga, pe care de altfel o să vezi scris : „Domnișoara Chardin, reparație de dantele și cașmiruri”. O să ți se deschidă. Întreabă de *cavaler*. O să ți se răspundă : „A plecat”. La care trebuie să spui : „știu asta, dar trimiteți să-l caute, căci *bona* lui îl așteaptă în trăsură, pe chei, și vrea să-l vadă”...

După douăzeci de minute, un moșneag care părea să aibă optzeci de ani, cu părul alb ca neaua, cu un obraz ca de babă, searbăd și zbîrcit, și un nas înroșit de frig, mergînd tîrșit, cu spinarea gîrbovită, avînd papuci de pîslă groasă și o redingotă roasă de alpaca, fără nici o decorație, cu mînecele flaneliei împletite ieșindu-i de sub haină și o cămașă de un galben suspect, apăru timid, se uită la trăsură și, recunoscînd-o pe Lisbeth, se apropie de portieră.

— Ah ! vere dragă, în ce hal ai ajuns !

— Élodie îmi ia tot ! spuse baronul Hulot. Chardin și tot neamul lui sînt niște bestii...

— Vrei să te întorci la noi ?

— A ! nu, nu, răspunse bătrînul, aș vrea să plec în America...

— Adeline e pe urmele dumitale...

— Ah ! oare nu mi s-ar putea plăti datoriile ? întrebă baronul cu îndoială, căci Samanon mă urmărește.

— Încă nu-s plătite restanțele, fiul dumitale mai datorează o sută de mii de franci...

— Bietul băiat !

— Iar pensia nu-ți va fi eliberată decît peste șapte sau opt luni... Dacă vrei să mai aștepți, am la mine două mii de franci !

Baronul întinse mîna cu un gest de lăcomie înspăimîntătoare.

— Dă-mi-i, Lisbeth ! Dumnezeu să te răsplătească ! Dă-mi-i ! știu unde să mă duc.

— Dar ai să-mi spui și mie, căpcăunule ?

— Da, pot să mai aștept încă opt luni, căci am descoperit un îngerăș, o ființă cumsecade, nevinovată, care e încă prea crudă ca să fie stricată.

— Nu uita de Curtea cu juri, zise Lisbeth, care nădăjduia să-l vadă într-o bună zi acolo pe Hulot.

— E vorba de strada Charonne ! o înștiință baronul, un cartier unde ești ferit de scandaluri. Fii liniștită, n-o să mă mai găsească niciodată. Să știi, Lisbeth, că de-aci înainte o să trec drept moș Thorec, un fost ebenist ; fețița mă iubește, și n-o să mă mai las jumulit.

— N-o să mai aibă ce să jumulească, îi răspunse Lisbeth uitându-se la redingota lui. Ce-ar fi dacă te-ai duce pînă acolo, vere ?

Baronul Hulot se urcă în trăsură, părăsind-o pe domnișoara Élodie fără să-și fi luat măcar rămas bun, așa cum arunci un roman pe care l-ai citit.

După o jumătate de oră, în care baronul Hulot nu-i vorbi Lisbethi decît despre micuța Atala Judici, căci ajunsese treptat la patimile groaznice care-i doboară pe bătrîni, verișoara îl lăsă, cu cele două mii de franci în buzunar, în strada Charonne, din cartierul Saint-Antoine, la poarta unei case cu o fațadă suspectă și sinistă.

— Rămîi cu bine, vere, de aci înainte ești moș Thorec, nu-i așa ? Să nu-mi trimiți decît comisionari, și să-i iei totdeauna din altă parte.

— Ne-am înțeles. Sînt tare mulțumit ! exclamă baronul cu chipul luminat de bucuria unei fericiri viitoare cu totul noi.

— Aici nu-l vor găsi, își spuse Lisbeth, care opri trăsura în bulevardul Beaumarchais, de unde se întoarse cu omnibuzul în strada Louis-le-Grand.

A doua zi, în timp ce familia se adunase în saion după dejun, fu anunțat Crevel. Célestine alergă să-l îmbrățișeze, purtîndu-se ca și cum nu l-ar fi văzut din ajun, deși era prima lui vizită de doi ani încoace.

— Bună ziua, tată ! zise Victorin întinzîndu-i mîna.

— Bună ziua, copii ! răspunse îngîmfatul Crevel. Doamnă băroană, depun omagiile mele la picioarele dumneavoastră. Doamne ! cum mai cresc copiii ! ne gonesc din urmă ! parcă ne-ar spune : „Bunicule, vreau și eu un loc sub soare !” Doamnă contesă, la fel de strălucitoare ca întotdeauna, adăugă el privind-o pe Hortense. A ! iată și restul comorii noastre, verișoara Bette,

fecioara cea înțeleaptă. Dar stați foarte bine aici, cu toții... adăugă el după ce împărțise în dreapta și-n stînga firitiseli întovărășite de rîsete grosolane, care abia izbuteau să-i miște cărnurile rumene ale feței sale pline.

Și privi cu un fel de dispreț salonul fiicei sale.

— Dragă Célestine, îți dau toată mobila mea din strada Saussayes, o să se potrivească foarte bine aici. Salonul tău se cere înnoit... Aha ! iată-l și pe ștregarul de Wenceslas cel mic ! Ei, sîntem cuminți, copilași ? trebuie să ne deprindem cu purtări bune.

— Pentru cei care nu le au, spuse Lisbeth.

— Asemenea sarcasme, dragă Lisbeth, nu mă mai privesc. În curînd, copii, pun capăt situației neplăcute în care mă aflu de atîta vreme, și, ca bun tată de familie, vă anunț căsătoria mea, simplu și fără fasoane.

— Ai tot dreptul să te însori, i se adresă Victorin, și, din partea mea, îți înapoiez cuvîntul pe care mi l-ai dat cînd mi-ai acordat mîna dragii mele Célestine...

— Ce cuvînt ? întrebă Crevel.

— Că n-ai să te mai însori, răspunse avocatul. Trebuie să recunoști că nu ți-am cerut un asemenea legămint, că ți l-ai luat singur, cu toate că eu te-am sfătuit pe vremea aceea să nu-ți iei un astfel de angajament.

— Da, îmi amintesc, dragul meu, făcu Crevel rușinat. Dar ascultați !... dragii mei copii, dacă vreți să trăiți în bună înțelegere cu doamna Crevel, n-o să vă pară rău... Delicatețea dumitale, Victorin, mă mișcă... Nimeni nu-i în zădar generos cu mine... Hai, ce dracu ! Primește-o bine pe soacra dumitale, vino la nunta mea !

— Dar nu ne-ai spus, tată, cine-i logodnica ta ? întrebă Célestine.

— Asta-i secretul comediei, continuă Crevel. Să nu ne jucăm de-a v-ați ascunselea ! Trebuie să vă fi spus Lisbeth...

— Dragă domnule Crevel, replică lorena, sînt nume care nu pot fi rostite aici...

— Dacă-i așa, aflați că-i doamna Marneffe.

— Domnule Crevel, răspunse sever avocatul, nici eu și nici nevasta mea nu vom asista la căsătoria asta, nu pentru că am fi interesați, căci ți-am vorbit adineauri cu deplină sinceritate. Da, aș fi foarte bucuros să știu că vei fi fericit în viitoarea căsnicie ; sînt însă îndemnat de simțăminte de onoare și delicatețe, pe care trebuie

să le înțelegi, și pe care nu le pot exprima, căci ar deschide răni ce mai sîngerează încă aici...

Baroana făcu un semn contesei, care își luă în brațe copilul spunîndu-i :

— Hai să-ți fac baie, Wenceslas ! La revedere, domnule Crevel.

Baroana îl salută în tăcere pe Crevel, care nu-și putu reține un zîmbet observînd mirarea copilului cînd se văzu amenințat de baia asta neașteptată.

— Te însori, domnule, zise avocatul cînd rămase numai cu Lisbeth, nevasta și socrul său, cu o femeie care l-a despuiat pe tata și care l-a adus cu sînge rece în starea în care se află, o femeie care trăiește cu ginearele, după ce l-a ruinat pe socru, care pricinuieste supărări de moarte surorii mele... Și te aștepti să ne vezi consfințindu-ți nebunia cu prezența noastră ? Te compătimesc sincer, dragă domnule Crevel, n-ai simțul familiei, nu pricepi solidaritatea onoarei, care unește pe cei ce-o alcătuiesc. Patimile nu pot fi chibzuite (din nefericire am avut prilejul s-o constat cu prisosință). Oamenii pătimași sînt și surzi și orbi. Fata dumitale, Célestine, are un simț prea puternic al datoriei ca să-ți spună măcar o vorbă de mustrare.

— Asta ar mai lipsi ! exclamă Crevel încercînd să pună capăt dojenei.

— Célestine n-ar fi soția mea, dacă ți-ar face o singură observație, zise mai departe avocatul, dar eu pot încerca să te opresc înainte de a păși în prăpastie, mai cu seamă după ce ți-am dovedit că sînt dezinteresat. Nu-mi pasă de averea dumitale, ci de dumneata însuși... Și, ca să te lămuresc asupra celor ce simt, pot adăuga, ca să fii liniștit cu privire la viitorul dumitale contract de căsătorie, că situația mea materială e de așa natură încît nu ducem lipsă de nimic...

— Datorită mie ! strigă Crevel al cărui chip se făcu stacojiu.

— Datorită averii Célestinei, răspunse avocatul, și dacă regreti că ai dat, ca zestre fiicei dumitale, sume care nu reprezintă nici jumătate din ceea ce i-a lăsat mama sa, sîntem gata să ți le înapoiem...

— Știi, domnule ginere, zise Crevel adoptînd ținuta de rigoare, că acordîndu-i doamnei Marneffe numele

meu, nu mai are de dat socoteală lumii de purtarea ei decît ca doamnă Crevel ?

— O fi, poate, spuse avocatul, foarte cavaleresc și generos în ce privește chestiunile sentimentale și rățăcirile patimii, dar nu cunosc nume, nici legi, nici titluri care să poată acoperi un furt de trei sute de mii de franci smulși cu nerușinare tatălui meu !... Ți-o spun pe șleau, dragă socrule, viitoarea dumitale soție e nedemnă de dumneata, te înșală și e amorezată nebunește de cumnatul meu Steinbock, căruia i-a plătit datoriile...

— Eu i le-am plătit...

— Bine, continuă avocatul, mă bucur pentru contele Steinbock, care va putea să ți le înapoieze cîndva, dar e iubit, foarte iubit, deseori iubit...

— E iubit... exclamă Crevel cu un chip răvășit ce vădea o adîncă tulburare. E laș, murdar, meschin și ordinar să calomniezi o femeie !... Cînd afirmi asemenea lucruri, domnule, trebuie să le dovedești.

— Am să-ți aduc dovezi...

— Le aștept...

— Poimîine, dragă domnule Crevel, am să-ți spun ziua, ora și clipa cînd voi fi în măsură să-ți dezvălui înspăimîntătoarea depravare a viitoarei dumitale soții...

— Foarte bine, voi fi încîntat, zise Crevel, care-și venise în fire. Cu bine, copii, la revedere. Cu bine, Lisbeth...

— Du-te după el, Lisbeth, șopti Célestine la urechea verișoarei Bette.

— Ei, dar cum, pleci așa ?... strigă Lisbeth după Crevel.

— A ! îi spuse Crevel, e tare de tot ginerele meu, s-a format. Tribunalul, Camera, dibăcia judiciară și politică au făcut din el om, nu glumă. Hm ! știe că mă căsătoresc miercurea viitoare, și duminică, adică în trei zile, domnișorul îmi făgăduiește să-mi comunice date, cînd îmi va dovedi că am o soție nedemnă de mine... E destul de îndemînat !... Mă duc să semnez contractul. Hai, vino cu mine, Lisbeth, vino !... Nu vor afla nimic ! Voi am să-i las Célestinei o rentă de patruzeci de mii de franci, dar, prin purtarea sa, Hulot m-a pierdut pentru totdeauna de prieten.

— Mai stai zece minute, Crevel, așteaptă-mă în trăsură, la poartă, mă duc să găsesc un pretext ca să plec.

— Bine, ne-am înțeles.

— Dragii mei, zise Lisbeth regăsind familia în salon, mă duc cu Crevel ; astă-seară semnează contractul, și o să vă pot povesti în ce condiții s-a încheiat. Probabil că va fi ultima mea vizită la femeia aceea. Tatăl vostru e furios. Are să vă dezmoștenească...

— O să-l împiedice vanitatea, răspunse avocatul. Avrui să stăpânească moșia Presles, o va păstra, îl cunosc. Chiar dacă ar avea copii, Célestine tot va primi jumătate din moștenire, legea nu-i îngăduie să-și dea toată averea... Dar pentru mine toate acestea nu înseamnă nimic, nu mă preocupă decât onoarea noastră... Du-te, verișoară, o îndemnă el strângând mâna Lisbeth, și fii cu luare-aminte la contract.

Douăzeci de minute mai târziu, Lisbeth și Crevel intrau în casa din strada Barbet, unde doamna Marneffe aștepta cu o plăcută nerăbdare rezultatul demersului pe care-l poruncise. Cu timpul, Valérie se legase de Wenceslas cu dragostea aprinsă ce pune stăpânire pe inima femeilor o singură dată în viață. Artistul ratat ajunsese în mâinile doamnei Marneffe un amant atât de desăvârșit, încât devenise pentru dînsa ceea ce fusese ea pentru baronul Hulot. Valérie ținea niște papuci într-o mînă, iar cealaltă i-o dăduse lui Steinbock, sprijinindu-și capul pe umărul lui. Conversația, alcătuită din frînturi, pe care o începuseră imediat după plecarea lui Crevel se asemta cu lungile opere literare din vremea noastră, pe coperta cărora scria : *Reproducerea interzisă*. Această capodoperă de poezie intimă aduse de la sine pe buzele artistului o părere de rău, pe care i-o împărtăși Valériei cu destulă amărăciune :

— Ah ! ce nenorocire că m-am însurat, rosti Wenceslas, căci, dacă aș fi așteptat, cum mă sfătua Lisbeth, aș fi putut astăzi să te iau de soție.

— Trebuie să fii polonez ca să vrei să te căsătorești cu o amantă devotată ! exclamă Valérie. Să schimbi dragostea în datorie, plăcerea în plictiseală.

— Te știu atât de capricioasă ! răspunse Steinbock. Te-am auzit, doar, vorbind cu Lisbeth despre baronul Montes, brazilianul acela...

— Vrei să mă scapi de el ? îl întrebă Valérie.

— Ar fi singurul mijloc ca să te împiedic de a-l mai vedea, răspunse fostul sculptor.

— Află, scumpul meu, răspunse Valérie, că-l menajez crezînd că mă voi mărita cu el (vezi deci că ție nu-ți ascund nimic...). Făgăduielile pe care le-am făcut brazilianului... (A ! cu mult înainte de a te fi cunoscut, spuse ea rîzînd, în fața unui gest al lui Wenceslas). Ei bine, făgăduielile acestea, de care se slujește ca să mă chinuie, mă silesc să mă căsătoresc aproape în taină, căci, dacă află că mă mărit cu Crevel, e în stare să... să mă omoare !...

— A ! cît despre asta !... zise Steinbock făcînd un gest de dispreț, care însemna că o asemenea primejdie e un fleac pentru o femeie iubită de un polonez.

Luați aminte că, în privința curajului, polonezii nu sînt cîtuși de puțin fanfaroni, atît de adevărată și de serioasă este vitejia lor.

— Și neghiobul de Crevel, care vrea să dea o serbare, ca să-și satisfacă gusturile de lux economic cu prilejul căsătoriei, mă pune într-o încurcătură din care nu știu cum să ies !

Ar fi putut oare Valérie să-i mărturisească celui pe care îl adora că baronul Henri Montes se bucurase de favoarea de a veni la ea la orice oră din noapte, după ce baronul Hulot fusese părăsit, și că, cu toată îndemînarea ei, nu izbutise încă să găsească un prilej de ceartă, care să-l facă pe brazilian să creadă că toată vina era numai a lui ? Cunoștea prea bine firea aproape sălbatică a baronului, care se asemana mult cu a Lisbethi, ca să nu tremure cînd se gîdea la acest maur din Rio de Janeiro. La zgomotul trăsorii, Steinbock se depărtă de Valérie, pe care o ținea de mijloc, luă o gazetă și fu găsit cu desăvîrșire cufundat în lectură. Valérie broda, cu o atenție meticuloasă, niște papuci pentru viitorul ei soț.

— Cît de calomniată e ! îi șopti Lisbeth, în pragul ușii, la ureche lui Crevel, arătîndu-i tabloul ce li se înfățișa... Uită-te la pieptănătura ei ! e ciufulită ? Dacă te-ai lua după ce spune Victorin, ar trebui să-i găsești ca pe două turturele în cuib.

— Dragă Lisbeth, răspunse Crevel adoptînd ținuta favorită, vezi tu, e de ajuns să inspire o mare pasiune... ca să faci dintr-o Aspasia o Lucreție ¹⁷¹.

— Nu ți-am spus eu întotdeauna, continuă Lisbeth, că femeilor le plăc berbanții rotofei ca dumneata ?

— De altfel, ar însemna să fie o ingrată, adăugă Crevel, doar am băgat atîția bani aici ! Numai Grindot și cu mine știm cît.

Și arată scara. La aranjamentul acestei case, pe care Crevel o considera că-i aparține, Grindot încercase să lupte cu Cleretti, arhitectul la modă, căruia ducele d'Hérouville îi încredințase lucrările pentru casa Joséphei. Crevel, însă, nefiind în stare să priceapă arta, voise, ca toți burghezii, să cheltuiască o sumă fixă dinainte hotărîtă. Ținut pe loc de deviz, lui Grindot îi fu cu neputință să-și realizeze visul de arhitect. Deosebirea între casa Joséphei și cea din strada Barbet era întocmai ca aceea dintre personalitatea lucrurilor și vulgaritatea lor. Ceea ce admirai în casa Joséphei nu mai puteai vedea nicăieri, ceea ce strălucea la Crevel putea fi cumpărat oriunde. Cele două feluri de lux sînt despărțite de fluviul milionului. O oglindă unică valorează șase mii de franci, iar oglinda născocită de un fabricant, care o exploatează, costă cinci sute de franci. Un policandru autentic de Boule se urcă la trei mii de franci, la licitație, același policandru, copiat, poate fi fabricat pentru un preț de o mie sau o mie două sute de franci. Cel dintîi reprezintă, în arheologie, ceea ce înseamnă în pictură un tablou de Rafael, celălalt nu-i decît copia. Ce valoare are o copie după Rafael ? Casa lui Crevel era așadar un măreț specimen de lux prostesc, după cum casa Joséphei era cel mai frumos model al unei locuințe de artist.

— S-a declarat război, rosti Crevel îndreptîndu-se spre viitoarea lui soție.

Doamna Marneffe sună.

— Du-te și caută-l pe domnul Berthier, îi porunci ea feciorului, și să nu vii fără el. Dacă ai fi izbutit, tăticule, zise ea cuprinzîndu-l în brațe pe Crevel, am fi întîrziat fericirea mea și am fi dat o serbare de pomină, dar așa, dragul meu, cînd familia întreagă e împotriva unei căsătorii, buna-cuviință cere să fie făcută discret, mai ales cînd mireasa e văduvă.

— Ba dimpotrivă, eu vreau să se desfășoare un lux ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, răspunse Crevel, care, de cîtva timp, găsea că secolul al XVIII-lea era meschin. Am comandat trăsuri noi : o trăsură pentru domnul, alta pentru doamna, două cupeuri drăguțe, o caleașcă,

o.berlină de gală cu o capră splendidă, care tremură că doamna Hulot.

— A ! vreau ?... va să zică nu mai ești mieluşelul meu ? Nu, nu, puşor, ai să faci cum hotărâsc eu. Vom semna contractul în astă-seară. Apoi, miercuri, ne vom căsători oficial, așa cum se cuvine, în taină, cum spunea biata maică-mea. Ne vom duce pe jos la biserică, îmbrăcați simplu, și acolo se va ține o slujbă fără cîntece. Martorii noștri sînt Stidmann, Steinbock, Vignon și Massol, toți oameni spirituali, care se vor nimeri la primărie ca din întîmplare, și care vor face sacrificiul să asculte și o liturghie. Colegul tău ne va căsători, în mod excepțional, la ora nouă dimineța. Slujba religioasă e la ora zece, și vom fi acasă pentru prînz la unsprezece și jumătate. Am făgăduit oaspeților noștri că nu ne vom ridica de la masă decît seara... Îi vom avea pe Bixiou, pe du Tillet, vechiul tău camarad de pe vremea lui Birotteau, Lousteau, Vernisset, Léon de Lora, Vernou, elita oamenilor de spirit, care nu vor ști că ne-am căsătorit. O să-i păcălim, ne vom ameți un pic, și are să fie și Lisbeth ; vreau ca ea să știe de căsătorie. Bixiou o să-i facă propuneri ca s-o mai... dezghețe puțin.

Timp de două ore, doamna Marneffe înșiră tot felul de nebunii, care lui Crevel îi prilejuiră următoarea observație judicioasă : „Cum ar putea o femeie atît de veselă să fie depravată ? Nebunatică, da ! dar stricată... nu, asta nu !”

— Ce-au spus de mine copiii tăi ? îl întrebă Valérie pe Crevel, în timp ce-l ținea lîngă dînsa pe canapeluță, o mulțime de grozăvii ?

— Pretind, răspunse Crevel, că-l iubești pe Wenceslas într-un chip vinovat, tu, virtutea întruchipată !...

— Cred și eu că mi-e drag Wenceslas ! exclamă Valérie adresîndu-se artistului, luîndu-i capul și sărutîndu-l pe frunte. Bietul băiat e fără sprijin, fără avere, disprețuit de o girafă de culoarea morcovului. Ce vrei, Crevel ? Wenceslas e poetul meu, și-l iubesc fără să mă ascund, ca pe un copil al meu ! Femeile virtuose se pricup să vadă pretutindeni și în toate numai răul. Știi că-mi place ! Va să zică ele n-ar putea sta lîngă un bărbat fără să păcătuiască ? Eu sînt ca un copil răsfățat, căruia nu i s-a refuzat niciodată nimic, bomboanele mă

lăsă rece. Bietele femeii, mi-e milă de ele !... Și cine mă forfecă astfel ?

— Victorin, zise Crevel.

— Și de ce nu i-ai închis pliscul, papagalului aceuia judecătoresc, cu cei două sute de mii de franci ai *mă-michii* ?

— A ! baroana fugise, spuse Lisbeth.

— Spune-le să bage de seamă, Lisbeth ! rosti doamna Marneffe încruntînd din sprîncene, sau mă primesc la dinșii, și încă foarte bine, venind și ei la soacra lor cu toții, sau am să-i fac să ajungă (să le-o spui din partea mea) mai jos decît a căzut baronul... O să mă fac rea, pînă la urmă ! Pe onoarea mea, cred că Răul e coasa cu care se retează Binele.

La ora trei, maestrul Berthier, succesorul lui Cardot, citi contractul de căsătorie, după o scurtă consfătuire cu Crevel, căci unele articole depindeau de hotărîrea domnului și doamnei Hulot-junior. Crevel îi recunoștea viitoarei sale soții o avere compusă din : 1 — o rentă nominală de patruzeci de mii de franci, 2 — casa cu tot mobilierul, și 3 — trei milioane în numerar. Pe deasupra mai făcea viitoarei soții toate donațiile pe care le îngăduia legea, o scutea de orice inventar, și, în cazul cînd, la moartea lor, soții n-ar fi avut copii, își dăruiau reciproc unul altuia toate bunurile lor mobile și imobile. Contractul acesta micșora averea lui Crevel la un capital de două milioane. Dacă va avea copii cu noua soție, partea cuvenită Célestinei se va reduce la cinci sute de mii de franci, din cauză că uzufructul averii fusese acordat Valériei. Aceasta reprezenta aproape a noua parte din actuala sa avere.

Lisbeth se întoarse să ia masa în strada Louis-le-Grand, cu deznădejdea zugerăvită pe față. Lămuri, comentă contractul de căsătorie, dar atît Célestine cît și Victorin rămaseră nepăsători la auzul veștii catastrofale.

— L-ați supărat pe tatăl vostru, copii ! Doamna Marneffe s-a jurat că o veți primi la voi pe soția domnului Crevel și că veți veni la dînsa, le spuse ea.

— Niciodată ! răspunse Hulot.

— Niciodată ! exclamă Célestine.

— Niciodată ! strigă Hortense.

Lisbeth fu cuprinsă de dorința de a înfrînge atitudinea mîndră a familiei Hulot.

— Se pare că are anumite arme împotriva voastră !... zise ea. Nu știu încă despre ce e vorba, dar o să aflu... A pomenit vag despre o întâmplare cu două sute de mii de franci, care-o privește pe Adeline.

Baroana Hulot se lăsa moale pe divanul pe care stătea, cuprinsă deodată de spasmuri îngrozitoare.

— Duceți-vă la ea, copii !... strigă baroana. Primiți-o în casa voastră. Domnul Crevel e un netrebnic ! merită chinurile iadului... Supuneți-vă monstrului aceleia de femeie ! Căci, vai, *știe tot !*

După aceste vorbe întretăiate de lacrimi și suspine, doamna Hulot de-abia putu să se urce la ea, sprijinită de brațul fetei sale și al Célestinei.

— Ce înseamnă asta ? întrebă Lisbeth rămânând singură cu Victorin.

Avocatul rămase incremenit într-o nedumerire lesne de înțeles și n-o auzi pe Lisbeth.

— Ce ai, dragă Victorin ?

— Sînt înspăimîntat ! rosti avocatul, al cărui chip devenise amenințător. Vai de cel ce se va atinge de mama, căci atunci nu mai țin seamă de nimic ! Dacă aș putea, aș zdrobi-o pe femeia asta, ca pe o viperă... A ! atacă viața și onoarea mamei mele ?...

— A spus, dar nu mai pomeni de asta nimănui, dragă Victorin, că are să vă facă să ajungeți și mai rău decît tatăl tău... L-a dojenit pe față pe Crevel, că nu ți-a închis gura cu taina asta, care, după cît se vede, o îngrozește atît de tare pe Adeline.

Trimiseră după un doctor, căci starea baroanei se înrăutățea. Medicul scrisese o rețetă cu mult opium, și, după ce luă doctoria, Adeline căzu într-un somn adînc. Dar toată familia era pradă unei vii îngrijorări. A doua zi, avocatul plecă devreme la Palatul de Justiție, trecînd pe la Prefectura de poliție, unde-l rugă pe Vautrin, șeful siguranței, să i-o trimită pe doamna de Saint-Estève.

— Ni s-a interzis, domnule, să ne ocupăm de dumneavoastră, dar doamna de Saint-Estève, trăind din asta, vă stă la dispoziție, răspunse celebrul șef.

Cînd se întoarse acasă, bietul avocat află că erau temeri ca baroana să-și piardă mințile. Doctorul Bianchon, doctorul Larabit și profesorul Angard, ținînd un consult, hotărîseră să întrebuinteze mijloace eroice, ca să îndepărteze singele ce i se urcase la cap. În timp ce

Victorin îl asculta pe doctorul Bianchon, care-i explica amănunțit motivele ce-l făceau să nădăjduiască potolirea acelei crize, deși colegii săi nu mai aveau nici o speranță, feciorul veni să-i vestească avocatului o clientă : doamna de Saint-Estève. Victorin îl lăsă pe Bianchon în mijlocul unei fraze și coborî scara în goană, ca un nebun.

— O fi în casa asta vreun germen de nebunie contagioasă ? întrebă Bianchon întorcîndu-se spre Larabit.

Doctorii plecară, lăsînd un intern, care s-o vegheze pe doamna Hulot.

O viață întreagă de virtute !... era singura frază pe care-o rostea bolnava, de cînd se întîmplase catastrofa. Lisbeth, nedezipită de la căpătiul Adelinei, o veghea neconținut ; cele două femei tinere o priveau cu admirație.

— Ei bine, dragă doamnă Saint-Estève, zise avocatul introducînd ciuma de babă în biroul său și închizînd cu grijă ușile, cum stăm ?

— Ei, dragul meu, îl întrebă ea pe Victorin privindu-l cu o ironie rece, te-ai hotărît ?

— Ați făcut ceva ?

— Dai cincizeci de mii de franci ?

— Da, răspunse Hulot-fiul, căci trebuie să trecem la fapte. Știți că, numai prin cîteva cuvinte, femeia aceasta a pus în primejdie viața și mintea mamei mele ? Treceți, deci, la fapte.

— Am și trecut ! replică bătrîna.

— Ei, și ? făcu Victorin înfiorat.

— Atunci nu te opui la cheltuieli ?

— Dimpotrivă.

— S-au și cheltuit douăzeci și trei de mii de franci. Hulot-fiul se uită prostit la doamna de Saint-Estève.

— Ei, asta-i ! nu cumva ești o nătăfleață, dumneata, unul din aștrii Palatului de Justiție ? zise baba. Cu suma asta am cumpărat conștiința unei cameriste și un tablou de Rafael, nu-i scump...

Hulot rămase năucit, cu ochii holbați.

— Și așa, continuă baba, am cumpărat-o pe domnișoara Reine Tousard, pentru care doamna Marneffe nu are secrete...

— Înțeleg...

— Dar, dacă cumva te zgîrcești, spune-mi !

— Voi plăti tot ce se cuvine, ce să mai vorbim ! Mama e de părere că asemenea oameni ar merita cele mai groaznice chinuri...

— Astăzi nu se mai trage pe roată, răspunse baba.

— Sînteți sigură de izbîndă ?

— Las' pe mine, îl liniști doamna de Saint-Estève. Răzbunarea dumitale mocnește. (Privi pendula : pendula arăta ora șase.) Răzbunarea dumitale se pregătește, cuptoarele de la *Rocher de Cancale* sînt aprinse, caii echipajelor dau din copite, fiarele mele se încing. A ! o știu pe doamna Marneffe a dumitale pe dinafară. Totul e pregătit, ce crezi ! Nada e așezată în capcană, mîine îți voi spune dacă șoarecele va mîncă otrava. Cred c-o s-o facă ! Adio, fiule !

— Cu bine, doamnă.

— Știi englezește ?

— Da.

— Ai văzut *Macbeth* în englezește ?

— Da.

— Atunci să știi, fiule, că vei fi rege ! Adică vei moșteni ! spuse vrăjitoarea cea groaznică, prezisă de Shakespeare și care părea că-l cunoaște pe Shakespeare. Îl lăsă pe Hulot înmărmurit, în pragul biroului său. Nu uita că mîine e recursul ! îi aminti ea grațios, ca o clientă versată în afaceri. Văzuse venind două persoane și voia să treacă în ochii lor drept o contesă de Pimbèche ¹⁷². „Ce îndrăzneală !” își spuse Hulot salutîndu-și pretinsa clientă.

Baronul Montes de Montejanos era un fante, dar un fante enigmatic. Parisul lumii elegante, al turfului și al cocotelor admira jileticile neîntrecute ale acestui gentilom străin, cizmele de un lustru desăvîrșit, bastoanele cum nu se mai găseau altele, caii săi de invidiat, trăsura mînată de sclavi negri de o supunere și un devotament orb. Lumea îl știa bogat, avea un depozit de șapte sute de mii de franci la celebrul bancher du Tillet, dar întotdeauna apărea singur. La premiere, ocupa un fotoliu de orchestră. Nu frecventa nici un salon. Nu dăduse niciodată brațul unei cocote ! Numele său nu putea fi legat de nici un nume de femeie frumoasă din lumea mare. Ca să se distreze, juca *whist* la Jockey-Club. Nu rămăsese altceva de făcut decît să se născocească anumite calomnii asupra

moravurilor sale sau, lucru ce părea cu mult mai nostim, asupra persoanei lui, fusese poreclit Combabus ! Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, Florine, domnișoara Héloïse Brisetout și Nathan, cinînd într-o seară la ilustra Carabine, împreună cu o mulțime de elegane și eleganți ai epocii, născociseră explicația asta, nemaipomenit de caraghioasă. Massol, în calitatea sa de consilier de stat, și Claude Vignon, ca fost profesor de limba greacă, povestiseră cocotelor ignorante faimoasa anecdotă de care se amintește în Istoria antică a lui Rollin, cu privire la Combabus, acel Abélard de bună voie¹⁷³, însărcinat să păzească soția unui rege al Asiriei, Persiei, Bactrianiei, Mesopotamiei și al altor ținuturi din geografia specială a bătrînului profesor din Bocage, urmașul lui d' Anville¹⁷⁴, creatorul Orientului antic. Porecla asta, care-i făcuse pe oaspeții domnișoarei Carabine să se prăpădească de rîs vreun sfert de oră, fu prilejul multor glume, prea deocheate pentru lucrare, pe care Academia ar putea să n-o premieze cu premiul Montyon. Din aceste glume, cel mai mare haz îl stîrni un nume ce rămase agățat de coama stufoasă a frumosului baron, pe care Josépha îl numea un *splendid brazilian*, așa cum spui : un *splendid Catoxantha*¹⁷⁵ ! Carabine (pe numele ei adevărat domnișoara Séraphine Sinet), cea mai ilustră dintre cocote, care cu frumusețea-i rafinată și verva-i spirituală smulsese sceptrul arondismentului al treisprezecelea din mîinile domnișoarei Turquet, cunoscută mai ales sub numele de *Malaga*, era pentru bancherul du Tillet ceea ce era Josépha pentru ducele d'Hérouville.

Chiar în dimineața zilei cînd bătrîna Saint-Estève îi prorocea lui Victorin izbînda, Carabine îi spusese lui du Tillet, pe la ora șapte dimineața : „Dacă ai fi drăguț, m-ai duce să cinez la *Rocher de Cancale* și mi l-ai aduce pe Combabus, vrem să aflăm o dată dacă are o amantă... Am pus rămășag că are... vreau să cîștig...” „Stă tot la *Hotel des Princes*, o să trec pe acolo, răspunse du Tillet, e rost de distracție. Să fie toți băieții în păr, Bixiou, Lora, în sfîrșit, toată șleahța !”

La ora șapte și jumătate, în cel mai frumos salon al localului unde a cinat întreaga Europă strălucea pe masă un splendid serviciu de argintărie, anume făcut pentru mesele la care Vanitatea achita nota de plată în bancnote. Valurile de lumină se răsfrîngeau ca niște cascade pe

marginile argintăriei cizelate. Chelnerii, pe care un provincial i-ar fi putut lua drept diplomați, de n-ar fi fost atît de tineri, stăteau gravi, ca oamenii care se ştiu împărăteşte plătiți.

Sosiseră cinci persoane care mai aşteptau încă alte nouă. Era în primul rînd Bixiou, sarea oricărei bucătării intelectuale, care se mai ţinea bine în 1843, cu o platoşă de glume veşnic noi, fenomen tot atît de rar la Paris ca şi virtutea. Apoi Léon de Lora, cel mai mare pictor de peisaje şi de marine din vremea sa, care avea asupra rivalilor avantajul de a nu se arăta niciodată inferior debuturilor sale. Cocotele nu se puteau lipsi de cei doi regi ai glumei. Nu era masă, nu era cină, nu era petrecere fără ei. Séraphine Sinet, zisă Carabine, în calitatea ei de amantă titulară a gazdei, venise printre cei dintii, arătîndu-şi, în revărsarea de lumină, umerii strălucitori, fără pereche în Paris, un gît rotunjit ca de un strungar, fără o cută, chipul provocător şi rochia de satin ţesut în două tonuri, albastru pe albastru, împodobită cu dantelă englezească în cantitate suficientă ca să poată hrăni un sat întreg timp de o lună. Nostima Jenny Cadine, care nu apărea în seara aceea pe scenă şi al cărei portret e prea cunoscut ca să mai avem ceva de adăugat, sosi într-o toaletă de un lux fabulos. O petrecere e totdeauna pentru acest soi de doamne un Longchamp al toaletelor ¹⁷⁶, la care fiecare vrea să-l facă pe milionarul ei să cîştige premiul, spunînd rivalelor : „Iată cît preţuiesc !”

O a treia femeie, fără îndoială de-abia la începutul carierei, privea aproape ruşinată la luxul celor două colege bogate şi cu situaţie. Era îmbrăcată simplu, în caşmir alb împodobit cu pasmanterii albastre, cu o pieptănătura în formă de floare făcută de un coafor gen *Merlan* ¹⁷⁷, care, cu mîna-i stîngace, dăduse, fără să vrea, graţia stîngăciei unui păr blond fermecător. Simţîndu-se încă stîngerită în rochia ei, avea — după expresia consacrată — *timiditatea caracteristică debutului*. Venise din Valognes ca să-şi vîndă la Paris o prospeţime revoltătoare, care-ar fi trezit dorinţi şi-ntr-un om pe moarte, şi o frumuseţe demnă de cele pe care Normandia le-a mai dat diferitelor teatre ale capitalei. Liniile chipului fraged erau de o puritate ideală, îngerească. Albeaţa ei de lapte răsfrîngea ca o oglindă lumina. Culoarele delicate păreau puse cu penelul pe obraji. Se numea Cydalise. Era, după

cum vom vedea, un pion necesar în partida pe care o juca tuşa Nourisson împotriva doamnei Marneffe.

— N-ai braţe potrivite cu numele ce-l porţi, fetiço, îi spuse Jenny Cadine, cînd Carabine îi prezentase capodopera aceea în vîrstă de şaisprezece ani, pe care o adusesese ea.

Întradevăr, Cydalise avea braţe frumoase cu un ţesut fin, delicat, dar înroşite de un sînge prea bogat.

— Cît preţuieşte ? o întrebă în şoaptă Jenny Cadine pe Carabine.

— O moştenire.

— Ce vrei să faci cu ea ?

— S-o fac doamna Combabus !...

— Şi ce capeţi pentru asta ?...

— Ghiceşte !

— Un serviciu de argintărie ?

— Am trei.

— Diamante ?

— Vînd...

— O maimuţă verde !

— Nu, un tablou de Rafael !

— Dar ce ţi-a mai trăsnit prin minte ?

— Josépha mă scoate din sărite cu tablourile ei, răspunse Carabine, şi vreau să am mai frumoase ca ale ei...

Du Tillet îl aduse cu el pe brazilian, eroul petrecerii ; ducele d'Hérouville îi urma împreună cu Josépha. Cîntăreaţa era îmbrăcată într-o rochie simplă de catifea, dar în jurul gîtului îi strălucea un colier de perle de o sută douăzeci de mii de franci, care abia se deosebea de pielea ei de camelie albă. Îşi pusese în cozile negre o singură camelie roşie (o muscă !) de un efect uluitor şi se amuzase să-şi înşire unsprezece brăţări de perle pe fiecare braţ. Veni să dea mîna cu Jenny Cadine, care-i spuse :

— Îmi împrumuţi şi mie mătăniile tale ?

Josépha îşi desfăcu brăţările şi le oferî, pe o farfurie, prietenei sale.

— Ce maniere ! zise Carabine, pentru asta trebuie să fii ducasă ! Şi ce de perle ! Ai jefuit toate mările, ca să-ţi împodobeşti prietena, domnule duce ? adăugă ea întorcîndu-se spre mărunţelul duce d' Hérouville.

Actriţa luă numai două brăţări, iar pe celelalte două-

zeci i le așeză la loc, sărutînd în același timp frumoasele brațe ale cîntăreței.

Lousteau, parazitul literar, La Palférine și Malaga, Massol și Vauvinet, Théodore Gaillard, coproprietarul uneia dintre cele mai de seamă gazete politice, întregeau numărul oaspeților. Ducele d'Hérouville, politician cu toată lumea ca un mare senior, îl salută pe contele de La Palférine într-un chip anumit, care, fără să arate stimă ori intimitate, părea că spune celorlalți: „Sîntem din aceeași familie, de aceeași rasă, sîntem egali!” Salutul acela, un simbol al aristocrației, a fost creat ca să aducă la disperare pe oamenii de spirit din înalta burghezie.

Carabine îl așeză pe Combabus la stînga ei, și pe ducele d'Hérouville, la dreapta. Cydalise stătea lîngă brazilian, iar Bixiou luă loc lîngă normandă. Malaga luă loc lîngă duce.

La ora șapte, începură cu stridiile. La ora opt, între cele două feluri, fu savurat un *punch* la gheață. Meniul unor asemenea oște e cunoscut de toată lumea. La ora nouă, oaspeții flecăreau așa cum se flecărește după patruzeci și două de sticle de diferite vinuri, băute de paisprezece persoane. Desertul, groaznicul desert din luna aprilie, fu servit. Atmosfera îmbătătoare n-o amestise decît pe normandă, care îngîna un cîntec de crăciun. În afară de biata fată, nimeni nu-și pierduse mintea, atît băutorii cît și femeile fiind din elita Parisului care petrece. Gîndurile erau vesele, ochii, deși strălucitori, își păstrasera expresia lor de inteligență, dar vorba aluneca spre satiră, spre anecdotă, spre indiscreție. Conversația, care pînă atunci se învîrtise în cercul vițios al curselor și al cailor, al operațiilor de bursă și al diferitelor virtuți cu care erau înzestrați fanții zilei comparați unii cu alții, și al întîmplărilor scandaloase, amenința să devină intimă, să se fărîmîteze în grupuri de cîte două inimi.

În clipa aceea, în urma otheadelor adresate de Carabine lui Léon de Lora, Bixiou, La Palférine și du Tillet, începu să se vorbească despre dragoste.

— Doctorii buni nu vorbesc niciodată despre medicină, adevărații nobili nu vorbesc niciodată despre strămoși, oamenii de talent nu vorbesc despre operele lor, spuse Josépha, de ce să vorbim despre meseria noastră?... Doar n-am suspendat spectacolul la Operă, ca să

vin aici să lucrez. Așa că să nu pozăm de loc, dragele mele.

— E vorba de dragoste adevărată, fetițo ! îi răspunse Malaga, de dragostea care te face să te ruinezi, să-ți ruinezi tatăl și mama, să-ți vinzi femeia și copiii, care te bagă la Clichy...

— Ce-i aia ? S-auzim !... zise cîntăreața. „Ce-i aia ?”... vorbă obișnuită în gura haimanalelor și trecută în vocabularul cocotelor, care sună ca un poem pe buzele acestor femei, care se pricep s-o însoțească cu o anumită expresie a ochilor și a feței.

— Cum, Josépha ? Eu nu te iubesc ? întrebă încetișor ducele.

— Poate că mă iubești cu adevărat, îi șopti Josépha ducelui la ureche, surizînd, dar eu nu te iubesc cu dragostea de care e vorba, care te face ca lumea să-ți pară pustie fără ființa iubită. Îmi ești simpatic, folositor, dar pot trăi și fără dumneata ; dacă mîine m-ai părăsi, aș găsi trei duci în loc de unul.

— Oare există la Paris dragoste adevărată ? întrebă Léon de Lora. Oamenii n-au nici măcar timp să-și facă o situație, cum să te mai dăruiești atunci dragostei adevărate, care te topește precum apa topește zahărul ? Trebuie să fii grozav de bogat ca să poți iubi, căci dragostea îl distruge pe om. Să ne uităm de pildă la scumpul nostru baron brazilian. Demult am spus că *extremele se sting*. * Un adevărat îndrăgostit e ca un eunuc, căci pentru el nu mai există femei pe lume ! Ia uitați-vă la simpaticul nostru brazilian... Toți comesenii își îndreptară ochii spre Henri Montes de Montejanos, care se rușină văzîndu-se ținta tuturor privirilor. Rumega aici de-o oră întreagă, și pînă și un vițel ar fi observat că are ca vecină ființa cea mai... n-aș putea spune aici cea mai frumoasă, dar cea mai proaspătă din Paris.

— Totul e proaspăt aici, chiar și peștele, e specialitatea casei, zise Carabine.

Baronul Montes-de Montejanos se uită la peisagist cu un aer plin de amabilitate și răspunse :

— Foarte bine ! beau în sănătatea dumitale !

Îl salută pe Léon de Lora cu un semn din cap și, ridicînd paharul cu vin de Porto, îl deșertă cu brio.

* Joc de cuvinte : în loc de „les extrêmes se touchent” (extremele se ating), personajul spune „les extrêmes se bouchent”.

— Așadar, iubești? se adresă Carabine vecinului ei interpretînd astfel închinarea.

Baronul brazilian ceru să i se umple din nou paharul și — salutînd pe Carabine — repetă închinarea.

— În sănătatea doamnei! rosti atunci cocota pe un ton atît de nostim, încît peisagistul, du Tillet și Bixiou izbucniră în hohote de rîs.

Brazilianul rămase grav ca o statuie de bronz. Atîta sînge rece o înciudă pe Carabine. Știa foarte bine că Montes o iubea pe doamna Marneffe, dar nu se așteptase la o astfel de credință nestrămutată, la o asemenea tăcere îndărătnică de fanatic. Adesea poți judeca o femeie după atitudinea amantului ei, așa cum despre un amant îți poți face o părere după purtarea metresei sale. Mîndru că o iubea pe Valérie și că era iubit de ea, baronul avea un surîs, care pentru cunoscătorii aceia experți trăda o nuanță de ironie. De altfel arăta falnic: vinurile nu-i tulburaseră culoarea feței, iar ochii săi, strălucitori ca aurul închis, păstrau tainele sufletului. De aceea, Carabine își zise în sinea ei: „Ce femeie! cum ți-a mai pecetluit inima!”

— E o stîncă! rosti cu jumătate de glas Bixiou, care credea că e vorba numai de o glumă, fără să bănuiască importanța pe care-o dădea Carabine luptei pentru dărimarea acelei fortărețe.

În timp ce la dreapta domnișoarei Carabine avea loc schimbul acesta de vorbe, atît de frivole în aparență, în stînga ei urma discuția asupra dragostei între ducele d'Hérouville, Lousteau, Josépha, Jenny Cadine și Massol. Se ajunsese la întrebarea dacă fenomenele acelea rare erau pricinuite de pasiune, de încăpăținare sau de iubire. Josépha, foarte plictisită de-atîtea teorii, voi să schimbe firul conversației.

— Vorbiți de lucruri de care habar n-aveți! Este printre voi vreunul care să fi iubit într-atît o femeie, și o femeie nedemnă de el, încît să risipească și averea lui și a copiilor, să-și primejduiască viitorul și să-și întunece trecutul, să riște pușcăria furînd statul, să-și omoare unchiul și fratele, să se lase legat la ochi în așa hal încît să nu-și dea seama că va fi aruncat, ca o ultimă bătaie de joc, în prăpastia unde se află? Du Tillet are în partea stîngă a pieptului o casă de bani, Léon de Lora spiritul, Bixiou ar rîde singur de el dacă ar

iubi pe altcineva decît pe sine însuși, Massol are un portofoliu ministerial în loc de inimă, Lousteau n-are în locul ei decît un simplu organ, el care a putut să se lase părăsit de doamna de La Baudraye, domnul duce e prea bogat ca să-și poată dovedi dragostea ruinîndu-se : pe Vauvinet nici nu-l pun la socoteală, pe cămătari nu-i includ în specia omenească. Așa că n-ați iubit niciodată, și nici eu, nici Jenny, nici Carabine... N-am văzut decît o singură dată fenomenul pe care vi l-am descris. E vorba, se adresează ea lui Jenny Cadine, de bietul nostru baron Hulot, pentru care am să dau un anunț ca pentru un cîine pierdut, căci vreau să-l regăsesc.

„Ei, asta-i se gîndi Carabine uitîndu-se la Josépha într-un anumit fel, se vede că doamna Nourisson are două tablouri de Rafael, dacă Josépha joacă același rol ca și mine”.

— Bietul om ! zise Vauvinet, falnic și minunat bărbat. Ce stil ! Ce ținută ! Semăna cu Francisc I. Ce vulcan ! Și ce îndemînare, cu cît talent știa să facă rost de bani ! Îl cred în stare să stoarcă parale și din zidurile acelea făcute din oase ce se văd prin mahalele Parisului, în preajma barierelor, unde fără îndoială că s-a ascuns...

— Și toate astea, adăugă Bixiou, pentru micuța doamnă Marneffe ! Ce mai poamă ! Halal femeie !

— Se mărită cu prietenul meu Crevel ! observă du Tillet.

— Și se dă în vînt după prietenul meu Steinbock ! adăugă Léon de Lora.

Cele trei fraze fură pentru Montes ca trei gloanțe de pistol ce-i străpunseră pieptul. Păli, cuprins de o suferință atît de mare încît abia se putu ridica.

— Sînteți niște mișei ! strigă el. N-ar trebui să puneți numele unei femei cinstite alături de numele femeilor voastre pierdute ! nici să o faceți ținta batjocurilor voastre !

Montes fu întrerupt de urale și aplauze unanime. Bixiou, Léon de Lora, Vauvinet, du Tillet, Massol dădură semnalul. Porni un adevărat cor.

— Trăiască împăratul ! rosti Bixiou.

— Să-l încoronăm ! fu de părere Vauvinet.

— O *mîriială* pentru Medor ¹⁷⁸, *ura* pentru Brazilia ! strigă Lousteau.

— A, scumpul meu baron arămiu, o iubești pe Valérie a noastră? întrebă Léon de Lora, nu ești dezgustat?

— Nu e parlamentar ce-a spus el, dar e splendid!... observă Massol.

— Dar, scumpul meu client, mi-ai fost recomandat, sînt bancherul dumitale, naivitatea de care dai dovadă ar putea să-mi dăuneze...

— Răspunde-mi, te rog, dumneata, care ești om serios, se adresează brazilianul lui du Tillet.

— Mulțumesc pentru toată lumea, rosti Bixiou făcînd o plecăciune.

— Poți să-mi spui ceva concret?... continuă Montes, fără să ia în seamă cuvintele lui Bixiou.

— Ei, asta-i bună, zise du Tillet, am onoarea să te anunț că sînt invitat la nunta lui Crevel.

— A! Combabus ia apărarea doamnei Marneffe! făcu Josépha ridicîndu-se solemn. Se apropie de Montes cu un aer tragic, îi dădu prietenește o palmă ușoară, îl privi o clipă cu o admirație comică, apoi dădu din cap. Hulot e primul exemplar al dragostei *cu orice preț*, iată-l și pe al doilea, spuse ea, dar n-ar trebui să-l punem la socoteală, căci vine din țara tropicelor.

În clipa cînd Josépha lovi ușor fruntea brazilianului, Montes se așeză din nou pe scaun, adresîndu-se din ochi lui du Tillet:

— Dacă sînt victima vreuneia din glumele voastre pariziene, îi zise el, dacă ai vrut să-mi smulgeți taina... Și învălui masa întreagă într-un cerc de foc, aruncînd asupra tuturor comesenilor o privire în care ardea soarele Braziliei. Vă rog, mărturișiți-mi, continuă el cu un aer rugător, aproape copilăros, dar nu calomniați o femeie pe care o iubesc...

— Atunci, ce-ai face, îi răspunse Carabine șoptindu-i la ureche, dacă ai afla că ești trădat, înșelat, tras pe sfoară de Valérie, și ți-aș aduce dovezi peste o oră, acasă la mine?

— Nu pot să-ți declar aici, de față cu atîtea guri rele... spuse baronul brazilian.

În loc de „guri rele”, Carabine înțelese „gorile”.

— Bine, taci! îl îndemnă ea zîmbind. Nu strica cheful celor mai spirituali oameni din Paris și vino la mine să stăm de vorbă...

Montes era zdrobit.

— Dovezi !... bilbii el, gîndește-te că...

— Vei avea prea multe, răspunse Carabine, dar uite în ce hal te aduce bănuiala. Mi-e frică să nu-ți pierzi mințile...

— Dar știu că-i încăpățînat brazilianul, e mai rău decît răposatul rege al Olandei ¹⁷⁹. Hei ! Lousteau, Bixiou, Massol și toți ceilalți, nu sînteți cu toții invitați la masă de doamna Marneffe poimîine ? întrebă Léon de Lora.

— *Ja*, răspunse du Tillet. Am onoarea să-ți mai repet, baroane, că dacă din întîmplare ai avut de gînd să te însori cu doamna Marneffe, ai fost respins, ca un proiect de lege, de un rotofei cu numele de Crevel. Vechiul meu camarad Crevel, dragă prietene, are o rentă de optzeci de mii de franci, iar dumneata n-ai arătat că ai avea tot atîta, căci îmi închipui c-ai fi fost preferat...

Montes ascultă cu un aer pe jumătate visător, pe jumătate zîmbitor, care făcu tuturor o impresie teribilă. Primul chelner veni spre Carabine și-i șopti la ureche că o rudă de-a ei se află în salon și că dorește să-i vorbească. Cocota se ridică îndreptîndu-se spre salon, unde o găsi pe doamna Nourisson cu un vâl de dantelă neagră pe față.

— Ei, să mă duc la tine, fetiço ? A tras la nadă ?

— Da, măicuțo, struna e atît de întinsă că mă tem să nu plesnească, răspunse Carabine.

După o oră, Montes, Cydalise și Carabine, venind de la *Rocher de Cancale* acasă la Carabine, în strada Saint-Georges, intrau în salonul ei. Cocota o zări pe doamna Nourisson stînd pe o berjeră lîngă foc.

— A ! iat-o pe respectabila mea mătușă ! exclamă ea.

— Da, fetiço, eu sînt și-am venit singură să-mi iau rentișoara. Mi-a fost teamă să nu mă uiți, deși știu că ai inimă bună, și miine am de făcut niște plăți. O negustoreasă cu articole de toaletă e totdeauna strîmto-rată. Dar pe cine tirii după tine ?... Domnul pare să aibă supărări mari...

Groaznica doamnă Nourisson, care în clipa aceea era cu desăvîrșire transformată, părăind o bătrînică de treabă, se ridică venind s-o sărute pe Carabine, una

dintre cele vreo sută și mai bine de femei ușoare pe care le lansase în ticăloasa carieră a viciului.

— E un Othello care nu se dezmințe și pe care am onoarea să ți-l prezint : domnul baron Montes de Montejanos...

— A ! îl cunosc pe domnul, căci am auzit mult vorbindu-se de dînsul ; ești poreclit Combabus, fiindcă iubești numai o singură femeie ; la Paris, e ca și cum n-ai avea nici una. Nu cumva o fi tocmai doamna Marneffe, nevasta lui Crevel... Uite ce-i, dragă domnule, binecuvîntează-ți soarta, în loc s-o blestemi... Femeiușca asta e o netrebnică. Îi cunosc eu apucăturile !..

— Ehe ! zise Carabine, căreia doamna Nourisson îi strecurase în mîină o scrisoare, pe cînd o îmbrățișa, nu-i cunoști pe brazilieni. Sfidează orice, țin să-și pună inima în frigare !.. Cu cît sînt mai geloși, cu atît vor să fie și mai mult. Domnu' spune că are să facă prăpăd, dar nu va face nici un prăpăd, fiindcă-i amoretat. În sfîrșit, l-am adus aici pe domnul baron, ca să-i aduc dovezile nefericirii sale, pe care le-am căpătat de la micuțul Steinbock.

Montes era beat și asculta ca și cum n-ar fi fost vorba de dînsul. Carabine se duse să-și scoată mantila de catifea și citi *facsimilul* următorului bilet :

Pisoiole, el se duce deseară să cineze la Popinot și va veni să mă ia de la Operă pe la ora unsprezece. Voi pleca pe la vreo cinci și jumătate, și sper să te găsesc în paradisul nostru, unde vei comanda masa de la Maison d'Or. Îmbracă-te în așa fel ca să mă poți duce la Operă. Avem patru ore numai ale noastre. Îmi vei înapoia scrisorica, nu fiindcă Valérie a ta nu ar avea încredere în tine, mi-aș da pentru tine viața, averea și onoarea, dar mă tem de farsele întîmplării.

— Uite, baroane, poftim bilețelul dulce trimis azi-dimineață contelui Steinbock, citește adresa ! Originalul a fost ars.

Montes întoarse hîrtia și pe față și pe dos, recunoscuseră scrisul, și-i trecu prin minte o idee justă, lucru ce dovedește cît de tulburat îi era capul.

— Ei ! dar ce interes ai să-mi sfîșii inima, căci trebuie să fi cumpărat foarte scump dreptul de a avea bilețelul

pentru cîtva timp, ca să-l dai la litografiat? întrebă el privind-o pe Carabine.

— Nerodule! zise Carabine la un semn al doamnei Nourisson, n-o vezi pe biata Cydalise... o copilă de şaisprezece ani, care de trei luni se topeşte de dragoste după tine şi care-i disperată că n-ai învrednicit-o măcar cu o privire? Cydalise îşi duse batista la ochi, prefăcîndu-se că plînge. E furioasă, cu tot aerul de mironosiţă, cînd vede că bărbatul pe care-l iubeşte la nebunie e tras pe sfoară de o nemernică, continuă Carabine, şi-ar fi în stare s-o ucidă pe Valérie...

— A, nu, asta mă priveşte pe mine!

— Să omori?... tu, micuţule? spuse bătrîna. Asta nu se mai obişnuieşte pe la noi.

— A! adăugă Montes, eu nu sînt de pe-aici. Trăiesc într-o căpitănie unde îmi bat joc de legile voastre, şi, dacă-mi dovedeşti...

— Ei, asta-i! cum, scrisoarea asta nu înseamnă nimic?...

— Nu, zise brazilianul. Scrisul nu mă convinge, vreau să văd...

— A! să vezi! exclamă Carabine înţelegînd de minune un nou gest al pretinsei sale mătuşe, o să vezi cît poţeste, dragă tigrule, dar cu o condiţie...

— Care?

— Uită-te la Cydalise.

La un semn al doamnei Nourisson, Cydalise făcu ochi dulci brazilianului.

— Ai s-o iubeşti? ai s-o faci fericită? întrebă Carabine. O asemenea mîndreţe de femeie merită un palat şi o trăsură la scară! Ai fi un monstru s-o laşi să meargă pe jos! Şi apoi are şi... datorii. Cît datorezi? întrebă Carabine ciupind-o de braţ pe Cydalise.

— Preţuieşte atît cît merită, spuse tuşa Nourisson. Bine că am găsit un cumpărător.

— Ascultă, strigă Montes zărind în sfîrşit admirabila capodoperă feminină, o să mi-o arăţi pe Valérie?...

— Şi pe contele Steinbock! adăugă doamna Nourisson.

De zece minute, baba îl studia cu atenţie pe brazilian, vedea în el unealta pregătită pentru crima de care avea nevoie şi, socotindu-l, mai ales, destul de orbit ca să nu observe că era mînat de alţii, interveni.

— Drăguțul meu din Brazilia, Cydalise mi-e nepoată, și cheștiunea mă privește puțin și pe mine. Peste zece minute are să aibă loc deznodământul, căci contele Steinbock a închiriat la o prietenă a mea o cameră mobilată, unde Valérie a ta își ia în clipa aceasta cafeaua, nostimă cafea, dar așa îi zice ea, cafeaua ei. Deci, să ne înțelegem, Brazilio ! Îmi place Brazilia, e o țară caldă. Ce-ai de gând să faci cu nepoată-mea ?

— Struțoaică bătrână ! i se adresă Montes, zărind penele de la pălăria bătrânei, m-ai întrerupt. Dacă... dacă mi-i arăți pe Valérie și pe artistul ei împreună...

— Așa cum ai vrea să fii tu cu ea, zise Carabine, ne-am înțeles.

— Atunci o iau pe normandă și o duc cu mine...

— Unde ?... întrebă Carabine.

— În Brazilia ! răspunse baronul, o iau de nevastă. Unchiul meu mi-a lăsat zece leghe pătrate de pământ ce nu se poate vinde, iată de ce mai am încă locuința aceea ; am acolo o sută de negri, și numai negri, negrese și negrișori cumpărați de unchiul meu...

— Nepotul unui negustor de sclavi !... exclamă Carabine ȝuguindu-și buzele în semn de dispreț, o să vedem... Cydalise, fetițo, ești negrofilă ?

— Ei, asta-i ! să lăsăm gluma, Carabine, o sfătui tușa Nourisson. Ce dracu ! domnul și cu mine discutăm afaceri.

— Dacă iau tot o franceză, vreau să fie numai a mea, continuă brazilianul. Te înștiințez, domnișoară, că sînt un rege, dar nu un rege constituțional, sînt un despot, i-am cumpărat pe toți supușii mei, și nimeni nu iese din regatul meu, care se află la o sută de leghe de orice locuință, la hotarul dinlăuntrul țării, se învecinează cu sălbaticii și e despărțit de coastă de un pustiu mare cît Franța voastră...

— Prefer o mansardă aici ! zise Carabine.

— Așa credeam și eu, replică brazilianul, deoarece mi-am vîndut toate pămînturile și tot ce-am avut la Rio de Janeiro, ca să mă întorc la doamna Marneffe.

— O asemenea călătorie n-o faci în zadar, spuse doamna Nourisson. Ai dreptul să fii iubit pentru dumeata însuți, mai cu seamă că ești foarte frumos... Ah ! ce frumos e, zise ea către Carabine.

— Foarte frumos! *mai frumos decât surugiul din Longjumeau* ¹⁸⁰, răspunse cocota.

Cydalise luă mina brazilianului, care căuta să scape de ea cât mai politicos cu putință.

— Venisem s-o răpesc pe doamna Marneffe! își urmă brazilianul argumentarea, și știți de ce am întârziat trei ani ca să vin?

— Nu, sălbaticule, răspunse Carabine.

— Fiindcă mi-a repetat de nenumărate ori că voia să trăiască singură cu mine, într-un pustiu!...

— Nu mai e un sălbatic, rosti Carabine izbucnind într-un hohot de râs, e din tribul gogomanilor civilizați.

— Mi-a spus-o de atâtea ori, continuă baronul nesimțitor la zeflemelele cocotei, încât am pregătit o locuință fermecătoare în mijlocul acelei proprietăți imense. M-am întors în Franța, s-o caut pe Valérie, și în noaptea în care am revăzut-o...

— Revăzut-o, e cuviincios, spuse Carabine, rețin cuvântul!

— M-a îndemnat să aștept pînă ce moare ticălosul de Marneffe, și-am consimțit, iertîndu-i totodată că promise omagiile lui Hulot. Nu știu dacă diavolul o fi purtînd fustă, dar de atunci femeia asta mi-a împlinit toate chefurile, toate dorințele, în sfîrșit, nu mi-a dat nici un prilej s-o bănuiesc măcar o clipă!...

— Asta e nemaipomenit! se adresă Carabine doamnei Nourisson.

Doamna Nourisson dădu din cap în semn de încuviințare.

— Încrederea mea în femeia asta, spuse Montes începînd să lăcrimeze, era tot atît de mare ca și dragostea mea. Mai înainte era cît pe-aci să pălmuiesc toată lumea de la masă...

— Am observat! zise Carabine.

— Dacă m-a înșelat, dacă se mărită și dacă acum e în brațele lui Steinbock, femeia asta merită să moară de o mie de ori, și-am s-o strivesc ca pe o muscă...

— Dar jandarmii, băiete dragă?... întrebă doamna Nourisson cu un zîmbet de zgrițuroaică ce-ți dădea fiori.

— Și comisarul de poliție, și judecătorii, și Curtea cu juri, și tot scandalul?... adăugă Carabine.

— Ești un încrezut, dragul meu ! reluă doamna Nourisson, care voia să cunoască planurile de răzbunare ale brazilianului.

— Am s-o ucid ! repetă cu răceală brazilianul. Sînt sălbatic, cum spui !... Dar mă crezi atît de prost încît să urmez pilda compatrioților voștri cumpărînd otravă de la spițer ?... Stînd și așteptîndu-te să te întorci, m-am gîndit la chipul în care am să mă răzbun, în caz că învinuirile pe care le-ai adus Valériei se adevăresc. Am un negru care poartă cu dînsul cea mai sigură otravă animală, o boală cumplită, mai temeinică decît orice otravă vegetală, boală ce nu se poate lecuî decît în Brazilia. O pun pe Cydalise s-o ia și să mi-o transmită mie ; pe urmă, în vreme ce moartea pătrunde în vinele lui Crevel și ale nevestei sale, eu voi fi ajuns dincolo de Azore, cu verișoara dumată, pe care am de gînd s-o vindec și s-o iau de soție. Avem și noi, sălbaticii, meșteșugurile noastre !... Cydalise, rosti el privind-o pe normandă, e tocmai animalul de care am nevoie. Cît dă-torează ?...

— O sută de mii de franci, zise Cydalise.

— Vorbește rar, dar bine, se adresă în șoaptă Carabine doamnei Nourisson.

— Simt că-mi pierd mințile ! strigă răgușit brazilianul, căzînd fără putere pe canapea. Asta o să mă omoare ! Dar vreau să văd cu ochii mei, căci mi se pare de necrezut. Un bilețel litografiat !... De unde poți să știi că nu-i isprava unui falsificator ?... Hm ! Dragostea lui Hulot pentru Valérie ?... exclamă el amintindu-și de cele ce-i spusese Josépha, asta nu-i dragoste, dovadă că se mai află în viață... Eu înțeleg să n-o aibă nimeni vie, de nu poate fi numai a mea !...

Montes părea înspăimîntător, dar mai înfiorător îi era glasul. Mugea ca un taur, se zvîrcolea, spărgea tot ce atîngea ; lemnul de palisandru ai fi zis că-i de stiolă.

— Sfarmă, nu se-ncurcă ! exclamă Carabine, uitîndu-se la tușa Nourisson. Ascultă, drăguțule, urmă ea, bătîndu-l ușurel cu palma pe brazilian. Rolando furioso merge într-un poem, dar, într-o casă, e și prozaic și costisitor.

— Fiule ! spuse tușa Nourisson, așezîndu-se în fața brazilianului abătut, te înțeleg. Cînd iubesc într-un anu-mit fel, cînd te-ai legat pe viață și pe moarte, viața

devine cheazăsia dragostei, și cel care o nesocotește pustiește totul și nu lasă decît ruine în urma lui. Te prețuiesc, te admir, te aprob, mai ales pentru procedeul tău, care o să mă facă să ajung negrofilă. Dar iubești ! Și-o să dai înapoi !...

— Eu ! Dacă e o ticăloasă, atunci...

— Haide, haide. Vorbe de clacă ! zise tușa Nourisson, de data asta cu tonul ei firesc. Un om care vrea să se răzbune, care pretinde că întrebuintează metode sălbatice, se poartă cu totul altfel. Ca să-ți poți vedea dulcineea în paradisul ei, trebuie s-o iei pe Cydalise și să te prefaci că ai nimerit acolo împreună cu drăguța ta, așa, ca dintr-o greșeală a servitoarei ; dar fără tîmbălău, mă auzi ? Dacă vrei să te răzbuni, e oare cu putință să mai fii laș, să faci pe disperatul, să fii tras pe sfoară de amantă ?... Ei, ce părere ai ? îl întrebă doamna Nourisson văzînd că brazilianul rămăsese surprins de o uneltire atît de dibace.

— Bine, struțoaico, răspunse el, bine !... pricep.

— La revedere, mititico, se adresă doamna Nourisson Carabinei.

Și-i făcu semn Cydalisei să coboare cu Montes, apoi rămase singură cu Carabine.

— Acum, draga mea, numai de un lucru mă mai tem, să n-o sugrume ! Aș da de bucluc, și trebuie să lucrăm numai cu binișorul. Ei, cred că ai cîștigat tabloul de Rafael, dar cică ar fi un Mignard¹⁸¹. Fii pe pace. E mult mai frumos, am auzit că pînzele lui Rafael sînt toate înnegrite, pe cînd cel de care-i vorba e încîntător, parcă ar fi un Girodet¹⁸².

— Nu vreau decît s-o dau gata pe Josépha ! strigă Carabine, așa că mi-e totuna de o fi un Rafael sau un Mignard. Ah ! hoța asta purta niște perle astăzi... să-ți vinzi și sufletul pentru ele, nu alta !

Ieșind de la Carabine, Cydalise, Montes și doamna Nourisson se urcară într-o trăsură ce aștepta în fața porții. Doamna Nourisson îi șopti birjarului la ureche adresa unei case, din grupul compact de clădiri de pe bulevardul des Italiens, unde s-ar fi putut ajunge în cîteva clipe, căci din strada Saint-Georges nu faci decît șapte, opt minute ; dar doamna Nourisson îi porunci s-o ia pe strada Lepelletier și să meargă foarte încet, în așa fel ca să poată cerceta echipajele care staționau.

— Brazilianule ! i se adresă tuşa Nourisson, fii cu luare-aminte şi cată să recunoşti servitorii şi trăsura îngeraşului tău.

Baronul arată cu degetul echipajul Vallériei, în clipa cînd trăsura trecu prin dreptul lui.

— A spus slujitorilor să vină la ora zece şi a luat o birjă pînă la casa unde se află acum cu contele Steinbock, a cinat acolo, şi într-o jumătate de oră va fi la Operă. Bine lucrat ! spuse doamna Nourisson. Acum cred că înţelegi cum de-a putut să te ducă de nas atîta vreme.

Brazilianul nu răspunse. Prefăcut în tigru, îşi recăpătase perfectă stăpînire de sine şi sîngele rece, care stîrnise atîta admiraţie în timpul mesei. Era acum liniştit ca un falit, a doua zi după ce şi-a depus bilanţul.

La poarta casei fatale, aştepta o trăsură de piaţă cu doi cai, dintr-acele intitulate *Compania generală*, după numele întreprinderii.

— Rămîi în birjă, îl sfătui doamna Nourisson pe Montes. Aici nu se intră ca la birt, o să trimit să te cheme.

Paradisul doamnei Marneffe şi al lui Wenceslas nu semăna de loc cu căsuţa lui Crevel, pe care acesta o vînduse contelui Maxime de Trailles ; căci, după părerea lui, nu-i mai putea fi de nici un folos. Paradisul acela, paradis pentru multă lume, era alcătuit dintr-o cameră la etajul al patrulea, care da de-a dreptul pe scară, situată într-o casă din grămada de clădiri de pe bulevardul des Italiens. La fiecare etaj şi palier din casa aceea se afla o cameră care pe vremuri fusese destinată să servească de bucătărie apartamentului respectiv. Dar casa ajungînd cu timpul un fel de han închiriat amorurilor clandestine la preţuri nemaipomenite, locatara principală, adevărata doamnă Nourisson, negustoreasă de vechituri în strada Neuve-Saint-Marc, îşi dăduse seama de valoarea imensă a bucătăriilor, prefăcîndu-le într-un fel de sufragerii. Camerele acelea, apărate de două ziduri interioare solide, cu ferestre spre stradă, erau perfect izolate cu ajutorul unor uşi foarte groase, care formau o îndoită despărţitură spre palier. Puteai deci să discuţi secrete însemnate, cinînd, fără să-ţi fie teamă c-ai putea fi auzit. Pentru mai multă siguranţă, ferestrele erau prevăzute cu persiene pe din

afară și cu obloane pe dinăuntru. Din această cauză, odăile costau trei sute de franci pe lună. Casa aceasta plină de paradisuri și de taine era închiriată cu douăzeci și patru de mii de franci pe an de către doamna Nourisson, care câștiga douăzeci de mii de franci în medie pe an, în afară de ce plătea administratoarei (doamna Nourisson II), căci nu conducea chiar ea direct întreprinderea.

Paradisul închiriat contelui Steinbock fusese tapisat cu persiană. Răceala și duritatea pietrei grosolane de pe jos, înroșite cu ceară, nu se mai simțea când pășezi pe covorul pufos ce-l acoperea. Mobilierul consta din două scaune elegante și un pat transformat în alcov, care, în momentul de față, era pe jumătate ascuns îndărătul unei mese încărcate cu rămășițele unei cine alese, în mijlocul cărora două sticle cu dopuri lungi și o sticlă de șampanie înecată în gheață vedeau cîmpiile lui Bacchus cultivate de Venus. Se mai aflau acolo un fotoliu capitonat, o banchetă și un scrin din lemn de trandafir cu o oglindă frumos încadrată în stil Pompadour, trimise, fără îndoială, de Valérie. O lampă atîrnată de plafon răspîndea o lumină molcomă, la care se adăuga cea a lumînărilor de pe masă și a celor care împodobeau căminul.

Schița aceasta zugrăvește, *urbi et orbi*¹⁸³, amorul clandestin în proporțiile meschine la care-l condamnă Parisul din 1840. Ce diferență, vai! în comparație cu amorul adulter simbolizat de plasa lui Vulcan de acum trei mii de ani!

În vreme ce Cydalise și baronul urcau scările, Valérie, în picioare în fața căminului în care ardea un buștean mare, îl puneă pe Wenceslas să-i tragă șireturile corsetului. E clipa în care femeia care nu-i nici prea grasă, nici prea slabă, cum era distinsa și eleganta Valérie, dă în vileag frumuseți supranaturale. Carnea trandafirie cu luciri umede atrage privirea cea mai adormită. Liniile trupului, așa de puțin tănuite în clipa aceea, sînt atît de bine scoase în evidență de faldurile strălucitoare ale juponului și de pînza corsetului, încît femeia apare mai irezistibilă decît oricînd, ca orice lucru de care știi că trebuie să te desparți. Chipul fericit și zîmbitor din oglindă, piciorul care n-are astîmpăr, mîna care caută să dreagă dezordinea din buclele pieptănă-

turii prost refăcute, ochii ce strălucesc de recunoștință, apoi flacăra mulțumirii, care, asemeni unui apus de soare, colorează cu lumina ei cele mai mici amănunte ale trăsăturilor, toate fac din acel ceas o comoară de amintiri !... Desigur că oricine, aruncînd o privire înapoi spre cele dintîi greșeli ale vieții sale, va regăsi cîteva din amănuntele acestea încîntătoare și va înțelege, fără să le scuze însă, nebuniile unora ca Hulot și Crevel. Femeile își dau seama atît de bine de puterea pe care o au în clipa aceea, încît găsesc în ea, întotdeauna, o plăcere care s-ar putea numi „înviorarea întîlnirii de dragoste“.

— Bravo ție ! N-ai învățat încă, după doi ani de zile, cum să legi corsetul unei femei. Ești cam prea polonez ! E ora zece Wences... las dragă ! zise Valérie rîzînd.

În clipa aceea, o slujnică ticăloasă, servindu-se de un cuțit, desprînse cu îndemînare cîrligul ușii cu resort, care era toată paza lui Adam și a Evei. Deschise brusc ușa, căci locatarii acelor paradisuri ascunse n-au mult timp de petrecut împreună, dînd la iveală un tablou încîntător dintre acelea pline de fantezie, în genul lui Gavarni¹⁸⁴, ce se văd adesea expuse la Salon.

— Aici, doamnă ! spuse fata.

Și Cydalise intră urmată de baronul Montes.

— Dar mai e cineva !... Iartați-mă, doamnă, făcu normanda speriată.

— Cum, Valérie aici ? strigă Montes trîntind ușa în urma lui.

Doamna Marneffe, prea emoționată ca să se mai poată preface, se prăbuși pe bancheta din colțul căminului. Lacrimi îi apărură în ochi, dar se uscară numaidecît. Se uită la Montes, o zări pe normandă și izbucni într-un hohot de rîs silit. În indignarea ei de femeie jignită uită că era pe jumătate dezbrăcată, înaintă spre brazilian și-l privi atît de sfidător, încît ochii îi scăpărau ca tăișul unui cuțit.

— Așa, va să zică, rosti ea postîndu-se în fața brazilianului și arătîndu-i-o pe Cydalise, asta-i credința cu care te lăudai ? Dumneata ! care m-ai amăgit cu făgăduințe în stare să convingă pînă și pe-o femeie care nu crede în dragoste ! dumneata pentru care am făcut atîtea, chiar și crime !... Ai dreptate, domnule, eu nu sînt nimic pe lîngă o fată ca asta, atît de tînără și de

frumoasă !... Știi ce-ai să-mi spui, continuă ea arătându-i-l pe Wenceslas, a cărui îmbrăcăminte în neorînduială era o dovadă prea limpede ca să mai poată fi tăgăduită. Dar asta mă privește ! Dacă aș putea să te mai iubesc, după ce m-ai înșelat într-un chip atît de mișelesc, căci m-ai spionat, ai cumpărat treaptă cu treaptă toată casa asta, și pe stăpîna casei și pe slujnică, ba poate chiar și pe Reine... A ! frumos te mai lauzi ! Dacă aș mai avea o fărîmă de dragoste pentru un asemenea laș, i-aș putea dovedi atît de bine că dreptatea-i de partea mea, încît l-aș face să mă iubească înzecit !... Dar te las, domnule, cu îndoielile dumitale, care se vor preface în remușcări... Wenceslas, dă-mi rochia !

Își luă rochia, și-o trase pe dînsa, se privi în oglindă și se îmbracă liniștită, fără să se mai uite la brazilian, ca și cum ar fi fost singură.

— Ești gata, Wenceslas ? Ia-o înainte !

Spionase prin oglindă, cu coada ochiului, chipul lui Montes și, părăindu-i-se că regăsește în paloarea lui semnele slăbiciunii, care-i îngenunche pe oamenii aceia atît de tari supunîndu-i farmecelor femeii, îl luă de mină apropiindu-se de el, ca să-l facă să simtă parfumurile ucigătoare cu care se ameteșc îndrăgostiții ; simțindu-l tulburat, îl privi cu un aer muștrător :

— N-ai decît să te duci la domnul Crevel și să-i povestești isprava dumitale, n-are să te creadă în ruptul capului ; în felul acesta voi avea dreptul să-l iau de bărbat. Poimîine va fi soțul meu... și-am să-l fac foarte fericit !... Adio ! încearcă să mă uiți...

— Ah ! Valérie, strigă Henri Montes strîngînd-o în brațe, nu-i cu putință una ca asta !... Vino cu mine în Brazilia !

Valérie îl privi pe baron și-și dădu seama că e din nou sclavul ei.

— Vai ! Henri, dacă ai mai ține la mine, peste doi ani aș fi soția ta, dar chipul tău îmi pare tare viclean în clipa asta...

— Îți jur că am fost ametit, că niște prieteni nesinceri mi-au aruncat-o în brațe pe femeia asta și că totul nu-i decît o întîmplare ! rosti Montes.

— Atunci, te-aș mai putea ierta ? spuse ea zîbind.

— Dar tot te măriți ? o întrebă brazilianul ros de o cumplită neliniste.

— Optzeci de mii de franci rentă ! răspunse ea cu un entuziasm pe jumătate comic. Și Crevel mă iubește atât de mult încît ar muri !

— A, da ! te înțeleg, zise brazilianul.

— Ei, atunci, peste cîteva zile, ne înțelegem noi, îi făgădui ea.

Și coborî triumfătoare.

— Acum nu mai am nici un scrupul ! se gîndi baronul rămînînd o clipă nemișcat. Așadar vrea să se slujească de dragostea ei ca să se descotorosească de imbecilul acela, cum se bizuia și pe putreziciunea lui Marneffe !... Voi fi unealta miniei cerești !

Două zile mai tîrziu, oaspeții lui du Tillet, care o forfecaseră fără milă pe doamna Marneffe, se ospătau la masa ei, un ceas după ce gazda se transformase, lepădîndu-și numele și înlocuindu-l cu faimosul nume al unui primar al Parisului. Acest fel ușuratic de a-ți schimba părerea după împrejurări e unul dintre aspectele cele mai obișnuite ale vieții pariziene. Valérie avusese plăcerea să-l vadă la biserică pe baronul brazilian, pe care Crevel, ajuns acum soț în toată legea, îl invitase din fanfaronadă. Prezența lui Montes la masă nu miră pe nimeni. Toți oamenii aceia de spirit erau de mult deprinși cu lasitățile dragostei pătimase, cu tocmelele plăcerilor. Profunda melancolie a lui Steinbock, care începea s-o disprețuiască pe aceea pe care o crezuse un înger, făcu o impresie foarte bună. Polonezul părea să spună astfel că totul se sfîrșise între el și Valérie. Lisbeth veni s-o îmbrățișeze pe scumpa ei doamnă Crevel, scuzîndu-se că nu poate rămîne la masă, din pricina stării îngrijorătoare a Adelinei.

— Fii fără nici o grijă, îi șopti ea Valériei, înainte de a pleca, te vor primi la ei în casă, și îi vei primi și tu. Numai pentru că a auzit aceste șase cuvinte : *două sute de mii de franci*, baroana e pe moarte ! A ! Îi ai la mîna pe toți cu povestea asta, ai să mi-o spui și mie ?...

O lună după căsătorie, Valérie ajunsese la a zecea ceartă cu Steinbock, care îi cerea lămuriri în privința lui Henri Montes, amintindu-și de cele rostite în cursul

scenei din paradis. Socotind că nu-i de ajuns să-și copleșească amanta cu vorbe de dispreț, Wenceslas începu s-o supravegheze cu atîta strășnicie încît Valérie nu mai avea o clipă de libertate, hărțuită de gelozia artistului și de atențiile lui Crevel. Nemaiavind-o lîngă ea pe Lisbeth, care-i dădea sfaturi minunate, Valérie se înfurie atît de tare, încît îi aminti cu asprime lui Wenceslas de banii pe care i-i împrumuta. Mîndria lui Steinbock se trezi, astfel că încetă de a mai veni în casa lui Crevel. Valérie își atinse țelul, căci voia să-l îndepărteze pentru cîtva timp pe Wenceslas, ca să-și redobîndească libertatea. Așteptă să plece Crevel la țară, la contele Popinot, unde voia să ducă tratative pentru prezentarea doamnei Crevel, și în felul acesta putu să-și dea o întîlnire cu baronul, dorind să petreacă o zi întreagă singură cu el, ca să-i dea motive care să-l facă pe brazilian s-o iubească și mai tare. În dimineața acelei zile, Reine, care-și considera crima în raport cu importanța sumei primite, încercă s-o prevină pe stăpîna sa, de care, firește, era mai legată decît de niște necunoscuți; dar se arătă destul de timidă, deoarece fusese amenințată că, în cazul cînd va săvîrși o indiscreție, vor spune că e nebună, și va fi internată la ospiciul Salpêtrière.

— Doamna e atît de fericită acum, spuse ea. De ce s-ar mai încurca cu brazilianul?... Mie, să vă spun drept, nu-mi inspiră încredere!

— Ai dreptate, Reine, răspunse stăpîna, chiar am de gînd să-i fac vînt.

— O, doamnă, mi-ați luat o piatră de pe inimă. Pe mine mă înspăimîntă harapul ăsta. Îl cred în stare de orice...

— Proastă mai ești! Mai degrabă se află el în primădie, cînd e cu mine.

În clipa aceea, intră și Lisbeth.

— A, scumpa mea Căpriță! De cînd nu ne-am mai văzut! exclamă Valérie. Află că sînt tare nenorocită... Crevel mă plictisește de moarte, iar pe Wenceslas nu-l mai am, căci sîntem certați.

— Știu, răspunse Lisbeth, de asta am și venit. Victorin l-a întîlnit, pe la ora cinci după amiază, tocmai cînd intra într-un birt ieftin din strada Valois, l-a prins cu sentimentalismele pe stomacul gol și l-a adus în strada Louis-le-Grand... Hortense, văzîndu-l slab, sufe-

rind și prost îmbrăcat, i-a întins mîna. Iată cum m-ai trădat !

— Domnul Henri, doamnă, o anunță feciorul la ureche pe Valérie.

— Lasă-mă acum, Lisbeth. O să-ți lămuresc eu toate, miine !...

Dar, după cum se va vedea, Valérie n-avea să mai poată lămuri nimănui nimic.

Către sfîrșitul lunii mai, pensia baronului Hulot fusese liberată, datorită sumelor pe care Victorin le achitase regulat baronului Nucingen. Oricine știe că ratele semestriale de pensie nu se plătesc decît la prezentarea unui certificat doveditor că ești în viață, și cum domiciliul baronului Hulot nu era cunoscut de nimeni, ratele poprite în folosul lui Vauvinet rămăseseră în visteria statului. Dar, Vauvinet semnase acum actele pentru ridicarea popririi, astfel încît trebuia neapărat să se dea de urma titularului, ca să poată fi încasate restanțele. Baroana, datorită îngrijirilor doctorului Bianchon, își redobîndise sănătatea. La deplina ei însănătoșire contribuise mult și bunătatea Joséphei, care îi trimisese o scrisoare, întocmită, precum se putea vedea după ortografie, cu ajutorul ducelui d'Hérouville. Iată ce-i scria Josépha baroanei, după ce făcuse cercetări stăruitoare timp de patruzeci de zile :

Doamnă baroană,

Domnul Hulot locuia, acum două luni, în strada Bernardin împreună cu Élodie Chardin, dantelăreasă, care îl răpise domnișoarei Bijou ; dar a plecat de acolo fără să-și ia nici un lucru, fără să spună nimic de unde să se poată afla încotro a apucat. Nu m-am descurajat și am pus pe cineva să-l urmărească ; s-ar părea c-a și fost zărit pe bulevardul Bourdon.

Sărmana evreică își va ține făgăduiala dată creștinei. Fie ca îngerul să se roage pentru demon ! căci aceasta trebuie să se întîmple uneori în ceruri.

Cu adînc respect, rămînînd pentru totdeauna a dumneavoastră preaplecătă slugă,

Josépha Mirah

Maestrul Hulot d'Ervy, nemaiavinînd nici o veste din partea îngrozitoarei doamne Nourisson, văzîndu-și socrul înсурat, cumnatul întors în sînul familiei, nefiind

cîtuși de puțin stingherit de noua lui soacră și găsind că mama sa se însănătoșea pe zi ce trece, se lăsă prins de treburile politice și judiciare, luat de curentul rapid al vieții pariziene, în care ceasurile prețuiesc cît zilele. Primind sarcina de a întocmi un raport la Camera deputaților, se văzu silit, spre sfîrșitul sesiunii, să rămînă o noapte întreagă în birou, pentru a lucra. Sosind în cabinetul său pe la ora nouă, aștepta ca feciorul să-i aducă luminările prevăzute cu abajur și se gîndea la tatăl său. Tocmai se mustra că o lăsase numai pe cîntăreață să-l caute și își propunea să se ducă chiar a doua zi la domnul Chapuzot, cînd, deodată, zări în dreptul ferestrei, în lumina scăzută a amurgului, un cap minunat de moșneag cu o chelie galbenă înconjurată de păr alb.

— Poruncește, scumpe domn, să fie lăsat să intre un biet sihastru venit tocmai din pustiu, cu misiunea de a strînge daruri pentru înălțarea unui sfînt lăcaș.

Această vedenie, care prinsese glas și care-i aminti dintr-o dată avocatului de prorocirea înfiorătoarei Nourisson, îl făcu să tresară.

— Dă drumul bătrînului înăuntru, îi spuse el feciorului.

— O să împutească tot biroul, domnule, răspunse slujitorul; poartă o rasă cafenie, pe care n-a mai schimbat-o de cînd a plecat din Siria, și n-are nici cămașă pe el...

— Dă drumul bătrînului înăuntru, porunci din nou avocatul.

Moșneagul intră. Victorin îl cercetă cu o privire plină de neîncredere pe așa-zisul sihastru pornit în pelerinaj și văzu în fața lui un superb model de călugăr napolitan, dintre cei ce poartă sutane asemenea boarfelelazzaronilor, cu sandale de piele zdrențuite, după cum călugărul însuși e o zdreanță omenească. Părea atît de autentic, încît avocatul, deși încă bănuitor, se muștră că putuse crede în vreo vrăjitorie de-a doamnei Nourisson.

— Ce-ai venit să-mi ceri?

— Ceea ce credeți că trebuie să-mi dați.

Victorin luă cinci franci dintr-un fișic și-i oferî străinului.

— E cam puțin ca acont pentru cincizeci de mii de franci, rosti cerșetorul din pustiu.

Aceste cuvinte înlăturară toate îndoielile lui Victorin.

— Și cerul și-a ținut făgăduiala ? întrebă avocatul încruntînd sprîncenele.

— Îndoiala e un păcat, fiule ! îi răspunse schimnicul. Dacă nu vrei să plătești decît după înmormîntare, prea bine, e dreptul dumitale, voi veni din nou peste opt zile.

— În mormîntare, strigă avocatul ridicîndu-se.

— Sămînța-i aruncată, observă bătrînul pregătindu-se să iasă, și moartea seceră iute la Paris !

Cînd Hulot, care-și lăsase capul în jos, voi să răspundă, sprintenul bătrîn se și făcuse nevăzut.

— Nu înțeleg nimic, își zise Hulot-fiul. Dar, peste opt zile, o să-i cer să mi-l găsească pe tata, dacă nu-i voi fi dat de urmă pînă atunci. De unde și-o fi luînd doamna Nourisson (da, așa o cheamă) asemenea actori ?

A doua zi, doctorul Bianchon îi îngădui baroanei să coboare în grădină, după ce o examinase pe Lisbeth, care, de o lună, era nevoită să stea în pat din pricina unei ușoare bronșite. Savantul medic, care nu voise să se pronunțe asupra bolii Lisbethiei înainte de a constata simptomele hotărîtoare, o întovărăși pe baroană în grădină, ca să observe influența aerului curat, după două luni de stat în casă, asupra tremurului nervos care-l preocupa. Vindecarea acestei nevroze ademenea geniul lui Bianchon. Văzînd că acest mare și vestit medic se așezase lîngă ei și le dăruia cîteva clipe, baroana și copiii începură să discute cu el din politeță.

— N-aveți o clipă de răgaz, duceți o viață tristă ! spuse baroana. Știu ce înseamnă să-ți petreci zilele privind mizeriile și suferințele trupești.

— Doamnă, răspunse medicul, cunosc spectacolul pe care milostenia vă obligă să-l vedeți, dar o să vă deprindeți cu timpul, cum ne obișnuim cu toții. Asta-i o lege socială. Duhovnicul, magistratul, avocatul n-ar putea exista dacă *deformația profesională* n-ar supune *inima omului*. Ar fi cu puțință viața, fără acest fenomen ? Oșteanului nu-i este dat să asiste, în timpul războiului, la un spectacol mult mai crîncen decît cel pe care-l întîlnim noi ? Și totuși, oștenii care au trecut

prin foc sînt oameni buni. Noi avem o adevărată plăcere cînd izbutim să vindecăm pe cineva, după cum dumneata te bucuri cînd salvezi o familie din ghearele foamei, ale depravării, ale mizeriei, îndreptînd-o pe calea muncii, redînd-o vieții sociale. Dar ce mîngiere pot avea un magistrat, un comisar de poliție, un avocat, care-și petrec viața scormonind cele mai ticăloase combinații ale interesului, acest monstru social care cunoaște ciuda insuccesului, dar nu știe ce-i pocăința! Jumătate din societate își petrece viața observînd cealaltă jumătate. Am un prieten vechi, un avocat, acum la pensie, care-mi spunea că de cincisprezece ani notarii și avocații sînt tot atît de bănuitori cu clienții lor cît și cu vrăjmașii clienților. Fiul dumneavoastră, care e avocat, n-a fost niciodată hulit de cel pe care îl apără?

— A! de cîte ori! zise surizînd Victorin.

— Și de unde își trage rădăcina un rău atît de adînc? întrebă baroana.

— Din lipsa de credință, răspunse medicul și din pricina afacerismului nerușinat, care nu-i altceva decît egoismul concretizat. Altădată, banul nu era totul, alte lucruri erau socotite mai de preț. De pildă: noblețea, talentul, serviciile aduse statului. Dar astăzi, legea a făcut din ban o unitate de măsură, considerînd că e fundamentul capacității politice! O seamă de magistrați nu sînt eligibili. Jean-Jacques Rousseau n-ar fi fost eligibil. Moștenirile mereu îmbucătățite îl silesc pe om să se gîndească la sine de la vîrsta de douăzeci de ani. Însă, de la nevoia de a face avere pînă la corupția combinațiilor necurate nu-i decît un pas, căci sentimentul religios lipsește în Franța, cu toate lăudabilele eforturi ale celor care încearcă o restaurare a catolicismului. Astfel gîndesc toți cei care observă ca mine societatea pînă în adîncurile ei.

— Nu prea aveți multe satisfacții, fu de părere Hortense.

— Adevăratul medic, îi explică Bianchon, se pașionează pentru știință. Găsește sprijin atît în sentimentul acesta cît și în certitudinea utilității sale sociale. Iată, în clipa de față mă vedeți cuprins de un fel de entuziasm științific, și mulți oameni superficiali ar putea să mă considere un om lipsit de inimă. Mîine voi face un raport la Academia de medicină asupra unei desco-

periri. Studiez în momentul de față o boală dispărută : o boală mortală de altfel, față de care oamenii din regiunile cu climă temperată sînt dezarmați. În Indii, ea se mai poate lecuî. O boală care bîntuia în evul mediu. Medicul duce o luptă înverșunată împotriva unui asemenea dușman. De zece zile mă gîndesc zi și noapte la bolnavii mei, căci sînt doi, femeia și bărbatul ! Vă sînt, îmi pare, rude ? Căci, dacă nu mă înșel, doamnă, sînteți fiica domnului Crevel ? se adresă el Célestinei.

— Cum ! bolnavul e tatăl meu ?... întrebă Célestine. Locuiește în strada Barbet-de-Jouy ?

— Întocmai, răspunse Bianchon.

— Și boala e mortală ? repetă Victorin înspăimîntat.

— Mă duc chiar acum la tata ! strigă Célestine ridicîndu-se.

— Vă interzic în mod categoric, doamnă, îi spuse calm, Bianchon, boala e molipsitoare.

— Dar dumneata cum te duci, domnule, replică tî-năra. Nu crezi că datoria unei fiice e mai presus decît a medicului ?

— Doamnă, medicul știe cum să se păzească de molipsire, și devotamentul dumitale nechibzuit îmi dovedește că n-ai fi în stare să ai prudența mea.

Célestine se ridică, se duse în odaia ei și se pregăti de plecare.

— Domnule, se adresă Victorin doctorului Bianchon, tragi nădejde să-i salvezi pe domnul și pe doamna Crevel ?

— Nădăjduiesc, fără să fiu convins, răspunse Bianchon. E un fapt pe care nu mi-l pot explica... Este vorba de o boală caracteristică negrilor și triburilor din America, a căror piele are o structură diferită de aceea a rasei albe. Nu pot stabili însă nici o legătură între negri, cei cu pielea arămie, metiși și domnul sau doamna Crevel. Dacă pentru noi e o boală foarte interesantă, în schimb pentru ceilalți e îngrozitoare ! Biata făptură, care, se zice, a fost frumoasă, e tare pedepsită tocmai prin ce a păcătuit, căci a ajuns de o urîtenie dezgustătoare, dacă se poate spune că a mai rămas ceva din ea !... Dinții și părul îi cad, arată ca o leproasă, se înspăimîntă singură de ea. Mîinile, groaznice la vedere, îi sînt umflate și acoperite de buboaie verzui. Unghiile, descărnate, îi ră-

mîn în răni, cînd se scarpină. În sfîrșit, trupul îi putrezește în puroiul care îl roade.

— Și care-i pricina acestor tulburări ? întrebă avocatul.

— A ! zise Bianchon, pricina e alterarea rapidă a singelui, care se descompune cu o iuțeală înspăimîntătoare. Nădăduiesc să pot acționa asupra singelui, l-am și dat la analiză ; chiar acum mă duc acasă să iau rezultatul lăsat de prietenul meu profesorul Duval, faimosul chimist, ca să încercăm o lovitură disperată, cum facem uneori cînd ne războim cu moartea.

— E mină lui Dumnezeu ! exclamă baroana cu glas adînc mișcat. Deși de multe ori, în clipele de nebunie, am chemat dreptatea cerească asupra acestei femei, care mi-a pricinuit atîtea suferințe, doresc din suflet, Dumnezeu mi-e martor, să izbutești, domnule doctor.

Hulot-fiul se simțea amețit. Se uita cînd la maică-sa, cînd la soră-sa, cînd la doctor, tremurînd de teamă să nu i se ghicească gîndurile. Se socotea un ucigaș. Cît despre Hortense, ea găsea dreaptă pedeapsa lui Dumnezeu. Célestine se întoarse și îl rugă pe soțul ei s-o întovărășească.

— Dacă țineți să vă duceți acolo, doamnă, și dumneata, domnule, stați cel puțin la un pas distanță de patul bolnavilor, e singura precauție de luat. Și nici dumneata, nici soția dumitale să nu cumva să-l sărutați pe muribund ! De aceea găsesc că-i foarte nimerit să-ți întovărășești soția, domnule Hulot, pentru a o împiedica să calce consemnul.

Adeline și Hortense, rămase singure, se duseră să-i țină de urît Lisbethi. Ura Hortensei împotriva Valériei era atît de înverșunată, încît izbucni fără voie :

— Sîntem răzbunate, verișoară, și eu și mama !... strigă ea. Vipera aceea de femeie s-o fi mușcat singură, putrezește de vie !

— Hortense, rosti baroana, nu vorbești ca o creștină. Ar trebui să te rogi lui Dumnezeu să pogoare duhul pocăinței asupra nenorocitei.

— Ce-ați spus ? strigă Bette sculîndu-se de pe scaun, vorbiți de Valérie ?

— Da, răspunse Adeline, e condamnată, va muri de o boală atît de groaznică, că numai cînd auzi vorbind de ea și te cutremuri...

Dinții verișoarei Bette începură să clănțane, o su-
doare rece o scăldă toată și avu o tresărire teribilă, care
dezvălui cât de adîncă și pasionată îi era prietenia pen-
tru Valérie.

— Mă duc acolo ! spuse ea.

— Dar doctorul te-a oprit să ieși !

— N-are a face ! mă duc !... Bietul Crevel, în ce
stare trebuie să fie, își iubește atît de mult soția !

— Și el e pe moarte, o vesti contesa Steinbock. A !
toți dușmanii noștri sînt în mîinile diavolului...

— În mîinile lui Dumnezeu... copila mea...

Lisbeth se îmbracă, își puse faimosul ei cașmir gal-
ben, pălăria de catifea, ghetetele și, fără să țină seama de
muștrările Adelinei și ale Hortensei, plecă mînată ca de
un duh rău. Ajunse în strada Barbet cîteva clipe după
domnul și doamna Hulot. Găsi acolo șapte medici che-
mați de Bianchon, care tocmai sosise și el, ca să cerce-
teze împreună cazul acela unic. Doctorii stăteau în sa-
lon, discutînd în picioare despre boală ; cînd unul, cînd
altul se duceau fie în camera Valériei, fie în aceea a lui
Crevel, ca să mai vadă ceva și se întorceau cu cîte un
argument bazat pe observația făcută în grabă.

Două păreri la fel de grave îi dezbinau pe acești
prinți ai științei. Numai un doctor, rămas singur în pă-
rerea sa, susținea că este o otrăvire, la mijloc fiind
vorba de o răzbunare, și nega că s-ar fi ivit boala veche
pomenită în evul mediu. Trei doctori pretindeau că ar
fi o descompunere a limfei și a substanțelor fluide din
corp. Al doilea grup, al doctorului Bianchon, susținea
că boala era pricinuită de o descompunere a sîngelui,
provocată de un microb necunoscut. Bianchon adusese
rezultatul analizei sîngelui făcute de profesorul Duval.
Mijloacele curative, deși disperate și cu totul empirice,
depindeau de soluționarea acestei probleme medicale.

Lisbeth rămase împietrită, la trei pași de patul în care
murea Valérie, văzînd la căpățiul prietenei sale un
vicoar de la biserica Saint-Thomas d'Aquin și o soră de
caritate, care o îngrijea. Religia descoperise un suflet de
mîntuit într-o grămadă de putreziciune, care din cele
cinci simțuri nu-și mai păstrase decît văzul. Sora de ca-
ritate, singura care acceptase sarcina de a o veghea pe
Valérie, se ținea la distanță.

Servitorii, înspăimîntați, nu mai voiau să intre în camera domnului și a doamnei, nu le păsa decît de pielea lor și socoteau că stăpînii erau pe bună dreptate pedepsiți. Duhoarea era atît de puternică încît, cu toare că ferestrele fuseseră deschise și se folosiseră cele mai puternice parfumuri, nimeni nu putea rămîne mult timp în camera Valériei. Acolo, numai religia veghea. Se putea oare ca o femeie cu o minte atît de ascuțită ca a Valériei să nu se întrebe ce îi făcea pe cei doi reprezentanți ai bisericii să rămînă acolo? Muribunda ascultase glasul preotului. Pocăința rodea sufletul acela păcătos, pe măsură ce boala distrugătoare îi mistuia frumusețea. Gîngășa Valérie era mai puțin înarmată împotriva răului decît Crevel și era sortită să moară cea dintîi, fiind de altfel prima atinsă de boală.

— De n-aș fi fost bolnavă, aș fi venit să te îngrijesc, spuse în sfîrșit Lisbeth, după ce întâlnise privirea din ochii abătuți ai prietenei sale. N-am ieșit din casă de vreo cincisprezece, douăzeci de zile, dar, aflînd de la doctor în ce stare te afli, am alergat într-un suflet.

— Biată Lisbeth, tot mă mai iubești! văd bine, zise Valérie. Ascultă! nu mai am decît o zi sau două de gîndit, căci nu pot spune de *trăit*. După cum vezi, nu mai am trup, nu sînt decît o grămadă de tină... Nu mi se dă voie să mă privesc în oglindă... Am primit răsplata ce mi se cuvine. Ah! ce n-aș da să pot îndrepta tot răul pe care l-am făcut și să-mi aflu mîntuirea.

— Vai! făcu Lisbeth, dacă ai ajuns să vorbești astfel, înseamnă că ai murit de-a binelea!

— Nu întoarce femeia de pe calea mîntuirii, las-o în duhul creștinesc, rosti preotul.

— Nimic, nimic! își spuse Lisbeth îngrozită. Nici ochii, nici gura nu-i mai recunosc! N-a mai rămas nimic din chipul ei! Și mintea i s-a rătăcit! Vai! e înspăimîntător...

— Tu nu știi ce-i moartea, reluă Valérie, ce înseamnă să te gîndești la ziua care va urma sfîrșitului, la ce te așteaptă în sicriu: trupul pradă viermilor, dar sufletul?... O! Lisbeth, simt că mai este o viață! sînt pradă unei spaime care mă face să nu mai simt chinurile cărnii mele putrezite! Eu, care-i spuneam în rîs lui Crevel, bătîndu-mi joc de o sfîntă, că pedeapsa dumnezeiască ia chipul tuturor nenorocirilor, bine am pro-

rocit!... Nu glumi cu cele sfinte, Lisbeth! Dacă mă iubești, fă ca mine, pocăiește-te.

— Eu, zise lorena, am cunoscut răzbunarea peste tot în natură. Insectele, cînd sînt atacate, își dau viața urmînd o lege a răzbunării. Și domniile lor, continuă ea arătînd spre preot, nu ne spun oare că Dumnezeu se răzbună și că răzbunarea lui dăinuiește de-a pururea?...

Preotul se uită la Lisbeth cu multă blîndețe, spunîndu-i :

— Ești necredincioasă, doamnă.

— Dar uită-te la mine în ce hal am ajuns! i se adresă Valérie.

— Și de unde ai căpătat gangrena asta? întrebă fata bătrînă, stăruind în neîncrederea ei de țărancă.

— Am primit un bilețel de la Henri, care îmi arată limpede ce mă așteaptă. M-a ucis. Să mori tocmai cînd te pregăteai să duci o viață cinstită, să mori răspîndind groază în jur! Lisbeth, renunță la orice gînd de răzbunare! Fii bună cu ai tăi, cărorale-am lăsat prin testament toată averea de care-mi îngăduie legea să dispun! Du-te, fata mea, deși ești singura ființă care nu se depărtează cu groază de mine în clipele acestea, te rog din suflet, du-te și lasă-mă... abia de mai am vreme să-mi închin sufletul Domnului!...

— Bate cîmpii, se gîndi Lisbeth, trecînd pragul odăii.

Simțămîntul cel mai violent din cîte există, prietenia unei femei pentru altă femeie, nu putu ține piept eroismului neclințit al bisericii. Lisbeth, sufocată de miasmele otrăvite, părăsi încăperea. Dădu de medici, care tot mai discutau. Dar, părerea lui Bianchon ieșind învingătoare, nu se mai dezbătea decît chipul în care s-ar putea încerca o experiență...

— Oricum, vom avea o autopsie extraordinară, fu de părere unul din tabăra adversă, și vom avea două cazuri, ca să putem face comparație.

Lisbeth îl însoți pînă la patul bolnavei pe Bianchon, care păru că nu simte duhoarea ce se împrăstia în jur.

— Doamnă, rosti el, vom încerca asupra dumatule un tratament drastic, care poate să vă salveze...

— Dacă mă salvezi, întrebă ea, voi fi iarăși frumoasă ca mai înainte?

— Poate! răspunse savantul.

— Știu ce-nseamnă acest poate al dumitale, zise Valérie. Aș fi ca o femeie scoasă din foc ! Lasă-mă să aparțin cu totul bisericii ! Nu mai pot fi pe plac decât lui Dumnezeu ! Voi încerca să mă împac cu el, e cea din urmă cochetărie a mea ! Vreau să-l dau gata pe bunul Dumnezeu.

— Iată cel din urmă cuvînt al biete mele Valérie, o regăsesc ! spuse Lisbeth plîngînd...

Lorena crezu de datoria ei să treacă în camera lui Crevel, unde-i găsi pe Victorin și pe nevastă-sa, stînd la trei pași depărtare de patul ciumatului.

— Lisbeth, i se adresă el, mi se ascunde starea în care se află nevastă-mea. Ai văzut-o, nu-i așa ? Cum îi merge ?

— E mai bine, se crede salvată ! răspunse Lisbeth, îngăduindu-și o minciună pentru a-l liniști pe Crevel.

— Ah, ce bine, reluă primarul, mi-era teamă să nu-i fi dat eu boala... Nu degeaba am fost pe vremuri comis-voiajor de parfumuri. Îmi fac muștrări. Ce m-aș face, oare, de-ar fi s-o pierd ? Pe cuvîntul meu, o ador pe femeia asta, copii !

Crevel încercă, ridicîndu-se în pat, să-și ia ținuta favorită.

— Vai, tată, îi declară Célestine, dacă te vei face bine, îți jur c-am s-o primesc în casă pe mama mea vitregă.

— Biata mea fetiță, zise Crevel, vino să mă săruți !...

Victorin își opri soția, care se și repezise.

— Se vede că nu știi, domnule, rosti cu blîndețe avocatul, că boala dumitale e molipsitoare...

— E adevărat, medicii se felicită că au descoperit în mine nu știu ce fel de ciumă din evul mediu, pe care o socoteau dispărută și care era un fel de cal de bătaie prin facultăți... Adevărat caraghioslic !

— Tată, spuse Célestine, trebuie să ai curaj și vei învinge boala.

— Fiți liniștiți, copii, moartea se uită de două ori înainte de a se atinge de un primar al Parisului ! zise el cu un sînge rece, comic. Ei, și-apoi, dacă sectorul meu are nenorocul să piardă un om pe care l-a onorat de două ori cu voturile sale... (ei, nu-i așa că mă exprim cu ușurință ?), voi ști să-mi pregătesc calabalicul. Nu

degeaba am fost comis-voiajor, sînt obișnuit cu plecările. A, copii, eu sînt un om tare.

— Făgăduiește-mi, tată, că-i vei primi pe slujitorii bisericii la căpătiul tău.

— Niciodată ! răspunse Crevel. Ce vreți ? Sînt un copil al Revoluției și, dacă n-am mintea luminată a baronului d'Holbach ¹⁸⁵, am măcar tăria lui sufletească. La naiba ! Mă simt mai mult ca oricînd stil regență, mușchetar, abate Dubois și mareșal de Richelieu ! Ei, drăcie ! Biata nevastă-mea se vede că și-a pierdut capul, că mi-a trimes un om în sutană, mie, un admirator al lui Béranger, prieten al Lisettei, copil al lui Voltaire și al lui Rousseau. Medicul m-a întrebat, ca să mă încerce și ca să vadă dacă mă doboară boala : „L-ați văzut pe preot ?”... Ei, știți ce-am făcut ? M-am apucat să-l imit pe marele Montesquieu. Da, m-am uitat la doctor, iacă așa, zise el întorcîndu-se pe trei sferturi, ca în portretul lui, întinzînd mîna cu un gest autoritar, și i-am spus :

„și sclavul a pășit,

Predat-a al său ordin, dar nu a fost primit.

— E aici un calambur care dovedește că domnul președinte de Montesquieu își păstrase și pe patul de moarte toată agerimea geniului său, căci i se trimisese un călugăr din ordinul iezuiților !... Îmi place pasajul acesta... nu al vieții, ci al morții sale. A ! ce pasaj ! încă un calambur ! Pasajul Montesquieu.

Huloț-fiul își privea plin de întristare socrul, întrebîndu-se dacă prostia și îngîmfarea nu au tot atîta putere ca adevărata noblete sufletească. Cauzele care pun în mișcare resorturile sufletului par a fi cu totul străine de rezultat. Forța pe care o arată un mare criminal să fie oare asemeni aceleia cu care se mîndrea un Champcenetz ¹⁸⁶, cînd se urca pe eșafod ?

La sfîrșitul săptămîinii, doamna Crevel fu înmormîntată, după chinuri de nedescris, și, două zile după aceea, Crevel își urmă soția. Astfel, rezultatele contractului de căsătorie fură anulate, și Crevel o moșteni pe Valérie.

Chiar a doua zi după înmormîntare, Victorin îl revăzu pe călugărul cel bătrîn și îl primi fără o vorbă. Călugărul întinse în tăcere mîna, și maestrul Victorin Huloț, la fel de tăcut, îi dădu optzeci de bilete de bancă

a o mie de franci, luați din suma ce se găsisese în biroul lui Crevel. Tînăra doamnă Hulot moșteni moșia Presles și o rentă de treizeci de mii de franci. Doamna Crevel instituisese un legat de trei sute de mii de franci baronului Hulot. Stanislas cel scrofulos avea să primească, la majorat, casa Crevel și o rentă de douăzeci și patru de mii de franci.

Printre numeroasele și binecuvîntatele asociații instituite de filantropia catolică la Paris, există una, fondată de doamna de La Chanterie, cu scopul de a-i căsători civil și religios pe oamenii din popor, care trăiesc de bunăvoie împreună. Legislatorii, zeloși de rezultatele înregistrărilor, burghezia conducătoare, care ține la onorariile notarilor, se prefac a nu observa că trei sferturi din oamenii nevoiași nu pot plăti cincisprezece franci pentru un contract de căsătorie. În privința asta, breasla notarilor nu s-a arătat la înălțimea avocaților parizieni. Avocații parizieni, asociație destul de calomniată, și-au luat sarcina de a pleda gratuit procesele oamenilor sărmani, pe cîtă vreme notarii nu s-au hotărît încă să întocmească pe gratis contractele de căsătorie ale celor săraci. Cît privește fiscalul, ar trebui pusă în mișcare toată mașinăria guvernamentală, ca să obții o scutire în această privință. Administrația e surdo-mută. Pe de altă parte, biserica are dreptul să perceapă și ea taxe asupra căsătoriilor. Biserica, în Franța, e peste măsură de fiscalistă ; se dedă, în casa Domnului, la tot felul de speculații nerușinate, cu băncuțe și scaune, spre indignarea străinilor, deși nu-i cu puțință să fi uitat mînia mîntuitorului ce-i alungase pe zarafi din templu. Dacă bisericii îi vine greu să renunțe la drepturile sale, asta se datorește faptului că ele constituie astăzi unul din puținele sale venituri, și atunci vina bisericii ar fi de fapt vina statului. Concursul acesta de împrejurări, într-o vreme cînd se face atîta caz de negri sau de micii infractori condamnați de poliția corecțională încît nu se mai poate da vreo importanță sărmanilor oameni cinstiți în suferință, e pricina pentru care un mare număr de căsnicii cinstite trăiesc în concubinaj, neavînd treizeci de franci, ultimul preț la care notariatul, înregistrarea, primăria și biserica îi poate uni pe doi parizieni. Instituția doamnei de La Chanterie, întemeiată ca să îndrepte căsniciile sărace pe calea legală din punct de

vedere religioasă și civilă, căuta să găsească aceste perechi, destul de ușor de descoperit, căci oamenii nevoiași erau înainte de toate ajutați, și apoi li se verifica starea civilă.

După ce doamna Hulot se însănătoși pe deplin, își reluă îndeletnicirile. Respectabila doamnă de La Chanterie veni s-o roage să ia asupra-și, pe lângă celelalte opere de binefacere cu care se ocupa, și sarcina legalizării căsătoriilor nelegitime.

Îndată ce-și începu noua misiune, baroana făcu o încercare într-o mahala sinistă, numită pe vremuri *Po-lonia Mică*, mărginită de străzile Rocher, Pépinière și Miromesnil. Cartierul acesta e ca un fel de sucursală a mahalalei Saint-Marceau. Ca să zugrăvim cartierul, e de ajuns să spunem că proprietarii unor anumite case, locuite de industriași fără industrii, de periculoși neguțatori de fiare vechi, de oameni săraci ce s-au datat unor ocupații primejdioase, nu îndrăznesc să-și ceară chiriile și nu găsesc nici portarei dispuși să-i evacueze pe locatarii insolubili. În prezent, specula ce tinde să schimbe înfățișarea aceluiași colț al Parisului, ridicând clădiri pe terenul viran care desparte strada Amsterdam de strada Faubourg-du-Roule, va primi fără îndoială populația, căci mistria, la Paris, e un mijloc de civilizație mai temeinic decât s-ar crede! Înălțînd case frumoase și elegante cu gherete de porțari, pavînd trotuare și înființînd magazine, specula îndepărtează, prin prețul chiriilor, oamenii fără căpătii, căsniciile fără mobilă și chiriiași suspecti. Astfel, cartierul scapă de indivizii feroși și de tavernele infecte, unde poliția nu pune piciorul decât la ordinul justiției.

În iunie 1844, piața Delaborde și împrejurimile ei aveau încă o înfățișare suspectă. Pietonul elegant, care trecea întîmplător din strada Pépinière în străzile acelea groaznice, rămînea uimit văzînd acolo aristocrația cot la cot cu haimanalele. În cartierele acelea, unde vegetează sărăcia întunecată și mizeria la pîndă, înfloresc cei din urmă scriitori publici ce se mai găsesc la Paris. Unde vedeți scrise următoarele două cuvinte: *Scriitor public*, cu litere groase, cursive, pe o hîrtie albă afișată pe geamul vreunui mezanin sau parter răpănos, puteți fi siguri că mahalaua ascunde mulți indivizi lipsiți de carte, și deci nenorociri, vicii și criminali. Ignoranța e

mama tuturor crimelor. O crimă, înainte de toate, e o lipsă de judecată.

În timp ce baroana zăcuse bolnavă, cartierul acesta, pentru care doamna Hulot fusese a doua providență, se îmbogățise cu un scriitor public stabilit în pasajul Soarelui, denumire ce reprezintă una din antitezele acelea familiare parizienilor, căci pasajul e cum nu se poate mai întunecos. Scriitorul acesta, bănuît că ar fi neamț, se numea Vyder și ținea o nevastă fără cununie, o fată tânără, pe care era atît de gelos, încît n-o lăsa să se ducă decît la niște sobari de treabă din strada Saint-Lazare, italieni ca toți sobarii, stabiliți de multă vreme la Paris. Slujind instituția doamnei de La Chanterie, doamna Hulot îi salvase pe acești sobari de la un faliment sigur, care i-ar fi aruncat în ghearele mizeriei. În cîteva luni, belșugul înlocuise mizeria, și religia pătrunsese în inimile acelea care înainte blestemau providența, cu o înverșunare specifică italienilor sobari. De aceea, de îndată ce-și reîncepu activitatea, băroana se duse să-și viziteze italienii. Se simți fericită văzînd priveliștea ce i se înfățișa, în fundul casei unde locuiau acești oameni de treabă, în strada Saint-Lazare, aproape de strada Rocher. Familia ocupa un apartament mic — în care munca adusesese belșugul — situat deasupra magazinelor și atelierului, acum bine aprovizionate, unde mișunau ucenici și lucrători, toți italieni din valea Domodossola. O primiră pe baroană, ca și cum le-ar fi apărut sfînta fecioară. Adeline, nevoită să-l aștepte pe soț, ca să afle cum mergeau treburile, după un sfert de oră de cercetări începu să-și îndeplinească misiunea, punînd întrebări asupra nenorociților pe care-i cunoștea familia sobarului.

— A! dragă doamnă, dumneata ai fi în stare să-i scoți pe ticăloși din flăcările iadului, spuse italianca. CunosC aici, în apropiere, o fată tânără care ar trebui salvată de la pierzanie.

— O cunoști bine? întrebă baroana.

— E nepoata unui fost patron al soțului meu, venit în Franța îndată după Revoluție, în 1798, și pe care-l chema Judici. Moș Judici a fost, pe vremea împăratului Napoleon, unul dintre cei mai vestiți sobari din Paris. A murit în 1819, lăsînd feciorului său o avere frumoasă. Dar fiul lui Judici a tocat-o toată cu femei stricate și, pînă la sfîrșit, s-a însurat cu una mai șmecheră decît ce-

lealte, cu care a avut și fetița asta, biata de ea, care abia a împlinit cincisprezece ani.

— Ce i s-a întâmplat? zise baroana, foarte impresionată de asemănarea dintre firea lui Judici și aceea a baronului.

— Cum vă povesteam, doamnă, mititica asta, pe care o cheamă Atala, și-a părăsit părinții și a venit aici, în apropiere, să trăiască cu un neamț de vreo optzeci de ani, unu' Vyder, care se ocupă cu treburile oamenilor neștiutori de carte. Măcar de-ar lua-o de nevastă, desfrînatul de moșneag, care cică ar fi cumpărat-o de la maică-sa cu o mie cinci sute de franci. Cum el, desigur, nu mai are mult de trăit, și se presupune c-ar avea câteva mii de franci rentă, biata fetiță, care-i ca un îngeraș, ar scăpa cel puțin de pierzanie și, mai ales, de mizeria care are s-o strice.

— Îți mulțumesc că m-ai îndreptat spre o binefacere, spuse Adeline, dar trebuie să procedez cu băgare de seamă. Ce fel de om e bătrînul?

— O! doamnă, e un om cumsecade, o face fericită pe fetiță și nu-i lipsit de bun simț, căci, vedeți dumneavoastră, cred că a plecat din mahalaua unde stă Judici ca să scape copila din ghearele maică-si. Mama era geloasă pe fată și poate că plănuia să tragă folos din frumusețea ei, să facă dintr-însa o *domnișoară*!... Atala, amintindu-și de noi, l-a sfătuit pe *domnul* ei să se stabilească în cartierul nostru, și, cum moșneagul și-a dat seama ce fel de oameni sîntem, o lasă să vină aici. Căsătoriți-i, doamnă, ați săvîrși o faptă demnă de dumneavoastră... O dată măritată, mititica are să fie liberă. Scapă în felul acesta de maică-sa, care o pîndește și care ar voi s-o vadă actriță ori parvenind în cariera groaznică pe care i-a ales-o, ca să poată trage folos de pe urma ei.

— De ce n-a luat-o de nevastă bătrînul?

— Nu era nevoie, răspunse italianca; ș-apoi, cu toate că bătrînul Vyder nu-i de loc un om rău, îl cred totuși destul de șiret ca să vrea să rămînă stăpînul fetei, căci de! o dată însurat, se teme bietul moșneag să nu pățească ce pățesc toți bătrînii...

— Poți trimite pe cineva s-o cheme pe fată? întrebă baroana, vreau s-o văd mai întii, oa să-mi dau seama dacă e vreo nădejde...

Femeia sobarului făcu semn fetei sale mai mari, care plecă numaidecît. În zece minute, se întoarse ținînd de mînă o fetiță de vreo cincisprezece ani și jumătate, de o frumusețe specific italiană.

Domnișoara Judici moștenise de la tatăl ei o piele gălbuie ziua, dar care seara, la lumină, pare de o albeață strălucitoare, ochi mari, sclipitori, tăiați ca ai orientalelor, gene bogate, răsfrînte, ca niște aripioare negre, păr ca abanosul și maiestatea înnăscută a femeilor din Lombardia, care îi fac să creadă pe străinii ce se plimbă duminica prin Milano că fetele portarilor sînt regine. Atala, pe care fata sobarului o anunțase de vizita acestei nobile doamne, de care auzise vorbindu-se, își pusese în grabă o rochie frumoasă de mătase, ghete și o mantilă elegantă. O bonetă cu panglici de culoarea cireșelor mărea și mai mult farmecul trăsăturilor. Copila se opri într-o atitudine de curiozitate naivă, cercetînd-o cu coada ochiului pe baroană, foarte mirată de tremurul ei nervos. Baroana văzînd pe fata aceea — o capodoperă a frumuseții feminine — ajunsă în mocirla prostituției, oftă din adînc, jurîndu-și s-o readucă pe calea cea dreaptă.

— Cum te cheamă, fetiço ?

— Atala, doamnă.

— Știi carte ?

— Nu, doamnă, dar nici n-am nevoie, la asta se pricepe domnul...

— Te-au dus părinții la biserică ? Ți-ai făcut prima comuniune ? Cunoști catechismul ?

— Vedeți, doamnă, tătîcul ar fi vrut să facă cam așa ceva, cum spuneți dumneavoastră, dar mama s-a împotrivit...

— Mama ta s-a împotrivit !... exclamă baroana. Se vede că mama ta e o femeie rea !...

— Mă bătea într-una ! Nu știu de ce, dar tata și mama se certau mereu din pricina mea...

— Nu ți-au pomenit niciodată de Dumnezeu ?... se miră baroana.

Copila făcu ochi mari.

— A ! mămica și tătîcu ziceau adesea : „Dumnezeii tăi ! Trăsni-te-ar Dumnezeu ! Bătu-te-ar Dumnezeu !...” răspunse ea cu o naivitate fermecătoare.

— N-ai trecut niciodată pe lângă o biserică ? Și nici nu ți-a venit prin gând să intri ?

— Biserici?... Ba da, am văzut de departe, cînd mă lua tata cu el prin Paris : Notre-Dame, Pantheonul ¹⁸⁷... dar asta se-ntîmpla rar. În mahalaua noastră, nu sînt astfel de biserici...

— În ce mahala stăteai ?

— La mahala...

— Dar care mahala anume ?

— În strada Charonne, doamnă...

Cartierul acesta faimos fusese întotdeauna numit pur și simplu *mahala* de oamenii din cartierul Saint-Antoine ¹⁸⁸. Pentru ei era adevărata mahala, regina mahalalelor, și chiar fabricanții înțeleg prin cuvîntul acesta, în special, mahalaua Saint-Antoine.

— Nu ți s-a spus niciodată ce e rău și ce e bine ?

— Mămica mă bătea cînd nu-i făceam pe voie...

— Nu știai că săvîrșești o faptă rea, părăsindu-ți tatăl și mama ca să trăiești cu un moșneag ?

Atala Judici privi pe baroană cu semetie și nu-i răspunse.

— E sălbatică de tot ! spuse Adeline.

— A, ca dînsa sînt multe în mahala, doamnă, interveni soția sobarului.

— Doamne, dar habar n-are de nimic, nu știe măcar ce înseamnă a păcătui ! De ce nu-mi răspunzi ? o întrebă baroana pe Atala încercînd s-o ia de mîină.

Atala se dădu un pas înapoi, îmbufnată.

— Ești o babă smintită ! strigă ea. Tata și mama erau flămînzi de o săptămîină ! Ş-apoi, mama voia să facă din mine ceva urît de tot, pentru că tata a bătut-o și a răcnit la ea că-i o hoată ! Atunci, domnul Vyder a plătit toate datoriile tatii și ale mamei, ba le-a mai dat pe deasupra și bani... o ! un sac de bani !... Și m-a luat cu el, că bietul tata plîngea... Dar n-aveam încotro, trebuia să ne despărțim !... E rău ce-am făcut ? zise ea.

— Și-l iubești mult pe domnul Vyder ?

— Cred și eu, doamnă !... Cum să nu-l iubesc ? Ce de povești îmi mai spune, seara !... Mi-a cumpărat și rochii frumoase, lenjerie, șal. De asta-s acumă înțolită ca o prințesă și nu mai umblu cu saboți ! Ş-apoi, de două luni nu mai știu ce-i foamea. Nu mai mănînc mereu cartofi ! Mi-aduce și bomboane și praline, cîte vreau ! Vai,

ce bună e ciocolata pralinată !... Pentru o pungă de ciocolată, fac tot ce vrea el ! Și, pe urmă, moș Vyder e atît de bun, are atîta grijă de mine, e atît de blind, că-mi ține loc de mamă... O să ia și o servitoare bătrînă ca să-mi ajute, căci nu vrea să-mi stric mîinile cu gătitul. De o lună a început să cîștige o mulțime de parale : în fiecare seară îmi aduce trei franci, pe care îi pun la pușculiță ! Atîta, că nu mă lasă să ies, nu-mi dă voie decît aici... E-o bomboană de om... de aceea face din mine ce vrea... Îmi zice pisicuța lui ! Și mama nu mă mai scotea din curviștină, muiere, cătea, putoare ! Și cîte și mai cîte !

— Ei, atunci, copila mea, de ce n-ai fi soția lui moș Vyder ?...

— Păi și sînt, doamnă, răspunse fata, uitîndu-se la baroană cu trufie, fără a roși, cu fruntea senină și ochii luminoși. Mi-a spus că-s nevastă lui, dar e o nenorocire să fii femeia unui bărbat !... Hei, de n-ar fi pralinelile !...

— Doamne, Dumnezeule ! murmură ca pentru sine baroana, ce monstru a putut abuza de o asemenea nevinovăție îngerească ? De-aș putea-o aduce pe copilă pe calea cea bună, cîte greșeli nu mi-ar fi iertate ! „Eu știam ce fac, își spuse, gîndindu-se la scena dintre ea și Crevel. Pe cînd ea, habar nu are de nimic !”

— Îl cunoașteți pe domnul Samanon ?... întrebă Atala cu un aer lingușitor.

— Nu, drăguță, dar de ce mă întrebi ?

— Spui drept ? zise nevinovata copilă.

— Poți avea toată încrederea în doamna, interveni nevasta sobarului, e un înger.

— Vezi că moșulică al meu se teme de Samanon, să nu-l găsească, și d-aia s'ascunde... și eu tare aș vrea să-și poată recăpăta libertatea...

— Pentru ce ?

— Păi, m-ar duce la Bobino ! sau chiar la Ambigu ¹⁸⁹ !

— E încîntătoare ! făcu baroana sărutînd fetița.

— Sînteți bogată ?... întrebă Atala jucîndu-se cu manșetele baroanei.

— Da și nu, răspunse baroana. Sînt bogată pentru fețițe cumînți ca tine, dacă vor să asculte de îndatoririle creștinești, cum le învață preotul, mergînd pe drumul cel drept.

— Pe care drum ? zise Atala. Eu știu să-mi găsesc singură drumul.

— Pe calea virtuții !

Atala se uită la baroană cu un aer șiret și zeflemitor.

— Uite, doamna e fericită, de cînd a intrat în sinul bisericii, adăugă baroana arătînd înspre nevasta sobarului. Te-ai măritat cum se împreunează animalele !

— Eu ? răspunse Atala, dar dacă mi-ați da dumneavoastră tot ce-mi dă moș Vyder, aș fi tare mulțumită să nu mă mai mărit. Mare sîcîială ! Nici nu vă închipuiți !...

— O dată ce te-ai unit cu un bărbat, cum ai făcut tu, îi explică baroana, virtutea cere să-i rămîi credincioasă.

— Pînă ce moare ?... spuse Atala cu viclenie. Atunci n-o să fiu mult timp credincioasă. Dacă l-ați auzi pe moș Vyder cum tușește și suflă !... hîr ! hîr ! făcu ea imitîndu-l pe moșneag.

— Virtutea și morala, continuă baroana, cer ca biserica, care-l reprezintă pe Dumnezeu, și primăria, care reprezintă legea, să consfințească căsătoria voastră. Uite, și doamna e căsătorită legitim...

— Și atunci are să fie mai nostim ? întrebă fetița.

— Vei fi mai fericită, căci, dacă ești căsătorită, ni-meni nu va mai putea să te condamne. Vei fi pe placul lui Dumnezeu ! Întreab-o și pe doamna dacă s-a măritat fără să treacă pe la biserică.

Atala se uită la soția sobarului.

— Ce are ea mai mult ca mine ? întrebă fetița. Eu sînt mai frumoasă.

— Da, dar eu sînt femeie cinstită, îi întoarse vorba italianca, pe cînd ție ți s-ar putea da un nume urît...

— Cum vrei să te ocrotească Dumnezeu, cînd calci în picioare legile sfinte și pe-ale oamenilor ? spuse baroana. Nu știi că Dumnezeu are un rai pentru cei ce păzesc legile bisericii ?

— Da-n rai, acolo, cum e ? Teatre sînt ?

— A, raiul, începu baroana, e plin de toate desfătările pe care le poți visa. Pretutindeni îngeri cu aripi albe. Acolo îl poți vedea pe Dumnezeu în toată gloria, împărtășindu-te din atotputernicia lui fericită de-a pururi și-n vecii vecilor !...

Atala Judici o asculta pe baroană cum ai asculta o muzică ; văzînd-o că nu-i în stare să priceapă, Adeline se gîndi să ia o altă cale, adresîndu-se bătrînului.

— Întoarce-te acasă, fetiço, voi veni să vorbesc cu domnul Vyder. E francez ?

— Alsacian, doamnă, dar o să fie bogat, vă asigur. De-ați vrea să plătiți ce datorează pungașului ăluia de Samanon, o să vă dea banii înapoi ! Căci, în cîteva luni, zice că va avea șase mii de franci rentă, și ne vom duce să trăim la țară, hăt-departe, tocmai în Vosgi...

La cuvîntul Vosgi, baroana căzu într-o visare adîncă. Își revăzu satul ! Din meditația-i tristă o trezi salutul sobarului, care venea să-i aducă dovezile prosperității sale.

— Într-un an, doamnă, voi putea să vă înapoiez sumele pe care ni le-ați împrumutat, căci sînt banii Celui-de-sus, ai celor sărmani și necăjiți ! Dacă fac avere, punga mea vă va sta la dispoziție, voi putea prin mijlocirea dumneavoastră să dau altora, la rîndul meu, ajutorul pe care mi l-ați acordat.

— În clipa de față, îi răspunse baroana, nu-ți cer bani, ci să colaborezi la o faptă bună. Am văzut adineauri pe fetița lui Judici, care trăiește cu un bătrîn, și aș vrea să-i căsătoresc religios și civil.

— A ! Moș Vyder ! Vrednic și cumsecade om și bun sfătuitor. Sărmanul bătrîn, de două luni, de cînd e în cartier, și-a făcut destui prieteni. Mie îmi trece pe curat socotelile. Cred că-i un brav colonel, care l-a slujit cu credință pe împărat... A ! Grozav îl iubește pe Napoleon ! Are și decorații, dar nu le poartă. Așteaptă să iasă la liman, căci are o mulțime de datorii, bietul om !... Cred chiar că se ascunde de frica portăreilor...

— Să-i spui că dacă o ia în căsătorie pe fetiță, îi plătesc toate datoriile...

— Atunci e ca și făcut. Să mergem la el, doamnă, e la doi pași, în pasajul Soarelui.

Baroana și sobarul plecară spre pasajul Soarelui.

— Pe-aici, doamnă, o îndrumă sobarul arătînd strada Pépinière.

Pasajul Soarelui pornește într-adevăr chiar din capătul străzii Pépinière și dă în strada Rocher. Cam pe la mijlocul acestui pasaj tăiat de curînd, cu prăvălii ce se

închiriau la prețuri ieftine, baroana zări, deasupra unui galantar împodobit cu tafta verde, la o înălțime ce nu îngăduia trecătorilor să arunce priviri indiscrete, firina :

SCRIITOR PUBLIC

și pe ușă :

BIROU DE AFACERI

Întocmim petiții. Transcriem pe curat socotelile.

Discreție. Promptitudine.

Interiorul semăna cu birourile acelea de tranzit, în care călătorii omnibuzelor din Paris sînt siliți să aștepte, ca să poată cumpăra bilete de transbordare. O scară interioară ducea, se vede, la apartamentul de la mezanin, luminat doar de un coridor și ținînd de prăvălie. Baroana zări un birou de lemn alb înnegrit, cartoane și un fotoliu nenorocit cumpărat de ocazie. O șapcă și un abajur jegos de tafta verde, lucrat în fir de metal, vădeau fie măsuri luate pentru a se ascunde, fie o privire slabă, foarte firească la un bătrîn.

— E sus, zise sobarul, urc să-l vestesc și să-i spun să coboare.

Baroana se așeză, lăsîndu-și vâlul pe față. Scara de lemn gemu sub un pas greu, și Adeline nu-și putu stăpîni un țipăt ascuțit recunoscîndu-și soțul, pe baronul Hulot, în vestă împletită de lînă cenușie, cu pantaloni de molton cenușiu și papuci.

— Ce doriți, doamnă ? întrebă galant Hulot.

Adeline se ridică și, cuprinzîndu-l, rosti cu glas sugrumat de emoție :

— În sfîrșit, te-am regăsit... !

— Adeline !... exclamă baronul peste măsură de uimit, închizînd ușa prăvăliei. Joseph ! strigă el către sobar, ia-o prin alee.

— Dragă prietene, zise baroana, uitînd totul în bucuria-i nețîrmurită, te poți întoarce în sînul familiei, sîntem bogați ! Băiatul tău are o sută șaizeci de mii de franci rentă ! Pensia ta e liberă, ai o restanță de cincisprezece mii de franci de încasat, pe baza unui simplu certificat că ești în viață ! Valérie a murit, lăsîndu-ți prin testament trei sute de mii de franci. Nimeni nu-și mai aduce aminte de trecut, fii fără grijă ! Poți să te

întorci în lume, și vei găsi, în primul rînd, o avere la băiatul tău. Vino, vom fi fericiți. Se împlinesc curînd trei ani de cînd te caut, și atît eram de încredințată că te voi găsi, încît te așteaptă un apartament gata pregătît. O! nu trebuie să mai rămîi aici, în mizeria asta în care te vîd!

— Aș vrea bucuros, zise baronul zăpăcit, *dar n-aș putea-o lua și pe fetiță?*

— Hector, renunță la ea! fă asta pentru Adeline a ta, care nu ți-a cerut niciodată nici cel mai mic sacrificiu. Îți făgăduiesc s-o înzestrez pe copilă, s-o mărit, să mă ocup de educația ei. Să fie fericită una dintre cele care te-au făcut fericit, să nu mai cadă în mrejele viciului, în noroi!

— Va să zică tu erai aceea care voia să mă însoare?... zîmbi baronul. Stai o clipă, spuse el, mă reped pînă sus să mă îmbrac, mai am niște haine prezentabile într-un cufăr...

Rămînînd singură și privind din nou dugheana aceea groaznică, Adeline izbucni în lacrimi. El trăia aici, se gîndi ea, pe cînd noi ne desfătam în belșug!... Bietul om! crunt a fost pedepsit, el, care era eleganța în persoană! Sobarul veni să-și salute binefăcătoarea, care-l trimise după o trăsură. Cînd sobarul se întoarse, baroana îl rugă s-o primească în casa lui pe micuța Atala Judici, și s-o ia cu el chiar atunci, pe loc.

— Să-i spui, adăugă ea, că dacă vrea să dea ascultare preotului de la biserica Madeleine, în ziua cînd își va face prima comuniune îi voi da o zestre de treizeci de mii de franci și un bărbat bun, un tînăr vrednic!

— Băiatul meu cel mare, doamnă! Are douăzeci și doi de ani și nu mai poate după copilă!

În clipa aceea, coborî și baronul, ochii îi erau umezi.

— Mă faci să părăsesc, îi șopti el soției sale la ureche, singura ființă care m-a iubit așa cum mă iubești tu! Sărmana fetiță se topește de plîns, nu pot s-o părăsesc așa...

— Fii liniștit, Hector! va fi primită în sînul unei familii cinstite, pentru care mă pun cheazășie.

— Ei, atunci te pot urma, rosti baronul conducîndu-și soția la trăsură.

Hector, devenit din nou baron d'Ervy, își pusese pantalon și redingotă de postav albastru, vestă albă, cravată

neagră și mănuși. După ce baroana se instalează pe pernele trăsurii, Atala se strecură și ea ca o șopîrlă.

— Vai! doamnă, spuse ea, luați-mă și pe mine cu dumneavoastră... Uite, o să fiu cuminte, ascultătoare, o să fac tot ce vreți, dar nu mă despărțiți de moș Vyder, de binefăcătorul meu, care-mi dă atîtea lucruri bune. Au să mă bată iar !...

— Ascultă, Atala, zise baronul, doamna e soția mea, și trebuie să ne despărțim.

— Cum? Așa de bătrînă? Și tremură ca o frunză? răspunse inocenta. Și ce mutră !...

Și maimuțări în batjocură tremurul baroanei. Sobarul, care alerga după copila lui Judici, veni la portiera trăsurii.

— Ia-o ! îi porunci baroana.

Sobarul o apucă în brațe pe Atala și o duse cu sila acasă la el.

— Îți mulțumesc pentru sacrificiul tău, dragă prietene! spuse Adeline luînd mîna baronului și strîngîndu-i-o cu o bucurie nespusă. Ce schimbat ești! Cît trebuie să fi suferit! Ce surpriză pentru fiica ta! Și pentru fiul tău!

Adeline vorbea cum vorbesc amantii, cînd se întîlnesc după o lungă despărțire, povestind o mulțime de lucruri deodată. În zece minute, baronul și soția sa ajunseseră în strada Louis-le-Grand, unde Adeline găsi următoarea scrisoare :

Doamnă baroană,

Domnul baron d'Ervy a stat o lună în strada Charonne, sub numele de Thorec, anagrama lui Hector. Se află acum în pasajul Soarelui, sub numele de Vyder. Se dă drept alsacian, e scriitor public și trăiește cu o fată pe care o cheamă Atala Judici. Luați-vă toate măsurile de prevedere, doamnă, căci baronul e pus sub urmărire, nu știu pentru ce.

Actrița și-a ținut cuvîntul ca întotdeauna și rămîne, doamnă baroană, preasupusa dumneavoastră slugă.

J.M.

Întoarcerea baronului stîrni un entuziasm atît de mare încît bătrînul se lăsă convertit la viața de familie. Mica Atala Judici fu dată uitării, căci excesul patimei

sale îl adusesese la o nestatornicie a sentimentelor caracteristică copilăriei. Un singur nor umbrea fericirea familiei: faptul că baronul se schimbase atît de mult. Cînd își părăsise copiii, mai era încă asemeni unui stejar verde, și acum se întorsese un moșneag gîrbovit, încovoiat, o ruină. Masa îmbelșugată, înghebată în pripă de Célestine, îi aminti de ospețele de odinioară ale cîntăreței și îl făcu pe bătrîn să rămînă buimăcit de strălucirea familiei sale.

— Sărbătoriți întoarcerea tatălui risipitor! șopti el la urechea Adelinei.

— Sst!... s-au uitat toate, răspunse ea.

— Dar Lisbeth? întrebă Hulot, văzînd că fata bătrînă lipsește.

— Vai! răspunse Hortense, a căzut la pat și zace... Din nefericire, o vom pierde curînd. Te așteaptă îndată după masă să treci pe la ea.

A doua zi dimineța, la răsăritul soarelui, portarul îl înștiință pe Hulot-fiul că soldați din garda municipală împresurau casa. Oamenii legii îl căutau pe bătrînul Hulot. Portărelul intră și-i înfățișă avocatului decizii judecătorești în regulă, întrebîndu-l dacă-i dispus să plătească pentru tatăl său. Era vorba de niște polițe în valoare de zece mii de franci, la ordinul unui oarecare cămătar Samanon, care probabil că dăduse două sau trei mii de franci baronului d'Ervy. Hulot-fiul îl rugă pe funcționar să-și trimită îndărăt oamenii și plăți. O fi oare totul? se întrebă el cu îngrijorare.

Lisbeth, și-așa destul de amărită de norocul ce surîdea familiei, nu putu îndura fericitul eveniment. Starea ei se înrăutăți în așa măsură încît Bianchon declară că avea să se prăpădească într-o săptămînă, răpusă după o lungă luptă în care cîștigase atîtea victorii. Și, pînă la sfîrșit, tot timpul cît dură groaznica agonie a ftiziei pulmonare, izbuti să-și țină bine ascunsă ura. Avu astfel suprema satisfacție de a-i vedea pe toți: Adeline, Hortense, Hulot, Victorin, Steinbock, Célestine și copiii lor lăcrămînd la căpătiul ei, regretînd-o ca pe îngerul familiei. Bătrînul Hulot, pus la un regim substanțial, de care fusese lipsit trei ani de zile, începu a prinde puteri, amintind apăsătoare pe cel de odinioară. Renașterea lui o bucură în așa măsură pe Adeline, încît tremurul nervos i se mai potoli. „Va fi fericită, pînă la urmă“, își spuse

Lisbeth în ajunul morții, văzînd că baronul îi purta un fel de venerație soției sale, de ale cărei suferințe aflate de la Victorin și Hortense. Sentimentul acesta grăbi sfîrșitul verișoarei Bette, care fu dusă la groapă de întreaga familie îndurerată.

Baronul și baroana Hulot, dîndu-și seama că au ajuns la vîrsta tihnei depline, cedară contelui și contesei Steinbock splendidele apartamente de la etajul întîii, instalîndu-se la al doilea. Baronul, mulțumită fiului său, obținuu, pe la începutul anului 1845, un loc la căile ferate, cu șase mii de franci pe lună, care împreună cu celelalte șase mii de franci pensie și averea lăsată de doamna Crevel prin testament reprezentau o rentă de douăzeci și patru de mii de franci. Și cum Hortense obținuse separație de bunuri, în timpul celor trei ani cît fusese certată cu soțul ei, Victorin puse fără șovăială pe numele surorii sale cele două sute de mii de franci primiți în depozit, făcînd astfel Hortensei o pensie de douăsprezece mii de franci. Wenceslas, soț al unei femei bogate, îi era credincios Hortensei, în schimb, trîndăvea, neputîndu-se hotărî să înceapă o lucrare cît de mică. Devenit din nou artist *in partibus*¹⁹⁰, se bucura de mult succes prin saloane, fiind consultat de către amatori. În sfîrșit, ajunsese critic, ca toți neputincioșii, care au înșelat speranțele puse în ei. Deși duceau o viață comună, fiecare din aceste trei căsnicii își avea averea sa proprie. Prudentă, după atîtea experiențe triste, baroana îi încredință fiului său administrarea averii, lăsîndu-i astfel baronului numai leafa, în nădejdea că un venit atît de modest îl va opri să mai cadă în vechile-i păcate. Dar, printr-un ciudat noroc, în care nici mama nici fiul nu speraseră, baronul părea că renunțase la sexul frumos. Cumîntenia lui, pe care toți o puneau pe seama vîrstei înaintate, inspiră pînă la sfîrșit o încredere desăvîrșită familiei, care se bucura iar din plin de drăgălășenia și plăcutele însușiri ale baronului d'Ervy. Plin de atenții față de nevastă-sa și de copii, însoțindu-i la spectacole și în societate, unde fu văzut din nou, făcea cu multă grație onorurile salonului în casa fiului său. În sfîrșit, această convertire a tatălui risipitor făcuse fericirea întregii familii. Era un moșneag plăcut, tare îmbătrînit, dar încă spiritual; își păstrase din vechea sa patimă numai ceea ce ar fi putut trece acum drept o virtute socială. În această privință

se liniștiseră cu toții. Atît baroana cît și copiii îl ridicau în slava cerului pe părintele familiei, uitînd cu totul de moartea celor doi unchi ! Căci astfel merge viața, uita-rea se așterne peste toate !

Doamna Victorin, gospodină foarte pricepută, multumită sfaturilor date de Lisbeth, și care conducea casa aceasta atît de grea, se văzuse nevoită să ia un bucătar. O dată cu bucătarul, se impunea și o ajutoare la bucătărie. Fetele de la bucătărie din zilele noastre sînt ființe ambițioase, care n-au altă grijă decît să fure secretele șefului, intitulîndu-se bucătărese îndată ce știu să potrivească un sos. De aceea fetele de la bucătărie sînt foarte des schimbate. Pe la începutul lui decembrie 1845, Célestine angajă ca ajutoare la bucătărie o normandă durdulie din Isigny, mică și îndesată, cu brațe zdravene și roșii, cu o față comună, proastă ca un lucru de ocazie și care se hotărîse cu greu să-și lepede clasica bonetă de bumbac, pe care o poartă fetele din Normandia de jos. Fata astaera înzestrată de la natură cu un piept îmbelșugat de doică, care abia încăpea în corsajul de cit ce părea gata să plesnească. Avea o față roșcovană, cu trăsături tinere și puternice, ca cioplite în piatră. Bineînțeles că nimeni n-o lua în seamă pe slujnica cea nouă cu numele de Agathe — țarancă dezghețată, la fel cu toate cele pe care provincia le trimite zilnic Parisului. Agathe, care nu avusese pînă acum de-a face decît cu căraușii din cîrciumile de mahala, unde slujise, nu-l ispitir de loc pe bucătar, fiind din cale-afară de grosolană la vorbă ; așa că, în loc să-l cucerească, învățînd de la el arta bucătăriei, nu se alese decît cu disprețul lui. Bucătarul o curta pe Louise, camerista contesei Steinbock. Normanda, văzîndu-se oropsită, se plîngea de soarta ei, era veșnic gonită din bucătărie, sub felurite pretexte, ori de cîte ori bucătarul potrivea o mîncare ori combina un sos.

— Hotărît, n-am noroc, spunea ea, am să-mi caut loc în altă parte.

Totuși rămase, deși ceruse de două ori să i se facă socoteala.

Într-o noapte, Adeline, trezită de un zgomot ciudat, nu-l mai găsi pe Hector la locul lui în patul de alături, căci dormeau acum în paturi alăturate, cum se cuvine unor bătrîni. Așteptă cam vreun ceas, dar Hector nu se

întoarce. Cuprinsă deodată de spaimă, închipuindu-și că s-a întâmplat cine știe ce nenorocire, că l-o fi lovit damb-la-ua, urcă mai întâi la etajul de deasupra, unde se aflau mansardele servitorilor, și se îndreaptă spre camera Agathe, atrasă de lumina vie ce se strecura prin ușa întredeschisă și de murmurul a două voci. Se opri îngrozită, recunoscînd glasul baronului, care, ademenit de nuri Agathe, ajunsese — ațîtat fiind de împotrivirea vicleană a ticăloasei rîndășoaice — să-i spună aceste cuvinte mîrșave :

— Nevasta mea nu mai are mult de trăit și, dacă vrei, am să te fac baroană.

Adeline scoase un țipăt, scăpă lumînarea și fugi.

Trei zile după aceea, baroana, care primise în ajun sfînta împărtaşanie, trăgea să moară, înconjurată fiind de întreaga familie îndurerată. Cînd să-și dea sufletul, luă mîna tovarășului ei de viață și, strîngînd-o, îi șopti la ureche :

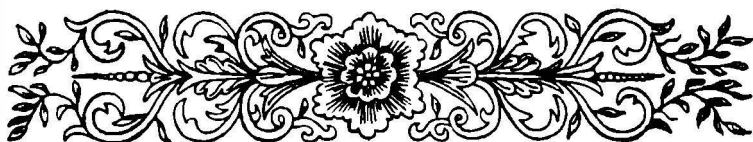
— Dragul meu, nu-ți mai puteam dărui decît viața, peste o clipă, vei fi liber să-ți iei altă baroană Hulot.

Și se văzură, lucru rar, lacrimi izvorînd din ochii unei moarte. Ferocitatea viciului învinsese răbdarea îngerului, care, din pragul Veșniciei, lăsă să-i scape singurul cuvînt de mustrare rostit într-o viață întreagă.

Baronul Hulot părăsi Parisul, trei zile după înmormîntarea soției sale. Unsprezece luni mai tîrziu Victorin află indirect de căsătoria tatălui său cu domnișoara Agathe Piquetard, celebrată la Isigny, în ziua de 1 februarie, anul o mie opt sute patruzeci și șase.

— Bătrînii noștri se pot împotrivi la căsătoria copiilor lor, pe cîtă vreme copiii nu pot împiedica nebuniile bătrînilor căzuți în mintea copiilor, îi spunea maestrul Hulot maestrului Popinot, cel de-al doilea fiu al fostului ministru de Comerț, care-i vorbea de această căsătorie.

NOTE

1 *Verișoara Bette* — Romanul a apărut pentru prima dată în ziarul *Constituționalul* (de la 8 octombrie la 3 decembrie 1846) ; în același ziar s-a publicat apoi (în 1847) romanul *Vărul Pons*, ambele purtând titlul general de *Rudele sărace*.

2 *La auzul acestui nume atît de potrivit...* — Numele lui Crevel amintește într-adevăr de verbul francez *crever* = a plesni.

3 *de pe vremea Restaurației...* — Este perioada din istoria Franței dintre 1814 (15) și 1830, numită așa deoarece în 1814, și apoi în 1815 dinastia Bourbonilor a fost „restaurată” pe tron cu ajutorul armatelor străine care îl învinseseră pe Napoleon.

4 *o privire asemeni aceleia pe care Tartuffe i-o aruncă Elmirei* — în comedia lui Molière, *Tartuffe* (1667), personajul cu același nume este binecunoscutul fals cucernic, ipocrit și corupt, care dorește nu numai să pună mîna pe averea protectorului său, Orgon, dar și s-o seducă pe soția acestuia, Elmire.

5 *unei vechi pendule empire* — o pendulă în stilul la modă în vremea Imperiului lui Napoleon (1804—1814), cu linii drepte și cu ornamente de bronz.

6 *Ca pe vremea Regenței, a lui Ludovic al XV-lea, Oeil de boeuf* — Evocarea fastului monarhic și a bunului plac aristocratic din secolul al XVIII-lea, care îl impresionează pe negustorul Crevel, dornic să imite pătura invidiată. Regența, guvernămîntul din timpul minorității lui Ludovic al XV-lea (1715—1723), ca și domnia propriu-zisă a acestui rege (1723—1774) se caracterizează prin luxul și des-

trăbălarea păturilor feudale. *Oeil de boef* (ochi de bou) este numele dat anticamerei regale, după fereastra ovală pe care o avea. Aici aşteptau curtenii să se scoale regele.

7 *un al doilea — Duprez — Gilbert-Louis Duprez* (1806—1896), tenorul celebru în vremea sa.

8 *rolul lui Ludovic al XV-lea pe lângă domnişoara de Romans* — Continuându-şi „cariera” de afemeiat, Ludovic al XV-lea a avut ca „protejată”, după o serie întreagă de favorite (doamna de Pompadour, doamna du Barry), şi pe tinăra domnişoară de Romans.

9 *teorii saint-simoniene în materie de femei* — Crevel — care este un ignorant — confundă ideile socialiştilor utopici (în special ale lui Fourier), care proclamau completa egalitate în drepturi dintre bărbat şi femeie cu haremul comun la care face aluzie el.

10 *o cale de mijloc... cum a spus regele nostru* — Venind la tron după revoluţia din 1830, datorită mării burghezii bancare, regele Ludovic-Filip preconiza în politica internă „calea de mijloc” (*le juste milieu*), adică o balansare a partidelor burgheze care să ferească burghezia atât de pretenţiile aristocraţiei cât şi de revendicările populare.

11 *condottieri* — Aşa erau numiţi, în Italia, şefii cetelor de soldaţi mercenari; în sens mai larg: aventurieri, oameni în stare de a îndrăzni orice.

12 *a serbărilor de pe vremea Imperiului* — După ce s-a proclamat împărat (1804), Napoleon s-a înconjurat de fast imperial, organizând dese serbări, prilejuite mai ales de numeroasele sale victorii militare.

13 *ca o martiră în Coliseu* — În Coliseu, vast amfiteatru din Roma antică, în care încăpeau 100 000 de spectatori, se dădeau spectacole cu fiare sălbatice. Mulţi dintre primii creştini, consideraţi ca rebeli faţă de păgînismul oficial, au fost executaţi în Coliseu, prin sfişiere de către fiare, şi au suferit cu stoicism această moarte.

14 *Josefina... Napoleon* — La început foarte îndrăgostit de creola Josefina de Beauharnais, pe care a luat-o de soţie, Napoleon nu i-a rămas multă vreme credincios. Dorind să-şi asigure o dinastie şi relaţii cu oasele domnitoare din Europa, el a repudiat-o chiar (în 1809), pentru a se căsători cu o arhiducesă austriacă. Josefina a rămas însă ataşată de el.

15 *rechizițiile republicane...* armata numită a Rinului — E vorba de masiva chemare sub arme din 1793, cînd Comitetul Salvării Publice a trebuit să facă față, pentru a salva Republica, atît atacurilor de la graniță ale armatelor străine cît și încercărilor de contrarevoluție din interior. Una dintre aceste viteze armate republicane a luptat în regiunea Rinului.

16 *Bianca Capello... doamna Récamier* — *Bianca Capello*, pictată de pictorul italian *Bronzino* (1502—1572), a devenit, datorită frumuseții, dar mai ales intrigilor ei, soția lui *Francesco dei Medici*, mare duce de Toscana. Sculptorul francez *Jean Goujon* (1510—1567) a reprezentat-o pe *Diana de Poitiers* și în chip de *Diana*, zeița vînătorii (cel puțin lui i s-a atribuit multă vreme cunoscuta statuie de la Luvru). *Doamna Tallien* (1773—1835) a jucat un rol contrarevoluționar, participînd la o acțiune de răsturnare a lui *Robespierre*. *Domnișoara Georges* (1787—1867), care era deosebit de impunătoare, a fost o tragediană franceză. Foarte frumoasă a fost și *doamna Récamier* (1777—1849), al cărei salon era celebru în vremea Restaurației. (Pentru *Ninon* și *doamna du Barry*, v. notele 119 și 107.)

17 *soldat din 1792* — Declarînd război Austriei, în aprilie 1792, *Ludovic al XVI-lea* și cercurile regaliste din Franța sperau să provoace o invazie străină care să înăbușe Revoluția. Dar, în fața primejdiei în care se afla patria, poporul francez a răspuns prin înrolări voluntare, constituiri de batalioane etc. Înfometați și zdrențuiți, dar plini de avînt patriotic, soldații din 1792 și-au apărât țara cu curaj și abnegație.

18 *în timpul campaniei din 1804* — În 1804 *Napoleon* era în război cu Anglia, pe care se pregătea s-o invadeze, proiect la care a trebuit ulterior să renunțe.

19 *pregătirea campaniei din 1806* — este vorba de războiul dus de *Napoleon* împotriva Prusiei, pe care o învinge, în octombrie 1806, în faimoasele bătălii de la *Iena* și *Auerstaedt*.

20 *d'Orsay, Forbin și Ouvrard* — În afară de *d'Orsay*, cunoscut la începutul secolului al XIX-lea numai ca tipul bărbatului frumos și elegant, ceilalți doi citați erau cunoscuți și prin profesiunea lor: *Louis-Auguste*, conte de *Forbin*, mort în 1841, era pictor și arheolog; el a reorganizat muzeul Luvru și a înființat muzeul *Luxemburg* din Paris; cît despre *Gabriel-Julien Ouvrard* (1770—1846), el a fost un bancher celebru, care s-a îmbogățit ca furnizor al armatelor napoleoniene și ca speculant.

21 *În privința femeilor, ideile din vremea Directoratului* — Perioada Directoratului (octombrie 1795—noiembrie 1799) a însemnat în Franța degradarea Revoluției prin abuzuri de tot felul și prin moravuri corupte.

22 *Waterloo* — Bătălia de la *Waterloo* (18 iunie 1815) a însemnat înfrângerea definitivă a lui Napoleon. Armatele franceze au fost învinse aici de către armatele engleze și prusiene coalizate.

23 *În 1823... în războiul din Spania* — Guvernământul reacționar al Bourbonilor restaurați a întreprins în 1823 o expediție armată împotriva Spaniei, pentru a-l restabili ca monarh absolut pe regele Ferdinand al VII-lea, ale cărui puteri fuseseră zdruncinate de o revoluție burghezo-democratică.

24 *Ludovic-Filip... ramurii cadete* — După revoluția din 1830, marea burghezie franceză a predat tronul unui prinț din spița de Orléans (ramura mezină a familiei regale), care manifestase oarecare liberalism. *Ludovic-Filip de Orléans* era fiul lui Filip de Orléans (Philippe-Egalité), care votase condamnarea la moarte a lui Ludovic al XVI-lea.

25 *prima dona assoluta* — primadonă absolută (l. ital.): cea mai ilustră cîntăreață a unei Opere, care nu împarte cu nimeni gloria, datorită calităților excepționale ale vocii ei.

26 *fața-i... simiescă* — față ca de maimuță (de la cuvîntul latin *simius* — maimuță).

27 *Ramura de măslin... pe care o țineau în mînă Bourbonii* — Revenind la tron (v. nota 3), Bourbonii au profitat de anii îndelungați de războaie ale lui Napoleon, care obosiseră poporul francez, pentru a declara că regii reprezintă pacea. De asemenea, Ludovic al XVIII-lea a ținut să declare că uită trecutul revoluționar și că aduce liniștea pentru toți în țară.

28 *catastrofa de la Fontainebleau* — Napoleon I a semnat abdicarea sa (aprilie 1814) la castelul de la Fontainebleau.

29 *armata franceză din 1815* — armata înjghebată de Napoleon în timpul celei de-a doua domnii a lui (cele O sută de zile: martie-iunie 1815), după întoarcerea din insula Elba, cu care i-a putut alunga pe Bourboni, dar nu a putut cîștiga bătălia de la Waterloo.

30 *o figură de Giotto* — Pictorul florentin *Angiolotto di Bondone*, zis *Giotto* (1266—1336), a introdus mișcarea și grația în pic-

tura primitivă. Totuși, figurile lui amintesc încă de rigiditatea și neîndemânarea pînzelor vechi prin aspectul lor ascetic și prin culoarea întunecată a pielii.

31 *micii savoiarzi* — goniți de sărăcia din provincia lor muntoasă (Savoia, în sud-estul Franței, la granița cu Italia), mulți copii din acea regiune vagabondau prin țară ca flașnetari sau dresori de animale.

32 *marele duce Constantin* — După căderea lui Napoleon, țarul Alexandru al III-lea trimisese în Polonia, proclamată regat constituțional (20 iunie 1815), pe fratele său, *marele duce Constantin*, care era căsătorit cu o poloneză. Acesta era încă șeful armatei cînd a izbucnit insurecția națională poloneză (1830—1831).

33 *pe aria „O, Mathilde”* — din *Wilhelm Tell* (1829), operă de Rossini.

34 *în timpul campaniei din 1812* — campania lui Napoleon I în Rusia, campanie care a însemnat prima lui mare înfringere. Apărîndu-și țara cotropită, soldații ruși au dat lovituri mortale armatelor franceze, care, surprinse și de iarnă pe întinsurile Rusiei, au fost în mare măsură nimicite. La început în număr de 500 000, printre care și mulți străini, soldații „marii armate” nu mai erau decît 30 000 la întoarcere.

35 *domnișoara de Fauveau, un Wagner, un Jeanest, un Froment-Meurice... Liénard — Félicie de Fauveau*, născută în 1803. a fost o sculptoriță cunoscută în societatea înaltă a Restaurației; *Jean-Martin de Wagner* (1777—1858), sculptor german, a lucrat pentru muzeul din München; *Louis-François Jeanest* lucra, în primul sfert al secolului al XIX-lea, medalioane și reproduceri; *Froment-Meurice* (1802—1855) era un giuvaergiu de artă; *Liénard* era un celebru sculptor în lemn, tot din vremea lui Balzac.

36 *Donatello, Brunelleschi, Ghiberti, Benvenuto Cellini, Jean de Bologne* — Sculptorul florentin *Donatello* (1386—1466) a executat statui, busturi, basoreliefuri; *Felipo Brunelleschi* (1377—1446), arhitect, sculptor și pictor florentin, bun cunoscător al artei antice, s-a făcut celebru mai ales prin cupola bisericii Santa-Maria del Fiore din Florența; *Lorenzo Ghiberti* (1378—1455) este autorul celebrilor basoreliefuri în bronz de pe porțile Baptisteriului din Florența. Deși flamand de origine, sculptorul *Jean de Bologne* (1529—1608) ține tot de școala florentină, căci a lucrat la curtea Medicilor. (Pentru *Benvenuto Cellini*, v. nota 130.)

37 *cuvîntul „fecit”* — este cuvîntul latin care urma după numele pictorului pe tablourile vechi, completînd semnătura. Aşa, de ex. „Rembrandt fecit” însemna: Rembrandt a făcut (acest tablou).

38 *Brillat-Savarin* — Gastronomul francez *Anthelme Brillat-Savarin* (1755—1826) este autorul unei lucrări despre *Fiziologia gustului*. De la numele lui vine şi cel al prăjiturii numite şavarină.

39 *Robert diavolul* — Operă în cinci acte de Meyerbeer (libretul de Scribe).

40 *tipul tînarului ieşit din revoluţia de la 1830* — Revoluţia din 1830 (27—29 iulie), punînd capăt domniei absolutiste a Bourbonilor, a însemnat pentru marea burghezie franceză desăvîrşirea victoriei din 1789—1794 asupra feudalismului. În persoana noului rege, Ludovic-Filip, „rege-burghez”, această burghezie îşi asigurase o monarhie moderată şi maleabilă. Tinerii burghezi puteau avea, deci, toate ambiţiile.

41 *invelișul englezesc* — Influenţa engleză era foarte puternică în Franţa primei jumătăţi a secolului al XIX-lea; Anglia era într-o perioadă de avînt economic, avînd o industrie mult mai dezvoltată decît Franţa.

42 *Henric al III-lea... amanții reginei Margot* — *Henric al III-lea*, regele Franței între 1574 și 1589, a fost unul dintre regii cei mai vicioși pe care i-a cunoscut istoria. „Favoriții” (*mignons*) lui erau tineri nobili care se îmbrăcau — cum făcea uneori și regele — în haine inzorzonate și chiar femeiești. Sora lui Henric al III-lea, *regina Margot* (1553—1615), prima soție a lui Henric al IV-lea, ducea și ea o viață destrăbălată și își sacrifică iubiții.

43 *trei dinastii* — cea a *Capețienilor* direcți (987—1328), *dinastia Valois* (1328—1589) și *dinastia Bourbon* (1589—1848).

44 *Cambacérés* — *Jean-Jacques Régis, duce de Cambacérés* (1753—1824), înalt magistrat în timpul Revoluției, a servit apoi atît pe Napoleon, care l-a făcut duce de Parma și prinț-arhicancelar al Imperiului, cît și pe Bourbonii reveniți la tron în 1814.

45 *desiderata* — cele dorite (l. lat.).

46 *al capului Meduzei* — După mitologia greacă, Meduza transforma în piatră pe oricine o privea. Perseu a poruncit să i se taie capul și s-a servit de el în bătălii, pentru a-și transforma dușmanii în piatră.

47 „*That is the question*”, cum zicea Shakespeare — Această-întrebare (l. engl.). Fraza e rostită de Hamlet, la începutul celei-brului său monolog meditativ: *A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea.* (Hamlet, III, 1.)

48 *Pilastre de Rosier, Beaujon, Marcel, Molé, Sophie Arnould* — Jean-François Pilastre de Rosier (1756—1785), fizician francez, s-a ocupat cu aeronautica: a făcut mai multe ascensiuni cu balonul și a murit încercînd să traverseze Canalul Mîneei în balon. Bogătașul francez Nicolas Beaujon (1708—1786) a construit la Paris, în 1784, un azil de orfani, transformat, în timpul Revoluției, într-un spital care mai există și azi. Jean-Joseph Marcel (1776—1854), orientalist francez, a colaborat la o monumentală *Descriere a Egiptului* și a fost director al Imprimeriei naționale. Louis-Mathieu Molé (1781—1855) a fost ministru în timpul Restaurației și al monarhiei din iulie, situîndu-se pe poziții centriste. (Pentru Sophie Arnould, v. nota 88.)

49 *vorbele lui Kosciuszko*: „*Finis Poloniae*” — Participant la mai multe insurecții pentru independența Poloniei, Tadeu Kosciuszko (1746—1817), ofițer polonez, ar fi rostit, după cum se pretinde, aceste cuvinte mult prea pesimiste (*Finis Poloniae* = E sfîrșitul Poloniei) cu prilejul înfrîngerii suferite în 1794 din partea coaliției ruso-prusiene.

50 *il poți băga... la Clichy* — Clichy era numele închisorii din Paris care, din 1826, servea pentru întemnițarea debitorilor insolvabili.

51 *Chaumière... cartierul Notre-Dame de Lorette* — La Chaumière — „Coliba” (în genul rustic, la modă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) — era, în vremea lui Balzac, o grădină de vară, cu orchestră, bal, tobogan etc. În cartierul Notre-Dame de Lorette, numit așa după biserica cu același nume, se instalaseră o seamă de femei de moravuri ușoare, cărora li s-a spus, de prin 1840, „lorete”.

52 *Furtuna de Shakespeare... Caliban... Ariel... Prospero* — În drama feerică *Furtuna de Shakespeare* (1612), Prospero, duce al Milanului, alungat din țara sa în urma unui complot al fratelui său Antonio, se refugiază pe o insulă pustie, unde îl servesc spiritele — Ariel, spiritul aerului, și Caliban, spiritul pămîntului. O furtună stîrnită de Ariel aduce în insulă pe dușmanii lui Prospero, pe care acesta îi supune la diverse încercări, iar apoi se întoarce în țară.

53 *Jardin des Plantes* — este grădina botanică și zoologică din Paris, înființată (ca grădină botanică) în 1626 și completată cu un muzeu de științe naturale și o menajerie în 1693.

54 *Greuze... Ruysdaël, Guaspren... Teniers, Metzu, Van Huysum, Abraham Mignon — Jean Baptiste Greuze (1725—1805), pictor francez, autor de portrete și scene de familie; Jacob-Isaac Ruysdaël (1629—1682), peisagist olandez; Gaspard Dughet, zis Guaspren (1613—1675), a trăit și a pictat mult în Italia, deși era francez. Pictorii flamanzi Teniers, tatăl (1582—1649) și fiul (1610—1694), sînt autori de scene populare și de interior. Pictorul olandez Gabriel Metzu sau Melsu (1630—1667) a pictat mai ales scene de interior și scene populare; Justus Van Huysum (1659—1716), pictor olandez, este șeful unei familii întregi de pictori, specializați mai ales în peisaje, flori și fructe; Abraham Mignon, artist flamand (1640—1679), a pictat cu predilecție flori, insecte și animale.*

55 *vin de Cap* — vin din regiunea cea mai de sud a Africii (provincia Cap face parte din Uniunea Sud-Africană).

56 *ca Loth din Gomora* — Aluzia la episodul biblic este confuză. De fapt, Loth ar fi fugit nu din Gomora ci din Sodoma, în momentul cînd a aflat că este condamnată la pieire. El știa că nu trebuie să se uite înapoi, dar soția lui, din curiozitate, a întors capul și a fost transformată într-o statuie de sare.

57 *Bonaparte... a tras în popor aproape în același loc în care Ludovic al XVI-lea și-a pierdut tronul și capul... Sauce* — Napoleon Bonaparte, pe vremea cînd era general, a primit misiunea de a stăvili o mișcare regalistă din centrul Parisului, precum și aceea de a înăbuși mișcarea populară condusă de Babeuf, de la clubul Panteonului. Sauce este băcanul din Varennes care a oprit caleașca regelui Ludovic al XVI-lea, cînd acesta fugea din Paris ca să ia contact cu forțele reacționare din afară, pentru a lupta împotriva Revoluției. Ludovic al XVI-lea n-a îngăduit să se verse sîngele lui Sauce, afișînd o generozitate de paradă.

58 *picturi în „camaieu”* — picturi în care nu se întrebuintează decît o culoare, ale cărei diverse tonuri sînt folosite pentru a da impresia basoreliefului; asemenea picturi erau foarte la modă în cursul secolului al XVIII-lea.

59 *nec plus ultra* — mai departe (mai mult, mai frumos) nu se poate (l lat.) !

60 *majorat* — În regimul feudal majoratul era partea din averea familiei cedată primului născut și inalienabilă. Operația avea drept scop menținerea numelui și a averii familiei. În timpul monarhiei „burgheze” a lui Ludovic-Filip majoratele au fost desființate.

61 *Antonio Canova* (1757—1822) — sculptor italian, celebru prin grația statuiilor sale.

62 *colorit rece, ca un tablou de Terburg* — *Gérard Terburg* sau *Terborch* (1608—1681), pictor olandez.

63 *pilda domnului de Turenne* — *Henri de la Tour d'Auvergne* (1611—1675), viconte de Turenne, mareșal al Franței, a avut o carieră strălucită de căpitan de oșli. Napoleon îl considera mare conducător militar. Simplu și modest, Turenne a participat totuși la rebeliunea marilor feudali împotriva regelui (Fronde), fiind influențat de fratele său, ducele de Bouillon.

64 *Sain și Augustin* — *Jean-Baptiste-Jacques Augustin* (1759—1832), pictor pe smalt și miniaturist francez cu faimă, reputat pentru vigoarea coloritului său. *Sain* e mai puțin cunoscut.

65 *picador* — călare și înarmat cu o sulită, *picadorul* (l. spaniolă) ia parte la luptele cu tauri, atacînd animalele.

66 *două Fluvii din Tuileries* — statui din grădina Tuileries, în mijlocul căreia se afla palatul regal, distrus în 1871.

67 *1830 a desăvîrșit înfăptuirile din 1793* — După revoluția din 1830 (v. nota 40), dominația aristocrației a fost încheiată, așa cum anunțaseră și măsurile energice ale dictaturii iacobine din 1793.

68 *Iago... Richard al III-lea* — personaje din dramele lui Shakespeare: Iago reprezintă, în *Othello*, tipul intrigantului perfid, iar Richard al III-lea, în drama cu același nume, tipul ambițiosului crud și viclean.

69 *magna parens rerum* — marea oblăduitoare a lucrurilor (l. latină).

70 *stil rocaille* — gen de ornamentație folosit pentru anumite mobile, pe vremea lui Ludovic al XV-lea, și care reprezenta stînci, grote, scoici; de la *roc* = stîncă (l. franceză).

71 *Duomo* — catedrala din Milano.

72 *Boulle* — *André-Charles Boulle* (1642—1732), tîmplar (artist în felul lui) de mobilă fină, încrustată cu firișoare de baga și de aramă.

73 *Chevet* — mare restaurant din vremea lui Balzac.

74 *Zaïre. Orosmane* — Tragedia *Zaïre* (1732) a lui Voltaire, în care prințul turc Orosmane, îndrăgostit de una din sclavele sale

creștine, o ucide crezînd că-i e necredincioasă ; aflînd apoi că-i nevinovată, se sinucide.

75 *Déjazet* — *Pauline-Virginie Déjazet* (1797—1875), actriță franceză, a jucat cu multă vervă și talent comic roluri în travesti, de multe ori licențioase.

76 *Agar îl așteaptă pe Abraham* — Într-un episod din Biblie se povestește că Sara, soția lui Abraham, crezîndu-se sterilă, i-a trimis soțului ei pe sclava egipteană Agar.

77 *Henric al IV-lea îi îngăduia Gabrielei pe un Bellegarde* — Favorita regelui Franței Henric al IV-lea (1553—1610), *Gabrielle d'Estrée* (1573—1599), fusese și metresa ducelui Roger de Bellegarde, curtean dibaci, pe care regii Franței l-au copleșit cu favoruri.

78 „englezii” *le-au dus... Clichy's Castle* — În limbajul popular din secolul al XIX-lea, cuvîntul *englez* era folosit pentru a desemna pe creditorii și portărei. Închisoarea din Clichy, denumită în ironie *Clichy's Castle* (castelul Clichy, în l. engl.), servea numai pentru debitorii insolvari.

79 *Brideau, omul de geniu* — Povestea tinereții frămîntate a pictorului Brideau, personaj balzacian, se găsește în romanul *Pescui-tori în apă tulbure*.

80 *micul caporal* — Așa îi spuneau soldații, între ei, lui Napoleon Bonaparte.

81 *Raziile, așurul și califatele* — Raziile (cuvînt de origine arabă) erau incursiunile militare din Algeria cu scop de jefuire. Prin „așur” (de la răd. *așr* = zece), se înțelege dijma pe care o plăteau țăranii arabi asupra recoltelor de cereale. Califatele reprezentau atît funcțiile domnitorilor musulmani (califi) cît și teritoriile stăpînite de ei. Francezii au început să cucerească Algeria din 1830.

82 *in fiocchi* — A fi *in fiocchi* (l. ital.) înseamnă a fi în mare ținută, în costum de gală. Expresia vine de la ciucurii (*fiocchi*) care cad de o parte și de alta a pălăriei de cardinal.

83 *să fim prieteni, Cinna* — Începutul unui vers celebru din tragedia lui Corneille, *Cinna* (1640). Este rostit de August, care se adresează cu clemență imperială conspiratorului Cinna : în loc de pedeapsă, îi oferă prietenia sa.

84 *celor două Camere* — În timpul Restaurației (1815—1830) și al monarhiei din iulie (1830—1848), au funcționat în Franța două Camere : una a *pair-ilor*, ai cărei membri erau numiți de rege, și

ună a deputaților (a *reprezentanților*), care erau aleși prin vot, dar de către un număr limitat de electori, pe baza sistemului censitar.

85 *Fabert — Abraham de Fabert* (1599—1662), mareșal al Franței, a rămas cunoscut ca unul dintre cei mai valoroși conducători de oști din secolul al XVII-lea.

86 *ca un Correggio într-un hambar* — ca un tablou de Correggio (*Antonio Allegri, zis Correggio* (1494—1534), celebru pictor italian), ca o operă de mare valoare artistică aruncată într-un loc unde se degradează.

87 *Laïs* — curtezană celebră din Grecia veche (sec. V î.e.n.).

88 *spiritul unei Sophie Arnould* — *Sophie Arnould* (1744—1802) n-a fost numai o celebră cîntăreață la Opera din Paris, ci și o femeie extrem de spirituală, ale cărei cuvinte de spirit au fost adunate într-un volum, apărut în 1813.

89 *doamna de La Baudraye... Lousteau* — Istoria legăturii dintre Lousteau și doamna de La Baudraye a fost povestită de Balzac în romanul *Muza departamentului*.

90 *Sfîntă-Alianță* — Înțelegere încheiată în 1815 între Prusia, Austria și Rusia, pentru a se opune aspirațiilor naționale și sociale ale statelor mici. Inspirată de concelarul austriac Metternich, Sfînta-Alianță, la care s-a raliat ulterior și Franța din vremea Restaurației, era un fel de poliție internațională.

91 *rolul lui Ludovic al XII-lea* — *Ludovic al XII-lea* și-a grăbit sfîrșitul căsătorindu-se spre bătrînețe, la 11 octombrie 1514, cu tînăra și frumoasa printesă Maria a Anghiei.

92 *bandolină* — apă de păr cleioasă, fabricată din semințe de gutui.

93 *călugărița sîngeroasă* — personaj din romanul fantastic *Călugărul*, al scriitorului englez *Matthew-Gregory Lewis* (1775—1818).

94 *asemeni Madonelor lui Cranach și ale lui Van Eyck* — *Luca Cranach* (1472—1553), pictor și gravor german; *Van Eyck* (1375—1440), pictor flamand; amîndoi au pictat figuri religioase în genul primitiv bizantin.

95 *Isis* — Zeița egipteană *Isis* avea o serie de atribuții (reprezenta medicina, agricultura, căsătoria) care făceau din ea o adevărată personificare a civilizației egiptene primitive; vechii egipteni o reprezentau, ca pe toți zeii lor, în atitudini rigide.

96 *premiul Monthyon* — Consilierul de stat *Antoine Augé, baron de Monthyon* (1753—1820), a instituit o serie de premii așa-numite de „virtute”, dînd Academiei franceze sarcina de a le distribui persoanelor cunoscute pentru viața lor exemplară sau pentru acte virtuozice.

97 *Jacob Desmalters* — *François-Honoré-Georges Jacob* zis *Jacob Desmalters* (1770—1841) a fost un adevărat artist în executarea mobilelor fine. El a creat stilul *empire* (mobile cu forme drepte și cu aplicații de bronz, amintind antichitatea).

98 *Robert Lefebvre* — *Robert Lefebvre* sau *Lefèvre* (1756—1830) a pictat mai întîi scene istorice, apoi portrete. El a executat, în timpul lui Napoleon, portretele multor membri ai familiei acestuia.

99 *Imitația lui Isus Cristos* — lucrare religioasă anonimă, scrisă în latinește prin secolul al XV-lea și apoi tradusă în limbi moderne; conține patru cărți, care preconizează detașarea omului de sine și de lume pentru a se îmbăta cu meditații mistice. Titlul are sensul de: *Pentru a-l imita pe Isus Cristos*.

100 *pe vremea campaniei lui Junot în Portugalia* — Generalul lui Napoleon, *Andoche Junot* (1771—1813), a condus expediția din Portugalia în 1807—1808.

101 *Murat nu cunoscuse frica* — *Joachim Murat* (1769—1815), mareșal al Franței, era cunoscut pentru șarjele de cavalerie conduse de el în timpul bătăliilor napoleoniene. El a dovedit mult curaj, chiar și în momentul cînd a fost executat din ordinul regelui Neapolului, al cărui tron îl deținuse pe vremea lui Napoleon și pe care voia să-l reia.

102 *Mirabeau* — *Honoré-Gabriel Riqueti, marchiz de Mirabeau* (1749—1791), orator celebru din timpul revoluției franceze, a servit mai întîi, deși aristocrat, revoluției, dar apoi a trădat-o pactizînd cu cercurile regaliste.

103 *Maurul din Veneția... Saint-Preux* — Maurul din Veneția (Othello) este personificarea geloziei, iar Saint-Preux, personajul sentimental din romanul lui J.-J. Rousseau *Noua Eloisă* (1761).

104 *economiile plasate în „Orléans”* — Crevel se referă la acțiunile societății care construia drumul de fier de la Orléans la Paris — cu diverse ramificații — și care obținuse concesiunea de la stat în anul 1838.

105 *Diaisons dangereuses...* — roman epistolar (1782) al lui Choderlos de Laclos; prezintă moravurile corupte ale cercurilor aristocratice franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

106 *Canillac* — Din familia aristocratică Canillac, originară din provincia franceză Auvergne, au făcut parte și trei „seniori” tîlhari de drumul mare.

107 *gen haină albastră, mareșal de Richelieu, Pompadour, du Barry* — Haina albastră de mătase era purtată de curtenii lui Ludovic al XV-lea. *Antoinette Poisson*, făcută *marhiză de Pompadour*, și *Jeanne Bécu*, decretată *contesă du Barry*, au fost favoritele acestuia.

108 *Silen* — în mitologie, tatăl satirilor și cel care l-a crescut pe Bacchus, zeul vinului.

109 *Arnal* — Actorul comic francez Etienne Arnal (1794—1872) excela în rolurile de naiv năuc și era, pare-se, irezistibil.

110 *Suzana între doi bătrîni* — După o legendă biblică, tînăra evreică Suzana, pe cît de frumoasă pe atît de virtuoasă, a fost acuzată pe nedrept de adulter de către doi bătrîni libidinoși.

111 *Curtius* — După o legendă romană, patricianul Curtius s-a aruncat înarmat și călare într-o prăpastie ce s-a deschis în for, în urma unui cutremur de pămînt, deoarece augurii declaraseră că această prăpastie nu se va închide decît după ce va înghiți lucrul cel mai de preț din Roma.

112 *Rossini* — Compozitorul italian *Gioacchino Rossini* (1792—1868), autor fecund de opere populare, ca „Bărbierul din Sevilla”, „Wilhelm Tell” etc. era foarte apreciat la Paris în vremea lui Balzac. Balzac însuși îl citează des.

113 *sarmat* — Sarmatii au trăit în regiunea dintre Marea Baltică și Marea Neagră. În secolul al III-lea au fost înfrinți de goți.

114 *Ludovic al XIV-lea, Francisc I și Leon al X-lea* — erau considerați protectori ai artelor, cu ale căror creații și-au înfrumusețat fastul. În timpul lui *Ludovic al XIV-lea* (1638—1715) au trăit scriitorii Corneille, Racine, Molière, La Fontaine, pictorii Poussin, Le Lorrain, arhitectul Mansard, sculptorul Puget. *Francisc I* (1494—1547) a invitat în Franța artiști italieni, pe Leonardo da Vinci, Cellini, Andrea del Sarto. *Papa Leon al X-lea*, din familia Medicilor, papă între 1513 și 1521, l-a încurajat pe Rafael etc.

115 *Michel Columb...* — *Michel Columb* sau *Colombe* (1430—1512), sculptor al prerenasterii franceze ; *Jean Goujon* (1510—1568), sculptor și arhitect francez.

116 *Praxiteles* — celebrul sculptor grec ; a trăit la Atena (390—335 î.e.n.).

117 *Figaro, Lovelace, Manon Lescaut...* *Beaumarchais, Richardson, abatele Prévost* — Într-adevăr, personajele citate au ilustrat numele autorilor lor, *Figaro*, pe cel al lui *Beaumarchais*, în comediile *Bărbierul din Sevilla* (1775) și *Nunta lui Figaro* (1784); *Lovelace*, pe cel al scriitorului englez *Richardson* (1689—1761), în romanul *Clarisse Harlowe* ; *Manon Lescaut*, pe cel al abatelui *Prévost*, în romanul *Manon Lescaut* (1731).

118 *Austerlitz-uri ale cochetăriei* — aluzie la celebra bătălie de la *Austerlitz* (2 decembrie 1805), când, prin îndrăzneală și oacul, Napoleon a învins armatele împăratului Austriei și ale țarului, mai numeroase decât ale sale.

119 *E doamna de Maintenon în fustele lui Ninon* — *Doamna de Maintenon* (1635—1719), educatoarea copiilor lui Ludovic al XIV-lea și soția morganatică a acestuia, era o femeie inteligentă și dibace, dar austeră și evlavioasă. *Ninon de Lenclos* (1620—1705), frumoasă și spirituală, a avut o viață aventuroasă.

120 *vultur alb...* *vulturul cu două capete* — Vulturul alb era insigna ordinului cavaleresc polonez creat în 1325 ; vulturul cu două capete era stema imperiului germanic.

121 *un Ludovic al XI-lea* — Regele Franței *Ludovic al XI-lea* (1423—1483) a dus cu multă dibăcie politica de dominare a marilor feudali, contribuind astfel la unitatea statului.

122 *făceau din Manon...* *o Iris sau o Cloe* — făceau dintr-o femeie cu moravuri ușoare o zeiță. *Manon* este numele fostei curtezane de care e îndrăgostit cavalerul Des Grieux în romanul *Manon Lescaut* de abatele *Prévost*. *Iris* este, în mitologie, mesagera zeilor, și de aceea poartă aripi. *Chloe* este alt nume al zeiței vegetației, *Demeter*, precum și numele eroinei romanului grec *Daphnis și Chloe*, atribuit lui Longus.

123 *Célimène* — cocheta care-l exasperează pe Alceste în comedia *Mizantropul* (1666) de Molière.

124 *Hercule la picioarele Omfalei* — În mitologie, *Omfala*, regina Lidiei, nu primește să se căsătorească cu *Hercule* decât după

ce îl obligă să stea la picioarele ei și să toarcă lînă. Din dragoste, eroul consimte.

125 *nemuritorul Spinoza* — mare filozof olandez. *Baruch Spinoza* a trăit între anii 1632 și 1677. Contrar afirmației lui Claude Vignon, el a fost materialist și ateu prin concepția sa asupra naturii ca propria ei cauză. De altfel, pentru ideile sale ateiste și pentru critica pe care a făcut-o religiei, a fost excomunicat, în 1656, din comunitatea evreiască locală.

126 *Marius pe ruinele Cartaginei* — Înfrînt de rivalul său, Sylla, generalul și consulul roman *Caius Marius* (156—86 î.e.n.) s-a refugiat în locurile unde fusese odinioară Cartagina.

127 *Judith* — Eroina legendară care, pentru a-și salva orașul, l-a sedus pe generalul dușman Holofern și i-a tăiat capul.

128 *odaliscă* — Balzac face confuzia obișnuită crezînd că o odaliscă este o femeie din harem. În realitate, odaliscele erau sclavele care slujeau pe femeile sultanului.

129 *declarația Fedrei către Hipolit* — Neputînd rezista pasiunii sale pentru tînărul Hipolit, fiul din prima căsătorie a soțului ei Tezeu, Fedra îi mărturisește dragostea sa. [v. *Phèdre* (1677), (scena a 5-a, actul al II-lea) de Racine.] Tragedia Fedrei a fost adusă pe scenă, în antichitate, de către Euripide și Seneca.

130 *Benvenuto Cellini* — Sculptor, gravor și argintar italian (1500—1571), *Benvenuto Cellini* a lăsat, pe lîngă opere de artă plastică, și un volum autobiografic, foarte apreciat, intitulat *Viața lui Benvenuto Cellini scrisă de el însuși*.

131 *fructus belli* — rod al războiului (l. lat.)

132 *această doamnă de Merteuil burgheză* — În romanul *Liaisons dangereuses* al lui Choderlos de Laclos (v. nota 105), doamna de Merteuil este personajul care întruchipează pe aristocrata virtuoasă în aparență, dar în realitate coruptă, perversă și intrigantă.

133 *proiectul de lege pentru înzestrare* — E vorba de proiectul de lege prezentat Camerei la 20 februarie 1840 de către guvernul Soult, proiect în baza căruia un fiu al regelui, ducele de Nemours, trebuia să capete o rentă anuală de 500 000 de franci. Proiectul a fost respins de majoritatea deputaților, și guvernul a demisionat.

134 *baronul de Nucingen* — Bancherul cel mai important din *Comedia umană*, „elefantul finanței”, cum îl numește Balzac. Istoria

averii lui apare în povestirea *Banca Nucingen*, dar personajul revine în foarte multe dintre romanele lui Balzac.

135 în *virtelul festivităților din iulie* — E vorba de comemorarea revoluției din 1830, care avusese loc în zilele de 27—29 iulie și în urma căreia se înscăunase regele Ludovic-Filip.

136 *Molière... Gros-René* — Valetul mîncăcios și „filozof” din comediile lui Molière (*Doctorul zburător*, *Supărările îndrăgostiților*) nu apreciază în mod deosebit femeile. În *Supărările îndrăgostiților* (1656), Gros-René (numit așa deoarece rolul era jucat de un actor gras din trupa lui Molière) declară că „femeia e un animal greu de cunoscut” și, cînd se ceartă cu logodnica lui, îi pare rău că nu-i poate restitui supa oferită de ea. Citatul e deci aproximativ.

137 *marhiza de Pescaire* — este *Vittoria Colonna*, poetă celebră, soția lui *Ferdinand Avalos*, *marhiz de Pescaire*, general spaniol (1489—1525). Moartea frumoasei și tinerei lui soții l-a lăsat nemîngîiat.

138 *asemenea Diane de Poitiers* — *Diana de Poitiers* (1499—1566), femeie frumoasă, dar mai ales inteligentă, a fost favorita regelui Henric al II-lea (1519—1559), care a iubit-o cu statornicie, deși era cu douăzeci de ani mai tînăr decît ea.

139 *butoiul Danaidelor* — După o legendă mitologică, Danaidele, cele 50 de fiice ale lui Danaos, și-au ucis toate (afară de una) soții în noaptea nunții. Pedeapsa pe care au primit-o a fost aceea de a umple veșnic un butoi fără fund ; a devenit simbolul unei activități fără răgaz și fără folos.

140 *Dubois, care îi dădea prea multe lovituri de picior Regentului* — Se pare că Regentul, dorind să nu fie recunoscut, s-a deghizat o dată în valetul cardinalului Dubois și împreună cu acesta a pătruns în cercul pe care voia să-l viziteze. Dubois a intrat însă atît de bine în rolul stăpînului și i-a dat atîtea lovituri de picior Regentului (tratament obișnuit față de servitorimea vremii) încît acesta a fost nevoit să protesteze.

141 *hic et nunc* — expresie latină juridică : *acum și acum* : imediat, pe loc.

142 *Egeria mea* — femeia care mă sfătuiește. După o legendă romană, Egeria a fost nimfa care îi dădea sfaturi regelui Numa.

143 *Numa... ilustrul nostru ministru* — Este vorba de *Guizot* (1787—1874), care devenise prim-ministru în octombrie 1841. Sfătui-

toarea lui Guizot era doamna de Liéven (1784—1857), soția fostului ambasador al Rusiei la Londra, care se instalase la Paris din 1835 și al cărei salon era frecventat de oamenii politici ai vremii.

144 *Sibila* — Femeile care pretindeau că prezic viitorul se numeau în antichitate sibile. Peștera în care locuia una dintre cele mai cunoscute se afla lângă Cumes, în Italia de sud. Ignorantul Crevel spune Sibila *d'écume* (de spumă) în loc de Sibila din Cumes.

145 *mareșalul de Richelieu... Lovelace* — *Lovelace* (v. nota 117) este tipul tinărului corupt, al seducătorului fără scrupule. *Mareșalul de Richelieu*, aristocrat francez desfrînat din secolul al XVIII-lea, putea servi de model, fără îndoială, personajului englez.

146 *Mareșalul Masséna* — *Mareșalul André Masséna* (1756—1817) a fost prezent și activ în multe bătălii ale lui Napoleon, care-l numea „copilul iubit al victoriei” și-l făcuse duce de Rivoli și prinț de Essling (localități unde avuseseră loc bătălii).

147 *podul Arcole* — La Arcole, tinărul Bonaparte i-a învins pe austrieci. Dînd dovadă de mare curaj, el a trecut, în fruntea soldaților, podul de la Arcole, care urma să fie cucerit (1796).

148 *Kaiserlici* — așa erau numiți în timpul revoluției franceze soldații împăratului Germaniei (de la *Kaiser*, în limba germană, împărat).

149 *Bernadotte* — *Charles Bernadotte* (1763—1844), mareșal al Franței, a participat la războaiele Revoluției și ale Imperiului. După ce a fost însă adoptat de regele Suediei, în 1810, Bernadotte și-a trădat țara de origină atacînd Franța, în 1813, alături de armatele europene coalizate. A devenit rege al Suediei în 1818, sub numele de Carol al XIV-lea.

150 *un bun cumpărat de Ludovic al XVI-lea* — E vorba de castelul Rambouillet, cumpărat de Ludovic al XVI-lea în 1783.

151 *trecerea Berezinei* — Armatele napoleoniene respinse de trupele rusești conduse de generalul Kutuzov (la sfîrșitul lui noiembrie 1812) au trecut riul Berezina cu pierderi extrem de mari. „Marea armată”, avea să fie, în continuare, exterminată (v. și nota 34).

152 *discursuri în genul lui Sganarelle* — Sganarelle este bărbatul urît, vulgar și laș din comedia lui Molière *Sganarelle sau încornoratul închipuit* (1660). Încornorat de-a binelea apare în comedia *Școala bărbaților* (1661), unde este opus fratelui său, Ariste, om fin și civilizat.

153 *armata improvizată de Napoleon în 1815* — (v. nota 29).

154 *Șuanii* — primul mare roman al lui Balzac (1829), care evocă lupta victorioasă a unei armate republicane conduse de tânărul ofițer Hulot, în 1799, împotriva mișcării contrarevoluționare din Bretania a așa-numiților șuani (după strigătul lor de raliere care imita țipătul bufniței, în l. fr. : *chouette*).

155 *în luptele de la Dresda... Vandamme* — La Dresda, în 1813, Napoleon a mai putut învinge armatele coalizate. A fost una din ultimele lui victorii. *Vandamme (Dominique-René)* (1770—1830) este un general francez luat prizonier de ruși, după bătălia de la Dresda. Revenit în Franța în 1814, el a participat și la bătălia de la Waterloo.

156 *Condé* — prințul *Louis de Condé* (1621—1686), zis „marele Condé”, spre a se deosebi de restul familiei.

157 *soldatul... care o învinsese pe Madame* — *Madame*, titlu purtat de surorile, cumnatele sau nurorile regelui Franței, este aici *Marie-Caroline de Bourbon de Naples* (1798—1870), soția ducelui de Berry, fiul celui mai mic al lui Carol al X-lea. Rămasă văduvă cu un fiu, în 1820, ea a încercat, după căderea Bourbonilor, debarcând în Franța (în 1832), să provoace o mișcare regalistă, care să-i redea fiului ei tronul, dar n-a reușit.

158 *mă bizuiam pe tine, ca Gourville pe Ninon* — *Ninon de Lenclos* (v. nota 119) primise în păstrare, de la unul din amanții ei, 10 000 de galbeni, sumă pe care a păzit-o mai conștiincios decât fidelitatea, înapoiindu-i la întoarcerea lui din călătorie.

159 *Fénelon* — *François de Salignac de la Mothe-Fénelon* (1651—1715), arhiepiscop de Cambrai, a fost un educator valoros. A avut ca elev pe ducele de Bourgogne, al cărui caracter violent a reușit să-l schimbe. În scop educativ a scris *Fabule*, un *Tratat despre educația fetelor* și faimosul roman cu personaje homerice *Télémaque*, în care apar critici indirecte la adresa guvernării absolutiste a lui Ludovic al XIV-lea, critici care i-au adus dizgrația.

160 *primăria arondismentului al treisprezecelea* — Pe vremea lui Balzac, Parisul avea douăsprezece arondismente; a te căsători la arondismentul al treisprezecelea — inexistent — însemna a trăi în concubinaj.

161 *Mabille* — local de dans și de petrecere, la Paris.

162 *Bartholo* — personaj din comedia *Bărbierul din Sevilla*, (1775) a lui Beaumarchais, tutorele bănuitor și precaut al Rosinei.

163 *reîrenul lui Malborough* — În vechiul cîntec francez *Malborough s'en va-t-en guerre* (*Malborough pleacă la război*), refrenul este : *Ne sait quand reviendra* (*Nu știe cînd se va întoarce*).

164 *vechile FOLIES* — erau vilele construite la țară, în secolul al XVIII-lea, de către aristocrați și burghezi, pentru petreceri și chefuri (*folie* în l. franceză = nebunie).

165 *o Malibran* — *Maria Felicia Garcia Malibran* (1808—1836), celebră cîntăreață din Paris, de origine spaniolă.

166 *JUDITH de Alloris... nepotul lui Bronzino* — Autorul tabloului *Judith ținînd capul lui Holofern* (v. nota 127) este pictorul italian *Cristof Allori* (1577—1621); Balzac îl confundă cu tatăl lui, pictorul *Alessandro Allori* (1535—1607), care era nepotul pictorului Bronzino.

167 *Mater dolorosa* — mama lui Isus, reprezentată de pictori ingenuncheată în fața crucii. (*Mamă îndurerată* — în l. latină.)

168 *Funambules* — La teatrul *Les Funambules* (*funambuli* = dansatori pe funie) s-au dat mai întîi spectacole de acrobație și de marionete ; din 1825, se jucau aici și pantomime.

169 *Marat, sub chip de femeie* — Revoluționarul *Jean-Paul Marat* (1743—1793), redactor al celui mai intransigent ziar din timpul revoluției franceze, *Prietenul poporului*, nu era un om frumos. Cercurile de dreapta s-au folosit de această particularitate pentru a-i crea reputația de tiran sîngeros și hidos.

170 *Fouché... Lenoir... Sartines* — *Joseph Fouché* (1759—1820), ministru al poliției în vremea lui Napoleon ; și-a păstrat postul trădîndu-l pe acesta. A murit ca cetățean austriac. *Jean-Charles-Pierre Lenoir* (1732—1807), șeful poliției pariziene din 1776 pînă în 1785. *Antoine de Sartines* (1729—1801), ministru al marinei, a fost mai întîi șeful poliției pariziene, din 1754 pînă în 1774.

171 *să faci dintr-o Aspasia o Lucreție* — *să faci dintr-o curtezană o femeie virtuoasă* : *Aspasia din Milet*, care a trăit în a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n., a fost tipul curtezanei instruite din antichitate. *Lucreția*, cunoscută ca soție virtuoasă în Roma Tarquiniilor, fiind violată de Sextus Tarquinius, s-a înjunghiat în fața tatălui și soțului ei (510 î.e.n.).

172 *o contesă de Pimbèche* — *Contesa de Pimbèche* este în comedia lui Racine *Iubitorii de procese* (*Les Plaideurs*) (1668) tipul cîrcotașei aprige.

173 *ISTORIA ANTICĂ a lui Rollin... Abélard de bunăvoie* — *Charles Rollin* (1661—1741), profesor și scriitor francez, este autorul

unei *Istории antice*, care a avut mare succes. *Pierre Abélard* (1079—1142), filozof și profesor francez, a rămas cunoscut și prin drama dragostei lui pentru Héloïse, nepoata canonicului Fulbert. Furios din cauza căsătoriei secrete a celor doi îndrăgostiți, canonicul a tocmit oameni care l-au castrat pe Abélard.

174 *d'Anville* — *Jean-Baptiste Bourguignon d'Anville* (1697—1782), geograf și cartograf francez, a studiat geografia antichității și a elaborat peste 200 de hărți.

175 *Caloxantha* — specie de insectă coleopteră colorată, din regiunile calde ale Asiei, cu care se împodobesc evantaiele.

176 un *Longchamp al toaletelor* — Longchamp este cîmpul de curse de lîngă Paris.

177 *coafor gen Merlan* — Merlan este termenul argotic pentru coafor; e vorba, deci, de un coafor de mahala.

178 *Médor* — este tînărul sarazin curajos și fidel din poemul *Orlando furioso* al lui Ariosto. El e rănit pe cîmpul de bătaie și salvat de frumoasa Angelica, pe care o ia în căsătorie.

179 *răposatul rege al Olandei* — E vorba de regele *Wilhelm I* (1772—1843), a cărui politică a provocat insurecția Flandrei și a provinciilor walone (1830), insurecție care a dus la proclamarea Belgiei ca regat independent.

180 *surugiul din Longjumeau* — Este titlul unei opere comice în trei acte, avînd libretul de Brunswick și Leuven și muzica de Adam, reprezentată la Paris în 1836 și în care e vorba de un surugiu frumos și talentat, pe care un mare senior îl angajează la Operă. Surugiul uită pentru moment de modesta lui logodnică, dar apoi revine plin de dragoste la ea.

181 *Mignard* — Din familia pictorilor francezi cu acest nume, cel mai celebru este *Pierre Mignard* (1610—1695), pictor de scene mitologice, care împodobeau castelul Versailles, și de portrete ale celebrităților secolului al XVII-lea.

- 182 *Girodet* — Pictorul francez *Anne-Louis Girodet de Roucy*, zis *Girodet-Trioson* (1767—1824), a pictat scene mitologice, istorice și altele, inspirate din literatura vremii, de ex. *Atala coborîtă în mormînt* (după Chateaubriand). Figurile lui au o gingășie specială.

183 *urbi et orbi* — „în oraș (la Roma) și în univers” (l. lat.), adică: pretutindeni, peste tot.

184 *Gavarni* — Desenatorul francez *Sulpice-Guillaume Cheva-
lier*, zis *Gavarni* (1804—1866), a creat, în prima sa manieră, scene
din viața studenților și a femeilor ușoare, precum și diverse tipuri
pariziene. A doua sa manieră (pe care Balzac n-a apucat s-o cu-
noască) subliniază contrastele sociale.

185 *baronul d'Holbach* — *Paul-Henri d'Holbach* (1723—1789)
este un strălucit reprezentant al materialismului și ateismului fran-
cez din secolul al XVIII-lea.

186 *Champcenetz* — Autor de cîntece ușoare și de versuri sa-
tirice, cavalerul (zis marchiz) de *Champcenetz* și-a pus sarcasmul
în slujba contrarevoluției și a fost ghilotinat în 1794. El colaborase
la publicația contrarevoluționară *Faptele apostolilor* a lui Rivarol.

187 *Pantheonul* — Înainte de a deveni monumentul în care
odihnesc rămășițele pămîntești ale oamenilor de seamă ai Frantei,
Pantheonul, construit între anii 1754 și 1780, a fost biserică. Desti-
nația actuală i-a fost dată de revoluția din 1789—1794 și redată
(căci a redevenit biserică în vremea Restaurației și a Imperiului
al doilea) de Republica a III-a, în 1885.

188 *mahalaua Saint-Antoine* — este celebrul cartier al mese-
riașilor și muncitorilor francezi din vechiul Paris, de unde porneau
insurecțiunile și revoluțiile pariziene.

189 *Bobino... Ambigu* — Un fel de circ în vremea Restaurației,
teatrul *Bobino* (de la numele comicalului care-l înființase) a devenit,
după 1830, teatru de pantomimă, de vodevil și de dramă. Teatrul
numit *Ambigu-Comique*, înființat în 1759, a prezentat mai întîi
spectacole de marionete, apoi vodeviluri și comedii ușoare (*ambigu* =
în doi peri) și, în fine, melodrame romantice.

190 *in partibus* — onorific, fără o funcție reală. Expresia latină
completă este *in partibus infidelium* = în țările locuite de necre-
dincioși, și se referă la episcopii catolici cu titlu onorific, fără mi-
siuni sau puteri oficiale.

CUPRINS

Pag.

VERIȘOARA BETTE

5

Note

403

Redactor responsabil : R. Joil
Tehoredactor : Aurica Ionescu

*Dat la cules 07.01.1963. Bun de tipar 23.03.1963.
Apărut 1963. Tiraj 10.190. Broșate 7090 legate 3.100.
Hîrtie semivelină satinată de 63 g/m². Format
540×840/16. Coli ed. 25,34. Coli tipar 26,5. A. T.
3039/83. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pen-
tru bibliotecile mici 84—O = R.*

Tiparul executat sub comanda nr. 30082 la Combina-
tutul Poligrafic „Casa Științei”, Piața Științei
nr. 1, București — R.P.R.

